

रत्नेश्वरकृत.

अश्वमेध.

सं. ३. १-८-०

૪૬૯૭

પ્રેમાનંદના શિષ્ય.

રત્નેશ્વરકૃત.

અશ્વમેધ.

અનેક પ્રત મેળવી સંશોધન કરી કાશ સાથે

છપાવી પ્રકટ કરનાર

હરગોવિંદ દ્વારકાદાસ કાંટાવાળા.

અને

નાથાશંકર પૂજશંકર શાસ્ત્રી.

અમદાવાદ

“આર્યોદય” પ્રેસ.

કીમત રૂ. ૧-૮-૦

(સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યા છે.)

પ્રસ્તાવના.

ડોઁઈનિવાસી કવિ રત્નેશ્વરે ગુરૂ આગ્રાનુસાર ધણા સંસ્કૃત ગ્રંથોનાં ભાષાંતર પદમય કર્યાં છે, તેમાંના આ પણ એક ગ્રંથ છે. આના કે આશ્ચી પદ સંખ્યામાં ધણા મોટા તેમણે ગ્રંથો કર્યા છે. મનુષ્યાવતારનું સાર્થક એજ છે કે કાંઈ પણ પરોપકાર કરવો. કવિએ આખી હૃદયી સામાન્ય સ્થિતિમાં ગાળી ગુર્જરપ્રભ માટે કાવ્યામૃત સંચી રાખ્યું છે. જેનો સ્વાદ ગુર્જરોને સમયપરતે આખવાનો પ્રસંગ મળે છે એ કવિનો બૃહત્ પરોપકાર છે.

કવિએ આ ગ્રંથ નવ રસમય લખ્યો છે. જૈમિનિકૃત અશ્વમેધ સંસ્કૃત ભાષામાં પણ વખાણાય છે, તેનુંજ કવિએ બહુધા યથાર્થ ભાષાંતર કર્યું છે. કડવાને અંતે કવિ આ પ્રમાણે જણાવે છે.

“ મહાભારત અશ્વમેધ પર્વમાં, છઠ્ઠો અધ્યા’ સાર જી;

એ અધ્યા’માં ભીમે જઇને, આણ્યો યગ્ન તોખાર જી.

એ અધ્યામાં શ્લોક થયા છે, ચોપન ત્યાં નિરધાર જી;

રત્ન કહે ચત્તે કરી કીધાં, સતાવન પદ સાર જી. ”

સંસ્કૃત જૈમિનિ કૃત અશ્વમેધ સાથે મેળવતાં આ ભાષાંતરનો ધણો ભાગ મળે છે, તેમ શંકાઓનું પણ નિવારણ થાય છે. ભાષાંતર સમશ્લોકી કે જેટલા શ્લોક તેટલાંજ પદ એમ કાંઈ નથી, પરંતુ કયા ભાગજ લીધેલો છે. જરૂર પડે ત્યાં કવિ શ્લોક કરતાં સવાયાં કે દેહાં પણ પદ કરી લે છે. જેમ “ શ્લોક થયા અધ્યા’ વિષે, ચાલીશ સંખંધ, રત્ન કહે ચત્તે કર્યાં, પદ સાઠ પ્રખંધ.” આવી જાતની છૂઠ્ઠીધાથી બહુધા ભાષાંતર ક્ષિપ્ત થઈ નથી તો પણ તે સ્વતંત્ર ગ્રંથ જેવું કે મહાકવિ પ્રેમાનંદની ભાષાંતર શૈલી જેવું તો નજ કહેવાય.

અશ્વમેધના ૬૪ અધ્યાય છે. કવિએ પણ તેનાં તેટલાંજ કડવાં કર્યાં છે. યજ્ઞારંભ, કૃષ્ણકથન, ભીમ કૃષ્ણસંવાદ, યૌવનાશ્વ કનેથી યગ્નોખાસનું લાવવું, મરતયગ્નહિમા, વર્જાશ્રમધર્મ, ભીમ કૃષ્ણનો મેળાપ, શ્રી-કૃષ્ણનું હરિતાનાપુરમાં સહ કુટુંબ જવું, અનુશાલવથી પ્રદુમ્નનો પરાજય, આહિમતિહયમોચન, પાર્થશાપ, અવળચંડી સ્ત્રીની કથા, હંસધ્વજનો પરાજય, સ્ત્રીઆરાજ્યમાં અશ્વનું જવું, બલુવાહન સાથે યુદ્ધ કરતાં ભવકુશના યુદ્ધની કથા, કૃષ્ણદર્શનથી અર્જુનને મળેલું જીવિતદાન, કૃષ્ણે મધુરધ્વજનું જોયેલું પારખું, વીરવર્માખ્યાન, ધર્મરાજના વિવાહમાં જાન.

હઆ થઈ આવેલા સર્વ રોગ, ચંદ્રદાસાખ્યાન, બકદાહ્યાખ્યાન, જયદ્રથના પુત્રને શ્રીકૃષ્ણે સજીવન કર્યો તે, અશ્વ દ્વીને પાછા આવ્યાનો જી-
મંગ, યજુની સચાપિન અને બ્રાહ્મણની તકરારનું કૃષ્ણે કરેલું સમાધાન,
એ સર્વે ઉત્તમ રીતે વર્ણવેલાં છે. આ ગ્રંથની રચના જેમ જગિનિએ મન-
પસંદ અને ઉત્તમ કરેલી છે, તેમ કવિ રત્નેશ્વરે તેનું ભાષાંતર પણ શુદ્ધ
ગુર્જર ગિરામાં રત્નરૂપે ગુર્જરાને અર્પ્યું છે. તેનું યથામતિ સન્માન કરવું
એ વિદ્વજનનું કર્તવ્ય છે.

પ્રાચીન કાવ્ય ત્રિમાસિક દ્વારા મોટા ગ્રંથો પ્રકટ કરવાનું અનનુકૂળ
હોવાથી આ ગ્રંથ જૂદો છપાવવામાં આવ્યો છે, તેને સન્નજન ગૃહસ્થો તરફ-
થી સમયાનુમાર આશ્રય પણ મળ્યો છે. પ્રાચીન કાવ્યો સંશ્લેષે જ પીળા
મોટા કાર્યમાં ગુંથાવાથી ધાર્યા કરતાં આ ગ્રંથ પ્રકટ કરવામાં ઘણો સમય
વ્યતિત થયો છે, જેન માટે સુગ્ગજનો દરગુજર કરશે એવી આશા છે.

અશ્વમેધની લેખી પ્રતો મેળવવામાં તથા ગ્રાહક કરવામાં રા.રા. અં-
બાશંકર બેહેચર વંદે ઘણો શ્રમ કર્યો છે; એટલુંજ નહિ પણ છાપવા લાયક
કોપી ઉતારવામાં અને આવી રીતે છૂટક પુસ્તક બહાર પાડવામાં પણ
તેમણે આગળ પડી ભાગ લીધો છે. અશ્વમેધના કાર્ય પ્રસંગે કરતાં તેમણે
પ્રાચીન કવિઓનાં અલભ્ય પુસ્તકો મેળવી અમારે સ્વાધીન કર્યાં છે, તેથી
તેમનો આભાર માનવામાં આવે છે.

અશ્વમેધની કુલ ચાર પ્રતો મેળવવામાં આવી હતી. પહેલી પ્રત
વ્યાસ પ્રાણશંકર પ્રભાશંકરવાળી સંવત ૧૮૧૬ માં લખેલી છે. પીછ પ્રત
જગાભાઈ શેઠના પ્રેમાનંદ વ્યાસેથી મળી હતી, તે સંવત ૧૮૭૭ માં લ-
ખાયેલી છે. ત્રીજી પ્રત ડોહાઈના લક્ષ્મીભાઈ મનસુખરામ પાસેથી મળેલી
તે સંવત ૧૮૫૯ માં લખાયેલી છે. ચોથી પ્રત પણ ડોહાઈના મહેતા રા-
જરામ કહાનદાસ પાસેથી મળેલી છે, તે સંવત ૧૮૪૮ માં લખેલી છે.
એવી રીતે બે વડોદરાની અને બે ડોહાઈની પ્રતો મળવાથી સંશોધન કર-
વાને ઠીક પડ્યું. વ્યાસજી પ્રાણશંકરવાળી પ્રત બાળબોધ ત્રિપિમાં અતિ
ઉત્તમ અક્ષરે લખેલી છે. જગાભાઈ શેઠવાળી પ્રત ગૂજરાતી ત્રિપિમાં લ-
ખેલી છે પરંતુ તેના અક્ષરનો મરોડ અને લખવાની કાળજી એ બેબા
જેવાં છે. ડોહાઈવાળી બંને પ્રતો સામાન્ય લેખકોએ લખેલી હોવાથી તે
ત્રિપિ કાંઈ જણાવવા જેવું નથી.

શ્રીજગદીશ્વરાયનમઃ

અશ્વમેધ.

રાગ કેદારો.

હરિપદ રજ વંદન કરું, જૈમિનિ વચન હૃદે ધરું;
ઉચ્ચરું અદભૂત રસ અશ્વમેધનો રે. ૧
જનમેજય પાવન કથા, જૈમિનિને પૂછે યથા;
જૈમિનિ જાણુનહારો, ભેદનો રે. ૨

દાળ.

જૈમિનિને પૂછે જનમેજય, સાંભળ મુનિવર વાત.
જે મુધિષ્ઠિર રાય અગારા, પૂર્વ પિતામહ તાત. ૩
ભાત! યજ્ઞ ક્યમ કરી કૃષો, અશ્વમેધ મહા યજ્ઞ;
એમ સુણી જનમેજય (ને) કે' છે, જૈમિનિ આનંદ મગ્ન. ૪
સાંભળ રાજ કહીશ તુને હું, ધર્મરાયનાં કર્મ;
ભીષ્મ પિતામહ સ્વર્ગ ગયા ને, મહા દુઃખ પામ્યા ધર્મ. ૫
એવે સ્વેચ્છાએ વ્યાસ પધાર્યા, તેને પૂછે રાય;
કોણ ઉપાયે ગોત્ર ક્ષયનાં, પાતક દૂર પળાય. ૬
અહો તપોધન! આગમ શોધન, મુજને કો'ની આજ;
ભીષ્મ દ્રોણ ને કર્ણ વિના આ, મુજને ન ગમે રાજ. ૭
કર્ણ તણું આ મંદિર સુદિર, જ્યાં વેદ નિત્ય ભણાતા;
તે મેં શન્ય કર્યું છે હમણાં, ન મળે દાનનો દાતા. ૮
જે મંદિર આવીને યાચક, માન સહિત ધન મહેતા;
શોક આંસુ મૂકે છે જ્યાં રહી, હવે શું જળ વહેતા? ૯
રાજ્ય વિષે ધિક્કાર પડો જ્યાં, ભીષ્મ કર્ણ નહિ તેહ;
તે વિષુ મારું રાજ્ય ન શોભે, નેત્ર વિના જ્યમ દેહ. ૧૦
શીખાગણ દીધી ધણી મુજને, મહા મતિ ભીષ્મ તાતે;
તોએ શોક ન મૂકે મુજને, વ્યાસ (તે) નિવારો વાતે. ૧૧
રાજ્ય તથા જહાશ હું વનમાં, વળી ભીષ્મ કરશે રાજ્ય;

- તીર્થ દાન ક્રિયા તપ મારો, કોન કરે દુઃખ તાજ્ય. ૧૨
- હું તો તેહ ઉપાય ન દેખું, જેથી થાકું પવિત્ર;
- ધર્મરાયનું વચન સુણીને, બોલ્યા વ્યાસ વિચિત્ર. ૧૩
- ભયમાં પામીશ રાય યુધિષ્ઠિર, તુજને દોષ ન માશે;
- એવો એક ઉપાય કહીશ જે, તારું અથ મુકાશે. ૧૪
- જેથી જોત વધાદિક પાતક, મુકાઇશ મહારાજ;
- કુરુનંદન તું અશ્વમેધ કર, સરશે સઘળાં કાજ. ૧૫
- રઘુનાથે પાણુ પૂર્વકાળે, કીધા ત્રય હયમેધ;
- ત્યગ તું યજ્ઞ કરીને ભોગવ, રાજ્ય વિવર્જિત રવેધ. ૧૬
- માધવની આજ્ઞાએ આપ્યું, રાજ્ય ધર્મથી ધન્ય;
- એવું રાજ્ય તજી શાગાટે, જનવા ઇચ્છે વન. ૧૭
- અરે પુત્ર ! આ લોક વિષે તું, ચિયર કર કીર્તિ તારી;
- જ્યારણગી તારે વશ માણસ, માન્ય આગન્યા મારી. ૧૮
- દોષ રહિત છે દેહ જ્યાંત્રગી, ત્યાંત્રગી કર કલ્યાણ;
- પૂર્વે સ્વર્ગ ગયા બહુ રાજન, પુણ્ય ક્રિયા કરી જાણ. ૧૯
- જૈમિનિ કહે સાંભળા જનમેજય, વ્યાસે કહી એમ વાણી;
- રાય યુધિષ્ઠિર દીન વચન કે', વ્યાસ પ્રત્યે હિત આણી. ૨૦
- વ્યાસ અમારે વિત્ત નથી ને, ધન વિન યજ્ઞ ન થાય;
- પ્રજા પીડવા હું નવ ઇચ્છું, વિપ્ર ઋષિને રાય. ૨૧
- સમર્થ છું પાણુ નૃપની સુતને, ઇચ્છું નહિ દુઃખ દેવા;
- દુર્યોધને હજ્યા છે જેના, તાત ધણું ધન લેવા. ૨૨
- તે પૃથ્વીને કેમ પીડું હું, કાંચન કેરે કામ;
- સાંચ નથી મુજ સહદ્ર સગા તે, ક્ષય પામ્યા સંઘ્રામ. ૨૩
- તે માટે મુને રાજ્ય તજીને, ગમન કરવું ભાવે;
- તો મુજને કો' શું કરવું હવે, મુનિને મન શું આવે. ૨૪
- વેદ વ્યાસ કહે સાંભળો, રાય યુધિષ્ઠિર વાત;
- મરત નામે રાજા હોતો, જગત્ વિષે વિખ્યાત. ૨૫
- તેણે યાગ કર્યો મહા મોટો, સંતોષ્યા કિન્નરાજ;
- તેણે કાંચન નાખ્યું પાણ્યું, ભૂમિ પડ્યું છે આજ. ૨૬

તે દિગાયળ માંહિ પડ્યું છે, તે ધન તું અહીં આણું;	
રાજ્યએ આપ્યું જિંચકવા, અસમર્થ દિજ જાણું.	૨૭
ગરત નામ રાજ્ય મહા દાતા, ધન આપ્યું ગણુ ભાત;	
દેવાયનનું વચન સુણીતે, કુંતાસુત કહે વાત.	૨૮
જેણે યાગ કર્યો તે મહીપતિ, ગરત નામ છે ધન્ય;	
કનક ધણું આપ્યું જે મધ્યે, સંતોષ્યા દિજજન.	૨૯
કનક તજીતે ગયા ધરાસુર, તે ધન હું ક્યમ આણું;	
દિજનું દ્રવ્ય વિશેષે દુઃખ દે, તે હું સર્વે જાણું.	૩૦
મહાસ્થળ મધ્યે હુંથી બીજે, નિર્ધન હોસે કોય ?	
જે નૃપતિની આજ્ઞા ધનમાં, હું શી મનસા હોય.	૩૧
દિજધન ગ્રહણ મતિ માણસને, ગુણકે જ્યમ પા'ણું;	
આજ્ઞાણુ મુજને હસશે સર્વે, યજ કરેથી જાણું.	૩૨
દ્રવ્ય અગારું રાજ્ય અમને, આપે છે લઈ ધર્મ;	
હું તો રાય યુધિષ્ઠિર થઈને, ન કરું કુત્સિત કર્મ.	૩૩
એક લાજ મોટી છે મુજને, જે મેં મહા સંગ્રામ;	
કૌરવ ગુર સુદૃઢ સંબંધી, બાંધવ માર્યા દામ.	૩૪
એક લાજ મુજને એ લાગી, તેને ન શકું ટાળી;	
દિજધન કેરી બીજી લજ્જા, મુજને લાગે વા'ડી ?	૩૫
વ્યાસ કહે નૃપ ધન્ય તુને તેં, વચન કયું અતિ સારું;	
દિજધન પ્રત્યે જે આશંકા, તે મિથ્યા હું વારું.	૩૬
જ્યારે તેણે તજીયું ત્યારે, તેનું શાનું હોય;	
રામે કશ્યપને મહિ આપી, તે જાણે સહુ કોય.	૩૭
તે પૃથ્વી ક્યમ પાળે પાછી, પાપ ભીત ભૂપાળ ?	
જયને જીતી જગતી પુનરપિ, જીતી ક્ષત્રિય બાળ.	૩૮
આજ્ઞાણું સ્વામીપણું ભાગ્યું, ગાટે દોષ ન થાય;	
જે કાળે જે સકળ ધરાનો, જે કો કહાવે રાય.	૩૯
ત્યારે સકળ ધરાનું ધન તે, તેનું નહિ સંદેહ;	
તો ધન (તે) તું આણુ યુધિષ્ઠિર, યજ કરવા જેહ.	૪૦
વ્યાસ પ્રત્યે કહે રાય યુધિષ્ઠિર, દિજની સંખ્યા ભાષો;	

અશ્વમેધમાં બ્રાહ્મણને શી, દક્ષિણા દેવી દાખો.	૪૧
અશ્વમેધના અશ્વ તણું મુને, લક્ષણ કહો વિશ્વાસ;	
ધર્મરાયનું વચન સુણીને, પુનરપિ બોલ્યા વ્યાસ.	૪૨
મખને આદ્ય બ્રાહ્મણ ગરવા, વશવા વીરા હગ્ગર;	
કુલિજન પંડિતને વળી જાણે, વેદ શાસ્ત્રનો પાર.	૪૩
એક એક બ્રાહ્મણ પ્રત્યે બાપું, દક્ષિણા કેરું માન;	
એકેકો ગજ રથને ધોડો, સોનાનો સામાન.	૪૪
એકેક પ્રત્યે સહસ્ત્ર સુરભી, પ્રસવતીનું ^૧ દાન;	
હાર એકેકો કનક આપવું, દક્ષિણાનું એ માન.	૪૫
પેહેલે દિન હયમોચન કરવું, તે દિન દક્ષિણા એહ;	
હવે તુરંગ તણું લક્ષણ કહું, સાંભળને નૃપ તેહ.	૪૬
ધેનુદુગ્ધ હેમકુંદ સરીખો, ચંદ્રકિરણ સમ ઝગકે;	
શ્યામકર્ણ સચંગે પીજો, પુચ્છ તણા ત્યાં અલકે.	૪૭
આદ્રંચાપ સહિત હય ઉત્તમ, અધ્ધર યોગ્ય જણાય;	
પૂર્ણિમાસી ચૈત્ર તણી ત્યાં, મૂકવો હય રાય.	૪૮
એક વર્ષ મુધી વર વીરે, રાખવો હય હાથ;	
જાળિયો બાંધવ કે સુત શરો, મોકલવો હય સાથ.	૪૯
યમ તણો કરનારો પોતે, અસિવત પાજે એહ;	
તે નૃપતિએ નિયમે રે'વું, એમાં નહિ સંદેહ.	૫૦
વર્ષ લગી વનિતાએ વર્જિત, આઠ ભોગ તે સેવે;	
એકી શૈયા શયન સપત્ની, રે' આચરણે એવે.	૫૧
જ્યારલગી પાછો ફરો હયવર, આવે નગર મોઝાર;	
તાવત ધૈર્ય યત્ન સહિત રે', અશ્વમેધ કરનાર.	૫૨
જે સ્થળ અશ્વ પુરીપ કરને, મૂત્ર કરે જે ઠામ;	
સહસ્ત્ર સુરભી દાન સહિત દિજ, હવન કરે તે ઠામ.	૫૩
તે દિજ ફેરી પૂજા કરવી, એમાં નહિ સંદેહ;	
કાંચનપત્ર લખીને હયને, ભાજે ધરવું તેહ.	૫૪
પોતાનું ત્યાં નામ લખીને, લખવો આપ પ્રતાપ;	
કે'વું એવું વાક્ય ત્યહાં જે, મેં મૂક્યો હય આપ.	૫૫

- જે કો રાજા જાણ્યો હોય તે, હયને ગ્રહેને આજ;
 જે કો હયને ગ્રહેશે તે મેં, જીતપો શુભ સાજ. ૫૬
- અરે વીર ! એણે વિધિ કરી, યજ્ઞ એહજ થાય;
 અસિવ્રત યુક્ત કરે તો, તેનો મહા મહિમાય. ૫૭
- અશ્વમેધ શત ઈંદ્રે કીધા, વ્રત વર્ણિત તે રાય;
 અસિધાર વ્રત યુક્ત કરે જે, તેનો સુણ મહિમાય. ૫૮
- સકળ પાપ પૃથ્વીતું બાળે, જે કરે તે યાગ;
 પણ મનમથને કો નવ જીતે, બીખવિના મહાભાગ. ૫૯
- તે ગાટે મનમથથી ખીંતાં, ન કરે વ્રતયુત યાગ;
 જો રમર જીતવા સમર્થ (હોયતો), કર્ય મળ એ મહાભાગ. ૬૦
- એમ સુણિને રાય મુધિધિર, વ્યાસ પ્રત્યે કે' વાણ;
 મુનિવર હું સમર્થ નથી નિશ્ચે, યજ્ઞ કરવા જાણ. ૬૧
- મારે દ્રવ્ય નહિ ને અશ્વ નહીં, (મારે) મળે ન કોઈ સા'ય;
 ભીમાદિક મહા કષ્ટ પમાડ્યા, યોધ ધણા રણગાંય. ૬૨
- કર્ણકુંવર મહા જાણ્યો કહાવે, જપકેતુ મહિમાય;
 સોળ વર્ષનો બાળક કા'વે, તે ક્યમ^૧ મેં મોકલાય. ૬૩
- ક્યમ મોકલાયે ઘટોત્કચનો, સુત એકજ મેધવર્ણ;
 કર્ણે એનો તાત નિશાએ, મુજ કાજ પમાડ્યો મર્ણ. ૬૪
- જેહ તણા પ્રતાપે પાંડવ, પૃથ્વીપતિને જીત્યા;
 તે મધુસૂદન દૂર રહ્યા તો, કચમ ભાર્ગવ મુજ ચિંતા. ૬૫
- ભીમ મહા બાહુ કહો કચમ, યજ્ઞ ધશે મહા કાજ;
 બ્રાત તણું જોલ્યુ સુણી જોલ્યા, ભીમ સુણો મહારાજ. ૬૬
- દેશ વિષે વાજી ન ગળે ને, ન મળે ધન તમો ભાખ્યું;
 પાસ નથી પરમેશ્વર એવું, દીન વચન ક્યાં દાખ્યું. ૬૭
- તારી પાસ સદા છે શ્રીહરિ, આણ્ય એહ વિશ્વાસ;
 જેની પાસ સદા છે શ્રીહરિ, (તેને) સધળી સંપત્તિ પાસ. ૬૮
- જેનું ભેતાં નામજ નરનાં, પાતક સધળાં જાય;
 જેની પાસ રહે હરિ તેનો, કોણ કહે મહિમાય. ૬૯
- અરે વૃષતિ ! જોત્ર વધ્યાનું, પાપ તુને નહીં ભાગે;

- યસ^૧ નિના પાણુ પરમેશ્વરથી, પાતક સધળાં ભાગે. ૭૦
- આપણુને શ્રી કૃષ્ણે પ્રેર્યા, યુદ્ધ કરવા કાળે;
યુદ્ધ કરેા એમ કૃષ્ણે ભાખ્યું, તે કચમ વિસર્યું આળે. ૭૧
- રાજસૂય કે અશ્વમેધનું, પુણ્ય કર્યું જે હોય;
યસ તણા નાયક હરિ પાળે, ફળ નવ આવે સોય. ૭૨
- વ્યાસજીને ખૂંડેા હયવર, અશ્વમેધને યોગ્ય;
જો ક્યહું અશ્વ હશે તો કે'શે, વ્યાસ સદા આરોગ્ય. ૭૩
- જૈમિનિ કે' સાંભળ જનમેજય, (એમ) સાંભળી ભીમ વચન;
પુનરપિ વેદવ્યાસ વદે નૃપ, ધર્મ પ્રત્યે પાવન. ૭૪
- અહો ભીમ ! તુને ભદ્ર હજો, (તું) ધન્ય વચન શુભ ભાખ્યો;
ભદ્રાવતી નગરીમાં હય છે, યૌવનાશ્વ નૃપે રાખ્યો. ૭૫
- દશ અક્ષૌહિણી સેના તેનું, જલન કરે નિત્યમેવ;
દેવ સરીખા સ્પર્શીન શકે, તે હયને અશ્વમેવ. ૭૬
- તેને ગ્રહેવા પેટભરા મા,ણસની ગણના કાણ;
કૃપણ યથા કાંચનને રાખે, ત્યમ રાખ્યો હય પાણ. ૭૭
- તે હયવરને નિત્યે રાખ, રાખે છે નિરવાણ;
જો તુજમાં કંઈ પ્રાક્રમ હોયતો, તે હયને તું આણ. ૭૮
- ઈતિ મહાભારત અશ્વમેધમાં, પેહેલો અધ્યા' સાર;
વ્યાસ ધર્મ સંવાદ સરસ જ્યાં, યત્તારંભ પ્રસાર. ૭૯
- ખોતેર શ્લોક વડે કરૌં કીધો, અધ્યા' સાર સંજંધ;
રત્ન કહે યત્ને કરૌં કીધાં, શીત્યોતેર પદજંધ. ૮૦

અધ્યાય ૨ જો રાગ ધનાગ્રી.

જૈમિનિ ખોલ્યા સુણ રાજનજી, વળતા ખોલ્યા ભીમ વચનજી;
હેત્રામાં હયને લાવીશ હુંયજી, મા કર્ય મહીપતિ ચિંતા તુંયજી. ૧

ઢાળ.

- મકર ચિંતા મહીપતિ, હું અશ્વ આણુંશ અધ;
એકલો અધુના જઇ, જીતીશ નૃપને સધ. ૨
- અહો રાખ ! સર્વથા તું, ટાળ્ય મન સદેહ;
ખગવાન નૃપ જીતી હવે હું, અશ્વ લાવીશ એહ. ૩

- જે ચતુર્ભુજ ચિંતવી નર, કરે કારજ નેહ;
તો સર્વથા તે સિદ્ધિ પામે, સત્ય વાયક એહ. ૪
- જો અશ્વને હું ન આણું તો, હજો મુજ ગતિ ધોર;
જે પિતા માતા ધાત કર્તા, સદા સેવાચોર. ૫
- તેહ જે લોકમાં રહે તે, દોષ મુજને હોય;
જો જળે જીતી નૃપતિને, હય ન લાવું સોય. ૬
- જે ગામ મધ્યે કૂપ એકજ, ત્યાંડ વસના વિપ;
તે પાપ મુજને લાગજો, જો ન લાવું હય ક્ષિપ્ર. ૭
- જે ગામમાં શિવ પૂજા નહિ, નહિ દેવ અધ્યયન આપ;
તે ગામ જે ક્ષણ એક રહે તે, હજો મુજને પાપ. ૮
- એમ કહી ઉભો થયો, ભીમ બડ તત્કાળ;
ભીમ વાણી સુણી બોલ્યા, યુધિષ્ઠિર ભૂપાળ. ૯
- હે ભીમ ! હે વૃકોદર ! સુણ, મહાબાહુ ઉદામ;
તેં એકલાં હય આણવો, મુને કઠિણ લાસે કાગ. ૧૦
- યૌવનાશ્વ રાજ સગળ જાગિયો, યોધ મહા જળવાન;
તું એકલો જવા ધ્રુવે (છે) હું, થયો ચિંતાવાન. ૧૧
- કહે જૈગિનિ સાંભળો હે, પરીક્ષિત સુત વાત;
ધર્મનંદન વચનસુણી (ને) વહે, કર્ણાત્મજ સાક્ષાત. ૧૨
- હે ભીમ ! તું છે એકલો, (માટે) મુને જીજ્ઞે તેડ;
કર્ણસુત વાણી સુણી કે, ભીમ ઉત્તર કેડ. ૧૩
- પિતા તારો અમે માર્યો, જ્યારનો જય કાજ;
તારું વદન જેતાં ત્યારની, ઉપજે અગને લાજ. ૧૪
- એમ સુણી વૃષકેતુ કહે, ઉપકાર કીધો એહ;
શુભ સમ્યક્ પિતા મારો, હણ્યો રણમાં તેહ. ૧૫
- ક્ષત્રિયધર્મે તમે રણમાં, તેનું હણ્યું પાપ અતીવ;
દાસ દુર્યોધન તણો તે, હનો જવા જીવ. ૧૬
- તે ધર્મ દ્રોણી મલિન હતો, વિષ્ણુ વર્જિત રહીહ;
(જોણે) સભા મધ્યે દ્રૌપદીને, અતિ ઘણી દુઃખણી રહીહ. ૧૭
- જેમ જૂવે એકાંત પુરૂષ ત્યગ, નિરખી નારી સુખત;

- (વધી) સહસ્ર ઘેનુ વૈરાટની વાળી, અમો સુણી માતે. ૧૮
 મારા પિતાએ વાળી સુરભી, મુકાવી પાંડવ વીર;
 અમો એવું સાંભળ્યું તે, ચિંતવું હું ધીર. ૧૯
 અનંત કક્ષિમત્ત પૂર્ણ હુતો, કર્ણ સુણુ રાખન;
 તેનું પતન કીધું પાંડવે, શુદ્ધને અર્થે દાન. ૨૦
 યથા કોના કરચક્રી ગ્રંહ, કાચ કોડી કોય;
 અરપંતો ચિંતાગણિ ત્યમ, તમે કીધું સોય. ૨૧
 યથા કોને આંગણે, ઉગ્યો અધમ એરંડ;
 ઉપાડી તે કો દામ રોપે, કલ્પતર પ્રચંડ. ૨૨
 ત્યાં તેનો અપરાધ શો કો', ભીમસેન શું કામ;
 તમ પ્રતાપગી કર્ણ પામ્યો, પરમ ભારકર ધામ. ૨૩
 તે કર્ણની અપકીર્તિ છે, અઘાપિ અવનિ માંય;
 આ યજ્ઞમાં અપકીર્તિને, ટાળીશ પાંડવ આંય. ૨૪
 યૌવનાશ્વ નૃપતું સૈન્ય સાગર, મથન કરી સુખ સિમ;
 અશ્વને ઉતાવળો લા, વળે ભૂપત ભીમ. ૨૫
 કહે જૈમિનિ વચન તેનું, સુણી આત ઉત્કર્ષ;
 કર્ણસુતને ભીમ ભેઠ્યા, પ્રકટ પામી હર્ષ. ૨૬
 (એમ) કર્ણસુતનું વચન સુણીને, ભીમ ભૂપત જાણુ;
 (પછે) સમીપે સ્થિત કર્ણના સુત, પ્રત્યે બોલ્યા વાણુ. ૨૭
 ઘટોત્કચ તારો પિતા, અમો, સર્વ તાર્યા તેણે;
 પૃષ્ઠ ધરીને પગાડ્યા ગિરિ, ગંધમાદન જેણે. ૨૮
 તથા તું ત્યમ યુધિષ્ઠિર, પાળ્ય પાછળ પુત્ર;
 હું કર્ણને સુત સાહી લાવું, અશ્વને જઈ તત્ર. ૨૯
 પાર્યે (ને) તથા તે રાખવા, યુધિષ્ઠિર રાખ મત્ત;
 જ્યાં સુધી અમો આતું ફરી, ગ્રહી કરી હયરત્ત. ૩૦
 એમ ભીમની વાણી સુણી, કહે મેઘવર્ણ સુવીર;
 તુજ અંગમાંથી ઉપન્યો, ઘટોત્કચ ગદાધીર. ૩૧
 (તેણે) કર્મ પરમ પવિત્ર કીધું, કરો વિરમય ત્યાંય;
 ઉદક એહું ત્યાં લગી જ્યાં, વહે શેરી માંય. ૩૨

તે જળ સુરસરિતા મધ્યે, ભળ્યું જઈને જ્યાર;
 પરમ પાવન જગત ફેરાં, દહે પાપ અપાર. ૩૩
 ૧ પુરૂષને સત્પુરૂષ પ્રત્યે, કરો હોય દુઃપ્રાપ;
 રામચરણે શિલા સ્પર્શી, પવિત્ર થઈ ગઈ આપ. ૩૪
 હે ભીમ ! ભદ્રાવતી નગરી, જશે કર્ણજ સાથ;
 ત્યાંહાં સંગે મુને તેડો, હય, આણી આપીશ હાથ. ૩૫
 વૃષકેતુ યુદ્ધ કરશે, તમો, રહેજો તેને શીશ;
 એવે સમે વાંસે ચઢાવી, હું અશ્વને લાવીશ. ૩૬
 હે ભીમ ! હવડાં નીસરો, નૃપને કરી નમસ્કાર;
 વિજય તારો થશે નિશ્ચય, જગત્ જયજયકાર. ૩૭
 મેઘવર્ણની વાણી સુણી, કહે ભીમ ભડ સંકેત;
 હે પુત્ર ! તુજને ધન્ય છે, તેં ભલું બાખ્યું હેત. ૩૮
 મુજ સાથ તું પણ આન્ય વળી, વૃષકેતુ આવે આન્ય;
 મારા સાચક થયા જાને, હે, પુત્ર તમને ધન્ય. ૩૯
 આપણે ત્રણ મળીને, પરદેશ જશું સત્ય;
 કહે જૈમિનિ રાયજનમે, જય પ્રત્યે એ ગત્ય. ૪૦
 (એવું) વચન શુભ તેતું સુણી, નૃપ, યુધિષ્ઠિર પ્રમાણ;
 હર્ષ પામી વૃકોદરની, પ્રત્યે બોલ્યા વાણ. ૪૧
 રજાઓ સહી એ કરો કારજ, તજો મનનો ગર્વ;
 તે આપણે અણુ વિચાર્યું પણ, યશે હરિથી સર્વ. ૪૨
 હવે તો રજની પડી મન, ધરે જાવા વ્યાસ;
 તે માટે આપણુ સર્વજન, મુનિને કરો આશ્વાસ. ૪૩
 પછે વ્યાસ તેના ધર થકી, નીસર્યા પૂજ્યા પરમ;
 વ્યાસ આલ્યા પછે ચિંતાતુર, થયા રાજા ધર્મ. ૪૪
 એવે નિશામાં દુઃખ સહિત, બાંધવશું બોલ્યા રાય;
 તે અશ્વ યાં ક્યમ અણારો, (ને) યમ કહો ક્યમ થાય ? ૪૫
 (ક્યમ) સહોદરને પૂછું અમો, ક્યમ, ધન સમાગમ હોય;
 મુજને સકળ દુઃખતા, સર્વ, દા શ્રીહરિ સોય. ૪૬

૧ પુરૂષને સત્ પુરૂષ સંગે, કેશું હોયે પાપ. પ્ર. ૨. ૨ જે વ્યાસ
 જીએ કહ્યું કાર્ય, તજો તેનો ગર્વ. પ્ર. ૨.

તે દેવકીસુત દૂર છે તો, કવણુ કરશે હેત;
 હું ગોત્રવધ સાગર પડ્યો તે, બુડ્યો કુટુંબ સમેત. ૪૭
 હરિ તમે જો નહિ રાખશે તો, કેમ કરીશ હું યત્ન;
 જ્યમ દ્રૌપદી તારી તમે, હરિ, લગ્નગણનિધિ મમ્. ૪૮
 તથા અમને તારજો, આ, કષ્ટથી ભગવાન;
 કહે જૈમિનિ સાંભળો, હે, જનમેજય રાજના ૪૯
 એમ વચન કહી યુધિષ્ઠિર રાયે, સમર્થ શ્રી ભગવાન;
 ત્યારે બારણે આવી રહ્યા, હરિ સાંભળી રાજન. ૫૦
 શ્રી કૃષ્ણજી પધારિયા, વ્યાપક સધળે સાક્ષ;
 પ્રતિહાર શું બોલ્યા પછે, મુને ભૂપને જઈ બાખ્ય. ૫૧
 સમય નિરખી નૃપતિ પાસે, જાઉં કહે ભગવાન;
 પ્રતિહાર એવું સાંભળી, બોલિયો ધર્મ નિધાન. ૫૨
 સદા તારે સમય છે, હરિ, ધર્મનંદન પાસ;
 ધર્મરાયે મુને એવું, કહ્યું છે અવિનાશ. ૫૩
 શ્રી કૃષ્ણ જ્યારે પધારે ત્યારે, અંતરાય ન થાશ;
 સદા જવા યોગ્ય છે, હરિ, ધર્મનંદન પાસ. ૫૪
 જે પર અપવાદ કરે, પર, દ્રવ્ય હરે અવિનાશ;
 પરસ્ત્રી પુરૂષ કામી, ન જાવું તેને ખાસ. ૫૫
 એ નથી પરધન પરાયણ, અપદ કામી નોય;
 તે માટે નૃપને મિર્ષા, કર્ય, મનોરથ હરિ સોય. ૫૬
 અર્જુનને આગળ કરી, ભીમને રાખી પાસ;
 ગોવિંદ તમને ચિંતવે, તેહની પૂરે આશ. ૫૭
 કહે જૈમિની યુધિષ્ઠિરને, જઈ કહ્યું પ્રતિહાર;
 હે ધર્મનંદન! પધાર્યા છે, દાર યુગદાધાર. ૫૮
 તેહનું વચન સુણીને, હસી મુખ હિત આણ;
 ઉતાવળા આસન તણને, ભીમશું બોલ્યા વાણ. ૫૯
 હે ભીમ! આ પ્રતિહાર કે' છે, પધાર્યા પરમેશ;
 અર્ધરાત્રે આપણે હિત, આવિયા આંહાં એશ (ઈશ). ૬૦
 (એ) આપણો અશ્વમેધ કરાવા, આવિયા શકે ઈશ;
 તું આવ્ય મારી સાથ જ્યાં છે, પ્રાણુ પ્રિય યુગદીશ. ૬૧

પછે રાય ગયા સાગા, બ્રાત યુક્ત જ્યાં સ્યામ;
 (અવે) તતક્ષણ હરિએ, કર્યો, શીર નમાવી પ્રણામ. ૬૨
 (પછે) યુગ્મ કર જોડીને, પાંડવે, ઉભા કર્યા યુગદીશ;
 નયને જળ નૃપતું ઝર્યું, તેણે, સજળ હરિતું શીશ. ૬૩
 શીશ સુધી ધસને, ભૂપાળ ભેડ્યા બિન્ન;
 પરસ્પરે કર યુગ્મમાં, હરિ, યુધિષ્ઠિર લય લીન. ૬૪
 બીમ અર્જુન ચતુર્ભુજને; ચરણે લાગ્યા તેહ;
 નકુલને સહદેવ ઉભા, પાણુ જોડી બેઠ. ૬૫
 અર્ધ કરી હરિની પ્રત્યે, નૃપ થયા વિસ્મૈ મન;
 દ્રૌપદી હરિને નમી, સહદેવ હર્ષ વચન. ૬૬
 તમો કેશવ પ્રત્યે વિસ્મય શો; કરોછો મન આંધ;
 જે અર્ધ નિશ આવ્યા હતા, દુર્વાસા ભય વન માંધ. ૬૭
 જોતાં સભા હાર્યા થકાં હરિ, (તમો) અંબર આપ્યાં નાથ;
 તે સમે મુજ શીર નહીં, માતઃ બાંધવ આત. ૬૮
 ત્યારે કો સ્વામી નહીં, ગુરૂ પિતામહ નહિ કોય;
 જ્યારે મુને રાખી નવ શક્યા, ત્યાં હરિયે રાખ્યાં સોય. ૬૯
 જે સમે ભારત ભોમમાં, સંતને ચિંતા હોય;
 તે સમે રાખે શ્રી હરિ, તે વિના ન રાખે કોય. ૭૦
 તે પુરુષને પ્રત્યક્ષ પામો, રાખો મનમાં તેમ;
 ના આવે ના જાવે અર્જુન, તે ના મૂકે એમ. ૭૧
 કહે જૈમિનિ સ્તત્ત્વા આતિ, એમ, પંચાક્ષીએ પરમેશ;
 સંતોષ પામી મુખે બેઠા, આસતે સર્વેશ. ૭૨
 પછે ધર્મરાજ વચન બોલ્યા, કહું સાંભળ હુંય;
 હરિ હવડાં દુઃખિંત ચિત્તે, ચિંતવ્યો હું(તો) તુંય. ૭૩
 હવે મારાં કામ સધળાં, સફળ થાશે સ્યામ;
 હયમેધમાં મતિ થઇ મારી, (જે કહો) હરિ કરવું કામ. ૭૪
 જો મુને સમર્થ જણો તો, કરાવો યજ્ઞ કાળ;
 તો તમો નિજ શીશ લઇને, કરાવો કૃત્ય રાજ. ૭૫

૧૨—આપ અને બાપ પ્રાસછે. પ્ર. ૨. ૩ કૃષ્ણને. પ્ર. ૨. ૪ હેતો
 કરો હરિકામ પ્ર. ૨.

હવે ભૂપ વાણી સુણીને, કે' વાસુદેવ વચન;
 કોણ સમર્થ યજ્ઞ કરવા, આ સમે રાજન. ૭૬
 ભીમના ઉપદેશ સાર, કરો ઉદય સાર;
 જે ન જાણે સુવિચાર મતિ, જેને અતિશે આ'ર. ૭૭
 જેતું મોઢું ઉદર તે, નર, હોય પ્રાયેમંદ;
 ૧વિવર્ણુ રાક્ષસી નાર તે, સદા ઘેર તેને દ્વંદ. ૭૮
 તેણીએ મતિ હરિ એહની, (કંઘ) ન જાણે તસ્માત;
 (એવા) અલ્પબુદ્ધિતણી જે, તમો, કાન ધરશે વાત. ૭૯
 તો યજ્ઞ પૂરો થયો જેમાં, વૃકોદર પ્રધાન !
 અંગ વિકૃત કુરોનીમાં, પ્રીત જેને માન્ય. ૮૦
 તેતું વચન પ્રમાણતાં, સુખ, પામીએ નહિ ભૂપ;
 મહા કામી અને મૂરખ, વળી સ્ત્રીજીત રૂપ. ૮૧
 યામાત્ર થઈને શ્વશુરને ઘેર, કાર્ય કરતો સોય;
 તેતું વચન પ્રમાણતાં, નવ કાર્ય સિદ્ધિ હોય. ૮૨
 હિડિંબ તે જરાસંધની, ભીમ જાણે વાત;
 થયા હવડાં જેહ ક્ષત્રિય, પ્રબળ બળ સાક્ષાત. ૮૩
 જે રાજસૂયમાં દીઠા છે, ભીમસેને ભૂપ;
 ધર્મિષ્ઠ દાતા મહાબળિયા, જીતેંદ્રિય મહારૂપ. ૮૪
 ભીમ તેને ન જાણે જે, વિકટ વદતા વેર;
 જયદ્રથવધ વિષે જાણી, અર્જુને જે પેર. ૮૫
 અણુવિચાર્યું કીજીએ જે, મળી આપણુ આજ;
 યજ્ઞ મધ્યે જણાયે સહી, માફ સાહસ કાજ. ૮૬
 સકળદિશામાં જતો, ઘોડો, રાખશે ક્યમ રાય;
 દેવને ગાંધર્વ માનવ, લોકમાં હય જાય. ૮૭
 જે ક્રો ઘોડાને ગ્રહે, તે, જીતવા વર વીર;
 અસિવ્રત દિક્ષા સહિત, તે, પ્રથમ ધરવું ધીર. ૮૮
 પ્રેર્યા રામે તુરંગરક્ષણ, કાજ મહા બલવાન;
 હનૂમાન હરિવર મોકલ્યો, તે, એકલો રાજન. ૮૯
 શુક્રિમતી નગરી વિષે, જે, સુરથ ઈતિ રાજન;

તેણે તત તુરગ સમેત, બાંધ્યોનો (તે) હનુમાન. ૯૦
 પછે જઈને બલાત્કારે, છોડ્યો રધુનાથ;
 તેમ પાંચ મારો સખા થઈ, રાખશે હય હાથ. ૯૧
 ત્યાં કદાચિત્ જો બાંધશે, અર્જુનને ધરી પોણુ;
 (તેને) કિયો થોડ મૂકાવશે, પછે, રાખશે તે કોણુ! ૯૨
 ધર્મનંદન એટલો, મુજને પડે સંદેહ;
 કહે જૈમિનિ સાંભળો, હરિ, વચન બોલ્યા એહ. ૯૩
 ઇતિશ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધ પર્વ મોઝાર;
 દ્વિતીય અધ્યાયે થયો, કૃષ્ણનો ઉચ્ચાર. ૯૪
 એહ અધ્યાય વિષે બાખ્યા, અતુલ્ય એંશી શ્લોક;
 રત્ન કહે યત્ને કર્યો, પદ, બાણું તે ગત શોક. ૯૫

રાગ ગોડી અધ્યાય ૩ જો.

જૈમિનિ કહે જનમેજય સુણો, અશ્વમેધ વિસ્તારજ ધણો;
 વાસુદેવની વાણી સુણી, બોલ્યા ભીમ વ્યવસ્થા ધણી. ૧
 વદન હસાતી પાંડવ વીર, બોલ્યા વાણી ધનગંભીર;
 આરે કૃષ્ણ ! એ અશ્વર્મ સાર, ધર્મરાય કરશે નિરધાર ! ૨
 સુંદર સમય અમારો ધીર, બલા બલા અમ પાસે વીર;
 મેં તુજને મનમાં ચિંતવી, એને મતિ આપી એહવી. ૩
 તમો કહ્યું સ્થૂળ ઉદર જેહ, મતિ રૂઝીપણ કહીએ તેહ;
 તમો કહ્યું જેને બહુ આર, દિન હોય હરિ તે નિર્ધાર. ૪
 એ લક્ષણ જે બાખ્યાં તમો, તારા તનમાં દીકાં અમો !
 તારા ઉદર વિષે નિર્ધાર, સદાકાળ શોભે સંસાર ! ૫
 બહુ આહારી સ્થૂણોદર બળી, તુંથી બીજો કોણુજ વળી;
 અભાદિક સુખસાગર નદી, પૃથ્વી યસ દશોદિશ વહી. ૬
 ઈત્યાદિક મોટો મહિમાય, તે શું તારે ઉદર ન માય ?
 તુંથી સ્થૂણોદર નહિ કોય, નવ હુતો નવ હોશે સોય. ૭
 તે મુજને તું ના બાખતો, ઉદર તણી નિંદા દાખતો;
 લજ્જા પામી રૂકાં નવ રહે, મારે મિષે તારા ગુણ કહો ! ૮

જાળવતી નારી વાનરી, તું વિણ કાણે ન કરી હરિ !!
 રક્ષિતણી સરખી પામી નાર, જે જે કૃષ્ણજી ગુણભંડાર ! ૬
 યોતી મિન કુર્મ પશુ તણી, તે તુજને વલ્લભ છે ધણી !
 વામન રૂપ ધર્યું પૂરવે, વિકૃત અંગ મુને કહે હવે ! ૧૦
 જગતો આશ્રય તારે શ્યામ, 'પુત્રપણું' તો પામ્યો કામ;
 સ્ત્રીજીત કાણુ તમોથી રાજ, સ્પારિજીત લાવ્યા સ્ત્રી કાજ ! ૧૧
 ક્ષીર સમુદ્રે રહે અવિનાશ, શ્વશુર તણે ઘેર તારો વાસ !
 એ ગુણુ તો મેં બોલ્યા ધન્ય, શાને કહેવડાવે ગુણુ અન્ય. ૧૨
 રૂકતુતું કામ નિર્ભે. છે કામ, નૃપને શીદ બીહાવે શ્યામ;
 પેહેલા મેં જે ક્ષત્રી હણ્યા, જરાસંધ આદે અણુ ગણ્યા. ૧૩
 તે માર્યા તુજને આગળ કરી, અધુના જલમ થાશે હરિ;
 હાથે હું પણ અવનિ ઉદ્ધરું, પર્વતના પણ કટકા કરું. ૧૪
 કે અશ્વમેધ હરિ હુંથી થાય, 'નૃપવચન કયમ મિથ્યા જાય;
 અમો એમ ચિતવતા હતા, હમણું કૃષ્ણ હશે આવતા. ૧૫
 મનવાંચિત કરશે મહારાજ, મિથ્યા તેહ કરે આ કાજ;
 અરે ! દેવકીનંદન શ્યામ, કરજો સકળ અમારાં કામ. ૧૬
 આતક જેમ તૃપાતુર હોય, ધણા દિવસ ધનઆગમ જોય;
 નિરજે ગ્રીવા ઊંચી કરી, મનમાં મનોરથ જળતો ધરી. ૧૭
 એવામાં આતક વદન મોઝાર, વર્ષે મેધ રવિ અંગાર;
 જ્યાં મેધ અંગારે ઝરે, ત્યારે તે આતક શું કરે. ૧૮
 યથા કોઈની સુરભી સોય, કળી રહી કાદવમાં કોય;
 સ્વામીને દેખી આવતો, મનમાં હર્ષ ધણો ભાવતો. ૧૯
 આવી આધી ચાંપે તેહ, (તો) કોને કહે સુરભી એહ;
 અમો તુને અવતર્યાં શાંત, થયું અમારે એ દૃષ્ટાંત. ૨૦
 ભીમ તણી એ વાણી સુણી, વળતા બોલ્યા ત્રિભુવન ધણી;
 હરિ બોલ્યા અતિ હર્ષે હેજ, ભીમ તણું 'વધાર્યું તેજ. ૨૧
 વીર વૃકોદર તુજને ધન્ય, બોલ્યો ઉત્તમ એહ વચન;

૧ પુત્રપણું પ્ર. ૧ ૨ ક્ષીર સમુદ્ર રહો મહારાજ. પ્ર. ૧ ૩ રૂકતુ તું
 નિર્ભે છે કામ. પ્ર. ૨ ૩ રણુ પ્ર. ૧. ૪ નૃપજીવું. પ્ર. ૧ ૫ માન વધારે પ્ર. ૨

તેં સંતોષ્યું મારું મન, આવો(ની) દીજે આલિંગન. ૨૨
 હું પૂછું રાજને તેહ, શમાટે દુઃખ પામો દેહ;
 તું યમ કાં કરતો નથી, કૌરવ દળ માર્યું જ્યાંથી. ૨૩
 તેથી પાતક પ્રકટ્યું જેહ, મારે હાથ સમરપો તેહ;
 દ્રોણ બીજને મહાભડ કર્ણ, સહોદર સંગંધી(બાંધવ)મર્ણ. ૨૪
 તે પાતક હું ટાળીશ પર્મ, સુખે રહો તમો રાજ ધર્મ;
 બીમ કહે સાંભળ હરિ તેહ, તારે કર આપ્યું અધ એહ, ૨૫
 સ્વસ્થ થકું તે થાશે ઘણું, નૃપજાણે કારણ તેહ તણું;
 ઘોડો ગ્રહેવા જાઉં હું, રાખ્ય રમાપતિ નૃપ(ને) તું. ૨૬
 (હું) ફરી આંહાં આવું જ્યાંલગી, રાજને રાખે ત્યાંલગી;
 જે રાજજી સુખીઆ હશે, સદ્ગુણ કામતો સધળાં થશે. ૨૭
 સુકૃત સકળ સમરપ્યું અમો, કેશવ કરમાં ગ્રહેજો તમો;
 દેવકીસુત સાંભળ સ્તુતિ, આ રાજ ફળ અર્થાં નથી. ૨૮
 તુંવણુ જે વૈકુંઠે વસું, તોયે અમારે સુખ નહિ કશું;
 તુવણુ વહાણું કાંઈ નહિ હોય, તારી સંગતી માગું સોય. ૨૯
 જૈમિનિ કહે જનમેજયં સુણો, રાય યુધિષ્ઠર આનંદ ધણો;
 વળતા હરિશું ભોજન કરી, સૂતા રજની જાગ્યા ફરી. ૩૦
 પ્રાતઃકાળ થયો જ્યાં સાર, બીમસેન ને કર્ણકુમાર;
 મેઘવર્ણ મહા હર્ષ ભર્યા, ત્રણ વીર તતક્ષણ નીસર્યા. ૩૧
 કુંતા કૃષ્ણ યુધિષ્ઠર રાય, એ ત્રણને લાગ્યા પાય;
 કુંતા સુતને થાપતાં, ભક્ષણને મોદક આપતાં. ૩૨
 જનની કરે સરંશ્યા મોદકા, તમ વૃકોદર ખાતાયકા;
 જનની કર કરે મહિમાય, બીજે આ'રે બીમ ન દ્રાય. ૩૩
 બીમે મોદક કરમાં ગ્રહી, મેઘવર્ણને આપ્યા સહી;
 અર્જુનને આલિંધન કરી, બીમસેન જે બોલ્યા ફરી. ૩૪
 પાર્થ રાજને તું પાળ, આજ્ઞાણી લેજો સંભાળ;
 પાર્થ મુજને પરગાણુજે, ઘોડો ગ્રહી આવ્યો જાણુજે. ૩૫
 દેખી કેશવને પ્રસન્ન, સંતોષાયું મારું મન;
 હપ્થા મારા બેહું સા'ય, (તે) માટે મુજને ઉદ્ધમ થાય. ૩૬

વાસુદેવને સ્મરતાં વાર, નરનાં પાતક પામે પ્રાર;
 શ્રી હરિને સ્મરતાં ખેવ, શત્રુ ક્ષય પામે અશ્વમેવ. ૩૧
 યૌવનાશ્વનો હયવર હાથ, આણ્યો જાણો સૈન્યા સાથ;
 તે આ કૃષ્ણ પ્રસાદે કરી, એમાં મુજ સંશય નહિ હરિ. ૩૮
 જૈમિનિ કે' સુણ ભૂપતિ સહિ, ભીમ પધાર્યા એવું કહી;
 કેટલાક દિન માર્ગમાં થયા, ભદ્રાવતી પુરપાસે ગયા. ૩૯
 પુરપાસે એક પર્વત સહી, ભીમ જૂએ તે ઉપર રહી;
 યૌવનાશ્વની પાળી અતિ, દીઠી નગરી ભદ્રાવતી. ૪૦
 કોટ સહસ્ર મહા વનભરી, વીંટી ચારે પાસે ફરી;
 અયુત અનેક સરોવર ભર્યા, તે નગરી જેતાં મન હર્યા. ૪૧
 હોમ ધુમ્ર બહુ દુઠે પડે, ધૂપ ધુમ્ર માર્ગે નવ જરે;
 વેદ ધૂનિ સાંભળતા સહુ, ધનુષ્ય તણા ટંકારવ બહુ. ૪૨
 લોક તણે નાદે બહુ ગણે, કાન પડ્યું કાંઈ નવ સુણે;
 પુરમાં અપાર સોયે પોળ, ઊંચા મંદિર શોભતિ ઓળ. ૪૩
 મઠનાં શિખર ચઢ્યાં આકાશ સુંદર સોભા ચારે પાસ;
 શોભે કોટ તણા કાંગરા, પરિખાના હ્રદ પાણી ભર્યા. ૪૪
 એવું નગર વિલોકી ધન્ય, ત્રણે વીર થયા પ્રસન્ન;
 ભીમે એક નિહાળ્યું વન, નાનાં તરવર વીંટયુ ધન્ય. ૪૫
 જે વન મધ્યે કદલિ ફળી, ફળને ભારે નીચી વળી;
 કદલિ નમતાં શોભે જોમ, ગુણને ભારે સજ્જન જોમ. ૪૬
 નારિકેલીનાં વૃક્ષ વિશાળ, મોટા સોટા દીરઘ ડાળ;
 રથૂળ ફળે તે તરવર ફળ્યા, રૂકવૃક્ષ તે નીચા વળ્યા. ૪૭
 ફેફળના વૃક્ષ જે પાતળ, જાણે કનકમાં દિસે કળા;
 ફળુસ તણા તે વૃક્ષ વિશાળ, ભીમે ત્યાં દીઠા ભૂપાળ. ૪૮
 ભદ્રપુરીના વૃક્ષ અનંત, ગણતાં જેનો ન આવે અંત;
 સંકોચાયાં ફળ જેહનાં, ખાતાં દુઃખ હરે દેહનાં. ૪૯
 શોભે દાડિમના તર વળી, ફાટ્યાં ફળમાં દીસે કળી;
 જેમાં ખીજ ભરાયાં જડી, રાતી રેખા બાહર પડી. ૫૦

તે ઉપર શુડા શોભતા, દાડિમ ^૧તરને નર લોભતા;
 જે વન તર આંખાના ધણાં, સુંદર સ્વર ત્યાં કોકિલ તણા. ૫૧
 ફળ બક્ષી પક્ષી લોભતા, સેવે સહકારે શોભતા;
 નારાયણના ગુણને સંત, નિત્યે જ્યમ સેવે મહાનંત. ૫૨
 પંચ ધાર કમરખ ફળ તણી, તે ખાતાં રૂચી આપે ધણી;
 જળ(ના) જંતુ વહંતા વીર, નીકે થઈ નીસરતાં નીર. ૫૩
 નાના તરને પોખે સોય, યથા અતિતને શૃંગસ્થ(જ) કોય;
 બીજેરી નારંગી ફળી, જંબીર તર ને આંખલી. ૫૪
^૨જાંબુજાંબ કદંબી છોડ, (તે) વન મધ્ય બદામ અખોડ;
 બદરી સાદડ ને આંખલી, અશોક ચંપક શોભા લક્ષી. ૫૫
 નાગકેસરતર ને પુન્નાગ, બકુલ ને પાદલ બહુ ભાગ;
 મધુકર સારિકા શુક(ને) મોર, તે વન તરમાં કરતા સોર. ૫૬
 કનક કેતકી સોરંબ ધણો, જાઈ જુદા મુદિત મોગરો;
 સતાવળનાં સારાં પત્ર, કર્ણિક કુસુમ પ્રકાશ્યાં યત્ર. ૫૭
 એવું વન દેખી નિર્દોષ. બીમસેન પામ્યા સંતોષ;
 કર્ણ પુત્ર વૃષકેતુ વીર, તેને દેખાડયું વન ધીર. ૫૮
 બીમ કહે વૃષકેતુ આજ, હવણાં શું કરવું કે' કાજ?
 મધ્યાને યાં હય આવશે, યોદ્ધા જળ પાવા લાવશે. ૫૯
 યુદ્ધે ચતુર યોદ્ધા છે જેહ, હયને તો રાખે છે તેહ;
 હયવર વીર ના મૂકે તથા, ધનને પાળે કરપી યથા. ૬૦
 માટે આપણુ ત્રણે જણા, આ પર્વતમાં તરવર ધણા;
 ત્યાર લગી યાં બેસી રહો, જ્યાર લગી હય આગમ બહો. ૬૧
 યદ્યપિ હયવર રાખ્યો તેહ, તોયે ગ્રહીશું નહિ સંદેહ;
 પેહેલા રણમાં જશું અમો, મારી પાછળ રહેજો તમો. ૬૨
 સુખદાયક છે એહ વિચાર, આપણો થાશે યશ વિસ્તાર;
 ઈતિ ભારત અશ્વમેધ મોઝાર, ત્રીજો અધ્યા' ઉસાંતો સાર. ૬૩
 બીમસેન બોલ્યા છે જ્યાંય, ત્રેસઠ શ્લોક થયા તે માંય;
 રત્ન કહે યત્ને કરી કર્યો, યથા બુદ્ધિમાને વિસ્તર્યો. ૬૪

અધ્યાય ૪ થો. રાગ કેદારો.

જેગિનિ કહે જનમેજય સુણો, અશ્વમેધનો મહિમા ધણો;
 સુણુતાં પાવન થાયે સદા, ઝોતાની ભાજે આપદા. ૧
 ભીમ વચન મન માંહુ ધરી, કર્ણકુંવર પછે બોદ્યો ફરી;
 ક્ષોણિ દશ દળ સુણીએ જોહને રે. ૨
 તે મધ્યે હય રાખવા, કેટલાએક ભડ દાખવા;
 તારે બુજબળ દુર્જય જોહને રે. ૩

હાળ.

તારે બુજ બળ દેખી રણમાં, કોઈ નવ આવે પાસે;
 ગંગાતું જ્યમ ત્રઠ દેખીને, પાપ તણા ગણુ નાસે. ૪
 ભીમ તમારા શત્રુ તમને, દેખી નાશી જશે;
 કાલકૂટ વિષ ત્યાં લગી જ્યારે, રૂદ્ર ન આવે પાસે. ૫
 કામિક વિષય જે પુરૂષને પીડે, ત્યાર લગી નિર્ધાર;
 વિરલા નર ભરમે પડ્યા, નવ જાણે વસ્તુ વિચાર. ૬
 ગમનાગમન કરે ત્યાં સુધી, શરીર ધારી કહાવે;
 જ્યાર લગી જનના મનમાં, ભગવત ભજન ન ભાવે. ૭
 નરક યાતના બંધ પિતૃને, ત્યારલગી રાગન;
 ગયાક્ષેત્ર જ્યાંસુધી કુલસુત, ના કરે પિંડપ્રદાન. ૮
 ધર્મ નિમ હરિ પ્રિત્યયે, ભીમ તમો અવિધારો;
 ઘોટક ગ્રહેવા આણે સ્થાનક, કોઈએક ભેદ વિચારો. ૯
 જૂઓ મદમાતા માતંગ આવે, મદ ભર્યા જે ઘેરા;
 કરેણું ને કલભાદિક જાણે, પર્વત કાજળ કેરા. ૧૦
 સરોવરમાં જળપાન કરવા, સધળા ગજવર પેઠા;
 બુડે તરે કરે બહુ લીલા, મસ્તક માવત બેઠા. ૧૧
 પ્રેમદા કરે પ્રેમ જળે, જ્યમ, કામી નર પ્રસન્ન;
 તેમ એ ઉદક વિષે મદમાતા, ગજવર હરખ્યા મન. ૧૨
 કુંભસ્થળ સિંદુર સકળ તે, જળ મધ્યે રેલાતું;
 ગજવર નાતાં સકળ સરોવર, રંગે દીસે રાતું. ૧૩
 કરિવર કુંભસ્થળ મદ હીણા, મૂકી મધુકર ઉડ્યા;

૧૪૧ જાગી સહુદે ભુંડા. ૧૪

હંસ મહા સરોવર બેઠા, ભામનિયો ૨સુભાવે;

કમળતણા અંકુર કાઢીને, ખટપટને ખવરાવે. ૧૫

જેહ સરોવરના જળ મધ્યે, અતિ ઉછળતા મીન;

ધન પામીને અતિ ઉછળતો, યથા કોઇ ધન હીન. ૧૬

ચક્રવાક ને ચક્રવાકી, રમતાં મહા સુખ સીમ;

તે સરોવરની એવી શોભા, જે જે મહા ભડભીમ. ૧૭

અંતઃપુર આવે હયવર તે, સત્વર ગતિ શણગાર;

મહારથીએ યત્ને કરી રાખ્યા, ઉજ્જવળ વર્ણુ અપાર. ૧૮

આ જે જે હયવર પડ્યાથી; ઉડે રજ અતિ ધોર;

નાનાવિધ વાજત તણો, નૃપ સાંભળજો સોર. ૧૯

ધ્વજ અડી આકાશ ધ્રુજે, કાળ જીમ સમ એહ;

યૌવનાશ્વ નૃપ આબો હશે, એમાં નહિ સંદેહ. ૨૦

જૂઓ આવે યોદ્ધા કેરાં, યુધ્ધ અનેક હજાર;

ગર્ધવ પક્ષી કોની ધ્વજઅગ્રે, નવ જાણે નિરધાર. ૨૧

કોની ધ્વજ ઉપર શુક સારિકા, ને દુંદભિ વાજે ધોર;

જેની પાછળ યોદ્ધા અનેરા, ભીમ સાંભળો સોર. ૨૨

જેણે સ્થાનક કંઈ એક દિસે, વીરજ ટોળે યાય;

જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, મહાભારત મહિમાય. ૨૩

મહામળિયો વૃષકેતુ તે, એમ ઉચ્ચર્યો જ્ઞાન;

મધ્યાને જળ પીવા આવે, અશ્વ ધણા તે ભાળ. ૨૪

યૌવનાશ્વનો અશ્વ અનુપમ, નિખર્યો નાના વર્ણુ;

ઘોડારિયે શીખવિયા, નાનાવિધ ચાલે ચર્ણુ. ૨૫

પેટેલી વિક્રમ ધારા કહાવે, ૪ખીજ પૌલિક ધાર;

પૂર્ણકંઠી ત્રીજ ધારા, ચોથી ત્વરિતા ધાર. ૨૬

આકાશ ગત તે પાંચમી કાવે, ધારા ૫મ પ્રકાર;

યૌવનાશ્વના વાજ ચાલે, ૫ધારે સાર. ૨૭

૧ બાંગી સહુદે ભુંડા. પ્ર. ૨ ૨ શોભાવે. પ્ર. ૨ ૩ હવે અંતઃપુર આવે હયવર. પ્ર. ૨ ૭. ૪ ખીજ પૌલિક ધાર. પ્ર. ૧ ૫ કાવે. પ્ર. ૬

એક એક ભમરો ભાત્ર વિરાજે, જે ભમરા જે પાસ;
 હય ભમરા પુઠંતી પુઠે, ગલસ્થળ જેય પ્રકાશ. ૨૮
 ધારા પંચવડે પરવરતાં, ઉંચા ધુધર ધણધણતા;
 લધુલાધવતા એ જાણે, મુખથી ખુર નીસરતા. ૨૯
 મયૂર તેતર ચાલ ચાલતા, ઉજ્જ્વલ તણી ગતિ લાવે;
 નકુલ તણી લધુલાધવૌ ગતિયે, મોટે સરોવર આવે. ૩૦
 કંઠ લગી મુખ જળમાં બોળી, શબ્દ સહિત જળ ઝેહેતા;
 પેસંતા નીસરતા સરોવર, ભીમે દીઠા વેહેતા. ૩૧
 કર્ણકુંવરને ભીમ કહે જો, આવ્યા અશ્વ અનેક;
 એ હય મધ્યે અશ્વમેધનો, અશ્વ ન દિસે એક. ૩૨
 આપણુ ત્રણે આ સ્થળ આવ્યા, એ હયવરને જાણી;
 તે હયવર શું મંદિર બાંધ્યો, પીતો દિસે પાણી. ૩૩
 આપણે તો ઘોડા પાખે, જાતું ન ઘટે ઘેર;
 રાય યુધિષ્ઠિર નાથજ કેરી, સધળી જાણો પેર. ૩૪
 પુત્ર વિના જ્યમ સકળ લોકમાં, કયલું ન પામે ઠામ;
 હય પાખે તેમ ઠામ ન પામું, ધર્મરાયને ધામ. ૩૫
 *અદાતા અભિલાષ કરેને, તે જેમ એજે જાય;
 *અવસ ઈન્દ્રિય નરને (જ્યમ), નિશ્ચે, બ્રહ્મગતિ નવ થાય. ૩૬
 સ્ત્રીજીતને જ્યમ પોતાના, પરિવાર તણો નહિ સંગ;
 અવિચારી રાજનો જ્યમ, રાજ્ય તણો છે ભંગ. ૩૭
 પુણ્ય હીણને કીર્તિ નહીં જ્યમ, નિંદિત સુખ નહોય;
 વાસુદેવની ભક્તિ વિના, મોક્ષ ન પામે કોય. ૩૮
 શ્રી શંકર સેવા વિણુ માનવ, નવ પામે ધન ધાગ;
 તેમ આપણે અશ્વ વિના, નવ, જાતું ગજપુર ગામ. ૩૯
 ભીમ વચન સુણી વેગે બોલ્યો, કર્ણકુમાર સુરંગ,
 (હે) મહારથીઓ! તમે શે ના હરજો, આવ્યો તેહ તુરંગ. ૪૦
 મદગળતા માતંગ પળેને, પાળા બળ અસ્વાર;
 ચારે પાસે ચમર ઢળેને, શૌરપર છત્રજ સાર. ૪૧
 ઉજ્જ્વળ છત્ર તણી શૌર છાયા, કંકણીના રણકાર;

ચંદન કુસુમ રંગ સુગંધે, ચરચ્યો તેહ તોખાર.	૪૨
તરણી-કર એધાણા ધણાં જે, અશ્વશરીરે સાર;	
અશ્વતથા શૃંગાર ધણાં જે, કંઠે કંચન હાર.	૪૩
એ પાસે એ પુરષે ગ્રહોને, બોસે જ્યજ્યકાર;	
કૃષ્ણાગરના ધૂપજ ધરતા, આગળના જનાર.	૪૪
અતિ વલ્લભ અવનિમાં તેહય, નવ આડકાડે પાય;	
નાનાવિધ વાજ્ર મહાધૂનિ, કલરવ કરતા જાય.	૪૫
હયવરના હિસારવ બહુ (ને) મદ,ભર્યા ગજવર ગાજે;	
એણી વિધ અશ્વમેધનો, વાજરાજ વિરાજે.	૪૬
એરીતે મહારથાએ રાખ્યો, અશ્વતું રક્ષણ કરતા;	
મેઘવર્ણુ બડ સજ થઇને, એવાનું મન ધરતા.	૪૭
એ વિધ સુતને ઉત્સુક દેખી, ભીમસેન કે' વાણી;	
અહોવત્સ! શું કરવા ઇચ્છે, મુજને કે' હિત આણી.	૪૮
મેઘવર્ણુ તે રાક્ષસ વળતો, ભીમ પ્રત્યે કે' વાણ;	
અરે પિતા! એ મારી મતિ જે, તુજને કહું હું જાણ.	૪૯
વચ્છ તણી પેર એક અશ્વને, ઝાલી લાવું આંય;	
અશ્વ ગ્રહીતે વળતો આવી, પેસું પર્વત માંય.	૫૦
સર્વે યોદ્ધા જેતાં ઝાલુ, તે ગણના નહિ મુજને;	
મારા મનમાં એવું છે તે, મેં ભાખ્યું છે તુજને.	૫૧
તે હય અવસોડીતે વળતો, બોલ્યો કર્ણકુમાર;	
વાયુ પુત્ર પ્રત્યે કે' વાણી, સાંભળ લાડ બનિર્ધાર.	૫૨
સ્વામી મુજને આપ્ય આજ્ઞા, મારું જળ જે હાવું;	
યૌવનાશ્વને સુત સંધાતે, અધુના બાંધી લાવું.	૫૩
અથવા ક્ષત્રિય ધર્મજ[થી], રણમાં ઝીતી આવું;	
તમે આજ્ઞા આપોતો હું, હયને હવણાં લાવું.	૫૪
આગળ ઉમો સેવક તારો, યુદ્ધ કરું હું સ્વામી;	
મેઘવર્ણુ કે' હયને હવડાં, લાવું ગગને ગામી.	૫૫
એવું વાયક કહીતે રાક્ષસ, પર્વત પરથી ઉડી;	
ગગન વિષે જઇ સઘ રાક્ષસી, માયા કીધી કુડી.	૫૬

અધકાર અત્યંત થયોને, 'મન કાળ મેઘશું' રાજે;	
વિદ્યુત ઉલ્કે વારંવારે, ઘોર ધૂનિ ધન ગાજે.	૫૭
એવા મધ્યે મેઘવર્ણુ તે, સિંહનાદ કરી ગુજે;	
દશે દિશા યહ આકુળ વ્યાકુળ, લોચન કાંઈ નવ સુજે.	૫૮
સકળ દેવતા દાનવ માનવ, ભય પામી વહવાયા;	
મેઘનાદને મોટે રૂપે, ગગન તથા ગ્રહ છાયા.	૫૯
અરાપરા અકુળાતા હોંડે, દેવ વિમાને વિખ્યાત;	
એવે કોઇ એક દેવે જઈને, ઈંદ્ર પ્રત્યે કહિ વાત.	૬૦
સભા વિષે સિંહાસન બેઠો, ઈંદ્ર પ્રત્યે કહે એમ;	
અરે પ્રભુ! તું કાંઈ નવ જાણે, તારું ક્ષેમાક્ષેમ.	૬૧
કોઈ એક દાનવ યાં આવીને, અતિ કરેછે કોપ;	
પોતાની ગાયા વિસ્તારે, કરવા ત્રિભુવન લોપ.	૬૨
જે તું લોક તણો પ્રતિપાળક, તો તું તેને માર;	
એમ સુણીને સુરપતિ કોપ્યો, ફરકે અધર અપાર.	૬૩
સકળ દેવને મધવા કહે તમે, જૂઓ કોણુ છે એહ;	
અમર સકળ તે પાસે આવ્યા, દીઠો દાનવ તેહ.	૬૪
સકળ સુર મળી(ને) પૂછવા, પ્રકટ કીધો એક દૂત;	
અહો દૂત! તું પૂછે અસુરને, કોણુ દેહ અદ્ભૂત.	૬૫
દૂતે જઈને મેઘવર્ણુને, પૂછ્યું નિજ વૃત્તાંત;	
અરે વીર! તું કોણુ દેહ છે, સાચું કે' દષ્ટાંત.	૬૬
દેવ સકળ ભય પામ્યા, તુજને, પ્રત્યક્ષ આવી પૂછે;	
તે માટે હું દૂત મોકલ્યો (કે), તારા મનમાં શું છે.	૬૭
મેઘવર્ણુ કે' દૂત કહો જઈ, શીદ બીહો છો દેવ;	
મેઘવર્ણુ નામે હું રાક્ષસ, હિડિંબાસુત એવ.	૬૮
ભીમ તણા સુતનો સુત કા'વું, પાંડવ કરવા હેત;	
હય સેવાને ધર્મે પ્રેયો, યજ્ઞે સામ સમેત.	૬૯
યૌવનાશ્વનો હય હવણાં, હું ભેષશ નિરધાર;	
એ અર્થે છે ઉદ્ધમ મારો, ધર્મ યગ્ન કૃત સાર.	૭૦

- એમ સુણીને દૂત તતક્ષણ, પામ્યો હર્ષ અપાર;
ધર્મ યગ્નું કારણ સધળું, કશું શકને સાર. ૭૧
- એમ સુણીને આનંદ પામ્યા, ઈદ્રાદિક સહુ દેવ;
મેઘવર્ણનું કૌતક જોવા, અંતરૈંક્ષ આવ્યા એવ. ૭૨
- મેઘવર્ણ પર અમર ઉભા, દેખી હયને ત્યાંય;
હરવા અર્થે આધો આવ્યો, તે હય હુનો બ્યાંય. ૭૩
- મોહ પમાડ્યા મહાભડ પવને, પૃથ્વી ઉપર પાડી;
આકુળ વ્યાકુળ કીધા ચોદા, અદ્ભૂત રજ ઉડાડી. ૭૪
- કો (એક) આયુધ સો'તા ઉડે કો, (એક) અવળા સવળી ધાતા;
એ રીતે અકળામ્યા ઉપર, વૃષ્ટિ શિક્ષા નિવાતા. ૭૫
- સિંહનાદ કરી મેઘવર્ણ તે, હયને આવી હરતો;
અકસ્માત્ સહુ કોએ દોઠો, આકાશથી ઉતરતો. ૭૬
- મેઘવર્ણ તે મેઘ સરીખો, સુંદર શ્યામશરીર;
બાળુબંધ મુકુટ ને કુંડળ, શોભિત દોઠો વીર. ૭૭
- આ કોણ છે એ ક્યાંથી આવ્યો, છેદો ભેદો ભાઈ;
અશ્વ ગ્રહીને જાયે ચોદો, એમ કહે અકળાઈ. ૭૮
- આવતો જતો જાણ્યો નહિ જે, મેઘવર્ણ મહાવીર;
અશ્વગ્રહીને ઉભો દોઠો, વ્યોમ મધ્યે તે ધીર. ૭૯
- અશ્વ સહિત આવતો દેખી, સુરવર સર્વે હર્ષ્યા;
મેઘવર્ણની ઉપર સન્મુખ, વૃષ્ટિ પુષ્પની વર્ષ્યા. ૮૦
- હિડિંબાસુત સુણ (રાય) યુધિષ્ઠિરના, પુણ્ય તણો નહીં પાર;
જેને તું સરખો સુતનો સુત, યજ્ઞ સાધ કરનાર. ૮૧
- એવિધિ સ્તુતિ કરીને સુરવર, સ્વર્ગ ગયા નિજ વાસ;
મેઘવર્ણ હિસંતો હય ગ્રહી, શીઘ્ર ગયો આકાશ. ૮૨
- ગગન વિષે ઘોડો ગ્રહી ઉભો, મેઘવર્ણ મહાવીર;
ભીમ તથા વૃષકેતુ તેને, દેખી હરખ્યા ધીર ! ૮૩
- જોએ સાહે સિંહનાદ કરી (ને), સજ યજ્ઞ સત્વર હોતા;
વારંવારે જોયી દૃષ્ટે, અશ્વભણી પાણુ જોતા. ૮૪
- યૌવનાશ્વના સૈન્ય બિખેથી, અશ્વ ગયો તે વારે;
બહુ બુખારવ કરતા ચોદા, અન્યો અન્ય પ્રહારે. ૮૫

કોણે જઈને વાત જણાવી, રામજી છે જ્યાંય;	
એમ સુણી સુત સાથે આવ્યો, યૌવનાશ્ચ રણમાંય.	૮૬
અશ્ચ ગયો અવસોફી બોલ્યો, દુઃખિયો મન મહારાજ;	
અલ્પ આયુશ કોણે અમારો, અશ્ચ હર્યો છે આજ.	૮૭
જો તે હવનો હરનારો છે, માણસ અથવા દેવ;	
તોએ યમને મંદિર તેને, મોકલ્લીશ હું એવ.	૮૮
એમ કહીને સહસા રામ, વ્યાકુળ કોપ પ્રકાશ;	
કાત્રાંતક નામે રથ હુનો, પોતે તેડ્યો પાસ.	૮૯
તેડતામાં તતક્ષણ આવ્યો, તે રથ રામપાસ;	
તે પ્રભુને પ્રણામ કરીને, બોલ્યો વચન પ્રકાશ.	૯૦
અમોને કંઈએક કરો આજા, અહો અમારા સ્વામ;	
કોના પ્રાણ તમવું હમણું, તેવું દ્યોની નામ.	૯૧
રામ કહે આપણનો ઘોડો, જેણે ગગન પમાડ્યો;	
વાર માં લાવો વેગે જાઓ, તે બડને જઈ પાડો.	૯૨
એમ સુણીને ચાલ્યા સહસ્ર રથ, ઉડ્યા અકસ્માત્;	
ગગન વિષે જઈ મેત્રવર્ણને, રૂઢી કરતા શીર ધાત.	૯૩
મેત્રવર્ણ તે વીર પ્રત્યે કે', હાસ્ય કરીને વાણ;	
એકે કાળે યમને મંદિર, તમો જશો નિર્વાણ.	૯૪
એમ કહી પછે ધનુષ્ય ઝહીને, મારી મોટી ફાળ;	
સધળા બડ બાંજળે પાડ્યા, પૃથ્વીમાં તત્કાળ.	૯૫
જે સેના પૃથ્વીમાં હુતી, ચતુરંગી નિરધાર;	
ભીમસેન બડ નિરખતાં તે ભણી, ચાલ્યો કર્ણકુમાર.	૯૬
દૈત્ય પ્રત્યે જેમ પિનાક ઝહીને, જાયે શંકર જેમ;	
યૌવનાશ્ચ (ની) સેના પ્રત્યે, કર્ણકુંવર ગયો તેમ.	૯૭
અધુના રણમાં રહ્યો રહ્યો રે, કર્ણકુંવર કહે વાણ;	
નાસોરે બીરો! શામાટે (તમે), તજવા ઇચ્છો પ્રાણ.	૯૮
એમ સુણી બડ વિસ્મે પામી, આગળ ઉભા રે'તા;	
કોણ હશે એ કોનો બાળક, શું કહે છે એમ કે'તા.	૯૯

નિર્ભય થઈ આગળ જઈ રહીને, તેડે વારંવાર;	
એમ કહીને વીરે પુનરપિ, રૂંધ્યો કર્ણકુમાર.	૧૦૦
કર્ણકુંવર ત્યાં વિસ્મય હુઆ, સાંભળજે દૃષ્ટાંત;	
કર્ણપિતા સૂર્યને રૂંધે, મેઘધટા ન્યમ શાંત.	૧૦૧
કર્ણસુને તે સામા મૂક્યા, બાણ તણા ધનધોર;	
ધરણીમાં રણ પાડી કીધો, સિંહનાદનો સોર.	૧૦૨
મહારથી મા' બાણે છાયા તે, નવ દીસે રણમાંય;	
હાથી કોટિ હણ્યા મહા બાણે, પૃથ્વી પાડ્યા ત્યાંય.	૧૦૩
પાળા સાથ પડ્યા રણમાંહે, હયવરના અસ્વાર;	
૧૩૬ ૩૬ પડ્યાં પૃથ્વીમાં, ગણતાં ના'વે પાર.	૧૦૪
કર્ણકુંવરના ભયથી ભાગ્યાં, મહા દળ નાહાં નય;	
વાસુદેવના રંગરણયત્રી જેમ, પાતક દૂર પળાય.	૧૦૫
તેમાં કોએક પુરને પામ્યો, (તે) આવ્યો ભૂપતિપાસ;	
અરે રાય! હય હરિયો તેણે, કટક પમાડ્યું નાશ.	૧૦૬
નિયુત એક મહા ધીર વીરતે, માર્યા તારા જાણ;	
કોઇએક બડ ભાગ્યા ભૂપતશું, એવી બોલ્યા વાણ.	૧૦૭
જૈમિનિ કહે જનમેજય પ્રત્યે, સાંભળ પાંડવવર્ધ;	
યૌવનાશ્વ નૃપ એવું સુણીને, પામ્યા અતિ આશ્ચર્ય.	૧૦૮
એવું વચન સુણીને તેનું, ભૂપતી ક્રોધ ભરાયો;	
સૈન્ય સકળ તેડી પોતાનું, તતક્ષણ સામો ધાયો.	૧૦૯
પૂછે નૃપ તેને કટક કેટલું, કેટલા યોદ્ધા સૈય;	
યોદ્ધા કહે છે ત્રણ જણા છે, યોયો ન મળે કોય.	૧૧૦
એક જણો ઉભો છે તારો, ઘોડો ઝહી આકાશે;	
બીજે તારું સૈન્ય હણ્યું ને, ત્રીજે ઉભો પાસે.	૧૧૧
યૌવનાશ્વ કહે અશ્વ ઝહ્યો તે, ત્રણે દીસે દેવ;	
માણસ મારો ઘોડો ઝહેવા, સમર્થ ક્યાંથી એવ.	૧૧૨
માનવ થઇને ઘોડો ઝહે તો, તે માનવ નવ કહેવા;	
રણયજ્ઞે સંતોષું હવણાં, તે શૂરને જળ લહેવા.	૧૧૩
જૈમિનિ કે સાંભળ જનમેજય, એમ કહી નૃપ જાય;	

- આધા જાતનં વનમં દીઠા, વીર વૃકોદર રાજ. ૧૧૪
- વૃષકેતુને અવગોડીને, આનંદો બર્ધ પાસે;
- ધન્ય ધન્ય હે બાળક તુજને, નિરખે નેહ પ્રકાશે. ૧૧૫
- જેના મનમાં બીલ્ય નથી શુ, કેસરી સરખો સારો;
- મૃત્યુ તણો બય જોગીને નહિ, એને બય નહિ મારો. ૧૧૬
- (તે) માટે માર્યા ચોદા સઘળા, જૂઓ જાગિયો બાળ;
- જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, એમ બાખ્યો ભૂખળ. ૧૧૭
- એમ ઉચ્ચરતો ભૂષતિ રણમાં, આવ્યો સેના સાથ;
- તે સાગા યુદ્ધ કરવા આદ્યા, ભીમ ગદા ઝાંઘી હાથ. ૧૧૮
- વીર વૃકોદર કર્ણકુંવરને, વારે વારં વારે;
- ભીમ પ્રત્યે વૃષકેતુ [તો], ઈત્યાદિક ઉચ્ચારે. ૧૧૯
- ત્રણ લોક રણમાં આવે તો, કાગ, ન પડે પ્રભુ તારં;
- કુંતામૃત સાંભળજે સાચું, સ્વરૂપ કટક એ મારં. ૧૨૦
- સૈન્યા રૂપ વધૂ તુજ પુત્રે, પ્રથમ વરી મેં એહ;
- તે માટે મહા યુદ્ધ વિષે તમો, તાતે તજવી તેહ! ૧૨૧
- સૈન્ય મથન કરતાં ધારો, યશ રૂપી સુત જેહ!
- તે સુત તારી સાથે રમશે, કરમાં આપીશ તેહ!! ૧૨૨
- સદાકાળ યૌવન સ્થિર ના રે, અતિશે અંચળ સોય;
- સદાકાળ કોના મંદિરમાં, સંપત્તિ સ્થિર ન હોય. ૧૨૩
- તે માટે પુરૂષે પૃથ્વીમાં, સ્થિર કરવો યશ પર્મ;
- કવિએ બાખ્યો સાંભળ તુજને, બાખું સઘળો ધર્મ. ૧૨૪
- અતિ પ્રોઢા પરસેના [આવી], સનમુખ જોતા જેહ;
- તેનું મથન કરે નર જોડો, મહા યજ્ઞ પામે તેહ. ૧૨૫
- એ સૈન્યા ધરનારી મારી, ભીમ વધૂ છે તારી;
- એના હૃદય વિષે હું હવણું, શસ્ત્ર નખક્ષત કરી!! ૧૨૬
- સૈન્યાતું મુખ ને મારં મુખ, હવડાં સન્મુખ હોશે;
- તમ સસરાને [તે] દેખી, લાજ પાછું જોશે!! ૧૨૭
- ધ્વજ ધુધટે ઢાંકયું નિજ મુખ, તમને નહિ દેખાડે!!

૧ અતિશે પ્રોઢા પરસેનાની મુખ જાતી જેહ. પ્ર. ૨. ૨ શત્રુ
નખક્ષત કરી પ્ર. ૧

તે માટે તમે યા' નવ રે'તું, મુજને મોહ પમાડો!	૧૨૮
વળતા બીમ વહે સુત પ્રત્યે, વાયક ધીર ધસેવા;	
પેહેલો જાતું સૈન્યા સ્ત્રીયું, વીર વિલાસ કરેવા!	૧૨૯
જ્યારે રણમાં દેખીશ તુજને, વધૂએ જીયો એશ;	
ત્યારે ગદા ગ્રહી હું આવી, દંડ વધૂને દેશ.	૧૩૦
મેં વશ કીધી એહ વધૂ તુને, સફળ થશે સુત જાણ;	
સસરો શીખામણ ના દે તો, તેહ શ્વશુરને હાણ.	૧૩૧
તેહ વધૂના દુરાચાર્યી, પૂર્વજ નરક પળાય;	
અહો વીર! તુને સેના પ્રત્યે, જય હોશે મદિમાય.	૧૩૨
અરિ સઘળા રથ અસ્વારી, તું પાળો છે વીર;	
તુને એકલો મોકલતાં મન, નારહો મારું ધીર.	૧૩૩
સુણ જનમેજય એવામાં, વૃષ, કેતુ મહા મતિ માતો;	
બીમ તણી કરી પ્રદક્ષિણાને, સેના સન્મુખ જાતો.	૧૩૪
અણુ નયન કર્ણામજ કામી, આંચો અખંડા પાસે;	
સરસ શ્રીખંડ કપૂરે વાશી, સેના નાર વિલાસે.	૧૩૫
પેહેલી સૈન્યા નારીના, કરિ, કુંભ પયોધર બેઠા!	
સૂર્યપિતામહ સન્મુખ નિરખી, શરશું કરિવર વેધ્યા.	૧૩૬
એધે યોદ્ધા પૃથ્વી પાડ્યા, તોયે ક્રોધ ન સામે;	
તીક્ષણ જાણે વીર વિડાર્યા, કર્ણસુતે સંગ્રામે.	૧૩૭
કર્ણસુત કે' મારે જાણે, વેધ્યા યોદ્ધા સોય;	
તોયે મારી સાથે શત્રુ, ભાગ ન મૂકે કોય;	૧૩૮
તે માટે મેં શૂંચજ કરવું, વીર વિચારે મન;	
ફરી ફરીને તીક્ષણ જાણે, રિપુતું કરે હેદન.	૧૩૯
રણમાં રાજ વદન અતિ વાચ્યાં, અંદન અગરે સાર;	
ધમ્મ જસ્યાં પૃથ્વીમાં નિર્ખર્ષ, હસતો કર્ણકુંભારી	૧૪૦
જળ હીણું આ કમળ પડ્યાં, મુજ અગળ નવ સૂકાય;	
એવું વદીને હસતી બેઠા, માર્યાં ધણ શૂર રાય.	૧૪૧
કુંજરના કુંભસ્થળમાંથી, ગજ મુકતાફળ પડતાં;	
તે પણ કંઈ વિષે આરોપે, કર્ણકુંવર બડ વહતાં!	૧૪૨

- રણમાં કર્ણકુંવર જે શોભે, ઉભો અરિગદ ફેડી;
કુંજર બેઠો યૌવનાશ્વ તે, પૂછે પાસે તેડી. ૧૪૩
- અરે વીર! હું આ રથ આપું, (ત્યાં), બેસી કર સંગ્રામ!
ભૂમિ સ્થિતશું યુદ્ધ કરે તે, પંડિત નિંદે કામ. ૧૪૪
- તું આખો પરદેશચક્રી તે, બાળક પાખો શ્રમ;
વીર ધણાશું તું વળગ્યો, રથ, હીણ વદુ હું કયમ? ૧૪૫
- (તાર) નામ ન બાણું ગોવ ન બાણું, ન બાણું તારો તાત;
તારા કુળને હુંય ન બાણું જે, વિષ્ણુ સમો સાક્ષાત. ૧૪૬
- તે માટે તું કે' તો તારી, સાથ કરું સંગ્રામ;
ધન્ય તને તુંથી મોટો નહિ, સગળું તારું નામ. ૧૪૭
- વૃષકેતુ કે' કસ્યપ કુલને, સૂર્યવંશ વિશાળ;
જેથી કો દાતા નહીં તે, કર્ણ તણો હું બાળ. ૧૪૮
- (જેણે) સભા મધ્યે પંચાણી પેળી, કેશાકર્ષણ અક્ષ;
(જેણે) ધર્માદિક મનમાં ન ગણ્યા, તેને, દુર્યોધનનો પક્ષ. ૧૪૯
- વિષ્ણુ વિના જે રહેતો, મુજને, તેનો પુત્ર પ્રમાણ;
ધર્મકુમારે તેહ પમાડ્યો, ઉત્તમ પદ નિરવાણ. ૧૫૦
- રણમાં કર્ણ હણ્યો તેનો સુત, વૃષકેતુ મારું નામ;
યજ્ઞ યુધિષ્ઠિરનો કરવા મેં, અશ્વ ગ્રહો અભિરામ. ૧૫૧
- રાજ તારો આખો રથ રણમાં નહીં રાખું હુંય;
તારો આખો રથ રાખું તો, યુદ્ધ કરું હું શુંય. ૧૫૨
- ઈતિ ભારત અશ્વમેધ પર્વમાં, ચોથો અધ્યાય સાર;
કર્ણકુંવરના યુદ્ધ તણો જે, મધ્યે પ્રથમ વિસ્તાર. ૧૫૩
- શ્લોક થયા એ અધ્યાય, મધ્યે, શત ઉપર છત્રીશ;
રત્ન કહે યત્ને કરી કીધાં, પદશત અડતાળીશ. ૧૫૪

અધ્યાય ૫ મો. રાગ રામગ્રી.

- હે કર્ણસુતા તને ધન્ય છે કર્મ, પ્રથમ મુજને પ્રાર;
તુને ચપળ બાળક વિશોકી હું, ના મારું નિરધાર. ૧
- વૃષકેતુ કે' તારે પુત્ર બહુ તું, વૃદ્ધ દિસે દીન;
તેં કૃષ્ણ દર્શન ના કીધું તે, માટે હુંથી હીન. ૨

- તુજ શરીરે મુજ સમું વીર્ય, નથી કિંચિત્ ગાત્ર;
હું નરીન યૌવનવાન તારૂં, વૃદ્ધ છે બહુ ગાત્ર. ૩
- કહે જૈમિનિ એમ સુણીને, દસ બાણ મૂક્યાં રાય;
વૃષકેતુ પ્રત્યે બાણ મૂકી, યૌવનાશ્વ હસતો જાય. ૪
- નૃપ ધનુષ્યથી શર નીસર્યો, તે, ન પામ્યાં ત્યાં લાગ;
વૃષકેતુએ એકે શરે, ત્રણ ત્રણ કીધા ભાગ. ૫
- પછે ત્રણ બાણે કરી વેધ્યો, યૌવનાશ્વ નરેશ;
તે બાણ ભેદી ભૂપને પ્રવેશ્યાં ક્ષિતિ ^૧એશ. ૬
- જેમ કુડ સાક્ષી તણા પૂર્વજ, અધોમુખ તે જાય;
તે બાણ ને વૃષકેતુનાં શર, પડ્યાં પૃથ્વી માંય. ૭
- વૃષકેતુએ એક બાણ મૂક્યું, અર્ધચંદ્ર આકાર;
ધનુષ્ય ચળે ચમર વ્યંજન, છત્ર છેલું સાર. ૮
- જેમ કઠિન વચને પ્રીત કેરા, ધણા ગુણ છેદાય;
તેમ રાયને સમુદાય છેલો, એક શરને ધાય. ૯
- પછે યૌવનાશ્વે બાણ બીજું, સજકરી ધર્યું પાણુ;
સાઠ બાણે કરીને વૃષકેતુ વિંધ્યો જાણુ. ૧૦
- હૃદે વેધી વીરનું શર, રૂધિર પીતો સોય;
રવિકિરણ જેમ પૃથ્વી વિષે જઈ, સદા શોષે તોય. ૧૧
- હૃદે મધ્યે વેધ્યો થકો બહુ, ભડે વિંટચો વીર;
ભૂપાળને અકળાવતો અતિ, યુદ્ધ કરતો ધીર. ૧૨
- યૌવનાશ્વ કેરા અશ્વ માર્યા, ચાર બાણે ત્યાંય;
સારથીનું શીશ પાડ્યું, પછે પૃથ્વી માંય. ૧૩
- વૃષકેતુએ ધણે બાણે યૌવનાશ્વ ઢાંક્યો ધીર;
રણમાંહે રાજા જૂએ પણુ, ન દેખે કો વીર. ૧૪
- તે યુદ્ધ તણે સમે એવું, કર્યું કર્ણકુમાર;
લઘુ બાણ લીલામાં કરે ત્યાં, બાણનો અંધકાર. ૧૫
- યૌવનાશ્વ કેરા સૈન્યમાં સહુ, વીર કરતા વાત;
રાયજી રણમાં પડ્યા તે, થયો અતિ ઉભાત. ૧૬
- આપણે અંધકાર કીધો તે, નિર્જા લાજ્યો બાળ;

મુન પિતામહ પળે આવ્યો, રિપુ સાથ કરતો આળ.	૧૭
અંતઃપુર ઉઘોત કરવા, અણું પાવકશસ્ત્ર;	
વૃષકેતુએ તેણે સમે, મંત્ર સહિત સાધ્યું અસ્ત્ર.	૧૮
કર્ણકુંવરે વિધિકૃત, અસ્ત્ર અગ્નિ ઉઘોત;	
વળતું વરણાસ્ત્ર મેલ્યું, શમી પાવક જ્યોત.	૧૯
કર્ણના પુત્રે પછે વાયુ, અસ્ત્ર મેલ્યું વાદ;	
વરણાસ્ત્રને વારી કરીને, કયો કેસરીનાદ.	૨૦
પછે ક્રોધે ભૂપ દેખી, સગળ બળિયો બાળ;	
બીજે રથે બેસી પ્રયોજ્યું, પર્વતાસ્ત્ર વિશાળ.	૨૧
તે દેવાસ્ત્રે કરી પીડ્યો, કર્ણપુત્ર પ્રચંડ;	
આકાશથી આવી પડે, બહુ શિશ્ન ક્રેરા ખંડ.	૨૨
કર્ણસુતના શીશ ઉપર, પડે બહુ પાપાણ;	
ભૂપાળ ક્રેરા કર તણા વળી, ધણા વરસે બાણ.	૨૩
સંગ્રામમાં નૃપને શરે, વૃષકેતુ કીધો લોપ;	
પછે ભીમ સુતને છોડવાને, નીસર્યા કરી ક્રોધ.	૨૪
તે ભીમને સંગ્રામ આવ્યા, વિજેાકી રાખન;	
કર્ણસુત ઉતાવળો ઉઠી, થયો સાવધાન.	૨૫
હસી ઉઠ્યો પછે ત્રુઠ્યો, રિપુન્ન રણમાંય;	
શર વૃષ્ટિ રાખએ કરી તે, સઘ ટાળી ત્યાંય.	૨૬
ચક્ર મેલી પછે પર્વત, અસ્ત્ર કીધું ચૂર;	
કર્ણસુત રણને વિષે, પરવરે વાધે પૂર.	૨૭
પછે ત્યાં યૌવનાશ્વ ભૂપે, ચૂકવ્યું તે ચક્ર;	
વૃષકેતુ વેધ્યો હૃદે, ભૂપને ભાસે વક્ર.	૨૮
મૂર્છા વળી વૃષકેતુને (પછે), પડ્યો પૃથ્વી રોધ;	
કર્ણસુત દીઠો પડ્યો, ભીમને વાધ્યો ક્રોધ.	૨૯
તે સમે વીર વૃકોદરે, મનમાં વિચાર્યું એમ;	
શું કહીએ જન યુધિષ્ઠિરને, કર્ણકુંવરતું ક્ષેમ.	૩૦
૧ પછે ભીમે મદાએ બહુ, વિડાયો ગજકુંભ;	

૧, ૨ પછે ગદાએ કરીને વિડાયો ગજ કુંભ; મહા ગજવર મા-
તંગ ભારી, કયો ત્યાં રણ બંમ. પ્ર. ૧

મહા મનંગ ગઠ્ઠ વિહારીને, કયો રણ આરંભ.	૩૧
રથ અશ્વ પાળા એકે કાળે, પડયા પૃથ્વી માંય;	
(પછે) ભીમની ઝંઘાયકી મહા, પવન પ્રકટ્યો ત્યાંય.	૩૨
તે વાયુના વંટોળા મધ્યે, બહુ અટવાયા શર;	
આકાશમાં ઉડી ગયા જેમ, આકાશના તૂરા	૩૩
અદ્ભૂત હાથી ઉડતા રથ, સમુતા નભ દેશ;	
બમે નર આકાશમાં દી, સતા છૂટા કેશ !	૩૪
ધણુ મજ નિજ શુંડડે, સાંકળ્યા હય જાય;	
એક એકને બારે કરીને, પડે પૃથ્વી માંય.	૩૫
ગગન ભગતું કટક સઘળું, ઈતિ સ્થિત અકળાય!	
ચયા હરિગુણ સુણ્યા પાળે, જગત્ ફેરા ખાય.	૩૬
હસ્તીના અસ્વાર પાછા, પડે રાજ્યકુમાર;	
નીસરે વાગા ફેરે નાગ, પડે કુંડળા હારા	૩૭
અધોમુખને ચરણ ઉંચા, રૂધિર ગય આકાર;	
રૂધિર અંગે વહે ધણુંને, (વળી) નેત્રે ઝરે જળધાર.	૩૮
આકાશથી અવનિ પડે, ઉપરા ઉપરી સોપા	
જેમ ક્રિયા હીન પ્રેત પાછા, પડે અવનિ કોય.	૩૯
વીર વાણ હસ્તી રાજિત, તણા છેવા દેહ;	
રૂધિરના પ્રવાહ વહેતા, સહસ્ર માર્ગે તેહ.	૪૦
ભીમસેને જે સમે, એમ, હણ્યું દળ તે હામ;	
ભૂપુત્ર સુવેગ આગ્યો, તે સમે સંગ્રામ.	૪૧
ભીમ પ્રત્યે પછે સઘ, સુવેગ બોલ્યો વાણ;	
યૌવનાશ્વનો સુત શૂર ધીરો, સુવેગ મુજને જાણ.	૪૨
રહે ઉભો યુદ્ધ કર, હું, સાથ જામણ ક્યાંય;	
એમ કહી રથચક્રી ઉતર્યો, (એક) ગદા ઝાલી ત્યાંય.	૪૩
ભીમને તે ગદા મારી, ફેરવીને શીશ;	
ફરી ભીમે ગદા મારી, રિપુને કરી રીસ.	૪૪
પરસ્પર તે ગદા ધાતે, યુદ્ધ કરતા યોધ;	
રીસ વશ કાંઈ નવ જાણે, ભીમને વાધ્યો ક્રોધ.	૪૫

- પછે ભીમે ભૂપતો સુત, ચરણુ ગ્રહી નર્થ પાસ;
શીશ પાછળ ફેરવીને, ઉગડચો આકાશ! ૪૬
- (વળી) શીશ પાછળ ફેરવીને, પછાડચો શતવાર;
તોય સઘ સુવેગ આવ્યો, સળગ કરતો પ્રાર. ૪૭
- પછે વેગ સુવેગે ગ્રહીને, પૃથ્વી પાડ્યો ભીમ;
આશ્ચર્ય પામ્યા સર્વકો, (જે) પરાક્રમીની સીમ. ૪૮
- પછે ભીમે એક હાથી, હાથ ઝાલ્યો સોય;
સંગ્રામમાં સુવેગ ઉપર, સઘ નાખ્યો જોય ! ૪૯
- સુવેગે આવતો ઝાઝી, ફરી નાખ્યો ત્યાંય !
પવનસુત સંગ્રામ મધ્યે, ઉભો હુતો જ્યાંય. ૫૦
- મુઠિએ મુઠિ વઢે અને, પાદુએ પાદુ પ્રાર;
માંઢો માંઢે માર્યા થકા તે, પડે અગ્નિ મોઝાર. ૫૧
- પછે વૃષકેતુ ઉઠિયો, તજી, અંગ મૂઝી કલેશ;
પાંચ જાણે હણ્યો રણમાં, યૌવનાશ્વ નરેશ. ૫૨
- (તે) પાંચ જાણે હણ્યો રાજા, મૂઝી પડ્યો મહીપાળ;
અચેતન અવિજોડો નૃપને, પાસ આવ્યો જાળ. ૫૩
- વસ્ત્રને છેડે કરી, નાખતો રાયને વાય;
વૃષકેતુ વાણી ઉચ્ચરે, જ્યાં પડ્યો હુતો રાય. ૫૪
- જો હોય કોએક સમેનું પુણ્ય, હરિ ભક્ત(નો) મહિમાય;
તો તેહ પુણ્યે કરીને, જીવજો રણમાં રાય. ૫૫
- જો નજીવે યૌવનાશ્વતો, અભિલાષ મારો વ્યર્થ;
કોણુ લહે પરાક્રમ મારું, ભૂપાળ પાખે સમર્થ. ૫૬
- એવે સમે મૂઝી વળી, રહે રહે કેતો રાય;
ઉઠીને અવસોડે તો, વૃષકેતુ ઢોળે વાય. ૫૭
- વૃષકેતુને ભૂપાળ ભેઠી, વચન બોલ્યો એહ;
તું પ્રાણહતા થયો મારો, તેમાં નહીં સંદેહ. ૫૮
- એમ સુણીને હું વઢતો, મુજ સમો નહિ હીન;
આ રાજ્ય મારું સર્વ તારું, જીવ તુજ આધીન. ૫૯
- તારે પ્રસાદે કરી મુજને, હરિદર્શન હોય;

હરિદર્શન કરાવે તો, તુજ સમો નહિ દોય.	૧૦
હે વીર! તું તે માટ મુજને, રાખ્ય આ રણગાંધ;	
કર્ણનું દાતારપણું તેં, પ્રકટ કીધું આંધ.	૧૧
ભીમ સાથ સુવેગ શું તે, વળી મૂઝાં ધીર;	
તું આન્ય મારી સાથ ત્યાં જે, પડ્યા બંને વીર.	૧૨
ધતિશ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધ પર્વ મોઝાર;	
પાંચમો અધ્યાય થયો, યૌવનાશ્વ યુદ્ધ વિસ્તાર.	૧૩
શ્લોક થયા એ અધ્યાય મધ્યે, એક વિભુ પંચાશ;	
રત્ન કહે યત્ને કર્યાં, પદ એકસઠ પ્રકાશ.	૧૪

અધ્યાય ૬ હો રાગ ધનાશ્રી.

જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, મહાભારત પ્રતિબોધછ;	
ભીમ સુવેગ જગાડ્યા બંને, ભૂપે તે ત્યાં યોધછ.	૧
ભીમ તણી સ્તુતિ ભૂપ કરે, મુજ, નગર પધારો નાયછ;	
એવે મેઘવર્ણુ ત્યાં આવ્યો, હય ઝાડીને ઢાયછ.	૨
મેઘવર્ણુ કહે હાસ્ય કરીને નૃપ, એ સુભાગ્યે કીધુંછ;	
એ હપકાર અનંત તણો એમ, મનમાં માની લીધુંછ.	૩
વળતો રાગ મોદ સહિત મન, બોલ્યો મધુરી વાણીછ;	
પાંડવની પ્રશંસા કરતો, વળી વૃષકેતુ વખાણીછ.	૪
યૌવનાશ્વ કે' ભીમ નૂઓ બળ, ણાળકનું અત્યંતછ;	
એણે રણગાં હું છવાડ્યો, કર્ણાત્મજ કરણાવંતછ.	૫
છવતદાન જેણે મુજને દીધું, તે સાથે કેમ વઢીએછ;	
મારા મનમાં એવું છે જે ગો,ત્રિંદછ પાગે પડીએછ.	૬
ધર્મરાયને મળવાને મુને, માનસી મનોરથ સારછ;	
જે કિંચિત્ છે મારે મંદિર, સુત સંપત્તિ ભંડારછ.	૭
આ શરીર હું હરિને સોંપુ, રાય ચતુર્ભુજ ચર્ણુછ;	
દશ સહસ્ર હસ્તી છે મારે, એપે ઉજ્જવળ વર્ણુછ.	૮
આ મસ્તક પાણુ ધર્મરાયને, સોંપુ સુંદર સાજછ;	
ચતુર્ભુજની આગળ જઈને, મસ્તક મૂકું આજછ.	૯

- આવો આપણ બંને કરીએ, ઉજવળ મન અસ્વારીજી;
 સુવેગને વૃષકેતુ બેસે, કનકે કરી રાણુગારીજી. ૧૦
- એ વિધ આપણ અધુના જઈએ, આરા નગર મોઝારજી;
 અરે નરો! આગળથી જાઓ, કરાવો પુર રાણુગારજી. ૧૧
- ધેર ધેર જઈ દેવગ બંધાવો, (ચાટે) ચંદન જળ છંટાવોજી;
 પ્રભાવતીને કે'જે પે'લાં, નૃપને સન્મુખ આવોજી. ૧૨
- પ્રભાવતી પાંડવના પતિને, આરતી કરવા આવોજી;
 કન્યા સહુકો પુણ્યે નીરે, વીહિએ આવી વધાવોજી. ૧૩
- એ વિધ નૃપ સંદેશ' કહીને, પાંડવશું પુર પેઠાજી;
 મેઘવર્ણને વીર વૃકોદર, વૃષકેતુ મન બેઠાજી. ૧૪
- નૃપને દેખી પ્રભાવતી કે, બીમસેન ધણું જીવોજી;
 કાંચન થાળ વિષે સ્થિર સ્થાપ્યો, પંચ શિખાનો દીવોજી. ૧૫
- કપુર તણી આરતીએ ત્રણે, વીર વિલોક્યા રાણીજી;
 સખી સમાણી સાંભળતાં પછે, પ્રભાવતી કે' વાણીજી. ૧૬
- જેણે આરા કંઠ તણું, આભૂષણ પડતું રાખ્યુંજી;
 તે વૃષકેતુ કેરી કીર્તિ, વિસ્તારી બહુ ભાખ્યુંજી. ૧૭
- જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, આરતી કીધા પુકીજી;
 મેઘવર્ણ વૃષકેતુ વૃકોદર, આસન બેઠા ઉડીજી. ૧૮
- પછે પરસ્પરે ગોષ્ઠિ કીધી, આરોગ્યા બહુ ભોગજી;
 સ્વજન સંગે પોઢવા પતંગે, પામ્યા સુખ સંયોગજી. ૧૯
- પ્રભાત કાળે તે ભૂપાળે, કીધું કામ અનુપજી;
 સભા મધ્યે આવીને બેઠો, ભીમ સમીપે ભૂપજી. ૨૦
- પછે સર્વ પુરવાસી તેડી, ભાખ્યો ભૂપતિ પર્મજી;
 તમે સર્વ મુજ સાથે આવો, જ્યાં છે કૃષ્ણ ને ધર્મજી. ૨૧
- સ્ત્રીજનને સંગાથે તેડો, સેવકને સુત સાથજી;
 નગર લોક સર્વેકો આલો, જ્યાં છે વૈકુંઠનાથજી. ૨૨
- અયુત સ્થંભ સહિત અમારો, શૈભિત રથ છે જેહજી;
 પશ્ચિમ દિશ પ્રસ્થાને મૂકો, ગમન કરવાં તેહજી. ૨૩

- ધન-ગર્જિત મુજ ધોર નગારાં, મજ હપર વજડાવોજ;
 સંપૂર્ણ સોનેરી રણતુર, સાંઠ સઠળા બોલાવોજ. ૨૪
 અનેક નારી સંગે સારી, પ્રભાવતી પણ અપ્રવોજ;
 દ્રોપદી રૂક્મિણીને જોવા, હસ્તિનાપુર પધરાવોજ. ૨૫
 ત્યાં ગમન ભાગીરથી ગંગા, પૂર્વ પુણ્યે હોય સ્નાનજ;
 સર્વ તણો સમાગમ જોતાં, જીમ્મુ હરિ દર્શનજ. ૨૬
 ભદ્રાવતીમાં સુદેવ નામે, વણિક વડો વેપારીજ;
 તેને તેડ્યો યૌવનાશ્વ વૃષ, બોલ્યો વાણી વિચારીજ. ૨૭
 વણિક અમારા નમ્ર વિષે, હેતું ભેટો શ્રીમાનજ;
 જીમ્મ જન ધનવાન ધણપણ, તું તેમાં પ્રધાનજ. ૨૮
 તે સર્વને સાથે તેડી, હસ્તિનાપુર(માં) આવેજ;
 જૈમિનિ કે' સાંભળ જનમેજય, ભૂપતિ બોલ્યો બાવેજ. ૨૯
 ભૂપતિએ બામ્બુ તે કીધું, સઘ સુવેગે કામજ;
 મંદિર જઈ માતાને પૂજે, વણિક કરી પ્રણામજ. ૩૦
 સુગ્ર માતાજી મુજને તેડે વૃષ, હસ્તિનાપુર જતાંજ;
 માતાજી સુત વાત સુણીને, રીસે લોચન રાતાંજ. ૩૧
 માતા કે' સાંભળે આતા, નવ જાતું નિરધારજ;
 હું જીજ્ઞાસું નવ કરવો તે, ધનનો ખર્ચ લગારજ. ૩૨
 પુત્ર કહે ત્યાં તીર્થ ગંગા, સંત સમાગમ સારજ;
 પોતે શ્રી ભગવાન વસે ત્યાં, પાતિકનો હરનારજ. ૩૩
 રાધ યુધિષ્ઠિર યજ્ઞ વિષે ત્યાં, મહા મુનિવર હર્ષજ;
 હે જનેતા જન વિષે ત્યાં, નારાયણને નિર્ભજ. ૩૪
 વૃદ્ધ કહે હો દુષ્ટ દિકરાં એ શું બોલ્યો પાપીજ;
 તારી તેડી હું નહિ આવું, હસ્તિનાપુર કંદાપિજ. ૩૫
 મારો સ્વામી ધર્મ ન કરતો, તાત ન કરતો મારોજ;
 હવે થઇ હું વૃદ્ધ કરપા, ધર્મ કર્ય હવે તારોજાં ૩૬
 જૈમિનિ કે' સાંભળ જનમેજય, સાંભળી એમ સુદેવજ;
 રાજા પ્રત્યે આવી બોલ્યો, હારયજુંકરેવા એવજ. ૩૭
 અરે દેવ! મુજ સાથે નાવે, મારી માતા સ્વામજ;
 યજ્ઞ નિર્ભયા નવ આવે, નવ, તજવું ભાવે ધામજ. ૩૮

તેનું વચન સુણીને બૂપે, વૃક્ષા તર્ત આણવીછ; ૩૭
 સૈન્યા સદિત તે બૂપે તેને, હિતની વાત જગ્યાવીછ. ૩૮
 સકળ લોક તો ત્યાં જાય છે, જ્યાં છે શ્રી હરિ (નૃપ) ધર્મછ; ૩૯
 મુજ સાથે તમો આવો માતા, પુણ્ય કરવા ધર્મછ. ૪૦
 સારંગપાણિ રૂક્મિણી રાણી, વહુ વર સાથે ભાવીછ;
 જીછ નારી પાવન કારી, ધર્મ યજ્ઞમાં આવીછ. ૪૧
 અંત તણું શુભ દર્શન કરતાં, પાતિક દૂર પળાયછ;
 એમ સુણીને વૃક્ષા બોલી, સાંભળ સાચુ રાયછ. ૪૨
 રામજી હું ત્યાં નહિ આવું, (મારા) ધનનો નાશ પમાડેછ;
 વહુવર મારી મહા ધૂતારી, ધર સૂતને વણસાડેછ. ૪૩
 પરિપક્વ ગોધુમ પડ્યા છે, ખેતર મધ્યે રાયછ;
 ગોવાળા-ગોધન રખવાળા, ગોરસ મારું ખાયછ! ૪૪
 દાસને દાસી અતિ છે મારે, (તે) જાય મન ગંગતે કામછ;
 શ્રી હરિશું ને ધર્મરાયશું, શું છે મારે કામછ? ૪૫
 તેઓ પશુ પોતાને મંદિર, સ્વાર્થ સાધે કામછ; ૪૬
 તથા હુંએ મારે ઘેર બેઠી, કામ કરું છું સ્વામછ. ૪૭
 તમો તમારું રાખ્ય તજીને, શાને મિથ્યા જાણોછ;
 સર્વ લોક સાથે માર્ગમાં, શાને દુઃખીઆ ધાઓછ. ૪૮
 જૈમિનિ કહે પોહજ રંડાને, નૃપે એમ કે'તાં ઝાલીછ;
 રદન કરતાં બાંધી લીધી, ડોળી મધ્યે ધાલીછ. ૪૯
 બીમ પ્રત્યે ભૂપાળ કહે, તમો, જોજો છવની તૃણછ;
 વિરમે પામી હસતા જા'ને, ચિત્તભ્રમ કૃત પ્રશ્નછ. ૫૦
 નાનાવિષ વાછત્ર વગ્નડે, સર્વ લોક સુખ સીમછ;
 વિનય યુક્ત કરીને રાખ્યા, પંચ દિવસ ત્યાં ભીમછ. ૫૧
 સાર પછે મહા દળને મેલી, આલ્યો પ્રયક્ પૃથ્વીરાછ;
 માર્ગ મધ્યે રહ્યું વેગજી, ગજપુર યોજન વીરાછ. ૫૨
 યૌવનાશ્વને ભીમ કહે તમો, કહો તો આગળ ચાલુંછ;
 ધર્મરાયને જઇ તમારું, જાણુ કરું ધણુ વા'લુંછ. ૫૩
 હું આલ્યા પછે તમારી સેવા, કરશે કહ્યુંકમારછ;

એમ કહીને ભીમ ગયા ત્યાં, ધર્મ રાય અવિધારછ.	૫૩
ત્યાં જઈ રાય યુધિષ્ઠિર દીઠા, બેઠા બંધવ સાથછ;	
ભીમે જઈ ભૂપાળ તણા પદ, પ્રણમ્યા જોડી હાથછ.	૫૪
લઘુ બાંધવને બેઠી ભીમે, ઉચ્ચારી વાણી એમછ;	
અમો તમારા ચર્ણુ પ્રતાપે, આઘ્યા કુશળક્ષેમછ.	૫૫
યૌવનાશ્વ નિજ અશ્વ ઝહીને, આવે કરવા બેઠછ;	
કર્ણુસુને સંત્રાગ માંહી, સંતોષ્યો નૃપ નેરછ.	૫૬
પ્રભાવતી ને દ્રૌપદી મળશે, સાથે નાર અપારછ;	
સૈન્ય રાય જોઈ હર્ષ પામે, જોતાં ના'વે પારછ.	૫૭
મહાભારત અશ્વમેધ પર્વમાં, છઠ્ઠી અધ્યા' સારછ;	
એ અધ્યા'માં ભીમે જઈને, આણ્યો યજ્ઞ તોખારછ.	૫૮
એ અધ્યા'માં શ્લોક થયા છે, ચોપન ત્યાં નિરધારછ;	
રત્ન કહે યત્ને કરી કીધાં, સતાવન પદ સારછ.	૫૯

અધ્યાય ૭ મો. રાગ ગોડી.

જૈમિનિ કહે તમો સાંભળો, હે જનમેજય રાય !	
એમ સુણી નૃપ ધર્મને, મનમાંહે હર્ષ ન ગાય.	૧
રાય યુધિષ્ઠિર ભીમશું, એમ બોલ્યા વાણી;	
યૌવનાશ્વ નૃપ નારશું, આવ'તો જાણી.	૨
ભીમ તમો દ્રૌપદીને, જઈ કહો સમાચાર;	
પ્રભાવતીને અવગ્રોહવા, તે સારે શૃંગાર.	૩
જૈમિનિ કે' તમે સાંભળો, ભીમે પંચાળી નિરખી;	
ભીમ નિહાળી આવતા, દ્રૌપદી અતિ હરખી.	૪
સન્મુખે ઉભાં ભીમને, હેત આણી રાણી;	
સ્વામી તમો આઘ્યા સુખે, એમ બોલ્યાં વાણી.	૫
અંગ નિહાળ્યું કંથનું, બહુ શસ્ત્રે છેલું;	
મુદિને મારે કરી, બહુ વઢતાં વેધ્યું.	૬
આસન આપ્યું આણીને, ઘણો આનંદ પામી;	
નાર ફરી પૂછે કહો, કુશળા છો સ્વામી ?	૭

૧ મહાદળ મેળી રાજ આવે, સપરિપાર સમેતછ. પ્ર. ૧

મેધવર્ણુ વૃષકેતુ ત્યાં, સતીને મન ભાવ્યા;	
નાર કહે ભાઈઓ બહે, યુદ્ધ છતીને આવ્યા.	૮
ભીમ કહે સુશો સુંદરી, યૌવનાશ્વ રાગ આવે;	
રાયની યુવતીને મળો, દળ સગણું લાવે.	૯
પદ્મની પંકજ લોચની, વનિતા નૃપ ફેરી;	
તું પાસે આવે અહાં, સંગે નાર ધણેરી.	૧૦
તુમને જોવા સુંદર, તે આવશે જે માટે;	
તું શોભા કર કામની, તનની તે માટે.	૧૧
તેની આગળ તારી વળી, શી શોભા હોય;	
મહા ધન પૂર્ણ પ્રેમદા તે, નૃપતિની સોય.	૧૨
પંચાળી કહે સાંનજો પ્રભુ, અન્યથા એ જોડું;	
ધર અંતર ગોવિંદજી, આભૂષણ મોડું.	૧૩
માધવજી મંડન કરી, હું ગ્રધશ સામી;	
જૈમિનિ કહે જનમેજય, પ્રત્યે આનંદ પામી.	૧૪
રાય યુધિષ્ઠિરને મળી, આવે ભગવાન;	
નગર સહિત યૌવનાશ્વની, પ્રત્યે દેવા માન.	૧૫
યૌવનાશ્વ ઉભો હતો, વાડી વન માંહે;	
પંકજ વૃક્ષ વિકાસતાં, બહુ દીસે ત્યાંહે.	૧૬
યૌવનાશ્વ ઉભો થયો, નૃપ આગમ જાણી;	
કર્ણકુંવરે આગળ કર્યો, હયને પાશુ આણી.	૧૭
નાનાવિધ વાછંત્રની, ધૂની વાજે વ્યોમ;	
સામો આવે ભૂપતિ, કંપાવે ધતિ ભોમ.	૧૮
એવે સમે આવ્યો ત્યાંહાં, કુંતીસુત હેત;	
યૌવનાશ્વ દીઠો ત્યાંહાં, હયને સૈન્ય સમેત.	૧૯
કુંજરથી કુંતાસુતે, પૃથિવી પદ દીધું;	
ભદ્રાવતીના ભૂપને, આત્રિંગન કીધું.	૨૦
તે ભૂપે પાશુ ભૂપને, કીધો છે પ્રણામ;	
રાય યુધિષ્ઠિર તે પ્રત્યે, ફરી જોડ્યો આમ.	૨૧

- ભૂપ સુણો જ્યમ માહરે, ભીગાદિક બ્રાત;
તું ત્યમ જાંધવ પાંચમો, અધુના સાક્ષાત. ૨૨
- ધર્મ કહે રાજા જૂઓ, આ યાદવ રાય;
પાંડવને પૃથ્વી વિષે, હરિએ કરી સાંચ. ૨૩
- નાર તમારીને કહો, જે સત્વર થાયે;
કુંતીને અવગ્રોહ્યા, અંતઃપુર જાયે. ૨૪
- જૈમિનિ કહે તમો સાંભળો, જનમેજય જાણુ;
યૌવનાશ્વ પાગે પડી, હરિશું કહે વાણુ. ૨૫
- ભદ્રાવતીનો ભૂપતિ, મનમાં અતિ દૂષ્ણો;
રાય યુધિષ્ઠિર દેખતાં, મધુરે સ્વર બોલ્યો. ૨૬
- શ્રી હરિ હું પણ ધન્ય છું, એ રાજા ધન્ય;
જે માટે મારે આવિયા, ભડ તણુ ભુવન. ૨૭
- જેને એવા વીર છે, ધન્ય રાજા ધર્મ;
હું જાણુ તે આવિયા, પદપામ્યો ધર્મ. ૨૮
- ધન્ય ધન્ય વૃષકેતુને, હું રાખ્યો જેણે;
તારા દર્શનને બળે, ઉગાર્યો એણે. ૨૯
- નહિ તો પાર્થ મિત્રને, હું ક્યાંથી દેખું;
વૈષ્ણવમણિ વૃષકેતુને, ઉપકારી વિષેખું. ૩૦
- જેણે દેખાડ્યો મુને, મહા પાતકહારી;
જૈમિનિ કહે યૌવનાશ્વજ, ઈતિ વાત બુઝ્યારી. ૩૧
- મંદિર મધ્યે પ્રભાવતી, કૃષ્ણાને બેઠી;
કુંતીને પાગે પડી, હર્ષે ઉડી બેઠી. ૩૨
- યૌવનાશ્વ બોલ્યો અચ્યુતશું, વીરને મન;
નમસ્કાર નૃપને કરી, બોલ્યો અર્જુન. ૩૩
- પૃથ્વી આ પાવન થઇ, આજ રાજ પધારે;
યુધિષ્ઠિર જ્યમ પૂજ્ય છે, તેમ તમો અમારે. ૩૪
- યૌવનાશ્વ તમો હરિ-ભક્ત છે, ભાવે કરી આવ્યા;
જેવા રાજા ધર્મ છે, તેવા મન ભાવ્યા. ૩૫
- જૈમિનિ કહે એવે સમે, નમી સારંગપણિ;
વીર સુવેગ વદે પછે, નૃપતિશું વાણી. ૩૬

- હે કુંતીસુતા સાંભળો, અનિશે શું કહિયે;
કર્ણકુંવર મહિમા તણો, કંઈ પાર ન કહિયે. ૩૭
- જે વીર વૃષકેતુએ, હિત અદ્ભુત કીધું;
જે માટે અમને તમે, હરિ દર્શન દીધું. ૩૮
- હરિ વિના દેશ શરીરને, ધન ધાન્ય સમાન;
ત્યાંહાં મનુષ્યે રહેવું નહિ, સદા તે સમશાન. ૩૯
- શ્રી કૃષ્ણ સારું તારું, પદ-પંકજ જેહ;
ધર્મ ન મૂકે તેહને, હય મૂક્યો એહ. ૪૦
- જૈમિનિ જનમેજય પ્રત્યે, કહે અતિ ઉત્કર્ષ;
વળતા તેહની વાણીએ, હરિ પામ્યા હર્ષ. ૪૧
- ત્યાર પછી હરિશું સહુ, નગરીમાં પેહા;
રાય યુધિષ્ઠિરને કહે, એક આસન બેઠા. ૪૨
- કૃષ્ણ કહે જે ચૈત્રી, પુર્ણિમાની પેહેલી;
ધર્મરાય તે તો તમે, હવે પાછળ મેલી. ૪૩
- યજ્ઞ કાળ થયો વેગળો, અગિયારમે માસે;
ચૈત્રીપુનેમ આવશે, ત્યારે કતુ યાશે. ૪૪
- તે માટે હું જાઉં છું, યૌવનાશ્વ સમેત;
કનકપુરી પ્રત્યે ફરી, અતિ ઉપન્યું હેત. ૪૫
- યત્ને હયને રાખજો, શું કહીએ તમને;
આમંત્રણ ઉતાવળું, મોકલજો અમને. ૪૬
- તારા યજ્ઞ વિષે મયા, સર્વે અમો આવું;
એવો કોઈ ઉપાય તો, તમો કરવો હાવું. ૪૭
- જૈમિનિ કહે કૃષ્ણની, સુણી એવી વાણી;
ધર્મ આપી આગન્યા, હરિનું મન જાણી. ૪૮
- કૃષ્ણ પધાર્યા દ્વારકાં, નગરી સર્વિલાસ;
રાય યુધિષ્ઠિરની કને, નિત્ય રહેતા વ્યાસ. ૪૯
- રાજા રાખે અશ્વને, વરજાવી વેધ;
મંડપની રચના કરે, કરવા હયમેધ. ૫૦
- રાય યુધિષ્ઠિર વ્યાસને, પૂછે છે પ્રકાશ;
મરૂત રાજાની કથા, કહીએ મુજને વ્યાસ. ૫૧

વ્યાસ કહે તમે સાંભળો, હે નૃપતિ ! મહાભાગ;	
મરત રાગ્નએ કર્યો, મહા મોટો યાગ.	૫૨
પેલુંલાં ભૂપે બૃહસ્પતિનું, કીધું વળી વરણ;	
આચાર્ય ગુરને કરી, માંડિયું મખ કરણ.	૫૩
છંદ્રે ધર્મા આદરી, વાળિયા ગુર દેવ;	
એમ તમેને નવ ઘટે, ગુરને ન શોભે એવ.	૫૪
ત્યાર પછે મરતે સ્તવ્યા, મુનિ નારદ દેવ;	
પ્રાર્થના મુનિની કરી, કરવાને મખ એવ.	૫૫
મરતને જૈમિનિ નારદે, મધવાને યગ;	
વીણાવાણિએ કરાગ્યો, ઉત્તમ ત્યાંહાં યગ.	૫૬
યાગ કરાવી નારદે, દીધાં ત્યાં વરદાન;	
ભૂપતિએ મુનિનાં કર્યો, બહુ સારાં સન્માન.	૫૭
નારદ પૂજ્યા પ્રેમશું, નિજ દારજ સધાર્યા;	
યાગ કરી મહાભાગનો, અંતરીક્ષ પધાર્યા.	૫૮
જૈમિનિ કહે તમે સાંભળો, જનમે જય પર્મ;	
રાય યુધિષ્ઠિરે વ્યાસને, પછે પૂછ્યા ધર્મ.	૫૯
ભૂપતિએ પૂછ્યા તદા, મુનિવરને બહુ મર્મ;	
વ્યાસજીએ માંડી કહ્યા, નૃપતિ આગળ ધર્મ.	૬૦
ઇતિ ભારત અશ્વમેધમાં, સાતમે અધ્યાય;	
જેની મધ્યે મરતના, મખ તણો મહિમાય.	૬૧
શ્લોક થયા અધ્યા' વિષે, આળીશ સંબંધ;	
રત્ન કહે યત્ને કર્યો, પદ સાઠય પ્રબંધ.	૬૨

અધ્યાય ૮ મો રાગ ધનાશ્રી.

જૈમિનિ કહે જનમેજય રાય, સાંભળ મહાભારત મહિમાય;	
વ્યાસજીએ ભાખ્યા શ્રીમુખે, ધર્મ સુણ્યા ભૂપતિએ સુખે. ૧	
નાના ધર્મ સ્તુતિ સાંભળી, રાય યુધિષ્ઠિર પૂછે વળી;	
બીજા ધર્મ કહે મુનિ મને, જે છે હિતકારી લોકને. ૨	
સર્વ લોકનું સાધન થાય, એવા ધર્મ કહો ઋષિરાય;	

૧ એ તમેને ના ઘટે, ગુર નેટમાં મન એવ. પ્ર. ૧

- ભવનો ભય જે મનમાં ધરે, શુ સાધન કરવું તે નરે. ૩
- ઈહ લોકે ક્યમ કીર્તિ હોય, પરલોકે સુખ પામે સોય;
નૃપની વાણી આણી હૃદે, વળતા વ્યાસ વિચક્ષણ વદે. ૪
- જે કો બ્રાહ્મણ હોય સમર્થ, ધર્મશાસ્ત્રનો જાણે અર્થ;
નાનાવિધિ કરતો શુભ કર્મ, મહિમા મોટો સ્વર્ગ શર્મ. ૫
- પરમાનંદ શ્રવણે ધરે, જન્મ લગી પરધન નવ હરે;
પરનારીને ઇચ્છે નહીં, તે બ્રાહ્મણ સુખ પામે સહી. ૬
- ક્ષત્રિય જાણે સધળા ધર્મ, ેદાતા યુદ્ધપરાયણ ધર્મ;
આત્મજ્ઞાન સદા આચરે, સંગ્રામે સામે યદ્ય મરે. ૭
- ઈહ લોકે અતિ કીર્તિ હોય, પરલોકે સુખ પામે સોય;
હવે વૈશ્યનું લક્ષણ કહું, વ્યાપારે ધન પામે ખલુ. ૮
- સદાકાળ સાચુ ઉચ્ચરે, અતિથને અતિ આદર કરે;
સુરભાની અતિ સ્તુતિ આચરે, સકળ જીવને હિતારથ કરે. ૯
- આ લોકે પામે કીરતી, અંતે હરિ સેવે સદ્ગતિ;
શૂદ્ર સદા દ્વિગ્ને સેવતા, બ્રાહ્મણને જાણે દેવતા. ૧૦
- યશ વિસ્તારે પૃથ્વીમાંય, હરિ સેવાએ સદ્ગતિ થાય;
હવે નારના ભાણું ધર્મ, સાંભળ રાય યુધિષ્ઠિર ધર્મ. ૧૧
- જે કો વનિતા રવિવંશ થાય, તોયે કામાસક્તિ ન જાય;
ભોગાસક્ત શરીરે પુણ્ય, વાદકરે મનમાં મહાદુષ્ટ. ૧૨
- નરને નિરખી હરખે ધણું, એ લક્ષણ દુષ્ટ સ્ત્રી તણું;
ધને મદ માતી પાપણી, જાણે પાંખ સહિત સાપણી. ૧૩
- તે નરને પાડે તે ઘડી, પતિને પાડે પોતે પડી;
જે શઠ તેને ઇચ્છે સહી, એક લાજ તે જીવે નહીં. ૧૪
- શરીર વેચે મોહિત માંડ, અંતે નરક પડે તે રાંડ;
જે નારી નિત્યે કારજ કરે, ધરનાં કામ ઘણાં આચરે. ૧૫
- સામુ સસરાને સેવતી, દિયર જેઠ મર્યાદા અતિ;
કર્મ ન ખાંધે તે જ્યાં લગી, સુણ કહું લક્ષણ ત્યાં લગી. ૧૬
- જે જીવતીની જીવ્હા શ્યામ, સદા શ્યામજો તાણુ કામ;

- લાગ કરી નીચું મુખ ધરે, આંગળિયે અવનિ જોતરે. ૧૭
- લક્ષ્મણ એક વિચક્ષણ નાર, પતિ પરિવાર તણી હિતકાર;
- નિજ કંમે મુખ પામે એહ, અંતે સદ્ગતિ પામે તેહ. ૧૮
- પિતા તણે ઘેર રહેવું સહી, પરમંદિર પરવરવું નહીં;
- નાર ન રાખે લૂણા કેશ, ઘોયાં અંધાર સુંદર વેશ. ૧૯
- પવિત્ર પરિધાને જે જમે, આચારી ઉત્તમતા ગમે;
- પિતા તણે વા પતિને ઘેર, નારે રહેવું ઉત્તમ પેર. ૨૦
- સદાકાળ સ્ત્રી પરવશ હોય, પોતાને વશ હોય ન કોય;
- બાળપણે તો રાખે પિતા, યૌવનમાં સ્વામી રક્ષિતા. ૨૧
- વૃદ્ધપણે સુત રાખે સહી, પોતાને વશ કંઈએ નહીં;
- પોતાનો મત પાળે કોય, નારી તે હિતકારી ન હોય. ૨૨
- કષ્ટ કરીને કાયા દમે, અપવાસી એક વારજ જમે;
- આલોકે સતી રાણી હોય, પરલોકે સુખ પામે સોય. ૨૩
- તીર્થ વ્રત જરણે નહિ પ્રિયા, કદાપિ નવ સાધે શુભ ક્રિયા;
- પાળે શીળ પતિવ્રત-ધર્મ, તે નારી પામે પદ પર્મ. ૨૪
- જ્યારે નારી શીળજ તજે, ઘણા દોષ સ્ત્રીને ઉપજે;
- સ્ત્રીનું મૃતક પૃથ્વી પડ્યું, તોએ ધીરવું નહિ તે મડ. ૨૫
- ચિતા વિષે સૂઝાડી હવી, તોએ નારી નવ ધીરવી;
- વારંવાર હસે જે નાર, બાળકને ચુમ્મે બહુ વાર. ૨૬
- પુરૂષ દેખી વિહવળ થાય, નરની આગળ આવે જાય;
- ઉત્તમ સ્વરે આશાપે ગાન, નર દેખી ખંજવાળે કાન. ૨૭
- કટિ કેરું કંકુચન કરે, મિથ્યા લાગ કરી સંગરે;
- શીર—અંધાર આધું આઢતી, નર સામાં લોચન જોડતી. ૨૮
- એવી નાર નવ વિખાણીએ, નામ બંધકિ તે જાણીએ;
- મિથ્યા પર મંદિર પરવરે, મિથ્યા પુરૂષનું દર્શન કરે. ૨૯
- હૂતીને જનુતીવત ગણે, ગુંજ સકળ તે આગળ બણે;
- હૂતી નિરખી હરખે તથા, નાવ વિલોકી 'માર્ગી' યથા. ૩૦
- માળજીને નાપિકની નાર, કંદોયણ ધાંચણ નિધાર;

તંબોલણ સૈરંધ્રિ સંહી, તથા સાતમી દાસી કહી. ૩૧
 વળી સૂતિકા વિધવા હોય, પાણીની ભરતારી સોય;
 ઐથી જે કહાવે અંગના, તેની જે ઈચ્છે સંગના. ૩૨
 એટલી જેને મળતી હોય, પરેશાનની રાણી સોય;
 રાય યુધિષ્ઠિર સાંભળ સહી, વનિતાનો વિશ્વાસજ નહીં. ૩૩
 પ્રજા પાળજો ધર્મ સમાન, તુજને થાશે ઇતિ કલ્યાણ;
 પ્રજા જવારાં થાશે નટ, તમે તવારાં પામશે કષ્ટ. ૩૪
 દેશી ને આડીમર ધૂત, નાસ્તિક ને રમનારો દૂત;
 એવા નર નૃપ નિકટે રહે, તદા પ્રજા સુખ ક્યાંથી લહે. ૩૫
 જે નર સુકૃત નવ આચરે, જેની સર્વે નિંદા કરે;
 દેવકી--સુત જે હરિ દેવેશ, તેને જે નર ન ભજે લેશ. ૩૬
 હરિને તે નર અળખામણો, સંગ ન કરીને તે નર તણો;
 માધવ મુક્તિ-દાતા એહ, તેને આરાધે નર જેહ. ૩૭
 યદપિ તે ચાંડાળ સમાન, હરિને તે વલ્લભ રાગન;
 ઇતિ મહાભારત અશ્વમેધ મોઝાર, અષ્ટમ અધ્યાય સાંત્યો સાર. ૩૮
 રત્ન કહે યત્ને કરી ક્યો, એકત્રીશ શ્લોકે વિસ્તર્યો;
 રામાણુ વૈશ્ય ક્ષત્રી (શૂદ્ર)નાં કર્મ, સ્ત્રીતણા જે ભાખ્યા ધર્મ. ૩૯
 રમદ શાસ્ત્ર જોઈ વર્ણન કરે, શાસ્ત્ર પ્રમાણે એ ઓચરું;

અધ્યાય ૯ મો રાગ ધનાશ્રી.

યુધિષ્ઠિર પૂછે કહો ઝંડિરાયજી, કોણ ઉપાયે ધન સ્થિર થાયજી;
 કેમ કરી રહે લક્ષ્મી ધરમાંયજી, કેમ કરી આવે હરિ મન માંયજી. ૧

દાળ.

ગનમાં માધવ ક્યમ વસે, મુને કહો વેદવ્યાસ;
 વ્યાસ કહે સુણું યુધિષ્ઠિર, લક્ષ્મી સમાગમ નાશ. ૨
 રવયંકુળ આચાર પાળે, સહિત લજ્જા સોય;
 સહુ જીવને શુભ વાંચ્છતો, લક્ષ્મી સમાગમ હોય. ૩
 જે પુરુષને માતા પિતા, ને જેઠ બ્રાત સમાન;
 પરિવારની પ્રતિપાલના, સ્થિર સંપદાને સ્થાન. ૪

૨. આ બે લીટી પ્ર. ૨ માં નથી.

પુરૂષ વશ નહિ કામને, પતિવ્રતા પત્ની યત્ન;	
ઉપકાર બળે જે નર, સ્થિર રહે લક્ષ્મી તત્ન.	૪
સાક્ષ જૂઠી ન પૂરે, કૃત શ્રાદ્ધ વિધિએ પૂર્ણ;	
શુભ કર્મ કરે શ્રદ્ધાએ કરી, સંપદા પામે પૂર્ણ.	૬
દાન આપે મધુર બાળે, શરો હોયે સંત્રાગ;	
પરનાર પ્રાર્થના કરે, તોય ગણે જનુની કામ.	૭
ખાડુ વાટિકાવન વાવતો, સમરાવતો સુર-ગેહ;	
કૃપ વાપી કરાવે, સંપદાપામે તેહ.	૮
પ્રાસાદ મુંદર સરોવરને, બ્રહ્મપુરીનાં દાન;	
નવ વર્ષની કન્ય વરે, લક્ષ્મી વસે તે સ્થાન.	૯
સર્વ તીર્થ જતો યાત્રા, વળી દાન-દાતા હોય;	
સદા બીહિતો પાપથી, સંપદા પામે સોય.	૧૦
એવાં લક્ષણ જેહમાં, ત્યાં સંપદા સ્થિર થાય;	
હવે કહેછે જે વિધિ, લક્ષ્મી નાસવાતો ઉપાય.	૧૧
દુષ્ટભાને રમા મૂકે, ચાંડિયાને નો'ય;	
અગિયાર વર્ષ ગયાં પછી, કન્યકા વૃષલિ હોય.	૧૨
તેને વરે વૃષલિ-પતિ, તેને લક્ષ્મી નાશ;	
છૂત કરતાને વળી, લક્ષ્મી ના'વે પાસ.	૧૩
આહો રાજ્ય યુધિષ્ઠિર તે, તુને વા'લું દૂત;	
તું રમ્યો વાર્યો થકો, સાથ દુર્યોધન મહાધૂત.	૧૪
મેં ત્યાર પહેલો પ્રમાણ્યો, નિરધાર કૌરવ નાશ;	
છૂત તેર પ્રકારનાં ત્યાં, લક્ષ્મી ના'વે પાસ.	૧૫
જે સદા પરબો જન કરે, તેને લક્ષ્મી નો'ય;	
કરે મદિરાપાન મૃગયા, અકિત-ક્ષોચન સોય.	૧૬
સાધુની નિંદા કરે, ગૃહ કોટ બંજક જેહ;	
તથા તરકર કંચનાદિક, ધાતુ હરતા તેહ.	૧૭
ધૃતાદિક રસ તણા હરતા, ધાન્ય હરતા જેહ;	
પારકું પુસ્તક હરે, લક્ષ્મી ન પામે એહ.	૧૮
ટાળે કંચો ત્રણ કાટ જળને, મૂળ પુષ્પક હાર;	

સકળ વસ્તુ ચોરે તેને, લક્ષ્મી તને નિર્ધાર.	૧૯
અમાવાસ્યા તથા વ્યતિપાત વૈષ્ટત યોગ;	
સંક્રાંત ને સંવત્સરીએ, કરે મૈથુન ભોગ.	૨૦
એટલાંને લક્ષ્મી ત્યજે, તેમાં નહીં સંદેહ;	
એ ધર્મ મેં તુજને કહ્યા, વળી કહું સાંભળ જેહ.	૨૧
શ્રીકૃષ્ણને તેડાવ્ય આંહાં, જે યદુ પૂરણુ થાય;	
વિના શ્રીભગવાન તારા, દિવસ પણ નહિ જાય.	૨૨
કહે જૈમિનિ સાંભળો નૃપ, કહું ગમ્ય મહિમાય;	
વ્યાસની વાણી સુણીને, ભીમ તેડયા રાય.	૨૩
હે ભીમ! જાઓ દ્વારકાંમાં, કૃષ્ણ પાસે સઘ;	
પુત્ર પૌત્ર સમેત હરિને, તેડી લાવો અઘ.	૨૪
યશોદાને દેવકી, રૂકિમણી રાણી સાથ;	
એ સર્વકો ને સાથ ગજપુર, પધારે યદુનાથ.	૨૫
વચન ધતિ સુણી નૃપતિનું, નિસર્થા ભીમ પ્રમાણ;	
પ્રણામ સર્વેને કરી, ધર્મની ઈચ્છા જાણ.	૨૬
પરમેશની પાળી પૂરી, દ્વારકાં આગ્યા ભીમ;	
જે સમે ભૂધર ભુવન મધ્યે, પધાર્યા સુખસીમ.	૨૭
તે સમે શ્રીકૃષ્ણજી, કરતા હતા ભોજન;	
પોતા તણા પરિવાર સાથે, વિરાજે રાજન.	૨૮
પ્રીસતાં પોતે દેવકીજી, ગહા મનોહર પાક;	
કનક—યાળ કચોલાં, ચોસેઠ મધ્યે શાક.	૨૯
પાત્ર મધ્યે શોભતી, શશિગિમ્બ સરખી ખીર;	
શર્કરા સંયુક્ત સાથે, આરોગે યદુ-વીર.	૩૦
કૂર ઉજવળ અનુપમ તે, જાણે પોયણુ-પાન;	
કાચ સરખા શોભતા, મગ આરોગે ભગવાન,	૩૧
જમે યદુ-પતિ સ્ત્રી સહિત, ત્યાં શાક નાના ભાત;	
લીમ્બુ-રસ આદુ અનુપમ, મૂળા ફળ બહુ જાત.	૩૨
ભગવાનના ભોજન વિષે, શાકના કોટિ પ્રકાર;	
દ્રાક્ષને શીસમીફળ, સહકાર કરમદ સાર.	૩૩

મરી પિપ્પલિમૂળ આદુ, એલચી સહ કપૂર;	
વડી ઉકાળી અનુપમ ત્યાં, જામે યદુપતિ શર.	૩૪
કઢી કીધી કુસુમની, બહુ જાતના સંભાર;	
કઢી નાના ભાત કીધી, પાકના કરનાર.	૩૫
નહીં ખાંડા કર્યા માંડા, ચંદ્રગિમ્બ સમાન;	
શર્કરા સાથે કઢયાં, પય પીએ અમૃતપાન.	૩૬
કનકવર્ણી કચોલાંમાં, કનકવર્ણુ આજ્ય;	
ધિમળ વાસ્યુ કપૂરે, શ્વેતતા કિંધી તાજ્ય.	૩૭
ગોધુમ કેરાં પિષ્ટમજ્જન, કરે વાને જ્ઞેય;	
મજે રાગે રાગ માટે, ન દિસે ધૃત સોય.	૩૮
સુંવાળી બલી ખાજલાં ને, પૂરી જલેખી સાર;	
વળી પરમપૂડા અનોપમ, દુગ્ધના પાક પ્રકાર.	૩૯
વિપહારી મોરા પાસ મૂક્યા, માલતીનો સુગંધ;	
મરમરા પાપડ માપાજને, કુખાંડ જળનો ^૧ બંધ.	૪૦
નવ ભાત કેરાં વડાં કીધાં, તે આરોગે અવિનાશ;	
હીંગ જીરક મરી આદે, કરી ઉત્તમ વાસ.	૪૧
જીર લવણયુતે તળ્યાં, તૈલે કર્યા કુમકુમકાંત;	
સ્નેહ હીણાં છિદ્ર દીસે, માપાજ કીધાં ભાત.	૪૨
દધી દુગ્ધે આથ્યાં કેટલાં, આંબલી આથ્યાં કોય;	
આંબરસ આથ્યાં વળી, દ્રાક્ષ-રસે સંયુત ^૨ સોય.	૪૩
કઢીએ આથ્યાં કેટલાં, રાયતાં કોટિક કીધ;	
સરશિયે તે મગમગે, બહુ રસ તણા પટ દીધ.	૪૪
વેડમી નવ ભાતની, પેર પેરનાં પકવાન;	
વળી કળી કીધી અનુપમ, જામવા સ્વયં ભગવાન.	૪૫
વળી તળી આરોળી અને, સાંતળી ધૃત ખારેક;	
બહુ કોપરાંની કચુંબર, વાસી લવંગ વિશેષ.	૪૬
ધૃત દુગ્ધ સાકરે સાંતળ્યા, મેવા મનોહર ભાત;	
આલેપ ઉત્તમ ખીચડી, મેવા શીખંડ સુંદર જાત.	૪૭

એરંડ ૧૧૧ અમૃત બર્ચાને, મોદક બહુ ભાત;	
ચમત્કાર ચારોળી તણાને, સાકરે શીતળ ધાત.	૪૮
દુગ્ધને અન્યે કર્યા, વળી નારિકેલે કીધ;	
ગળ્યા ગુંદર-મોદકને, બદામે કરી સિદ્ધ.	૪૯
તીવ્રસાંકળોના કર્થ, મોદક ચણા કેરા સાર;	
ધ્યાદિક બહુ ભાતના, મોદક જમે જુગદાધાર.	૫૦
પકવાન સારાં સમાયાં, શોભાયમાન અપાર;	
રસોષ્ટ રૂંદે પ્રકારે, નિપજે છે નિરધાર.	૫૧
મૃગ-માંસ શુકર સસાનું, ચીતરા કેરું માંસ;	
મેપ લાવાં માંસ તેતર, તણું માંસ સુવાસ.	૫૨
નાના વિધિ યુક્તે કરી, તે જમે દેવકી-તન;	
સ્વાદ સુંદર રતાળુ, પીડી પચાવ્યાં અન્ન.	૫૩
નારીંગ ચિંચણી કંદ કાટિ, ત્રોસલાં ફળ સાર;	
દીકુર લીંબુ બિલ્વિકા, પંડોલફળ નિરધાર.	૫૪
વાંશેટવલકલ કાયફળને, કરૈલાં ધૂત પાક;	
દ્રાક્ષ કરી બોરને, આંબલી આથ્યાં શાક.	૫૫
કેળફળ પિપેરને, નીલામરી સક્ષાર;	
શ્વેત સરસવ તૈલ્ય માંહે, રાધતાં કીધાં સાર.	૫૬
તણુ વર્ષ લગી ત્યાંહાં, ઘટ મધ્ય આથ્યાં જોડ;	
ધણ્યાં એવાં અથાણ્યાં હરિ, આરોગે વળી તેહ.	૫૭
વિચ વિચ વદતાં દેવકી, કંઈ સ્ત્રીજીએ મહારાજ;	
સમીપે છે રૂકિમણી, લક્ષ્મણા ભોચન લાજ.	૫૮
સત્યભામા તથા, જાંબુવતી દોળે વાય;	
ચરણે તૂપુર નાદ કરતાં, કીંકણી રણઝણુ ધામ.	૫૯
જડિત બાળુ બંધ ઝળકે, હ્રદે ચરકે હાર;	
વક્ર દૃષ્ટે કૃષ્ણને, હસી હસી નિરખે નાર.	૬૦
કયા કૌતક કહી હરિને, હસાવે સહુ નાર;	
પારિજાતક પુષ્પ મહી, કહે સત્યભામા સાર.	૬૧
હરિ તમે શીખ્યા હવે, અશન ઉત્તમ પેર;	

તક આદે અન્ન જમતા, ગોપ કેરે ઘેર.	૬૨
પૂર્વે સુરભી ચારતા, સ્તનપાન કરતા દેવ;	
સ્તનધાવતા નીચા નમી, શું જમી જાણો એવ.	૬૩
જતા જમુના નીર તીરે, ધ્રાડતા વન વન;	
ક્યમ વિસર્યા જે ચોરતા, ગોપાળ કેરું અન્ન.	૬૪
હવે માનુષ્ય ધર્મ પામ્યા, વિરામ્યા અમ ઘેર;	
યુધિષ્ઠિર સંગે કરી, હરિ સર્વ શીખ્યા પેર.	૬૫
જુઓની રૂઝિમણી ઢાળે, ચમર ચારે પાસ;	
એકને સંગે કરી, મુને થાશે કર્મ વિનાશ.	૬૬
તુને પઠરાણી ગણે, સર્વથી સુંદર રૂપ;	
કર્મ ફળ ભોગવું આપણ, તે જૂએ ત્રિભુવન ભૂપ.	૬૭
કૃષ્ણ આગળ જાણું આણું, નિવારવા અવતાર;	
વેદ વાણી સાંભળી, મન કૃષ્ણમાં નિરધાર.	૬૮
તે માટે મહિમા કૃષ્ણનો, હું સદા સાધું સેવ;	
(હવે) સત્યભામા તણાં વચન, સુણીને વદે દેવકી એવ.	૬૯
હે વધૂ! તું લાજે નહીં, એવી કહેતાં વાત;	
હું માત છું માધવ તણી, વસુદેવજી તો તાત.	૭૦
અમો એહનાં કર્મ કરતાં, કવણુ ગણના તુજ;	
પૂર્વે એ અખિલ ઇશ્વર, ઉદર આગ્યો મુજ.	૭૧
તું શે ન લાજે સુંદરી, મન આણુતી અભિમાન;	
મમ ઉદર આગ્યો એહને, હું થઇ બુદ્ધિવાન.	૭૨
મુહાવીર આ વસુદેવજી, કર્યું જોઇ કામ;	
અકળગતિ અવિનાશજીને, ગોકુળ સંતાડ્યો શ્યામ.	૭૩
માટે માતા, પિતા વનિતા, ન પામે સુખ કોય;	
આપ આપણે કર્મે કરી, સર્વને સુખ દુઃખ હોય.	૭૪
એમ સુણી બોલ્યાં સત્યભામા, સુણો સાસુ વાણ;	
તમો સુંદરે વચન બોલ્યાં, તે સુણ્યાં સારંગપાણ.	૭૫
તમારા એ પુત્રમાં મુને, પડે વિરમય ક્ષિપ્ર;	
તો એહને ક્યમ વદે, વેદ વાણી વિપ્ર.	૭૬

કર્મ-નાશન દેવ મોટો, નંદાનંદ શળ દાન;	
તેહ પૂર્વ હ્રદે ધર્યો, નવ નિહાળ્યા ભગવાન.	૭૭
હું અહરનિશ મનમાં ધરૂંને, કરૂં અવસોકન;	
એ પારકો શ્રમ ન બાણે, ચોપાળ વસતો વન.	૭૮
મનુષ્ય તે પોતા તણે ઘેર, કરે સેવા શ્રમ;	
કર્મ વશ અનેક તેહનાં, ન છેદે હરિ ક્યમ.	૭૯
સુંદરીનું વચન સુણી, હરિ ફરી બોલ્યા સાર;	
એટલે આગ્યા ત્યાંહાં વળી, વૃકોદર નિર્ધાર.	૮૦
ભીમ દીઠા આવતા, ભગવાનજીએ જ્યાર;	
વૃકોદરનાં વચન કૌતક, કાજ કીધ વિચાર.	૮૧
ભીમ સામી એક દાસી, મોકલી અવિનાશ;	
ભીમને દાસી કહે તમે, ન જાવું હરિ પાસ.	૮૨
ધતિ શ્રી મહાભારતે અશ્વમેધ પર્વ મોઝાર;	
ભીમસેન સમાગમે, નવમો અધ્યા' સાર.	૮૩
શ્લોક જે અધ્યા' વિષે, છે શીતર ઉપર ચાર;	
રતન કહે મતે કર્યો, પદ પરમ ઐશી સાર.	૮૪

અધ્યાય ૧૦ મો. રાગ જોડી.

જૈમિનિ કહે સાંભળ રાય, મહાભારતનો મહિમાય;	
હરિ-મંદિર ભીમ પધાર્યો, પ્રવેશતા દાસીએ વાર્યા.	૧
ગણી આત્માનું અભિમાન, પછે ભીમ બોલ્યા બળવાન;	
કહે વિઠ્ઠલ સામે વાદ, કરી મેધ સમે મહાનાદ.	૨
ખાંડુસુત કહે મધ્યાન, મુને મૂકી જમે ભગવાન;	
જનુની દેવકી મૃત્યુ પામ્યાં, અથવા મુઝ્યાં સત્યભામા.	૩
ન મળે શું મોઘું અજ, દ્વારકાં વરશ્યો નથી ધન;	
કો બાળક રાક્ષસે ખાધો, કે પ્રેમે પ્રિયા શું બાધ્યો.	૪
ક્રોધ સુંદરી સાથ જમે છે, મુજને શા માટે દમે છે;	
એવે કૃષ્ણે કૌતુક કીધું, ગળમાણું ઘટ સ્વરે પીધું.	૫
પટુ પાપડની ધૂનિ વાજે, ભીમને મન મહા દુઃખ લાગે;	
પય પીતાં સાકર છાંટી, ઘટ તુલ્ય વજડે ઘાંટી.	૬
હરિ-કંઠ અનુપમ ગરજે, ત્યારે વીર વૃકોદર તરજે;	

- ત્યારે ભીમ કરે મુખા હારથ, વળતા હરિશું સવિલાસ. ૭
- કહાં વાત વિસારી વક્ર, તમે પૂર્વે પીતા તક્ર;
- તમે ગોપની સાથે વહીને, હમણાં પય પીતા કદીને. ૮
- દેવકીસુતઃ કાં નવ જાણો, જોણીએ કંઠ કાધો કાણો;
- તેનો વધ કરવા વેદ, અથવા (કે) નાસિકા છેદ ! ૯
- હજી મૂશળે કંઠજ કાધો, અથવા અંચુટો દીધો !
- સુણી એમ ન બોલ્યા શ્યામ, પછે ભીમ કહે છે આમ. ૧૦
- શું ન બોલ્યા વડુ ગળે વળગ્યું ? ગદા મારી કહેતો કરું અળગું !
- ધિકાર વિચાર અમારો, હરિ મોટો કંઠ તમારો. ૧૧
- સાત સાગર સુધી માય, માંહે પર્વત આલ્યા જ્યાં
- તે કંઠ વિષે અડયાની, ત્યાં ગણના કાણ વડાની ? ૧૨
- એની દૃષ્ટિ તે દુષ્ટ દાતા, રખે કૃષ્ણ કુટુંબને ખાતા;
- હું પૂરથી આવ્યો ધાતો, રખે કૃષ્ણ તું મુજને ખાતો. ૧૩
- હું ખાધો થકો અરે આતા, નહિ થાઉં તુને સુખદાતા;
- હું ઉદર આધો નહિ પેસું, તારા શીરમાં જાયો બેસું ! ૧૪
- તારા શીરમાં પેશી હુંય, નહિ જોઉં ચરાચર અંધુંય;
- હરિ ખાધા પુઠળ મુજને, સૌ દોષજ દોષે તુજને. ૧૫
- કહેશે આવ્યો આશા બાંધ્યો, જૂઓ પાંડવ કૃષ્ણે ખાધો;
- આંહાં આવ્યો એકલો ભીમ, મોકલ્યો ધર્મે સુખસીમ. ૧૬
- હવે ભીમ વિના મહાચિંતા, દુઃખ ધરશે આતા કુંતા;
- તે માટે કુંતા સાથ, મુને તું પણ ખાજે નાથ. ૧૭
- હું તો ધર્મરાયનો રાખ્યો, તે માધવે મારી નાખ્યો;
- સુભદ્રાને જન્મ કહેશે, તુને રાક્ષસ માણસ લહેશે ! ૧૮
- તુજ ભગિની કો'ને કેશે, સુતની દુઃખણી દુઃખ સે'શે;
- તુંતો સંહરે સહુને આપ, તુમે નવ લાગે કાંઈ પાપ ! ૧૯
- હું સહુને સરજે પાળે, રખે ભીમને સરજે વાળે;
- મુને યદ્યપિ સરજ્યો શ્વામી, તોય દાસ તમારો નામી. ૨૦
- કહે જૈમિનિઃ સંભ્રમણ રાય, મહાભારતનો મહિમાય;
- એમ ભીમે વાયક બાખ્યું, મન મોહનજીએ રાખ્યું. ૨૧

- હરિ દેવકાનો સુત ક્યામ, પછે ભીમ પ્રત્યે કહે આમ;
હસી બૂધર પૂછે ભાન્યા, કહો ભીમસેન સુખે આવ્યા. ૨૨
- હું સાથે તમો મન રીજે, આવો આપણુ ભોજન કીજે;
કહે ભીમ સુણો ભગવાન, મુને દીધું તમો મહા માન. ૨૩
- તમો તૃપ્ત થયા હરિ પેલા, પછે મુજને તેડો વેલા!
તમો યદુપતિ ધ્રાપા જ્યારે, અતિ તૃપ્ત થયો હું ત્યારે. ૨૪
- એમ ભીમ તણી સુણી વાણી, ૪રી ખોલ્યા સારંગપાણિ;
હે ભીમ! કરો ભોજન, હું આપું તમોને અન્ન. ૨૫
- મારે તુંથી પ્રિય ન કોય, મારો પ્રાણ ધનંજય સોય;
મારે અર્જુનથી નહિ અન્ય, સુત સુંદરી ના'વે મન. ૨૬
- મુને પાંધવ મિત્ર ન ભાવે, અર્જુનને તુલ્ય ન આવે;
એવાં વચન કહી નિર્ગળુ, ભીમ ઝાલ્યા દક્ષણ પાણુ. ૨૭
- કર્ષા ભોજન ત્રિકમ ત્રુઠ્યા, પછે સત્વર શ્રી હરિ ઊઠ્યા;
પછે પત્ર સુનાગરવેલી, સોપારી સુગંધશું મેલી. ૨૮
- શુભ^૧ પુષ્ય કપૂરે બીડી, અતિ ઉત્તમ વાળી ખીડી;
પુરુષોત્તમ પાણે થાપી, લઈ ભીમસેનને આપી. ૨૯
- પછી ખોલ્યા સારંગપાણિ, અકૂર પ્રત્યે હિત આણી;
સુત સાંચ તથા પ્રવુમ્ન, અનિરુદ્ધ મહા જળવાન. ૩૦
- શઠને વળી નિશઠ નામ, તે શું ખોલ્યા સુંદરશ્યામ;
કૃતવર્માને કહે આદ, પૂરમાં ઘો ફુંદભિ નાદ. ૩૧
- જે મહાજન સર્વે કા'વે, તે ધર્મ તણે ઘેર આવે;
મુજ આગ્રાથી સર્વ કોય, જઈ અશ્વમેધને જોય. ૩૨
- મુખ્ય દેવકી માત મારી, ચાલો પાંડવ પાસ વિચારી;
સત્યભામા રૂઝિમણી રાણી, ચાલો સર્વ વધુ હિત આણી. ૩૩
- વસુદેવ તથા જળદેવ, પૂરમાં એક રહેશે એવ;
રાખશે રાજ્યધાની સોય, અન્યથા નિસરો સર્વ કોય. ૩૪
- હવે ધર્મરાય મહાભાગ, કરશે મહા મોટો યાગ;
આપણે જેટલું ધન હોય, મોકલો તૃપ્ત પાસે સોય. ૩૫
- ધન શકટ ને ઉઠ્ઠે ભરાવો, બહુ સેવક અથે ચલાવો;

ધર્મરાય તણે પૂર ક્ષેમ, મોઢલો સધળુ ધન એમ.	૩૬
ઝમ દારિદ્ર રે' તેણે ઠામ, હું હોડ' દિશા ને ગામ;	
કહે જૈમિનિ સાંભળ ભૂપ, એમ બોલ્યા ઈશ અનુપ.	૩૭
કહેવું સાંભળીને કૃતવર્મા, કરતો હરિભાપિત કર્મા;	
પછે દુંદભિ ધોર તેડાવ્યો, પૂરમાંહે પડો વજડાવ્યો.	૩૮
પૂર વાસી પ્રત્યે ભાખે, ભાઈયો અચ્યુત એવું દાખે;	
મારી આજ્ઞાથી સૌ આજ, નિસરો નર સુંદર સાજ.	૩૯
એવું સાંભળી સત્વર થાતા, હસ્તિનાપૂર સર્વે જતા;	
દિજ વેદ ભણુંતા જય, લહે શાસ્ત્ર તણો મહિમાય.	૪૦
લહે ધર્મ કરંતા કર્મ, સમદષ્ટિ પાવન પર્મ;	
સુત સ્ત્રીજન શિષ્ય સમેત, નિસર્થા દિજ શ્રીહરિ હેત.	૪૧
વેહેવારિક વૈશ્ય ધનિષ્ઠ, નિસર્થા રથ બેશી શિષ્ઠ;	
બહુ શૂદ્ર પળાતા એવ, સહુ વર્ણુની કરતા સેવ.	૪૨
કંસારા કોટિ પળાતા, બહુ ભાંડ ભરીને જતા;	
ચાલ્યા ચોકશી સાથ ઝવેરી, નિસર્થા શુભ અંબર પેરી.	૪૩
નિસર્થા સહુ સુવર્ણકાર, મકા સાંધુ સરીખા સાર;	
જેણે તસ્કર વિદ્યા દીડી, સાથે રાખ્યાં આગ અંગીડી.	૪૪
જડિયા ધડિયા કંસારા, નિસર્થા તરવા ધડનારા;	
સૂતાર સમારે કાઠ, નિસર્થા શિલ્પિ પળપાઠ.	૪૫
ચર્મકાર ને ગોલા પળિયા, પશુ સાથ પઢ્યા સાવળિયા;	
વળી શાક તણા વેહેપારી, નિસર્થા તે શાક સમારી.	૪૬
કડિયા ને દોશીઓળી, ચાલ્યા ગાંધી ને તંબોળી;	
નિસર્થા મદમાતા માળી, ધાંચી ધાણીના નંનળી.	૪૭
તાઇ તાણાના તણુનાર, ચાલ્યા સૂતરના વેચનાર;	
ખાતરીને લોક લૂવાર, નટવા નૃત્યના કરનાર.	૪૮
બહુ કોષ્ટકના બાંધણિયા, કારીગરે તાણા તણિયા;	
વણુનારા ને વેહેપારી, વેચંતા ચીર સંભાળી.	૪૯
નિસર્થા બહુ સોઇને ભોઇ, પકવાન કરનાર કંદોઈ;	
રંગારા રંગજુહારા, ધણા ધાંચા ને કુંભારા.	૫૦

જાએ નાપિક ને વળી ઓડ, ચિતારા ને ઘોળી કોડ;
 પંથ જાએ પવિયા સઘ, કલાત્ર પળે ગ્રહી મઘ. ૫૧
 ઓળગાણું અંત્યજ ધાતા, શ્રીકૃષ્ણે તેડયા જતા;
 કૂટણીને વેરયા જતી, કરે ભાવ મહા મદમાર્તી. ૫૨
 નૃપ કિડાના મક્ષ સગર્વ, પળે ભાટ તથા ગંધર્વ;
 હરિ સાય ભરૈયા ધાતા, મહા વાંસ બળશિયા જતા. ૫૩
 ગ્રહી વેણુ દાદી ગાય, ઇંદ્રજીવી જાજગર જાય;
 વીરસાધક ગારડી સોય, નાળયંધક ત્યાંહે કોય. ૫૪
 ચાલ્યા પારથીને બહુ કાહાર, હરિ—વાહનના વેહેનાર;
 તૃણવાહક ને કઠિયારા, કર ચાબૂક ને ઘોડારા. ૫૫
 સૈરંધ્રી દારી જોડ, પળે પાવૈ જોળ કોડ;
 દારા—કર્મ કરંતી દાઢ, ધાયે ભંજક ધાના નાઈ. ૫૬
 વળી જયજલૌકાજીવી, નિસર્યા જે ધરતા દીવી;
 હરિ આગ્રા મસ્તક વંદી, એવા નિસર્યા લોક આનંદી. ૫૭
 અદારે વર્ણુ એમજ ધાતી, શ્રીકૃષ્ણની તેડી જતી;
 નારાયણ નાયક જેના, નિસરી ચતુરંગી સેના. ૫૮
 રજ હડી અંગર છાઈ, નવ સૂર્ય જ્યોત જણાઈ;
 મહા નાદ કોલાહલ થાય, જ્યારે યાદવસેન પળાય. ૫૯
 પટ—મંદિર ભાર અટારો, બહુ મારગ શકટ પમારો;
 કોઈ વાઘની સાંકળ સાંતા, ચિતરા ગ્રહી મારગ જતા. ૬૦
 બહુ ચાલ્યા પંખીવાળા, નવ દીસે મારગ ઠાલા;
 દળ ચાલ્યું મારગ લોખી, એવે સાવળિયાણી કોખી. ૬૧
 એમ કહેતી ધાતી આવે, સહુ સૈનિકને હસાવે;
 સહુ સાંભળજો મુજ વાણી, શ્રમ શીદ કરો એમ જાણી. ૬૨
 એ વિવેકી શ્રીહરિ શ્યામ, તમને આપશે એકજ ઠામ;
 જોને આણી હૃદે મોઝાર, નિસરે પૂરમાંથી ખાર. ૬૩
 તેને સ્થાનક આપશે સાર, શ્રમ શીદ કરો નિર્ધાર;
 કહે જૈમિની સાંભળ રાય, મહાભારતનો મહિમાય. ૬૪
 એવું બોલી અખળા હેડી, હતી પોડી ઉપર બેડી;
 લટકો કરી હાંડ્યો પોડી, એવે નાર પડી ત્યાં હેડી; ૬૫

- સાવળીવૃષભ સત્વર ધાયો, એવે આગળ ઉઠે ખળાયો;
જિટ દેખી પોકિયો ત્રાઠો, તે ભઠકી પાછો નાઠો. ૬૬
- નાસેતાં સાવળી પાડી, પડી મારગ મધ્યે આડી;
નિરખી પડી નાર અધીર, હસે વાત કરંતા વીર. ૬૭
- આપણે કરમે એ નાર, વૃષભધી પડી ભોમ મોઝાર;
ઘટું થયું એ અતિવ, પડ્યો ભોમ વિષે એ જીવ. ૬૮
- એની વાણી સાંભળ્યા પુડી, સાવળી પાછી ફરી ઉડી;
સૌ ચોક્ક પ્રત્યે પરમાણી, કહે સાવળી સુંદર વાણી. ૬૯
- હરિને નિર્ભી મોહું હુંય, ફરી બળદે બેઠી છુંય;
તે માટે ન જવો મૂંઢ, ઈતિ કેશવ કીર્તન ગૂંઢ. ૭૦
- મહા પતિત તણો પાવન, હરિ રમરણુ વિના નહિ અન્ય;
કહે જૈમિનિ સાંભળ રાય, મહાભારતનો મહિમાય. ૭૧
- ગયા આગળથી ગિરિધારી, કરી ઉજવળ હય અસ્વારી;
મધ્યાન સમે સહુ સાય, પૂર બાર ગયા યદુનાથ. ૭૨
- બેસેરા કર ચાળૂખ ધારી, હરિ દક્ષણ પાણુ ઉભારી;
જોછ ધર્મરાયનો પંથ, દેખાડે છે કમળાકંથ. ૭૩
- નિસર્થા ભીમસેન સમેત, સર્વ સુંદરીશું હરિ હેત;
હરિ પાખે ન રહે તાં કોય, દારકાં પૂરવાસી સોય. ૭૪
- હરિ સાથે હરખે ધાય, જન કૌતુક જોવા જાય;
એક માળણુ દેખી હરિને, ઉચ્ચરે હરિ આંગળ ફરિને. ૭૫
- હાતું કૃષ્ણ થયા મધ્યાન, ક્યમ ચાલે મારગ જનન;
સહુ વેહેપારીને સાફ, આશિયાળું જીવન માફ. ૭૬
- એક મારે મહા જંગળ, કરમાય કુસુમની માળ;
(આ) મારાં સહુ માણસ જોય, તુજ અર્થે સર્વે સોય. ૭૭
- કરમાય કુસુમ કહું તુજને, મુક્તાણ આપો મુજને;
શીર છત્રને જાગર પીળી, તમારે શીર છાયા શીળી. ૭૮
- હરિ હુંતો તાવડિયે બાળી, ક્યમ ચાલું પાગે પાળી;
મારા ગુણમાં સુમન છે જો, તારે કર ત્રિકમ ગ્રહેજો. ૭૯

તેહનું વચન સુણીને વાળી, વર વાણી વઢે વનમાળી;
 સુણ કલ્યાણી રિથર સ્થાપું, તું જોને મુકતાધન આપું. ૮૦
 કર્યં ધર્મ સમાશ્રય ધન્ય, જેમ આનંદે મુજ મન;
 એમ ઉચ્ચરતા હરિ જેવે, એક તેલણુ આવી તેવે. ૮૧
 શીર તેજ તણે ઘટ નામે, હરિનો હય સાહી લગામે;
 હસતી અતિ વારંવાર, કરે કૃષ્ણ પ્રત્યે ઉચ્ચાર. ૮૨
 નિસરે ઘટ બેઠી તેજ, તન ઉપર આસે રેલ;
 હરિ પીઠ તમો નવ જાણી, ઉચ્ચત્રાય અમો ક્યમ ધાણી. ૮૩
 અધુના તમો લીધું સ્નેહ, ક્યમ વિસાઈ હરિ તેહ;
 તારાં જહુ આસે છે શકટ, ન જડે માર્ગ વિકટ. ૮૪
 કાંઈ નીત કરો યદુરાય, જ્યમ રંક તણી મતિ થાય;
 ધૃતિ અશ્વમેધ મહિમાય, સંપૂર્ણ દશમો અધ્યાય. ૮૫
 જે મધ્યે યાદવરાય, દ્વારકાંથી ગજપુર જાય;
 કહે રત્ન કરો શુભ પેર, અહીં શ્લોક થયા ચૈંઆતેર. ૮૬

અધ્યાય ૧૧ મો. રાગ ધનાશ્રી.

હરે કૃષ્ણ! હે કૃષ્ણજી ! આ તારી સર્વે નારજી;
 સર્વ જીવમાં તું છે સરખો, સાચું માન મુરારજી. ૧
 માળજી તેજજી સાવળી, નાપિક કેરી નારજી;
 આપણા મનમાંહે જાણે, તુને એક ભરતારજી. ૨
 એમ સુણીને કૃષ્ણ કહે, સુણ વીર વૃકોદર વાણજી;
 જો તુમાં કાંઈ પરાક્રમ હોય તો, મહે તું એનો પાણજી. ૩
 અરે સુંદરી ! વીર વૃકોદર, સ્થૂળ ઉદર વર સ્વામીજી;
 સાવળી ભીમ સમીપે જતાં, દંત વિના, વર પામીજી. ૪
 ભીમ કહે સુણ શ્રીહરિ મારે, રાક્ષસી પ્રેમદા પાસેજી;
 જે સ્ત્રી મુજને વરસે તેને, રાક્ષસી તતક્ષણુ ખાસેજી. ૫
 દંત વિના દયીતા છે સર્વે, તે કેશવજીને કામેજી;
 માધવજીને મન રાખે તો, સંતતી સુખને પામેજી. ૬
 રૂક્મિણી આદે સાધવી સુંદરી, હરિને મનમાં ધરતીજી;

- પુરુષોત્તમને પ્રસન્ન કરવા, સંતત સેવા કરતીશ. ૭
- અન્યોઅન્યે સકળ સપત્ની, રીસ ન રાખે કોયશુ;
- જેને મંદિર જાંબવતી ત્યાં, કદાપિ રીસ ન હોયશુ. ૮
- અરે! અધમ મૂરખ પાપી, કો જન આવે તારે શરણુશુ;
- અવનિમાં અવતાર ન પામે, ગતિ વર્જિત નહિ મરણુશુ. ૯
- કૃષ્ણ કહે તું નરને, સ્થાનક, રૂઝ તણો કરનારશુ;
- તે માટે તું પાળ પવનસુત, લાવ્ય નિકટ નિરધારશુ. ૧૦
- એમ કહીને કેશવ ચાલે, એવે કૌતુક હોયશુ;
- ઉછળતી ઉટેથી અવનિ, દાર્ઠ પડતી કોયશુ. ૧૧
- દેવકીસુતને કહે સૂતિકા, અધુના આપી પાણુશુ;
- વસુદેવાદિક યાદવ કેરી, મને સૂતિકા જાણુશુ. ૧૨
- યાદવ સકળ તણી હું દાધ, તેં મૂકી વિસારીશુ;
- દેવકીએ તું પ્રસન્ન્યો ત્યારે, શુદ્ધ ના લીધી મારીશુ. ૧૩
- કૃષ્ણ કહે ઉઠાડો એને, વીર વૃકોદર હાવેશુ;
- (જે) ઉદિશે અવિલોકો અધુના, વસુદેવશુ યાં આવેશુ. ૧૪
- ભીમે ત્યાં તત્ક્ષણુ ઉઠાડી, પતિત સૂતિકા એવશુ;
- એવે આગળ આવી ઉભા, દીઠા શ્રી વસુદેવશુ. ૧૫
- વસુદેવને પ્રણામ કરતા, ભીમ તથા ભગવાનશુ;
- અંજલિ વાળી આગળ ઉભા, ઉચ્ચરતા રાજનશુ. ૧૬
- તાત તમારી ગ્રહી આજ્ઞા, અમો જાઉં જ્યાં ધર્મશુ;
- નારાયણુની વાણી સુણીને, બોધ્યા વસુદેવ પર્મશુ. ૧૭
- જાવ જાવશુ જાદવ વેગે, મુને સાગર નાખીશુ;
- ધન્ય દેવકી માતા મહિમા, તમે સમીપે રાખીશુ. ૧૮
- શીઘ્ર સમાગમ કરજો સ્વામી, માત પિતાના પ્રાણુશુ;
- તે દિજને ધન દાન કરજો, જે વેદ શાસ્ત્રના જાણુશુ. ૧૯
- જે કો પર નિંદા નવ કરતો, મોટા જનને માનેશુ;
- એવાને તેડો ખીજમાં, ધન, ખરચો છો શાનેશુ. ૨૦

- ક્ષત્રી પણ એવા લેવા જે, ધન ધરા દે માનજી;
 યુદ્ધ-ચતુર ને શૂર સમોતા, મોટા મહા ધનવાનજી. ૨૧
- મિથ્યાભિમાનને મૂકે, સ્ત્રીવશ વર્તિ પાપજી;
 નિંદિક નવ તેડો સાથે, વળી જે વખાણે આપજી. ૨૨
- પર ઉપધાતીક જેવા પાપી, વૃદ્ધ થઇ વળી કામીજી;
 શ્વશુર-પક્ષ ના પોળે પામર, તે પણ ત્યજવો નામીજી. ૨૩
- યામાત્ર કેરું ધન ખાતા, એવા સાથ ન લેવાજી;
 મૃત્યુ પામ્યા પછી અપુત્રિયાનું, મન ધરતા ધન લેવાજી. ૨૪
- દૂત કર્મના કર્તા ત્યજવા, કામ કરે અવિચારીજી;
 યુવા થઇને કામે મોહે, ઇચ્છે વૃદ્ધ નારીજી. ૨૫
- ઝતુકાળે પોતાની પત્ની, ત્યજતાને નવ તેડોજી;
 અળખા સાથે અશન કરે, તેની સંગત ફેડોજી. ૨૬
- કુયોની મધ્યે વીર્ય મૂકે, તેને યાંથી ઠાળોજી;
 પરધન કામી જે પિશુન પાપી, તેને પાછો વાળોજી. ૨૭
- ખીજ પાપી રણાંગણમાં, નિજ સ્વામીને ત્યજતાજી;
 સેવક થઇ સ્વામીદ્રોહ કરતા, પરબૂપતિને ભજતાજી. ૨૮
- મા' પાતકી જે સંન્યાસીની, નિંદા કરતા હોયજી;
 મત કરતી વનિતાને ઈચ્છે, દુર્જન ત્યજવા સોયજી. ૨૯
- ધનાઢય થઇને યાયક જનને, પાછો વાળે જેહજી;
 કાયા કષ્ટ ન કરે સુંદરી, બહુ ભાખી ત્યજવી તેહજી. ૩૦
- એવી નારી સાથ ન સારી, વૃત ન ધરે ધૂતારીજી;
 સ્વામી સાથે કપટ કારિણી, વાદ વિવાદ વઢારીજી. ૩૧
- સુણ મધુસૂદન એવી નારી, સાથ ન લેવી એવજી;
 શ્રી ભગવાને કાને ધાર્યું, જે બોલ્યા વસુદેવજી. ૩૨
- પિતા તણી પ્રદક્ષિણા કીધી, કૃષ્ણે કૃત પ્રણામજી;
 વસુદેવ પ્રત્યે વિનય વચન કે', વળતા સુંદરશ્યામજી. ૩૩
- તમો કહ્યું હિત વાયક મુજને, તે મેં કરવું હાવુંજી;
 દુર્જનને વર્જિને રાજ, ધર્મ કને મેં જાવુંજી. ૩૪
- ભરતવંશભૂપણ સુણ, દુર્જન, મારો સંગ ન પામેજી;

એમ સુષ્પીને ભીમ કહે, હરિ તાતે નાખ્યા બામેજી.	૩૫
૪૬ થઈ વસુદેવજી કહે છે, 'મુજને ગમે તેહજી;	
પાપી પૃથ્વીમાંથી તજવા, મેં સહસા માન્યુ એહજી;	૩૬
સાધુ સંગમ આગમ તારે, શાનો વિસ્મય એમાંજી;	
દુષ્ટચક્રી નર કષ્ટજ પામે, દયા ધરો હરિ તેમાંજી.	૩૭
સાધુ પુરુષ સાથે જે સાધુ, તે દેખી શું રાચોજી;	
અસાધુ સાથે સાધુ રહે, તે નર સુધો સાચોજી.	૩૮
તમે સદા સમદૃષ્ટે રહેવું, સર્વ ભૂતમાં સરખાજી;	
ભીમ તણી વાણી સુષ્પીને, યાદવ, વસુદેવાદિક હરખ્યાજી.	૩૯
બસો બસો હે ભીમા કહીને, વળ્યા પછે વસુદેવજી;	
રામ સહિત અતિ રૂદન કરંતા, હરિને વિરહે એવજી.	૪૦
તારે વિરહે વિકલજી હું, જીવન મન ના આણુંજી;	
મારું કારજ નાશ થશે એમ, રૂડી રીતે બાણુંજી.	૪૧
દશરથ રાજા રામ વિયોગે, સઘ તજ્યો નિજ દેહજી;	
શાપતણું મિષ માથે દીધું, અંતરગત શું સ્નેહજી.	૪૨
સ્વર્ગ ભોગ નાનાવિધિ સુંદર, દશરથ જૂપને મુક્તિજી;	
સ્વર્ગ વિષેથી શ્રાદ્ધ વિષે, દીડી મહા દુઃખ મુક્તિજી.	૪૩
એવું વચન કહી વસુદેવજી, ભૂધરજીને બેટેજી;	
ખેલુ હાથમાં નાથ ગ્રહાને, બાથ ન મૂકે નેટેજી.	૪૪
યથા જુઆરી જીત્યા કેરી, આશા ન તફો કાયજી;	
હંસ યથા સંગયોગ ન મૂકે, તથા ન છૂટે સોયજી.	૪૫
કૃષ્ણ કહે હું સત્વર આવીશ, રહો રહો હવે તાતજી;	
જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, મહાભારત વિખ્યાતજી.	૪૬
મહા કષ્ટ કરી કૃષ્ણચક્રી, વસુદેવજી પણ પ્રતાજી;	
ભીમ તથા બ્રહ્મનીઓ સાથે, હરિ પંચગતિ કરતાજી.	૪૭
એવે શ્રીહરિએ મહાસરોવર, દીધું મારગ માંહેજી;	
હંસ તથા કારંડવ ખોલો, ચક્રવાક બહુ ત્યાંહેજી.	૪૮

૧. મુજને ના ગમે. પ્ર. ૨. ૨. સ્વર્ગ વિષે સ્ત્રી સાધવી સીતા.
ક્રિષ્ણ મહાદુઃખ યુગતજી.

તેમાં એક અનુપમ દીડી, પદ્મની પત્ર-પ્રકાશજી;
 મળે અહીંને મુક્ત, મરાળે વિખરી, વિવિધ વિહારજી. ૪૯
 જે ભમરા જે પાસ ફરેછે, સ્ત્રીનું ચંચળ મનજી;
 પોતાના પતિને ભૂલવતી, અનુભવતી નર અન્યજી. ૫૦
 નિશા સમે નિઝ નાથ ન દેખે, તે કાળે કુમળાયજી;
 શ્યામ ભમર ઉર મધ્ય અહીંને, સૂતી રજની માંચજી! ૫૧
 આત્મપતિ આદિત્ય ઉદયોને, હરખી નિરખી પ્રલેજી;
 સ્ત્રીચરિત્રમાં કો નવ સમજે, મોટા પંડિત ભૂલેજી. ૫૨
 પદ્મની કેરી ઉત્પત અંને, પંક વિષેથી પરખોજી;
 તે માટે એનું મન મેલું, સ્થાનક સરખું નિરખોજી! ૫૩
 ચંચળ પુરૂષે પરાભવેથી, દિવસે કાંપે જોડજી;
 પ્રાણનાથ ભયભીત સરીખી, અધુના દિસે તેડજી. ૫૪
 વાસુદેવનું વચન સુણી કે, રક્તિમણી વાત વિચારીજી;
 હાસ્ય કરી હરિ સન્મુખ નિર્જે, વિશાળ ક્ષોચન નારીજી. ૫૫
 પદ્મની પદ્મ-નેત્ર હરિને, નાથ લહે છે સત્યજી;
 પોતાના સુત ૧આવ્યા જાણી, ગજને પોખે આત્યજી. ૫૬
 પૌત્ર પુત્ર આંહાં હરખાતાં, તેને અતિમુખ આપેજી;
 જે મધુકર આપી પયોધર, તેને કોણ ઉથાપેજી! ૫૭
 પ્રાણનાથને પાસે ક્યમ ગહે, ખટપટ નાના પાળજી;
 એ પદ્મનીએ ઉત્તમ કીધું, દોષ કશો જોવાળજી! ૫૮
 ઘોત દિવાકર દૂર નિહાળી, ચંચળ ચેતસુ નારીજી;
 સૂતી તણો મત પાળ્યો, પદ્મનીએ નિર્ધારીજી. ૫૯
 નારી ક્યમો કરમાય નહિ, જ્યારે નાથ પ્રપત્ની પોઢેજી!
 વિરહિણી વનિતાને શી નિદ્રા, ભ્રમર શિશુની જોડજી! ૬૦
 એહ પદ્મની કેરા કુચમાં, વેલઅગ્નિ વિષ વર્ણુજી;
 તે માટે સ્તનપાન કરતાં, મધુકર પામ્યો મર્ણુજી. ૬૧
 એ પદ્મની છે ઉત્તમ, નિંદા, શીઠ કરો અવિનાશજી;
 કૃષ્ણ વદન કુચ સ્પર્શ કરી, જો મધુકર પામ્યો નાશજી. ૬૨

- તે નર જે કેા કૃષ્ણ હૃદયે છે, તે ન રહે સંસારજી; ૧૩
 પતિને ઉદે પ્રદાશ પદ્મની, સુદૃત કીધું સારજી.
- પતિને સેવ્યાનું કૃષ્ણ જ્ઞે જ્ઞે, શંકરનું શીર પામીજી; ૧૪
 તે^૧ માટે નલિનીને નિર્જી, વિસ્મય પામી સ્વામીજી!
- પૂર્વે પૃથ્વી હરિપદ છુંદી, પ્રગટ થઈ રજ ત્યાંથીજી; ૧૫
 તે રજ ઉપર ઉદક પડ્યું તે, શ્રી હરિના પદમાંથીજી.
- તે રજને તે તોય મળીને, કર્દમ પ્રકટયો એહજી; ૧૬
 પંકજનિ ત્યાં પંકજ થકા, પ્રકટી નિઃસંદેહજી!
- ભીમસેન સુણતાં તમો જોડ્યા, સંદેહ પડતી વાણીજી; ૧૭
 હુંતો તુજને વ્યાપક જાણું, તે કંઈ હું નવ જાણીજી!
- તારે નાર ધણી છે જીજી, નિશ દિન રહેતે પાસજી; ૧૮
 હું તું વિણ કાંઈ નવ દેખું, અંતરગત અવિનાશજી.
- જે કિચિત્ આ લોક વિષે, તે તુમાં મુજને ભાસેજી; ૧૯
 જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, શ્રીહરિવચન પ્રદાશેજી.
- રૂઝિમણી રાણીની સુણી વાણી, સંતોખ્યા અવિનાશજી; ૨૦
 પછે ઉતરી તે અશ્વયકી, સેનાપતિ તેડયો પાસજી.
- કેશવ કહે સુણો કૃતવર્મા, કરો નકેરી નાદજી; ૨૧
 મારી આજ્ઞા માની મનમાં, (અહિ) રે'વા પડાવો સાદજી.
- કૃતવર્માએ સર્વે કીધું, જે જોડ્યા અવિનાશજી; ૨૨
 રજની વાસો વરયા ત્યાં કેશવ, સધળી સેના પાસજી.
- પ્રાતઃકાળે સૈન્ય ચલાવ્યું, હરિ કરે ખટ કર્મજી; ૨૩
 શનૈ શનૈ ધર્મરાયના, જનપદ પામ્યા પર્મજી.
- માર્ગ માંહાં માધવને મળિયા, પામરજન પશુપાળજી; ૨૪
 હરિને દેખી વ્રજવાસી ગ્રહી, ગોરસ પાત્ર વિશાળજી.
- કરમાં શુંગ ગ્રહીને આવ્યા, ગુંગ ભૂપણ ધાલીજી; ૨૫
 •^૨ પામરી એઠી પોળે પેઠા, કરે જ્ઞેષ્ઠિકા ઝાલીજી.
- પોતાનાં વાજીત વગડે, બારંવાર વિચારજી; ૨૬

૧. તે માટે નલિની જે નીર્જી. પ્ર. ૨. ૨. પૂર્વે હરિપદ બુદ્ધિત પ્રકટ થયો રજ ત્યાંથીજી પ્ર. ૧. ૩. કંબલ ઊંડાં પિંડે પ્રૌઢાં. પ્ર. ૨.

- મિત્ર આપણો ગોપ સહીએ, નિરખો નંદકુંભારજી. ૭૬
- એમ કહી બૂધરને બેઠી, માર્ગે ઉભા સોયજી;
- પ્રેમે પૂછે પુરુષોત્તમને, હડહડ હસતા કોયજી. ૭૭
- કોઇ કહે આ દધીને ઓદન, અમૃત સરખાં આખોજી;
- કોઇ કહે આ શીંકી સઘળી, મારગ ભક્ષણ રાખોજી. ૭૮
- કોઈ કહે આ નવીન મોરલી, સંપાડી મેં શ્યામજી;
- કોઈ કહે મેં કરી પાધરી, લકુટિ આ અભિરામજી. ૭૯
- પાંચ ગાય હું ઘણીએ રાખું, તોય ઇતસ્તત્ ધાયજી;
- હમણાં તે આશ્વિણે વશ થઇ, અતિશે દુસ્તર ગાયજી. ૮૦
- સોભ મોહમય વાઘે ઝાલી, ભય પામી સહુ કોયજી;
- હમણાં તે મિત્રે મૂકાવી, સુરભી મારી સોયજી. ૮૧
- અથ ચઢીને કો' ક્યાં જશો, કો'ની આ સહુ નારજી;
- આ કૌસ્તુભ મણિ ક્યાંથી લીધો, કહોની કુંવરીહારોજી. ૮૨
- કહો ક્યાંથી આ હૃદય વિષે, પદલાંચ્છન લાગ્યું પ્રૌઢજી;
- ખીજે કહે એ કેશવને, તું કાં નવ જાણે મૂઢજી. ૮૩
- હૃદય વિષે એ શ્રી વત્સલાંચ્છન, ભૃગુ ઋષિનું લાગ્યુંજી;
- હમણાં તો લક્ષ્મીપતિ પોતે, પૂર્વનું દુઃખ ભાગ્યુંજી. ૮૪
- જૈમિનિ કે' સાંભળ જનમેજય, સુણી ગોપની વાણીજી;
- પોતે પૂછું અવસ્થા નિરખી, હરખ્યા સારંગપાણિજી. ૮૫
- પશુપતિને સન્માન કરે એવે, સ્ત્રી આવી તજી ક્ષોભજી;
- દીપાળી યાળી કરમાં ઝાલી, હરિ નિરખે નિદોભજી. ૮૬
- કોએક ગૃહરજ માર્જન કરતી, સત્વર હરિને જોવાજી;
- ધરનાં કારજ મૂકી આવી, હરિ પાસે દુઃખ જોવાજી. ૮૭
- તેની પ્રત્યે ખીજી બોલી, રજ માર્જન કરી જતુંજી;
- સભા વિષે રજ સહિત જતું, તું લાજ ન પામે હાવુંજી? ૮૮
- પુરંદ્રી કે' જળતું પ્રક્ષાલ્યું, ન સમે રજ નિરધારજી;
- કર્મે મલિન થયું તન મારું, નવ ખુલે જળધારજી. ૮૯

- જીવન વિષે મેં જીવન જોયું, મલિન રહ્યું છે શેષજી;
 તે માટે હરિ પાસે જાવું, (મેં) રજ પ્રક્ષાલન એશજી. ૯૦
 જ્યેષ્ઠ સ્થાનક ઝાઝું પાણી, મલિને ત્યાં પરવરવુંજી;
 શિલાતલે વા પીકે જઈને, મળવું નાશન કરવુંજી. ૯૧
 જળ સંયુક્ત હરિપાદ-પીઠમાં, નિર્મળ કરવો દેહજી;
 હાજ તજી નારાયણ નિકટે, જાવું ઉદ્ધમ એહજી. ૯૨
 જૈમિનિ કે' સાંભળ જનમેજય, હરિને મનમાં ધરતીજી;
 મંદિરમાં દધીમંથન કરતી, સુંદરી ત્યાં પરવરતીજી. ૯૩
 કોએક જોમય લેપે નારી, કૃષ્ણ કને સંચરતીજી;
 કોએક મોહચક્રી નિજ માળા, માધવને કર ધરતીજી. ૯૪
 કેશવ પ્રત્યે કહે ફરી ફરી, હાસ્ય કરીને તેહજી;
 ગ્રહો તમે નવનીત અમારૂં, કરમાં સોપું^૧ એહજી. ૯૫
 પૂર્વે માત યશોદા તારે, મુખે મેલ્યું નવનીતજી;
 તેણે સકળ જગત સંતોષ્યું, *તેથી ચોટયું ચિત્તજી. ૯૬
 એવે અનંત અળખા આવી, હરિને દેખી હરખીજી;
 નમસ્કાર કરી આગળ ઉભી, હિતની વાત વિશેખીજી. ૯૭
 જોવિંદ મેં તમને વિસોઠો, કર્મ જીવન વિસારીજી;
 એતો મુજને અદ્ભૂત લાગે, તમે મહા ^૨અધહારીજી. ૯૮
 જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, વળતા શ્રી ભગવાનજી;
 કાલિદિ તટ નિકટ પધાર્યા, જ્યાં મહા વન^૩ રાગનજી. ૯૯
 પોતાનું પટમંદિર કરીને, ત્યાં ફરી કટક નિવાસ્યુંજી;
 સુહૃદ સગાને પાસે તેડી, ઉત્તમ વચન પ્રકાસ્યુંજી. ૧૦૦
 માત યશોદા દેવકી શેહિણી, પ્રત્યે કે' હરિ એવજી;
 કુંતાજીની સેવા કરજો, તમે ત્યાં નિત્ય મેવજી. ૧૦૧
 વસુદેવજીની ભગિની કુંતા, અર્જુન કેરી માતજી;
 ખીજ વનિતા વૃદ્ધ ધણી છે, આદર કરજો સત્યજી. ૧૦૨
 અરૂંધતીને અનસૂયા ત્યાં, ઋષિપત્ની પધરાવેજી;

૧. સાચું પ્ર. ૧. ૨. આધારજી પ્ર. ૧. અદહારીજી. પ્ર. ૨. • તે
 કયમ ચોટયું ચિત્તજી. પ્ર. ૨.

તે સર્વેની સેવા કરવી, ભાગનીઓ તમે બાવેછ. ૧૦૩
 પ્રધુમ્ન પ્રમુખ સર્વ સુભટ તમે, સાંભળજે મુજ વાણુછ;
 રાય યુધિષ્ઠિરના પુર મધ્યે, લોક મળ્યા બહુ બાણુછ. ૧૦૪
 ધણા સુભટ સમુદાયક સુંદર, યજ્ઞ વિષે મુભ વાણીછ;
 તમે સુભટતત રક્ષણ કરવું, યજ્ઞપૂજન જાણીછ. ૧૦૫
 ત્યાર લગી મહા તેજ તમારાં, જ્યાં નવ અર્જુન રાયછ;
 અર્જુનને અવજોડી નિશ્ચે, વીર્ય તમારાં જાણછ. ૧૦૬
 ત્યાર લગી સર્વ તીર્ય પાતક, હરવા સમર્થ થાયછ;
 જ્યાર લગી ભાગીરથી ગંગા, જૌતમી જે નવ ના'યછ. ૧૦૭
 નિજ પુરમાં જ્યમ પ્રધુમ્ન રે'છે, રાજસરીતે વાદછ;
 ધર્મનગરમાં ત્યમ નવ રે'વું, માનવી મર્યાદછ. ૧૦૮
 જ્યારે હસ્તિનાપુરમાં હુતા, ભીષ્મ ભડ વિગમાનછ;
 તદા કદાચિત્ તું નથી આવ્યો, સાંભળ સુત સાવધાનછ. ૧૦૯
 તારી જનની મારી ભગિની, દ્રૌપદીને દે માનછ;
 સુંદરી સકળ સહિત આ ઘરમાં, અતિશે આદરવાનછ. ૧૧૦
 રૂક્મિણીને કો' જ્ઞેડે રે'જ્ઞે, અળખા અયુત સમીપછ;
 દ્રૌપદીને યજ્ઞ સમીપે પૂજે, કરમાં ઝાલી દીપછ. ૧૧૧
 પ્રથમ પંચાયન અમે કહ્યું, રાય યુધિષ્ઠિર જ્યાંમછ;
 સૈન્ય સહિત સહુ પાછળ પળજે, આવી મળજે ત્યાંયછ. ૧૧૨
 શ્રી હરિએ એ રીતે સહુને, શિક્ષા દીધી સારીછ;
 સૈન્ય તણે ઉતારે સ્થાપ્યા, ભીમસેન અધિકારીછ. ૧૧૩
 એકકા હય આરોહણ કરીને, પેઠા તે પુર માંયછ;
 સૂક્ષ્મ સેવક સાથે તેડી, હસ્તિનાપુર હરિ જાયછ. ૧૧૪
 વાસુદેવ મહા યુદ્ધી આવે, એમ વિચારી મનછ;
 સત્વર થઈને સામા આવે, નગર તણા મહાજનછ. ૧૧૫
 યાજ્ઞિક બ્રાહ્મણ એવું બોલ્યા, સાંભળજે અવિનાશછ;
 પૃથ્વીમાં અમે કર્મ કહ્યું, સ્વર્ગ તણી મન આશછ. ૧૧૬
 યજ્ઞ તણો કર્તાને ભોક્તા, રૂપદાતા તું જાણ્યોછ;

અગ્નિદોષદોષાદિક (કર્મગણ) દુક્ષભ, યગપુરુષ યાં આપ્યોછ. ૧૧૭
 જોને સર્વ અપૂર્વ કહે છે, તે દેવકીસુતને પેપુંછ;
 યગ પતિને ધૂમે ધૂસર, દટે અમો કયમ દેપુંછ. ૧૧૮
 યથા પાર્યે પૂરણ ભક્તે, શ્રી હરિ દષ્ટે પાડ્યોછ;
 અતિ સંતોષ્યા પાવક પણ હરિ, તેણે નવ દેખાડ્યોછ. ૧૧૯
 રસમ છમ પાવક મહા પ્રત્યક્ષ, તે ન જાણે મહિમાયછ;
 ઝલિ જીવ્યાએ સર્પે પીધું, દુઘ્ધથકી વિષ થાયછ. ૧૨૦
 હરિને કેમ દેખાડે પાવક, સાતે જીવ્યા આલ્યોછ;
 જોણે મારગ વન્ધિ આલ્યો, તે મારગ થાયે કાળોછ. ૧૨૧
 તેમાં કાએ વિપ્ર કહે નહીં, પાવકનો અપરાધછ;
 આપણનો નહીં દોષ સ્વયં એ, કર્મ અનર્પણ બાધછ. ૧૨૨
 વળતો કાએક વિપ્ર કહે તમો, દેવકીસુતને નિરખોછ;
 યગજનિત સ્મૃત સહુ હવડાં, હરિને આપી હરખોછ. ૧૨૩
 સ્વર્ગ તણું શું કામ તમારે, પાંડવનો ભય જેથીછ;
 નિર્ભય થઇ વૈકુંઠે વસીએ, અધુના હવડાં એથીછ. ૧૨૪
 જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, યદુનંદનને દેખીછ;
 બ્રાહ્મણ સધળા અન્યોઅન્યે, એવી વાત વિષેખીછ. ૧૨૫
 એવામાં અવિનાશે કીધો, કરજોડી પ્રણામછ;
 વળતા વાડવ વિકૃલ પ્રત્યે, વાણી બોલ્યા આમછ. ૧૨૬
 સ્થાવર જંગમ દેવ તમો મુજ, આવાગમન નિવારોછ;
 તમને મહા કલ્યાણ હશે એ, આશીર્વાદ અમારોછ. ૧૨૭
 વિષ્ણુ વીર વિક્રોધ્યા વળતા, સંન્યાસીએ હિત આણીછ;
 પ્રાપ્ત પડ્યા. પરમેશ્વરને કહે, નમો નારાયણ વાણીછ. ૧૨૮
 સંન્યાસી કહે નારાયણને, અમો તમારૂં રૂપછ;
 અમો તમો કહેવાતું નહીં એ, સુણજો ત્રિભુવન ભૂપછ. ૧૨૯
 જેથી નિવર્તિ વાચા તે હરિ, અમો નમ્યા તુજ પાગેછ;

-
૧. યગપતિનો ધૂમેધૂમ સરતે. પ્ર. ૨. ૨. સપતજીવ્યા પાવકને. પ્ર. ૨.
 ૩. બેજીવ્યાને સર્પે પીધું. પ્ર. ૨. ૪. નમ્યા તમારૂં રૂપછ; નમો તમો
 કહેવાવો નાહી. પ્ર. ૨.

- અમો વિબુધ વેદાંત બાણું તું, પ્રત્યક્ષ દીદો ભાગ્યેજી. ૧૩૦
- વાસુદેવનાં રૂપ યુગ્મ છે, ચલ ને અચલ પ્રકારજી; ૧૩૧
- સંન્યાસી ચળ રૂપ કહાવે, અચળ પ્રતિમા સારજી. ૧૩૧
- અમો પ્રણવ અભ્યાસ કરંતા, પ્રણવ બને પદ તારંજી; ૧૩૨
- તોએ તત્ત્વ ન જાણે તારં, (પણ) પ્રકટયું ભાગ્ય અમારંજી. ૧૩૨
- એમ સુણી શ્રીકૃષ્ણ કહે, સંન્યાસી મુજ રૂપજી; ૧૩૩
- કર્મ તણે સંન્યાસે પેણું, વિષ્ણુ શરીર અનુપજી. ૧૩૩
- યથા તમો છો હંસ જગતમાં, તથા કૃષ્ણ હું જોયજી; ૧૩૪
- હસ્તિનાપુરમાં સુંદર સંગમ, સદા આપણો હોયજી. ૧૩૪
- જૈમિનિ કહે તૃપ ચૌટા મધ્યે, પછે ગયા ગિરિધારીજી; ૧૩૫
- ધરને ગોખ નિહાળે હરિને, સુંદર લોચન નારીજી. ૧૩૫
- ગુણુકા ગોવિંદજીને નિરખી, બોલે વાણી સ્વરચજી; ૧૩૬
- ક્યમ આવે છે કૃષ્ણ યાંહાં એ, અધુના ઈતિ ગૃહસ્થજી. ૧૩૬
- કમળનયન કામી મહા કેશવ, દાતા (ધૂર્ત) શ્રીહરિ શોભ્યોજી; ૧૩૭
- સ્નેહાળ શ્રીમાન સદા નિત્ય, નારીજનમાં લોભ્યોજી. ૧૩૭
- શંભલી કહે એ પુરાણ પુરૂષને, તમો મિથ્યા મન(માં) આણોજી; ૧૩૮
- તોએ તમો મુક્ત થઈને, ક્યમ ગ્રહેવાય ન જાણોજી. ૧૩૮
- સુંદર સોળ સહસ્ર યુવાએ, ભૂતળ કીધો ભોગજી; ૧૩૯
- અધુના વૃદ્ધ થયો એ બાળક, એણું શો સંયોગજી. ૧૩૯
- તોએ હગારે કેશવ ગ્રહેવો, કારણ એહ ધણેરંજી; ૧૪૦
- કામ રહિત મન આઘે હુતું, સર્વે સ્ત્રીજન કેરંજી; ૧૪૦
- તે માટે એ પૂરણ નરથી, ગ્રહણ કરો પરમાર્થજી; ૧૪૧
- પુરૂષ યુવા કહે કોણુ ત્યાંહાં, સંગ તણો નથી સ્ત્તર્યંજી. ૧૪૧
- જે યુવતિ અતિ વૃદ્ધ તેણીએ, એ માધવ નવ તજવોજી; ૧૪૨
- કૃષ્ણચક્રી કો વૃદ્ધ ન દીસે, માટે એહને ભજવોજી. ૧૪૨
- મંદ મહાજન હમણાં કહે છે, (એહને) કહે છે દેવકીતનજી; ૧૪૩
- માયાના મહિમાએ મોટી, (એની) એટા ન લહે જનજી. ૧૪૩

૧. અત્યજ હસ્તોજી. પ્ર. ૨. ૨. અમુક્તે તમો મુક્ત થઈને પ્ર. ૨.
૩. મયાએ મહિમા પ્રકટયો. પ્ર. ૨.

- પૂર્વે એતો કુળ-કામી, વાનર કન્યા સ્વામીજી;
 સુંદર સ્ત્રીને તે ક્યમ તજશે, આપણને (તે) યાં પામીજી. ૧૪૪
- જૈમિનિ કહે છે જનમેજયને, હરિએ સંતોષી (તે) શ્યામાજી;
 એમ કહીને આગળ ઉભી, યુવતી કરે પ્રણામજી. ૧૪૫
- વળતા વિકૃતે આગળ દીઠા, બંદીજન ગણુ આવ્યાજી;
 તેમાં વૃદ્ધ વિચારી બોલ્યો, ભૂધરજી મન ભાવ્યાજી. ૧૪૬
- દેવકીસુત યાંહાં આવ્યા કેશવ, કુંસ-નિકંદન દેવજી;
 યાચક સહુનું અધુના ભવનું, દારિદ્ર જાશે એવજી. ૧૪૭
- આ કામાદિક જનને લાગ્યો, મોહ સ્વરૂપી રોગજી;
 કૃષ્ણુ વૈધ નિજ નામ ઔપધે, તે શોષે નિજ ભોગજી. ૧૪૮
- સત્ય કહું સદેહ નહિ ત્યારે, નિરોગી સર્વે થાશેજી;
 એને ચિંતવતાં થકાં, કામાદિક વ્યાધિ જાશેજી. ૧૪૯
- જ્ઞાના) સરખુ આયુષ્ય હોશે, હરિને ક્યમ એમ કહીએજી;
 એહના નામિકમળથી પ્રકટ્યો, તે અમો સર્વે લહીએજી. ૧૫૦
- પિતા એહનો કોણુ પિતામહ, તે નવ જાણું ઠામજી;
 સકળ સિદ્ધિમાં એ લહો નિર્ભય, માટે ક્ષેત્રું નામજી. ૧૫૧
- એહનાં નામ તણો મહા મહિમા, કોઇ ન જાણે જનજી;
 એહનાં નામ ઘણું છે પરગટ, પ્રતાપથી ઉત્પન્નજી. ૧૫૨
- ચારે વેદ હયાં શંખાસુરે, મચ્છ થયા હરિ ત્યારેજી;
 માણસ મધ્યે મિન જન્મ જે, કહીએ કોણુ પ્રકારેજી. ૧૫૩
- કચ્છને વારાહ થયો એ, પ્રાક્રમ સકળ અનુપજી;
 નૃસિંહનો અવતાર ધર્મો વર્ણી, વામન રૂપ સ્વરૂપજી. ૧૫૪
- એના નામ તણો મહા મહિમા, (એ) જન્મ કહ્યો વિશાળજી;
 તેહ સુણીને નિશ્ચે શ્રીહરિ, કરશે મુખ વિકાળજી. ૧૫૫
- બંદીજને મુજ જન્મ પ્રકાશ્યા, રીસ તે શ્રી હરિ કરશેજી;
 આરાં કુત્સિત કર્મ કહ્યાં તે, મારી જીવ્હા હરશેજી. ૧૫૬
- મારે સર્વે હશે ગોવિંદજી, તન મન ધન ભંડારજી;
 તોએ રામ રામ મેં કેતું, મનશુ વારંવારજી. ૧૫૭
- જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, બોલ્યા બંદીજનજી;
 સન્મુખ નિરખી તે યાચકને, વાચ્યો શ્રી ભગવાનજી. ૧૫૮

પોતાના કંઠથી કાઢી આપી, મુક્તાફળની માગજી;
 સર્વેને મુક્તાફળ આપી, (પછી) આલ્યા દેવ દયાળજી. ૧૫૬
 ધર્મ તણા અધિકારી આગળ, અવિલોક્યા ભગવાનજી;
 સધળે વીરે વીંટયા વિઠ્ઠલ, આલ્યા સુણુ રાજનજી. ૧૬૦
 ઈતિભારત અશ્વમેધ પર્વે, એકાદશો અધ્યાયજી;
 જે અધ્યા'માં શ્રી હરિ કેરો, પ્રવેશ પુરમાં યાયજી. ૧૬૧
 એ અધ્યા'માં શ્લોક થયા છે, શત ઉપર ચોપનજી;
 રતન કહે યત્ને કરી કીધાં, શત બાસઠ પદ ધ્યાનજી. ૧૬૨

અધ્યાય ૧૨ મો. રાગ ગોડી.

જનમેજય પૂછે જેહ, કહો તપોધન મુજને તેહ;
 રમાર્ત વાણી શ્રવણે ધરી, વળતા શું બોલ્યા શ્રીહરિ. ૧
 જૈમિનિ કહે સાંભળ રાજન, વળતા જે બોલ્યા ભગવન;
 મોટે હરખે માધવ બચ્યા, ધર્મનગ્ર મધ્યે સંચર્યા. ૨
 ભાગ્ય હસ્તિનાપુર ગામતું, રમાર્ત રમણુ કરે સ્થામનું;
 અમો કર્યો સમ્યક આચાર, શ્રમ કરી તે વર્ત્યા સાર. ૩
 બલ્લાં કર્યા તે પ્રાયશ્ચિત દાન, માટે અવિલોક્યા ભગવાન;
 રાજા ધર્મ કને ત્યાં તમો, સમ્યક રીતે પ્રેર્યા અમો. ૪
 ધર્મ રાખવાને નિરધાર, તમો ધર્યાં અવનિ અવતાર;
 જે કો જન મહા પાતિક કરે, બ્રહ્મહત્યા આદે આચરે. ૫
 બ્રાહ્મણ હેમ તણો હરનાર, મધ્ય ગુરનારીનો જાર;
 એવા પાપી નિર્મળ હોય, લેતાં નામ તમારું સોય. ૬
 તત્ સંગી પંચમ જાણવો, મહા પાતકી (કરી) પરમાણુવો;
 અમને પૂછે સર્વે કાય, પ્રાયશ્ચિત તે કહેવું સોય. ૭
 તેને અમો કહું છું સોય, નામચક્રી અધિકું નહિ કોય;
 જેવું પાતિક કીધું હોય, તેવું પ્રાયશ્ચિત સાધે સોય. ૮
 એ સહુ પાતિક પરમાણુવાં, હરિ નામથી લધુ જાણવાં;
 દ્વાદશ વર્ષ લગી તપ કરે, એ સરખાં પ્રાયશ્ચિત આચરે. ૯
 દ્વાદશ વર્ષ વ્રત સાધે જેહ, તેનો ઉભો દિસે દેહ;

- જે કાં નામ હરિનું ગ્રહે, તેનો અંતે દેહ નવ રહે. ૧૦
- તેને કંઈ રહે નહીં પાપ, મૃત્યુલોક ફરી ના'વે આપ;
મારે મન એ મહા સંદેહ, કાઈ પ્રકારે ન ટળે એહ. ૧૧
- અનેક પ્રાયશ્ચિતે કરી, એ સંદેહ નવ ભાગે ફરી;
જે કાંઈ મૂર્ખ મહાધણું, નામ ન લે નારાયણ તણું. ૧૨
- તે આત્મહત્યારા સહી, તેનું પ્રાયશ્ચિત જાણું નહીં;
ધર્મશાસ્ત્રમાં દીઠું સહુ, વારંવાર વિલોભ્યા બહુ. ૧૩
- પાતિક સકળ તણો હરનાર, પ્રાયશ્ચિત અમો દીકાં અપાર;
નવ દીઠું નવ કાને સુણ્યું, પ્રાયશ્ચિત (જૂઓ) બહિર્મુખ તણું. ૧૪
- વાસુદેવ હીણા જે કાય, મહા પ્રાયશ્ચિતી પાપી હોય;
જૈમિનિ કહે સાંભળ નરપતિ, એમ સુણી હરિ હરખ્યા અતિ. ૧૫
- એવે હરિ આદ્યા ત્યાં થકી, આગળ દીઠી બહુ નૃત્યકી;
હરિનું આગમ જાણી કરી, સર્વ પરવરતી સુંદરી. ૧૬
- હરિ જાતા સુખપાલે ચઢી, ત્રણ પતાકા ઉપર મઢી;
માધવને અવીરોદ્ધી વળી, નૃત્યકારિણી ટોળે મળી. ૧૭
- નંદનવનની જેવી વેલ, કુસમે શાભા દેતી હેલ;
'લોચનરૂપી ભમરા ભમે, નૃત્યકારિણી એવી રમે. ૧૮
- હિંદ્ર સહિત વાળે વાંસળી, મૃદંગની ધૂની વાળે વળી;
કહે નૃત્યકી સાંભળ શ્યામ, મુને ભમતી તે દીઠી આમ. ૧૯
- હાસ્ય કરે માણસ મહા મૂઠ, નવ જાણે જાતિ મારી ગૂઠ;
મારા ભ્રમણ થકી ભગવાન, મુને હરિ થાઓ તુષ્ટમાન. ૨૦
- એ તપ મિથ્યા તે શું ધ્યાન, તીર્થ વૃત્તને તે શું દાન;
જે કાંઈ ગોવિંદ સુકંદ, દષ્ટે નવ દીસે આનંદ. ૨૧
- યોગી જનને ધ્યાને કરી, લીલાએ નવ દીસે હરિ;
તે આ ઉભો મારે ભમે, સુખ જૂઓ યોગીજન તમે. ૨૨
- અરે હરિ તારે કર વક્ર, દીસે એક સુદર્શન ચક્ર;
મારે હસ્ત પદે નિરધાર, નિરખો ચક્ર ધર્યા છે ચાર. ૨૩
- તેં તો ગંગા ચરણે ધરી, મેં જીજ્ઞાસી શીશ કપોલે ભરી;

તું તો અચળ કહાવે ઇશ, હું અતિશે ચંચળ યુગદીશ.	૨૬
અમે સુણ્યું એવું પરબ્રહ્મ, તમે ચલાવો ગોલકધર્મ;	
સાત ગોલકા બેઠે તું, તારી આગળ ચાલુ હું.	૨૭
ભાવ ધણા દૃષ્ટના ઈશ, તેની સંખ્યા છે છત્રીશ;	
સર્વ ભાવના આવે મુને, એકે ભાવે નિરખું તુને.	૨૮
પુષ્પ પડ્યાં ગૃધ્રીમાં બહુ, લોચનની પાપેણુ લહુ;	
તુજને પાણુ દેખું તે માંય, મોટા વિસ્મય મેમુજને ત્યાંય.	૨૯
અરે નાર તું કરતી નૃત્ય, મારાં કીર્તન ગાતી અત્ય;	
મારે મંદિર તું રહે સદા, અન્યથા ક્યહું નવ જાવું કદા.	૩૦
સુખે સદન વિષે તું રહેજે, મારા ગુણ ગાઘ નિર્વહેજે;	
જૈમિનિ કહે સાંભળ રાજન, વળતા આનંદા ભગવન.	૩૧
ધર્મરાયનું મંદિર જેહ, દીકું શ્રી ભગવાને તેહ;	
વિદુર તથા ધૃતરાષ્ટ્ર ધીર, કૃપાચાર્ય સ્થિત પાસે વીર.	૩૨
રાય યુધિષ્ઠિરને તે હામ, સૌને હરિ કીધો પ્રણામ;	
આસન આવી બેઠા હરિ, નૃપતિને પરિરંભણુ કરી.	૩૩
માદ્રીસુતને બેટયા ભરી, અનંતને આલિંગન કરી;	
નમસ્કાર કીધો પારથે, સર્વે હરિ પ્રણમ્યા સ્વારથે.	૩૪
રાજા ધર્મ નામ્યું શીશ, અતિશે સતોખ્યા જગદીશ;	
કુંતાજી આનંદાં અતિ, દ્રૌપદી ને સુભદ્રા સતી.	૩૫
રાય યુધિષ્ઠિર બોલ્યા વાણુ, કુશળા છોજી સારંગપાણુ;	
વસુદેવાદિક યાદવ જેહ, સર્વેકો કુશળા છે તેહ.	૩૬
મારા વડુ વિષે સહુ કાંય, તે બીમે પધરાવ્યા સોય;	
માત યશોદા ને રેહિણી, તથા દેવકી દુહાબ ધણી.	૩૭
માતા તે મારા મખ માંહે, સપરિવાર આવ્યાં છે આંહે ?	
પછે હરિ બોલ્યા નૃપ એવ, હજીધર વીર તથા વસુદેવ.	૩૮
કનકપુરીને પાળે ત્યાંય, અન્ય સહુ આવ્યું છે આંય;	
નર નારી આનંદે હસે, બીમ સહિત ગંગાતટ વસે.	૩૯
તુજ દર્શન ઈચ્છા મનમાંય, હું આવ્યો આગળથી આંય;	

- સાય-યુધિષ્ઠિર ખોલ્યા પ્રી, જો અર્જુન શું કહે છે હરિ. ૩૬
- સર્વે યાદવ આવ્યા યહાં, ચાલો આપણુ જઈએ ત્યાં;
- સગા સહોદર આવ્યા યહાં, આપણને જનું ઘટે ત્યાં. ૩૭
- કુંતાને ગાંધારી એહ, તથા દ્રૌપદી સાથે તેહ;
- દેવકીજી ને શ્યામા સહુ, ત્યાં જઈ આદર કરવું જાહુ. ૪૦
- મારી શિક્ષા મસ્તક ધરો, સર્વ કો મહાજન નિસરો;
- જૈમિનિ કે' સાંભળ નૃપ હેત, ધર્મે રાખ્યો એ સંકેત. ૪૧
- કૃષ્ણ સહિત રાજા નીસર્યો, યૌવનાશ્વ સાથે પરવર્યો;
- નગર બાહાર ચાલ્યા સહુ કોય, જ્યાં રહ્યા છે જાદવ સોય. ૪૨
- નાનાવિધિ વાજાં વાજતાં, સુહૃદ સગાં માહે છાજતાં;
- શ્રી હરિએ શોભે દ્રૌપદી, સન્મુખ આવ્યા હરખ્યા હરિ. ૪૩
- આગળ કીધો યજ્ઞ તોખાર, શીરપર શોભે ચમ્બર સાર;
- નૃત્ય કરે નટ ટોળે મળી, ગાયક ગાન કરંતા વળી. ૪૪
- પાખંડી જન ગરજતા અનિ, માગધ સૂત કરંતા રતુતિ;
- જ્યારે કટક પળાયું સહુ, શંખ દુંદભિ વાગ્યાં જાહુ. ૪૫
- સર્વજન મનમાં ભૂધર ધરે, નાનાવિધની રચના કરે;
- પ્રભાવતી જાતાં ત્યાં તેહ, યૌવનાશ્વની યુવતી જેહ. ૪૬
- રૂક્મિણી દેવકીજી નિર્ખવા, સન્મુખ આવ્યાં મન હર્ખવા;
- રત્નમણિ સાગથી ધણી, ભેટ કરવા રૂક્મિણી તણી. ૪૭
- એક અયુત થીજી સ્ત્રી સતી, નાનાભૂપણ પેહેરી જતી;
- એ સર્વે વિધે રાજન, હરિ સાથ ગયાં તે વન. ૪૮
- ત્યાં પણ યાદવ સર્વે કોય, સજી સેન હરિ આગમ જોય;
- દેવકી આદિક નાર વિશાળ, તેની શણગારી સુખપાલ. ૪૯
- જે સુખપાલ સુવર્ણે ધડી, નાના મણિને મંગે જડી;
- નખશિખામાં શોભે સહુ, પટ અંબર આચ્છાદ્યાં જાહુ. ૫૦
- એક પાલખી સુંદર સહી, અનેક વનિતા વીંટી રહી;
- વિજન ચમ્બર ધરી પ્રકાશ, હય જોશી ચાલે ચોપાશ. ૫૧
- હરિની જનની જોતા વાર, ધર્મરાય આનંદા ત્યાર;

- દેવકીને પ્રણુમી તત્કાળ, સેવકવત ઉભો ભૂપાળ. ૫૨
- ભીમે રાય યુધિષ્ઠિર એવ, પૃથ્વીપર ઉભો ગુરુદેવ;
હાથીથી હેઠા ઉતર્યા, ભીમસેન આનંદે ભર્યા. ૫૩
- ધર્મરાયને પાગે પડયા, શીરના ફેરા ધરણીએ આડયા;
પ્રદ્યુમ્નાદિક ભડ મહાભાગ, ધર્મરાયને પ્રણુમ્યા પાગ. ૫૪
- અર્જુનાદિક પાંડવ તે ઠામ, દેવકીજીને કર્યો પ્રણામ;
માત યશોદાને દેવકી, સત્વર ઉઠયાં આસનથકી. ૫૫
- ગાંધારી ને કુંતા નામ, તેને જઈ કીધો પ્રણામ;
રત્ન અમૂલ્યક અંબર સાર, કુંતાદિકને આપ્યાં ત્યાર. ૫૬
- પ્રભાવતી પાંચાળી તેહુ, દેવકીને પાગ લાગ્યાં બેહુ;
નાનાવિધ હીરા પરિધાન, હરિમાતાને દીધાં માન. ૫૭
- કૃષ્ણ તણી જે બહુ કામિની, રૂકિમણી આદે ગજગામિની;
કુંતા આગળ ઉભી રહી, આપી બેઠ સમોતી થઈ. ૫૮
- રૂકિમણી રાણી ઉતાવળાં, આવી દ્રૌપદીજીને મળ્યાં;
રત્ન અમૂલ્યક ચંદન ચીર, દ્રૌપદીને આપ્યાં ધરી ધીર. ૫૯
- સત્યભામાદિક નારી નેટ, સર્વે સુંદર કીધી બેટ;
હાસ્ય કરી સત્યભામા જાણુ, પંચાળીશું બોદયાં વાણુ. ૬૦
- અરે માનુનિ ! મોટમ ભર્યા, કેમ પંચ પતિ વશ કર્યા;
અમો એકલો શ્રી હરિ સહી, તે પણ વશ થાયે નહીં ! ૬૧
- સુણ સુંદરી જાણું અમો, તે પણ વશ કરી લીધો તમો;
હરિની તે ભગિની સુંદરી, તોયે હૃદે ન મૂકે હરિ. ૬૨
- એક ક્ષણુ ન તજે હરિ સહી, તે પણ તુ વિણુ જીવે નહીં;
તારે અંતર પાંચે રજા, તે નિર્ભયતા ગોવિંદ અજા. ૬૩
- તોય ગોવિંદને કેમ ગ્રહે, એહ ઉપાય તું મુજને કહે;
એવાં કામ કરંતી સહી, નય લોકથકી લાજે નહીં. ૬૪
- ભીતી અમારી આણે નહિ, નમી તોય ધર્મીજી સહી;
દ્રૌપદી કહે સતીજી સુણો, તારાં મનમાં સંશય ધણો. ૬૫
- તાં મન નવ નિશ્ચય હોય, નિત્ય સપત્ની મધ્યે સોય;

હરિ મૂકી જતું દૂર, તારા કર્મ તણું ફળ દૂર. ૬૬
 તેં અપમાન્યો યાદવરાય, તેં પેસે મારા હૃદય માંય;
 મનમાં આવે ત્રિભોવન ભૂપ, તે દેખાડે આપણું રૂપ. ૬૭
 પહેલાં મુજને લજ્જા હતી, પૃથ્વી માંહે નમતી અતિ;
 દુષ્ટ સભા મધ્યે હિત કરી, મારી લજ્જા હરિએ હરી. ૬૮
 વસ્ત્ર કપાસ તણું જે હોય, તે કોણે નવ અપાય સોય;
 મહા હિતકારી મારો ભાઈ, સત્યભામા તુજને પણ વાહી. ૬૯
 મુને અંબર આપ્યાં ધણાં, કંચન—પાટ પટોળી તણાં;
 એવો શ્રમનો જાણુનહાર, સર્વ નિરખંતાં નિરધાર. ૭૦
 એવો હરિ પોતાનો નાથ, તે આપ્યો આનંદને હાથ;
 પારિજાતક જેણે તુજ કાજ, યાંહાં આણ્યો જીતી સુરરાજ. ૭૧
 દેવગુરુ ને વાડવ તણું, દ્રવ્ય લેવું નહિ કોણે ધણું;
 તે તું ધન લેતી સુંદરી, લાજ ન પામે વિક્રેહરિ. ૭૨
 નારદે નિર્ભર્ત્સના કરી, સાર શિરોમણિ પામ્યા હરિ;
 મૂર્ખ મતિ એ યદુનાથ, પુનરપિ આપ્યા તારે હાથ. ૭૩
 ઇશ્વરથી અધિકેરું અન્ય, તેને તેવું આપ્યું ધન;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ ભૂપતિ, એમ કહે પાંચાળી સતી. ૭૪
 હેવે ઓખાએ તે ઠામ, કૃષ્ણને કીધો પ્રણામ;
 કુંતાને પગે પડવા પછે, ઓખાજી આધેરાં ગચ્છે. ૭૫
 પાગ પડી સ્તુતિ કરી ધણી, આપ્યાં અંબર કંચન મણિ;
 સત્યભામા પછે બોલ્યાં ફરી, પટ-મંદિર બેઠાં સુંદરી. ૭૬
 વનિતાએ વાયક ઉચ્ચર્યું, અમે અશ્વત્થી પૂજા કરે;
 દેવક્યાદિક સર્વે સાથ, હય પૂજવા મુજને અભિલાષ. ૭૭
 સુંદરીની વાણી સાંભળી, હરિ બોલ્યા રાજા શું વળી;
 સાંભળ રાય યુધિષ્ઠિર વાત, એમ ઇચ્છે છે દેવકી માત. ૭૮
 મન-હય જોવાતું મન ધરે, એમ સુણી રાજા ઉચ્ચરે;
 અહો વીરો ! સાંભળો સહી, સર્વે રહેજો સત્વર થઈ. ૭૯
 ગજ રથ ઘોડાના સ્વાર, સાવધાન થાઓ નિર્ધાર;

- રશ્મી રથે બેસો ને બડો, હરતીપાળક હસ્તીએ ચઢે. ૮૦
- અસ્વારી કરજો અસ્વાર, પાળા આયુધ સજજો સાર;
યથા યોષિતા સર્વે કોય, હરખીને હયવરને જોય. ૮૧
- કહે ધૌમ્ય પૂજવો વાળ, આનંદે અખળાને રાળ;
જૈમિનિ કહે સાંભળ નૃપ ક્રી, સુંદરી સર્વે પૂજ્યો હરિ. ૮૨
- અસ્વારે વાળ આવ્યો, બે પુરૂષે બે પાસે ધર્યો;
તેને જોવા અખળા અડી, પટ-મંદિરને ગોખે ચઢી. ૮૩
- નૃત્ય કરતો દીઠો હરિ, આનંદી સર્વે સુંદરી;
જોવે અનુશાલવ આવિયો, સંજ કરી સેના લાવિયો. ૮૪
- શાલવ વધ સંભારી કરી, કોપ કરીને નિર્જે હરિ;
ધર્મરાય-પુર દીઠા શ્યામ, આનંદો અનુશાલવ નામ. ૮૫
- નાચતો હય નિર્જા હવે, ગૃધ્રચૂડ કીધો દાનવે;
પૃષ્ઠ વિષે થાપી હવે, હસ્તાં સાલ્લો અનુશાલવે. ૮૬
- સુતાર એવું મંત્રી નામ, અનુશાલવ તેશું કહે આમ;
સાંભળ મંત્રી કહું પ્રતિબોધ, એ હરિ ઉપર મારે ક્રોધ. ૮૭
- ક્રોધે ચઢ્યો શાલવ નવ ગણ્યો, મારો બાંધવ હાથે હણ્યો;
દિવ્ય થયું તે દેખે સહુ, હું એને કેમ સાંખી રહું. ૮૮
- સપરિવાર આવ્યો છે આજ, (એ) હરિ પાંડવના મખ કાજ;
આમંત્રણે આવ્યો યદુરાય, રખે હરિ હાથ થકો જાય. ૮૯
- ગૃધ્ર વિલોક્યા ગરૂડે સહી, સંગ્રામે રહેવું સ્થિર થઈ;
મુજ સેના સામું બાળજે, પ્રધાન તું યત્ને પાળજે. ૯૦
- જયમ હું જાણુ હરિને હાથ, મહારથી પાર્યને સાથ;
જૂએ રહી બીમાદિક યોદ્ધ, પ્રધુમ્નાદિક કરતા ક્રોધ. ૯૧
- ધર્મરાયની સેના બહુ, જો જો રાખે યોદ્ધા સહુ;
તે માટે જે મારા વીર, સર્વે મળી સંગ્રામે ધીર. ૯૨
- કોણે કેશવ નવ મૂકવો, યત્ન કરી જાલી રાખવો;
જેની આગળ થઈને આજ, નાશી જશે જાદવરાજ. ૯૩
- તે દુષ્ટને મારીશ વ્યર્થ, જે હરિને સાંવા અસમર્થ;
બાંધવ સુત સહોદર કોય, સગો મિત્ર મળતો સોય. ૯૪

વાસુદેવને ગ્રહેશે નહીં, તે મારો મળતો નહિ સહી;
 ગજથી શું રથથી શું હોય, પાળ્ય હય શે.અર્થે સોય. ૯૫
 રણમાં એ હરિ નહીં જોય, નહિ જાણે શે અર્થે સોય;
 રાજધન અપહારક જેહ; કુત્સીત કર્મ કૃતધી તેહ. ૯૬
 જે મારા સેવક આલશે, તેને શું કલ્યાણજ હશે;
 માં રાજ્ય હવે જો જાય, તો કોનો શાનો અન્યાય. ૯૭
 કૃષ્ણ વિમુખ જે યોદ્ધા હશે, તેથી માં સાં થશે;
 તે સાં શે આવે કામ, આવ્યા બડ સેવા સંગ્રામ. ૯૮
 યુદ્ધે કુશળ ને કુલિયન હોય, વીર યુદ્ધ પરાયણ સોય;
 રણ સમર્થ આત્મા આપવા, એવા બડ ભૂપે થાપવા. ૯૯
 તે શત્રુ જીતે રણમાંય, રાજમાં યશવંતા થાય;
 મારે કેશવ પાપે કોય, દુઃખ તણો દાતા નવ હોય. ૧૦૦
 તે માટે યોદ્ધા મુજ તણા, એક હરિને જાણો ધણા;
 એમાં દોષ ન પરમાણુવો, ધર્મ સમાન એ જાણવો. ૧૦૧
 દાતા વળી નહિ યાચક જેહ, સન્મુખ વિમુખ સદા છે તેહ;
 સદા શસ્ત્રધારી અવિનાશ, રથ હીણો ઉડે આકાશ. ૧૦૨
 એ અછેદ અદાહ અભેદ, એહ નિરંતર સદા અછેદ;
 એક જણે મોટા દળમાંય, એવો અમૃત ક્યમ ગ્રહેવાય. ૧૦૩
 હરિને જાણી જાણે જેહ, ઉત્તાનપાદ તણો સુત તેહ;
 તે બાળક આકાશે રહ્યો, ધ્રુવ નામે સહુ કોયે લહ્યો. ૧૦૪
 પાતાળે બળિરાજ જેહ, હરિને જાણી જાણે તેહ;
 લહે વિભીષણ કિંચિત્ માત્ર, લહે પ્રદહાદ ભક્તિતું પાત્ર. ૧૦૫
 નારદને ગ્રહેનારો કહે, તું મિથ્યા બુદ્ધિ કાંઈ નવ લહે;
 સત્યભામાએ આપ્યા હરિ, તે મુનિએ આપ્યા પાછા ફરી. ૧૦૬
 પારિજાતક કેરે પારડે, પામ્યા હરિ તજવા નવ ધટે;
 દેવઋષિ રાખી નવ શમ્યા, મૂંઝ્યા હરિ કર આપ્યા થકા. ૧૦૭
 હરિને ખીજ નવ લહે સહી, રણ મંડળમાં આપું નહીં;
 તે હું માં પ્રાકમ કરી, ધરણીધરને રાખીશ ધરી. ૧૦૮
 જૈમિનિ કહે રાજ તું જાણુ, અનુશાસ્ત્ર ધતિ ઓદ્યો વાણુ;
 સ્થાંગણ ઉભો ભૂપતિ, મૃધવ્યૂહ કીધો બળ અતિ. ૧૦૯

સ્વેત છત્રની શોભા શીશ, એવું બોલ્યો તે ધરણીશ;
 માતા ગજ ગાત્રે રણમાંય, હયના બહુ હિસારવ ત્યાંય. ૧૧૦
 ચીચવે રથ ચક્રન ધણાં, સમજ કોલાહળ પાળા તણા;
 અનુશાલવના બસમાં વીર, નાનાં ભૂખણુ ભૂષિત ધીર. ૧૧૧
 સુંદર અંતર પેહેર્યો પૂર, પ્રલય સમયના જેવા શૂર;
 ક્યાં ગયો રે પારથ ધીર, ક્યાં ગયો વૃષકેતુ વીર. ૧૧૨
 કરી ઈર્ષા એવું કહે, નાના વિધનાં આયુદ્ધ ગ્રહે;
 યજ્ઞ તુરંગને રાખે ધણા, મારગ જોતા માધવ તણા. ૧૧૩
 અનુશાલવના ચોક્ષા જેહ, એવી વાણી બોલ્યા તેહ;
 ઇતિ ભારત અશ્વમેધ મોઝાર, અનુશાલવ આગામનો વિચાર. ૧૧૪
 દ્વાદશમો અધ્યાય એ કર્યો, શત ને બે શ્લોકે વિસ્તર્યો;
 પદ થયાં એકશત ઓગણીશ, સદ્ગુરુ વચન ચઢાવું શીશ. ૧૧૫
 રત્ન કહે યત્ને કરી કર્યાં, યથા જુદિમાને વિસ્તર્યાં.

અધ્યાય ૧૩ મો રાગ ધનાશ્રી.

જૈમિનિ કેરું સુણી વચનજી, પુનરપિ બોલ્યા પરીક્ષિત્તનજી;
 હયને હરણે ત્યાં શું કીધુંજી, તેને કાત્રે શું કૃષ્ણથી સિધ્યુંજી. ૧
 યુદ્ધે પ્રેર્યા કોણુ કોણુ ચોદ્ધજી, તે તપોધન કહો પ્રતિબોધજી;

ઢાળ.

પ્રતિબોધ કહો ઇતિ વચન નૃપનું, સુણ્યું જૈમિનિ કર્યું;
 કહે રાયને ઋષીંદ્ર સાંભળ, કૃષ્ણનું આચર્યું. ૨
 અશ્વ પાંડવનો હર્યો, અનુશાલવે રાજન;
 અવિલોકતાં આશ્રય પામ્યા, હૃદયમાં ભગવાન. ૩
 પછે ત્યાં પોતાને રયે, આરોહ્યા અવિનાશ;
 દારકે કર્યો સાંતરો, જોતરી આણ્યો પાસ. ૪
 પંચજનમ નામે સંખ પૂર્યો, શ્રીમુખે નારાણુ;
 પછે રાજ સુધિધિરની, પ્રત્યે બોલ્યા વાણુ. ૫
 આહો નૃપ ! અનુશાલવે, હય હર્યો હમણાં તુજ;
 નર વીર યાદવ તથા પાંડવ, દેખતાં વળી મુજ. ૬
 સકળ સુંદરી દેખતાં, જીવની મુજને ભાજ;
 હવે તો મમ રહ્યો તારો, કુતૂહલ જો આજ. ૭

- સાત્યકિ તે કૃતવર્મા, અનિરુદ્ધ યૌવનાશ્ચ મેવ;
મેઘવર્ણું નામે મહા બડ, વળી નકુલ ને સહદેવ. ૮
- ઐટલાને અન્ય બડ, રાખશે મંડળ હાથ;
હું વળી વૃકોદર, પ્રદ્યુમ્ન અર્જુન સાથ. ૯
- વૃષકેતુ નામે બાળકો, સાંખ ૧નિસાંખ નામે વીર;
ધૃત્યાદિ યોદ્ધા મૃકાવશે, તે હયને ધરી ધીર. ૧૦
- કો એક મારા કર થકી આ, ગ્રહે ખીડુ હાથ;
એવી કૃષ્ણની વાણી સુણી, બડ વિચારે મન સાથ. ૧૧
- પુનરપિ મનમાં વિચારે, તે યોદ્ધા સર્વે જાણ;
એક મુહૂર્ત રથું ખીડું, કૃષ્ણ કરે પાણ. ૧૨
- (પછે) કૃષ્ણસુત શ્રીમાન પ્રદ્યુમ્ન, કૃષ્ણ-કરથી જાણ;
સખળ બળ ખીડું ગ્રહીને, મુખે બોલ્યા વાણ. ૧૩
- અનુશાલ્ય કેરા સૈન્યથી હું, અશ્વ લાવીશ ધીર;
એમ કહી આયુદ્ધ લેધને, ચાલ્યો એકલો રથ વીર. ૧૪
- અનુશાલ્ય વૃષ્ણ તોલે ગણ્યો, નવ ગણ્યો વીર સમાજ;
પારેવવત રેવંત-મણિ, ગળે કનક શોભિત સાજ. ૧૫
- તે તુરંગમ રથે જોતરી, ધરી ધ્વજ મચ્છાકાર;
નિસર્થો સુત નિહાળી પછે, વદે વિશ્વાધાર. ૧૬
- મહાદળ ટોળે મળ્યું, તે મધ્યે કૃષ્ણકુમાર;
ધન ધરામાં જેવો રતિ, તે ફરી કરે ઉચ્ચાર. ૧૭
- વળી ખીજે કાષ્ઠ આવી, ગ્રહો ખીડુ અન્ય;
પ્રદ્યુમ્નની સાથે જવા, જે મહા બળવન. ૧૮
- કહે જૈમિનિ સાંભળો, મેદનિપતિ મુજ વાણી;
શ્રી કૃષ્ણની વાણી સુણી, વૃષકેતુ બોલ્યો જાણી. ૧૯
- સાંય પ્રદ્યુમ્નની થવાને, મેં જાવું સંગ્રામ;
અનુશાલ્યને ગ્રહી સઘ લાવું, તું સમીપે સ્વામ. ૨૦
- જો ન લાવું અનુશાલ્યને તો, સુણો સમ યદુરાય;
બ્રાહ્મણીના ગમનથી, શૂદ્રને જે ગતિ થાય. ૨૧
- મહા નરક રૂપણી તે ગતિને, હું લહું તત્કાળ;

- જો અશ્વયુત અનુશાલવને, ગ્રહી ન લાવું ગોપાળ. ૨૨
- જો શ્રાદ્ધ ભોજન કરી, ખાદ્યણુ કરે મૈથુનદાન;
- જો ઘેર ગતિને તે લહે, તે હું લહું ભગવાન. ૨૩
- ઋતુકાળે પોતાની પત્ની, ત્યજે જો કોય;
- ન લાવું અનુશાલવને તો, મુને તે ગતિ હોય. ૨૪
- આપતધર્મે યોગ્ય સ્ત્રીને, વળી ત્યજે જો કોય;
- ન લાવું અનુશાલવને તો, મુને તે ગતિ હોય. ૨૫
- કહે જૈમિનિ સાંભજો, બ્રૂપાળ સુંદર વાણ;
- પછે બીકુ સમરખ્યું તે, કર્ણસુતને પાણ. ૨૬
- પ્રણામ કરી પરમેશ્વરને, વૃષકેતુ બોલ્યો વાણ;
- કૃષ્ણસુત સાથે પળ્યો, વૃષકેતુ ચોદ્યો જાણ. ૨૭
- પોતા તણું પ્રાક્રમ અતિ, તે દેખાડે રણમાંય;
- અનુશાલવના ઘેર દળમાં, પ્રવેશ્યા વળી ત્યાંય. ૨૮
- પછે રણમાં કૃષ્ણસુત, વૃષકેતુ સંયુત ધાય;
- અનુશાલવ પુકે પળે, રહો રહો કે'તો જાય. ૨૯
- પોતા તણું દળ પાડતા, અવિલોકિયા બે બાળ;
- સંગ્રામમાં અનુશાલવ, ઉચ્ચર્યો વાણી વિશાળ. ૩૦
- હે વીર ! નિજ નગરી ત્યજી, કેમ આવિયો રણમાંય;
- મારો વૈરી વિશેષે, મુજ નિકટ આવ્યો આંય. ૩૧
- તું પુષ્પબાળ અનૂંગ ઈશ્વર, નયન અગ્નિ દગ્ધ;
- કૃષ્ણ રૂપી હૃદય મધ્યે, જઈ પ્રવેશ્યો છે મુગ્ધ. ૩૨
- તપસ્વી નહિ યોગ્યને, પતિવ્રતા નારી ન્યાય;
- કે પુરુષ અવિવેકી જ્યાંહાં, તુજ પરાક્રમ ત્યાં થાય. ૩૩
- કહે જૈમિનિ સાંભજો, બ્રૂપાળ મારી વાણ;
- એમ સુણીને ત્યાં પ્રદુમ્ને, પાંચ મેલ્યાં બાણ. ૩૪
- તે બાણના અનુશાલવે, કટકા કર્યા અનેક;
- પ્રદુમ્ન કેરા હૃદયમાં, પછે બાણ માર્યો એક. ૩૫
- હૃદે વીંધ્યુ વીરતું, પ્રદુમ્ન પામ્યો કષ્ટ;
- તે અસુરે બાણે બ્રમાવી, કૃષ્ણ કને નાખ્યો સ્પષ્ટ. ૩૬
- પ્રદુમ્નને મૂર્છા નિહાળી, મનમાંય લાજ્યા નાય;

રથ થકા હેઠા ઉતરી, ઝહો સુતનો હાથ.	૩૭
પ્રદુમ્નને પદ-પ્રહાર કરી, વચન બોલ્યા ત્યાર;	
મહા કોપે ફૂર દૃષ્ટે, નિર્ભયતા નિરધાર.	૩૮
ઉઠ ઉઠ અર્ભક મૂઠ આતો, દ્વારકાપૂર નોય;	
કરો ક્રિડા અતિ ઘણી, પોતાને સ્થાનક સોય.	૩૯
હું એમ ચિતવતો હતો, પ્રદુમ્ન માટે નિત્ય;	
રણ માંહે ભય નહિ ઉપજે, પ્રદુમ્ન માટે સત્ય.	૪૦
સુતે લજ્જા ઉપની, વળી મહા ભય મન માંય;	
સહુ યોદ્ધા જોતાં દુષ્ટ સુતને, શું કરું હું આંય.	૪૧
પૂર્વ તુંને નિશા માંહે, શંખરે સાહ્યો સાર;	
શે કામે બાળક ઉગર્યો, ક્યાં હણ્યો નહિ રે ત્યાર.	૪૨
વનવાસ કરી પૂર પરહરી, મુનિવેશ ધરી ફળ ભોગ્ય;	
અરે પ્રદુમ્ન તારે, જન વિષે વાસ ન યોગ્ય.	૪૩
તે સકળ મુનિવર નિજ, રિપુ નિહાળી નિરધાર;	
કુશાગ્રમતિ મુનિ સર્વ કરશે, તુંને ભસ્માકાર.	૪૪
તું બાણાસુર પુર પ્રત્યે જા, ત્યાં રહ્યા મહાજન જેહ;	
ભક્ત સંબંધી વિલોકી, વળી પાળશે ત્યાં તેહ.	૪૫
શિવ તણા સેવક ત્યાં વશે, તુ શત્રુ શિવનો જાણ;	
તુજને નિજ પતિ શત્રુ માની, મારશે નિરવાણ.	૪૬
રૂકિમણીના ગર્ભથી, ક્યાં ગળ્યો નહિ અધીર;	
કરી પ્રતિજ્ઞા પાછો વળ્યો, શે અર્થે જાણ્યો વીર.	૪૭
મુજ ભુજથકી ખીડુ નવ ઝાસે, મહા યોદ્ધા જેહ;	
તો કહે રે પ્રથમ ખીડુ, શીદ જાણ્યું તેહ.	૪૮
કહે જૈમિનિ સાંભળો, ભૂપાળ મારી બાણ;	
એમ વદતા વસુદેવનંદન, ઝહો ભીમે પાણ.	૪૯
પછે કોપ્યા કૃષ્ણને કહે, વિનય વાણી ભીમ;	
ભગવાન પ્રત્યે ભીમ બોલ્યા, સાંભળો સુખસીમ.	૫૦
અરે હરિ! એમ ના કહો, પ્રદુમ્ન મહા માની પ્રત્ય;	
એ શત્રુના શરથકી, બાણ્યો નથી માનો સત્ય.	૫૧

- તમે મહા દોષે કરી, પાડયો હણ્યો જાળક એહ;
 પરદુઃખને કેમ ન જાણો, મુખ તણા દાતા જેહ. ૫૨
- સર્વ કોને પાળવા, તું થકો અધિકો કાણુ;
 ભીમની વાણી સુણી, ઉચ્ચર્યા હરિ ધરી પાણુ. ૫૩
- હે ભીમ! જાઓ યુદ્ધ કરવા, અનુશાસ્ત્ર શું રણમાંય;
 કર્ણપુત્રનું પરાક્રમ કાંઈ, સમ્યુ દીસે ત્યાંય. ૫૪
- કહે જૈમિનિ સાંભળો, હે પરિક્ષિતસુત સત્ય;
 પછે પ્રગુપ્ત સહિત ચાલ્યા, ભીમસેન સુમત્ય. ૫૫
- અનુશાસ્ત્રનું સૈન્ય પાડ્યું, કરી ગદા પ્રારે ક્રોધ;
 પગે પાળો પરવર્યો ધરી, કૃષ્ણનો પ્રતિભોધ. ૫૬
- ગજ રાજ ભેદા ભગાવે જઈ, રથ કોટિ કિધા ચૂર;
 બહુ તુરંગમ ચૂર્ણ કર્યા, મદ ગણિત હાથી શૂર. ૫૭
- માતંગને દંતે ચઢીને, ઉછાળતો આકાશ;
 રથ સજ્જતા સારથીને, પ્રગાવે સવિલાસ. ૫૮
- ગજરાજ વાળ વીરને તે, પાગ ઝાલી શૂર;
 પ્રાણ જતા લગી, પૃથ્વી પછાડી કરે ચૂર. ૫૯
- કો એક ગજરથ તુરંગમને, રમત રાગ વિહર્ણ;
 કોઈને પૃથ્વી પછાડે, કોઈને ચાંપે ચર્ણ. ૬૦
- બહુ વીર તૂટ્યા ગાત્રના, મુખ વહે શોણિત આપ;
 બહુ હાથ હેડા પડ્યા જાણે, પંચ મુખના સાપ. ૬૧
- ભીમ-પાહુ પ્રહારથી, પૂટતાં મરતક વાદ;
 ભૂ કંપે પૂટતા ઘટ, ફટાફટ ધતિ નાદ. ૬૨
- શબ્દ એવો સંભળાતો, વળી તે સમે રાજન;
 મહા પવન ફરકે તેથી, બહુ ધ્વજ ફટકે માન. ૬૩
- ગજ વાળ પાળા સારથી, અસ્વાર કેરું માંસ;
 ભીમસેને પગે ખૂંધુ, તે એકઠું આભાસ. ૬૪
- તે સમે વૃષકેતુએ, ભડ ભીમ દીડો ત્યાંય;
 પવનસુતની પ્રત્યે બોલ્યો, કર્ણસુત રણમાંય. ૬૫
- હે ભીમ મહાજન! જાળકે, 'મે' સંધર્યું પ્રજા જેહ;

નવીન ડાળ સંગ્રામ રૂપી, તમે લીધું તેહ.	૬૬
પિતાજી તું વિના ખીજો, કોણ લુલતા વશ દેહ;	
પુત્રનું ફળ ગ્રહી પોતે, કરે ભક્ષણ તેહ.	૬૭
એહ ડાળ સંહરેથી તુજ, તૂમિ નહિ થાય;	
શત સહસ્ર ફળ હોય તોએ, તુને અદ્ય જણાય.	૬૮
તો એક ડાળ ગારા મુખપટ્ટી, તમે લીધું આજ;	
તેનો શો આશરો છે, માનજો મહારાજ.	૬૯
અપકીર્તિ તારી અવનિ, વળિ પ્રકાસે અવિવેક;	
પુત્ર-મુખથી પાંડવે ફળ, ગ્રહી ખાધું એક.	૭૦
તું મૂઝ્ય ફળને થશે નિંદા, લોક માંહે અતીવ;	
હુધાતુર થકો કેસરી, નવ હણે દુર્બળ જીવ.	૭૧
હુધાતુર થકો સિંહ મારે, માતંગ ગજને તેહ;	
મુખે સ્પર્શસ્પર્શનું, નવ કરે ભક્ષણ તેહ.	૭૨
કહે જૈમિનિ પરીક્ષિત્સુત, સાંભળો નિરવાણ;	
મહા ખળી વૃષકેતુ પ્રત્યે, વૃકોદર કહે વાણ.	૭૩
પિતા તો છોલી કરી, ફળ ધરે સુતને હાય;	
તું જાલજે અનુશાસ્ત્રને, હું જાઉં છું યુદ્ધ સાથ.	૭૪
એમ કહી ચાલ્યા વૃકોદર, પાડતા પર્વત પાગ;	
અનુશાસ્ત્રે આવતાં દીઠો, વૃકોદરનો લાગ.	૭૫
અનુશાસ્ત્રે ત્યાં એક બાણે, હણ્યો હૃદય મોઝાર;	
મૂઝા પામી પડ્યો ત્યાંહે, વૃકોદર નિરધાર.	૭૬
ભીમને મૂઝા થઇ, કૃષ્ણને વાધ્યો કોપ;	
ચડનાથ જાતા યુદ્ધને, અદ્ભુત અવનિ લોપ.	૭૭
કૃષ્ણ કહે રે સારથી, ઉતાવળો રથ લાભ્ય;	
ધરણીધરની ધ્વજા ઉપર, ગરડ બેઠો આવ્ય.	૭૮
અનુશાસ્ત્રે અવિલોકિયા, આગળ શ્રી અવિનાશ;	
જેણે મારો જાત માર્યો, તું ક્યમ નાશી જશ?	૭૯
અનુશાસ્ત્ર વદે વાણી, સાંભળ નંદકુમાર;	
નંદનંદન તું સમીપે, હતો હું ત્યાં ત્યાર.	૮૦

- તું દેખતાં ગોવિંદ મેં, તુજ પુત્ર પાડ્યો વર્ષ;
વળી ખીજે જીમ પાંડવ, હણ્યો એ આશ્વર્ય. ૮૧
- હું તુને સન્મુખ નોતો, (તો) તેં માર્યા મારા ધીર;
પડ્યા પૂર્વજ કૃષ્ણ તારા, મા' બળ બંને લીર. ૮૨
- મહાજન એવું કહે જો, કૃષ્ણ સન્મુખ હોય;
તે કદાચિત્ પીડામ નહિ, સાંભળો સહુ કોય. ૮૩
- હું યુવા છું સંગ્રામમાં, તુ સદા પુરુષપુરાણ;
યુદ્ધમાં ક્યમ સ્થિર રહેશે, નાથજી નિરવાણ. ૮૪
- ૧પાંચ બાણે હણું માધવ, તું ક્યાંહાં જાઇશ સ્યામ;
તમારે નાઠા પછી છે, સંત તે નિઠ ઠામ. ૮૫
- તે દુર્ગ તારે સંતાવા, કોણે ન બેઘો જાય;
ત્યાં લોભ મોહ પ્રપંચ આદિ, પ્રદાતિયે ન જવાય. ૮૬
- સંત મનમાં શુભ તુજને, પ્રગટે સત્ સંગ;
૨શુભ તુજને પ્રકાશ્યાતું, સંતસંગત અંગ. ૮૭
- સંતસંગત નવ કરે તે, મોહ પામ્યા મૂર્ખ;
રાજન્ જેહ પ્રધાન વર્જિત, ન જાણ્યો તે મૂર્ખ. ૮૮
- કહે જૈમિની સાંભળો, હે પરીક્ષિતસુત વાણ;
એમ કહી અનુશાસને, પછે ચાર મેલ્યાં બાણ. ૮૯
- તે ચાર બાણે ચાર હથ, હરિ તણા વેધ્યા ક્ષાય;
અંગ છેવાં તુરંગમનાં, ત્રાસથી નાઠા જાય. ૯૦
- તે સમે સંગ્રામમાંથી, ગયા ઘોડા દૂર;
અનુશાલ્વ શોધે સ્થાયને, પણ ના દીઠા તે શૂર. ૯૧
- અનુશાલ્વ કહે સ્થાયને, શકે થાક્યા ભગવાન;
કાંઈ પાપ માફ ન દેખું, ક્યહું યયા અંતરધ્યાન. ૯૨
- શકે મારા દેશમાં, કાંઈ થયો આજ અધર્મ;
કો શૂર થઈને બ્રાહ્મણી શું, ગમન કીધું કર્મ. ૯૩

૧-૨. પંચ બાણે હણ્યો માયા, માંહે જાઇશ સ્યામ; તમારે નાઠા પછી છે, સંતનો નિજ ઠામ. તે દુર્ગ તારે સંતાવ, કોણે ના બેઘો જાય; ત્યાં લોભ મોહ પ્રપંચ આદિ, પ્રદાતિયે ન જવાય. તમ મનમાં શુભ, તુજને પ્રકાશે સત્સંગ; પ્ર. ૨.

કો પિતાએ પુત્રી તણો, વિક્રય વિવા' કીધ;	
ધન ઝહી કન્યાદાન દીધું, દેશ માંમ અસિદ્ધ.	૯૪
કે કોઇ પુત્રી કુંવારી, નિજ પિતા કેરે ઘેર;	
રજસ્વળા મળ દોષઃ પામી, થઈ એવી પેર.	૯૫
કે પુત્ર હીન મુઆ કેઈ, ધન પડયું મુજ બંડાર;	
ઐ શૂન્ય પાપી સેવકે, કોતું હર્યુ ધન નિરધાર.	૯૬
કો મૂર્ખે કર્યો દિવસે, સૂર્ય સ્થળ સ્ત્રીસંગ;	
શું સ્થાનકે સુંદરી તણ, (રજની) કરી આશા બંગ.	૯૭
નાહી નારીને તજે, તેને બ્રહ્મહત્યા હોય;	
તેહ મધ્યે ભાગ છડો, નૃપતિને લાગે સૌય.	૯૮
તે માટે હું પામ્યો નહીં, પરમેશને રણુમાંય;	
પ્રથમ દીઠા પછે અન્યુત, અદીઠા કેમ થાય.	૯૯
પરિશોધ પૂછું કોણુને, શ્રી કૃષ્ણુતી આ દન;	
સુકૃત તેહને સમર્પુ, જે કરાવે દર્શન.	૧૦૦
કહે જૈમિનિ સાંભળો, રાય વચન પ્રકાશઃ	
હંસતીર્થ ઉદક પીધે, સર્વ પાપ વિનાશ.	૧૦૧
યથા પુરુષ પવિત્ર થાએ, સકળ તીરથ સ્નાન;	
તથા પરમ પવિત્ર નર જે, નિહાળે ભગવાન.	૧૦૨
અનુશાલ્વ એતું ઉચ્ચરે, તે સર્મે આવ્યા સ્યામ;	
અનુશાલ્વ માર્યો ત્રણુ બાણે, હસીને સંશ્રામ.	૧૦૩
પછે તે અનુશાલવે, અવિનાશ કરાં બાણુ;	
યુગ્મ યુગ્મ કટકા કરીને, મુખે બોલ્યો વાણુ.	૧૦૪
અરે માધવ ! નિરખ્ય માફું, પરાક્રમ નિરવાણુ.	
એક આ શરવહે તારાં, ત્રણુ છેવાં બાણુ.	૧૦૫
એક માફું બાણુ પણુ તે, તમો નવ સેવાય;	
વળી મૂકુ એક શર, સ્થિર થઈ સહેજે ધાય.	૧૦૬
પછે માર્યુ એક શર, હરિ તણા હૃદય મોઝાર;	
સંતોષ પામ્યો શામળો, લોચન મીઝ્યાં ત્યાર.	૧૦૭
સર્વ કાએ વિલોક્યું, મૂર્છા થસા મહારાજ;	
પછે દારક સારથીએ, કર્યુ કુત્સિત કાજ.	૧૦૮

રણુયકી રથ ફેરવ્યો, તૃપ યુધિષ્ઠિરની પાસ;	
કરે હાહાકાર સહુ, હરિને નિહાળી ત્રાસ.	૧૦૯
પછે પાંડવ દેખતાં, દગ પળાયું ચોપાસ;	
પિતા સુત સંબંધી બાંધવ, સહોદર પામ્યા નાશ.	૧૧૦
એક એકને મૂકી જતા, કે' પરસ્પર એમ વાત;	
હે પુત્ર ! રણુથી લે મુને, હું પડ્યો તારો તાત.	૧૧૧
પુત્ર આગળ પળાઓ, કહે પિતા પ્રત્યે આમ;	
શ્રાદ્ધ તારૂં કરીશ હું, જઇ ગયા સરીખે ઠામ	૧૧૨
કોઇ એક નર એવું કહે, જે નિસરતા નર ત્યાંય;	
ત્યાં દારકે આણ્યા હરિ, પટ તણા મંદિર માંય.	૧૧૩
કૃષ્ણ મૂચ્છા સુણી ગાતિ, કરે હાહાકાર;	
શ્રી કૃષ્ણજીની સુંદરી, રૂમિભણી આદે સાર.	૧૧૪
જાગ્યા પછે જડુનાથને, કહે સત્યભામા નાર;	
રણુયકી ભાગ્યો જે સમે, યાં પ્રદ્યુમ્ન કુમાર.	૧૧૫
મર્મવાયક કહી બોલ્યા, કરી દુઃખદાયક રીસ;	
તમો કંચમ અનુશાલ્ય બયથી, વળ્યા પાછા ઇશ.	૧૧૬
પુરૂષ ખીજ પળાયા, જમ થકી ખીહીતા જેમ;	
હાવાં તો મૂચ્છા થઇને, યુદ્ધ જાવું કેમ.	૧૧૭
જેથઠી બય પામી પળ્યા, તેહને માફ સઘ;	
શું કફે મર્યાદ રાખું, શ્રી કૃષ્ણજીની અઘ.	૧૧૮
શસ્ત્ર તુજને છેદે નહીં, નવ દહે પાવક નિત્ય;	
થયું તે તો થયું હાવે, ખીજ કરો ચિંતા ચિત્ત.	૧૧૯
ધતિ શ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધ પર્વજ માંય;	
સત્યભામા વાક્ય નામે, ત્રયો દશ અધ્યાય.	૧૨૦
શ્લોક જે અધ્યા વિષે છે, એક શત ને સાત;	
રત્ન કહે યત્ને કર્યો, પદ વીશ શત વિખ્યાત.	૧૨૧

અધ્યાય ૧૪ મો. રાગ કેદારો.

જૈમિનિ કહે સુણુ ભૂપિ, સ્ત્રીનું વચન સુણી ધતિ;
રણુ પ્રત્યે ભગવાન, પોતે પરવર્યા રે.

રણુ મધ્યે આવ્યા ફરી, કર્ણસુતે દીઠા શ્રી હરિ;
કર્ણજ અનુશાલવે, તેડયો અરિ રે.

૨

ઢાળ.

- અનુશાલવને કર્ણકુંવર કે', રહે રહે ઉભો વીર;
એમ કહી પછે સાત શરે, હણ્યો અસુર રણુધીર. ૩
- અનુશાલવે દશ બાણે કરી, વેધિયો કર્ણકુમાર;
હૃદય મધ્યે વૃષકેતુ વેધ્યો, તીક્ષણ શર નિરધાર. ૪
- ચાર શરે કરી ચાર તુરંગમ, પૃથ્વી પાડયા ત્યાર;
એકે શરે સારથીનું, શીર છેલું નિરધાર. ૫
- રથ હીણો વૃષકેતુ વિગ્રોહી, સારથી સત્વર આવ્યો;
શીઘ્ર થઇને સુંદર રથ, બેડી બીજે લાવ્યો. ૬
- તે રથ ઉપર વીર ચઢ્યો વળી, કર્ણકુંવર બળવાન;
અસુરપતિ અતિ તીક્ષણ બાણે, પુનરપિ માર્યા માન. ૭
- કર્ણકુંવરે હણ્યો સારથી, તાડયા તર્ત તોખાર;
તે દેખીને દૈત્યપતિને, કોપ ચઢ્યો નિરધાર. ૮
- વળતો અરિએ રથ ઉપરથી, સાલ્યા કર્ણકુમાર;
શરે ઉલાળીને, નાખ્યો ભોમિ મોઝાર. ૯
- કર્ણસુતે પછે અસુરપતિને, પાડ્યો પૃથ્વી ત્યાંય;
મૂચ્છા પામ્યો દૈત્ય ંહીને, સોંપ્યો હરિકર માંય. ૧૦
- કૃષ્ણ તણે કર અસુર સમર્પ્યો, બોલ્યો વાણી વીર;
શ્રી હરિ જે જે અનુશાલવનું, અશ્વ ંજ્ઞાનું ધીર. ૧૧
- પ્રભુ પ્રતાપે ંહીને લાવ્યો, સપ્ત પ્રતિજ્ઞા મારી;
કર્ણકુંવરનું વચન સુણીને, બોલ્યા ફરી ગિરિધારી. ૧૨
- કર્ણકુંવર તું ધન્ય ધીર તે, પ્રત્યક્ષ પાળ્યું પોણુ;
અનુશાલવને તું વિના, રણુથી ંલી લાવે કોણુ. ૧૩
- પ્રતિવચન કહેતા શ્રી હરિ, એવે જગ્યા અસુર અધીશ;
આગળ દીઠા યાદવ પતિ, ધનશ્યામ સ્વયં યુગદીશ. ૧૪
- કર્ણકુંવરને અસુર કહે, તું સાંભળ વાણી વીર;
તેં હું ંતી હરિપગ પાડ્યો, ઉત્તમ કીધું ધીર. ૧૫

માત પિતા ગુરુ અંધવ નિગમ, કો ન દેખાડે હરિને;:
 તેં શત્રુ થઇને જીતીં મુજને, દેખાડયા હરિ ફરીને. ૧૬
 જેણે મારા અંધવ સધળા, પરમ પમાડયા ધામ;
 તે સાથે મુને સંગતી થઇતે, વિરમે ભાસે કામ. ૧૭
 અધુના અમને મનમાં પ્રકટયો, શુભ સૂચક સંતોષ;
 જે શું અમારે વૈયં હતું તે, કીધો મિત્રી તોષ. ૧૮
 મોટાનો મહિમા એવો છે, વૈર ને પ્રીતિ સમાન;
 શંકરને છે સર્વ સરીખાં, વિષ ને અમૃત પાન. ૧૯
 પરમેશ્વરના પદપંકજને દેખાડે તે દાતા;
 એમ કહી વૃષકેતુ વાણી, વદતો હરિપદ ધાત્તા. ૨૦
 તું તો કૃષ્ણ પદ પામીને, બોલે એ આશ્ચર્ય;
 જે પદ પામ્યા યોગી જન તે, રમૂકપણું જમભીર્ય! ૨૧
 શેષ પ્રમુખ યોગી જનને, મુક્તિ મધુસૂદન દેખી;
 તારું બોલ્યુ સાંભળતાગાં, મુજને લાજ વિશેષી. ૨૨
 અનુશાસન કે' હરિને દેખી, વધતી મારી વાણુ;
 એ વાણી મુને આપી એણે, સકળ લોકમાં જાણુ. ૨૩
 તું દેખતાં નારાયણને, નથી સ્તવન હું કરતો;
 જે નારાયણ મારે પ્રારે, રણમંડળથી ડરતો. ૨૪
 વિશ્વધરણુ હરિ શાસ્ત્રધરણુ, અહીં કીધો પાંડુકમાર!
 એનું અંગ અખિલ યુગ રૂપિ, તે પિડાએ કયમ પ્રાર? ૨૫
 જેનું સ્મરણ કરતાં માનવ, ચાર ચતુર્ભુજ થાય;
 ગરૂડ ચઢીને ગદા પદ્મ વળી, શંખ સુદર્શન સાથ. ૨૬
 તે પોતે નૃસિંહ કુર્મને, સૂકર મીન સ્વરૂપ;
 જેને આપ પ્રસાદે વાસવ, સ્વર્ગ તણો છે ભૂપ. ૨૭
 રંભાદિક સુરનારી સુરપતિ, સાથ રમે જે મારે;
 તે પોતે કુબ્જ શું બીડ્યો, હીંડ્યો યમુના ધાટે. ૨૮
 નાના રસ ઉપજાવી જે હરિ, સકળ વિશ્વને પોષે;
 તેણે દ્રૌપદીજીનું આપ્યું, ભક્ષણ શાક પ્રદોષે. ૨૯
 જે સુદામાજી કેરા તાંદુળ, પ્રાશન કરી આનંદે;

- નંદનવનનાં કુસુમ ગ્રહે, નર જે સેવે જોવાવુંદે. ૩૦
- તે પોતે તુલસીના વનમાં, રમતા શ્રી નારાયણ;
જૈમિનિ કહે સાંભળ રે રામ, પરીક્ષિતસુત નિરવાણ. ૩૧
- એમ કહેતાં અનુશાલવને, ભેટયા શ્રી ભગવાન;
દક્ષિણ પાણુ ગ્રહી દેખાડ્યો, તેણે ધર્મરાજન. ૩૨
- વળતાં રાય યુધિષ્ઠિર તેને, પ્રણામી ઉભા પાસે;
ધર્મરાય તે દાનવ પ્રત્યે, બોલ્યા વચન પ્રકાશે. ૩૩
- અરે રાય ! તું બિમાદિકમાં, પંચમ બંધવ જાત;
યથા યજ્ઞને પાળે યદુગતિ, તથા પાળ તું જાત. ૩૪
- વળતો અનુશાલવ ફરી ભેટયો, બિમાદિકને જાણ;
પુનરપિ રાય યુધિષ્ઠિર પ્રત્યે, અસુર બોલ્યો વાણ. ૩૫
- મેં તો મારા મુરતકને, જુજ રણમંડળમાં રાજ;
રાય યુધિષ્ઠિર કેરે અર્થે, તે સ્થળ કરવું તાજ. ૩૬
- એવું વચન સુણી અનુશાલવનું, પામ્યા અતિ ઉલ્લાસ;
એવે સહુને જીતી આવ્યો, કર્ણકુંવર પ્રકાશ. ૩૭
- તેણે સ્થાનક અશ્વજ આવ્યો, જ્યાં યુધિષ્ઠિર રાજન;
હજીયા રાય ફરીને બોલ્યા, કર્ણકુંવર તું ધન્ય. ૩૮
- અરે વીર ! સુણ મારી આગળ, સફળ પ્રતિજ્ઞા તારી;
અનુશાલવ મુજ બંધવ કીધો, એવો તું હપકારી. ૩૯
- ભાગ્યે સર્વ થયું સુખકારી, કારણ અખજ અમાઈ;
પ્રદ્યુમ્ન વૃષકેતુ બે કુશળ, નિરખું વદન તમાઈ. ૪૦
- એમ વિખાણ્યા વીર સુગમને, અતિ આનંદ્યા એશ;
રાય યુધિષ્ઠિર હય ગ્રહી કીધો, હસ્તિનાપુર પ્રવેશ. ૪૧
- સુભટ સભામાં આવી બેઠા, નિકટ સારંગપાણિ;
દેવકી માતા યશોદા કુંતા, રોહિણી રૂઢિમણી રાણી. ૪૨
- સત્યભામા ને અનંત વામા, અરૂંધતી અનુસોયા;
સર્વ મળી હય પૂજા કીધી, શ્રી ગિરિધારી જોયા. ૪૩
- અન્યો અન્યે આદર કરતા, ભૂપતિ આવ્યા જેહ;
ભોજન પાન અગરને ચંદન, બહુ વિધિ પૂજ્યા તેહ. ૪૪

ઉઝાં આસન વસન આપી, સહુ કોઇને સંતોષ્યા;
 ગજ વરકુંજર દાન કરીને, પૃથ્વીના-પતિ પોષ્યા. ૪૫
 ગજપુર આવ્યા ગોવિંદજીને, વહી ગયા દિન વીશ;
 પુનરપિ ચૈત્રિ પુનેમ આવી, દીક્ષા લીધ ક્ષિતીશ. ૪૬
 દ્રોપદી સાથે રાય યુધિષ્ઠિર, કરતા વ્રત અસિધાર;
 અંગીકાર કરી નૃપ હયનો, પૂજે વિવિધ પ્રકાર. ૪૭
 વિપ્ર તણી ઘણી પૂજા કીધી, મહા ધનશું મહીપાળ;
 ગીત નિગમ વાજ્ર ધણાંને, મંગળ વાદ વિશાળ. ૪૮
 હય-શીર પત્ર કનકનું શોભે, ચંદન ચર્ચિત રૂપ;
 કુમકુમકાંત કુસુમની માળા, નાના વિધના ધૂપ; ૪૯
 તુરંગ તનુક્ષણ મૂઝ્યો મહીપતિ, શીરપર ચમર ઉઘોતે;
 રક્ષણ કરવા રાજા ધર્મે, પ્રેયો પારથ પોતે. ૫૦
 રનાન કરી ઉજવળ અંબર, પેહુયો પારથ વીર;
 દૂર્વાને વળી અંપક મંડિત, માળ વિરાજે ધીર. ૫૧
 મુસ્તક ઉપર મુકુટ વિરાજે, કર ઝાલ્યું ગાંડિવ;
 છત્ર ચમર શીર ઉપર શોભે, મન ઉત્સાહ અતીવ. ૫૨
 પારથ વ્રત્યે ધર્મ કહે, હય રક્ષણ કરજો શર;
 પુરુષોત્તમને પ્રસાદે તુજ, થાજો વિઘ્ન વિદૂર. ૫૩
 તુને માર્ગમાં કલ્યાણ હજો, તું ભીતિ ન પામીશ મન;
 પુનરપિ પાછો આગમ કરજો, કુશળો સા'ય સ્વામીન. ૫૪
 પિતા રહિત બાળકને રણમાં, રજો મારતો રાય;
 ગુરૂ બાંધવનું વચન સુણીને, પારથ પ્રસન્ન થાય. ૫૫
 ગુરૂજનને પ્રણામ કરીને, કુંતા પાસે આવ્યા;
 નમસ્કાર કર્યો કુંતાને, દેવકીને મન ભાવ્યા. ૫૬
 અરૂંધતી અનસૂયા ઉભાં, રૂકિમણી રાણી જોતે;
 ગાંધારી ધૃતરાષ્ટ્ર સહુને, પૂછે પારથ પોતે. ૫૭
 જાઉં અમે હય રક્ષણ કરવા, પ્રેયો ધર્મકુમારે;
 એમ સુણી અર્જુનને બેઠયાં, કુંતાજી તે વારે. ૫૮
 આહો ધર્મજય! ધર્મ નિમિત્તે, જાઓ છો હય સાથે;
 કવણ સાલક ને સૈન્ય કેટલું, આપ્યું પાંડવ-નાથે. ૫૯

- અર્જુન કહે શ્રી કૃષ્ણે પ્રેર્યો, કુંવર કટક સમેત;
 શ્રી કૃષ્ણે શીખામણુ દીધી, પ્રદુન્નને અતિ હેત. ૬૦
- કુંવર મારે તન મન ધન છે, અર્જુન એ અભિરામ;
 મુજને પાળે ત્યમ અર્જુનને, પાળ સદા સંગ્રામ. ૬૧
- પિતા પુત્રના પાણુ વિષે, 'કાંઈ આપે નિજ રહસ્ય;
 રૂડો હોય તે રાખે તેને, 'ભુંડો કરતો ધ્વંશ. ૬૨
- કર્ણકુંવરને કૃષ્ણ કહે, સુણુ વૃષભધ્વજ મુજ વાત;
 પ્રદુન્નની સંભાળ તુને છે, સૈન્ય સહિત વિખ્યાત. ૬૩
- અર્જુન કહે સુણુ માતા મારી, અનુશાલ્ય ત્યાં આવે;
 યૌવનાશ્વસુત સાથે આવે, પોતાનું દળ લાવે. ૬૪
- મારી સા'ય કરવા ધર્મે, પ્રેર્યો એ ભૂપાળ;
 માં કરશે માતા ચિંતા મારી, મોટા કૃષ્ણ કૃપાળ. ૬૫
- કુંતા કહે સુત રણમાં રહેજે, વૃષકેતુને રાખી;
 શોકસહિત આ યજ્ઞ થાશે, જો તું આવીશ (એ) પાખી. ૬૬
- વિજય કરીને સત્વર આવે, હયને કુશળો લાવે;
 એમ કહીને કુંતા રોતાં, પ્રેર્યો પારથ ભાવે. ૬૭
- વળતા પાર્થ હરિને દેખી, નમસ્કાર કર્યો હેતે;
 શણુગાર્યા રથ ઉપર બેઠા, ચાલ્યા સૈન્ય સમેતે. ૬૮
- નાનાવિધ વાજ્ર વજ્રડે, હોમ તણા બહુ ધૂપ;
 શેકા વ્રીહિયે વધાવે કન્યા, કુસુમે છાયો ભૂપ. ૬૯
- આર્શીવાદ ભણુતા બ્રાહ્મણ, નગર લોક' હિત જોતા;
 એણી રીતે અર્જુન ચાલ્યા, આનંદ જોગ્યવ હોતા. ૭૦
- વૃદ્ધને પ્રણામી વૃષકેતુ, પેડો મંદિર માંય;
 પોતાની પત્નીને પૂછે, વીર વિલોકી ત્યાંય. ૭૧
- સાંભળ સુંદરી પારથ સાથે, પૂરથી જાજી હુંય;
 કુંતાં આદે અબળા કેરી, સેવા કરજે તુંય. ૭૨
- સાસુ કેરી સેવા કરતાં, ઉત્તમ પદ પરમાણુ;
 સ્વજન કેરી સેવા કરતાં, નારીને કલ્યાણ. ૭૩
- અબળા તું અમને સંભારે, નારી રખે વિસાર;

- વૃષકેતુની વાણી સુણીને, બદ્રાવતી કહે ત્યારે. ૭૪
 મારું મન તમને મૂકીને, ક્યારે ક્યહું ન જાય;
 તમારું મન મુજને મૂકે તો, સુખે મૂકજો રાય. ૭૫
 અહો નાથ ! પાર્થ હયનું, રક્ષણ કરજો નિત્ય;
 સન્મુખ રહી સંગ્રામજ કરજો, વિમુખ ન થાશે સત્ય. ૭૬
 કૃશવતી કામનીઓ સધળી, (યાં) આવી છે સવિલાસ;
 તારી નારી મુજને નિર્ખી, રખે કરંતી હાસ. ૭૭
 ક્યહું એક રણમાં વિમુખ થશે તો, સાંભળી સર્વે હસશે;
 નવ સહેવાય હશ્યાં નારીનાં, મારે મન દુઃખ વસશે. ૭૮
 એનો પ્રાણપતિ પરમેશ્વર, સન્મુખ વિમુખ ન હોય;
 વિમુખ થકો તે સન્મુખ કહેવો, તે જાણે સહુકાય. ૭૯
 એ સર્વે સંભારી સ્વામી, સિદ્ધ કરે નિરધાર;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, કુંવર ઉચ્ચર્યા ત્યાર. ૮૦
 કર્ણકુંવર તે બદ્રા સાથે, હાસ્ય કરી કહે વાણ;
 ત્રણ લોક જો રણમાં આવે, મુજ સન્મુખ નિરવાણ:- ૮૧
 પાર્થ અર્થે સકળ કટક તે, સાંભળીશ (સહુ) મેં માર્યું;
 કહેશે કર્ણકુંવરે તતક્ષણ, સધળું સૈન્ય વિહાર્યું. ૮૨
 કર્ણકુંવર જો રણથી ભાગે, તેનું એ પરમાણુ;
 વાસુદેવનો મહિમા ત્યારે, સધળો નિષ્કળ જાણ. ૮૩
 કાશી સ્મરણથકી નહિ મુક્તિ, ગયા વિષે પિંડદાન;
 માથે વેણી નિરમ્બજન, નહીં તે એહ સમાન. ૮૪
 બિંબ અનુપમ અધર જે રૂડા, એવું મુખ જે તારૂં;
 જો હું દૂરીને નવ નિર્મું તો, એહ નિદર્શન મારું. ૮૫
 એવું વચન કહી વૃષકેતુ, જાતાં જાહુ નર ધેરો;
 આજણુ ધેતુ હવન વંદીને, મનમાં હર્ષ ઘણેરો. ૮૬
 બીમ તથા ભગવાન પ્રવેશ્યા, હરિતનાપુર શુભ સાળ;
 માહિષ્મતી નગરીને પામ્યો, પારથ કેરો વાળ. ૮૭
 નીલધ્વજ રાજાની નગરી, કોટ મનોહર સોય;
 નાના લોક વસે નગરીમાં, આનંદ આચ્છવ હોય. ૮૮
 રેવાજળનું પાન કરે ને, નગરી સિંગાકાર;

જાણે એ શંકરથી બિન્યો, પૂરમાં પેઠો ત્યાર.	૮૬
નર નારીનાં રૂપ મનોહર, દિવ્ય સરીખા દેહ;	
નીલધ્વજનો કુંવર કલાવે, પ્રવીર નામે જોહ.	૮૭
સહસ્ર સુંદરી સાથે રમતો, વાડીમાં તે વીર;	
ધૂલી વેલ વિરાજે વનમાં, વાતો સાર સમીર.	૮૮
ઉત્તમ આસન ઉપર બેઠો, ચંપક હેઠળ એવો;	
આરે પાસે શુભ શણગારી, જૈરી નારી સેવ્યો.	૮૯
વર વર્ણી શ્યામાએ સેવ્યો, સુંદર લોચન સ્વામી;	
અજ્ઞાત રજસિ શ્યામા કહીએ, સ્વરવર્ણીની રજ પામી.	૯૦
અપ્રસવતી નારી જૈરી, જે પ્રસવી એક વાસ;	
આર જાતની નારી હુતી, પ્રવીર કેરે પાસ.	૯૧
પ્રવીર કેરી પટરાણી જે, મદનમંજરી જાણ;	
મણિમાળા મંડિત મહિલાશું, બોલ્યો ભૂપતિ વાણ.	૯૨
વનિતા સદળ મળીને વેગે, વેલ કુસુમ કર વીણે;	
વેલ વીણતાં ભૂષણવાળે, કંકણને સ્વર ઝીણે.	૯૩
ધૂધ્યાં ધૂલ ચુંટે તે ચતુરા, (જાણે) રખે વેલ દુખાતી !	
પ્રાણનાથની પાસે હતમ, સ્વર આલાપી ગાતી.	૯૪
પ્રવીરની પટરાણી કહીએ, મદનમંજરી રંગ;	
તે વનિતાએ વનમાં દોઢો, આવ્યો તેહ તુરંગ.	૯૫
મહા મણિમય માળા માંડત, લલાટ બાંધ્યું પત્ર;	
કામિનીકર કુમકુમશું પૂંજ્યો, કુસુમ સંહિત સર્વત્ર.	૯૬
પ્રવીર પ્રત્યે પ્રેમદા બોલી, અર્જુનનો હથ નિરખી;	
આહો નાથ ! જે વાણ ઉભો, શોભા શશિયર સરખી.	૧૦૦
રાતો કંઠ અધર પૂછ પીણું, સુંદર ધુંધટ ત્રાહો;	
કુણ્ણુ નયન ને જીવ્હા રાતી, કોના કરથી નાહો.	૧૦૧
લલાટ લેખ પત્ર પ્રકાશી, વાંચો મારા નાથ;	
મારું મન વાંચ્યું કરવા પતિ, હયને ઝાલો હાથ.	૧૦૨
જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, વળતો વાણ ઘેર્યો;	
પ્રવીર હયની પાસે આવ્યો, સ્ત્રીની પુદ્ગે પ્રેર્યો.	૧૦૩

વીરે વળતો વાછ કુસુમિત, કેશચાળીએ સા'થો;
 ધર્મરાયનું લિખિત પત્ર તે, વાંચી વીર વવાયો. ૧૦૪
 રાય યુધિષ્ઠિર કેરો ઘોડો, (તે) યજ્ઞ કરવા છોડયો;
 અર્જુન એને રાખે તે, ગ્રહેજો જેને (હોય) જોડો. ૧૦૫
 એવું જાણી વીર પ્રવીરે, હય પ્રેયો પૂરમાંય;
 સકળ સુંદરી પૂરમાં પ્રેરી, પોતે ઉભો ત્યાંય. ૧૦૬
 મોટું દળ મેળીને ઉભો, અર્જુનને તૃણ ગણતો;
 જનમેજય રાજની પ્રત્યે, જૈમિનિ એવું ભણતો. ૧૦૭
 ઇતિ ભારત અશ્વમેધ પર્વમાં, અધ્યા' ચતુર્દશ ગાયો;
 જે અધ્યા'માં માહિષ્મતી, નગરીમાં હય સા'થો. ૧૦૮
 એ અધ્યામાં શ્લોક થયા છે, સુંદર શત સાક્ષાત;
 રત્ન કહે યત્ને કરી કીધાં, શત ઉપર પદ સાત. ૧૦૯

અધ્યાય ૧૫ મો રાગ રામઝી.

જૈમિનિ કહે તમો સાંભળો, જનમેજય સત્ય;
 ત્યાર પછે હયમેધના, હયવર કેરી ગત્ય. ૧
 પાછળથી હય શોધતા, પછે પારથ આવ્યા;
 અનુશાસવ પ્રધુમ્નને, નિજની સાથે લાવ્યા. ૨
 યૌવનાશ્વ વૃષકેતુ ત્યાં, ધાયા બળ સેતુ;
 સર્વ વિષે આગળથકી, આવ્યો તે વૃષકેતુ. ૩
 સેન્યા મેળી આગળે, રહ્યો વીર પ્રવીર;
 તે દીઠો વૃષકેતુએ, ધરતો અતિ ધીર. ૪
 રહે રહે કહેતો વીર તે, ધરી આયુધ ધીર;
 નીલધ્વજનો પુત્ર હું, માફ નામ પ્રવીર. ૫
 અશ્વ અમો કોપે કરી, પૂરમાંહે પ્રવેશ્યો;
 પાંડવમાં પ્રાક્રમ હશેતો, ફરી પાછો ભેશો. ૬
 પ્રવીર પ્રત્યે એમ કહે, વાણી વૃષકેતુ વીર;
 પેહેજો વઠ તું હું સમીપ, પછે પારથ ધીર. ૭
 એમ સુણી વૃષકેતુને, શર પાંચજ પ્રાર;

૧ અર્જુન એને તે ગ્રહેજો, જે જેને હો જોડો. પ્ર. ૨. ૨ કર્ણકુંવર
 પ્રત્યે કહે, એમ વાણી. પ્ર. ૧.

એકે શરે સારથી હણી, શર ચારે માર.	૮
પછે પ્રવીરને વૃષકેતુએ, મારિયાં શર સાત;	
હાર્ય કરી હયને હણ્યા, શર ચારે વિખ્યાત.	૯
લીલા વાછ પ્રવીરના, જેવી પોપટ પાંખ;	
તે હય વૃષકેતુએ, એક ક્ષણ નવ સાંખ્ય.	૧૦
કર્ણસુતે કીધો પછે, સિંહનાદ મહાન;	
પ્રવીરે વેધ્યો પછે, કર્ણપુત્રનો કાન.	૧૧
ત્રણજ આણે કર્ણનો, પુત્ર મૂર્છા ધાર્યો;	
ત્યાર પછી એકે શરે, અનુશાલવને માર્યો.	૧૨
ત્યાર પછી અનુશાલવે, શર મૂક્યા ઘોર;	
ઢાંચ્યો વીર પ્રવીર ત્યાં, નવ દીસે અંકાર.	૧૩
હાહાકાર કરે સહુ, બહુ વૈર પ્રકાશ;	
નીલધ્વજ આવ્યો ત્યાંહાં, ગ્રહી પાવકપાશ.	૧૪
ત્રણ અક્ષોહિણી ત્યાં, સેના નૃપતિ લાવ્યો;	
અનુશાલવ વશ પુત્ર તે, ત્યાંચકી મૂકાવ્યો.	૧૫
નીલધ્વજે પછે સર્વને, હણ્યા દશ દશ આણ;	
જૈમિનિ કહે તમે સાંભળો, જનમેજય બાણ.	૧૬
દળ દીકું તેણે હણ્યું, કોપિયા અર્જુન;	
સન્મુખ આવીને રહ્યા, કહે એમ વચન.	૧૭
પાંચ આણ પછે પારથે, નૃપતિને માર્યા;	
નીલધ્વજે તે આવતા, શર સઘ વિઠાર્યાં.	૧૮
નિજ શર છેવા ફેખતાં, પારથ અતિ કોપ્યો;	
હય રથ સેના સારથી, રાજશું લોપ્યો.	૧૯
અદૃષ્ય કર્યા અવનિપતિ, અતિઆણ હજારે;	
રાજજીને રણ મધ્યે, કો ના દેખે ત્યારે.	૨૦
કો એક વૈજયંત્ય યથા, બંડે હરિ હીસે;	
કૃષ્ણની તેણે સ્તુતિ કરી, યમદૂત ન દીસે.	૨૧
મૂર્છા મૂકીને બળે, હઠ્યો વૃષકેતુ;	
મદ માતો રાતો ધણું, ધાતો નિજ હેતુ.	૨૨

મામાતા પોતા તણો, જે પાવક બાંધ્યો;	
રીસથકી નીલધ્વજે, શર અગ્નિ સાંધ્યો.	૨૩
નીલધ્વજ ભુજી પળ્યો, તે પાવક બાળે;	
પારથ સેના બાળતો, પાવક નિજ જ્વાળે.	૨૪
ગજ ઘોડા નાશી ગયા, અગ્નિએ અકળાયા;	
પાળા આયુધ નાખતા, અસ્ત્રાર પળાયા.	૨૫
ભાર ભર્યા નાઠા કરમ, અગ્નિએ આખડતા;	
બડક્યા પોઠી અપાર ત્યાં, મારગમાં પડતા.	૨૬
વેસર વનિહિએ બાળ્યા, પળ્યા મહા વનમાંય;	
શકટ બળે ભારે ભર્યા, અર્જુનનું રણ ન્યાંય.	૨૭
છત્ર ચમ્મર બડકે બળે, અગ્નિ અતિ લાગ્યો;	
માંસ ધાતુ ટોળે મજ્યાં, ત્યાં પાવક જાગ્યો.	૨૮
પાર્થનું દળ પાવકે. એણી રીતે ખાધું;	
ત્યારપછી ત્યાં પારથે, શર વરણનું સાધું.	૨૯
વનિહિ સમાવવા પારથે, પ્રેર્યું વરણ અસ્ત્ર;	
વનિહિ તોય સમ્યો નહીં, થયું નિર્દુળ શસ્ત્ર.	૩૦
અર્જુન એવું ઉચ્ચર્યા, જ્યારે દીપી આગ;	
વેદ તણું મુખ તુંજ છે, નમું તારે પાગ.	૩૧
યજ્ઞ યુધિષ્ઠિર આચરે, તુને પ્રસન્ન થાવા;	
તેજ મુને ગાંડિવને, રથ આપ્યો બાવા.	૩૨
હું સાથે તું સર્વદા, અતિ સૌમ્ય દૃષ્ટ સાધે;	
સૈન્ય હણ્યું હય નિર્ગમ્યો, વળી શાને વાધે.	૩૩
હું પરથી હિત ઉતરે, શું ચાહે માફ;	
જનમેજય પૂછે પછે, જૈમિનિને સાફ.	૩૪
નીલધ્વજને ક્યમ થયો, અગ્નિ યામાત્ર;	
એવી કન્યા કોણુ જે, જેને પાવક પાત્ર.	૩૫
તે મુજને કહેા જૈમિનિ, મેં પૂછ્યું જેહ;	
કોતુક મુજને ઉપન્યું, તે બાંજેની સંદેહ.	૩૬
જૈમિનિ કહે તે ભૂપને, પટરાણી જ્વાળા;	

કન્યા પ્રસવી તેણીએ, સ્વાહા સુવિરાળા.	૩૭
તાત તણે ઘેર તે સુતા, સહુને સુખકારી;	
૩૫ અનુપમ તેહનું, ત્રિભુવન મનોહારી.	૩૮
એક સગે નીલધ્વજે, તે કન્યા દીડી;	
કોને દેવી દિકરી, મન ચિંતા પેઠી.	૩૯
પુત્રીને પૂછે પિતા, વર કોણુ ગમે છે;	
રાજા રાજકુમાર ત્યાં, ખહુ ભાત્ય રમે છે.	૪૦
વર સ્વયંવરને વિષે, તું આવી રે'જે;	
આસને બેઠા ભૂપમાં, ગમતો વર એ'જે.	૪૧
તાત પ્રત્યે સ્વાહા કહે, લગ્ન યુક્ત શોભી;	
માણસને ના વર પિતા, તે તો મહા લોભી.	૪૨
હું સરખો સ્વામી તમો, કો સુરવર શોધો;	
નીલધ્વજને કહે કન્યા, કહું તે પ્રતિગોધો.	૪૩
દેવપતિ મહા પ્રાક્રમી, વર્યની વર બાધ;	
વિસ્મય માનવ લોભિયો, યાં આવશે ધાધ.	૪૪
મદમાતો માતંગ જે, ઐરાવત કહાવે;	
ત્યાંહાં બેશી મૃગસોચની, મધવા વળી આવે.	૪૫
તાત પ્રત્યે બોલી પછે, સ્વાહા તે અભિરામ;	
હે તાત ! ન ઇચ્છું ઇન્દ્રને, સહુ દોષનો હામ.	૪૬
પારકી મોટમ નવ ખમે, તપ દાનનો દેશી;	
ગૌતમ નારી સાધવી, કપટે કરી પેખી. •	૪૭
જેણે જગત ગુર, હરિ બાંધવ કાધો;	
સુરપતિપદ જેથી અડચું, જગતિ યશ લીધો.	૪૮
માણસ મેં મૂક્યાં ત્યાંહાં, સુણ કારણુ તાત;	
મલિન તનુ નિત્યે રહે, સ્ત્રીનું સાક્ષાત.	૪૯
એક પતિ પામી કરી, ખીજને કામે;	
તે નારી વ્રત ભંગ થઇ, ગતિ દૈરવ પામે.	૫૦
સ્વામી મુએ સ્ત્રી અંગને, સ્પર્શે છે જેહ;	
વર વનિહિમુખ દેવનું, મુજને ગમે તેહ.	૫૧

કિન્નર દાનવ દેવતા, વળી અન્ય અપાર;	
પાવક પાખી કાઠને, ન વર નિરધાર.	૫૨
પાવક પોતે આવીને, જો મુજને માયે;	
તો તું તેને આપજે, મુજને સુણ સાયે.	૫૩
એમ સુણી સહુ સુંદરી, હસી બોલી વાણી;	
એ શું બોલી બાળિકા, વિપરિત જોહ અજાણી.	૫૪
વન્દિતે ક્યમ વર વરે, સર્વ ભક્ષ પેટા;	
બ્યાં સાથે ત્યાં કાળું કરે, જેને વાહન ઘેટા.	૫૫
જીવંદા જેને સાત છે, મુખ માંહે ધૂમાડો;	
હાહા કપ્ટે બાળતો, એવો અસિ આડો.	૫૬
સ્ત્રીજનનું મન માને તો, નર નીચ પળાયે;	
ગંગા સરખી સાધવી, નીચે સ્થળ જાયે !	૫૭
જૈમિનિ કહે સ્વાહા તણી, સુણી એવી વાણી;	
નીલધ્વજ હજ્યો ધણું, મન વિસ્મય આણી.	૫૮
એવી વાણી સાંભળી, યદ્ય સત્વર સ્વાહા;	
ઉજવળ વસ્ત્ર ઝોઢણે, ઉદકે અવગાહા.	૫૯
હોમ હુતાશન સ્થાપવા, દિનમંડળી માંડી;	
ઉપવન આવી બાળિકા, મદ મોઠમ છાંડી.	૬૦
ચંદન અગર કપૂરને, ધૂત સુંદર દુગ્ધ;	
શર્કરા તિલ મધ શેલડી, હોમાવે મુગ્ધ.	૬૧
તંબોળ દ્રાક્ષ લવંગને, મોગરાની માળા;	
કદલીશળ બ્રાહ્મણ પ્રત્યે, હોમાવે બાળા.	૬૨
વિપ્ર તણે વેશે કરી, અસિ ત્યાં આવ્યો;	
નીલધ્વજ નગરી ગયો, ભૂપે પધરાવ્યો.	૬૩
પૂજી અરચી વિપ્રને, આપિયું આસન;	
રાજ પૂછે ક્યાંચકી, આવ્યા મુનિજન.	૬૪
મુજને ઘોની આગન્યા, કંઈ કહો તે કામ;	
એમ સુણીને ભૂપશું, મુનિવર બોલ્યા આમ.	૬૫

શાંડિય ગોત્રે વિપ્ર હું, કન્યાનો કામી;	
તારે મંદિર કન્યકા, મુજને દેસ્વામી.	૧૧
રાગ કહે મારી સુતા, નરને નથી વરતી;	
પાવકને વરવા તણી, મન ઇચ્છા ધરતી.	૧૭
ખીજ આપું બાળિકા, જો બાવે તુજને;	
વિપ્ર કહે નૃપ જાણુજે, પાવક તે મુજને.	૧૮
સ્વાહાને સત્યે કરી, યયો હું તુષ્ઠમાન;	
જૈમિનિ જનમેજય પ્રત્યે, કહે સુણ રાજાન.	૧૯
વિપ્ર તણી વાણી સુણી, હસતા સહુ જન;	
નીલધ્વજ રાગ પ્રત્યે, બોલ્યો સુવચન.	૭૦
કન્યાને કાળે યયો, દિજ પાવક રૂપ;	
પાવક પાખે કન્યકા, નવ દેવી ભૂપ.	૭૧
મંત્રી છે જે માહરો, અગ્નિ પરખી જાણે;	
એમ સુણી મંત્રી કહે, જનવાચ્ય પ્રમાણે.	૭૨
વન્હિ તુને જાણું અમો, તું પાવક રૂપ;	
આ સહુને દેખાડતું, નિજ તેજ અનુપ.	૭૩
પછે વિપ્ર તણા મુખમાંચકી, પ્રકટી મહા જ્વાળ;	
સ્ફૂર્તે બજે પ્રધાનની, મહા ક્રોધ કરાળ.	૭૪
મંત્રી દાખ્યો દેખતાં, કાંખ્યા સહુ ક્રોધ;	
વન્હિસ કત્તે ભૂપતે, સમાવ્યો અગ્નિ સ્રોધ.	૭૫
એવામાં વર્ત્ય ત્યાંહાં, આશ્ચર્ય અતોલે;	
કન્યાની મારી હસી, નૃપ પ્રત્યે બોલે.	૭૬
એ દિજને કન્યા તમો, નવ દેવી કદાશ;	
ઇંદ્રજાળીવત વન્હિને, દેખાડે પાસ.	૭૭
રાગ કહે સાળી પ્રત્યે, હસવાનું પાત્ર;	
ધેર તમોએ તેડવો, મારો એ યામાત્ર.	૭૮
વાડવ કે પાવક હશે, કર્ય એહ પરીક્ષા;	
એમ સુણી સાળી પળી, દિજશું અહી શિક્ષા.	૭૯
નાર કહે દિજ તું કને, કાંઇ પારખું માયું;	

એવે સમે અળળા તણું, વર મંદિર લાગ્યું.	૮૦
રહે રહે કહેતી નાસતી, ન્યારે ખડકી ધડકી;	
ઝોઢણુ પેરણુ પરજળ્યાં, બય પામીને બડકી.	૮૧
વળતાં બળતાં લૂગડાં, નાખી ને નાઠી;	
સળળ કોલાહલ ત્યાં થયો, ન્યારે તરણી ત્રાઠી.	૮૨
લોક સહુ નાઠા પછે, અગ્નિથી બયભીત;	
રાયભવન રોતી પ્રિયા, આવી તેહ અચિંત.	૮૩
સાળી કહે રાજ તમો, ધર બળાવો મારાં;	
રાજ કહે સુણુ શાળિકા, એ લક્ષણુ તારાં.	૮૪
થોડે કાળે સુંદરી, તેં પાવક પરખ્યો;	
ઉભી રહે કર્ય પારખું, નૃપતિ કહી હરખ્યો.	૮૫
રાણી કહે રે રાયજી, તમો રહું કીધું;	
યામાતા અગ્નિ કર્યો, સહુ કારજ સીધું.	૮૬
એવે સમે અગ્નિ ત્યાંહાં, તેડયો નૃપ હેત;	
મુજ પુરથી જાવું નહીં, રાખો એ સંકેત.	૮૭
તો કન્યા આપું તુને, જો એહેવું બાવે;	
તેં મારા રિપુ બાળવા, જો કો પુર આવે.	૮૮
ત્યાર પછી નૃપને કહે, પ્રભાવ પ્રધાન;	
યામાતા અગ્નિ કર્યો, તે ન ઘટે રાજન.	૮૯
સ્વાહાને સાથે ઝહી, નૃપ જનાર અમોલ્યો;	
પ્રભાવની વાણી સુણી, નૃપતિ એમ બોલ્યો.	૯૦
ન્યાર લગી ન થયો રવિ, મારો યામાત્ર;	
ત્યાર લગી એની તનુ, મહા-તેજનું પાત્ર.	૯૧
પાવક પાસે માહરી, નગરી રખાવાં;	
સ્વાહા આપી આજથી, અગ્નિને બાવા.	૯૨
જૈમિનિ કહે શુભ લક્ષમાં, નૃપે કન્યા આપી;	
ત્યારથકી અમિ રહ્યો, નૃપ-મંદિર થાપી.	૯૩
તે અમિ સાધ્યો નૃપે, આપણો યામાત્ર;	
પૂછ્યું તે કારણ કણું, જનમેજય દાત.	૯૪

ત્યાર પછી કહું સાંભળો, જનમેજય જાણુ;	
પાવક વાધ્યો બેગશું, સુણી પારથ વાણુ.	૯૫
વળતું સમયું પારથે, નારાયણનું અસ્ત્ર;	
પાવક પામ્યો શાંતિ ને, નિરખી હરિશસ્ત્ર.	૯૬
પાવક પારથની કને, ઉભો કર જોડી;	
પોતાનું કારણ કહ્યું, પારથને સહુ માંડી.	૯૭
પારથ તારી ઉપરે, મેં પાડ્યો દંડ;	
અશ્વમેધ તો તું કરે, મહા ધર્મ પ્રચંડ.	૯૮
પારથ તારી પાસે રે, પરમેશ્વર પોતે;	
ચત્ર મંત્રને દેવતા, મિથ્યા હરિ જોતે.	૯૯
હરિ વિણ ખીજો કો નથી, જન પાવનકારી;	
વિણ તણો તુજને નથી, વિશ્વાસ વિચારી.	૧૦૦
ક્ષીરનિધિ પામ્યો યજ્ઞે, દૂધે દુગ્ધ અન્નનું;	
સૂર્યને મૂકી અહે, ઉઘોત અગિયાનું.	૧૦૧
ખીર કૃતમ્નિ હું નથી, તુ મારો મિત્ર;	
તારી સેના મેં દહી, મુને સાક્ષે ચિત્ર.	૧૦૨
જો તું નારાયણ તાણું, શર પહેલું કરતો;	
તો હું તારા સૈન્યને, શી રીતે અસ્તો.	૧૦૩
જે કો બજે ભગવાનને, તેનો ભવ ભય નાસે;	
પારથ સેના તાહરી, ફરી જીવતી થાશે.	૧૦૪
મુજને યાદાં મૂકી કરી, નૃપતિ ગયો ધેર;	
ધોડો ધર્યો ધોડારમાં, જઈને કહું પેર.	૧૦૫
એમ કહી અર્જુનનો, મહા ક્રોધ સમાવ્યો;	
નીલધ્વજ રાજા કને, ૫૨ી પાવક આવ્યો.	૧૦૬
આવ્યો દેખી વન્હિને, નૃપે વામ્ય ઉચ્ચાર્યું;	
સૈન્ય ધનંજયનું દહ્યું, તેં કીધું વારું.	૧૦૭
જૈમિનિ વાણી ઉચ્ચરે, જનમેજય-જાગ;	
વાણી સુણી નૃપતિ તણી, એમ ઉચ્ચરે આગ.	૧૦૮

૧ માંડ્રો પ્ર. ૨. ૨ યજ્ઞ કર્મને શોધતા. પ્ર. ૧. ૩ ધોડો અથવા ધોડારમાં જઈને કહું પેર. પ્ર. ૧.

સાંભળ બૂપતિ દીપતું, દળ પારથ કેરું;	
કોણ સુભટ બાળી શકે, હોય કોણ ધણેરું?	૧૦૯
જેના ચિત્ત બિષે વસે, હરિ પાતિકહારી;	
ત્યાં આવે નૃપકેસરી, કરવા સ્તુતિ સારી.	૧૧૦
આપો હય ઉતાવળો, જો ઉત્તમ ઇચ્છો;	
અર્જુન આગળ કોણ હું, સર્વ તમે પ્રીડો.	૧૧૧
કૃષ્ણ સખા અર્જુન એ, મોટો ધનુર્ધારી;	
ખાંડવ બાળી વેદના, ઘણી ટાળી મારી.	૧૧૨
ખર મામાત્ર ભાવથી, વિસર્થો હું પ્રીત;	
જૈમિનિ કહે નૃપતિ પ્રતિ, અગ્નિએ કહી નીત.	૧૧૩
એમ સુણી નીલધ્વજે, માન્યુ નિજ હેત;	
રાજાએ નિજ નારને, પૂછ્યો ત્યાં સંકેત.	૧૧૪
જવાબા એવું સાંભળી, પતિવાક્ય ઉઘાપે;	
આપણને સેના છતે, હયને કાં આપે?	૧૧૫
રાજા તારે પુત્ર છે, વળી તેના પુત્ર;	
શુદ્ધ સગા બાંધવ વળી, ઘણી સેના સૂત.	૧૧૬
તું પણ પોતે શૂર છે, નૃપ ક્ષત્રી થા તું;	
દ્રવ્ય ભર્યું ભંડારમાં તે, ધરંમાં નથી માતું.	૧૧૭
એ રીતે નિજ નારીએ, નૃપતિને પ્રમોદ્યો;	
બૂધ્યો ભારતની ગતિ, કુમતિ અતિ કોદ્યો.	૧૧૮
પુનરપિ સેના સૂજ કરી, ધરી ધીરજ ધાતો;	
કર્ણ તણા હણુનારપે, રણને રસ જાતો.	૧૧૯
રાજાને નિરખ્યો પારથે, પડે આંસુખાર;	
તીક્ષ્ણ બાણે કાપતો, દળ કોટિ પ્રકાર.	૧૨૦
એક ધનંજયને શરે, દળ છાયુ તેહ;	
મહાબળ બાંધવ સુત હણ્યા, થયું અદભુત એહ;	૧૨૧
રાજાનો રથ સારથી, શું બાંજ્યો ભારી.	
એક ક્ષણે એવું કર્યું, મન વૈર વિચારી.	૧૨૨
નીલધ્વજ રથ ઉપરે, મુર્છાંગત કીધો;	
સારથીએ રણમાંચકી, રથ બાહેર લીધો.	૧૨૩
એવે સમે રજની પડી, ઘેર આવ્યો જૂપ;	

કોપ કરી જવાળા પ્રત્યે, બોલ્યો દુઃખ રૂપ.	૧૨૪
જવાળા તે આપી મુને, મતિ મહા દુષ્ટ;	
સ્વજન હણ્યા તુજ યુદ્ધિએ, હું પામ્યો વળિ કાઠ.	૧૨૫
જવાળા તું જાને પરિ, અથવા રહે ઘેર;	
મેં તો એ હય આપવો, નથી ખીજી પેર.	૧૨૬
એમ કહીને યસનો, ઘોડો ઝહી રાયે;	
મંત્રી મળ્યો ઉતાવળો, પારથ પે જાયે.	૧૨૭
રત્ન કનક અંજર બહુ, ઝહી નાર સમાજ;	
નમસ્કાર કરવા પળે, જ્યાંહાં પારથ રાજ.	૧૨૮
અર્જુન ક્રોધ સમાવવા, નૃપ બોલ્યો આમ;	
પાર્થ તમે છો મહાબળી, કહો તે કંઈ કામ.	૧૨૯
પાર્થ કહે તું વીર છે, મોટો મહીપાળ;	
મારી સાથે આવ્ય તું, મારો હયપાળ.	૧૩૦
જૈમિનિ કહે વાજી વળ્યો, પછે દક્ષિણ દેશ;	
પાર્થ પાછળ નીસર્યા, સાથે નીલ નરેશ.	૧૩૧
જવાળાનો બાંધવ હતો, જેતું ઉદ્ધમુક નામ;	
રીસ ભરી સ્ત્રી નીસરી, ગધ તેને ગામ.	૧૩૨
શ્વેન કરે રીસે ભરી, નમી બોલી વાણ;	
હે બાંધવ ! અર્જુનનો, હવે તું ક્ષય આણ.	૧૩૩
એણે મંદિર માહરૂં, નિજ તેજે બાળ્યું;	
પુત્ર હણ્યા એ પાપીએ, સધળું દળ ટાળ્યું.	૧૩૪
દ્વિય માર્યા માહરા, નિજ વાજી લીધો;	
સ્વામીને જીતી કરી, અગ્રેસર કીધો.	૧૩૫
અર્જુન વધ વીર તું, મારે તારૂં પાસું;	
પારથને માર્યા વિના, લોવાએ નહિ આસું.	૧૩૬
જૈમિનિ કહે સુણ રાયજી, ઉદ્ધમુકનાં કર્મ;	
કો દૂતે માંડી કહ્યો, જવાળાનો ધર્મ.	૧૩૭
એવું જાણી ઉચ્ચર્યો, ભગિનીશું બ્રાત;	
યાંહાં સુખે રહે, તારૂં મંડલ માત.	૧૩૮
તારૂં કામ કરીશ હું, કો કાળે માય;	
જવાળા કોપે ઉચ્ચરે, અધુના કાં ના જાય.	૧૩૯

ઉદ્ધમુક કોપે ઉચ્ચરે, જવાળા 'મન તારું;	
પોતાના સરખું થવા, ધર ઇચ્છે માફ.	૧૪૦
તેં બોલું ધર તાહફે, ત્યમ ઇચ્છે ઘે'લી;	
મારા મંદિરમાંયકી, તું નીસર વેલી.	૧૪૧
એવું સુણીને નીસરી, ગંગા-ત્રક પેડી;	
જવાળા એવું ઉચ્ચરે, તે એક નાવ બેડી.	૧૪૨
મારા ડાળા ચર્ણુમાં, ગંગાજળ લાગ્યું;	
એ જળને સ્પર્શે કરી, માફ પાતક જાગ્યું.	૧૪૩
એમ સુણી પાસે તણા, જન બોધ્યા કોપી;	
એ શું બોલી પાપણી, રશ્રુતિ-માર્ગ લોપી.	૧૪૪
ખાતકદારી વારિએ, ગંગાજી કેફે;	
મંદ મતિ તું માનની, નવ લહે ઘણેફે.	૧૪૫
વળતાં ગંગા પ્રકટયાં, ત્યાંહાં મૂર્તિવંતાં;	
એ શું બોલી પાપણી, એમ વાણી કહંતાં.	૧૪૬
જવાળા કહે રે અપુત્રણી, સુણુ ગંગા વાત;	
પેહેલા તેં જળમાં હણ્યા, તારા સુત સાત.	૧૪૭
બીજા નામે જે હતો, તુજ પુત્ર પનોતો;	
કામજીત વિજયી મહા, સુર લોક સમોતો.	૧૪૮
તે પણ માર્યો પારથે, સયળાં શર તાણી;	
માંડ શિખંડીને વિષે, વધ મોટમ આણી.	૧૪૯
તે માટે મૃત પુત્રનું, જળ તેહ અપવિત્ર;	
કીધી માત અપુત્રણી, તું એ મહા ચિત્ર.	૧૫૦
જનહવી એવું સાંભળી, મહા કષ્ટ વચન;	
કોધ સહિત સુર સરિતા, એ શાખ્યો અર્જુન.	૧૫૧
ગંગા કહે કા વીરશું, વિજયીએ વડજો;	
છહે માસે આજથી, પાર્યંતું શીર પડજો.	૧૫૨
ત્યાર પછી જવાળા પડી, અગ્નિ માંહે જાણુ;	
પાવકમાં પડતાં થઇ, બીજામણો બાણુ.	૧૫૩
અર્જુનનો વધ વાંચતી, શર રૂપે એડી;	

ખમ્બનાહન ભૂપના, બાથામાં જઈ પેડી. ૧૫૪
 ધર્મ શ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધ અવધ્ય;
 અર્જુન શાપ તણે થયો, પંદરમો અધ્ય. ૧૫૫
 શ્લોક જ્યાં શત એકત્રીશ, કૃત ઉત્તમ મન;
 રત્ન કહે યત્ને કર્યાં, પદ શત પંચાવન. ૧૫૬

અધ્યાય ૧૬ મો રાગ ગોડીની ચાલ ટુંકડી.

નીલધ્વજના પુરથી વળ્યો, દક્ષિણ દિશે વાણ પળ્યો;
 પાર્થ તેહની પુઠે પગાય, મનમાં અવલંબી યદુરાય. ૧
 નીચાં ઉચાં લોચન ધરે, અશ્વ તણું અવલોકન કરે;
 આગળ આગળ અશ્વ પગાય પગલે પગલે પારથ જાય. ૨
 મોટો ગિરિ નામે સહદેવ, વિધ્યાચળ નામે ગિરિ એવ;
 ઝાઝા અર્જુન સાદડ જ્યાંય, અશ્વ ગયો તે પર્વતમાંય. ૩
 સાંભળ રાજ સુંદર વાત, પાર્થ પ્રવેશ્યા પશ્ચાત;
 ત્યાર પછી સેના પરવરે, તરવરનાં વન ચૂરણ કરે. ૪
 સેનાને સંચારે ખરો, દુર્ગમ પંથ કાઢો પાધરો;
 તે વનમાંના જે દેવતા, ^૧દીઠા પાર્થે હરિ સેવતા. ૫
 વન *રાજિ અર્જુનને જોય, હય અવલોકી કર્ષે સોય;
 વળતી અશ્વે દીડી શીળા, યોજન એક પ્રમાણે કળા. ૬
 વિસ્મય પામ્યો તેહ તુરંગ, દેખી ધસવા લાગ્યો અંગ;
 પૂર્વે જ્યમ પદ ઉપર ધરી, શીળા સુંદરી કાઢી હરિ, ૭
 એવું જાણી તે હરિ મૂઠ, શીળા તળે જઈ સ્પર્શ્યો ગૂઠ;
 વજ્ર લેપ ત્યાં પામ્યો તુરી, હાલી ચાલી ન શક્યો હરિ. ૮
 હરિને નામે નામજ સોય, તે માટે શું સરજો હોય?
 અચ્યુતને આરાધ્યા વણ, નિશ્ચે જડતા પામે જન. ૯
 જડિતભુત હય પાસે ગયા, હરિના સેવક વિસ્મે થયા;
 હયને નિરખી હસ્તા સોય, અદહાર્ય ગર્જતા કોય. ૧૦
 કહે કહે હય નિર્જો લીન, સંઘર્ષણ સુખને આધીન;
 કોએક અર્જુનને જઈ કહે, અહો ભૂપાં તુ કાંઈ નવ લહે. ૧૧
 શીળા વિષે હય નિશ્ચળ રહ્યો, અશ્વમેધ આશ્રણિએ થયો;
 સાંભળતાં એવી +પ્રચ્છતા, અર્જુન ત્યાંહાં પામ્યો કહતા. ૧૨

- પાર્થ સાથે પ્રદુન્ન ધીર, દેખી વિસ્મય પામ્યા વીર;
 યથા કમળ કમળાતું નિશા, અર્જુનની એવી થઇ દશા. ૧૩
- અર્જુન કહે ભડકી કરી, મૂકાવો મૂકાવો (કો) તુરી,
 હાંખા ચાબૂક કરમાં ધર્યા, ચાબૂકઅરવારે આદર્યા. ૧૪
- બળમાં તાડ્યો તેહ તોખાર, મુઠિને પાટુના પ્રહાર;
 પાર્થ પ્રેરે ઉપર રહી, મારીને મૂકાવો સહી. ૧૫
- તોય અશ્વ ન અળગો હોય, વિષ્ણુચક્રી જ્યમ વૈષ્ણવ કોય;
 પછે પારથે પ્રેર્યો દાસ, પૂછાવ્યા મુનિઆશ્રમ પાસ. ૧૬
- શીળા તણું કારણુ જાણુવા, અનુચર આશ્રમ જતા હવા;
 ઉત્તમ આશ્રમ દીઠો તદા, નવ પક્ષવ તરવર સર્વદા. ૧૭
- સુંદર આશ્રમ શોભા ભર્યો, હરિ પક્ષવ તરવર આવર્યો;
 સાદડ કર્ણિ વૃક્ષ વિશાળ, શોભે સુંદર તાલ તમાલ. ૧૮
- બકુલ આશ્રમે ચંપક વૃક્ષ, નાલિકેરી ખજુરી લક્ષ;
 નાનાભાત સરોવર સાર, શોભા સાગર રૂપ અપાર. ૧૯
- વૈર્ય રહિત પશુ આશ્રમ પ્રેરે, સુરભી વાધ સમીપે ચરે;
 માંઝારી મુખ દાઢ મોઝાર, ઉંદર અંગ ધસે બહુ વાર. ૨૦
- નકુલ નાગ મળી રમતા ત્યાંય, વૈર્ય ન રાખે માંહોમાંય;
 મોઢા મચ્છ તિમંગલ જેહ, નાનાને નવ મારે તેહ. ૨૧
- કાગ ઉલૂક કદા નવ દમે, દિવસે મિશ્રિત થઈને રમે;
 ખીજાં ફૂર પશુ જે વળી, સૌમ્ય સત્વ શું બેસે મળી. ૨૨
- ઋષિ સૌભરિ રહેતા તત્ર, તેનો એ મહિમા સર્વત્ર;
 એવો આશ્રમ નિરખી કરી, વળી નિહાળ્યો મુનિ સૌભરિ. ૨૩
- હરખ્યા અનુચર આવ્યા ફરી, તે ગતિ અર્જુનને ઉચ્ચરી;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ રાજન, એમ સુણી ઉઠ્યા અર્જુન. ૨૪
- સાત્યકિ પ્રદુન્ન તેડ્યા સાથ, વૃષકેતુ ભદ્રાવતી-નાથ;
 પાર્થ સાથે સત્વર થયા, પાંચે મળી મુનિ પાસે ગયા. ૨૫
- તેણે દીઠા સૌભરિ રૂખી, વિપ્ર સભામાં બેઠા સુખી;
 શિષ્ય બણાવે તેણે ઠામ, રઘુગ યજુર ત્રીજો શ્રુતિ સામ. ૨૬
- વેદાદિક શાસ્ત્ર અપાર, બણાવતો બહુ મુનિને સાર;

- અર્જુન ઉભા બેડી પાણી, નમસ્કાર કરી બોધ્યા વાણી. ૨૭
- અહો તપસ્વિ સાંભળો વાત, રાજા ધર્મ તણો હું જ્ઞાત;
અશ્વમેધના વાણ તણી, રક્ષા કરતો આવ્યો ધણી. ૨૮
- એ વાણ વર (તો) યાં સ્થિર થયો, એક શીળાએ વળગી રહ્યો;
અમો યુદ્ધમાં કૌરવ હણ્યા, પોતાના જાંઘવ નવ ગણ્યા. ૨૯
- તે પાતકનો થાવા પ્રાર, અશ્વમેધ આરંભ્યો સાર;
તેહ અમારું નાસે પાપ, શીળાયકી હય છૂટે આપ. ૩૦
- અશ્વ અડચાતું કારણ કહ્યો, મૂકાવાનો મદિમા લહ્યો ?
નૈમિનિ કહે સાંભળ નૃપમણિ, સૌભરિએ તે વાણી સુણી. ૩૧
- સકળ શાસ્ત્રનો કર્તા રૂપી, હાર્ય કરી બોધ્યો મુનિમુખી;
અમો સાંભળ્યો અર્જુન બળી, વિષ્ણુમુખે ગીતા સાંભળી. ૩૨
- તે વાણી બે રાખી હૃદયે, તો એવું વાયક ક્યાં વહે;
અશ્વમેધ ભ્રમ મિથ્યા કરો, પાસે રહ્યા પુરુષોત્તમ વરો. ૩૩
- મિથ્યા ઉચમ માંડ્યો સહી, પાસ રહ્યો હરિ જાણ્યો નહીં;
મિથ્યા ભ્રમ શું ભાખો આંખ, અમો હણ્યા કૌરવ રણ માંખ. ૩૪
- કોણ પુરુષ કોને મારીએ, હતા હશે કવણુને ખારીએ;
એવું કહે જે વડતા કાય, જેથી સર્વ ચરાચર હેાય. ૩૫
- તેનો આશ્રય કર રાજન, એવું સુણી બોધ્યા અર્જુન;
અહો વિપ્ર હરિવાણી વળી, કુરુક્ષેત્રમાં મેં સાંભળી. ૩૬
- ધર્મરાય હુતા નહિ પાસ, તે માટે તે પામી નાશ;
જે રીતે મારો ભ્રમ જાય, એવું કાંઈ કરો ઋષિરાય. ૩૭
- કહે સૌભરી સાંભળ સાર, હરિની માયાએ સંસાર;
સાગરને સરિતા હરિરૂપ, પર્વત વૃક્ષ લતા હરિ ભૂપ. ૩૮
- સર્વ ચરાચર જે દેખિયે, (તે) પુરુષોત્તમ રૂપે પેખિયે;
કો સ્થાનક હરિ વિષ્ણુ નહીં કદા, તે વૈષ્ણુવજન પેખે તદા. ૩૯
- દૃષ્ટ પદારથ જૂઠો જાણ, સાચો છે એ સારંગપાણ;
જગજાયજીને તમે ભજો, અશ્વમેધ શત મિથ્યા તજો. ૪૦
- પાછળ મૂક્યો એવો હરિ, પ્રાકૃત હયને આગળ કરી;
એમ કરીને આવ્યો તુંય, તુજને મૂર્ખ માતું હુંય. ૪૧

કલ્પવૃક્ષને કાં પરહરે, બાબળ તરની ઇચ્છા કરે;	
શાને મૂકે ચિંતામણિ, કરે કાચની ઇચ્છા ધણી.	૪૨
અસાર જે છે એ સંસાર, તેમાં નર પામે અવતાર;	
નરક દેહમાં શું છે સાર, રૂધિર પર કફ ગંધ વિકાર.	૪૩
ક્ષિતિ જળ તેજ અનિલાકાશ, તેથી જાણ્યું તું દેહ પ્રકાશ;	
ત્વચ્છા લહો પૃથ્વીનું અંગ, રૂધિર લહો પાણીનો રંગ.	૪૪
તેજયકી દૃષ્ટિ પ્રમાણ, પવનયકી પ્રકટે છે પ્રાણ;	
આકાશે આગ્યો અવકાશ, પંચતત્વથી પંચ પ્રકાશ.	૪૫
એહ અવસ્થા પ્રકટ્યો દેહ, ^૧ એવાને બળી ઇચ્છત તેહ;	
ત્યાં વિલસે સાચો અવિનાશ, તે પુરુષોત્તમ તારે પાસ.	૪૬
તેણે હરિએ પ્રેમી તમો, તે ^૨ સર્વે જાણું છું અમો;	
ધર્મધુરંધર શ્રવણે ધરો, તેહનું માયા કીર્તન કરો.	૪૭
મુનિવર વાણી શ્રવણે ધરી, અર્જુન એવું બોલ્યા ફરી;	
તારે પરમ પ્રસાદે કરી, મુનિ માયા જશે માહરી.	૪૮
શીળા તણું કારણ સૌભરિ, મુને કહો વિસ્તારી કરી;	
અધિ બોલ્યા સાંભળ નૃપમણિ, પેહેલાં શીળા હુતી બ્રાહ્મણી.	૪૯
ઉદાલક મુનિની ભારજ, અવળચંડી અતિ આરજ;	
વિવાહકાળે કન્યા નવી, આચાર્ય વિપ્રે શીખવી.	૫૦
સેવા કરજે સ્વામી તણી, અગ્નિ પાસે પ્રજોષી ધણી;	
બાળકભાવે બોલી ક્ષિપ્ર, સાંભળજે સાચું કહું વિપ્ર.	૫૧
મારા પતિનું કારજ ખરું, કદાપિ કાળે હું નહિ કરું;	
વચન સુણી કન્યાનું એવ, ડવળતી બોલ્યા અવનિદેવ.	૫૨
એવું બોલે કન્યા જેહ, તેમાં નવ ધરવો સંદેહ;	
ઉદાલક પણ એણીપેર, તે ચંડીને લાવ્યો ઘેર.	૫૩
બાળપણા માટે મુનિરાજ, તેને નવ દેતો ગૃહકાજ;	
અગ્નિહોત્રનાં કારજ સર્વ, પોતે કરતો વર્જિત ગર્વ.	૫૪
જતે દહાડે દીડી જદા, પ્રૌઢપણું પામી પ્રેમદા;	
મુનિ બોલ્યો સ્ત્રી પાવક સેવ, ^૪ તુજને પ્રસન્ન થાશે દેવ.	૫૫

૧ એવાને વળિ અસ્થિતિ એહ પ્ર. ૧. ૨ કયો યજ્ઞ તે જાણું અ-
મો પ્ર. ૨. ૩ ઉચ્છળ પ્ર. ૧. ૪ તુજને શ્રય થાશે અશ્વમેવ પ્ર. ૨.

- તારે પુત્ર પ્રકટશે માન, વેદ ભણુંતો વીર્યજ વાન;
 *એમ સુણી પામી સોચના, કોપ સહિત દારણ લોચના. ૫૬
- શિવ સેવા નહિ સાધુ સ્વામ, પુત્ર તણું મારે નહિ કામ;
 એક સમે તે વાડવજને, તોયપાત્ર માગ્યું સ્ત્રી કને. ૫૭
- એમ સુણી નારે નિરવાણ, તે જળભાજન આપ્યું પાણ;
 અવનિ સાથ અકાળ્યું યદા, વાડવ વિસ્મે પામ્યો તદા. ૫૮
- નિશા વિષે તે બ્રાહ્મણ બસો, શય્યા વિષે સૂતો એકલો;
 કહે અખળા આવો મુજ કને, હુંતો કાંઈ નહીં કહું તુને. ૫૯
- હુથી શયન ન કીજે દૂર, એમ સુણીને વાધ્યું શૂર;
 બળે નીસરી ગૃહથી બાર, બાહેર ઉભી ચંડી નાર. ૬૦
- ઉદાલક બ્રાહ્મણ હુંડીએ, વિહવળ કીધો તે ચંડીએ;
 સંધ્યાકર્મ કરવા સહી, *પર્વણીએ પરવારે નહિ. ૬૧
- એક સમે તેને ઘેર સુખી, રમતા આવ્યા કૌંડિન્ય રૂખી;
 સાથે શિષ્ય ધણા શોભતા, તીર્થયાત્રાને લોભતા. ૬૨
- ઉદાલકે અતિ આદર કરી, અર્ચ્યપાદ પૂજા આચરી;
 કૌંડિન્ય કહે ઋષિજી સાંભળો, શામાટે છે દેહ દુર્ભળો. ૬૩
- કાંઈ એક ચિંતા છે ધરસૂત્ર, કહો કેટલી કન્યા પુત્ર;
 ઉદાલક કહે સાંભળો સોય, મારે પુત્ર ન પુત્રી કોય. ૬૪
- અવળચંડી અખળા જણ, બોલાવું તો નાખે પાણ;
 જે હું કહું તે નવ આચરે, માફ વચન નવ અવણે ધરે. ૬૫
- કદપકોટિ જશે વહી, તોએ કહ્યું ન કરે સહી;
 કાલ શ્રાદ્ધ પિતાનું હશે, કહો મુનિ શી રીતે થશે. ૬૬
- માટે ચિંતાવશ કૃશ હુંય, સ્ત્રીવશ મુજને શીખવ તુંય;
 તે વાણી કૌંડિન્ય ગન આણી, હાસ્ય કરીને બોલ્યો વાણી. ૬૭
- લાગી કાન નિરંતર રહે, ઉદાલક તું અવળું કહે;
 ના કર્ય સ્ત્રી પાવકની સેવ, મુજને પાત્ર ન આપીશ એવ. ૬૮
- ઉદાલક તું શે નવ લહે, નિત્ય ઊઠીને એવું કહે;
 બે યોજન તીર્થ છે જેહ, ગૌતમઋષિનું સ્થાપ્યું તેહ. ૬૯
- હું નિરખી આવું તે અંભ, શ્રાદ્ધ તણા કરજે આરંભ;

- કૌંડિનની વાણી સાંભળી, અમૃતથી અધિકેરી ગળી. ૭૦
- ઉદાલક આનંદો જાણુ, ચંડી પ્રત્યે બોલ્યો વાણુ;
અરે નાર! કૌંડિન્ય ભાવશે, પ્રાતઃકાળે આંહાં આવશે. ૭૧
- તેને કાઠો મૂકીશ ખા'ર, અભાદિક નહિ આપું આ'ર!
સ્વામીની વાણી સાંભળી, ચંડી વચન ઉચ્ચારે વળી. ૭૨
- તેને હું આપીશ બોજન, ઉત્તમ અંબર ને આસન!
પુષ્પ ગંધે પૂજન કરું, (એ) વાયક વનિતાએ ઉચ્ચર્યું. ૭૩
- એમ ઉચ્ચરી ચંડી જદા, મુનિ મન આનંદ પામ્યો તદા;
મુનિ વિચારે વર્જિત બેદ, મુજને ઉત્તમ લાલ્યો બેદ. ૭૪
- પ્રાતઃકાળે એ વિધિ શ્રાદ્ધ, પિતા તણું મેં કરવું આંધ;
એમ વિચારે રજની માંય, વિપ્ર વદે વનિતાયું ત્યાંય. ૭૫
- કાલે શ્રાદ્ધ પિતાનું ખરૂં, અહો ચંડિ! તે હું નહિ કરૂં!
એમ સુણી તે ચંડી આધ, તારા તાત તણું જે શ્રાદ્ધ. ૭૬
- તે મેં કરવું મૂકી દોષ, જ્યમ સસરો પામે સંતોષ;
બ્રાહ્મણ બોલ્યો સાંભળ નાર, હું તો રજનીમાં નિરધાર. ૭૭
- દિજને નહિ નોતરવા જાઉં, ફેાકટ દુઃખીઓ શાને યાઉં!
નોતરશે તો આવા તંત, કાણા ખંજનને કાળા દંત. ૭૮
- *મૂર્ખ ચાડી ચઢે નર એવ, વૈષ્ણવ નહિ ન માને દેવ;
વાંકા વાડવ રમતા ઘૂત, ક્રોધિષ્ઠ ખળ પતિતને ધૂત. ૭૯
- ચંડી બોલી એવું સુણી, મેં બ્રાહ્મણ નોતરવા ગુણી;
(જે) વિષ્ણુ વેદિય આગમ જાણુ, કુલિયન જાણીતા પ્રમાણુ. ૮૦
- પુત્ર પૌત્ર જેને પ્રેમદા, ઉત્તમ તનુ આધારી સદા;
નિશા વિષે નોતરવા સહી, પ્રાતઃસમે પધરાયું બહી. ૮૧
- સાંભળ સ્વામી મારી મત્યં, તાર વચન ન માનું સત્ય;
ઉદાલક કહે સાંભળ વામ, માર વાક્ય ઉલ્લંઘી આમ. ૮૨
- શ્રાદ્ધ કરે મંદિર હઠકરી, મુજને દુઃખદાષક સુંદરી;
તો મેં પ્રાતઃકાળ નિદાન, *શ્રાદ્ધ નિહિત આણુવાં ધાન. ૮૩
- સાંભળ ચંડી મોહિતમના, શ્રાદ્ધ કરીશ હું શ્રદ્ધા વિના;

૧ મૂર્ખ ચાડ ચઢે ન મુખ એવ. પ્ર. ૨. ૨ શ્રાદ્ધ વિધિ આણુવા ધાન. પ્ર. ૨.

ચણા કોદરા ઝાલર પૂર, રાજમાપાત્ર કલથ મસૂર.	૮૪
જવારને માંહે બાજરી, કુત્સિત અન્ન મહાદિક ધરી;	
ચિત્રપત્ર ખજુરી દ્રાખ, વળી કુત્સિત આણું વંત્યાક.	૮૫
ગુંજનને ચિલિક વિચાર, વળી શાતકિફળ નિરધાર;	
કલિંકફળ દીકુરાં તાક, પીંડી પીંડાલકનાં શાક.	૮૬
પંડોળું વર્તુલ તડિત, ટીંકુલાં ચલક આનીત;	
ચંડી કહે સાંભળ પતિ તુંય, ગોધુમ તાંદુલ આણીશ હુંય.	૮૭
મુદ્ગ મનોહર અડદ અપાર, માંડા ક્ષીર અનુપમ આર;	
મોદક સેવ મનોહર પૂર, કમોદ સરીખો રાંધું ફૂર.	૮૮
સુરભીધૃત સાકર પયમળી, કદળીફળ કેરી રસ વળી;	
કુતુપકાળ વેળા આચરું, સર્વે શ્રદ્ધા સાથે કરું.	૮૯
ધેનુ-દાન આપું દક્ષણા, પાવન રાધા કરું સત્તક્ષણા;	
ઉદાલક વાણી ઉચ્ચરે, તું જો શ્રદ્ધ હડિતે કરે.	૯૦
બો હું તેમાં હિત આચરું, જળી વસ્ત્ર ધરમાં આવરું;	
દુટ તેલના દીવા કરું, પુનરપિ ચંડી બોલી ખરું.	૯૧
મહા મનોહર મંદિર કરું, તિલને તેલે દીવા ધરું;	
ઉત્તમ અંબર ધર આવરું, અધમ વસ્ત્ર પેહેલાં પરહરું.	૯૨
જૈમિનિ કહે મન મધ્યે સુખી, ઋષિજી બાહર દીસે દુઃખી !	
એણી ભુદ્ધે સધળું સાધ, પિતા તણું ત્યાં કીધું શ્રાદ્ધ.	૯૩
જ્યાર લગી દિવ જોજન કીધ, ધેનુ વસ્ત્ર ધન દિવને દીધ;	
પત્નીને મુનિ પોતે જમ્યો, જન જમતાં આદિત્ય આયમ્યો.	૯૪
નિશા ગમે બ્રાહ્મણ મુદ્ધ બયો, વિસ્મયી વાણી ઉચ્ચર્યો;	
કર જાલી ષપડીઓ પિંડિકા, ગંગામાં નાખો ચંડિકા.	૯૫
એમ સુણી ચંડી પ્રથંડ, ઉકરડે આરોપ્યા પિંડ;	
નિરખી કૃત મર્યાદા લોપ, મહાનુભાવને વ્યાખ્યો દોપ.	૯૬
ઝીને તતક્ષણ દીધો શાપ, શીળારૂપ તું થાજો આપ;	
ધણે દિને ઘોડાને મળી, સ્પર્શે નિજ તનુ પામીશ વળી.	૯૭
તે માટે ઝીનું તન પાશુ, ચૂકાવો યાશે કદ્યાણુ;	

૧ સરવત્ર શ્રદ્ધ સાથે કરું પ્ર. ૨. ૨ સહ સદા પ્ર. ૨. ૩ તિલતિ-
લના પ્ર. ૨. ૪ કર જાલી પંડ ઉપેદીકા પ્ર. ૨.

શીળા ત્રિષે કર ધરજો પાર્ય, હય મૂકાશે થાશે સ્વાર્ય.	૯૮
તે સર્વે કીધું ભૂપાળ, છૂટ્યો હય ચાલ્યો તતકાળ;	
તુરંગ અંગે અડકી આપ, તે ચંડી પણ છૂટી શાપ.	૯૯
તે મુનિ ઉઠાલક ઉત્કર્ષ, પત્નીશું પરવરતો હર્ષ;	
ઈતિ ભારત અશ્વમેધે રમ્યો, શીળાશાપ અધ્યા' સોળમો.	૧૦૦
રત્ન કહે યત્ને ગત શોક, જે મધ્યે એકાણું શ્લોક;	
રત્ન કહે યત્ને કરી કહ્યો, પંચાણું પદશું વિસ્તર્યો.	૧૦૧

અધ્યાય ૧૭ મો રાગ કેદારો.

જનમેજય કહે સાંભળ રાય, મુક્ત થયો હય વેગે જાય;	
આવિયો ચંપકપુર ઉતાવળો રે.	૧
હંસધ્વજ પાળે પુરી, જેવી શોભે ઉત્તમ સુંદરી;	
અર્જુન અશ્વ તણી પાછળ પળે રે.	૨

ઠાળ.

અશ્વતથી ત્યાં પાછળ પળતો, ધીર ધનંજયવીર;	
પ્રદ્યુમ્નાદિક યોદ્ધા સાથે, રણસાગર ગંભીર.	૩
સર્વે યોદ્ધા સાથે સોયે, કંઠે મુક્તાશ્વજના હાર;	
સુંદર અંબર વીર મનોહર, ઉત્તમ પતનુ આકાર.	૪
ત્યાર પછી ત્યાં હંસધ્વજને, (કહે) દૂત સુણો નૃપ વાણી;	
અશ્વ તણી પાછળ આવે છે, અર્જુન ગાંડિવપાણિ.	૫
નિજ જનપદમાં પાર્ય પધાર્યા, હય રક્ષણને જાણી;	
બાંધવ સચિવ સુત સાથ વિચારી, હંસધ્વજ કહે વાણી.	૬
પેહેલાં પ્રાર્થનો હય પામ્યો, ઝાલીશ હું રણ માંહે;	
બૂહ રચી પોતાના જનપદ, રાખું અધુના આંહે.	૭
હરિ સેવકનું દર્શન થાશે, મોટો લાભજ એહ.	
જ્યાં અર્જુન ત્યાં અચ્યુત હોશે, એમાં નહિ સંદેહ.	૮
વૃદ્ધ થયો હું પણ નથી, દીઠા લોચન નાથ;	
માટે પાર્ય સાથે વઢવા, સૌ ભડ ચાલો સાથ.	૯
જૈમિનિ કહે સાંભળ રે રાજ, હંસધ્વજ રણ આગ્યો;	

હર્ષ બચે નિજ સાથે શીતેર, સેનાપતિને લાવ્યો.	૧૦
અકેકા સેનાપતિ પાસે, પૃથક્ પૃથક્ દળ થાપ્યું;	
સાંભળ કહું ભૂપાળ તુને તે, સંખ્યા હત્તર આપું.	૧૧
ઈકોતેર હજાર વિરાજે, મદમાતા ગજ રાજ;	
છકોતેર હજાર અનુષમ, રથ પણ સુંદર સાજ.	૧૨
એક લક્ષ આરઠ તુરંગમ, અંગ મહા ઉદ્યોત;	
ધૌવનવંતા પાળા જેમાં, સહસ્ર નવાણું ^૧ સોત.	૧૩
વીર સકળ તે વૈજયંત કા'વે, દેવ સમા દાતાર;	
એક પત્નીવ્રત ^૨ સમ્મત, વદતા, વાયક અમૃતધાર.	૧૪
કોઈએક કચાંથી સેવક થાવા, આવે રાજ પાસ;	
હૂત મુખે પૂછાવે પોતે, સાંભળ સાચું દાસ.	૧૫
એક પત્નીવ્રત જો તું પાળે, તો હું તુજને રાખું;	
ખળિયા કુલિયન પરાક્રમીનું, કામ નથી સત્ય ભાખું.	૧૬
જે કો નિજ નારીનો રસિયો, વિજયભક્ત મન વશિયો;	
એવાને નિજ મંદિર રાખું, ખીજો મુજથી ખશિયો.	૧૭
ખીજા મારા ચોદ્ધ ધણા તે, વ્રતમાંથી નવ અળિયા;	
કામચક્રી ભયભીત પુરૂષ તે, રાખે છે મહા ખળિયા.	૧૮
જૈમિનિ કહે સાંભલ જનમેજય, હંસધ્વજ મહા વીર;	
પોતાના સેવકને આપે, મન માન્યુ ધન ધીર.	૧૯
સુમતિ સુગતિ શ્રદ્ધાળુ તુષ્ટ, સચિવ સકળ દળ પાળે;	
વીર વિદુરથ આદે બંધવ, હંસધ્વજના મહાલે.	૨૦
ચંદ્રસેન ને ચંદ્રકેતુ વળી, ચંદ્રદેવ ખળવાન;	
ન્યાયવ્રત ને ધન બળ બંધવ, ધર્મવાહ અભિધાન.	૨૧
પંચ તન તેને સુરથ, સુખળ સમ અભિનવા;	
પુત્ર સુદર્શન ચોથો કા'વે, પંચમ નામ સુધન્વા.	૨૨
એ વિષ કટક ગ્રહીતે રાજ, અટક્યો અર્જુન પ્રત્ય;	
પાર્ય સેના સન્મુખ રાખી, નિજ સેનાના ભૂત્ય.	૨૩
ગજ ૩૬ થઇ નૃપ આદ્યો, હુંદભિના સ્વર કરિયા;	
નૃપતિને ઉદ્દેશે ચોદ્ધા, પુર બાહર નિસરિયા.	૨૪

કો એક કવચ શર આયુધ, પૂંજ વિધ આચરતા;	
કો એક રણમાં કુશળા થાવા, હોમ હુતાશન કરતા.	૨૫
ખીજ વીર સખળ મહા સાહસ, શર ભર્યા રણ આવે;	
સાકર ક્ષીર ધૃતામૃત ભોજન, પ્લાહણને પોખાવે.	૨૬
કો રથ ખેઠો કો પાલખિયે, મદગળ ગળ અભિરામ;	
ઘોડાના અસ્વાર ધણા, મન-પ્રમ શોભે સંગ્રામ.	૨૭
સર્વ સુભટ તણે શીર મુગટ, ચમર વિરાજે સાર;	
સિંહનાદ સર્વકો કરતા, ઉલટ અંગ અપાર.	૨૮
તે સર્વેની સુંદરીઓ, મદ, ભરિયો કૌતુક નિરખે;	
ભવન અટારી ઉપર ઉભી, ધીર પુરુષને પરખે.	૨૯
ધર ઉપરથી જોતી યુવતી, કહેતી મંગળ વાણી;	
કાય સખી કો સુંદરી પ્રત્યે, બોલે આનંદ આણી.	૩૦
સાંભળ સખી તારો પતિ ચાહ્યો, કેશવ અર્જુનપાસ;	
તારા અધર વિષે જો દીસે, કૃષ્ણ વણુ પ્રકાશ.	૩૧
તે માટે તું લાજે નહિ કાં, અધર તણા દંશ દેખી;	
તે પ્રત્યે કહે ખીજ બાળા, એમાં વાત વિશેખી.	૩૨
રજે માટે તું દુષ્ટા એ, માધવને નથી ભણુતો;	
તે માટે શીખામણુ દીધી, પતિ અતિ હિત ગણુતો !	૩૩
મારે ઘેર તો એમ થયું, તુજ વેણી ક્યાં વીખરાતી;	
મૂર્ખની પર છિદ્ર નિર્ભવા, બુદ્ધિ સદા સંચરાતી.	૩૪
સુમતિની સુકૃતમાં દષ્ટિ, દોષ ન દેખે સોય;	
સાધુ સમીપે વસવું વાર, યદ્યપિ મહા દુઃખ હોય.	૩૫
દુર્જન પાસે રાજ્ય જડેતો, તેમાં પણ ધિક્કાર;	
માધવ વિણુ મોટમ મિથ્યા, તે માનો નિરધાર.	૩૬
એવી તેની વાણી સુણીને, ગજગામિની તે નાર;	
જહાસ્ય કરી કહે મૂઢમતિ, કહાં, કૃષ્ણ ન દેખે સાર.	૩૭
તે ને મેં મન જાણી રે'વી, કાંઈ એક કર્ણની વાત;	
લલાટબાણુ લાગ્યો તુજને, વનિતા જો વિખ્યાત.	૩૮

૧ કેશવવર્ણ પ્ર. ૧. ૨ જે માટે તુજ દુષ્ટાએ, માધવને નથી જાણુતો પ્ર. ૧ ૩ મારે ઘેર એમ થયું, તું વેણી ક્યાં વીખરેતી. પ્ર. ૨ ૪ જહાસ્ય કરીને બોલી મુખથી, તું કૃષ્ણને દેખે સાર પ્ર. ૧

લાભ ધણીને નાર લલાટે, ક્ષત કરતા નર બેદે;	
નાર તણું તનુ તત્વ લહેછે, આત્મ તત્વને વેદે.	૩૬
આ સુંદરીને પૂછું છું, મુજ કુતૂહલ કાળ;	
ચંદન કુસુમ અનુપમ અંગર, કુમળાયાં ક્યમ આજ.	૪૦
સુંદરી કહે સાંભળ ભદ્રા તું, સુણ મંડિત લેલાટ;	
કૃષ્ણપદ આરોગ્યું (આ) હંમે, (એવું) યોગી કે જે માટ.	૪૧
એવું તો કોને નવ કહેવું, (હવે) પાંડવના હય પેખ;	
હંસધ્વજના સૈનિક સળળા, સાંવા જ્યં વિશેષ.	૪૨
જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, મહાભારત મહિમાય;	
દુંદભિ દગકે ધમકારે, બહુ ક્ષત્રી રણમાં જાય.	૪૩
હંસધ્વજના વચનચક્રી ત્યાં, તેજ કઢા ઉઠળતી;	
ભૂરિ ભયાનક જ્વાળા જળતી, તમ તેલ ઉઠળતી.	૪૪
જે કો નહિ નિસરે પુરથી, પુત્ર સહોદર સુધી;	
નૃપની આજ્ઞા નહિ માને તે, એમાં જળશે કુપ્પુદ્ધિ.	૪૫
એ વાતનો અગ્રેસર કીધો, શંખ પુરોહિત કરડો;	
જેણે ૧૭ લીધાં બાંધવનાં, યદ્યપિ તે પણ ધરડો.	૪૬
પોતાના કર છેવા જોણે, શાસ્ત્ર વચન ભયભીત;	
તેહ પુરોહિત માટે રાજ, જાણે સધળી નીત.	૪૭
સકળ પ્રજાને સમ્યક પાળે, રણમાં રિપુને છતે;	
અવનિપતિ આચારે રહેતો, શંખ પુરોહિત બીતે.	૪૮
એવી તેલકઢા વિસેકી, નૃપનું શાસન ફૂર;	
પેહેલો પુત્ર સુધન્વા ચાલ્યો, ભૂપતિ પાસે શૂર.	૪૯
ધીર ધનુર્ધર કરજોડીને, કૃત જનુનીને પ્રણામ;	
યુદ્ધ કરવા પાર્થશું, માતા, જાહો અમો સંગ્રામ.	૫૦
પાંડવને પ્રેમે કરી પાળે, હરિ આજ્ઞીશ તુજ પાસ;	
માતા કહે સાંભળરે આતા, માઈ વચન પ્રકાશ.	૫૧
જારે! સુત રણ છતી લાવે, હરિને મારી નિકટ;	
હરિ નામે અર્જુનનો ઘોડો, તેને વરછ વિકટ.	૫૨
મુક્તિ તણો દાતા હરિ એવો, જોને ધાતા યોગી;	
તેનો મહિમા નારદ જાણે, ભૂરિ ભક્તનો ભોગી.	૫૩

મારે પતિએ રણુ આંગણમાં, જીત્યા યોદ્ધ વધણેરા;	
કંસ તણા હણુનારા કંઈએ, નયને નવ હરિ રહેયા.	૫૪
ત્યમ કર જ્યમ નિશદિન હરિ વદતો, હરિને નિર્મં રાય;	
સુકૃત કર્મ કહું તે જોયી, શ્રી હરિ સંતોખાય.	૫૫
હરિ તો કોને વશ નહિ, જાતો, દૂરથી અતિ દૂર;	
તારા લોચન આગળ આવ્યો, મહાભાગ્ય છે શર.	૫૬
પાર્યને ઝાલે તો તારે, વશ વર્તે ભગવાન;	
પોતાના જનને નવ મૂકે, એમ સુણ્યું મેં કાન.	૫૭
મહા વનમાં વત્સ પડ્યો મૂકીને, સુરભી દૂર ન જાય;	
ત્યમ વિપત્ત વિષે પોતાના, (જન) નવ મૂકે યદુરાય.	૫૮
હરિપદ આગળ જઈને પડજો, જીવ્યાતું શું કામ;	
નાશીશ તો મુજને જન કહુંશે, સર્કળ સંબંધી આમ.	૫૯
કલ્યાણી! સુણ તારે ખાળક, વિમુખ થયો હરિ દેખી;	
એવું તો નવ કરવું જોયી, એમ ઉચ્ચરે દેખી.	૬૦
પડતાં કે જય જડતાં મારે, ખંને વાતે સાંઝં;	
લોક વિરોધ વાણી ના કા'વીરા, કુંવર તુને હું વાંઝં.	૬૧
તે વનિતાને રૂદન કરવું, ઘટવું ગુણીજન ગાય;	
જે અખળાના ખાળક ખળિયા, હરિ ચરણે નવ જાય.	૬૨
પુત્ર કહે હરિને હું આણીશ, કશીશ કહું તુજ માય;	
પ્રાક્રમ તો મેં કરવું માતા, પણ દૈવાગત જે થાય.	૬૩
વિપ્લુ વિલોકી વિમુખ રહું તો, ઉદર ન જાયો તારે;	
માતાજી જે વિમુખ રહુંતો, સદ્ગતિ ના હોય મારે.	૬૪
જૈમિનિ કે' એવું કહી જેવે, ખાહેર આવે ભાઈ;	
તેવામાં ઉતમ વિધિ આરતી, કીધી કુવલાખાધ.	૬૫
માળા કુસુમ સુગંધ અનુપમ, ખાંધવશું બહુ લગ્ની;	
કંક વિષે માળા આરોપી, એવું બોલ્યાં ભગિની.	૬૬
પાર્થ સાથે જાળે યુદ્ધ કરવા, વદજો રૂડી પેર;	
દારણ વાસ વસું હું નિત્યે, સસરા કેરે ઘેર.	૬૭

૧-૨ જીત્યા અને ચીતા પ્રાપ્ત પ્ર. ૧ લીમાં છે. ૩ હરિ પગ આગ-
ળ પડે જે, હરિ જાય જીવ્યાતું શું કામ. પ્ર. ૨.

- જેઠ દિયર હશિયારા, એ વિધિ હસશે મુગ્ધને;
શ્વશુર તણે મંદિર વસતીને, હસશે તે કહું તુગ્ધને. ૬૮
- કુવત્રા તારો મંદ પિતા, હરિ સાથે વદવા ઇચ્છે;
કાશીરામ કૃષ્ણે જીત્યો, તે તું શું ના પ્રીછે. ૬૯
- દેહે કરી કટક કરી જેની, કનકપુરી ન જવાય;
તે પુરપતિ પરમેશ્વરને, જીતવા ઇચ્છે રાય. ૭૦
- શૂર સુધન્વા કહે કુવત્રા તું, ન કરીશ મન કાનું;
તાત વચન તુજ દેવર-વાયક, સર્વ કરીશ હું સાનું. ૭૧
- તારે પાગ પ્રણામ કરીને, હું હરિ પ્રત્યે જાશ;
એમ કહીને બાહેર નીસર્યો, આવ્યો હરિનો દાસ. ૭૨
- એવે આગળ ઉભાં દીઠાં, (દેવી) કૃત્ય લોચન મનોહારી;
કનક કચોલું ચંદન ઘોળ્યું, ચંદ્રક બાળ સમારી. ૭૩
- કંચનચાળી દીપ અજવાળી, ચંપક કમળ સુવેલી;
એવી થાળી ધરીને ઉભી, હરિ દુર્વાકુર મેલી. ૭૪
- દીપ ધણા ધનસાર તણા તે, પંચ શિખાયુત ઝળકે;
આરતી કરતાં નૂપુરની ઝણ, કરનાં કંકણ જાળકે. ૭૫
- ઉજવળ ચીર અનુપમ પેરી, કંચુકી કુસુમ સુંરંગી;
મુકતામાળા કંઠ વિશાળા, મુખનો રંગ અનંગી. ૭૬
- પતિવ્રતા પોતાના પતિને, એણી રીતે ચરચે;
વક વિલોચન જેતી પતિને, આદર સાથે ચરચે. ૭૭
- એવી કંચન થાળ ધરીને, પુનરપિ આરતી કરતી;
આરતી કરીને અળખા પોતે, પતિ પ્રત્યે ઉચ્ચરતી. ૭૮
- પ્રભાવતી કહે તાર મુખ, હરિ દર્શન લાલસનાથ;
ઠંધાં પધારો પુરૂષ તમો, ક્ષણ મૂકી મારો સાથ. ૭૯
- એક પત્નીવ્રત નાશ થયું તુજ, એહ પરીક્ષા પરખી;
જે સ્ત્રી પ્રત્યે જાણે પતિ તે, નાર નથી હું સરખી. ૮૦
- સર્વ પ્રત્યે તે જાતી તરણી, તીવ્ર કહે હરિદાસ;
ગમન કરે સુતની પ્રત્યે, વળી, જાય પિતાની પાસ. ૮૧
- એવી મુક્તિ સદાં વસે છે, પતિ તારા મન માંય;
તે મુક્તિ આપે મધુસૂદન, તે માટે તું જાય. ૮૨

- પુરૂષ તણું મન ખાંધું હોયે, સુત કે સ્ત્રીના શુણ્ણમાં;
વિવેકપુત્ર નથી તે પ્રકટ્યો, માટ પધારો રણમાં. ૮૩
- મુક્તિ મહિમા લાલચ લીધે, તું હરિ પાસે જાય;
હરિને નિરખી તે નારી, મુક્તિ તારી ન થાય. ૮૪
- તારા ઘરમાં હું ઘરણી, મુને દેખી તે નહિ આવે;
મારે સંજે તે પામ્યો છે, પુત્ર વિવેકજ કાવે. ૮૫
- જનતાં તાત તુને નવ ચારે, પુત્ર વિવેક વિચારી;
પરનારીને પુરૂષ નિમિત્તે, મન ઈચ્છે નહિ નારી. ૮૬
- તમો ગયા પછે હું પણ જામણ, મોક્ષ પ્રતિ મહારાજ;
વિવેકસુત સંઘાત રહી છું, માટે સુરૂત કાજ. ૮૭
- વિવેક વર્જિત નાર હશે તે, ધર્મ જાશે પર પાસ;
મારે તો પ્રભુ બાળપણથી, વિવેકપુત્ર પ્રકાશ. ૮૮
- તજીયકી હું કહું છું જામણ, ચણુંપદ કેવલ્ય;
તમ જાતાં તુજ સાથે મારે, મોક્ષ ગગન પણ બલ. ૮૯
- વાંકા સાથે વાંકું કીજે, સારા સાથે સારું;
પ્રથમ પલાયન મેં કર્યું, પ્રભુ ચિતવી વદન તમારું. ૯૦
- મુક્તિ તુજને હસશે, મારા ભાગથી તુજને તેહ;
પોતાની પત્નીને મૂકી, મુજને ઇચ્છે એહ. ૯૧
- તે સાધવી વિવેકવંતી, વનિતાથી જે અળગો;
એવો કપટી લપટ નર એ, મુજને આવી વળગ્યો. ૯૨
- નવ ભાવને ધરતી એવી, શ્રદ્ધાતો નવ દીસે;
માધવ મળતાં મુક્તિ મળશે, વશા વિચારૂં વીશે. ૯૩
- મુક્તિ તણા પદ થડથી ઇંદું, સુણુ સ્વાગી સવિલાસ;
ત્યાર પછી એકેને મંદિર, ન પળે પર નર પાસ. ૯૪
- મુક્તિ વિનાશ તણા ઔપધની, સહુ જાણું હું મુક્તિ;
કૃણુ તણો આશ્રય કરતામાં, સઘ મળે છે મુક્તિ. ૯૫
- મુક્તિનું મુખ છાહું સ્વામી, હરિપદરજ પાવન;
એવા ઉપર પુરૂષ પધારો, જ્યાં જાવાનું ગન. ૯૬

૧ શુદ્ધ જાતા તમો નવ જ્યારે, પુત્ર વિવેક વિચારી પ્ર. ૧. ૨. ૫.
રનારીને પુરૂષ કામી, ત્યમ ન ઇચ્છે નારી. પ્ર.

- હવે મુક્તિ હું પામીશ ભદ્રા, તુજ સંગે નિરધાર;
મારૂં પરાક્રમ ઉદ્ધંધી તેં, વચન કથું નિઃસાર. ૯૭
- એણે વચને કામજ ગારો, વિદ્યમાન થયો વ્યર્થ;
ઝાઝશ હું વદવા હરિ પ્રત્યે, મોક્ષ તણો માર્ગ્ય. ૯૮
- ચંદન ચીર કનક મણિ ધન, ભોગવ્ય ભામિની ગારું;
પ્રથમથકી જાણું છું કૈવલ્ય, પદ રશિયું મન તારું. ૯૯
- તું સરખી સ્ત્રીમાં હું ન કરું, વિવેકસુત દિપત;
સ્વામીની વાણી સુણી બોલ્યાં, પ્રભાવતી પાવન. ૧૦૦
- સ્વામી તમો સંચામ જશો, યુદ્ધ કરવા પારથ સાથ;
વિવેક નામે તન તમારા, હૃદય નથી મુજ નાથ. ૧૦૧
- તે મૂરત દેખાડો મુજને, ત્યમ કરજો રાજન;
તમો ગયા પુઠી નાહીયકી હું, નવ દેખુ ઋતુદાન. ૧૦૨
- સાંભળી વાણી સુધન્વા બોલ્યો, સુંદરી પ્રત્યે એમ;
હરિ અર્જુનને અવિસોડીને, આતીશ કુશળક્ષેમ. ૧૦૩
- પંચ શરે કરી ઝીતીશ સૌને, સર્વ ગતિ પ્રભુ સાર;
પ્રભાવતી કહે હરિને નિરખે, તે નવ આવે સંસાર. ૧૦૪
- સાંભળી એવું સુધન્વા બોલ્યો, સાંભળ સુંદરી અર્થ;
જો તું એવું જાણે છે તો, ઋતુને યાચે વ્યર્થ. ૧૦૫
- એમ સુણીને સુંદરી બોલી, સાંભળ સાચું રાય;
પુત્ર યુક્ત જે હોય પુરૂષ તે, વિજય તણે પદ જાય. ૧૦૬
- શુક નારદ પણ સુત ઉપજાવી, તે પામ્યા પરધાગ;
જે કો પર આશાને પૂરે, સકળ જો પતિ કામ. ૧૦૭
- પરનાં કારજ સદ્રજ કરીને, જે કો જાતા યુદ્ધ;
તેનાં ચિંતિત કારજ સધળાં, નિશ્ચે પામે સિદ્ધ. ૧૦૮
- સાંભળી એમ સુધન્વા બોલ્યો, સાંભળ સુંદરી સત્ય;
રાજનને નથી ઓળખતી તું, તીવ્ર પ્રતાપી અત્ય. ૧૦૯
- સાંભળ ઘોર નગારાં રણમાં, ધનવત ગરજે સૌય;
તેણે પૂર્ણ તપી કઢા ત્યાં, કીધી યોદ્ધા જોય. ૧૧૦
- રાત્રી વિષે ઋતુદાન ઘટે તે, સુત આપે અભિરામ;
દિવસે સ્ત્રીનો સંગ કરે તે, પંડિત નિંદે કામ. ૧૧૧

- સર્વે યોદ્ધા મયા રણમાં, મુજ તાત વચન ભય આણી;
સ્વામી કેડે વચન સુણીને, પ્રભાવતી કહેવાણી. ૧૧૨
- શું સ્નેહી મુજને આણુ છતી, જાવા ઇચ્છે રણમાં;
હું તો એક અનંગે વીંટી, સૈન્યાના ભડ રણમાં. ૧૧૩
- સેનાને ક્યમ છતીશ તું પતિ, દિવસે ધીર ઘણેરી;
અચ્યુત આગળ દાળાંતક, જમરૂપી યોદ્ધે ઘેરી. ૧૧૪
- સ્વામી જ્યારે તું ચાલ્યો ત્યારે, મારે થઇ છે રાત;
એવું વચન સુણીને જોલ્યો, વીર સુધન્વા વાત. ૧૧૫
- વિશાળ લોચન નારી તું તો, એવાં વચન ન જોલ્ય;
દિવસ ઘણા આવે પણ નહિ કો, આ દિનને સમતોલ્ય. ૧૧૬
- પુનઃપિ નહિ આવે આ પારથ, મુજ સન્મુખ સંગ્રામ;
એવું વચન સુણીને જોલી, અળખા તે અભિરામ. ૧૧૭
- આહો પતિ! ઋતુદાન તણો મુજ, શોડપમો દિન આજ;
ઋતુને ભંગે પ્રાશ્રિત છે તે, તમો લહો મહારાજ. ૧૧૮
- પિતા તણે શ્રાદ્ધે જો આવે, શોડપમો ઋતુ દિવસ;
એકાદશીવ્રત ઉભય સંગમ, સંગમ હોય અવશ્ય. ૧૧૯
- ત્યારે શું કરવું મહા બુદ્ધિ, સંશય મારો છેદ;
સૂક્ષ્મ ધર્મ ગાંઠન આ સ્થાનક, કંઈએક મનમાં બેદ. ૧૨૦
- યોદ્ધ કહે મુનિએ નિરધાર્યું, સધર્મ સંકટ એહ;
પિતા તણું સંવત્સરી કરવું, શ્રાદ્ધ સંયુત તેહ. ૧૨૧
- પિંડ તણું આધાણુ કરીને, વ્રત કરવું નિરધાર;
દયીતાને ઋતુદાનજ દેવું, જાવે ભવન મોઝાર. ૧૨૨
- એમ સુણીને ઉચ્ચરતાં, પુણ્ય પ્રભાવતી રાણી;
તારો તાત ગયો રણમાં, વ્રત દિવસ નથી મન આણી. ૧૨૩
- તે માટે ઋતુદાન સમરૂપી, હરિ પાસે રણ જાવું;
રાજા જનમેજયની પ્રત્યે, જૈમિનિ જોલ્યા હાવું. ૧૨૪
- એવું વચન કહીને પ્રમદા, પ્રાણનાથ ગજે વળગી;
કોમળ કર બે કંઠમાં ભરવ્યા, ક્યમે ન થાતી અળગી. ૧૨૫
- કાનનમાં જયમ કોમળ વેલી, તરને વીંટે જાવા;
અળખા જાહુ જાંઘ્યો જાળવત, મર્થ ન થયો જાવા. ૧૨૬

મુકુટ કવચ ઉતાર્યા વળતાં, હસતાં હસતાં વીર;
 દિવસે દયીતા સાથ રમ્યો તે, શય્યા શોભિત ચીર. ૧૨૭
 ગુણવંતી વનિતા (એ) ગર્ભ ધર્યો, ફરી વીર થયો સુસ્નાતો;
 બેહ સમે રથ બેશી રણમાં, સુભટ સુધન્યા જ્ઞતો. ૧૨૮
 તેહ સમે હંસધ્વજ બોલ્યો, સેનાપનિયું વાણી;
 હુંદભિનાદ સુણીને સર્વે, યોદ્ધા આવ્યા જ્ઞાણી. ૧૨૯
 એક સુધન્યાને નવ દેણું, રણમાં આવ્યો આંધ;
 મારી આજ્ઞા નવ જાણે ? ક્યમ વિસર્યો તેહ કદાચ. ૧૩૦
 પ્રયાણ હુંદભિ વાગે મારાં, તે ન સુણ્યા સુતને;
 ઝાંઝ તણા ઝણકારા ઝાઝા, તે ન સુણ્યા શું અન્યે. ૧૩૧
 મારા હરિ તે હરિને પામ્યા, પારથને મત્તહાથી;
 કુત્સિત કર્મ કરે શું પાછળ, સુભટ સુધન્યા સાથી. ૧૩૨
 તે માટે મુજ ભુવન જીવું, મહા મોટા મુદ્ગળ ધારી;
 કેશ ઘડી કપડીને તાણી, આણો ક્ષિતિ ઉનારી. ૧૩૩
 કૃષ્ણવિમુખને કદા નિકટે, કર્પી આણો વીર;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, એવું બોલ્યો ધીર. ૧૩૪
 એમ સુણીને યવન ગયા તે, સત્વર ગતિ અતિ હર્ષી;
 સુભટ સુધન્યા કેરું મંદિર, રત્ન જડિત રહ્યા નિર્ણી. ૧૩૫
 એવે સન્મુખ આવ્યો નિરખ્યો, ભોગ મુક્ત ભૂપાળ;
 નૃપનું કાવ્યું વચન કહ્યું તે, વજ્ર સમુ તત્કાળ. ૧૩૬
 મહાપાળ સાંભળ અમો યાં આવ્યા, તુજને સાવા કાજ;
 આજ્ઞાભંગ કરો ક્યમ નૃપની, ૧૩૭
 પાછળ શીદ રહ્યા કહો સ્વામી, કીધું કામ અનાટ;
 તાત તમારે પ્રેર્યાધું અમો, મહાપાળથી તે માટ. ૧૩૮
 અમને ભૂપે કહ્યું છે, ભૂતળ તાણી લાવો;
 આટે પ્રાર્થના કરી નૃપને, નિકટે ઉડી આવો. ૧૩૯
 પદ્મવ્યૂહ પામી નૃપ ઉઝો, યુદ્ધ કુશળ બળ માંધ;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, વચન વહે એમ ત્યાંધ ૧૪૦
 તેના વચનથી મન જાણ્યું, કોપ્યો મુજને તાત;

- સહસા તેની સાથે આલ્યો, રથ બેશી વિખ્યાત; ૧૪૧
- ચોજન ત્રણ પડી તે સેના, સાગર સરખી સાખી; ૧૪૨
- સેનામાં નિજતાત નિહાળ્યો, અર્જુન જથ અભિલાખી. ૧૪૨
- કુપિત પિતાની પાસે આવ્યો, કરતો પુત્ર પ્રણામ; ૧૪૩
- કોપ્યો ભૂપતિ શૂર સુધન્વા, પ્રત્યે બોલ્યો આગ. ૧૪૩
- શામાટે તેં મુરખ મારી, મર્યાદા બોલાંડી; ૧૪૪
- એમ સુણીને શૂર સુધન્વા, બોલ્યો સાહસ છાંડી. ૧૪૪
- સુણને તાત તમારી વધૂએ, ભગ્યું ત્યાં જળદાન; ૧૪૫
- તે માટે મુને અસુર થયું છે, આવતાં રાજન. ૧૪૫
- હંસધ્વજ કહે મૂર્ખ તતુ તેં, સન્મુખ કૃષ્ણ ન જાણ્યા; ૧૪૬
- બાળ તેં બોલ્યું કુળ માફે, અંતર ઈશ ન આણ્યા. ૧૪૬
- પ્રથમ પ્રિયાને જળ સમર્પી, પછે પળ્યો પુર પાર; ૧૪૭
- તેણે તારા પૂર્વજની, નવ તૃપા પામે પાર. ૧૪૭
- તેણે જળે તારી મારી, હરિ વિણ તરસ ન જાય; ૧૪૮
- નરની તૃપા પૂર્ણ કરવા, સમર્થ વરણ ન થાય. ૧૪૮
- હય રક્ષણ કરવાને આવ્યા, સવ્યસાચી બળવાન; ૧૪૯
- એક ક્ષણ રણમાં નવ મૂકે, અર્જુનને ભગવાન. ૧૪૯
- તાફે બળ ધિક્કાર વિચાર, ન ધર્મ તથા ધિક્ જાણું; ૧૫૦
- આવ્યા સુણી હરિ અર્જુનને, કયમ કામ વિષે મન આણ્યું. ૧૫૦
- એ વિધિ કૃષ્ણ પરાંગમુખ તુજને, તેલકઢામાં નાખું; ૧૫૧
- કામી મલિન કુંવર હું તારો, એ અપરાધ ન સાંખું. ૧૫૧
- તાતી તેલ કઢામાં નાખું, કંઠ યહી તુને આજ; ૧૫૨
- અહો દૂતો ! તમેજાઓ જ્યાંહાં છે, શંખ લિખિત મહારાજ ૧૫૨
- પુરોહિતને જઈ પૂછો. કહેને આ સધળું વૃતાંત; ૧૫૩
- શંખ લિખિત જે કહેશે તે, મેં કરવું સિદ્ધાંત. ૧૫૩
- તેનું વચન ઉલ્લંઘુ હું નહિ, રચાવત જીવ અવશ્ય; ૧૫૪
- પુનરપિ (તે) તેલ કરો અતિ તાતું, કારણ કુંવર કવશ્ય. ૧૫૪
- પારથ આદે ચોદા જે કોઇ, મુજ મર્યાદા જાણે; ૧૫૫
- જૈમિનિ એવી વાણી કહે તે, જનમેજય પ્રમાણે. ૧૫૫

- એ વિધિ મહીપાળે પ્રેર્યા, સેવક સઘળાં ધાય; .
 શંખ લિખિત પ્રત્યે જઈ ગોલ્યા, હૂત કહે સુણો રાય. ૧૫૬
- તમને કાંઈ નૃપ પૂછે સંશય, ધર્મ તાણું સંકાટ;
 પુત્ર સુધન્વા પૃષ્ઠ રહ્યો, નૃપ વચન ઉલ્લંઘી રખાટ. ૧૫૭
- ઋગુદેવાને વીર રહ્યો, કો'નીત પુરોહિત ઘટતી;
 તૈલ સમીપે આણ્યો યાજક, કહણ કદા તનુ અડતી. ૧૫૮
- પ્રેમ પરહરી પુત્ર તણોને, તૈલ વિષે નૃપ નાખે;
 આજ્ઞા એક તમારી માને, પુત્રપણે નવ સાંખે. ૧૫૯
- લિખિત કહે હૂતો તમો જઈને, હું કહું તે કહો ત્યાંય;
 વચન આપણું સાચું ન કરે, પાપી પૃથ્વીગાંય. ૧૬૦
- તે લોભીનર દારણ નરકે, ગહુ દિન રહે સુખ ત્યાજ;
 સત્ય રાખવા કૌશિકને, હરિશ્ચંદ્રે આપ્યું રાજ. ૧૬૧
- પોતાનાં સુત વનિતા વેચ્યાં, સત્ય વાત ના છાંડી;
 ગંગાતીરે ધીર નૃપતિ, નિજ નાર હણવા માંડી. ૧૬૨
- કાશીમંદ્યે ગુઆ પુત્રની, કાયાથી પટ તાણ્યું;
 સત્ય રાખવા હરિશ્ચંદ્રે, એ રીતે ધીર આણ્યું. ૧૬૩
- વચન રાખવા દશરથ રાયે, રાઘવ વનમાં વાચ્યા;
 પોતે વચન પ્રમાણ્યું, પૂરી, કેકેયીની આશા. ૧૬૪
- એણે એમ કહ્યું જે મારો, પુત્ર સહોદર જેહ;
 ભંગ આજ્ઞા કરશે તો તે, તૈલ નાખવો તેહ. ૧૬૫
- પ્રકટ પુત્રને નહિ નાખે તો, મિથ્યા ભૂપ વચન;
 પારથ પરમેશ્વરને, વિમુખ થયો એ તન. ૧૬૬
- મનમથ વશ મંદિરથી ના'વ્યો, એવા સુતને રાખે;
 અમો બંધુ જે જઈએ યાંથી, શંખ લિખિત એમ ભાખે. ૧૬૭
- એણે દેશ ન રહેવું નિશ્ચે, જેમાં જનપતિ જુડો;
 તેને સંગે તેવા થઈએ, આપણુ જઈએ હોડો. ૧૬૮
- એવું વચન કહીને ત્યાંથી, શંખ લિખિત જે જાય;
 ગામ ત્યજીને ગયા તે પછે, હૂત ગયા જ્યાં રાય. ૧૬૯
- રાગને જઈને સંભળાવ્યું, પુરોહિતનું વૃત્તાંત;
 મા'મતિ નૃપતિ ચુરને ગગને, દુઃખ પામ્યો સિદ્ધાંત. ૧૭૦

જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, હંસધ્વજ કહે વાણી;	
અરે પ્રધાનો! તમ તૈલમાં, સુતને નાખો તાણી.	૧૭૧
અરે સુમતિ! હું ચાહ્યા પુકી, પુત્ર સુધન્વા જેહ;	
પારથ જોતાં તમ તૈલમાં, તમો નાખવો તેહ.	૧૭૨
હુંતો જનતું પુરોહિત પ્રત્યે, પ્રણમી વિનયે મનાવા;	
પુનરપિ પાછો આવું બાવા, યુદ્ધ કરવા જવા.	૧૭૩
એવું વેણ કહીને રાજ, આજ્યો પુરોહિત પાસ;	
નમસ્કાર કરી તેડી લાવ્યો, કદા નિકટે વાસ.	૧૭૪
સચિવ સુમતિએ સર્વે કીધું, નૃપનું ભાખ્યું કામ;	
શર સુધન્વા પ્રત્યે જોડ્યો, વળતો મંત્રી આમ.	૧૭૫
શર સુધન્વા તુજને નિરખી, શું કરું હું કાજ;	
તારા ઉપર દારણુ કારણુ, મહારાજનું આજ.	૧૭૬
કુંવર કહે તું પરવશ મંત્રી, નૃપનું શાસન વેદુ;	
તાત વચનથી રામે તત્ક્ષણ, જનનીનું શીર છેદ્યું.	૧૭૭
મેં તો પુણ્ય ક્રિયા કીધી છે, સુજને છે પ્રતિત;	
તમ તેલમાં નાખો સુજને, નથી ગર્હ્યતણી મન ભીત.	૧૭૮
જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, એમ સુધન્વા બાળ;	
રનાન કરી શુભ અંજર પેરી, તુલસીદળની માળ.	૧૭૯
વિકૃલ વચન નિચારે મનમાં, કેશવ કીર્તન વાણી;	
એવો સાર સુધન્વા જઈને, સચિવે જાણ્યો પાણિ.	૧૮૦
જોઈતો ઉપાડી નાખ્યો, તમ તેલમાં બાળ;	
મંત્રીને મન દુઃખ ઘણું પણ, કોપ ઘણો ભૂષાળ.	૧૮૧
તે સમે જે શર સુધન્વા, એવી જોડ્યો વાણી;	
સાંભળ રાજ જનમેજય, હું તુજને કહું પ્રમાણી.	૧૮૨
જ્યાણા વ્યાકુળ તૈલ કળકળે, ભીપણ ભગરા થાય;	
અન્ય તાણું સુખ દેખીને જ્યમ, દુર્જન મન ઉભરાય.	૧૮૩
સુણ જનમેજય વળતો શર, સુધન્વા જોડ્યો માને;	
ત્રાહે ત્રાહે જોવિંદ કહ્યું મેં, તેહ સુણતાં કાને.	૧૮૪
શ્રવણ કરીને સઘ પધાર્યા, તે કારણ મેં જાણ્યું;	

- મારે સેવક શર સુધન્વા, એયું અંતર આણ્યું. ૧૮૫
- કામ પડે તમને સંભારે, પતિત પણ પશ્ચાત્;
- કાંઈ પડે તમને સંભારે, બય વિકળ જે બનત. ૧૮૬
- સુખ સંયુક્ત ન સમરે તમને, સાંભળ જે કહું સાચું;
- કાંઈ સમા સુખને ધિક્ છે, હરિહિત વર્જિત તે કાચું. ૧૮૭
- ગજવર ધ્રુવ પ્રહલાદ દ્રૌપદી, ગોપાદિક જે સંત;
- સર્વે કેશવને સમરે, વિપત્ત પડ્યે અનંત. ૧૮૮
- પ્રથમ હરિ તમે તેણે સમર્થા, તે પણ દુઃખથી રાખ્યા;
- અંત કાળમાં સ્મરણ તારે, મુક્તિ તે અભિલાખ્યા. ૧૮૯
- તારા નામ તણા ગહિમાથી, મુજને થાશે મુક્તિ;
- તોએ પણ જન નિંદા કરશે, મર્ણુ થતાં આસક્તિ. ૧૯૦
- કેશે લોક સુધન્વા પામ્યો, કદા (એ) કુડુ મર્ણુ;
- યુદ્ધ કરીને સંતોખ્યા નહિ, અર્જુન અશરણુશરણુ. ૧૯૧
- ગાંડિવ છૂટ્યા શરધાતે, નવ કટકા કીધું અંગ;
- સમર્થ શર સુધન્વા પામ્યો, ચોર તણી પેર લંગ. ૧૯૨
- એણે શરે ન હાયા નરહરિ, સૈન્ય ન કીધું ચૂર;
- એવાં વાક્ય કહીને મારી, નિંદા કરશે શર. ૧૯૩
- દેહ નિંદાથી અધુના અમને, ઉગારો અવિનાશ;
- ધંયાળી પટ પૂરી રાખી, લજ્જાજનનિધિ વાસ. ૧૯૪
- કૃષ્ણ તમે કૃષ્ણા ઉગારી, સમીપ ભીષ્મ દ્રોણ;
- જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, શર સુધન્વા પોણુ. ૧૯૫
- શર સુધન્વા એમ કહે, મહામહિમા ભવ ભંજન;
- તેલ થયું અતિ શીતળ જાણે, સ્વજન કેરું મન. ૧૯૬
- તાતા તેલ વિષે મુખ શોભે, શર સુધન્વા કેરું;
- કામળ કુંડળ અમલ વિદ્યાચન, હૃદય હાસ્ય ધણેરું. ૧૯૭
- લોક નિહાળે હસ્ત મુખ, જાણે, જળમાં ધૂલ્યાં કમળ;
- અતિ દુઃખ પામ્યા આંસુ મૂકે, ભૂમિ પડ્યા ફરી વિમળ. ૧૯૮
- આહા કરે ત્યાં નર, કરચું કૂટે હૃદય;
- શીર ધૂણાવે હાથ હલાવે, લોક થયા અતિ સદય. ૧૯૯
- લોક કહે એ રાજ અમને, પુત્ર સુધન્વા હામ;

- આગ વિષે ક્યાં નાખ્યા નહિ, આ તનુ આવે શે કામ. ૨૦૦
 આસો આપણુ યદુનંદનને, પારથ પાસે જઈએ;
 જૈમિનિ કહે જનમેજયને, તે દુઃખ જઈને કહીએ. ૨૦૧
 હંસધ્વજને શંખે દીડો, તૈલ વિષે સુત તરતો;
 ગોવિંદ દામોદર માધવ, અતિ નામ ભંત્રાં ઉચ્ચરતો. ૨૦૨
 હંસધ્વજને શંખ કહેએ, કાંઈક દીસે કપટ;
 તાતી આગ્યે તેલ તપ્તુ નહિ, હું નિરખંછું નિકટ. ૨૦૩
 કંઈ એક ઔપધ મંત્ર લહે છે, તારો કપટી કુમાર;
 જોતાં ક્યાંહાં આ તૈલ તમને, ક્યાં હસતું મુખ સાર. ૨૦૪
 શ્રીફળ એક અનુપમ નાળો, તેલ વિષે મુજ દૂત;
 તૈલ તણી ત્યાં સઘ પરીક્ષા, થાશે અતિ અદ્ભુત. ૨૦૫
 તીવ્ર વાક્ય સુણીને દૂતે, તાતા તેલ સમાન;
 મુનિના ભયથી શ્રીફળ નાંખ્યુ, તેલ વિષે રાખન. ૨૦૬
 નાખતાંખેવં થયું બે કટકા, ઉડ્યું આકરમાત;
 શંખ સ્થિપિત તણે લેલાટે, તત્ક્ષણુ લાગી ધાત. ૨૦૭
 બે કટકા બે દિવને લાગ્યા, ભાગ્ય ભીડે ભાજે;
 તેલ તણી ધારા અધિકેરી, ઉછળતી અતિ ઝાજે. ૨૦૮
 ઈતિ ભારત અશ્વમેધ પર્વમાં, સતરમો અધ્યાય;
 શૂર સુધન્વા કેરા પણુનો, જે મધ્યે ગહિમાય. ૨૦૯
 જે અધ્યાયમાં શ્લોક થયા છે, ૧૨૦ જે દશ વિચાર;
 રત્ન કહે યત્ને કરી કીધાં, ૨૫૫ અર્થ પદ સાર. ૨૧૦

અધ્યાય ૧૮ મો રાગ રામગ્રી.

પુનરપિ પૂછે પરીક્ષિત્ તનજી, સાંભળ સાચું જૈમિનિ મુન્યજી;
 મહા બળિયો તે રાજકુમારજી, ક્યમ કરી આવ્યો ત્યાંથી આ'રજી. ૧
 પારથ સાથે ક્યમ યુદ્ધ કીધજી, જૈમિનિ મુજને સંશય સિદ્ધજી;
 શંખે દીડો વળતો બાળજી, શું કીધું તે મુનિ તત્કાળજી. ૨

હાળ.

શું કીધું તત્કાળ જૈમિનિ, સાંભળીએ વાણી;

૧ શત બે તુન્ય વિચાર. પ્ર ૧ લી. ૨ બે શત સતર સાર. પ્ર. ૧

રાય જનમેજય પ્રત્યે, ઉચ્ચર્યા અંતર આણી.	૩
સુધન્વાને તેલ મધ્યે, પડ્યો પેળી મુન્ય;	
દાસને પૂછે પડતામાં, શું બણ્યો શિશુ પુણ્ય.	૪
કાંઈ એક ઔપધ મૂળ એણે, આરોપ્યું મુખમાંય;	
એમ રાખની વાણી સુણીને, વદે સેવક ત્યાંય.	૫
મહામતિ હરિભક્ત હરિ વિણ, ના સંભારે અન્ય;	
સકળ કારણ વિષે સમરથ, તે હરિ સમર્થો મન.	૬
એના અધર જૂઝોને ફરકે, મુખે માધવ નામ;	
જેના અધર મધ્યે અંગનાના, દંશ દીસે ઠામ.	૭
એમ સુણી સેવક વચન, બોલ્યો શંખ જોહતું નામ;	
જે માટે એ સાધુ સમર્થો, તમ તનુએ સ્થામ.	૮
મુજ કઠિનને પિકાર, નિકટ રહ્યો નિરખું જાણ;	
મુજ દેહતું દેહાંત પ્રાશ્રિત, કરું કાંઈ વિશાળ.	૯
એવું વચન કહીને તેલમાં, જઈ પડ્યો મુનિનાથ;	
સુધન્વાશું વચન બોલ્યો, સખળ ભીડી જાય.	૧૦
અહો ક્ષત્રિ ! સાધુ તું, હું અસાધુ દ્વિજ વર્ણ;	
જે નખાવ્યો તુને તેલમાં, હું કઠિન અંતઃકર્ણ.	૧૧
જે ન જાણે જગદીશને, તે મહા પાપી થાય;	
શ્રી કૃષ્ણ વર્જિત નષ્ટ તે, મહા કષ્ટ નરકે જાય.	૧૨
ત્રય તાપને સંતાપ વર્જિત, હરિ ભજતાં જાય;	
તું વન્હિએ ક્યમ જાણે જાવા, પરમ વૈષ્ણવ રાય.	૧૩
જોહને મુનિ મને ન દેખે, ચર અચર ગુરૂ નિરધાર;	
તે પ્રાણ તજતાં વાણીએ, વધા વિશ્વાધાર.	૧૪
તુજ તનુને સ્પર્શે કરી, મુજ પવિત્ર થાશે કાય;	
તુજ દેહ વિણ પાવન ખીજો, નથી અન્ય ઉપાય.	૧૫
તમે રાજને, અન્ય રાજ સુતને, કરો પુત્ર પવિત્ર;	
ઉઠય તું આ તેલમાંથી, મુને ઉદ્ધાર્ય મિત્ર.	૧૬
જે કૃષ્ણ પાંડવ સાથે સાધે, સારથી દેરું કામ;	
તમે અધુના કરો અર્જુન, શું, ઉચિત સંગ્રામ.	૧૭

જગતમાં યશ સ્થિર કરીને, પછે મંગળ પામ્ય;	
રાય જનમેજય પ્રત્યે એવું, કહે જૈમિનિ સ્વામ.	૧૮
તેલથી તેને ગ્રહીને, પધાર્યા મુનિ જાર;	
કહે રાગને જૂઓ નૃપ, સનાતન સુતસાર.	૧૯
એ સુને સત્ય વિદ્યા તણું, કાંઈ એક સાધ્યું મૂળ;	
નૃસિંહને મહામંત્ર જાપે, રહ્યું વપુ અનુકૂળ.	૨૦
સુને પાવન કર્યો તુજને, પવિત્ર કરશે તન;	
પછે પુવને પરિરંભણ કરી, વદે ભૂપ વચન.	૨૧
મેં પિતાએ તુજ તજ્યો, પાવક તમ તૈલ મોઝાર;	
ન પ્રજાજ્યો પાવકે તે, કૃષ્ણ મહિમા સાર.	૨૨
તુને પાડી પ્રકટ કીધો, કૃષ્ણ મહિમા મુન્ય;	
૧૧૧ું દંડ પામ્યો પ્રકટયું એ, પુરોહિતનું પુણ્ય.	૨૩
હવે શાને કરો છો તમો, રમરણ સમ્યક પેર;	
ઉઠ સુત સંગ્રામ જવા, બેશ રથ ઉપેર.	૨૪
પાર્થ-સારથી અતિથિ ને, દેખાડ હરીને આજ;	
સુધન્વાની પ્રત્યે બોલ્યા, ભૂપને દિગ્ગરાજ.	૨૫
સુધન્વાનો સુભગ રથ, જેનું આંગણ સાર;	
સુવર્ણની શેરે બર્ષો, મણિ જડયો નાનાકાર.	૨૬
ધ્વજ લાખી લેકતી, ચીચવે ચક્ર વિશાળ;	
ઓપાસ ફરતાં જાળિયાં, માળિયાં ઝાક ઝમાળ.	૨૭
કનકવણી વાજી રાજે, જોતર્યા રથે ચાર;	
ઓપાસ ચમ્પર ચળકતાં, ઢળકતાં ભથાભાર.	૨૮
રથ તણી ઉપર આવ્યાં બહુ, હેમ કેરા હાર;	
કુસુમ માળા વિશાળા, શોભતો રથ શણગાર.	૨૯
સૂત લાવ્યો જોતરી, ધુધરી ફરતી હાર;	
કિંકિણીના શબ્દ છંદે, નાચતો નિરધાર.	૩૦
એવા રથ ઉપર ચઢી, બેઠો સુધન્વા મહાશર;	
કહે જૈમિનિ શોભતુ તે, સૈન્ય સાગર પૂર.	૩૧
તે સમે સૈન્યા શોભતી, અતિ ભૂપતિની બાન;	

ભયાનક દળ ધને જેનું, કાળચક્ર સમાન.	૩૨
વીર વદનેથી પડ્યાં, તાંબૂલ ભૂમિ મોઝાર;	
અવનિ ઉપર ઝોપતા તે, ચંદ્રગિયાકાર.	૩૩
યથા સંધ્યા સમે તારા, રક્ત અતિ આકાશ;	
તથા તે તાંબૂલના, તરચકા ચારે પાસ.	૩૪
વીર સાર શરીર મૃગમદ, સહિત ચંદન લેપ;	
૧ તે સ્ત્રવે સ્વેદ સમેત હેતે, સુગંધી સંક્ષેપ.	૩૫
પરસ્પર સંહર્ષી કંઠે, ગાળમોતી ધન્ય;	
પૃથ્વીપર ટુટી પડે, દીસતી પરીક્ષિત્તન.	૩૬
કવચ ટોપ ત્રિચિત્ર કાંતિ, પ્રસરતી રણ મધ્ય;	
તે તેજ અદ્ભુત ન સેવાતું, નયન મીલિત સઘ.	૩૭
પડ્યું ચંદન પૃથ્વીથી, દીવને પગાડે વાત;	
નરશીરચકી લઘ કુસુમ ઉચાં, ઉડાડે *ઉપવાત.	૩૮
પુરૂષ શીરથી પુષ્પ ઉડે, અનિલ એમ જણાય;	
સ્વર્ગવાડી પુષ્પ પરિમલ, જીતવા તે જાય.	૩૯
મનુષ્યના સુખને સુગંધે, શ્રી જીયો નેહ;	
સંત્રામ ભૂમિ વિષે ભગતો, મલય મારત તેહ.	૪૦
ગજ શુંડની સીત મધ પૂરણ, પૃથ્વી કીધ સમાન;	
હય ખુરે જોદી તે રજે, પાછી કરી કદંબવાન.	૪૧
રથ ચક્ર રવ ગંભીર ગર્જન, તેયકી તત્કાળ;	
સૌ ધન સાગર ગર્જના તે, સમી ગઘ મહીપાળ.	૪૨
પાળા તણે પગલે કરી, કાંપતી પૃથ્વી ત્યાર;	
હવે હંસધવજ કહે ભડ, ગ્રહો ઘોડો સાર.	૪૩
એગ સુણીને તત્ક્ષણ હય, ગ્રહી લાવ્યા વીર;	
પરમ પૂજિત વાજી વર તે, ધૂપ વાસિત ધીર.	૪૪
હય પદ્મવ્યૂહ રખાવ્યો, તે સુન સહોદર પાસ;	
પછે પારથ સાથ વઢવા, ઉચમ્યો હરિદાસ.	૪૫
૩ સુધન્વાને સુરથ સુંદર, સુમતિ વર પ્રધાન;	

૧ તે સર્વે સવદ સમે, તેહને સુગંધી સંક્ષેપ. પ્ર ૨ * ઉપવાત પ્ર. ૧. ૨.
૩ સુધન્વાને સુમતિવર, સુમતીરથ પ્રધાન પ્ર. ૧

વીરકેતુ ત્રીવરથ શત, ધનવા મહા યજ્ઞવાન.	૪૬
સુમતિના એ ત્રણ સુતને, વળી બીજા ચોદ;	
યથા સુખ મુખ પરવરે, ધરી પાર્થ સાથ વિરોધ.	૪૭
પછે રણ નિશાન વાગ્યાં, પટલ મહા દળ નાદ;	
ત્રંગાળુ શંગી અંગ સ્વર, સરણાષ્ટ સુંદર સાદ.	૪૮
દોષ ઢમકે ધોર ભેરી, ^૧ કર્ણને કરનાટચ;	
ઝાંઝ ઝમકે તાળ ઢમકે, વાંસળી રવિશ્રેષ્ઠ.	૪૯
નગારાંની ધોર ઉડે, રાંખને રણુર્શિંગ;	
વગડે વાણંત કુશલી, વળી વીર ઉમંગ.	૫૦
તે નાદ જાણે તડિત પડતા, તડાકા શુદ્ધ બુદ્ધ;	
કહે જૈમિનિ સાંભળો, ભૂપાળ ભારત બુદ્ધ.	૫૧
પછે પાર્થ પ્રધુમ્નશું, વચન બોલ્ય એશ;	
જેરે અધુના અશ્વ લીધો, હંસકેતું નરેશ.	૫૨
તે વાણને મૂકાવવા, કોણ કોણ જાણે વીર?	
સુત સહિત તું યજ્ઞવાન ને, વળી યૌવનાશ્વશું ધીર.	૫૩
અનુશાસ્ત્ર વીરને, વળી સાત્યકિં દૃતરર્મ;	
વૃષકેતુ મહાબળ વળી, ઉત્તરાસુત પર્મ.	૫૪
વળી નીલધ્વજ વળી જેને, હુતાશન યામાત;	
એટલાને અન્ય બળિયા, વળી હું સાક્ષાત.	૫૫
સખળ બળિયા શત્રુને, પરદેશ આવ્યા આંચ;	
તું સર્વનો સેનાપતિ, હું તુને પૂછું ત્યાંચ.	૫૬
એમ સુણી પ્રધુમ્ન ઉચ્ચર્યો, ^૨ સંગ્રામ સીમ અડાલ;	
^૩ મહાભાગ્ય એવું કાંઠાંકે, વીસર્યો હરિનો બાળ.	૫૭
સર્વસ્વ પાંડવ રૂપ મુજ, કર સમર્થ્ય અવિનાશ;	
હું સમર્થ સુત થઈ પિતાનું, ધન ક્યમ પમાડું નાશ.	૫૮
એમ કહ્યું ત્યારે પાસ હુતા, ધર્મ ભીમ સુધીર;	
હવે રણમાં માફે યજ્ઞ, જૂઓ પારથ વીર.	૫૯

૧ નરકેરી કાળિયે પ્ર. ૨. ૨ વાંસળી સાળિયે પ્ર. ૨. ૩ એસેન
મહા આડોલ પ્ર. ૨. ૪ મહામા એ શું ઉચ્ચો હરિનો બોલ. પ્ર. ૧

- હંસકેતુ સુધન્વાને, સુરથ સુમતિ સોધ;
એને હસી સંતોષું શરે, કરી વિઠાઈ વર યોધ. ૧૦
- એ રાયને તું જાણજે, નિજ નાર રસિયો આત્ય;
કહે જૈમિનિ જનમેજયને, મહાભારતની ગત્ય. ૧૧
- એમ પ્રદુમ્નનું વચન સુણી, વૃષકેતુ કરી પ્રણામ;
વચન બોલ્યો વાગમી, નવ ઘટે કહેવું આમ. ૧૨
- આ સેન્ય ક્યાં ને ક્યાં તમો, એ પ્રલય ઉત્પતિકાર;
શા કામ સાઈ તમો જંને, કરો યુદ્ધ વિચાર. ૧૩
- જે વદન કુંકે શરે ગગને, તૂલ હળવા પુર્ણ;
તેને અર્થે કોણુ પ્રેરે, વાડવઅમ્મિ મૂર્ખ. ૧૪
- જ્યમ સકળ પાપણુ તણે પ્રારે, પડે પૃથ્વી પાર્ય;
તેને અર્થે ગઈડને, કોણુ પ્રારથે નિઃસ્વાર્થ. ૧૫
- સ્વલ્પ શીકર વરસતાં, જે થાય રજનો લોપ;
તે રેણુ સમાવવા વરણુને, કોણુ પ્રારથે કરી કોપ. ૧૬
- તે માટ પારથ એહ દળ તો, મુને ભાસે ત્યમ;
તમો મુજને કહેા તો, હું ન આણું હય ક્યમ ? ૧૭
- તથા મુજને અશ્વને, મૂકાવવાની આશ;
યમદૂત બાંધ્યા જીવને, જ્યમ છોડવે હરિદાસ. ૧૮
- હવે હું સંગ્રામ મધ્યે, જાગીછું જો પાર્ય;
કહે જૈમિનિ વીર તે, વૃષકેતુ સાથે સ્વાર્થ. ૧૯
- પારથે વાંચો થકો, વૃષકેતુ આલ્યો વીર;
સુધન્વાના સૈન્યમાં જઈ, શંખ દીધો ધીર. ૨૦
- અતિ અનુપમ રથ ધ્વજ તો, ફરકતી ફરહર સાર;
સારથીની પ્રત્ય વળતો, વદે કર્ણકુમાર. ૨૧
- હવે સારથી હાઝ્ય રથ તું, પશ્ચવૃહ મોઝાર;
તાડ તેતર સમા વાજી, વિરાજીત આકાર. ૨૨
- પછે સારથીએ હકાર્યા, રણચતુર ચારે ઘોટ;
કશાએ તાડયા તતક્ષણુ, તુરંગ દીધી દોટ. ૨૩
- વિલોડી વૃષકેતુને, પછે સુધન્વા કહે વાણુ;

એ કોણ આવે અણવિલોકી, પદ્મવ્યૂહ અન્નણ ?	૭૪
એની ધ્વજ ઉપર વૃષભ દીસે, ધનંજય તો નોત્ય;	
એ અન્ય ખીન્ને વીર દીસે, સખળ ગળીઓ કાય.	૭૫
ધનંજય ધડકતાં ભડકે, બળે ભૂભૂત પ્રૌઢ;	
તે માટે આવે એકસો, અણગણી અમને ગૂઢ.	૭૬
એ વિશારદ વીર પ્રત્યે, જવું મુજને દાખ્ય;	
હે સારથિ ! એ વીર સન્મુખ, માહરો રથ રાખ્ય.	૭૭
એમ સારથીએ સાંભળીને, સુધન્વા વર વીર;	
વૃષકેતુ સન્મુખ મેળવ્યો ત્યાં, મળ્યા બંન્ધો ધીર.	૭૮
હવે સુધન્વા વૃષકેતુ પ્રત્યે, હસી પૂછે આમ;	
તું કોણ કોનો દિકરો, તારું શું કહે નામ ?	૭૯
વૃષકેતુ વળતો ઉચ્ચરે સુણ, સુભટ સાચી વાત;	
તે ભેદવા ધ્વજો રવિ, મુજ તાત કેરો તાત.	૮૦
તે સૂર્યસુતમાં સમોતો, જે કર્ણ નામ કુમાર;	
દાતાર મધ્યે દીપતો, તે પિતામારો સાર.	૮૧
પ્રકટ કશ્યપ કુળ વિષે, વૃષકેતુ મારું નામ;	
વૃષકેતુની વાણી સુણી, બોલ્યો સુધન્વા અભિરામ.	૮૨
હંસધ્વજનો કુવર હુંને, સુધન્વા શુભ નામ;	
મધુહંદ નામે ઋષિ મારો, વંશકારક કામ.	૮૩
રહે ઉભો રણ વિષે, મુને પરાક્રમ દેખાડ;	
ન્યમ પિતામહ તુજ તિગિર હરે, ત્યમ તુંએ સેના પાડ.	૮૪
પોતા તણું કુળ વર્ણવે, જે હોય પુરૂષ હીણ;	
એવું સુણી વૃષકેતુ કે', સુણ સુધન્વા પ્રવીણ.	૮૫
સ્વયંજ દેખાડુ તને હું, સાચકે કરી સાર;	
આ જોરે મારા બાણ તીક્ષણ, ધાર તેજ અપાર.	૮૬
તુજ સેનમાં મારા શર, આવશે આકસ્માત;	
તે વચન અનૃત થાય ક્યમ, જે કહું સાચી વાત.	૮૭
કહે જૈમિનિ એમ કહી, વૃષકેતુ વંચે બાણ;	
તેને શરે છાયો સુધન્વા, કૃતસિંહનાદ પ્રગાણ.	૮૮

મહાગળ વૃષકેતુના પર, વર્યાં પ્રાદાં ગાણુ;	
ગજ અશ્વ રથ પાળા તણા, તે ઘડી લીધા પ્રાણુ.	૮૯
સુધન્વા સેનાપતિ, વૃષકેતુએ ભડ બેઠ;	
સકળ સેના સુધન્વાની, નિરખીએ શર છેદ.	૯૦
વૃષકેતુએ સ્થિત હસિત પ્રેર્યા, પંચસાયક અધ;	
સુધન્વાનો સારથી હય, ધ્વજ છેવાં સઘ.	૯૧
સર્વ યોદ્ધા દેખતાં, આવરી સેન્યા તેન;	
ગૃધ્રપુખ્ત શું તીક્ષણ શરે, શત ભાત્ય પાડયું સેન.	૯૨
કર્ણસુત કોપે ચઢ્યો, છેદતો બહુ વાછત;	
છત્ર ચામર ધ્વજ છેવાં, યુદ્ધ મધ્યે ચિત્ર.	૯૩
હસ્તી શુંઢાકાર છેવા, શણગાર શું કર ત્યાંય;	
અધર ડાખી દંત માંહે, રડવડે શીર રણમાંય.	૯૪
નિજ સેન્ય વેધું વિલોકીને, સુધન્વા ધરે ધીર;	
ખીજે રથે બેઠો જઈ, વૃષકેતુ બાણ્યો વીર.	૯૫
વૃષકેતુ વાછ વિડાર્યા, સારથી ધ્વજ પ્રાર;	
તૂલ ગણીને પંચ ગાણુ, હણ્યો કર્ણકુમાર.	૯૬
વૃષકેતુ કેર ધનુષ્ય છેલું, સુભટ બાથા સાય;	
પછે પંચ ગાણુ વિડાર્યો, વૃષકેતુ સેનાનાથ.	૯૭
વૃષકેતુનું તનુ ભમી, હડી, પડયું સેના માંય;	
કર્ણસુતના સેનમાં તે, થયું અદ્ભુત ત્યાંય.	૯૮
મૂચ્છા ત્યજી ધર્માત્માએ, તે સમે જોયું અક્ષ;	
તે સમે દીડી ઘેર સેના, આપણી નિર્વક્ષ.	૯૯
રણ માંજ દીડો આતમા, વીંટી રહ્યો સૌ સાય;	
રથ લોપ દેખી કોપ વપથી, ધનુષ્ય ધાર્યું હાથ.	૧૦૦
પછે તાણી તર્ત નાખ્યાં, કનક કેરાં ગાણુ;	
સર્વાંગ સાયકે છેદતો, બેદતો પરના પ્રાણુ.	૧૦૧
હંસકેતુ તણી સેના, સાસ હીણી કીધ;	
*કર્ણકુવર પછે ખીજે, દળે ઘેરી લીધ.	૧૦૨

શક્તિ તોમર ભક્ષ ભિડિપાલ, મારે વીર;	
મોગરીના માર મારે, ઘોર ઘાતી ધીર.	૧૦૩
નારાયને કર પત્ર તીક્ષણ, બૂશુંડિના માર;	
ગદા પટ્ટીસ પરિધ પડતા, ત્રિશૂળના પ્રાર.	૧૦૪
શસ્ત્ર અસ્ત્રે કર્યો આકૂળ, કર્ણસુત રણમાંય;	
વિલોકી વસુદેવનંદન, નામ જપતો જાય.	૧૦૫
પછે સારથી સંગ્રામમાં, રથ અન્ય આણ્યો જોડ;	
કર્ણસુત સમીપ મેલ્યો, રચી રચના કોડ.	૧૦૬
વૃષકેતુ તે રથે બેશી, કરતો પુનઃ શરધાય;	
સુધન્વાને મારતો, વીચ વીચ હસ્તો જાય.	૧૦૭
સર્વત્ર સાયક વૃષ્ટિ કરતો, કટકના લે પ્રાણ;	
તેને સુધન્વાએ હૃદે મળ્યે, પંચ માર્યા બાણ.	૧૦૮
મૂઝા પડ્યો વૃષકેતુ સત્વર, સારથીએ ત્યાર;	
પછે પાછો ફરવ્યો રથ, મહારણ્યથી પ્રાર.	૧૦૯
એવે સમે સંગ્રામમાં, હરિકુંવર આવ્યો સઘ;	
સુધન્વાને કહે પ્રદુમ્ન, રહે ઉભો અઘ.	૧૧૦
સુધન્વાને ઘોરતર, શર પાંચ માર્યા કામ;	
સુધન્વાનો સારથી પછે, પમાડ્યો યમધામ.	૧૧૧
કૃષ્ણસુત કોપે ચઢ્યો, રથ સહિત હયવર સ્વાર;	
રતીક્ષણ બાણે કર્યા કટકા, વીશ કીધા ત્યાર.	૧૧૨
જનુંસરાના આઠ કટકા, ત્રણ બાણે કીધ;	
એક બાણે ત્રણ કટકા, ધનુષ્ય છેલું સીધ.	૧૧૩
પ્રદુમ્નનું પરાક્રમ જાણી, સુધન્વા મહાધીર;	
પછે પોતા તણું પ્રાક્રમ, પ્રકટ કીધું વીર.	૧૧૪
એ બાણ બળ સાથે હણ્યા, હય કર્યા કટકા આઠ;	
જનુંસરૂં રથ સાથ છેલું, સોળ કટકા કાઠ.	૧૧૫
પ્રદુમ્નનું ધનુષ્ય છેલું, સુધન્વાએ સઘ;	
એક બાણે કરી કટકા, પંચ કીધા અઘ.	૧૧૬
સારથીનું શીશ છેલું, તે શરે કૃતવાદ;	

ત્રણ શરે પ્રગુન્નને હણી, ક્યો કેસરી નાદ.	૧૧૭
તે બેહુ બળીઆ વીર રણમાં, ચતુર રાજકુમાર;	
અવનિ ગગને સુદ કરતા, યથા ખેચર સાર.	૧૧૮
પછે પડ્યા બંને વીર રણમાં, રૂધિર રાતા કોધ;	
સુધન્વા ગાળ્યો પછી, રથ અન્ય બેઠો ચોદ.	૧૧૯
પછે પાર્ય તણા ચોદા, હણ્યા બાણ હજાર;	
કૃતવર્મા પાસે જઈને, નવ બાણ માર્યા ત્યાર.	૧૨૦
કૃતવર્મે કીધા ત્રણ કટકા, સુધન્વાના બાણ;	
પછે પંચ બાણે વક્ષ વેધ્યો, સુધન્વા નિરવાણ.	૧૨૧
નવ બાણ નાખ્યાં સુધન્વાએ, ન્યાં હતો કૃતવર્મ;	
રથ અશ્વ સારથી છેદીઆ, ને ક્યું અદ્ભુત કર્મ.	૧૨૨
પછે પીડ્યો સાયકે, કૃતવર્મ નાઠો દૂર.	
એવે સમે અનુશાલ્વ આવ્યો, સુધન્વાશું શર.	૧૨૩
શર સહિત કરમાં ધનુષ્ય ગ્રહી, સુભટ બોલ્યો વાણ;	
સુધન્વા સંતોખીઆ તે, ધણા ચોદા જાણ.	૧૨૪
મુજ દેખતાં બળ સળળ કીધું, મુને કૌતુક એહ;	
હવે મારા બાણ સે'જે, સર્વ જોતાં તેહ.	૧૨૫
અનુશાલ્વે પછે એક મેલ્યો, અનળ બળતો બાણ;	
અનુશાલ્વ કરથી વઘૂટ્યો, શર સળળ દારણ જાણ.	૧૨૬
તે છેદવાને સુધન્વાએ, સળળ કીધો શ્રમ;	
તો પણ અનુશાલ્વનો, શર ના છેદાયો પરમ.	૧૨૭
તે સુધન્વાના હુદેમાં, જઈ પ્રવેશ્યો શર છેદ;	
અનુશાલ્વે વળતો ક્યો, પર સર્વ સેના બેદ.	૧૨૮
નવ બાણ માર્યા સુધન્વાને, વિરથ કીધોવીર;	
પછે પડ્યો પૃથ્વી ઉપરે, સુધન્વા મહા ધીર.	૧૨૯
પછે દાનવરાજ દીપ્યો, ગાજતો બડબાણ;	
^૧ પછે મહારથી સુધન્વાનુ, ટળ્યું મૂર્છા માન.	૧૩૦
^૨ (પછે)એક બાણે કરી હણ્યો, શાલ્વાનુંજ રણધીર;	
તે શરે બેઠો ભૂપ ભૂતલ, પડ્યો શાલ્વ વીર.	૧૩૧

૧ ગાજતા પછે મહારથી, તે સુધન્વાના જાણ. પ્ર, ૧ ૨ પછે એક બાણે કરી વેધ્યો, દૈત્યપતિ રણધીર. પ્ર. ૧

- સુધન્વાએ વિવિધ સેના, ધનનયની બેઠે;
નારાય નાખી અપરિમિત, શત ભાત્ય છેદી તેહ. ૧૩૨
- મહા ભડ માતંગ માર્યા, સુધન્વાએ ત્યાંય;
રૂધિરનો પ્રવાહ કર્દમ, માંસનો મહીમાંય. ૧૩૩
- માતંગ મસ્તક વિષે, હય શિર્ષ સર્વ સમાય;
સંતાય હય શીશ બહુ, નવ દેખીએ રણમાંય. ૧૩૪
- અસ્વાર સાથે અશ્વ કાપ્યા, કર્યા બળે ભાગ;
અગ્ર ભાગે આવતા રણ, પડયા પશ્ચિમ પાગ. ૧૩૫
- નર અશ્વ ખર ગજ ઉપૂ કેરૂં, રૂધિર બહુ વહી જાય;
સુધન્વાએ વિવિધ બાણે, કર્યા રણમાં ધાય. ૧૩૬
- બળિયા તણા બહુ બાહુ છેદ્યા, રૂધિરમાં વહી જાય;
તત્ક્ષણ તાણી જતા બગ, ગગનમાં જઈ ખાય. ૧૩૭
- પછે પારથ તણું દળતે, વિમુખ નાહું જાય;
ધતિ ભારત અશ્વમેધમાં, અઢારમે અધ્યાય. ૧૩૮
- સુધન્વાના યુદ્ધ મધ્યે, શ્લોક સત તેવીશ;
રત્ન કહે યત્ને કર્યા, પદ એકસો ચાળીશ. ૧૩૯

અધ્યાય ૧૯ મો રાગ સામેરી.

- જૈમિનિ કહે સાંભળ ભૂપાળ, વળતો શર સુધન્વા બાળ;
રણમાં ધોર કરી ગર્જના, સન્મુખ શત્રુને તર્જના. ૧
- તત્ક્ષણ સાંધ્યા શીતેર બાણ, સાત્યકિને શર માર્યા તાણ્ય;
પછે સાત્યકિ કોપે કેર, ભાલા માર્યા પંચોતેર. ૨
- ધ્વજ સારથી છત્ર તોખાર, રથ ત્રિવેણુ ગાદી સાર;
પાશ્વધારને રથ ભંડાર, એ સર્વે છેલું શર પ્રાર. ૩
- કોપ્યો શર સુધન્વા પીત, સાત્યકિ સઘ કર્યો રથ હીન;
બંને ભડ રથ હીણા થયા, બીજે રથ બેશી રણ રહ્યા. ૪
- બંને મૂકે બાણ હજાર, આચ્છાદ્યું અંબર નિરધાર;
બંને બાણ વિશારદ અંગ, રૂધિર પ્રવાહ વહે રણરંગ. ૫
- કાગણ પૂલ્યો કેશુ-પૂલ, શરીર શોભતાં તે તુલ્ય;
મૂકી શક્તિ સુધન્વા તપ્યો, સાત્યકિ યાદવને પીડતો. ૬
- શક્તિ ધાતવી સાત્યકિ પડ્યો, મૂર્છા થઈ આવનિ આખડ્યો;

- સાત્યકિ મૂઝાઈ નિર્મતવાર, રણમાં થયો હાહાકાર. ૭
- તે દેખીને પારથ તણા, મહા નામી ભડ ભાગ્યા ધણા;
વળી પારથ મહારથમણિ, આગ્યા સઘ સુધન્વા ભણી. ૮
- ઉભો રહે ઉભો રહે અહાં, મારી આગળ જામરા કહાં;
અર્જુન બોલ્યો સાંભળ ધીર, તેં જીત્યા બહુ મહાવીર. ૯
- તાંડે બળ અધિકેડે ધીર, તું છે શક સરીખો વીર;
યુદ્ધ કર્યો મેં રણમાં ધણાં, દ્રોણ કર્ણ કૃપ ભીમજ તણાં. ૧૦
- કાલખંજન અસુર આપડો, શંકર સરખા સાથે વડોડો;
તેવો વિરમે પામ્યો નહીં, જેવો તુજને દીઠો સહી. ૧૧
- શૂર સુધન્વા બોલ્યો પ્રી, સાંભળ પારથ પ્રીતે કરી;
જે સદા સંગ્રામે શુદ્ધ, પારથ તેં જીત્યાં છે યુદ્ધ. ૧૨
- હિતકારી કેશવ જ્યારથી, તારે રથ હુતા સારથી;
હવણાં છે તું હરિએ હીન, માટે વિરમય પામે દીન. ૧૩
- યદાપિ તેં મૂક્યા માવજી, હરિએ તું ક્યમ મૂક્યો ત્યજી;
મહા યુદ્ધ એ માંડે સહી, તુને માધવ મૂકે નહીં. ૧૪
- પારથ યુદ્ધ કરવા હુંસથી, કહે તું સમર્થ છે કે નથી;
સુણુ પાર્થ તારો તોખાર, યદ્દ ૩૫ બાંધ્યો નિરધાર. ૧૫
- અશ્વમેધને કરશે આજ, મોટો હંસધ્વજ મહારાજ;
માંડે ને તારૂં યુદ્ધ એવ, અધુના આવી જશે દેવ. ૧૬
- સંગ્રામે તું અર્જુન જેહ, કૃષ્ણ સહિત મેં કરવો તેહ;
જૈમિનિ કહે સાંભળ રાજન, વળતા અતિ ક્રોધ્યા અર્જુન. ૧૭
- શૂર પ્રત્યે સાંધ્યા શત બાણ, તે નાખ્યા નર પ્રત્યે તાણ;
હાસ્ય કરી હંસધ્વજ તને, તે પણુ છેઘાં નિરભય મને. ૧૮
- રણ સુધન્વા નર નવ ગણ્યો, દશ બાણે કુંતાસુત હણ્યો;
શત સહસ્રને અયુત અપાર, વળતા વેધ્યા વીર હજાર. ૧૯
- વળતા મૂક્યા બાણુ અનેક, ધીર ધનંજય છાંયો છેક;
આવંતા તે શર પાંડવે, તિલ તિલ કટકા કીધા હવે. ૨૦
- ક્રોધ્યો કુંતાનો સુત યદા, અગ્ન્યાસ્ત્ર પ્રયોજ્યું તદા;
શૂર સુધન્વા ઉપર પાત, વર્ષે બાણુ તણો વરસાત. ૨૧

- ૧ ભારતના શર બેદાઈ પડે, આકાશે પક્ષી નવ ચડે;
 બાણ તણા અંધારા માંચ, જગત જડાયું દીસે ત્યાંચ. ૨૨
 સુધન્વાની સેના જેહ, પાવકમાં પ્રજળી તેહ;
 જવાંબા આકુળ અગ્નિ બળે, પોતાની સેના પરજળે. ૨૩
 અગ્ન્યાસ્ત્ર વિસોડી બાળ, વરણાસ્ત્ર સાંધ્યું તત્કાળ;
 અગ્નિ સમાવવા ઉત્તમ સૃષ્ટ, ત્યાંથી પ્રકટી મોટી વૃષ્ટ. ૨૪
 અગ્નિમાં ધન વ્યાપ્યો વળી, આકાશે ઝળકે વિજળી;
 પાંડવનું દળ તાણ્યું તોય, ઉપર વૃષ્ટિ શક્યાની હોય. ૨૫
 બ્રમણ કરે મોહો મન ભંગ, શીતે સંકોચાયાં અંગ;
 ચાતકને મદ માતા મોર, ધન માની મન કરતા સોર! ૨૬
 જેજે વાજાં ચર્મે મદયાં, ભીછ ભાગ્યાં જળમાં પડ્યાં !
 કાંચન ચંપકવર્ણી વીર, પે'યાં સૂક્ષ્મ વસ્ત્ર શરીર. ૨૭
 ભીન્યા વાગા વળગ્યા સહી, દેહ સમાણા દીસે નહીં;
 છત્ર ચર્મ કરી ઉપર ધર્યા, સલિલે શોભા હીણા કર્યા. ૨૮
 પડી પાંખ શર ભીન્યા સહી, શત્રુ સાગા ચાલે નહીં;
 અતિ વૃષ્ટિ અંધાઈ ઘણું, ના લહે નર અન્ય આપણું. ૨૯
 (તે) દેખી પારથ ભૂપાળ, વાયુઅસ્ત્ર સાંધ્યું તત્કાળ;
 વાયુ અસ્ત્રે વેધ્યા વરસાત, ભાગી ધ્વજને પૃથ્વી પાત. ૩૦
 ગજ ઘોડા ખરે ને નર રાશ, અનિલે ઉડાડ્યાં આકાશ;
 એવામાં અર્જુનનું ચાપ, શૂર સુધન્વાએ છેવું આપ. ૩૧
 અર્ધચંદ્ર શરે ધનુ છેદ, ત્રણ શરે પ્રત્યંચા ભેદ;
 કોપ્યો શૂર સુધન્વા જાણ, ૩ ભાયામાંથી છેવું બાણ. ૩૨
 કહે સુધન્વા સાંભળ રથી, ન હણાય તારો સારથી;
 તાં અંગ શરે ક્ષત થયું, કહે તાં પ્રાક્રમ ક્યાં ગયું. ૩૩
 હરિ સારથી મૂક્યો જ્યારથી, કીધો આ પ્રાકૃત સારથી;
 હરિ સારથી સંભારી વઢો, નહિતો અર્જુનઓ આ પડ્યો. ૩૪
 જૈમિનિ કહે સાંભળ રાજન, વળતું શું કીધું અર્જુન;
 વામ કરે કરી સા'ચા તુરી, ત્યમનું ત્યમ યુદ્ધ માંડ્યું શ્રી. ૩૫

૧ ભારત તે શર મેઘા પડે, પ્ર. ૨ ૨ પોતાની સેનાને ગળે પ્ર. ૨

૩ છેવું ભાગ્યાં જાણુ નિરવાણુ. પ્ર. ૨

જ્યારે સમર્થા શ્રીગોવિંદ, રથ બેઠા દીઠા આનંદ;
 મૂક્ય મૂક્ય અર્જુન એ તુરી, અકસ્માત બોલ્યા એમ હરિ. ૩૬
 અર્જુન નારાયણને નમ્યો, વાસુદેવનો આગમ ગમ્યો;
 પારથ શર મૂકે પ્રકાશ, શૂર સુધન્વાને ચોપાસ. ૩૭
 સુભટ સુધન્વા બોલ્યો વાણ, દીઠા છે ૭ સારંગપાણ;
 પાંડવ અર્થે આવ્યા તમો, ઉત્તમ તનુ અવિશેષ્યા અમો. ૩૮
 સર્વ જ્ઞાનપણું મહારાજ, અમો તમારું જાણ્યું આજ;
 પાર્થ પામ્યો હરિ સારથી, મુજને માર્ય પ્રતિજ્ઞાસથી. ૩૯
 એવું બોલે અર્જુન વીર, કરું પ્રતિજ્ઞા સાંભળ ધીર;
 ત્રણ બાણે સુંદર શીશ, તારું હવડાં હું પાડીશ. ૪૦
 પ્રાણ ન લેવું જો તાહરા, નરક પડે પૂર્વજ માહરા;
 સત્ય વચન જો જૂઠું થાય, નિશ્ચે પૂર્વજ નરક પગાય. ૪૧
 યત્ન કરી તારૂં તત્તુ રાખ્ય, કંઈ પ્રતિજ્ઞા તું પણ બાપ્ય;
 સુણી સુધન્વા બોલ્યો વાણ, આવતાં જો તારાં બાણ. ૪૨
 ત્રણ ત્રણ કટકા નવ કરું, ધોર નરકમાં હું સંચરું;
 પછે સુધન્વાએ શત બાણ, મધુસૂદનને માર્યા તાણ. ૪૩
 હર્ષ ધરી હરિ હૃદયે હણ્યા, મહાબળીએ ગોવિંદ નવ ગણ્યા;
 રથ વિષે બેઠા બળવીર, સહિત અશ્વને અર્જુન ધીર. ૪૪
 તે રથ ફરવા લાગ્યો વક્ર, ઘટ ઘડવાનું જેવું ચક્ર;
 ચોપાસે દશ બાણે તહી, ધીર ધનંજય છાયો સહી. ૪૫
 એક નહવ પ્રમાણે નવો, પાર્થ રથ પાછો ખેસવ્યો;
 હંસધ્વજતને એમજ કર્યું, શ્રી હરિએ વાયક ઉચ્ચર્યું. ૪૬
 જોજો અર્જુન હીસે ધણું, પ્રાક્રમ શૂર સુધન્વા તણું;
 ત્રણ શરે મારું સર્વથા, કરી પ્રતિજ્ઞા વધની વૃથા. ૪૭
 મુજને પૂછ્યા પાખી આમ, તેં કાં કીધું સાહસ કામ;
 જો દુઃખ જયદ્રથ વધતાં થયું, તે તુને ક્યમ વીસરી ગયું. ૪૮
 તારો રથ મેં રાશે અલ્હો, ચણું વિચલી ચાંપી રલ્હો;
 તોય સુધન્વા કેરે શરે, નહવ માત્ર પાછો પરવરે. ૪૯
 એ સુધન્વા સખજો ધીર, એક પત્નીવ્રત પાળે વીર;
 એ વ્રત મેંને તેં નવ થાય, મોટું કષ્ટ પડ્યું કુરંચાય. ૫૦

એમ સુણી બોલ્યા અર્જુન, સાંભળો સાચું શ્રીભગવન;
 ત્રણ બાણે એહનું શીશ, નિશ્ચે પાડું શ્રીજગદીશ. ૫૧
 તદા અમો અતિ દુઃખિયા થતા, જો યાદવજી ન આવતા;
 નૈમિનિ કહે સાંભળ ભૂપતિ, અર્જુન બાણજ મૂકે અતિ. ૫૨
 પારથ વદતો વેગે કરી, દશ દિશા બાણે આવરી;
 શર સુધન્વા કોપ્યો આપ, શર સાંધી ધૂણાવે આપ. ૫૩
 રાતાં લોચન રીસે ભયો, ઇશ પ્રત્યે વાણી ઉચ્ચયો;
 પેહેલાં જ્યમ ઉપકારજ કર્યો, ગોરક્ષણ ગોવર્ધન ધર્યો. ૫૪
 તેમ અધુના શ્રીદેવ દયાળ, પાંડવને પાળો ગોપાળ;
 અતઃપર પારથ મહાબળી, ધનુષ્ય વિષે શર સ્નાંધ્યો વળી. ૫૫
 કાળ અનળ સરખો શર ગણી, મેલ્યો સઘ સુધન્વા ભણી;
 તે શર નિરખી હરિએ ધણું, સોંપ્યું સુકૃત પોતા તણું. ૫૬
 ગિરિ ગોવર્ધનધારી હરિ, ધેનુ તણી જે રક્ષા કરી;
 તેણે પુણ્યે સારંગપાણ, તત્ક્ષણ તેહ પ્રતિષ્ઠો બાણ. ૫૭
 તેનું યુદ્ધ જોવાને પાસ, દેવ રક્ષા ઉભા આકાશ;
 કૌતુકકારી વર આપવા, સુર આન્યા સ્થાન રથાપવા. ૫૮
 સુરનારી આભૂપણુ ભરી, આવી દિવ્ય વિમાને કરી;
 સુમટ સુધન્વા સાગરમણિ, હરિને સુર હિતકારી ગણી. ૫૯
 બળિઓ બાળક બોલ્યો વાણ, એ સાચક છેદું નિરવાણ;
 બહુ પુણ્યે કરી પોખ્યો બાણ, જો નવ પાડું પૃથ્વી જાણ. ૬૦
 તો સુજ સુકૃત મિથ્યા થજો, તરકર રાક્ષસ ભક્ષી જજો;
 મેં પ્રકાશ્યું પ્રકટ કરી, માંડે પ્રાક્ષ્મ જો જો હરિ. ૬૧
 એમ પ્રકાશ્યું સુધન્વા સાચ, અર્ધચંદ્ર નાંખ્યો નારાચ;
 આવતો અર્જુનનો બાણ, તે બાણે છેલ્લો નિરવાણ. ૬૨
 ભક્ષો સુધન્વા ભૂતળ ભડ્યો, પારથનો શર ભાગી પડ્યો;
 વિસ્મય પામ્યાં ત્રણ ભવન, સુરવર વિસ્મય પામ્યા મન. ૬૩
 સત્વર ગત કરતો સંગ્રામ, દીઠો શર સુધન્વા નામ;
 પાર્થજી પોતે પરમાણુ, જેવે સાંધ્યો ખીન્ને બાણ. ૬૪
 તેવે તે શર મધ્યે ફરી, અતિશે સુકૃત આપ્યું હરિ;
 પાંડવને પાળવા ત્યાર, ભૂમિદાન ફળ આપ્યું સાર. ૬૫

સુધન્વા કહે સાંભળ શ્યામ, પાર્યે અર્થે કીધું કામ;
 સુકૃત સર્વ સમર્પ્યું તમે, એ સામકને છેદું અમે. ૧૬
 માફ પણ સુણ્ય ગાંડિવપાણ, જો નવ છેદું તારો બાણ;
 વસિષ્ઠ સાથે અફધતી આપ, તે માર્યાનું મુજને પાપ. ૧૭
 તો પોતાનું પ્રાક્રમ કરી, સાંધે શર સંભાળે પ્રી;
 ધન્ય ધનંજય મહા તું વીર, તારે અર્થે શ્રી હરિ ધીર. ૧૮
 નિજ સુકૃત સોંપે નિરધાર, તારા પુણ્ય તણો નહિ પાર;
 શીરે રક્ત નયન અર્જુન, સાંધ્યો શર શત્રુ તર્જન. ૧૯
 કાળ અનળ સરખો શર સોય, ધન અર્થે જ્યમ કૃપી કોય;
 દેવ રક્ષા આકાશે કહે, મહી મંડળમાં માણસ રહે. ૨૦
 અધુના આ સ્થાનક શું વસે, કોણ સુમટ બેમાં જીતશે;
 શરવન્હિ વાધ્યો ચોપાશ, બાણ ગયો ઉડી આકાશ. ૨૧
 પાર્ય કરથી છૂટ્યો બાણ, જાણે કરશે પ્રલય પ્રમાણ;
 મહા બળિએ હંસધ્વજ બાળ, તેહ શર છેલો તત્કાળ. ૨૨
 પોતાના પ્રાક્રમથી જાણ, સત્વર છેલો બીજો બાણ;
 દીધો શંખ સુધન્વા છેદ, આપણના દળને આનંદ. ૨૩
 હંસધ્વજ હરખ્યો મન માંય, છેલો બાણ સુધન્વા ત્યાંય;
 ધરતી થર થર કાંપી તદા, અર્જુનનો શર છેલો યદા. ૨૪
 એવે અર્જુનને કહે ઇશ, ત્રીજો શર તું નવ સાંધીશ;
 પંચજન્ય પૂરુંછું હુંય, દેવદત્ત દે પારથ તુંય. ૨૫
 હું સાથે તું પારથ વીર, નિરખ ધનંજય એહતું ધીર;
 જગત વિષે તે જીવું ધન્ય, કીર્તિ વ્યાપે ત્રણ ભુવન. ૨૬
 સર્વ કામને કીર્તિ ધણી, પાળે પ્રતિજ્ઞા પોતા તણી;
 પૂર્વ પુણ્ય સમર્પી હુંય, એ વિધિ એહને પાડુ છુંય. ૨૭
 તું શર મારે છે મહારથી, તોય પણ એ પડતો નથી;
 એતું વચન ઉચ્ચારી કરી, પંચજન્ય પૂર્વે શ્રી હરિ. ૨૮
 શંખ સુણીને સત્વર થયો, દેવદત્ત પારથે પૂર્વે;
 પૂરી શંખ પુનઃ પરબ્રહ્મ, બોલ્યા પંકજલોચન પર્મ. ૨૯
 પાર્યે શર ઝાલ્યો કર મધ્ય, શીઘ્ર આગ્રા માનો અધ;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ ભૂપતિ, અર્જુન ઉદયમ માંડ્યો અતિ. ૩૦

કરમાં શર સાંચો તત્કાળ, મહાખળિયો પાર્થ ભૂપાળ;
 શ્રી હરિએ તે શર તત્ખેવ, કઠિન કયો સ્થાપિ સ્થિર દેવ. ૮૧
 પાછળ મૂંઝ્યા ધ્રુવા એવ, મધ્યે મૂંઝ્યા શ્રી મહાદેવ;
 બાણ તણું કૂળ આગળ અણી, સ્થાપ્યા આપ ત્રિભોવન ધણી. ૮૨
 શરમાં સુકૃત સોંધ્યુ સાર, કીધું જે રામાચવતાર;
 કરે લોક સહુ હાહાકાર, પારથે તે શર સાંધ્યો જ્યાર. ૮૩
 સાંધ્યો દેખી દીર્ઘ બાણ, શર સુધન્વા બોલ્યો વાણ;
 ગોવિંદજી તે જાણ્યું અમો, જે જે કામ કરોછો તમો. ૮૪
 પાર્થ કેરૂં કરવા કાજ, મારો વધ માંડ્યો મહારાજ;
 શરને અગ્રે ઉભા તમો, વિશ્વતનું જાણ્યા છું અમો. ૮૫
 પાર્થ કાંઈ પ્રતિજ્ઞા સાર, સપ્રીતે સંગ્રામ સંભાર;
 એમ સુણી બોલ્યા અર્જુન, સાંભળ શર સુધન્વા ધન્ય. ૮૬
 આ બાણે તારૂં શીર સહી, મુકુટ સહિત જે પાડું નહિ;
 હરિ હર મૂર્તિ ભાજે પાપ, તે અધ મુજને લાગે આપ. ૮૭
 એમ કહીને અર્જુન રહે, શર સુધન્વા એવું કહે;
 જે કો કાશી મધ્યે જાય, મણિકર્ણિકા મધ્યે ના'ય. ૮૮
 સાંજે શંકર પૂજા કરે, પાટુ મારી પૂજા હરે;
 તેવું પાતક મુજને સહી, એ શરને જે છેદું નહિ. ૮૯
 જૈમિનિ કહે જનમેજય બાણ, વળતો પાર્થ સાંધ્યો બાણ;
 જળહળતો બળતો પાવકે, કોજન સામું જેઘ નવ શકે. ૯૦
 ગગન ગયો શર છોડી ધરા, અકળાતી ધાતી અપ્સરા;
 આકાશે અજવાળું ધણું, બયથી સુર પામ્યા નરપણું. ૯૧
 વાજે જે વાજંત્ર બહુ, શરને નાદે છાયાં સહુ;
 તેણે બાણ બમાતી મહી, તોયે સુધન્વા મોહ્યા નહિ. ૯૨
 રીસ ભર્યો ભારતશું બણે, તું ઉભો આંગણ રણ તણે;
 દેવ મહાઋદ્રાદિક જેહ, મારા શરને રાખે તેહ. ૯૩
 એ શરને છેદું નિરધાર, આ માર્યો મેં કુંતિકુમાર;
 લાજે મુજ હંસધ્વજ તાત, ન હણું તો લાજે મુજ માત. ૯૪
 પ્રભાવતી જે મારી નાર, તે મુજને કહેશે ધિક્કાર;

તુજને હું નાણું નર સહી, પાર્યસારથી આગ્યો અહી. ૯૫
 આણે કાળ કહું છું અમો, રણ મૂકી નવ જાતું તમો;
 ઉભા અચ્યુત કરજો યુદ્ધ, પ્રાક્રમ કરજો પારથ શુદ્ધ. ૯૬
 સુધન્વાએ કહી એવી વાણ, કૃષ્ણ! કૃષ્ણ! કહી છેવો બાણ;
 મધ્યે છેદ સુધન્વા અડ્યો, અડ્યો શર પૃથ્વીમાં પડ્યો. ૯૭
 તેવો સાયક છેવો ન્યાર, મહીમાં હવો હાહાકાર;
 રણ મધ્ય સુધન્વા બાણ, સ્કંધે આપ અદ્રાજે પાણ. ૯૮
 ત્રીજો બાણ થયો જ્યમ નાશ, શશિ મંડળ કંપ્યું આકાશ;
 'પૂર્વજ ઇંદ્ર કિરીટિ તણો, સજળ થયો નિર્જળતા હણો. ૯૯
 શીર અંગે નિરલજતા શશિ, સૌને મન અદ્ભુતતા વશી;
 ઉજ્જળ કુંડળ એપે ઘણું, એવું શીશ સુધન્વા તણું. ૧૦૦
 પ્રૌઢ પ્રાક્રમનો ભંડાર, એવું મુસ્તક સુંદર સાર;
 અથ ભાગ શર ઉડ્યો ઘણું, છેવું શીશ સુધન્વા તણું. ૧૦૧
 ધતિ ભારત અશ્વમેધ મોઝાર, ઓગણીશમો અધ્યા' સાર;
 રત્ન કહે યત્ને કરી કમો, પચાણું શ્લોકે વિસ્તર્યો. ૧૦૨

અધ્યાય ૨૦ મો રાગ ગાડી.

કહે જૈમિનિ સાંભળ રાય, કહું મહાભારત મહિમાય;
 શર સુધન્વા કેરું શીશ, છેલ્લું અર્જુન ઉભા ઈશ. ૧
 તત્ક્ષણ ઉડ્યું તે આકાશ, જઈ પડ્યું કૃષ્ણ પદાંબુજ પાસ;
 મુખે જપતું કેશવ રામ, નૃસિંહ નૃસિંહ લેતું નામ. ૨
 શીર હીણ સુધન્વા પીડે, રણાંગણમાં ભગતો હીડે;
 જે હાથ ચઢે ગજ વાજ, તેને તે ધડ નાખે બાજ. ૩
 ગજ રથ ઘોડા ગ્રહી ઉછાળે, કોને ખે કર સાહી અજાળે;
 તે ધીર તણું ધડ ધાતું, પાર્ય સૈન્ય હણ્યું મદમાતું. ૪
 તે શીર સુધન્વા કેરું, નિજ પદ પાસ પડ્યું હરિ હેર્યું;
 તે સુંદર સ્મિતયુત સોયું, હરિએ હાથે ગ્રહીને જોયું. ૫
 પ્રકટી વીર વદનથી જ્યોત, પેઠી હરિ-મુખમાં ઉઘોત;
 તે પ્રીત સુધન્વા કેરી, જાણે યાદવરાય ધણેરી. ૬

હરિને વૈષ્ણવ વા'લો જેહ, ખીજો કોઈ ન જાણે તેહ;
 વળતું તે શીર સા'યુ સઘ, નાંખ્યુ હંસધ્વજ રથ મધ્ય. ૭
 તે શીર શોભાનો બંડાર, જળકે કુંડળ જ્યોતિ અપાર;
 તે હંસધ્વજે જુજ ઝાલ્યું, પ્રાણપે પુત્રનું શીશ વા'લું. ૮
 શીરને સન્મુખ સાહીને જોતો, એવું બોલ્યો રાજ રોતો ॥
 શું કીધું સુધન્વા આપ, કાં ના બોલે મારા બાપ ! ૯
 હું તો તાતજ તારો છુંય, કાં મુને જોળખતો નથી તુંય;
 શું રીસાયો મુજ સાથ, મેં વેર વસાવ્યું હાથ. ૧૦
 જે તેલ કઢાની જવાળ, તેમાં નાખ્યો મેં તું બાળ;
 ટાળી પુત્રપણાની પ્રીત, મેં દીધો દંડ અનીત. ૧૧
 તેં પાળી પ્રતિજ્ઞા પ્રશ્ન, રણ સંતોખ્યા અર્જુન કૃષ્ણ;
 વળી પ્રભાવતીનો કામ, તેં સમાવ્યો અભિરામ. ૧૨
 કહે જૈમિનિ સુણ રાજન, બૂપતિ અતિ દુઃખ ભાજન;
 નિરખી સુતના શીરનું રૂપ, ફરી મુખ સુંખન કરતો બૂપ. ૧૩
 વળતું આપ લજ્જાટની સાથે, સુતલજ્જાટ અડકાડ્યું હાથે;
 એવી યુક્તિ કરી ધણીવાર, રથમાં રાય રહ્યો તેણી વાર. ૧૪
 સુતને શોકે પીડ્યો તાત, પુનરપિ પૂછે બૂપતિ વાત;
 ઉઠ ઉઠ કુંવર એકવાર, બળકરી બાંધ્ય પાર્થ-તોખાર. ૧૫
 તારા બીર બડ પ્રદુમ્ન, તેશું યુદ્ધ કરો હે તન !
 જનુનીનું કહ્યું તેં કીધું, જે કામ કવલાએ દીધું. ૧૬
 જે તુને કહું હું વાત, સુણે સુરથાદિક તુજ ભાત;
 મેં જેહ સુધન્વા યાચ્યો, નવ બોલે ચાલે રાચ્યો. ૧૭
 સુણી હંસધ્વજની વાત, વળતો સુરથ કહે સુણ તાત;
 તમે શીદ રૂઝોછો બાપ, રણાંગણમાં ઉભો બાપ. ૧૮
 જે માર્યો બાળક બાણે, તેનું શીદ ગ્રહે શીર પાણે;
 પછે હંસધ્વજ કહે વાણ, સાંભળ પુત્ર કહું પ્રમાણ. ૧૯
 હું રદન કરુંજું જેહ, તેનું કારણ સાંભળ તેહ;
 છેવું મુસ્તક સુતનું અર્જુ, આવી સઘ પડ્યું હરિચર્ણ. ૨૦
 જે પામ્યું શ્રી હરિચર્ણ, શા માટે ત્યજ્યું હરિશર્ણ;

- જો પૂર્વેનાં સુકૃત હોય, તો હરિ સંગત પામે સોમ. ૨૧
- કાંઈ પ્રકટષે પાતક ભોગ, (માટે)યથો વિખણુ તણો વિયોગ;
કંઈ પાપ સુધન્વા કેરૂં, અથવા મારૂં પાપ ધણેરૂં. ૨૨
- હરિચરણ કમળપર શીશ, જ્યમ ભ્રમર ભમે ત્યમ દીસ;
હરિના પદ પામી એહ, ક્ષણું એક રહ્યું નહિ તેહ. ૨૩
- હું તો એહજ વિસ્મય પામું, હરિએ નાખ્યું શીશ મુજ સામું;
અહો સુરથ ! સુધન્વા-શીશ, જો મુજ ઉપર નાખ્યું ઈશ. ૨૪
- જો શીશ સહોદર કેરૂં, ઉજવળ કુંડળ તેજ ધણેરૂં;
શીર નાખું છું હરિ-રથમાંય, પ્રી એને મળીશું ક્યાંય. ૨૫
- કહે જૈમિનિ મળતું રાય, શીર નાખ્યું હરિ-રથ માંય;
હરિએ સા'યું શીર કરવાળી, નાખ્યું ગગન વિષે ઉછાળી. ૨૬
- વળતો હંસધ્વજ ભૂપાળ, સુરથે પ્રતિભોધ્યો તનુકાળ;
જો જો તાત કર હું યુદ્ધ, અર્જુન અમ્યુત સાથે શુદ્ધ. ૨૭
- તુજ દેખતાં મુજ તાત, સૌ સૈન્ય જૂએ વિખ્યાત;
મારો બળિયો બાંધવ લીધો, શ્રીકૃષ્ણે મુખમાં પીધો. ૨૮
- તે કેશવને હું જાણું, મહારથી પાર્યને પ્રમાણું;
તો હરિ દેવકીસુત કહેવાશે, મારી આગળ નિશ્ચળ યાશે. ૨૯
- એવું સુરથ બોલ્યો બાવી, પછે રથ ઉપર બેઠો આવી;
સુરથ સાથે ધણું દળ લાવ્યો, પાર્ય સામો વઢવા આવ્યો. ૩૦
- નિજ શંખ વળડયો મુસાદ, સુરથે કીધો કેસરીનાદ;
નાદે પ્રાટી પડ્યું પાતાળ, સાંભળ જનમેજય ભૂપાળ. ૩૧
- કરમાં ધીર ધનુષ્યને ધારી, પાર્યને કહે સુરથ વિચારી;
રણમાં ઉભો રહે ઉદ્દામ, કર્ષની હું સાથે સંગ્રામ. ૩૨
- હે હરિ ! અર્જુનને ઉગાર્યે, મુજ સુરથ રિપુ નિરધાર્ય;
મુજ બંધુ સુધન્વા માર્યો, નિજ સુકૃત આપી તાર્યો. ૩૩
- તે બાળક તું એષ્ટાકારી, તે તો હાની ન દીઠી તારી;
સાંભળજે તું સારંગપાણ, જ્યમ કોઈ એક બાળ અબાણ. ૩૪
- આપે મુક્તાશળ જે માટે, તે બદરી ફળને સાટે;
ત્યમ પુણ્ય હરિ તમે આપ્યું, સાટે શીશ સુધન્વાનું કાપ્યું. ૩૫
- તમો એવું જીવન લીધું, તે તો બદરી ફળ વત કીધું;

- આપે મુક્તાશળ અવગાણો, જો જો એમાં કોણ વવાયો. ૩૬
- તમો નેટ થયા ગોપાળ, મુને જાણો હે કરણાળ !
- ગયો બંધુ સુધન્વા કાંચ, તેને નવ દેખું હું આંચ. ૩૭
- અધુના પાંડવને હું પામી, સખજો હર્ષ થયો છે સ્વામી;
- હવે જૈમિનિ કહે સુણુ ભૂપ, તેની સાંભળી વાણી અનુપ. ૩૮
- હરિ જોડ્યા પારથ પ્રેત્ય, હે અર્જુન ! સાંભળ સત્ય;
- તેં એની આગળ આજ, નવ ઉભુ રહેવું રાજ. ૩૯
- એ બંધુ તણે દુઃખે બાળ્યો, વળી પૂર્ણ પુણ્યે પખાળ્યો;
- વળી બીજા તારા વીર, જાશે સુરથ સગીપે ધીર. ૪૦
- જો અર્જુન તું રણુ જાય, તો આજ અઘટતું થાય;
- વળતા પાર્થ જોડ્યા વાણી, સાંભળ સાચું સારંગપાણી. ૪૧
- તમો મારાં અશુભ અપાર, તે ક્ષણમાં ક્રોધાં પ્રાર;
- તો એ સુરથ બડ સાઈ, શું ભુંડુ થાશે માઈ. ૪૨
- કહે કૃષ્ણ સુણો અર્જુન, ૧ અતિ ચિંતા સહિત મન;
- એ સખજ સુરથનો કોપ, જાણે કરશે સૃષ્ટિ લોપ. ૪૩
- નવી સૃષ્ટિ કરવા કાજ, મોટી ચિંતા વિધિને આજ;
- એ સુરથ તણું બળ પ્રોહું, જેતાં તારૂં બળ છે થોહું. ૪૪
- તું આજ કહ્યું કર્યું માઈ, મારે વશવર્તિ મન તારૂં;
- જે પ્રદુમ્નાદિક વીર, એને હણશે હમણાં ધીર. ૪૫
- એને હણવા અર્થે રાય, નવ દેખું અન્ય ઉપાય;
- મેં સુકૃત સધળું આપ્યું, એના બંધુ તણું શીર કાપ્યું. ૪૬
- મહા કષ્ટ કરી મેં માર્યો, એમ કરી અર્જુન (તું) ઉગાર્યો;
- એને પાતક હોય થોહું, વળી પુણ્ય પ્રકાશે પ્રોહું. ૪૭
- એનો જય થાશે નિરધાર, એમાં સંશય નહિ લગાર;
- એના દેહમાં એક વિશેષ, વાધ્યું સુકૃત કેવળ એક. ૪૮
- જેણે દિવસે પુણ્ય ન હોય, તે દિન તરકર બચ જોય;
- પત્રગ પાવક વ્યાઘ્ર બીહાવે, જ્યારે સુકૃત વિણ દિન આવે. ૪૯
- કહે જૈમિનિ સાંભળ રાય, મોટા સુકૃતનો મહિમાય;
- રણુમાં એમ કહી અવિનાશ, તેડયો રૂઝિભણીનંદન પાસ. ૫૦

તમે મહાબળ સધળા વીર, રણમાં હણજે સુરથ રીર;
 હું અર્જુનને ગ્રહી માન, ^૧અધુના થઈશ અંતર્ધ્યાન. ૫૧
 સુણી અચ્યુતને અવબોધ, ચાલ્યા યુદ્ધ કરવા સૌ યોદ્ધ;
 હરિએ દુષ્ટ સમે તે ટાળ્યો, રણથી પાર્થનો રથ વાળ્યો. ૫૨
 જોજન ત્રણ પડયું દળ જેહ, અચ્યુત આવ્યા^૨ તેને છેહ;
 પછે શૂર સુરથ તે ઠામ, માંડ્યો ખીજ શું સંગ્રામ. ૫૩
 વળતો સુરથ અતિ બોધે, બંધવ હણનારાને શોધે;
 ખીજ સર્વ સુભટને પેખે, હરિ અર્જુનને નવ દેખે. ૫૪
 શત્રુ સુધન્વાનો જેહ, હું નવ દેખું રણમાં તેહ;
 સધળા [છે] બાળક ભૂર, તેશું યુદ્ધ કરું ક્યમ શૂર. ૫૫
 ક્યાં છે અર્જુન અચ્યુત આધી, મારા બંન્યે તે અપરાધી;
 પેહેલી આ સેના સંઘારૂં, વળતી તે બંધેને મારૂં. ૫૬
 મારી આગળ તે ક્યાં જશે, ઉર્ધ્વ અધમાં ક્યાં સમાશે;
 એવો નિશ્ચે કાધો ઉર, વળતો સુભટ પ્રત્યે કે' શૂર. ૫૭
 સુણો સુભટો મારૂં પ્રશ્ન, ક્યાં છે કુંતાસુત ને કૃષ્ણ?
 ત્યારે યોદ્ધા જલ્પે જણી, સુરથ પ્રત્યે વદતા વાણી. ૫૮
 આરે! શું મિથ્યા બોલે આજ, ભાસે ખીકણ સરખો બાજ;
 અમે ઉભા રણમાં શૂર, પેહેલો તે સાથે બડય ભૂર. ૫૯
 પછે હારીશ હરિને હેરી, દેખીશ પાર્થ તારો વેરી;
 એવાં વચન કહીને યોદ્ધ, આવી વીંટલો સુરથ કોધ. ૬૦
 તે સર્વકો ધરી ધીર, સુરથે શરણું વેધ્યા વીર;
 કો ભૂમિ પડ્યો બડ ભેદી, કો બે ભાગ કર્યા મધ્ય વેધી. ૬૧
 કોનાં છેદાં અંગ શું રીસ, સુરથે છેદાં કોનાં શિશ;
 (કો) વીર વાહન રૂધિરે ચૂતા, સર્વે રણ શયનમાં સૂતા. ૬૨
 સુરથે સેના હણી તેવાર, યોદ્ધા કરતા તે હાહાકાર;
 જોજન ત્રણ પડયું દળ ત્યાંય, રચના વ્યૂહ તણી જે માંય. ૬૩
 તે સર્વ પમાડયું નાશ, આવ્યો સુરથ હરિની પાસ;
 ત્યાં દીઠા અચ્યુત ઉભા, હરિ પાર્થ સાથે શોભ્યા. ૬૪
 પછે બાણ તણા ગણવેર્યા, સુરથે (શ્રી) યદુનંદન ઘેર્યા;

વીંધ્યો પાર્થ પણુ નરવાણુ, માર્યો કાકપત્રનાં આણુ. ૬૫
 વળતો ધીર ધનંજય વીર, રહે રહે કહી તાણ્યાં તીર;
 વળતો સુરથ સહસ્ર આણુ, વીંધ્યો સારથી સહિત પાણુ. ૬૬
 છેલું ધનુષ્ય પ્રત્યંચા સાથે, છેદી ધ્વજ સુરથ કુરનાથે;
 પછે સુરથ તણો રથ જોડ, કીધો તિલ તિલ કટકા તેડ. ૬૭
 કરી સુરથ તણા કર ઠાલા, માર્યા પાંડુજીતે શત ભાલા;
 પછે કોપ્યો સુરથ શૂરો, આણુ અનેકે અર્જુન પૂર્યો. ૬૮
 નાખે નાના વિધિનાં અસ્ત્ર, ખંભે વીર વઢે શત શસ્ત્ર;
 વળતા પાર્યશું પ્રમાણુ, બોલ્યા વિકૃલ મુંદર વાણુ. ૬૯
 પાર્ય સુરથ તણું જો ધીર, કેવો યુદ્ધ કરેછે વીર;
 સુરથ સુબન્ધા વીરની દેહ, હણુશે સધળી સેના તેહ. ૭૦
 આપણુ નાહા એથી ઉઠી, નય તણુ આપણી પુઠી;
 મારી તારી આગળ તેહ, રણમાં એકજ દીસે એહ. ૭૧
 એને આણુ વ્યાખ્યું જગત, તોય વઢતો દિસે વિગત;
 હરિનું વચન સુણી અર્જુન, બોલ્યો રીસ સહિત વચન. ૭૨
 સાંભળ દેવ સુરથને વાર, તારી આગળ અધુના મારું;
 મારે કાંઈ અસાધ્ય ન હોય, તારે પ્રસાદે કરી સોય. ૭૩
 જૈમિનિ કહે સાંભળ રાય, એમ કહી અર્જુન કીધા ધાય;
 પાર્ય મારે દહ ધનુ તાણે, છાયો સુરથ સુભટ શત આણે. ૭૪
 પાર્ય કેરે આણે ત્યાં ઝુડ્યો, વળતો સુરથનો રથ ઉડ્યો;
 રણમાં સુરથ પણુ નવ સાંખે, નરહરિ પર બહુ શર નાખે. ૭૫
 પછે બોલ્યો સુરથ સુગ્મણુ, ઉજ્જવળલાહન પ્રત્યે વાણુ;
 મારે પાર્ય તું રથ સપ્ત, વેધું આણુ તણા ગણુ નાખ્ય. ૭૬
 ભમતો પાર્યનો રથ ભૂપ, સુરથે માર્યા આણુ અનુપ;
 પછે પાગ વિષે રથ બ્રહ્મ, ચાંપ્યો પારથનો રથ પર્મ. ૭૭
 શ્રી હરિ પૃથ્વીમાં રથ ચાંપ્યો, તોય સુરથ શરે કરી કાંપ્યો;
 રથ તોયે ન રહે ઠામે, શ્રી હરિ મન વિરમય પામે. ૭૮
 પછે તીક્ષણુ આણે તેહ, ભેદા અમ્યુત અર્જુન બેહુ;
 પૂર્યો પંચજન્ય ભગવાને, દીધો દેવદત્ત અર્જુને. ૭૯
 પછે રીસ કરીને કૃષ્ણ, પૂછે પાંડવપતિને પ્રશ્ન;

- અમ આપણો રથ જોહ, મુજ ગુર ચર્ણે ચાંપ્યો તેહ. ૮૦
જે સુરથ તણા શર આવે, તે તુજ રથને કંપાવે;
- માટે ભુંડા બૂપતિ ભેદ, સત્યર સુરથનો રથ હેઘ. ૮૧
પછે પાર્થ કોપે બરાયો, બાણે સુરથ તણો રથ છાયો;
રથ સારથી હય ધ્વજ સાથે, હેઘો હસ્તિનાપુરને નાથે. ૮૨
શત ભાગ કરી રથ દાળ્યો, પારથે કોધો સુરથ પાળો;
પછે પવનતનુ હનુમાન, પૂંછે વીટો પારથ રાજન. ૮૩
પૂંછે પારથનો રથ સાંધ્યો, દઢ કરી ધરણી તળ બાંધ્યો;
દઢ કરી ધરણીધરે જાલ્યો, વળતો સુરથ શરે નવ હાલ્યો. ૮૪
પછે સુરથ કહે સુણુ ક્યામ, જાણ્યું કેશવ તારું કામ;
હે ભૂધર ! તારે ભારે, બાંધ્યો પારથનો રથ બ્યારે. ૮૫
તમે હરિને હનુમંત વીર, ચાંપ્યો રથ ધરણીમાં ધીર;
તેને કરમાં જાલીશ હુંય, જો જો ઉર્ધ્વ ઉછાળું છુંય. ૮૬
પછે એમ કહીને ધાયો, સુરથે પાર્થનો રથ સાંધ્યો;
જો જો પરાક્રમ કોણું ઉદય, સાંધું પારથ રથનું અય. ૮૭
સુરથે ઉખેડી રથ તોળ્યો, હર્ષે હસિત વદન અતિ બોલ્યો;
અરે પાર્થ ! હું નહિ સાંધુ, કે'ની તારો રથ ક્યાં નાખું ! ૮૮
કહે તો સાગર જળ રથે બેળું, કહે તો મેર તણે શીર મેલું;
અથવા હસ્તિનાપુરમાં પાહું, અર્જુન રથ કહે ત્યાં ઉડાહું. ૮૯
રથે બેઠા અર્જુન જોય, માર્યો પંચ શર શું સોય;
પડ્યો મૂર્ચ્છિત શર સુજાણ, મૂક્યો પાર્થ-રથ નિરવાણ. ૯૦
મૂકી મૂચ્છા સુરથ એઠો, આવી બીજા રથ પર બેઠો;
રીસે રક્ત નયન તે બેહુ, પુનરપિ યુદ્ધ કરતા તેહુ. ૯૧
મૂકે અર્ધચંદ્ર બહુ બાણ, (વળી) વચ્છદંત શિલીમુખ જાણ;
સૂકરકંઈ તણા શર સાંધ્યા, કંટકમુખના સાયક બાંધ્યા. ૯૨
એવે સુરથ કહે સુણુ પાર્થ, કાંઈ પ્રતિજ્ઞા કર્ય સ્વાર્થ;
તારી સત્ય પ્રતિજ્ઞા થાય, મેં તો એમ સુણ્યું છે રાય. ૯૩
એવે અર્જુન બોલ્યો વાણી, સાંભળ સુરથ કહું હિત આણી;
તુજને મારીશ હું વિખ્યાત, ઉભો અવિલોકે તુજ તાત. ૯૪

મારી એહ પ્રતિજ્ઞા ૧શાખ, તું પણ કાંઈ પ્રતિજ્ઞા ભાખ્ય;
 વળી સુરથ કહે સુણ સૌમ્ય, તુને રથથી પાડું ભૌમ્ય. ૯૫
 જો મુજ વચન થાશે શૂન્ય, તો નાશ થજો મુજ પુણ્ય;
 એવે સુરથ વઢ્યો મનહરણી, છાયો પારથ રથ શર વરણી. ૯૬
 એવું પરાક્રમ કીધું વીર, તે વિધિ ધનંજય ધીર;
 પાર્યે સુરથ તણા રથ ગાંજ્યા, શત ઉપર આઠ રથ ભાંજ્યા. ૯૭
 બહુ વિધિ સેના મારી વીર, એમ કીધું ધનંજય ધીર;
 સુરથે અર્ધચંદ્ર શર ભેદી, વીરે પાર્ય પ્રત્યંચા છેદી. ૯૮
 વળી મૂકી બાણ અપાર, કીધો પાંડવ પ્રત્યે પ્રહાર;
 પુનરપિ પાર્યને મન આવ્યું, બળમાં બીજું ધનુષ્ય ચઢાવ્યું. ૯૯
 રથ વિના પાજો સુરથ સુગ્ધાણ, માર્યો બહુ બાણે નિરવાણ;
 પાર્ય સાધે અર્ધચંદ્ર બાણ, માર્યો ભુજ બળે નિરવાણ. ૧૦૦
 પાર્યે મેલ્યો એકજ બાણ, તત્ક્ષણ છેલો દક્ષણ પાણ;
 ભુજ ભૂપાણ શર શણગાર, પૃથ્વી પર પડીઓ ત્યાર. ૧૦૧
 ઝગકે જ્યોતિ ત્યાં તરડનો, અર્જુન વીર વિલોકે વઢનો;
 પછે સુરથે સુમતિ કીધી, વામ ભુજે ગદા ગ્રહી લીધી. ૧૦૨
 માર્યા પાર્યના હય કોપી, માર્યા માધવ લજ્જા લોપી;
 પછે હાથી એક હજાર, પૃથ્વી પાડ્યા તેણી વાર. ૧૦૩
 રથ ભાંજ્યા હય સહસ્ત્ર, ધાયા ઘોડા અયુત અસ્ત્ર;
 રણમાં વીર ઈતસ્તત ફરતો, ગજ રથ ઘોડા ચૂરણ કરતો. ૧૦૪
 રહે રહે અર્જુન ઉભો આજ, રહો રહો ઉભા હરિ મહારાજ;
 ઉભા રહો રાજ સર્વ, એવું કહેતો સુરથશું ગર્વ. ૧૦૫
 પછે કોપ્યો સુરથ અપાર, પાળા પાડ્યા દશ હજાર;
 પછે ભારત ભૂપે ભેદો, સુરથ પાણિ ગદાયુત છેલો. ૧૦૬
 બંધે બાહુ રહિત તે વીર, બોલ્યો પારથ પ્રત્યે ધીર;
 સાંભળ કુંતાસુત ભૂપાળ, તારા પંજરને તું પાળ. ૧૦૭
 હે સાંભળજો જદુરાય, પાર્ય અર્થે સ્વાર્થ ગમાય;
 હવે પાર્ય રથ હિત પાળ્ય, હું આવ્યો તારો કાળ. ૧૦૮
 કહે જૈમિનિ સાંભળ રાય, મોટો મહાભારત મહિમાય;

પછે સુરથ ભુજ વિણુ ધાતો, ઉડી અર્જુન સામો જાતો. ૧૦૯
 તેને આવતો અવિજ્ઞાપી, અર્જુને માર્યો નવ શર મૂકી;
 વાગ્યા હૃદે વિષે શર લાગ, છેઘા સઘ સુરથના પાગ. ૧૧૦
 તેહ હસ્ત ચરણુ વિણુ ત્રુલ્યો, તેવે અર્જુન સામો ઉઠ્યો;
 એવે ભારતે બેઠે વિચાર્યો, સહુ દેવ મળી શર માર્યો. ૧૧૧
 તેણે સુરથ તણું શીર છેયું, કુંડળ મુકટ સુજ્ઞાન વેધ્યું;
 એયું મસ્તક મોહન રૂપ, છેયું સુરથ તણું સુણુ ભૂપ. ૧૧૨
 છેઘા પાગ તણું ધડ એહ, ધાતા ધીર ઈતસ્તત તેહ;
 પર્વત શિખર સમું તેજાતું, પાંડવ સૈન્ય હણ્યું મદમાતું. ૧૧૩
 ઉડી મસ્તક આવી લાગ્યું, બડથી ભારત બાળે લાગ્યું;
 તેણે પાર્ય મૂર્ચ્છા પામ્યો, પાંડવવીર તણો મદ વામ્યો. ૧૧૪
 (પછે) પડયું પૃથ્વીમાં તે શીશ, સ્પર્શ્યું પાગે જ્યાં જુગદીશ;
 ધતિ મહાભારત મહિમાય, વીત્યો વીશમો અધ્યાય. ૧૧૫
 કહે રત્ન કરંતો પત્ન, ^૧જેમાં માર્યા સુરથ સપત્ન;
 શન ઉપર એકજ શ્લોક, ઉત્તમ અશ્વમેધ અવજ્ઞોક. ૧૧૬

અધ્યાય ૨૧ મો રાગ કેદારો.

સુરથ તણું શીર કર ધરી, પારથશું જોડ્યા હરિ;
 ઉડાડ્યા અર્જુન રથ મધ્ય રહ્યારે. ૧
 સાંભળ પારથ મહારથી, તું ક્યાં જોળખતો નથી;
 સત્યવાદી સુરથ તણા ગુણુ મેં લહ્યારે. ૨

ઠાળ.

મેં ગુણુ જાણ્યા સુરથ તણા, એમ જોડ્યા શ્રી હરિ વાણી;
 એમ સુણીને અર્જુન જોડ્યા, સાંભળો સારંગપાણી. ૩
 એણે પાડ્યો પણુ હું ઉઠ્યો, રાજ પ્રતાપે પુણ્ય;
 એથી કૌતક ખીજું નહિને, એથી ધન્ય નહિ અન્ય. ૪
 એ મસ્તક મુજ ભુજમાં આપો, વિઠ્ઠલજી હું વંદું;
 એ શીર સ્પર્શે શરપણું ઘણું, પામી અતિ આનંદું. ૫
 સ્મશ્રુ સહિત તે શીર ગ્રહી, વંદું પારથ વીરે રણમાં,

- શ્રીકૃષ્ણે ખગપતિ સંભાર્યો, તે આગ્યો એક ક્ષણમાં. ૬
- વિનતામૃત નિજ સ્વામી આગળ, આવી ઉભો ત્યાર; ૭
- કૃષ્ણ કહે આ શીશ ઝહીને, પાડો પ્રયાગ મોઝાર. ૮
- ગરૂડ કહે સાંભળ ગોવિંદજી, તે કારણ મેં જાણ્યું; ૯
- ગંગા યમુના સરસ્વતિ તે, પાણી માત્ર પ્રમાણું. ૧૦
- સુરથ તણું શીર ત્યાં મોકલતાં, કારણ થાશે શુંય; ૧૧
- શાને મસ્તક ત્યાં મોકલશે, સાક્ષાત ઉભો તુંય. ૧૨
- જ્યાર લગી માણસનાં અસ્થિ, ગંગાજળમાં હોય; ૧૩
- ત્યાર લગી અમૃતનું બોજન, કરે સ્વર્ગમાં સોય. ૧૪
- સુરથ તણું જે તેજ પ્રવેશ્યું, તારા મુખમાં આણી; ૧૫
- તોયે ત્યાં હું જાઈશ જાદવ, મહત આજ્ઞા જાણી. ૧૬
- તારો હું સેવક છું સ્વામી, આપો શીર મુજ પાણી; ૧૭
- ગરૂડ તણી વાણી મન આણી, બોલ્યા સારંગપાણી. ૧૮
- સાંભળ સેવક એ મુસ્તકથી, પ્રયાગ પાવન થાશે; ૧૯
- મારા કોશ વિષે શીર નાખ્યે, પાતક સધળાં જાશે. ૨૦
- જૈમિનિ કહે તે શીશ ઝહીને, ઉડ્યો ખગપતિ જેવે; ૨૧
- તેવામાં તે પન્નગશત્રુ, દીઠો શ્રી મહાદેવે. ૨૨
- પાર્વતીયુત વૃષભે બેઠા, ગણુવત અતિ કૈલાસ; ૨૩
- ૩ત્રિશળ યુક્ત વરદાનજ દેતા, ભગવાન પૂર્ણ પ્રકાશ. ૨૪
- શંભુ ચરાચર ગુરુ સૃષ્ટિકર, લોક તણો કરતાર; ૨૫
- ૨બ્રહ્માદિક સુર જેને સેવે, સુરથ તણું શીર સાર. ૨૬
- કશ્યપસુત શીર ઝહીને જાતો, પ્રયાગ પ્રત્યે દેવ; ૨૭
- ત્યારે ભૃંગીશું ભવ બોલ્યા, ગરૂડ પ્રત્યે જા એવ. ૨૮
- પાર્વતી પૂછે શિવ શું છે, પન્નગરિપુત્રી પાસ; ૨૯
- વિરૂપાક્ષ કૌતુક છે મુજને, શંકર કહો પ્રકાશ. ૩૦
- એમ સુણીને શંકર બોલ્યા, સાંભળ સુંદરી વાણી; ૩૧
- પાર્થ વીરે સુરથ હણ્યો છે, તેનું મસ્તક જાણી. ૩૨
- ગરૂડ ઝહીને ઉડ્યો અખળા, પ્રેયો પદ્માનાથે;

૧ સુર સહિત વરદાને શ્રીભગવાને પૂર્ણ પ્રકાશ પ્ર.૨. ૨ બ્રહ્માદિક સુર જેને સેવે સુરથ તણું શીર સાર.

- પ્રયાગમાં પધરાવવા આવ્યો, સુરથ તણા શીર સાથે. ૨૦
 તે લેવાને મેં મોકલીઓ, ભૂંગીગણુ રણુરાજ;
 ફેઠખાળમાં પ્રેવા મસ્તક, ઉજવળ કુંડળ આજ. ૨૧
 એના બંધુ સુધન્વા કેરૂં, શીશ હર્યુછે પે'લું;
 સુરથ તણું શીર બીજું માટે, ભૂપણ થાશે વે'લું. ૨૨
 જે કો ધર્મ દુરંધર દાતા, જાણે પર ઉપકાર;
 શર તથા છતકામ તણા એ, મારે મંડનહાર. ૨૩
 એવા નરનાં મસ્તક ધારૂં, બીજનાં નવ રાખું;
 નૈમિત્તિ કહે સાંભળ જનમેજય, રાજ સાચું બાખું. ૨૪
 શંકર કેરૂં વચન સુણીને, ભૂંગી ધાયો ધીર;
 ગરૂડ કને આવ્યો અતિવેગે, વાણી બોલ્યો વીર. ૨૫
 ભૂંગી કહે સુણ વિનતાસુત તું, મારે કર શીર આપ;
 તુંથી બજે મહીશ હું બાવા, ન લહે મુજ પ્રતાપ. ૨૬
 હું તો પત્રગ નહિ ને પરડ નહિ, હું ન ગણું તારો ત્રાસ;
 મૂંચ મૂંચ મસ્તક ના જાણે, મારૂં તેજ પ્રકાશ. ૨૭
 ત્યાર પછી પક્ષીવર ગરૂડે, તેને મારી પક્ષ;
 પ્રયાગ ગયો પક્ષીને આવ્યો, ભૂંગી જ્યાં ત્રયઅક્ષ. ૨૮
 પક્ષ પવનથી ભૂંગી ઉડ્યો, સૂકા પત્રસમ જાણુ;
 પાર્વતી ભૂંગીને દેખી, શંકરશું કહે વાણુ. ૨૯
 અરે મૂઠ શિવ-હૂત ન જાણે, હરિ-વાહનનું શર;
 જેની પાંખ પવનથી આવ્યો, હર પાસે તું ભૂર. ૩૦
 શંકરને શું કહીએ જે તું, પ્રેયો દુબેળ દેહ.
 મહા બળિયો માધવનું વાહન, પત્રગપ્રાશન તેહ. ૩૧
 જેને વાહન વૃદ્ધ વૃષભનું, સાગર ગામિની નાર !
 ગજનું ચર્મ અનુપમ અંબર, ખટવાંગાધુક્ષ ધાર. ૩૨
 વનિતા વચન સુણી સંતોષ્યા, શંકર બોલ્યા વાણી;
 અરે વૃષભનંદી તમો આપો, સુરથતણું શીર આણી. ૩૩
 હૂત તણું બળ દેવી જાણે, એવું કરજે બાધ;
 મહાદેવે મોકલીઓ નંદી, ગરૂડ કને ગયો ધાધ. ૩૪
 સુરથ તણું સુંદર શીર લેવા, કોપ કરી વૃષ દોડ્યા;

નંદીની નાસાને પવને, દેહ ગરડનો ઉડ્યો,	૩૫
ભૂતળ મધ્યે ભમતો હીરો, તે કાળે તારક્ષ;	
પોતાને પવને ઉડાડ્યો, તે સેવાયો પક્ષ.	૩૬
ન્યમ નંદી નિસાસા મૂકે, ત્યમ ઉડે ખગ ભાણ;	
રતૂલ સરીખો ગરડ થયોને, નંદી નાગ સમાન.	૩૭
ઉડ્યો ગરડ ગયો વનમાં, સરિતા સર્વ ભભાવ્યો;	
મૃત્યુલોક સાગર ગિરિ ભમતો, સત્યલોકમાં આવ્યો.	૩૮
એવે દૈવ વષે કરી દીદો, આગળ આવ્યો પ્રાગ;	
તેમાં મસ્તક મૂક્યુ ગરડે, સમર્થા હરિ મહાભાગ.	૩૯
પાણી મધ્યે પડ્યું શીર લીધું, નંદી વૃષભે ત્યાંય;	
ગરડ ગયો ગોવિંદજી પાસે, હર્ષી ઉભો હરિ જ્યાંય.	૪૦
નંદીએ તે મુસ્તક સુંદર, સોંપ્યુ શિવને પાણ;	
મહાદેવે તે મુસ્તક કીધું, મણિનાયક નિરવાણ.	૪૧
સુરથ સુધન્વા કેરાં મસ્તક, મહાદેવે ત્યાં જોયાં;	
મણિનાયક સુખદાયક જાણી, રૂઢમાળમાં પ્રોયાં.	૪૨
ઠૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, હંસધ્વજ ગહારાજ;	
પુત્ર પડ્યો પેખીને ચાલ્યો, યુદ્ધ કરવા કાળ.	૪૩
મહાજાળીઓ રથ ખેશી ચાલ્યો, પુરને લોકે પૂજ્યો;	
પૃથ્વી સધળી કાંપી ત્યારે, શેખનાગ પણ ધુજ્યો.	૪૪
હંસધ્વજના સેનયકી ત્યાં, સળગ્યો શેખ શું સાર;	
કૃષ્ણે કોપ સહિત નૃપ દેખી, ભેદ વિચાર્યો ત્યાર.	૪૫
રથથી હેઠા ઉતરિયા હરિ, બાહુ પસાર્યા બેહુ;	
પાતકહારી હંસધ્વજની, પ્રત્યે બોલ્યા તેહુ.	૪૬
આવો ભૂપતિ બેટો મુજને, તુજમાં હું પ્રસન્ન;	
રણમાં શોક તજ્જે રાગજી, સુતની સોચના મન.	૪૭
હરિને દેખી હંસધ્વજ પણ, રથથી અવનિ આવ્યો;	
ભૂધરને ભેટી કરી ઉભો, હાસ્ય કરી મનભાવ્યો.	૪૮
સુતનો શોક અમારે શાનો, અનાથ કેરાનાથ;	

૧ નંદીના નિસાસા પવને પ્ર. ૧. ૨ તુલ્ય સરીખો નંદી થયોને, ગરડ નાગ સમાન પ્ર. ૨.

તુજને પામ્યો પરમેશ્વર, મુજ મસ્તક મૂકો હાથ.	૪૯
ભવનો ભય મુજને નથી માધમ, કાળ તણો જય કેવો;	
એમ સુણી શ્રી સારંગપાણિ, ઉત્તર આપે એવો.	૫૦
હંસધ્વજને અચ્યુત કહે તું, મૂક્ય તુરંગ અગારો;	
રક્ષા કરજો અર્જુનની હું, જીવું ઝાલી જશ તારો.	૫૧
હું જ્યમ પાંડવ કેરે અર્થે, તરત તજું છું તન;	
ત્યમ તમો પારથને પાળો, રણ મધ્યે રાજન.	૫૨
આ જો જો મુજ મિત્ર રહ્યો, આ રથ ઉપર અર્જુન;	
એમ કહીને અર્જુન તેડ્યો, કૃશન કષ્ટ નાશન.	૫૩
ભારત ભૂપતિને બેટાડી, મૂકાવ્યો તોખાર;	
પંચ દિવસ પ્રાહુણ રહીને, (પુરથી) જતા યુગદાધાર.	૫૪
રાય યુધિષ્ઠિર કેરે નિકટ, જઈ સર્વ નિવેદ્ય સાર;	
બંધનથી છોડાવ્યો ઘોડો, ભગનો ભૂમિ મોઝાર.	૫૫
હયની પાછળ પારથ જતા, હંસધ્વજને તેડે;	
પ્રદ્યુમ્નાદિક વીરે વીંટ્યો, ઉત્તર દિશ હય કેડે.	૫૬
તોયે તુરી આઘેરો ચાલ્યો, ભૂરિ બયાનક દેશ;	
તે હયને નવ મૂકે પારથ, પાસે પંચ નરેશ.	૫૭
હંસધ્વજ પ્રવ્રજ્ય અનુશાસન, ટપકેતુ વર વીર;	
પંચમ શર સુયેગ કહાવે, પારથ સાથે ધીર.	૫૮
સરોવરમાં જળપાન કરવા, પેડો તેહ તોખાર;	
તે જળપાને ઘોડો પામ્યો, ઘોડીનો આકાર.	૫૯
તે દેખી સહુ વિરમે પામ્યા, દૈવ તણી ગતિ જોય;	
તુરંગ તણી તુરંગી ઝાંઝ, (આળા દારણુ વન આ કોય.	૬૦
પાછળ સર્વે આવી પોત્યા, પીર પરમ પ્રકટ;	
જળ મધ્યે તે ઘોડી પેઠી, વ્યાધ થઈ વિકટ.	૬૧
અર્જુન આદિક ચોદા ઓડ્યા, કર્ણકુંવર વિશાળ;	
જળ મધ્યેથી બાહર આવ્યો, વ્યાધ મહા વિકાળ.	૬૨
એમ સુણી જનમેજય પૂજે, જૈમિનિ કહો સંદેહ;	
એ આશ્ચર્ય તમો ઉચ્ચાર્યું, તે વન મધ્યે જોહ.	૬૩

કારણ કાણ હશે એ જળમાં, જ્યાં પેઠા તે તોખાર;	
તત્ક્ષણમાં તુરંગી થઈ, તેનું કારણ કહો નિરધાર.	૬૪
તે સરોવરમાં કવણ હશે ને, કારણ કવણ પ્રમાણ;	
કારણ કાણ થયો હય વડવા, સર્વે તમો તે જાણ.	૬૫
પુનરપિ ક્યમ થયો તે વાળ, મુનિ માંડી કહો વૃત્તાંત;	
જનમેજયનાં વચન સુણીને, જૈમિનિ જોલ્યા શાંત.	૬૬
સાંભળ રાજ વાત પુરાતન, તે સરોવર વન માંય;	
તે સરોવર વન પાર્વતીએ, તપ કીધું છે ત્યાંય.	૬૭
મનમાં એમ ધર્યું ઉમયાએ, શંકર પ્રસન્ન થાય;	
સ્વામી હું તુજ તપ સાધું છું, સાંચ થજો શિવરાય.	૬૮
એમ વિચારી ઉમયા દેવી, તપ કીધું બહુ કાળ;	
એવે આવ્યો વિદ્ય કરવા, દાનવ એક વિક્રાળ.	૬૯
ઉમયા પ્રત્યે આવી જોલ્યો, શીદ કરો તપકાળ;	
સુંદર રૂપ તમારું સુંદરી, શું આણ પામ્યું આજ.	૭૦
તુજને હું મન વાંચ્છિત આપું, ધરનારી થા મારી;	
એવું વચન સુણીને ઉમયા, અદ્ભૂત કોપ ઉચ્ચારી.	૭૧
રીસે રક્ત નયન તે શાખ્યો, થારે ભસ્માકાર;	
ભસ્માકાર કરી ફરી બાખ્યાં, ભૂદર જા નિરધાર.	૭૨
આજયકી આ વન આવે, આ સરોવર પ્રવેશે;	
તે દુર્જન નર નિશ્ચે થાજે, વનિતા કેરે વેશે.	૭૩
તે દિનથી નૃપ એ વન ગયે, પેસે નર જે કોય;	
નારી લક્ષણ તત્ક્ષણ દાસે, દેવા રાજે જોય.	૭૪
તે માટે એ અશ્વ તત્ક્ષણ, જળ સ્પર્શે કરી આપ;	
વડવાપણુને પામ્યો વાળ, તેનું કારણ જાણ.	૭૫
ખીજું પ્રશ્ન તમો જે પુછ્યું, વ્યાધ થયો ક્યમ વાળ;	
તેનું કારણ સાંભળ રાજ, મારું વચન વિરાળ.	૭૬
કૃતયુગમાં એક બ્રાહ્મણ હુતો, અકૃતવ્રણ અતિ નામ;	
સધળી અવનિ અગ્ન કરતો, આવ્યો તેણે ઠામ.	૭૭
તે સ્થાનક તપ આચરતો, કદાપિ તે ગહાભાગ;	
તેણે સ્થાનક આવ્યો વાડવ, દીકું તેહ તડાગ.	૭૮

શુદ્ધ મને ત્યાં નાવા પેઠો, કીધો મંત્ર હૃદયાર;	
વિધિવત સ્નાન કરીને આવ્યો, જળમાંથી તે પા'ર.	૭૬
કોષએક જળનો ગ્રાહ દિજને, ચણું વળગ્યો ત્યાંય;	
દંતવડે ડસતો વાડવને, આકર્ષે જળ માંય.	૮૦
ફરી ફરી વારિમાં તાણે, દીઠો દારણુ ગ્રાહ;	
પાપી કોણ તાણે પાણીમાં, મુજને અપઅવગાહ.	૮૧
દુષ્ટ દૈત્ય કે દાનવ હોશે, અથવા મોટો મીન;	
એવા દુષ્ટ ઉદકમાં પેઠો, હું શાને મતિ હીન.	૮૨
ચિત્ત વિષે એવું ચિતવતો, કોપ સહિત મુનિ આપ;	
જળના દૈવત સરજો દીધો, દુષ્ટ ઉદકને શાપ.	૮૩
આ જળ મધ્યે જે કો કરશે, સ્પર્શી જળમાં સ્નાન;	
વ્યાધ રૂપ તે તત્ક્ષણ થાશે, માફ વાયક માન.	૮૪
એવું કહીને ચાલ્યો વાડવ, બળે મગર મૂકાવી;	
તે દિનનું દુષિત છે પાણી, સાંભળ ભૂપતિ બાવી.	૮૫
તેં જે મુજને પૂછ્યું રાજ, તે મેં કહ્યું સર્વ;	
પુનરપિ અશ્વ થયો ૧તે, સાંભળ વર્જિત ગર્વ.	૮૬
ધીર ધનંજય હયને દેખી, વ્યાધ વિષમ આકાર;	
મનમાં સમર્થો સારંગપાણિ, જાણી જીગદાધાર.	૮૭
જેને પ્રતાપે મૂક્યા, દુર્યોધનથી પે'લા;	
તે વિકલ્પ વિષમ સમામાં, બહાર ચઢજે બે'લા.	૮૮
નિશ દિન મારા સૈન્ય સુભટને, રમોહન મનમાં ધારો;	
તે ત્રિકમળ યત્ર યુધિષ્ઠિર, કરો સિદ્ધ સુધારો.	૮૯
એમ કહી ચતુર્ભુજ ચિંતન કરીને, નિરભય ઉભા પાથ;	
તેણે કાળે વ્યાધ તણો ફરી, અશ્વ થયો તે સ્વાયં.	૯૦
પૂર્વ રૂપ વિલોક્યો વાળ, મોદભર નર વર નાચ્યો;	
નાનાવિધિ વાળત્ર વળડે, ચાલ્યો ચતુર સુરાચ્યો.	૯૧
દૈવ ગતિચર્ધ ધોડો ચાલ્યો, પળ્યો તુરંગ સુસાજ;	
નાનો વિધિના દેશ વિષે જ્યાં, યુવતી કરાં રાજ.	૯૨

૧ ક્યમ ત્યાંહાં, સાંભળ તેની ગત્ય. પ્ર. ૧. ૨ તે, તુજને મનમાં
ધારે. પ્ર. ૧

જે જનપદમાં ઝાઝી જીવતી, જળહળ જોયન દીવે;	
રમણીય રામા રાજ્ય કરે ને, પુરૂષ ત્યાંહાં નવ જીવે.	૯૩
૧તેને રૂપ રસે જે મોહ્યા, સુંદર સુખ મુખવાસ;	
ભોમન તીરે તાડ્યો પાડ્યો, કોમળ વચન વિલાસ.	૯૪
સુંદર સ્વર ને ગાને નૃત્યે, સાદર શિખર દિત ગૃહ;	
એ વિધિ વાહ્યો જે નર, તેની સંગતી કરતો મૂઠ.	૯૫
રતન સ્મર વંદિત મુખ દીસે, કરતો વિધ વિહર્ણ;	
એક વાર મહિલાને મળતો, વળતો પામે મર્ણ.	૯૬
નખ પ્રહાર કરે ઉચ્ચરતી, મોહી અરે મહારાજ;	
મારે મુષ્ટિ ધાત કરે વળી, કુચ લૂછે નિઃકાળ.	૯૭
જીવ્યાપાત સમદક બોલે, પક્ષી પેર વિલાસ;	
ચંદન વિક્ષણ વદન વદંતી, હું છું તારી દાસ.	૯૮
આવ્યો પણ યાંથી જી જીવ્યા, તે સંભારી કન્યા;	
જનની કે બગિનીને નિકટે, જાની શમનકૃત અન્યા.	૯૯
ભાવ તણે લાભે કરી આવ્યું, આપણ કેરું મૃત્ય;	
એવે વચને વાહ્યો વિપયી, પામે મર્ણજ સત્ય.	૧૦૦
તે નર સાથે નારી કરતી, પાવક માંદા પ્રવેશ;	
કાષ્ટક જીવે ગર્ભ ધરે તે, પુત્રી પ્રસવે એશ.	૧૦૧
તે ઘોડાની પાછળ પાંડવ, પંચ સુભટ મન ભાવ્યા;	
અર્જુન કહે મહા વીરો આપણ, સ્ત્રીમાંડળમાં આવ્યા.	૧૦૨
એ દેશ વિશે પણ કન્યા રહેછે, મહા યજ્ઞવતી યાજ્ઞ;	
આપણના ઘોડાને ગ્રહે તો, હોશે મહા જાંજળા.	૧૦૩
એવું બોલે અર્જુન એવે, દયિતાનું દળ આવ્યું;	
અશ્વ ચઢીને ચંપકવર્ણ, મુકતા ભરણે ભાવ્યું.	૧૦૪
નાનાં બૂણણ ને અંજર, ત્યાં ભાવ હાવ હમર;	
ચામરકારી ભાયા ભારી, ધારી ધનુષ્ય સાર.	૧૦૫
તેમાં કાષ્ટએક અળખા અર્જુન, અશ્વ ગ્રહીને ચાલી;	
આપણની રાણીને આપી, દેખાડી થઇ વાલી.	૧૦૬

૧ તેના ઉપર સેજે મોહ્યો. પ્ર ૨ ર સતને સમસ્ત વિષમ વેડ.
સંન કરતો. પ્ર, ૨,

રામ યુષ્કિર કરો બાંધવ, આ હયવરને રાખે;	
કાંતે કીજે મૂકી દીજે, નેટ તમારે બાખે.	૧૦૭
હયશાળામાં બાંધ્યો હયવર, રાણી કે' યુદ્ધ જાવું;	
તે સ્ત્રીએ તેમ કીધું આવી, નાર નરશું હાવું.	૧૦૮
ધૃતિ ભારત અશ્વમેધ પર્વમાં, એકનીશમે અધ્યાય;	
જે અધ્યામાં અશ્વ ગયો, સ્ત્રી રાજ્યે મદિમાય.	૧૦૯
જે અધ્યામાં શ્લોક થયા છે, શત ઉપર વળી એક;	
રત્ન કહે યત્ને પદ કાંધાં, શત ને નવ વિવેક.	૧૧૦

અધ્યાય ૨૨ મો રાગ ધનાશ્રી.

જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, મહાભારત મહિમાયજ;	
એણી રીતે રાણી ગાંડિવ, પાણી સામી જાયજ.	૧
વિધુવદની વનિતાની સાથે, એક લક્ષ્ય સમુદાયજ;	
અશ્વ તણી અસ્વારી નારી, પારથ પ્રત્યે જાયજ.	૨
એક લક્ષ પીજી બળવંતી, ગજ વર ઉપર બેઠીજ;	
ઉત્તર રતનને સોળ વર્ષમાં, અર્જુન સાથે એઠીજ.	૩
ત્રીજી લાખ તરણી સુંદર, ગજ બેશીને ઊભીજ;	
ત્રણ લાખ તરણીમાં રાણી, સુંદર રૂપે શોભીજ.	૪
નામ પ્રમીલા રાણી બેલી, પાર્થ પ્રત્યે વાણીજ;	
તારો તેજ મેં બાંધ્યો છે, તે મૂકાવો મતિ આણીજ.	૫
મારી સાથે વઢતી વિજયી, હું બળ બાજીશ તારૂંજ;	
મારો માર તું સે'જે સ્વામી, તું બળ જોજે મારૂંજ.	૬
પે'લો પારથ મહારથ નારે, લોચન બાણે બેઠોજ;	
વળતો શૈલ સમો શર મૂકી, ઉર ઉપર નર વેધ્યોજ.	૭
સસ્મિત સુંદરી રતનને અગ્રે, આકુળ કીધા યોદ્ધજ;	
બળતા પંચે વીર વિડાયા, હાથો વિષમ વિરોધજ.	૮
કર્ણકુંવર વિણ પીળ યોદ્ધા, મોઢા મતિ વિસારીજ;	
રાણી કહે અર્જુન હું ઉમયા, નવ જાણે ગતિ મારીજ.	
હવણાં હું વુજને જીતીને, દાસ કરીશ હું હાયેજ;	
ત્યાગ કરીને શું કરશો, મધુપાન પીઓ મુજ સાથેજ.	૯
એવું સુખ દેખાડું અર્જુન, જે નવ દીડું હાંમેજ;	

- અર્જુન કહે તારા સંગમથી, સાંભળીએ મૃત્યુ અહીંએજ. ૧૧
- અધ્વર અર્થે અર્જુન વિષ્ણુ એ, વાળને કાણુ રાખેજ;
એ બાણી મન આણી રાણી, વચન પ્રમીલા બાખેજ. ૧૨
- મણું તમારું અધુના ઉદયું, માનો મનશું વિચારજ;
લોચન પાતે કે શરધાતે, નવ જીવો નિરધારજ ૧૩
- મારે તો મરવું કે ફરવું, પારથ તારે હાયજ;
તારો આશ્રય કે લય પામું, એ નિશ્ચય નર નાયજ. ૧૪
- મણું થશે પણ મારો સંગમ, પામી સુખિયા થાશેજ;
નહિતો બાણુ તણે ગુરુ ધાતે, મણું મિથ્યા જાશેજ ૧૫
- બેહુ પ્રકાર વિષેથી એક, પક્ષે જીતીશ આજજ;
શર સંયોગે કે સંબોગે, જીતીશ હું મહારાજજ. ૧૬
- બધે પક્ષે મણું પ્રકાર્યું, ધીર પુરુષ પર્યં કર્ણજ;
અન્યોન્યે અવિલોકતાં, ઉદયું આપણું મણુંજ ૧૭
- તે માટે મુજ સુંદર યૌવન, ભોગવ બડ નિરધારજ;
અર્જુને અબળા અવિલોકી, પીડિત કામ પ્રહારજ. ૧૮
- તે લક્ષણુ નિરખી સંભારી, શૂર્યણુખા નિરધારજ;
ખટ બાણે મારી નારી, શર છેલ્યા પંચ પ્રકારજ. ૧૯
- વળતા સાત શરે કરી માર્યા, નારે ધનંજય ધીરજ;
પુનરપિ બાણુ હજારે કીધા, અદૃષ્ય અર્જુન વીરજ. ૨૦
- પુનરપિ પારથ નિજ કારમુકમાં, સાધ્યું મોહન અસ્ત્રજ;
નાર ત્રણ શરે કરી છેલું, સાધતામાં શસ્ત્રજ. ૨૧
- અર્જુનને અબળા કે મૂરખ, મોહનાસ્ત્ર ન શોભ્યુંજ;
ધીરે બીજું ધનુષ્ય ચઢાવ્યું, ક્રંતાતન મન ક્ષોભ્યુંજ. ૨૨
- જેવે તેને તાડે તેવે, આકાશવાણી આમજ;
સ્ત્રીવધ મિથ્યા મ કરો સ્વામી, નર નિદે સંગ્રામજ. ૨૩
- એ યુવતી જીતાય નહિ તમો, અયુત વર્ષે બહી જાયજ;
જો જીવ્યાનું મન રાખે તો, એને વરોને રાયજ. ૨૪
- એને એમ કહો જે તુજને, ગ્રહી જઈશ મુજ ગામજ;
તે બાણી મન આણી અર્જુન, કીધું તે વિધ કામજ. ૨૫
- નાર પ્રમીલા વીર વરો તો, મૂઠી મન વિરોધજ;

હસ્તિનાપુરમાં સંગમ આપીશ, એમ કીધો અવબોધછ.	૨૬
હમણાં તો (હું) હય રક્ષા કરતો, વ્રતમાં આશ્રય મારોછ;	
દેવકીસુતનાં દર્શન કરતાં, વિપદોષ જશે સ્ત્રી તારોછ.	૨૭
આ સઘળી નારીનો નાયક, મળશે મારે ગામેછ;	
મારો હય મૂકી દે માનની, હું જાઉં નિજ કામેછ.	૨૮
મારી સાથે આવ્ય ત્રિયા કે, જા હસ્તિનાપુર વાસછ;	
વળતો વાછ મૂકી ચાલી, નાર યુધિષ્ઠિર પાસછ.	૨૯
વાછ આલ્યો વૃક્ષ વિષે, સ્ત્રી રાજ્ય તથાને ધારેછ;	
જેણે સ્થાનક મત્તમતંગજ, માણસ લાગે ઝાડેછ.	૩૦
ઝાડે લાગે ગોધણ સ્ત્રીજન, પશુ અવિ ખરનો જનછ;	
મધ્યાત્ને તે ચૌવન પામે, જન્મ ધરે પ્રમાતછ	૩૧
સાચકાળે સઘ મરે તે, માણસ નાનાં રૂપછ;	
વિસ્મય વિકસિત લોચન તે સ્થળ, આજ્ઞા અર્જુન ભૂપછ.	૩૨
અશ્વ સહિત અર્જુન અવિલોક્યા, નાના વિધના દેશછ;	
જ્યાં કર્ણ તણાં ઓઢણ આસ્તર્યુ, દીઠા દેશ નરેશછ!	૩૩
આંખ એકને એક ચર્ણુ જ્યાં, અશ્વમુખા ૧૨ વેશછ;	
ત્રણ નયન ને દીર્ઘ નાસિકા, ત્રણ ચર્ણુના દેશછ.	૩૪
શૂંગ સહિત ને એક શૂંગ નર, ખરમુખ દેશ નિહાળ્યોછ;	
ભીષમ રાક્ષસની નગરીને, પાંચો હરિ નર પાળોછ.	૩૫
તે નગરમાં રાક્ષસ વસતા, સઘ પુરૂષને યસ્તાછ;	
રીસ ભર્યા રાક્ષસ ખહુ છાત્રી, કાળ કટકને હસ્તાછ.	૩૬
ત્રણ કોટિ ત્યાંહે વસતા, ભીષણ આગળ કામછ;	
ભીષણ કેરો પુરોહિત પનોતો, બેઢદારી ધતિ નામછ.	૩૭
બ્રહ્મરાક્ષસે ભમતો દીઠો, વનમાં તેહ તુરંગછ;	
અર્જુનનો હય અવિલોકોને, આવ્યો ભીષણ સંગછ.	૩૮
માણસ કેરી મધ્યત્વચાતું, હપવીત પેરી આપછ;	
કૂર કપાળ તણી જપમાળા, કરમાં કરતો જપછ.	૩૯
કરિવર કેરા કુંભસ્થળતું, પૂરણ પાણિ પાતછ;	
નરના લોચન ડોળા કેરી, માળા મડિત ગાતછ.	૪૦
એક જાટ ને હાથી જોડી, કુંડળ કર્ણે જાણછ;	

કરિણી ફોડ તણા કાઠાનો, દીધં દંડ પ્રમાણુછ.	૪૧
એવો 'પ્રહરાક્ષસ આવી, બાપે ભીષણુ પ્રત્યેછ;	
તારો અરિ અર્જુન આવ્યો, (યાં) હયરક્ષણુને કૃત્યેછ.	૪૨
તારો તાત હણ્યો છે એના, ભ્રાત ભીમે લાગછ;	
તેના લઘુ બંધવ અર્જુનને, ઝાલી આચર્ય ત્યાગછ.	૪૩
મુજ આગ્રાએ સર્વ સુસક્ષણુ, આચરની હયમેધછ;	
હું તારો આચારી ખીન્ન, 'પ્રાહ્મણુ નિશાચર બેદછ.	૪૪
ખીન્ન પ્રાહ્મણુ રાક્ષસ કુલિયન, ચાંતુરભાસ વ્રતઢારીછ;	
સુરાપાન આચરતા નિત્યે, રૂધિર તણા પણુ આંરીછ.	૪૫
આવણુભાસ તણું વ્રત કરતા, આચરતા ઉપવાસછ;	
ભાસ તણી અપવારી અબળા, કેરં ખાતા માંસછ.	૪૬
બાદરવામાં ઉર્ફરેતાયી, સુખે (તે) જહર ભરતાછ;	
આશ્વિનમાસે જટા સહિત જોગીનું ભક્ષણુ કરતાછ.	૪૭
કાર્તિકમાસે કુંવારીકાના, માંસ અહારે રહેતાછ;	
તારા પુરમાં એવા પ્રાહ્મણુ, ઉત્તમ વ્રતને વહેતાછ.	૪૮
તે માટે પારથને ઝાલો, હયને સેન સમેતછ;	
ધણુ દિવસના વ્રતવાસી છે, પ્રહરાક્ષસ તુજ હેતછ.	૪૯
પારથ કેરા ગજ રથ ઘોડા, કેરાં ભક્ષણુ કરશેછ;	
ઉન્હાં ઉન્હાં રૂધિર પુરુષનાં, ઉદર અનુપમ ભરશેછ.	૫૦
મદે ભર્યા માણસને માંસે, તપિયા સુખિયા ધારશેછ;	
પેલાએ નરમેધ ક્યો છે, રાવણુ લંકાવાસછ.	૫૧
તેણે આગે તૃપ્ત થયા છે, 'પ્રહરાક્ષસ સૌ કોયછ;	
અધુના ભીષણુ તારે યાગે, તૃપ્તિ અમારી હોયછ.	૫૨
ભીષણુ કે' હું સર્વ કરીશ ને, તમો કણું મુજ તાતછ,	
પિતા તણો શત્રુ પુર આવ્યો, કયમ ન ગ્રહું વિખ્યાતછ.	૫૩
તમ સરખા વિદ્યાનિધિ પ્રાહ્મણુ, મારી પાસે આવેછ;	
હું પુછુંછું ગુરૂછ તમને, કેવું ભોજન ભાવેછ.	૫૪
જેવું ભાવે તેવું ભોજન, અર્જુન દળથી આપુંછ;	
તે માટે અતમરૂચી ઉચ્ચરો, યજ્ઞ કરી યજ્ઞ સ્થાપુંછ.	૫૫
મેદહી તે પ્રાહ્મણુ નિશાચર, વાણી બોલ્યો ત્યારેછ;	

માતા લોચન માણસની વળી, મેઢ તણી રચી મારેછ. ૫૬
 ગજ વાજવર કેરાં લોચન, મેઢે પચ્યાં પ્રમાણછ;
 તારે પ્રસાદે કરી મારી, તુમિ થશે નિરવાણછ. ૫૭
 પાળા એક હજાર તણું મુજ, ભોજન છે શુણ તુંયછ;
 તારે યજ્ઞે ખીજ સરખો, ખડુ આ'રી નહિ હુંયછ. ૫૮
 તેનું વચન સુણીને રાક્ષસ, આનંદ પામ્યો અત્યછ;
 સુંદર મંડપ કીધો ઋત્વિજ, પાસે પુરોહિત સત્યછ. ૫૯
 યજ્ઞ કરવા, પાર્થ સેના, સાથે વઢવા આવ્યોછ;
 સાથે રાક્ષસ ધોર સ્વરૂપી, ત્રણ કોટિને લાવ્યોછ. ૬૦
 પર્વત પર બેસી રાક્ષસીએ, જ્ઞેયા ગાંડિવપાણિછ;
 હનુમંતને અવિલોકી કોએક, રાક્ષસી બોલી વાણીછ. ૬૧
 નાસો રે નાસો રે નાહું, આયુષ આજ તમારુંછ;
 તે વાનર મેં દીઠો જોણે, રાક્ષસનું દળ માર્યુંછ. ૬૨
 લંકામાં દીઠો છે જો સ્થળ, જનકસુતા ભયભીતીછ;
 અશોકવનમાં મેં દીઠો એ, તે દિનની હું ખીતીછ. ૬૩
 જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, એવું મનમાં આણીછ;
 લંબોદરા નામે એક રાક્ષસી, તે શું બોલી વાણીછ. ૬૪
 હસ્ત ચર્ણને દુર્બળ લાંખી, નદવ પ્રમાણે ગ્રીવાછ;
 મારી આગળ ન કહીશ રાવણ, મનુષ્યે માર્યો ખીવાછ. ૬૫
 અરે ભીર ! એ વનચરને, ભક્ષું હું તું જોતેછ;
 ખીછ બોલી અરે દુર્બળા, એશું બોલી પોતેછ. ૬૬
 આ જોરે મારા સ્તન લાંબા, પૃથ્વીમાં પથરાતાછ;
 જોજન લાંબા વાંસે તાપ્પ્યા, ભાંજે વૃક્ષ ભરાતાછ ! ૬૭
 પાંડવને પાહું સ્તન પ્રા'રે, હનુમંતનું બળ ભાંગુછ !!
 ખીશોમાં રાક્ષસીઓ અધુના, અર્જુનનું દળ ગાંગુછ. ૬૮
 નરની ગણના નથી મુજને, ભૂપે હું નથી જાણીછ;
 એવે ત્રીછ રાક્ષસી બોલી, સાંભળ સુંદરી વાણીછ. ૬૯
 જોજન સ્તન તારા મુજ આગળ, ખીલી ફળ સમ આણુંછ !!
 મારે યોજન સ્તનના ચૂચક, જો તેનું પરમાણુંછ ! ૭૦
 સર્વ તણો ભય ભાણું હમણાં, હનુમંતને હું મારીછ;

- એવું વચન કહીને નિરખ્યું, સૈન્ય નિશાચર નારીજી. ૭૧
- આહાકાર કરીને ઉડી, ભારતસેના સામીજી;
- શ્વભાણ કરંતાં સ્થૂળ સ્તન ડેરી, નરસેના ક્ષય પામીજી. ૭૨
- મારી કટકને કટકા કરતી, કુચ વાગે ગજ ભાજેજી!
- તે તે સેના કટકા થાંતી, જ્યાં તેના સ્તન વાગેજી. ૭૩
- એકલી એ અર્જુનની સેના, સધળી (લઘુ) કટકા કીધજી;
- ગજ રથ ઘોડા તે પાપણીએ, અતિ ઉછાળી દીધજી. ૭૪
- ખીજી બહુ રાક્ષસીએ રણમાં, રાજ્યકુંવરને માર્યાજી;
- (મોટા) રાક્ષસ રીસ ભર્યા તેણે, વઢતા(માં) વીર વિડાર્યાજી. ૭૫
- ભીષણ કહે સાંભળ ભારત તું, રણમાં ઉભો રે'જેજી;
- દૈવગતિ મુજ દૃષ્ટે પડ્યો છું, માર અમારો સે'જેજી. ૭૬
- ભીમે મારો તાત હણ્યો ત્યારે, હું નો'તો નિકટજી;
- તે માટે નરમેધ કરીશ હું, તુજને જીતી વિકટજી. ૭૭
- વળતો ભીમ તણો વધ કરીને, કરવું શોણિતપાનજી;
- વળતા મૂક્યા બાણ ઘણા, ગિરિ વૃક્ષ મુદ્ગર મા'નજી. ૭૮
- સૌ રાક્ષસશું તેણે દુષ્ટે, પીડ્યો પાંડવ ત્યારેજી;
- એવા રાક્ષસને પાંડવ ત્યાં, બાણ તણા ગણ મારેજી. ૭૯
- શત સહસ્ર રાક્ષસ સધળા તે, પામ્યા યમસદનજી;
- હનૂમાને રાક્ષસીઓ કેરું, કીધું અતિ(શે) કદનજી. ૮૦
- નિજ પૂછે વીંટી પાપણીઓ, પૃથ્વી સાથ પછાડીજી;
- પ્રાણ ગયા દેહ ચૂર્ણ થયા વિષ, લેપિત કુચ પડી આડીજી. ૮૧
- કેટલીક નાહી ત્રાહી જઈ, પર્વત શિખર પ્રવેશજી;
- રાક્ષસ મારણ મંત્ર સહિત, શર અર્જુન મૂકે એશજી. ૮૨
- અર્જુનથી ભયભીત થઈને, દુષ્ટ ગયા રણ નાશીજી;
- રીસ ભર્યો ભીષણ એવામાં, માયા એક ઉપાશીજી. ૮૩
- ઘેટાને ઘોડા બહુ કીધા, કેસરી કરિવર મોટાજી;
- વ્યાઘ્ર શરભ ને ચિત્રક પોતે, ચોદીશ દે'તા દોટજી. ૮૪
- તે માયા સંકેલી ભીષણ, માયા કીધી અન્યજી;
- પોતે મુનિવરવેશ ધર્યો એક, આશ્રમ કીધો ધન્યજી. ૮૫
- ગંગાતીરે શિષ્ય ભણાવે, નિરૂદ્ધ થઈ નિરધારજી;

અર્જુનને કહે રાક્ષસ અમને, દેહે કહ અપારજી. ૮૬
 અહો ધનંજય રાક્ષસ બયથી, સુખે ન સાધન થાયજી;
 બંધે પધાર્યા પ્રાધુલિક રહો, અશન કરો કુરારાયજી. ૮૭
 ઋષિને આશ્રમ અશન કરતાં, ક્ષત્રી પામે ક્ષેમજી;
 કોઈ એક કાળ રહો મુજ પાસે, મુજને ભાસે એમજી. ૮૮
 અરે ધનંજય તુજને ઉત્તમ, વિદ્યા એક ભણાવુંજી;
 તે વિદ્યાથી અણુમાર્યાએ, રાક્ષસ મરશે હાવુંજી. ૮૯
 માયા જાણી પાર્યં ભૂપે, માર્યો ભીષણ યત્નજી;
 તેવું કંચન પોતે લીધું, નાના વિધિનાં રત્નજી. ૯૦
 તેતરે સરખા તેજી લીધા, કુંડળ છત્ર અનૂપજી;
 ભીષણ કેરી સઘળી સંપત્તી, લીધી ભારત ભૂપજી. ૯૧
 વળતો અશ્વ સહિત તે આવ્યો, ઉજ્જવળવાહન ત્યાંયજી;
 બ્રહ્મવાહન પુત્ર તણું પુર, મણિપૂર નામે જ્યાંયજી. ૯૨
 જે નગરમાં સત્યવ્રત નર, નાર પતિવ્રત પાળેજી;
 નિગમ શાસ્ત્રમાં નિપુણ મહાજન, મણિપૂર મધ્યે માણેજી. ૯૩
 ચિંતાન એક ચતુર્ભુજ કેરૂં, ચિંતા અન્ય ન આવેજી;
 તેણે હામે બંધન નામે, કેશ પુષ્પનું કાઢેજી. ૯૪
 પુણ્ય સહિત પશુ બંધન કરતાં, કરણા કોમળ દામજી;
 મારી નામે સારી કહેતા, નર નારી અભિરામજી. ૯૫
 પુરૂષને ત્યાં સ્વપ્ન વિષે નહિ, અનૃત વાત ઉચ્ચારજી;
 યાચકને યાચ્યાં નર આપે, દેહ લગી દાતારજી. ૯૬
 નીચ વર્ણ પણ સંસ્કૃત વાણી, કરતા મુખ ઉચ્ચારજી;
 એવા નમ્ર વિષે વાણવર, આવ્યો તે નિરધારજી. ૯૭
 પુષ્ટ પુરૂષ ત્યાં હર્ષે હીડે, આનંદ ઉત્સવ ઝોટજી;
 બ્રહ્મવાહનના પૂર પાછળ, રૂપ કનકનો કોટજી. ૯૮
 હંસધ્વજ સરખા મહારાજ, કર આપે પ્રતિવર્ષજી;
 સુવર્ણ પૂર્ણ સહસ્ત્ર શકટ ભરી, આપે અતિ ઉત્કર્ષજી. ૯૯
 કનક રત્ન રૂપાની રચના, શેરી સુંદર રૂપજી;
 પોળ પરમ પ્રાસાદ મહામઠ, એવું નમ્ર અનુપજી. ૧૦૦
 કૃષ્ણે જાણે મહીમાં આણ્યું, વૈકુંઠ ખીજું એહજી;

- એવું નય નિહાળી પૂછે, પાર્થ સુણ સંદેહજી. ૧૦૧
 હે હંસધ્વજ! કહો મુજને, આપણુ આઝ્યા ક્યાંયજી;
 એણી રીતે હંસધ્વજને, પારથ પૂછે ત્યાંયજી. ૧૦૨
 ઈતિ ભારત અશ્વમેધ પર્વમાં, બાવીશમો અધ્યાયજી;
 જે અધ્યાયમાં મણિપૂર આવ્યો, અશ્વ અગિત મહિમાયજી. ૧૦૩
 એ અધ્યાયમાં શ્લોક થયાછે, સતાણું શુભ સંચજી;
 રત્ન કહે યત્ન કરી કીધાં, શત ઉપર પદ પંચજી. ૧૦૪

અધ્યાય ૨૩ મો રાગ રામગ્રી.

- કહે જૈમિનિ સાંભળો, હે જનમેજય રાજન!
 વાણી પાર્થતી સુણી, કહે હંસકેતુ વચન. ૧
 અરે અર્જુન સાંભળો હું, ઉચ્ચરું તે આજ;
 બ્રહ્માહન નામ નૃપતિ, નયનો મહારાજ. ૨
 અહો અર્જુન સાંભળો કહું, એહનો ઉત્કર્ષ;
 સહસ્ર શકટ સુવર્ણ ભરી હું, મોકલું પ્રતિવર્ષ. ૩
 એટલું કંચન અન્ય ભૂપતિ, આપતા ઉદામ;
 આવ્યા આપણુ અશ્વયુત તે, નય મણિપૂર નામ. ૪
 બ્રહ્માહન તણા શુણુ કહું, સાંભળો મહારાજ;
 તેજસ્વી બળિયો ચતુર કરતો, નિગમ માર્ગે કાજ. ૫
 આમ્હા માને વૃદ્ધનીને, ના ઇચ્છે પરનાર;
 દાતાર મધ્યે મુખ્ય છે, જેવો જીગદાધાર. ૬
 નૃપતિનો સેનાપતિ તે, સુમતિ નામે ધીર;
 મહા બળિયો ક્રોધિત, શંકરને સહે વર વીર. ૭
 પ્રમાણુ પ્રાક્રમ પારકુ ને, સંભળાવે સંતોષ;
 ભવાડે ભૂપાળને નવ, કહે, કોનો દોષ. ૮
 જે કદાચિત્ એના યોદ્ધા, ઝાલશે તોખાર;
 ૧ તો મહા કષ્ટે કરીને ફરી, મૂકશે નિરધાર. ૯
 આપણા ભૂપાળ થાજે, સર્વ કો સાવધાન;
 હંસધ્વજ એવું કહે તે, સમે સુણ રાજન. ૧૦
 ગૃધ્ર પક્ષી અધમ ઉડી, કરી બેઠો કોય;

- મહારાજ અર્જુન મુકુટ ઉપર, મૃત્યુ સૂચવે સોય. ૧૧
- તે વિલોકી વિસ્મય થયા, સર્વકો કાંપ્યા ભૂપ;
- કહે જૈમિનિ સાંભળો, ભૂપાળ વાત અનુષ. ૧૨
- તે તુરંગ મણિનય આવ્યો, નિહાળ્યો સૌ જન;
- મહા વીર પારથ સમા, પાછળ, પળાતા રાજન. ૧૩
- તે સહસ્ર શૂરા મોકલીને, ઝલાવ્યો રાજન;
- મહા બળીઓ બધુવાહન, રમતરસ વાપ મન. ૧૪
- તે સાહી આણ્યો સભા મધ્યે, હય નિહાળો ભૂપાળ;
- મહા મનોહર પરમ પૂજિત, સહિત મુક્તા માળ. ૧૫
- મણિ જડિત સિદાસને બેઠો, રચિત રત્ન આરંભ;
- સભા સુંદર મનોહર મણિ, જડિત કંચન સ્તંભ. ૧૬
- સહસ્ર સ્તંભે શોભતી, અતિ ઘણી રચના ભૂપ;
- પારેય પોપટ મોર હંસા, કર્યા કૃત્રિમ રૂપ. ૧૭
- સારિકા કોકિલા કીધાં, રત્ન કાંચન રૂપ;
- ઓ રે બળે ઉડશે, જીવતાં જેવાં ભૂપ. ૧૮
- રત્ન તરવર રાજતા, મદમત્ત હાથી હાર;
- મૃગ મનોહર મંત્રર સુંદર, કર્યા કૃત્રિમ સાર. ૧૯
- રત્ન કેરા દીપ મૂક્યા, સભાગાં ઉઘોત;
- સુગંધિત શુભ તૈલ પૂરણુ, કનકદીવી સોત. ૨૦
- ઝલક જ્યોતિ કપૂરદીપક, કર્યા નાના ભાત્ય;
- ભૂપનાં આબ્રણુ ઓપે, એન આયુદ્ધ કાંત. ૨૧
- કપૂરકણુ પૃથ્વી પડ્યા, શુકલતાનાં આસ્તર્ણુ;
- તેણે કરીને સભા શોભે, અખિલ ઉજ્જવળ વર્ણુ. ૨૨
- અગર ઘૂપ કિવેખીઆને, કુસુમ ગંધ અપાર;
- સરસ કેસર છાંટણું, કસ્તુરિકા અંગાર. ૨૩
- સભા સ્થિતિ આલોકને, આનંદ આપે સોય;
- ચિત્રાંગદાનો કુંવર ત્યાં રહી, તુરંગમને જોય. ૨૪
- હય લલ્લો રાજ ધર્મનો, પાર્ય પાળવો માન;
- સુચુદ્ધિ પ્રધાનને તે, પૂછતો રાજન. ૨૫
- સુણ મંત્રી માતા મારી, તે પાર્ય કેરી નાર;

સાંભળો કહું તેહનું, વૃત્તાંત તે નિરધાર.	૨૬
એકવાર માતા નાયતી તે, પિતૃભવન મધ્યે આપ;	
તાલ હીણી તે થઇ, પિતાએ દીધો શાપ.	૨૭
જા મધરી થઇ વિનતા જળમાં, રહે રામા અધ;	
ચર્ણ અર્જુનના અડતાં, શાપ છૂટીશ સધ.	૨૮
તુને તે મૂકાવશે ને, થશે તુજ ભરતાર;	
ત્યમ થયું મારી માતને, હું પુત્ર પ્રસવ્યો ત્યાર.	૨૯
મુજ માતને મૂકી ગયા, નર યુધિષ્ઠિરની પાસ;	
હું પછે પામ્યો રાજ્ય પ્રૌઢું, પાર્યસુત પ્રકાશ.	૩૦
શું કરું મીત્રી સુયુદ્ધિ મેં, અઘટતું એ કીધ;	
હું અદ્ય યુદ્ધિ અન્નણે, વાળ પિતાનો લીધ.	૩૧
સુયુદ્ધિ કહે પ્રથમ તમે, ક્યાં વિચાર્યું નવિ તેહ;	
વર્ષ સુધી તમે વાળ, રાખવો ત્યાં એહ.	૩૨
આગ્રા ગ્રેવી પિતાની, હયચોર ગ્રેવા પર્મ;	
પિતાની પૂજા કરે, સત્પુત્રનો એ ધર્મ.	૩૩
અરે નૃપ આવી વિધિ, ધન્ય (ને) રાજ્ય રચના ધન્ય;	
સમરપો અર્જુન ગુરૂને, કરવા મન પ્રસન્ન.	૩૪
સર્વ કો નર નારી શરણુ આવી, પરવરે સમુદાય;	
ચઢી કુંજર કુમારી, કુંતા તન પાસે જાય.	૩૫
નૃત્ય કરતી નાયકા, ગાયકા કૃત ગાન;	
અમો સર્વે શૂર ને વળી, મહાજન સન્માન.	૩૬
જવું સન્મુખ જનક તારો, ભક્ત હરિનો સાર;	
અશ્વ જઇને આપવો, એ સુખી સાર વિચાર.	૩૭
કહે જૈમિનિ સાંભળો, હે જનમેજય રાજના!	
સુયુદ્ધિનું વચન સુણીને, ત્યમ કરે બહુવાહન.	૩૮
દળ સહિત ચાલ્યો શીઘ્રગતિ, ઝહી તુરંગગ ગતર્ગવ;	
સાથે તેડ્યા વિપ્રવરને, નય મહાજન સર્વ.	૩૯
કસ્તુરી કપૂર ચંદન, ભર્યાં શકટ સંભાર;	
રત્ન કાંચન પળે પૂરણુ, શકટ કેરી હાર.	૪૦
મદમત હાથી મલપતા, શશિ સમા ઉજવળ વર્ણ;	

- કનક રચના રચિત રથ, અર્પવા અર્જુન ચર્ણ. ૪૧
- અશ્વ યૂથે અશ્વયૌ, અર્જુન પ્રત્યે જાય;
વાજ્રત્રના બહુ નાદને, જય શબ્દ સમજો થાય. ૪૨
- ચઢી ગુંજર કુમારી, વર્ષતી મોતી ધાર;
ધૂપ દેરા ધૂમ દૂર્વા, બહુવ્રીહિ મહી સાર. ૪૩
- જ્યાં રહ્યો સેના સહિત, વાનરકેતુ કુંતીકુમાર;
પ્રદુમ્નને આગળ કરી, યૌવનાશ્વસુત શું સાર. ૪૪
- નીલધ્વજ અનુશાલ્ય સુધર્મા, હંસધ્વજ મહારાજ;
સૈન્યાનાયક સાત્યકિ નિજ, નિકટ સુંદર સાજ. ૪૫
- કૃતવર્મા યાદવ પરમ સર્વે, સહિત અર્જુન ધીર;
તેને નિરખી કરિથી ઉતર્યો, તે બ્રહ્મવાહન ધીર. ૪૬
- સૌકો વૃષતિ નિરખતાં, નરપુત્ર પાગ પગાય;
નિજ નામ કહેતો આવતો, દંડવત્ કરતો જાય. ૪૭
- તે ભેટ સધળી સમર્પી, અર્જુન આગળ ત્યાર;
પાર્યપાય પખાળવા નિજ, કેશ છોડ્યા સાર. ૪૮
- કેશ લૂંછ્યા શીશના નર, ચર્ણુ નિર્મળ કીધ;
કુસુમ વરખે કન્યકા, મુક્તા મનોહર સિદ્ધ. ૪૯
- મહા બળિયો બ્રહ્મવાહન, દંડવત્ પ્રણિપાત;
પાર્યંતી પાસે રહ્યો તે, કંઠ ગદગદ જાત. ૫૦
- પાગ લાગ્યો પાર્યંતે, પુનરપિ બોલ્યો વાણી;
ઉલૂપીએ વધાર્યો મુજને, પુત્ર તારો જાણી. ૫૧
- તીર્થ યાત્રાને વિષે, તમચક્રી હું ઉત્પન્ન;
ચિત્રાંગદાએ પ્રસવ્યો, અર્જુન હું તુજ તન. ૫૨
- બ્રહ્મવાહન નામ મુજ, મેં ન જાણ્યો તુજ વાજ;
આ રાજ્ય રાધણું ગ્રહો, મુજને શીખવો શુભ સાજ. ૫૩
- એમ કહીને પડ્યો પાગે, પાર્યંતે પુનરેવ;
ક્ષમા કરજો એમ કહેતો, સખાળ સેવક એવ. ૫૪
- એમ કહેતો સુણીને, અર્જુન કેરા થોદ્ધ;
પ્રદુમ્ન આદે સર્વ દેતા, પાર્યંતે પ્રતિબોધ. ૫૫
- નર પુત્ર કહેછે પરમ હિત, શે નથી સા'તા હાથ;

અહંકારી પડ્યો પાગે, ઉઠાડ અવનિનાથ.	૫૬
મહા પ્રતાપી નિજ પુત્ર કેરી, નિરખ સંપતિ સોય;	
કહે જૈમિનિ સાંભળો, ભૂપાળ ભાવી હોય.	૫૭
વચન એવું સાંભળી, અર્જુન ચૈતન્ય અસ્ત;	
વચન બોલ્યો વીર એવું, ભવિતવ્યના અસ્ત.	૫૮
પાગ પાડુ પ્રાર મારી, બ્રહ્માહનવીર;	
મુકુટ મસ્તક પાગ પાડ્યો, કોપ કરીને ધીર.	૫૯
તું નહિ ઔરસપુત્ર મારો, ભયભીત શરીર;	
ચિત્રાંગદાએ વૈશ્યથી, તું પુત્ર પ્રસવ્યો વીર.	૬૦
પ્રથમ ઘોડો ગ્રહો શાને, પરાક્રમથી પ્રાદ;	
ભયે કરીને વૈશ્ય વતતું, શીઃ આપે મૂઠ.	૬૧
મેં નથી પ્રસવ્યો અન્ય સુત, તું સમો કાયર કોય;	
મહા બુદ્ધિ બળને સગળ શૂરો, પુત્ર હુંનો સોય.	૬૨
તે યુધિષ્ઠિર ને મુને વલ્લભ, ગયો મહા ગુણવાન;	
સુભદ્રા આનંદદાયક, ક્ષત્રી ધાયક નામ.	૬૩
જેણે દ્રોણ આદે યોદ્ધ રણમાં, વિમુખ કીધા વીર;	
વળી ચક્રવ્યૂહ વેધી કરીને, ધર્મ રાખ્યો ધીર.	૬૪
તું જણ્યો જાંયુક સિંહ કયાંથી, સુભદ્રાનો તન;	
હે મૂઠ ! મારે શરે સેના, નથી કીધી ભિન્ન.	૬૫
તુજ હૃદે મુજ શર નથી લાગ્યા, ક્યાં થયો ભયભીત;	
અર્ધવં કેરી સુતા તારી, માત નાયણુ નીત્ય.	૬૬
ધનુષ્યને નિજ રાજ્ય ત્યજી, નટ થઇ નીસર્ય નઇ;	
આ મનોહર રથ મૂઠ્ય મૂરખ, કુલાંગારક સૃષ્ટ.	૬૭
ક્ષત્રી ધર્મ થઈ રહેવું, તુને ન ઘટે નેટ;	
હાથ મોટા વાંસ ગ્રહીને, બાંધ્ય માદલ પેટ.	૬૮
વાલેય વાંસે ધરીને તું, રજ્જુ ઉપર નાચ્ય;	
કહે જૈમિનિ સાંભળો, ભૂપાળ મનમાં રાચ્ય.	૬૯
જે વચન બોલ્યા પિતા તે, સર્વ પ્રિયથો બાળ;	
કોપ વશ વીર હશી બોલ્યો, પાર્થ સુત તત્કાળ.	૭૦

- હવે બ્રુવાહન બોલિયો, સાંભળો કુંતાતન;
 મેં સર્વ વાયક સદ્ધાં પણ, નવ ખમાય એક વચન. ૭૧
- મુને વૈશ્યનો જન્મ્યો કલ્લો, માતને દીધ કલંક;
 સંસાર મધ્યે સર્વ કોને, એહની આરાંક. ૭૨
- હવે ક્ષત્રીપણું પ્રકટ કરું, ધરું તારી પાસ;
 મહાજન ને કન્યકા સહુ, પધારો પુરવાસ. ૭૩
- યાંહાં રહેજો યોદ્ધ સર્વે, હય ગ્રહી બાંધો ધન્ય;
 કોણ રીતે કરીને, મૂકાવશે અર્જુન. ૭૪
- સુભટ સેના સજ કરીને, બજે સાહો સોય;
 સુમતિ આદે સુભટ મારા, સાવધાનજ હોય. ૭૫
- તે સર્વ ત્યમ કરતા હવા, ત્યાં રહ્યા ગ્રહી તોખાર;
 મહા ધોર સેના રહી, કિલ કિલ શબ્દ નાનાકાર. ૭૬
- મહા મુકુટ ચામર ચળકતા, ગજે ઢળકતી રૂદ્રાખ;
 નવ રત્ન કાંચન વિભૂષિત, આશ્રણ કુંડળ લાખ. ૭૭
- વાહન નાના વાજતાં, શુભ શંખ શબ્દ મહાન;
 એક અર્ધુદ માતંગગજ, ઘંટા સંયુત બળવાન. ૭૮
- અરે રાજા! સાત કોટિ, સુભગ રથ રણ માંય;
 અશ્વના અસ્વાર અર્ધુદ, યુગ્મ ઉભા ત્યાંય. ૭૯
- અતિક્રિંત પાળા બ્રુવાહન, તણા અર્ધુદ તણું;
 મહાવીર માતા ફરે ધાતા, કટક કુશળી ધર્ણ. ૮૦
- પરસ્પરમાં પ્રીત ધરતા, સમય સાધે વીર;
 ચિત્રાંગદાને કુમારે, મોકલ્યા એવા ધીર. ૮૧
- તેણે જઈ તત્ક્ષણ સેન વીંટયું, પાર્થનું પ્રમાણ;
 ધોર ધેરું આયુદ્ધે જ્યમ, જગત મોહે જાણ. ૮૨
- મહા ચીસ ને કિલ કિલ શબ્દે, બીહાવે બળવાન;
 રહો રહો કહેતા ધ્રોડતા, મોડતા પરનાં માન. ૮૩
- પછે પોતે રથારૂઢ પ્રૌઢો, બ્રુવાહન ત્યાર;
 કનકની રચના ધણી, રથ તણી શોભા સાર. ૮૪
- ત્રણ માળે ચઢ્યો માફો, મધ્ય અસ્ત્ર અમૂલ્ય;
 ઝલક જ્યોતિ મહામોતી, તણી ઉપર મૂલ્ય. ૮૫

- અમર ચળકે ધ્વજ ઢળકે, મયૂરવત તોખાર;
ધુધરી ખમકારે લાજે, ઇંદ્રરથ આકાર. ૮૬
- ત્યારે બ્રહ્મવાહન બોલિયો, તે પિતા પ્રત્યે ધાર;
વેણુ કહેતો કઠણ રણમાં, રહે ઉભો રાય. ૮૭
- પાર્થ કરમાં ધનુષ્ય ધર, જો મારું બળ આજ;
મેં પિતા જાણી અશ્વ આણ્યો, શું કર્યું અપકાજ. ૮૮
- હું રૂદ્ર આવ્યો રણ વિષે, રાખશે તુજને કાણ;
કહે જૈમિનિ બ્રહ્મવાહન, સગળ બોલ્યો વાણ. ૮૯
- એમ બોલ્યો બ્રહ્મવાહન, સગરમાં સિદ્ધાંત;
તેડતો નિજ તાતને તે, સમયમાં અશ્રાંત. ૯૦
- રીસ ભર્યો અનુશાલ્ય આવ્યો, રથારૂઢ ત્યાર;
નવ બાણ માર્યા બ્રહ્મવાહન, વીરને નિરધાર. ૯૧
- શત બાણ માર્યા બ્રહ્મવાહને, અનુશાલ્ય સામાં સિદ્ધ;
અનુશાલ્યે તે આવતા, લધુ લધુ કટકા કીધ. ૯૨
- નિજ બાણ છેઘા નિહાળી, કોપિયો પાર્થ-કુમાર;
શુકપુંખ કોટિ બાણ મૂક્યા, દૈત્ય પ્રત્યે ત્યાર. ૯૩
- તે બેહુ બાણે વિભિન તનુ, રૂધિર રાતા દેહ;
વિરાજે મહારાજ પૂલ્યા, કુસમ કેશુ તેહ. ૯૪
- તે બેહુ યોદ્ધા તણે બાણે, આવર્યું આકાશ;
જ્યમ મેઘ અન્ને આવર્યો, ધ્રુવતા અરિનો નાશ. ૯૫
- પછે ચાર બાણે હણ્યા હય, અનુશાલ્યના અનવધ્ય;
પાંચમે બાણે કરીને, સારથી માર્યો સઘ. ૯૬
- સાતમે રથ-ધ્વજ છેદી, આઠમે શર આપ;
કનકપુંખ દશમે શરે, અનુશાલ્ય પાડ્યો આપ. ૯૭
- પછે બીજે રથે બેઠો, ધનુષ્ય ધરી દનુતન;
રથ હીન કીધો બ્રહ્મવાહન, દાનવે પણ ધન્ય. ૯૮
- બ્રહ્મવાહન તણું તન તે, કર્યું શસ્ત્રે છેદ;
ફરી બ્રહ્મવાહને, કયો દૈત્યરથનો બેદ. ૯૯
- અનુશાલ્યે પછી ગદા નાખી, પાર્થસુત ઉપેર;
નવ શરે અનુશાલ્ય વેધ્યો, તૂપે વાળ્યું વેર. ૧૦૦

- તે સમે અનુશાસ્ય અગગો, પડ્યો મૂઝા રોધ;
તેને અચેતન અવિગ્રાહી રણ, આવ્યો પ્રવુમ્ન યોદ્ધ. ૧૦૧
- રહે રહે કહેતો કૃષ્ણસુત, પીડતો પરને ત્યાંય;
હે બ્રહ્માહ ! હણ્યો બાણે, સપદિ જામશ ક્યાંય. ૧૦૨
- કનકપુંખ દશ શરે કરી, હણ્યો મણિપુરભાણ;
પછે કોપ્યો બ્રહ્માહન, અયુત શર સંધાણ. ૧૦૩
- પ્રવુમ્ન કીધો યથાર્થ પછે, અન્ય જન્મ અનંગ;
પૂર્વ જન્મે હતો તેવો, ક્યો કાયા ભંગ. ૧૦૪
- જેમ કામ પોતે ચિત્ત વેધે, કરે આકુળ આર્ય;
મહા પંડિત મૂઠ થઇ, નવ લહે કાર્યાકાર્ય. ૧૦૫
- ચિરકાળ તે કંદર્પ બાંધ્યો, બ્રહ્માહન વીર;
કોણ યોગી જે જય કરે, કંદર્પનો ધરી ધીર. ૧૦૬
- જેણે સ્મરે. વધ ક્યો પુરૂષ, ન જાણે વિચાર;
ગોત્રજાયા સુતા પામી, ના મૂકે નિરધાર. ૧૦૭
- જેણે સંત સંગમવંતને, પરબધ્યા પંડિત પ્રૌઢ;
તે પાર્થસુત શર સ્પર્શથી, ગત સ્વાર્થ મોહા મૂઢ! ૧૦૮
- પછે બ્રહ્માહને, પાર્થની સેના સાર;
ચતુરંગણી વેધી ઘણી, હણી બાણ કોટિ પ્રકાર. ૧૦૯
- તે નિહાળી હરિકુંવર વળી, બાણ મારે પ્રૌઢ;
દળ સહિત મોહ્યો બ્રહ્માહન, સકળ વેધ્યા મૂઢ. ૧૧૦
- મદ સહિત માતંગ માર્યા, મદનશર સર્વત્ર;
ભ્રમણ કરતા રણાંગણમાં, કવણ વિસ્મય તત્ર. ૧૧૧
- અગગ્નેના કુંભ ભેધા, પડ્યા કંબલ કષ્ટ;
યક્ષ કરી યોષિતા, આનંદ કરતી સ્પષ્ટ. ૧૧૨
- કરિકુંભ કરાં મનોહર મોતી, ગ્રહીને નિરધાર;
યક્ષ યુવતી કરે યૌવન, વતી હૃદયે હાર. ૧૧૩
- મનુષ્ય કરાં શીશમાં, સહી રૂધિરે પૂર્ણ;
પરસ્પર પાતી હવી, મારતી હસ્તી તૂર્ણ. ૧૧૪
- હસ્તી મસ્તક રૂધિર પૂરી, હણે માંદોમાંદ;
ગજદંત ચોસઠ યોગણી, મારતી રમતી ત્યાંય. ૧૧૫

- હાથ માંહે હય ગ્રહીને, અદ્ભુત નૃત્ય કરતી નાર;
શુષ્કાંકને વૈતાલ રણમાં, કરે અતિશે આ'ર. ૧૧૬
- માંસ ખાતા થયા માતા, રૂધિર લિપ્ત શરીર;
કોયક ભૈરવ યુવા વળી, કરે કૌતુક ધીર. ૧૧૭
- ગજ ઘોડા નર કરભ કરાં, શીશ કરમાં સા'ય;
ઉછાળ તો આકાશમાં, વળી નૃત્ય કરતો જાય. ૧૧૮
- કંકાલ ભૈરવ યક્ષ કરતા, રૂધિર પાન પિશાય;
ગજ તણા અંતર તણી તંત્રી, વળડે કરી નાય. ૧૧૯
- કોઇ એક ખરમૃદંગ કરી, વળડે વૈતાલ;
નર તણા મસ્તક-મણિના, ધુધરા પાગ વિશાળ. ૧૨૦
- ગજ તણી ત્રૂટી શુંદ્ર ગ્રહી, પૂરતો મુખ વાય;
વળડે કાળી કોઈએ, પિશાય રાએ રાય. ૧૨૧
- ગજ-કર્ણુ ગ્રહીને કોય કરતા, ઝાંઝના ઝણકાર;
છંટ કરી કોટ ખાધી, જાંબુકે ગત સાર. ૧૨૨
- તાર કશી નર અંતરના વળી, વળડે કોય જંગ;
કંઠ પદ ભુજ વિવર્ણિત, વાળ પડયા વિણ અંગ. ૧૨૩
- એ પાસ મેદે મદયાં મુખ કો, વળડે મૃદંગ;
ખાંધ ગ્રહી, એમ રમે રાય ! વઢે વીર અનંગ. ૧૨૪
- વીર કરાં શીશ ગ્રહીને, કરે કૌતુક કાળ;
ક્રિડા તણા કંદુક કરી, ઉછાળતા વૈતાલ. ૧૨૫
- જે જે સ્થળે દળ હણ્યું, કૃષ્ણકુંવરે વિકાળ;
રૂધિર કરી નદી વેહેતી, વાળના સેવાળ. ૧૨૬
- તે માંદા બૂડયા મતંગજ, નર તણી ગણના કોણ;
દ્વિતિય વૈતરણિ કરી, હરિકુમારે ધરી પોણ. ૧૨૭
- ધૃતિ શ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધ મહિમાય;
પ્રભુન્ન કરા યુદ્ધનો, ત્રેવીશમે અધ્યાય. ૧૨૮
- શ્લોક જે અધ્યા વિષે, થયા શતસતર રાય;
રત્ન કહે યત્ને કર્યા, પદ શત છવીશ સમુદાય. ૧૨૯

અધ્યાય ૨૪ મો રાગ કેદારો.

જૈમિનિ કહે સુણ રાયજી, મહાભારત મહિમાયજી;

શોણિતુ સરિતાત્રક કૌતક વસેરે. ૧
શ્વાન શિયાળ વખાણતાજી, હીડે શયને તે તાણતાજી;
કાઢતા નરનાં નેત્ર બધે બસે રે. ૨

ઢાળ.

બસે બધે સરિતાના ત્રઠમાં, સાંભળ કૌતક અન્ય;
પ્રધુમ્નનું યુદ્ધ કહું તે, આણું જોઈએ મન. ૩
માંસ તણો ત્યાં કર્દમ કીધો, નૃપાળ કેરો કોટ;
અતિ આનંદે યુદ્ધ કરતા, ભૈરવ હેતા દોટ. ૪
ગજના મેઢ તણી મહા મોટી, કરતા કોઈ પકાર્ઠ;
આંત્રસૂત્ર કેરી દોરી કરતા, ઉરાડે અકળાઈ. ૫
એવાં કૌતક અન્ય કરતા, પ્રધુમ્નના રણ માંય;
કૃષ્ણ-કુંવર કોખો અવિલોકી, બ્રહ્મવાહન ત્યાંય. ૬
શર મેલીને છેલો હયવર; સારથી માર્યો શુદ્ધ;
પાર્થ પુત્રે પ્રધુમ્ન પાડ્યો, મૂઝાઈએ અતિ કુદ્ધ. ૭
પાર્થપુત્રે પ્રધુમ્ન કેરા, રથ ભાંગ્યા ત્યાં વીશ;
એક પડે ને બીજો બેસે, વઢતો એમ રતીશ. ૮
પાર્થપુત્રે સારથી સાથે, મૂઝાઈ કીધો કામ;
પુનરપિ ઉઠ્યો પાર્થસુત શું, કરતો મહા સંગ્રામ. ૯
બળિયા બેહુ મહારણ રંગે, પ્રવેશ્યા પ્રકાશ;
પરપરે રથ છેદી ઉડ્યા, પક્ષીવત આકાશ. ૧૦
ગગને ગમન કરતા બંને, મંડળ કરતા પાસ;
કેશવકુંવરે બ્રહ્મવાહન, ઉછાળ્યો આકાશ. ૧૧
કોપિત કૃષ્ણસુતે, પાર્થસુત, ઉછાળીને પાડ્યો;
પ્રધુમ્નને પાર્થપુત્રે, પૃથ્વી સાથ પછાડ્યો. ૧૨
તેણે પ્રારે રૂક્મિણીનંદન, અતિશે પામ્યો કષ્ટ;
પુનરપિ ઉઠ્યો પ્રધુમ્ન ત્રુઠ્યો, ગદા લપ્પને સ્પટ. ૧૩
તે ગદા પાર્થને પુત્રે, ત્રણ શરે કરી છેદી;
પાર્થપુત્રે પંચ શરે કરી, પ્રધુમ્નની કાયા બેદી. ૧૪
કમળાકુંવરે કોટિ પ્રકારે, વેધ્યો પાર્થ-કુમાર;
બંને શાસ્ત્ર કુશળ મહા બળિયા, ધનુર્ધારી નિરધાર. ૧૫

બંને ગગન ગમન કરી જાણે, અવનિ ગમનમાં પૂર;	
માંહો માંહે માર સહિને, પૃથ્વી પડિયા શૂર.	૧૬
એક કોશ અવકાશે પાડ્યા, વૃક્ષ હણ્યા ગિરિ જ્યમ;	
બ્રુવાહન ઉઠ્યો પુનરપિ, નવ દીઠો રિપુ ત્યમ.	૧૭
ખીજે રથ આવીને બેઠો, બ્રુવાહન વીર;	
ત્યાર પછે પાર્થની સેના, સંહારી ધરી ધીર.	૧૮
પાંડવની સેના સંહારી, શરે કરી પ્રકાશ;	
શ્રી હરિની સ્થિતિ ચિંતવતાં, જ્યમ મોહ પમાડે નાશ.	૧૯
શરને વરસાદે કરી પર્વત, શિખર સરીખા પાડ્યા;	
સોંદૂરાદિક ધાતુ તણા, પ્રવાહ વહતા આડ્યા.	૨૦
શત સહસ્ર ધસે ધડ ઉડી, મોટાં આયુધ ધારી;	
મરતક હીણા ઝુઝે જોદા, બહુ સેના સંહારી.	૨૧
સંભોગે જ્યમ સ્ત્રીના નખની, પીડ ન જાણે ધીર;	
રણમાં તેમ શૂરાના શરની, વ્યથા ન જાણે વીર.	૨૨
કોષક ખડ્ગ સહિત મહા શૂરા, પૃથ્વી ઉપર પાડ્યા;	
કો પર્વત કો ગદા ઝહી કો, પાડ્યા અવનિ આડ્યા.	૨૩
કોષ ત્રિશૂળધારી રણ સૂતા, શક્તિ સહિત સંગ્રામ;	
કો એક ભોગળ જાલી સૂતા, હુતા અતિ ઉદામ.	૨૪
ભૂર ભૂંડિ ને ધરી બરછી, કર ધારી કોદાળ;	
ઝાંઝાળાં કાતી મુશળને તોમર, કર ધારી ભીંડગાળ.	૨૫
બાલાધરને ૫રશીધારી, કાપે કાષ્ટ કૂદાર;	
પટ્ટીશને જોષ્ઠિધારી, અંકુશના ધરનાર.	૨૬
શસ્ત્ર અસ્ત્રના ધારી ધીરજ, પાર્થપુત્રે માર્યા;	
૧માવત સાથ મતંગજ માર્યા, ગજ અસ્વાર વિડાર્યા.	૨૭
અંકુશ ઘંટાશું રણ કરતો, પૂરણ રણનો સ્વાદ;	
પારથની સેના સંહારી, કરતો કેસરીનાદ.	૨૮
એકેકાળે ગજ રથ પાળા, કવચ સહિત સહુ છેદી;	
પાર્થસુતનો સાયક અતિશે, દૂર જતો બડ બેદી.	૨૯

જ્યાં જ્યાં ઝાઝાં તૂણ ત્યાં ત્યાં, પાવક પ્રસરે જયમ;	
બ્રુવાહનનો શર રણમાં, ગમન કરતો ત્યમ.	૩૯
એવિધ એક ઉલૂપી પુત્રે, પાર્થસેના વ્યાપી;	
પુનરપિ અનુશાલ્ય ત્યાં આવ્યો, કરવા યુદ્ધ પ્રતાપી.	૩૧
પ્રદુમ્નને નીલધ્વજ રાજા, યૌવનાશ્વસુત સાથ;	
હંસધ્વજ સુત સાથે આવ્યો, મેઘવર્ણ રણનાથ.	૩૨
એ સૌ એક ઉલૂપી-સુતશું, યુદ્ધ કરવા અસમર્થ;	
પંચ પંચ શર મૂકી માર્યા, એક વીરે અનર્થ.	૩૩
બ્રુવાહન વીરે સૌનાં, મૂકાવ્યાં અભિમાન;	
ગજ રથ અશ્વ સહિત તે ઉભા, મૌન ધરી રાજાન.	૩૪
ફૂટા કેશ ને ભૂષણ હીણા, વપ કર્યા તે બળિયા;	
સૂકાં વદન કર્યા સૌ કોનાં, શીરથી ચમ્બર દળિયા.	૩૫
પોતાનું શોણિત કો પીતા, મન માની સોમપાન!	
ભમતા શ્વાસ ભરાતા ધાતા, રણાંગણ રાજાન.	૩૬
કોઈ કનકને બાણે વેધવા, નાશી જતા થોદ;	
આયુદ્ધ ગ્રહી રણ ક્ષતે' કરતો, બ્રુવાહન ક્રોધ.	૩૭
માંસ રહિત માતંગ વિષે કો, નાશી પેદા બાવા;	
મનમાં સુખ માને તેવામાં, મોટા વર ત્યાં આવ્યા.	૩૮
તેણે ગજથી બાહર કાઢી, સોયન કીધાં કાણાં;	
હૃદે વિડાયો વીર તણાં ત્યાં, કુચ કુમકુમ એધાણાં.	૩૯
૧ કોણે આપણનું તનુ દીઠું, શિવા નખે છેદાયું;	
સુર-સુંદરીએ તેહ વર્યા વર, વિમાન કુસુમે છાયું.	૪૦
હાસ્ય કરી સુરનારી બોલી, સ્વામી તારો દેહ;	
રણ મંડળમાં ધરણી તળમાં, શિવા વિડાયો તેહ.	૪૧
હું પણ તોય પયોધર પીઠું, કરૂણા હીણી આજ;	
૨ કોણે એક દયિતા ડસિત અધર, રંગનીમાં વર્જિત લાજ.	૪૨
દિવસે રણમાં પીડ્યો બીડ્યો, સુરનારે રતન દેહ;	
ત્રણ વાર પીડા પામીને, હરખ્યો કૌતક એહ.	૪૩

૧ કોણે આપણનું ઉર દીઠું, શ્રી વાનર વેધાયું. પ્ર. ૨. ૨ કોણે એક અધુના અધર ડસિત, સુમારે પ્ર. ૧

કોઇ એક પોતાનું તનુ દેખે, ગજ ઉપર શર માર્યું;
 બીજું નાર હીંદોળે હીંચે, શરનારે શણગાર્યું. ૪૪
 સુરકન્યાના કોમળ કરશું, પાસે બાંધ્યો ત્યારે;
 તેહ સમે રણાંગણમાંના, વરણપાશ સંભારે. ૪૫
 કોઈ એક પોતાનું તનું વેધ્યું, રણ આંગણમાં દેખે;
 તે ઉપર ગજ શુંડા ફેરી, ધાર પડતી પેખે. ૪૬
 વિમાનમાં સુરનારીનાં, મુખ વારિ ધાર વિશુદ્ધ;
 તેણે કાળે પાર્યપુત્રે, એવું કીધું યુદ્ધ. ૪૭
 સૈન્ય સકળ સંહાર્યું મારું, નેટ નસાડયું અન્ય;
 ગજ રથ ને હય પાળા પોતે, લીધા જ્યમ નિધિ-ધન. ૪૮
 નિજ પુરમાં મોકલિયા મહા ભડ, મોહ સાંકળે સાંધ્યા;
 પાર્યના ગજ ગજશાળામાં, હયશાળા હય બાંધ્યા. ૪૯
 સુંદર રથને વસ્તુ સકળ તે, પોતાને પુર આણ્યું;
 વઢતા મધ્યે બબ્રુવાહને, અર્જુન સાથે તાણ્યું. ૫૦
 પ્રદ્યુમ્ન સરીખા બબ્રુવાહને, બાણ વૃષ્ટિએ વાળ્યા;
 મોટા મોટા મહા ભડ બીજા, સૈન્ય હણીને સાળ્યા. ૫૧
 ઇતિ મહાભારત અશ્વમેધ (પર્વ)માં, યોવીસમે અધ્યાય;
 પ્રદ્યુમ્ન ફેરા યુદ્ધ તણો, જે મધ્યે છે મહિમાય. ૫૨
 શ્લોક થયા જે અધ્યાય મધ્યે, સુડતાળીશ સમાસ;
 રત્ન કહે યત્ને કરી કીધાં, પૂરણ પદ પંચાશ. ૫૧

અધ્યાય ૨૫ મો રાગ મારૂ.

જૈમિનિ કહે સાંભળ સર્વથા, મહાભારતની પાવન કથા,
 બબ્રુવાહન અર્જુન નામ, તાત સુતે કીધો સંગ્રામ. ૧
 અશ્વમેધ હય માટે યુથા, કુશ ને રામ વઢ્યા કહું કથા;
 જનમેજય કહે કહોની રૂખી, રામે કેમ કીધો કુશ દુઃખી. ૨
 પોતાના સુત ઉપર સ્પષ્ટ, રામે ક્યમ કીધી શર વૃષ્ટ;
 કુશ વીરે ક્યમ જીત્યા રામ, ક્યમ કીધો સામે સંગ્રામ. ૩
 રામે શું ન લલ્લો સુત તેહ, જૈમિનિ બાંને એહ સંદેહ;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ ભૂપાળ, રામચરિત્ર કહું વિશાળ. ૪
 વિસ્તાર જ્યમ છે ત્યમજ કહું, સાંભળ રાજા જે હું લહું;

- કુંભકર્ણુ રાવણુ નવ ગણ્યા, એ રાક્ષસ રઘુનાથે હણ્યા. ૫
- ળીળ રાક્ષસ મોટા બળી, મેઘનાદ મુખ્ય માર્ગા વળી;
અગ્નિ વિષે સીતા શુદ્ધ કરી, નમ્ર અયોધ્યા આવ્યા ફરી. ૬
- વીર વિભીષણુ લક્ષ્મણુ સાથ, નિજ નમ્રી આવ્યા રઘુનાથ;
હનુમાનાદિક વાનર જોડ, નગર અયોધ્યા આવ્યા તેડ. ૭
- પુર પ્રવેશ કર્યો રઘુરાય; વસિષ્ઠ વાડવ સાગા બાય;
બ્રાહ્મણુ બણુતા મંગળસુક્ત, જોવા મંગળ આગળ+ યુક્ત. ૮
- વસિષ્ઠાદિક દાંડે ધર્યા, દાશરથી હેઠા ઉતર્યા;
રઘુનાથે મન શ્રદ્ધા ધરી, વંદા વિપ્ર વિશેષે કરી. ૯
- વળતાં લક્ષ્મણુ સીતા નમે, મોટા મુનિવરને પ્રણમે;
સીતા લક્ષ્મણુ સાથે મન, વળી રાઘવ પંકજલોચન. ૧૦
- ભરત સદિને કૈકેયી જાત, લક્ષ્મણુ સાથે સુમિત્રા માત;
શત્રુઘ્ન આદે સૌ કોય, આગળ પંથ પન્નાયન હોય. ૧૧
- એ સર્વેને આગળ કરી, રાઘવ આવ્યા પુરમાં ફરી;
સર્વે સાથે સત્વર થયા, કૌસલ્યાજી પાસે ગયા. ૧૨
- માતાને કીધો પ્રણામ, માતાજીએ અવિલોડ્યા રામ;
મુસ્તક ઉપર બાંધી જટા, મલિન અંગને ફાટયું પટા. ૧૩
- ગન રાઘવ નિરખ્યાનો લોભ, સ્વામી શોકે પામી ક્ષેભ;
પંકજલોચન નિરખ્યા રામ, માતા મન પામી વિશ્રામ. ૧૪
- આલિંગન દધી ઉભી રહી, ધણી વાર નવ અળગી યમ;
રઘુવર નિરખી હરખી તથા, ધન પામીને નિધન યથા. ૧૫
- માત લોચન વેહેતાં નીર, તેણે નવરાવ્યા રઘુવીર;
ધણા દિવસ નવ નાચ્યા રામ, જટાવંત ઉભા અભિરામ. ૧૬
- ત્યાર પછી જનનીએ જાણુ, રામ-શરીરે સ્પર્શ્યો પાણુ;
રાક્ષસ—શસ્ત્રે છેલું તન, નિરખી માતા કહે વચન. ૧૭
- સાંભળ રાઘવ વાયક ખરું, વસિષ્ઠ આદે જો ઉચ્ચર્યું;
મુજને કહ્યું વસિષ્ઠે એમ, તારા કુંવર છે કુશળ ક્ષેમ. ૧૮
- તારો પુત્ર અછેદ અભેદ, એવું કહ્યું વસિષ્ઠે વેદ;
તે તો મિથ્યા માનું અમો, બાણે વેધ્યા રાઘવ તમે. ૧૯
- અથવા તું છે શિવનો ભક્ત, એવું બોલ્યો વાડવ વંત;
+આગમ પ્ર. ૩.

શિવનો સુત યાજ્ઞાસુર નાગ, માટે તે આપ્યો છે ઠામ. ૨૦
 મારા મનમાં એવી વાત, એમ કહી સુખ પામી માત; ૨૧
 રાધવનું ત્યાં દેખી અંગ, કૌસાલ્યા ઉમાં દુઃખ ભંગ. ૨૧
 વળતા મહાયાહુ રઘુનાથ, જનની પ્રણમ્યા જોડી હાથ; ૨૨
 પૂછ્યું કુશળ રામે બ્રાતમાં, સુખિયા રાધવ સૌ સાથમાં. ૨૨
 નમ્ર અયોધ્યા મધ્યે વસે, આનંદે આનન ઉલસે; ૨૩
 કાનન વનને પર્યંત સાથ, સૌ પૃથ્વી પાળે રઘુનાથ. ૨૩
 સર્વ પ્રજા પ્રવર્તે સ્વસ્થ, વેદ પરાયણ વિપ્ર સમસ્ત; ૨૪
 સુરભી-સ્તન વસો ધાવતા, તૂમ થઈને અળગા થતા. ૨૪
 ત્યાર પછે સ્તન દોહતા ગોપ, 'ઘટ જેવા ઓધન આટોપ; ૨૫
 સદા કાળ તરૂં જળવંત થતા, ખટપટ પુષ્પવતી અતિ લતા. ૨૫
 અખિલ આપધી હૃદ વિશાળ, દેશ વિષે ન પડે દુકાળ; ૨૬
 સરયૂને ત્રઠ આવી સોય, યાગ કરે યજ્ઞી સૌ કોય. ૨૬
 ઠામ ઠામ અધ્ધર આરંભ, યજ્ઞ કરી કરી રોપ્યા સ્તંભ; ૨૭
 જાણે યજ્ઞ સ્વયં છાજતા, સ્થાણું તણે રૂપે રાજતા. ૨૭
 જૈમિનિ કહે સાંભળ રાજન, શ્રી રઘુવર શોભાયા જન; ૨૮
 રામચંદ્ર એ રીતે રહ્યા, પૃથ્વી પાળે સુખિયા થયા. ૨૮
 ત્રણ બ્રાત ત્રણ પાવક જસ્યા, સેવા કરવા સાથે વસ્યા; ૨૯
 બંધુ રૂપ ત્રણે ગુણ સાથ, કમળનયન શોભે રઘુનાથ. ૨૯
 ઈતિ ભારત અશ્વમેધ મોઝાર, પંચ વીશમો અધ્યા' સાર; ૩૦
 રત્ન કહે યત્ન કરી કર્યા, છવીશ શ્લોકે પદ વિસ્તર્યા. ૩૦

અધ્યાય ૨૬ મો રાગ મા૩.

કહે જૈમિનિ સાંભળ રાય, મહાભારતનો મહિમાય; ૧
 રણ રાવણ મારી રામ, ફરી આવ્યા અયોધ્યા ગામ. ૧
 ફરી રાજ્ય કર્યું નિરધાર, સંવત્સર નવ હખર; ૨
 નવ આવ્યું તોયે નિદાન, સતી સીતાને સંતાન. ૨
 રઘુનાથે તેહ ધણેરૂં, પણ પાળ્યું પૂર્વજ કેરૂં; ૩
 બહુ કાળે બાગી ચિંતાય, થઈ ગર્ભવતી સીતાય. ૩
 નક્ષત્ર શ્રવણ હરિ દેવ, તેનો એથો ચરાણજ એવ;

- તે તો ત્રિપ્લુ દૈવન સાર, ત્યાંહાં ગર્ભ ધર્યો નિરધાર. ૪
- ચરલગ્ન હતું તે વેળા, જનની વર દાયક હેલા;
- આતુર માસ લગી રઘુનાથે, કરી ક્રિડા સીતા સાથે. ૫
- થયો પંચમ માસ જ્યારે, દીકું સ્વપ્ન રઘુવર ત્યારે;
- બાણે ગંગાને ત્રઠ આપ, કરે સીતા દીન વિલાપ. ૬
- તજી મૃદી લક્ષ્મણ બ્રાતે, પામ્યા વિસ્મય રાત્રવ રાતે;
- પછે ઉઠ્યા પ્રાતઃકાળે, પટકર્મ કર્યા ક્ષિતિપાળે. ૭
- રઘુનાથ વસિષ્ઠને પૂછે, એનું કારણ કો'ની શું છે;
- મેં સ્વપ્ને નિહાળી સીતા, ગંગાત્રઠ રેતી ભયભીતા. ૮
- તેના ગર્ભનું વિદ્વજ જ્ઞાતા, કરો શાંતિક સાઈ થાતા;
- કરો પુંસવનાદિક કર્મ, ઉત્તમ મુદૂર્ત જોઈ પર્મ. ૯
- દિન ઉત્તમ શોષો આજ, કરો પુંસવનાદિક કાજ;
- એવી વાણી સુણી ધર્મિષ્ઠ, ત્યમ કીધું વિપ્ર વસિષ્ઠ. ૧૦
- તિથિ પંચમીને રવિવાર, પરંતુ પુષ્પ નક્ષત્રજ સાર;
- શ્વેત પદ્મ સદા સુખ રાશિ, શુભ યોગ કરો પંચ માશી. ૧૧
- સુણો રામ મહાભુજ ક્ષિપ્ર, પે'લા તરપો તમો વિપ્ર;
- સુણી વેણુ વસિષ્ઠનું આમ, વઢે લક્ષ્મણ પ્રત્યે રામ. ૧૨
- સુણુ લક્ષ્મણ પંચમી દિન, થાશે સીતાનું પુંસવન;
- તે માટે પધારો પે'લા, તેડી લાવો જનકને વે'લા. ૧૩
- મુનિ વિશ્વામિત્ર શું હેત, તેડી લાવજો શિષ્ય સમેત;
- પછે લક્ષ્મણે વંધા રામ, ચાલ્યા ઉત્તર દિશ અભિરામ. ૧૪
- પછે રામે કીધું કામ, માંડ્યો મંડપ ઉત્તમ ઠામ;
- તેડ્યા શિલ્પી ચતુર સુધાર, પટ કોશનો કર્યો વિસ્તાર. ૧૫
- પટ કોશનો મંડપ પ્રોઢો, તે રઘુનાથ તણે મન થોડો;
- તે માંહે વસિષ્ઠે વ્યાખ્યું, અતિ ઉત્તમ સ્થંડિલ સ્થાપ્યું. ૧૬
- કૃષ્ણ ઉપર કેરો સાર, કર્યો તેડનો મનોહર હાર;
- ત્રણ સરનું સલિલ સમાર્પ્યું, વીંટયું ઉપર સૂતર સાઈ. ૧૭
- કર્યું અંબર પીઠ અનુપ, ચોખ્ખણી વિલોકી ભૂપ;
- મુનિરાજ મળ્યા મુનિ સંગ, કર્યા ઓઢ ક્રિયાનાં અંગ. ૧૮
- એવે લક્ષ્મણ લાવ્યા નિપ્ર, વિશ્વામિત્ર પધાર્યો ક્ષિપ્ર;

- નિજ સાથ જનકને આણી, પછે લક્ષ્મણ ખોડ્યા વાણી. ૧૯
 આવ્યા જનક અહો શ્રીરામ, આવ્યા વિશ્વામિત્ર સુધામ;
 અર્ધ પાદ કરી મહારાજ, કરો બેહુની પૂજા આજ. ૨૦
 તેનું વચન સુણી રામ, અર્ધદાન કર્યો પ્રણામ;
 વિશ્વામિત્ર જનક ધૂરિ ધર્મ, કરી બેહુની પૂજા પર્મ. ૨૧
 પછે મુદ્દર્ત આપ્યું જ્યારે, કહે વાણી વસિષ્ઠ ત્યારે;
 રઘુનાથજી સીતા યુક્ત, કરો સ્નાનાદિક શુભ ઉક્ત. ૨૨
 બ્રાત માત તણે ગન ભાવે, હવે મંડપ હેઠળ આવે;
 અથ દાશરથી રઘુનાથ, કર્યું મજ્જન સીતા સાથ. ૨૩
 શુભ મંડપ હેઠળ આવ્યા, જ્યાં શોભે બ્રાહ્મણ ભાવ્યા;
 દ્વિજ વેદ તણા ભણનાર, વળી પાળતા આચાર. ૨૪
 સ્મૃતિ શાસ્ત્ર ભણતા બેદ, વળી કર્મ કોવિદ વેદ;
 પછે વિપ્ર વસિષ્ઠે રામ, સતી સીતાજી અભિરામ. ૨૫
 બેહુ સુંદર ૩૫ સમાધાં, એક જાનકમાં બેસાડ્યાં;
 ચર હોમ અનુક્રમ કીધ, તિલ આજ્યની આહુતી દીધ. ૨૬
 વિધિપુત્ર વસિષ્ઠ વિવેક, કર્યો જળે ત્યાં અભિષેખ;
 વળી જનકીજીને શીર, વીંટી સૂતર ખોડ્યો તીર. ૨૭
 વળી ઉંચર-જળની માળ, વળી વટનાં જળ વિશાળ;
 વિધિપુત્રે તે આરોપી, તેથી વૈદર્ભી અતિ ઓપી. ૨૮
 બ્રહ્મ ગોળકનો સંઘાત, ત્યમ ધરતી સીતા માત;
 ત્યાં સીતાજીને રામ, પ્રવીણ ભરત અતિ નામ. ૨૯
 ગંધર્વ વગ્ગડે વીણા, તંત્રી સ્વર સુંદર ઝીણા;
 ગંધર્વ કરંતો તાન, જળે ગર્ભને શીખવે ગાન. ૩૦
 એમ સ્વસ્તિવાચન કીધું, રઘુનાથનું કારજ સિધ્યું;
 રઘુનાથે વિપ્ર સંતોખ્યા, ધૃત સાકર ક્ષીરે પોખ્યા. ૩૧
 પછે આખ્યાં વસ્ત્ર સુવર્ણ, રથ અશ્વ તથા આભ્રણ;
 દ્વિજને દીધાં બહુ માન, કહે નૈમિનિ સુણ રાજન. ૩૨
 જનકે મોસાળુ કીધું, રઘુનાથ તણે કર દીધું;
 નિજ રાજ્ય નિષ્કંટક જેહ, રઘુનાથને આપ્યું તેહ. ૩૩

વિશ્વામિત્ર પાત્યા સુખરાશ, પછે જનક ગયા વનવાસ;
 એક વાર આયોધ્યા વાસ, રામ સૂતા સીતા પાસ. ૩૪
 રજનીમાં રાધવ રાણુ, કહે સીતા પ્રત્યે વાણુ;
 કહે કલ્યાણી તું સાચું, તારું મન શામાં રાચું. ૩૫
 તુને કોણ મનોરથ મન, તારા દેહનું કે'ની ચિન્હ;
 પતિ-વાણી સુણીને રાણી, ભરતાર પ્રત્યે કહે વાણી. ૩૬
 તમ પ્રતાપે હું સ્વામી, પરિપૂર્ણ મનોરથ પામી;
 મુને ગંગાત્રય અભિરામ, રમવાનો મનોરથ હામ. ૩૭
 ઋષિ-પત્ની રહે જ્યાં પર્મ, ઋષિરાજ ધરે મૃગયર્મ;
 રઘુનાથ હસ્યા મન રાખી, ભુંડી ભામિની એ શું ભાખી. ૩૮
 વનવાસ કરી અદાપ, નથી તૂમ થઇ તું આપ;
 સીતા તું દંડકારણ્યે, વસી ચૈદ વર્ષ મહા પુણ્યે. ૩૯
 અથવા તુને આપું વે'હું, મન વાંચિછત તારું પે'હું;
 અરે જનકી જનહી જશો, પ્રભાને પનોતાં થાશો. ૪૦
 તેને એમ સુણાવી વામ, સુખ પામીને પોદયા રામ;
 મધ્ય રાત્રી થઈ ગઇ જ્યારે, નિજ સેવક આવ્યા ત્યારે. ૪૧
 અનુચર મોકલ્યા ચચાં લેવા, ફરી આવ્યા જન શ્રુતિ^૧ કે'વા;
 તેડયા રાધવજીએ એકાંત, ભિન્ન ભિન્ન કહ્યો વ્રતાંત. ૪૨
 સુણો રાગ સહુકો જન, તમ યશ બોલે છે ધન્ય;
 તમ કીર્તિનો પ્રતાપ, સૌ કોય કહેતા આપ. ૪૩
 રઘુનાથ ફરી ફરી પૂછે, સમ દેઇ કે' ઉચ્ચર્ય શું છે;
 પુરમાં મુજને કહે વિખ્યાત, કહે સેવક સાચી વાત. ૪૪
 મુજ બાર્યા બ્રાત રહે છે, તેનું કો' કડુ કહે છે?
 કહે સેવક સાચુ આજ, રૂકરું દંડ, તેનો ભય ત્યાજ. ૪૫
 રઘુનાથ તણી ગતિ લે'તા, તે ચાર હસીને કે'તા;
 તારા દર્શનથી રઘુરાય, સૌ દુકૃત હર પળાય. ૪૬
 તમારે ક્યમ પાતક હોય, વિપરિત કહ્યું તમ સોય;
 અમો સેવક પાતક હામ, રઘુનાથ ભમું આ ગામ. ૪૭
 તુને દેખી પાવન થાવું, મહા પાતકથી મૂકાવું;

- તોય લોક મહા દુરાચારી, કાંઈ નિંદા કરે છે તારી, ૪૮
 ભમતા રાત સૌ એ પો'ર, એક આશ્ચર્ય દીકું ઘેર;
 તારા પુરમાં ધનુર્ધારી, કો રજક તણી ત્યાં નારી. ૪૯
 પતિ સાથ વઢી તે એડી, જઈ તાત તણે ઘેર એડી;
 રહી ત્યાં દિવસ એ ચાર, નવ તેડું કર્યું ભરતાર. ૫૦
 તેનો તાત વિચારી આમ, મેં એ શું કીધું કામ;
 સૌ શાસ્ત્ર કહે એ અન્યા', રહે તાત તણે ઘેર કન્યા. ૫૧
 એ પુત્રી મુને ભાસે, લઈ જાતું પતિને પાસે;
 જ્યમ વસ્ત્ર તણો મળ ટાળું, ત્યમ પુત્રીને અજવાળું. ૫૨
 પછે પુત્રી ઝાલી હાથે, નિજ બંધવ તેડ્યો સાથે;
 ભભાત્ર પાસે ચૂકી, નિજ કન્યા આણી મૂકી. ૫૩
 કહે કોપ બયો જમાત, સુણ સસરા મારી વાત;
 કહે ઉંચો કરી એક હાથ, અલ્યા હું બણ્યો રઘુનાથ ! ૫૪
 તમારે મન છે સંદેહ, હશે રામ સરીખો એહ !
 રહી રાક્ષસને ઘેર સીત, એણે આણી ફરી રિપુભીત. ૫૫
 રઘુનંદન તારં ભુંડું, રજકે કહ્યું એટલું કુંડું;
 તે કોપવશે નવ લે'તો, એ વાત પુનઃ પુનઃ કે'તો. ૫૬
 નિજ માર્ગે રે'તો રામ, એણે કીધું એ વિધિ કામ;
 ન કહું હું તેમ કદાપિ, એમ બોલ્યો તે મહા પાપી. ૫૭
 રઘુનાથ સત્ય પતિને, એમ કોય કહે નહિ બીજે;
 એવાત સુણીને અન્ય, ઉપન્યો મુને સંશય મન. ૫૮
 કેમ રામ કહાવે એવા, મહા મંગળ દેવાધીદેવા;
 ગંગાત્રકે દ્વિપે ભૂપ, જેણે રોપ્યા ચૂપ અનુપ. ૫૯
 તે ધર્મ ધુરંધર ધ્યાની, જેણે તાતની આજ્ઞા માની;
 રણ રાવણનો હણનાર, જન શરણ સદા દાતાર. ૬૦
 એવા રાધવને જો લહીએ, તેને કોણ સરીખો કહીએ;
 જ્યમ અંબુજ અંબુ અળગું, સૌ લોક વખાણો વળગ્યું. ૬૧
 ત્યમ રામ, રમે ગુણ માંય, નરની નિશ્ચયો ત્યાંય;
 એ રજક ન જાણે મૂઠ, રઘુનાથ તણી ગતિ ગૂઠ. ૬૨

- હું તો એમ વિચારી આશ, પ્રભુ આવ્યો તમારી પાસ;
તે દૂત વળાવી ત્યારે, રઘુનાથજી વાત વિચારે. ૬૩
- અગ્નિ શુદ્ધ સીતા નાર, તોય નિંદા લોક મોઝાર;
તે માટે તજું સીતાને, અથવા ન તજું મન માને. ૬૪
- એમ વાત વિચારી ઊંડી, જો જો દૈવ તણી ગતિ કુડી;
મૃગખાળકનયની સીતા, જો પન્નવદન બચભીતા. ૬૫
- ક્યમ મૂકું મહાવન એને, અપરાધી ન દેખું જોને;
જેમ કોય મહા આચારી, શ્રુતિપદ્ધતિ મૂકે વિસારી. ૬૬
- અથવા સીતાને જો છાંડું, મહીમંડળમાં તો માંડું;
ન્યમ કલિયુગનો દ્વિજ કોય, શ્રુતિ માર્ગ છાંડે સોય. ૬૭
- એમ ચિંતવતાં ભૂપાળ, થયો પૂરણ પ્રાતઃકાળ;
કહે જૈમિનિ સાંભળ ભૂપ, રઘુનાથ-કથા રસ રૂપ. ૬૮
- એવે આવ્યા કરવા સેવ, ત્રણ બંધવ ત્યાં તત્ખેવ;
બડ ભરતને લક્ષ્મણ અન્ય, મહાખાડુ શત્રુધન. ૬૯
- તેણે દીઠો બાંધવ અથ, બહુ ખેદ મહા મન વ્યથ;
આશંક્યા ત્રણે ભ્રાત, અન્યો અન્ય કરંતા વાત. ૭૦
- રઘુનંદ જો સ્થળ બેઠો, ત્યાં અકરમાત ન પેઠો;
શામાટે રઘુપતિ કોખે, આપણે શો મારગ લોખે. ૭૧
- આપણે ન દીધાં દાન, માટે રીસ કરે રાજન;
આપણે નથી પૂજ્યા બ્રહ્મ, માટે કોખ્યા રાધવ પર્મ. ૭૨
- મન સંસય આણે એવા, ત્રણ બંધવ પાવક જેવા;
આવ્યા રાધવ પાસ અખોડ્યા, નમસ્કાર કરીને બોડ્યા. ૭૩
- હે રામ! અમારાં મન, તમારે ચરણે છે રાજન;
અમો તમને મન સમર્પ્યું, ધન ને તન જીવન અર્પ્યું. ૭૪
- અમો ધાડું તમારું ધ્યાન, તમો કાં નથી દેતા માન;
તેની વાણી સુણીને વામ, હળવે શું બોડ્યા રામ. ૭૫
- ધતિ મહાભારત અશ્વમેધ, રઘુનાથે વિચાર્યો વેધ;
એમ સાઠ શ્લોક શું સાર, કહે રત્ન સુયત્ન વિચાર. ૭૬

અધ્યાય ૨૭ મો રાગ રામભી.

જૈમિનિ કહે સાંભળ રાયજી, મહા ભારતનો મહિમાયજી;

ચારે ભાખ્યું રજની માંચછ, રઘુવર માંડી કહેતા ત્યાંચછ. ૧

ઢાળ.

- કહે રઘુવર કરે સીતા, તણી નિંદા લોક;
પાખંડીએ શ્રુતિ નિંદી, જ્યમ કલિયુગમાં ફેક. ૨
- લોકાપવાદ તણે ભયે, હું ત્યજીશ સીતા નાર;
સંસાર ભયથી યોગી જ્યમ, મમતા ત્યજે નિરધાર. ૩
- ચક્રિત રોમાંચિત થયા, તે સમે ત્રણે ભ્રાત;
રામ-ચાણી સુણી કોખ્યા, યથા વિદ્યુત પાત. ૪
- તે ત્રણમાંથી ભરત બોલ્યા, કરીને ત્રણામ;
નિગમમાં નિરધાર કીધા, દયાળું શ્રીરામ. ૫
- કોણ નર અંત્યજ થકી, મૂકાવે કપિલા ઘેન;
સંસર્ગ દોષે પછી છોડે, મહાવનમાં તેન. ૬
- સીતાજીને શુદ્ધ સમર્પી, તુને વન્હિ મહારાજ;
પિતાએ પૂર્વે કહ્યું તે, વિસર્થે ક્યમ કાજ. ૭
- દહન દીખ્યો અતિ ઘણો, આકાશ ઉડી જ્યાળ;
સીતા પ્રવેશાં દેખી દશરથ, વચા વચન વિશાળ. ૮
- ગગન માંહે વિમાન બેસી, વચન બોલ્યા બાપ;
પતિવ્રતયુત વધૂ સીતા, પવિત્ર છે એ આપ. ૯
- એ વધૂ કેરે ચરિત્રે કુળ, પવિત્ર કીધું આપ;
જે પુત્ર શોકે ગરે નર તે, પડે નરકે બાપ. ૧૦
- જનકી મુજ વધૂ માટે, સ્વર્ગમાં મુજ વાસ;
એવું વચન દશરથ ઉચ્ચર્યા, ક્યમ વિસર્થે અવિનાશ. ૧૧
- બ્રહ્મા આદે દેવ બોલ્યા, રમરો તેહ વચન;
વન્હિમાં વંદેહી રહી, જ્યમ કમળ વિકસિત તન. ૧૨
- તોયે પણ મન તમારું, અતિ કઠિન ભાસે ભૂપ;
કહે જૈમિનિ સાંભળો, ભૂપાળ વચન અનુપ. ૧૩
- વચન એવાં કહી ભરતે, પ્રબોધ્યા શ્રીરામ;
એમ સુણીને રામ બોલ્યા, સુણો બંધવ આમ. ૧૪
- લોક દુરાચારી નૃપની, કરે કીર્તિ હીન;

૧ કોણ નર અંત્યજ થકી, મૂકાવે કપીલા ઘેન, સંસર્ગ દોષે પછે છોડે,
મહા વનમાં તેનું પ્ર. ૨.

કીર્તિ હીણા નર ને, બાણવા મૃત્યુ સમાન.	૧૫
પૂર્વે હરિશ્ચંદ્ર ને યલિ, નહુપ નામે રાય;	
અઘાપિ તે વિખ્યાત યશ, વિસ્તર્યા મહીતલ માંય.	૧૬
જે સુતે સ્ત્રી બાંધવે, આપણા અપયશ હોય;	
પ્રાણ પ્રિય પણ તર્ત તજવાં, સુત સ્ત્રી આદિક સોય.	૧૭
કો નરે યશ રાખવાને, તજ્યાં સ્ત્રી તનુ રાજ્ય;	
છૂર્ણુ ત્વચા જ્યમ સર્પ છાંડે, તથા સીતા તાજ્ય.	૧૮
હે ભરત ! તુજને ગમે જો, રાખવા મુજ પ્રાણ;	
તો મુને એ તે વચન પુનરપિ, ન કહેવું નિરવાણ.	૧૯
એવે સમે લક્ષ્મણ ક્રોધિયા, પૃથ્વી પછાડયા હાય;	
આ જૂઝો જનઅપવાદ સ્ત્રીને, ત્યજે છે રઘુનાથ.	૨૦
કો કામનીના કલહથી, ક્યમ પરહરે નિજ માત;	
તેમ તમો ક્યમ તજો, જગતજનુનીને સાક્ષાત.	૨૧
કોણ જણ તેને હણું જો, કહે સીતા દોષ;	
અર્ધમુંડા ચવન તે, શ્રુતિ જૂઝો અસંતોષ.	૨૨
તે બ્રાહ્મણે ત્યજવી શ્રુતિ, મન વિચારો રઘુનીર;	
એમ સુણી ક્રોધ્યા શત્રુધ્ર, પ્રભુ પ્રત્યે બોલ્યા ધીર.	૨૩
જો તમે કહોછો પ્રાણ ત્યજવા, વૃથા તે રઘુરાય;	
તે તમો તજ્યા પ્રાણ તે, તત્કાળ અગર થાય.	૨૪
જો તમો હણુશો પ્રાણને, તોય અગર થાશે ઈશ;	
પતિવ્રતા સીતા તત્કાણે, જવાડશે જુગદીશ.	૨૫
મૃગસાયની મરશે સતી, જવાડશે ક્યમ રામ !	
શત્રુધ્રનું વચન સુણીને, રામ બોલ્યા આમ.	૨૬
અપવાદથી હું અપિતને, ત્યજું માફ ગાવ;	
તો તજવી જનકાત્મજ તે, કેટલાએક માત.	૨૭
જૂર રઘુવર સીત ત્યજવા, કપી ઉત્તમ વાણી;	
ભરત શત્રુધ્ર નિસર્યા, તે સમે ધરથી જાણી.	૨૮
એક લક્ષ્મણ નવ ગયા, તાજી રામને વન માંય;	

દુવરી રઘુવર ઈત્યાદિ પાઠ ઘણી ખરી પ્રતોમાં છે.

નિરખી લક્ષ્મણુ એકને, રઘુનાથ બોલ્યા ત્યાંય.	૨૯
અરે લક્ષ્મણુ ! ખડ્ગ ઝાલી, શીશ માંડે વાઢય !	
બાગીરથીને તીર અથવા, જનકીને કાઢય !!	૩૦
એ પાપ સીતા ત્યજ્યાનું, મુજ શીશ તું અવિધાર;	
તુજ પાગ લાગું આત ગંગા, ત્રડે ત્યજ મુજ નાર.	૩૧
એમ કહે લક્ષ્મણુ લાજ, નીચે, મુખ મૂકી સ્વાસ;	
સારથીને કહે હયયુત, લાઘ્ય રથ મુજ પાસ.	૩૨
રથ સજી લાઘ્યો સારથી, નિસર્યા લક્ષ્મણુ સઘ;	
જનકી મંદિર જતામાં, આગાડયા અશ્વ અવઘ.	૩૩
સારથીએ હણ્યા હય, સંઘર્યા સૂક્ષ્મ ગત્ય;	
બચન સીતા તણે લક્ષ્મણુ, કિત્યા જઈ સત્ય.	૩૪
પછે સીતાને કર્યો, નીચે મુખે નગરકાર;	
આનંદ પામી અંગના, એવો કરે ઉચ્ચાર.	૩૫
મનોરથ દાતાર મારો, કમળલોચન નાથ;	
મેં હાસ્યમાં માર્યું હતું તે, સમર્પ્યું મુજ હાથ.	૩૬
પણ તમો નિકટે નવ હતા તો, નિષ્કળ યાતાં કામ;	
રઘુનાથ વાચક સત્ય કરવા, તમો પધાર્યા છો આમ.	૩૭
હું વિવિધ અંગર અંગર ચંદન, ગ્રહું સાર સમૃદ્ધિ;	
મુનિ ને મુનિપત્નીને, આપવા મંગળ વૃદ્ધિ.	૩૮
તેતું વચન એવું સાંભળી, લક્ષ્મણુ હ્રદે દુઃખ ન માય;	
નિજ નયન-આંસુ મૂકતો, ઉચ્ચરે હળવે હાય !	૩૯
નિજ પૂજ્ય બંધવ વચનપાશે, કરી બાંધ્યો વીર;	
કહે જૈગિનિ સાંભળો નૃપ, જનમેજય મહાધીર.	૪૦
પછે સીતાએ ધર્યા પટ, વસ્તુ રથ ઉપેર;	
મૃગચર્મ બહુ લીધાં, ગ્રહ્યાં, રસ ભર્યા ભક્ષણુ પેર.	૪૧
રઘુનાથજીની પાવડી, ધડી સુવર્ણે તે લીધ;	
પછે ચાલ્યાં પૂછવા. સાસુને એ વિધ કીધ.	૪૨
રઘુનાથ-જનુની કૌસલ્યા શું, કહે સીતા ધીર;	
મુને મનસાં ઉપની છે, જવા ગંગાતીર.	૪૩
મુજ મનોરથ પૂરવા લક્ષ્મણુ, પધારે મુજ સાગ;	

જો તમારી હોય આગન્યા, જવા વાંચુ વાત.	૪૪
એમ સુણી કૌસલ્યા કહે, સાંભળો વહુવર અર્ચ;	
વૃક્ષ કંટકયુક્ત વનમાં, શીદ જાશે વ્યર્થ.	૪૫
મુખ મલિન તારૂં પ્રભાતે, સૂકાય ઓટ અપાર;	
એવું વચન સાસુનું સુણીને, સીતા કરે ઉચ્ચાર.	૪૬
હું વસીછું વનવાસ વાનર, વિલોક્યાં રણ માંચ;	
સદા કંટક મર્દના તે, માટય ગનસા ત્યાંચ.	૪૭
રઘુનાથને સમરી કરી, આવીશ નિકટ માય;	
રાગ નાગ નિકામ જપતાં, ઓટ કેમ સૂકાય.	૪૮
ગનસા વાચા કર્મણા, મેં તમે સેવ્યાં શણું;	
તે માટ મુજને કુશળ યાશે, નમુ છું તમ ચણું.	૪૯
પ્રદક્ષિણા સાસુની કરી, આનંદ અંગ ન માય;	
સુમિત્રા કૈકેયીને નમી, જનકી વન જાય.	૫૦
જ્યાં હતા લક્ષ્મણ વીર રથની, રાજ ગ્રહી ગન મંદ;	
જનકીજી ચઢ્યાં રથ, મન વિષે અતિ આનંદ.	૫૧
પછે ગદગદ કંઠે લક્ષ્મણ, વહે સારથી પ્રત્ય;	
હાંક્ય હય ઉતાવળા, જ્યમ કરે સત્વર ગત્ય.	૫૨
કહે જૈમિનિ સુણો પરીક્ષિત, તન ચતુર સુગ્મણ;	
સુણી લક્ષ્મણ તણી વાણી, વહે સારથી વાણ.	૫૩
હે નર શિરોગણિ! સાંભળો, હું લહું હયતું મન;	
ચળાચળ શીર કરી કાંધ એક, કહે અશ્વ વચન.	૫૪
જો અમે સત્વર ગતિ કરું તો, ચર્ણુ-મહી દુઃખાય;	
વૈદેહી દુઃખે દુઃખિત પૃથ્વી, પ્રથમથી છે રાય.	૫૫
સંગ્રામમાં અમગતિ ઘટે, પણ નહિ આણે હામ;	
એવું હૃદેમાં માતે હરિ, સાંભળો લક્ષ્મણ નામ!	૫૬
તોયે પણ હાંકે હવે, મુજ હસ્તવાધવ જોય;	
એવું વચન કહી સારથીએ, હઠાર્યા હય સોય.	૫૭
કંઠને કરમૂળ માર્યા, કશ્યા ઘાટે ઘોટ;	
સચસારી રાસડી સાથીએ, અશ્વે દીધી દોટ.	૫૮
ઈતિ શ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધ પર્વ મોઝાર;	

અબુવાહન વિષે, લવકુશ, કથા કહું એ સાર.	૫૬
અબુવાહનની કથા, સતાતીશમો અધ્યાય;	
યથા લવકુશ તણા અધ્યા', ત્રણ મહા મહિમાય.	૬૦
શ્લોક જે અધ્યા' વિષે છે, પૂર્ણ પંચાવન;	
રત્ન કહે યત્ને કર્યાં, બાસટ પદ પાવન.	૬૧

અધ્યાય ૨૮ મો રાગ દેશાખ.

જૈમિનિ ઉચ્ચરે રે, સાંભળ પરીક્ષિત્ કેરા તન;	
સીતાજી નિસર્થાં રે, જેનાં કમળ સગાં લોચન.	૧
નગરી રાગનીરે, નિરખી પામી દુઃખ અપાર;	
ધ્વજ રૂપી કરે રે, જાણે વારે વારંવાર.	૨
વળતાં જનકી રે, તેણી વેળા વાટે જાય;	
નિરખ્યા માર્ગમાં રે, દયિતા દુષ્ટ શુકન બહુ થાય.	૩
સન્મુખ રહી કરી રે, શાલુ ભૈરવ સ્વર શું રોય;	
માર્ગ મૂકતાં રે, હરણાં એ દિશ ધ્રોડે સોય.	૪
સીતાજી તણું રે, ૫૨કે ૫રી ૬રી દક્ષણ અક્ષ;	
જૈમિનિ ઉચ્ચરે રે, સાંભળ જનમેજય પ્રત્યક્ષ.	૫
વિસ્મય જનકી રે, લક્ષમણ પ્રત્યે બોલ્યાં ભિન્ન;	
લક્ષમણજી જાણે રે, માર્ગ મધ્યે જંજુકનાં ચિન્હ.	૬
માર્ગ આવરી રે, ઉભા બય સૂચવતા મન;	
પણ કલ્યાણ હોરે, રઘુવર કૌસલ્યા આનંદ.	૭
બળ હો બાહુમાં રે, વાઘે રાઘવનું આયુષ;	
જેણે રાઘવે રે, માર્યા રાક્ષસ રાખ્યા રૂખ.	૮
તીક્ષણ બાણ શું રે, જેણે રાક્ષસ માર્યા એમ;	
નિત્યે તે પ્રભુ રે, રહેજો રાઘવ કુશળ ક્ષેમ.	૯
ખર દૂષણ તથા રે, ત્રિશિરા માર્યા નાશિક માંય;	
તે રઘુનાથજી રે, કરજો રાજ્ય મહીતળ માંય.	૧૦
વાનર પે કર્યો રે, ઉડો અંબુધિ પેલે પાર;	
મહા બયમાં કરી રે, ભૂપ વિભીષણ કેરી સાર.	૧૧
મહા બળિયા વળી રે, રાગ રાવણ ને કુંભકર્ણ;	
જાણીતા ઘણા રે, જેણે તેહ પમાડ્યા માર્ગ.	૧૨

- લંકાના પતિ રે, પ્રકટ પાપ તણો આકાર;
 રણુ રધુનાયજી રે, તીક્ષણ બાણે કીધો પ્રાર. ૧૩
 મંદોદરી તણે રે, આંસુ લંકા કૃત અભિપેક્ષ;
 આગળ મોકલ્યો રે, મહા બળ હનુમંત (વાનર) એક. ૧૪
 એ રધુનાયજી રે, ગારે અર્થે કીધું એમ;
 તે પ્રભુ વિશ્વગો રે, સુખદાતા કરજો ક્ષેમ. ૧૫
 વદતી એ વિધિ રે, જેવે જનક-સુતા સુવિશાળ;
 આવ્યું તે સમે રે, આગળ ગંગાત્રય તત્કાળ. ૧૬
 ઉજવળ ઉછળે રે, નિર્મળ ગંગાના કલોલ;
 પાવન પય ધરે રે, સુંદર શશિ સરળો રસરોલ. ૧૭
 ચંપક વટ વળી રે, આંખા જાંખુ ફનસ લવંગ;
 કદલી કેતકી રે, ફેફળ ખજુરી ત્રઠ ગંગ. ૧૮
 નાના વિધિ લતા રે, વેંતી સુરસરિતા શુભ વાર;
 ખટ રસ દ્રાક્ષના રે, ઝુગક ઝુમે મંડપ હાર. ૧૯
 તે જળ જનકવી રે, જોતાં સીતા પામ્યાં હર્ષ;
 મુજ અવતારમાં રે, હાવું સફળ થાજે ઉત્કર્ષ. ૨૦
 વિષદ પ્રવાહ શું રે, વેહેતી જાણે રધુવર કીર્તિ;
 પાપ પ્રભવતી રે, સૌનાં મદામળહારી મૂર્તિ. ૨૧
 જૈમિનિ ઉચ્ચરે રે, સાંભળ જનમેજય તૃપ બાવ;
 રથથી ઉતર્યા રે, સીતા લક્ષ્મણ બેઠાં નાવ. ૨૨
 મહા ભયમાં ગયાં રે, ગંગાજીની પેલી પાર;
 ત્રઠમાં ઉતર્યાં રે, લક્ષ્મણને વળી સીતા નાર. ૨૩
 લક્ષ્મણ જનકી રે, ના'યાં ગંગાજળને માંય;
 અંજર પાત્રી રે, ચાલ્યાં મહા વન ધોરજ જ્યાંય. ૨૪
 જે વન ધાવડી રે, ધાત્રી ગદરી બાવળ ખેર;
 સૂકા પીપળા રે, હેઠળ કોતર દીસે કેર. ૨૫
 કાંટા કુશ તણા રે, તીક્ષણ ગોખરૂં દીસે ધોર;
 તરૂંવર લીંબનાં રે, બોલે પક્ષી કંઠણ કઠોર. ૨૬
 સૂકે પીંપળે રે, બેઠા કળકળતા બહુ કાગ;
 ખોડ મધ્યે રહ્યા રે, ફેણ પૂકારે અહી આગ. ૨૭

ચળવળે ચીતરા રે, વનના પાડા દીસે પ્રૌઢ;	
શુક્ર દીસતા રે, દીર્ઘ દંતા અંતર મૂઢ.	૨૮
મૃગને મારવા રે, બેડા વાઘ અરણ્ય અટોડ;	
ધરતા ધ્યાનને રે, જાણે જોગીજન સમતોલ.	૨૯
મંઝાર વન તણા રે, ખણુતા ઉંદરના દર જોય;	
વન વિલોકતાં રે, સીતા રોમાંચિત થઇ સોય.	૩૦
સીતા સુંદરી રે, બોલ્યાં લક્ષ્મણ પ્રત્યે વાણુ;	
હું નથી દેખતી રે, મુનિના ઉત્તમ આશ્રમ જાણુ.	૩૧
પવિત્ર તપસ્વીની રે, મુનિની નાર ન દેખું આજ;	
વલ્કલ વસ્ત્રના રે, હું નવ નિરખું ઋષિરાજ.	૩૨
મૂંજ મેખળા રે, પેઠ્યાં કાળાં મૃગનાં ચર્મ;	
ઠાઠશ વર્ધના રે, મુનિના જાળ ન દેખું પર્મ.	૩૩
અગ્નિ હોમના રે, ધુમ્ર ન દીમે દર્શરથજાળ;	
સઘળે દવ જળે રે, તૃણ કાટ તણી ઝાળઝમાળ.	૩૪
નિગમ ના સાંભળું રે, શ્રવણે પક્ષી તણી ધૂની ઘોર;	
શ્રુતિ ધૂની ક્યમ સુણું રે, મૂંઝો દશરથ રાય કિશોર.	૩૫
પાવત્ર ન પેખીએ રે, પાવન આશ્રમવાસી મુન્ય;	
હું ઉઢરી થઇ રે, રાઘવરાયથકી વન પુણ્ય.	૩૬
દેખું ક્યાં થકી રે, મુનિના અગ્નિહોત્ર વિશાળ;	
જૈમિનિ ઉચ્ચરે રે, સાંભળ જનમેજય ભૂપાળ.	૩૭
એવું સાંભળી રે, લક્ષ્મણ લોચન જળ વહી જાય;	
નીચું નિર્ખંતો રે, અંતર આકુળ વ્યાકુળ થાય.	૩૮
સીતા સાંભળો રે, આશ્રમ યાંથી છે અતિ દૂર;	
સંચરજો શનૈ રે, એવું ભાખ્યું લક્ષ્મણ ભૂર.	૩૯
સીતાજી તમે રે, જાણી લોક તણો અપવાદ;	
રામે પરહર્યો રે, મૂકી મોટમ કેરો માદ.	૪૦
મુજને મોકલ્યો રે, ત્યજવા ધોર ગહન વન માંય;	
સીતા શું કહું રે, બાંધવ વશ આવ્યો આંય.	૪૧
એવું સાંભળી રે, સીતા મૂંઝા પામ્યાં તર્ત;	
પૃથ્વીમાં પડ્યાં રે, જાણે ગગનથકી નક્ષત્ર.	૪૨

કનકલતા પડે રે, જાણે શસ્ત્રે છેવાં મૂળ;	
સુરબી જ્યમ પડે રે, અંગે આવી વાગે ત્રિશૂળ.	૪૩
કોય કુમારિકા રે, જાણે સર્પે ડસે કૃતપાત;	
સીતા તે વિધ રે, પડી પૃથ્વી અકસ્માત.	૪૪
લક્ષ્મણ આઠજો રે, સતીને વસ્ત્રે વીંઝે વાય;	
એક બાહુએ રે, આનન ઉપર કરતો છાંય !	૪૫
લક્ષ્મણ ઉચ્ચરે રે, જો મેં રાધવ સેવ્યા હોય;	
તત્ક્ષણ ઉડજો રે, તેણે પુણ્યે સીતા સોય.	૪૬
એવું બોલતાં રે, સઘ સચેતન સીતા નાર;	
લોચન નિર્મતાં રે, લક્ષ્મણ આગળ દીઠા ત્યાર.	૪૭
હળવે ઉચ્ચર્યા રે, હા ! હા ! લક્ષ્મણ દિવર સઘ;	
યાંથી ઝ્યાં જશો રે, મુજને મૂકી મહાવન મધ્ય.	૪૮
દિવર દીપતો રે, મુજો વલ્લભ છે તું વિરાજ;	
દંડકવન વિષે રે, હું ઉગારી મહારાજ.	૪૯
ફળ જળ મૂળ શું રે, મારી સેવા કીધી સાર;	
મારે કારણે રે, કીધી પર્ણકૂટી નિરધાર.	૫૦
હમણાં તુ વિના રે, કોણ કરશે મુજ સંભાળ;	
તે દિન ઝ્યાં ગયા રે, જે દિન રાધવરાય દયાળ.	૫૧
આગળ રાગજી રે, પાછળ પળતો તું સૃષ્ટ;	
રઘુનાથે ત્યજી રે, હા ! હા ! મોહું મુજને કષ્ટ !	૫૨
રાજા રામની રે, આણ અપરાધણી મૂકી હુંય;	
મન વચ કર્મણા રે, પતિને ઉત્તમ ઈચ્છું છુંય.	૫૩
નિત્યે ચિંતવું રે, રઘુપતિ પરમ મનોહર ચર્ણ;	
વદન વિરાજતું રે, પંકજલોચન શશિયર વર્ણ.	૫૪
કુંડળ લળકતાં રે, સુંદર દંત મનોહર મૂચ્છ;	
મુકુટે મણિ જડયા રે, ઉપર મુક્તાશળના ગૂચ્છ.	૫૫
મહા વનમાં પડી રે, એવું આનન ઝ્યાં દેખીશ;	
તે દિન ઝ્યાં ગયા રે, મારે મંડપ આવ્યા ધશ.	૫૬
શીર ફરકે શીખા રે, રઘુવર સાથે વિશ્વામિત્ર;	
મિથિલા આવીઆ રે, તું પણ સાથે પરમ પવિત્ર.	૫૭

મુજને પરણવા રે, ત્રોડયુ ત્ર્યંબક ધનુષ્ય મન ચિંત;	
મારે કારણે રે, રઘુવર કીધા વાનર મિંત.	૫૮
તર આલિંધતા રે, મુજને જાણી આણી જોગ;	
તે રામે ત્યજી રે, સીતા એ જન્માંતર ભોગ.	૫૯
તે રઘુનાથનો રે, તેમાં દોષ ન માનું હુંય!	
સાસુને જઈ રે, લક્ષ્મણુ વિનવજો કહું છુંય.	૬૦
ચર્યું તમારડાં રે, વન વન ચરતી ચિંતુ નિત્ય;	
રામે હું ત્યજી રે, વિણુ અપરાધે સગર્બા સીત.	૬૧
એ વિધિ વિદ્યપતી રે, સીતા નાર ગહન વન માંય;	
આચારે શુચિ રે, ખોલી લક્ષ્મણુ પ્રત્યે ત્યાંય.	૬૨
લક્ષ્મણુજી તમે રે, પાળો પરમ ક્રિયા મહારાજ;	
એવે કારજે રે, રામે ક્યમ પ્રેર્યા છો આજ.	૬૩
મોકલવો ઘટે રે, એવે કામે શઠ સુગ્રીવ;	
જેણે લોભથી રે, લીધો નિજ બાંધવનો જીવ.	૬૪
મોકલવો ઘટે રે, વિભીષણુ રાવણુનો લઘુદ્રાત;	
મિથ્યા મોકલ્યો રે, મુજને ત્યજવા તું ઉતપાત.	૬૫
નિજ નગરી પ્રત્યે રે, વીર પધારો હો કલ્યાણુ!	
રાધવ કોપશે રે, તુજને અહીં રે'તાં નિરવાણુ!	૬૬
એતું સાંભળી રે, લક્ષ્મણુને મન દુઃખ ન માય;	
પ્રદિક્ષણુ કરી રે, નમતો નીચે વદને જાય!	૬૭
લક્ષ્મણુ ચાલતા રે, વનિતા પ્રત્યે કહે છે વાત;	
વનતા દેવતા રે, તારી રક્ષા કરશે માત!	૬૮
હું પરવશ પડ્યો રે, યાંથી જનું મુજ માય;	
લક્ષ્મણુ એમ કહી રે, પુનરપિ પાછું જોતો જાય!	૬૯
પગ આગ્રે નહિ રે, જેવો દ્વાપરયુગ વૃષ ધર્મ;	
રિથર થઈ જનકી રે, જોતાં લક્ષ્મણુનો પદપર્મ.	૭૦
ઉભી અંગના રે, નિશ્ચળ નિરખી લક્ષ્મણુ અંગ;	
દિવર ન દેખતી રે, પૃથ્વી મધ્ય પડી મન ભંગ.	૭૧
જડ થઈ જનકી રે, મુહૂર્ત મૂર્છા પામી નાર;	
લક્ષ્મણુ પણ ગયા રે, ઉતરી સુરસરિતાને પાર.	૭૨

- વનમાં એકલી રે, બાળા મૃગલી સરખી રાય;
 મહાવનમાં હું તજી રે, હા! હા! શું કીધું અધ સોય. ૭૩
 જનક કુળે જણીરે, આપી રાધવને નિરધાર;
 દશ દિશ દેખતી રે, અમળા ઉજડ સરખી ત્યાર. ૭૪
 લક્ષ્મણ આવશે રે, મુજને કરતા હોશે હાસ્ય;
 સીતા સાધવી રે, પુત્રરપિ મૂઝા પામી ત્રાસ. ૭૫
 તેના દુઃખથી રે, ઉંચે આનન રોતા હંસ;
 મૂકી મૃણાલ ત્યારે, અદ્ભુત ઉભા ઉત્તમ વંશ. ૭૬
 તૃણાંકુર તજી રે, તેવી સીતા સામું જોય;
 મૃગ મૃગલી મળી રે, અમળા કેરે દુઃખે રાય. ૭૭
 નૃત્ય તજી કરી રે, મોર પળાતા સીતા સાય;
 ભક્ષણ ભૂલતા રે, પક્ષી પાંખે કરતા છાય. ૭૮
 જળયર જળ ભરી ને, છાંટે સીતાજીને તોય;
 ચમ્પરી સુરભી રે, ઉપર ચમ્પર કરંતી સોય. ૭૯
 જળકણ લાવતો રે, કુસુમ સુગંધી સેવે વાય;
 તત્ક્ષણ જનકી રે, ઉઠ્યાં રામ! રામ! કહી ત્યાંય. ૮૦
 અધ આજોડતી રે, ધૂળે ધુંસર છૂટા વાળ;
 હરિ! હરિ! દેહ તજું રે, તો મુને લાગે હત્યા બાળ. ૮૧
 હરિ! હરિ! શું કહું રે, મુજને ઉગારે યહાં કોણ;
 ધાયે અરિપરિ રે, પગલે પગલે પડતી પોણ. ૮૨
 કાંટા કુશ તણા રે, ચરણે ચાલે શોણિતધાર;
 એ વિધિ આકુળી રે, બાળા મહાવન મધ્યે ત્યાર. ૮૩
 એવે આવિયા રે, વાઙ્મીકિ વાડવ શિષ્ય સમેત;
 સમિધ છેદવા રે, આવ્યા વનમાં યજ્ઞ સંકેત. ૮૪
 મુનિ મહાકાળના રે, વદને જળહળ તપનું તેજ;
 જોયાં જનકી રે, અંતર ઉપજિયું અતિ હેજ. ૮૫
 ઈતિ અશ્વમેધમાં રે, બલ્લવાહનનું આખ્યાન;
 અઠાવીસમે રે, અધ્યા' લવકુશનું વ્યાખ્યાન. ૮૬
 એ અધ્યા' વિષે રે, સુંદર ચુંવો ૧૨ છે શ્લોક;
 રતન કહે યત્ન શું રે, કીધાં છાશી પદ મુદ્દ ઓક. ૮૭

અધ્યાય ૨૯ મે રાગ સામેરી.

- જૈમિનિ કહે તમે સાંભળો, પાવન પરીક્ષિતુતનરે;
વાદ્મીકિયે નિપ્પ્યાં સતી, અતિશે દીન વદનરે. ૧
- તપ તણી સિદ્ધિ જાણે, આપણી, અણુ અવિલોપી બિન્નરે;
વાદ્મીકિ કે' સુણ સુંદરી, તારી આ ગતિ બિન્નરે. ૨
- કહે રે કલ્યાણિ! તું કાણુ છે, કોની સુતા કોની નારરે;
કારણુ કવણુ અરણ્યે, રહી એકલી યહાં નિરધારરે. ૩
- જાનકી કહે મુનિ સાંભળો, હું રાધવની ધરનારરે;
કારણુ વિણ મુજને તજી છે, તમને કહું નમસ્કારરે. ૪
- વાદ્મીકિ કહે સીતા તમે, જન્મ શો મુગ્ધ કુમારરે;
શોક ન કરશે જાનકી, સાધવી સદ્ગુણ ઉચ્ચારરે. ૫
- જનક તણો મુર જાણુવો, હું મુનિ વાદ્મીકિ નામરે;
પત્ર કુસુમ રૂળ જળ ભર્યો, આવો આશ્રમ અભિરામરે. ૬
- પર્ણકૂટી તુજ કારણે, આપીશ ઉત્તમ રૂપરે;
એ આશ્રમ રહી જાનકી, પ્રસવશે પુત્ર અનુપરે. ૭
- વાદ્મીકિનું વચન સુણીને, જાનકી હૃદયમાં અપારરે;
ગ્રીષ્મ તપ્ત જ્યમ મયૂરણી, ધન ધૂની સુણી નિરધારરે. ૮
- એમ સાંભળી સીતા સતી, વાદ્મીકિ પુઠ પળાયરે;
સીતા સહિત મુનિ વાદ્મીકિ, આવ્યા આશ્રમ માંયરે. ૯
- વ્યાધ સિંહ જેણે આશ્રમે, સુરભી સહિત વિનોદરે;
મૂષક રમે જ્યમ નિજબળે, માંઝાર મુખ વિષે મોદરે. ૧૦
- નકુળ મયૂર ઉરગ મળી રમતા, અતિ આનંદ અંતરે;
મૃગને વળગી ચીતરા તે, નિકટ મળીને રમંતરે. ૧૧
- સરોવર મધ્યે શોભતા, બક મુખ મચ્છ ન ખાયરે;
નિર્વૈરી આશ્રમ નિરખતાં, જાનકી હર્ષ ન માયરે. ૧૨
- મુનિજન મુનિ-મુવતી વળી, મુનિમુત નિરખ્યા સારરે;
આનંદ પામી અંજના, ફરી ફરી કરે નમસ્કારરે. ૧૩
- મુનિજન મુનિ-મુવતી મળી, આશીશ દીધી વિશેષરે;
પર્ણકૂટી મુનિજને કરી, જાનકી કૃત પ્રવેશરે. ૧૪

- તપસ્વિની વનરૂળ આપતાં તે, ભોગતી સતી સીતરે;
 શીતળ નિર્મળ જળ ભલાં, તે પાન કરે સુખ ચિત્તરે. ૧૫
 નિત્ય નમે વાલ્મીકિને, સાંભળે પવિત્ર પુરાણરે;
 ગર્ભ થયો નવ માસનો, ક્ષલિત તપોવન જાણરે. ૧૬
 માસ ગયો નવમો વહી, જનકીએ જન્મી જોડરે;
 ઉત્તમ મુદ્ધર્ત મધ્યે જન્મ્યા, ઋષિ તણી નાર ત્યાં કોડરે. ૧૭
 ઋષિપત્ની સહુ સેવતી, જાણતી અતિ ઉપચારરે;
 ગુણવંતી જાતી ધણું, સીતાએ જન્મિયા યુગ્મ કુમારરે. ૧૮
 કુંવર તણી કાંતિએ કરી, મંદિર તેજ ન માયરે;
 દશ દિશા ઉજવળ આપતી, સૌરભ શોભિત વાયરે. ૧૯
 અનળ બળે અતિ પાધરા, ઉર્ધ્વ જ્વાળા પળાયરે;
 વાલ્મીકિના વિદ્યારથી, ગુરુકને વધામણી જાયરે. ૨૦
 ગુરુજી વધામણી દીજીએ, જનકીએ જન્મ્યા કુમારરે;
 યુગ્મ કુંવર વિસ્મય મહા, આનંદ અંગ અપારરે. ૨૧
 વાલ્મીકિના કરમાં હતા, કુશ લવ કેરડા કોલરે;
 આનંદે આશ્રમ આવિયા, નિરખી હર્ષ શિશુ જોલરે. ૨૨
 બાળ બેહુ લવકુશને, જળે કરી કૃત અભિષેકરે;
 મુદિત મુનિજને શિશુનાં, લવકુશ નામ ધર્યાં વિવેકરે. ૨૩
 રવિ શશિ સરખા શોભતા, દિન દિન વધતા જાયરે;
 કર્મ મૂલા તણું આચર્યું, બાળકને મુનિ રાયરે. ૨૪
 ખાર વર્ષના રે બાળકા, મૌજનું બંધન ઇંચરે;
 કામધેનું સુર લોકથી, યાચના કીધી વસિષ્ઠરે. ૨૫
 વાલ્મીકિએ વનવાસના, બ્રાહ્મણને ભોજન દીધરે;
 કામદુર્ગાએ ઇંદુ સમો, ઓદન ઉત્તમ કીધરે. ૨૬
 મૌધુમનાં પકવાનને, ઉત્તમ શાક અપારરે;
 પાપડ અનુપમ પ્રકટયા તે, ચંદ્રમંડળ આકારરે. ૨૭
 તૈલ તળી બહુ પુરિકા, ખાજલી છિદ્ર સમેતરે;
 અમૃત ફળ ઉપજાવિયાં, સુરભીએ સાધિત હેતરે. ૨૮
 મોદક મહા મુક્તાફળા, સેવ સમારિત સારરે;

આવરી ખીજ ચારોળી, ગુંદર ઘટિત અપારરે.	૨૯
સહસ્ર પુટે પટુદેણિકા, ચંદ્ર સગી શુભ કાંતરે;	
પાપડ અડદ તણા ઘણા, તાંદુલની બહુ બાતરે.	૩૦
વિવિધ વડાં વર્તુલ ભલાં, ત્યાં સ્નેહ રહિત છિદ્રરે;	
હીંગ મરીચ છરે ભર્યાં, હળદર મુક્ત મુનીંદ્રરે.	૩૧
લોહ તણે પેણે તળ્યાં, તેલ વિચ મિશ્રિત માતરે;	
એ વિધિનાં પદ્માન ત્યાં, કામદુર્ગા કૃત્ય દાનરે.	૩૨
વાદ્મીકિએ તર્પ્યા મુનિ, એ વિધિ અન્ન અગિતરે;	
બાર વર્ષના બાળકા, કુશલવ ધૃત ઉપવીતરે.	૩૩
વાદ્મીકિએ વેદ ભણાવિયા, અંગ સહિત સુચિતરે;	
મધુર સ્વરે ગવરાવિયાં, લવકુશ રાગચરિતરે.	૩૪
લવ કરે તાલ વિરાજતી, કુશ કરે યંત્રનો નાદરે;	
ગર્જના ધન ગર્જ રણું, મનોહર સુંદર સાદરે.	૩૫
મુનિજન મન હરખ્યા ઘણું, ધન્ય ધન્ય કહેતા કિશોરરે;	
વાદ્મીકિએ બેહુ બ્રાતને, અર્પ્યાં ધનુષ્ય કઠોરરે.	૩૬
અક્ષય બાથા અર્પિયા, વાદ્મીકિ મિત્ર વસિષ્ઠરે;	
આપ આપણે તપને બજે, અર્પ્યાં શર મુનીંદ્રરે.	૩૭
કવચ મુકુટ કોષ આપતા, ખડ્ગ ચર્મ મુનિ કોયરે;	
એ વિધ ધનુષ્યધર વિર તે, કવચ સહિત તનુ સોયરે.	૩૮
શિશુ તણે શીર ફરકે શ્મશા, વિચરતા આશ્રમ એવરે;	
મૂળ ફળે જળ શીતળે, સીતાની આચરે સેવરે.	૩૯
જૈમિનિ કહે સુણ બૂપતિ, હવે રાધવની કહું રીતરે;	
નત્ર અયોધ્યામાં રાગણ, રાજ્ય કરે ભય ભીતરે.	૪૦
બ્રહ્મહત્યા ભય ઉપન્યો, રામને સુખ ન થાયરે;	
આચરવા અશ્વમેધને, મન ધરે રાધવ રાયરે.	૪૧
વસિષ્ઠ ગાલવ વિશ્વામિત્ર ત્યાં, મુનિ પદરાવિયા પ્રેમરે;	
વામદેવને વળી તેડિયા, રાધવ ઉચ્ચર્યા એગરે.	૪૨
મુનિવર વિધિ મુજને કહેા, આચરવો અશ્વમેધરે;	
અશ્વતથું લક્ષણ કહેા, દાન તણો વિધિ વેધરે.	૪૩
મુજને શું કરવું ધટે વૃત્ત, વિધિ કહેા મુનિ રાયરે;	

એમ સુણી વસિષ્ઠ વદે, (પછે) મહા દુઃખે એમ થાયરે.	૪૪
સાંભળો રઘુવર વિનતિ, ઉજવળ અશ્વ અનુપરે;	
પીતવાર્ણુ પૂચ્છ શોભતું, કર્ણે તે કૃષ્ણ સ્વરૂપરે.	૪૫
એક વર્ષ રાખવો, પાછળ યોદ્ધ પળાયરે;	
સુદ્ધ કરી મુદ્રાવવો, યદ્યપિ કો નર સાવરે.	૪૬
એક સહસ્ત્ર દિન પૂજવાને, વેદ વિચક્ષણ જાણુરે;	
એક રૂચિર રથ આપવો, કુંજર એક પ્રમાણુરે.	૪૭
દશ દશ હયવર અર્પવા, સુંદર ભાર સુવર્ણુરે;	
શેર યુગ્મ મુક્તાકૃણ વળી, શત સુરભી સઆબ્રણુરે.	૪૮
એક એકને અનુચર વળી, આપવા ચાર પ્રમાણુરે;	
આળસ રહિતને ઉઘમી, કાર્ય સફળ સુખાણુરે.	૪૯
અસિમ્રત રઘુનાયજી, કંથમ કરશો વિના નારે ?	
યતકર્મ માહે યોષિતા, કારણ મુખ્ય વિચારરે.	૫૦
કામની વિણ સૌ કર્મ ત્યાં, નિષ્કૃણ શ્રમ પ્રમાણુરે;	
વચન વસિષ્ઠનું સાંભળી, રઘુવરજી ઉચ્ચર્યા વાણુરે.	૫૧
કનક તણી કરો પ્રતિગા, જનકી જેવી તેહરે;	
હું યજ્ઞ કરીશ ઋષિરાયજી, તેવી સીત સમેતરે.	૫૨
આરંભ માંડો મખ તણો, મુનિવર વાર માં લાવોરે;	
યાજ્ઞિક અશ્વ વિલોકવા, અશ્વશાળામાં જવોરે.	૫૩
અશ્વ નિરખી મુનિજન મુને, કરજો દિક્ષાદાનરે;	
રામ-વચન એમ સાંભળી, વસિષ્ઠ મહત મુનિ માનરે.	૫૪
અશ્વશાળામાંથી અણાવિયો, ઉજવળ અશ્વ અનુપરે;	
ધેતુદુગ્ધ વર્ણે વળી, કુમકુમ રૂચિર મુખ રૂપરે.	૫૫
એક કર્ણ જેનો શ્યામજો, નિરખતાં વિસ્મય મુન્યરે;	
ખાદ્યાણુ સહસ્ત્ર પૂજવિયા, રાધવ પાસ સુપુણ્યરે.	૫૬
વસ્ત્ર વિભૂષણ આપિયાં, ગન ગતિ તીક્ષ્ણ તોખારરે;	
ગજરથદાન મુનીશને, કનક સમર્પિત સારરે.	૫૭
ધેતુ ઘણી વળી દૂઝણી, એ વિધ અર્ચિયા વિપ્રરે;	
રાધવે લીધી દિક્ષા પછી, કંચન સીત શું ક્ષિપ્રરે.	૫૮
મંદને ચર્ચ્યા પછે, રાધવે તેહ તોખારરે;	

કુસુમ ચોસર અર્પ્યા ધણા, શીર પર ચામ્બર સારરે.	૫૯
પત્ર એક પરમ કનકનું, હય તણા ભાળ સુધામરે;	
તે મધ્યે અક્ષર એમ લખ્યા, દશરથનંદન રામરે.	૬૦
કૌસલ્યા એક સુભટ જન્મ્યો, મહા બળી તે તનરે;	
તેણે તુરંગમ મૂકીઓ, ઝાલળે સખળ રાજનરે.	૬૧
એ અર્થ તેમાં લખ્યો, શોભતું જે શીરપત્રરે;	
શત્રુધ સાથે મોકલ્યો, રક્ષા તુરંગમ તત્રરે.	૬૨
ત્યાર પછે હય મૂક્યો, શત્રુધ પાછળ જાયરે;	
ઠટક ક્ષોણિ ત્રણ ત્યહાં, શત્રુધ સાથ પળાયરે.	૬૩
બહુ દેશ નગર તજી, આગળ જાય તોખારરે;	
હય નિરખી સહુ કરે, નીચે મુખે નમસ્કારરે.	૬૪
મહા બળ જે ભૂપ તેણે, બાંધીઓ તોખારરે;	
છોડવ્યો શત્રુધને તે, પરદળ કરી પ્રહારરે.	૬૫
ત્યાર પછે હય આવિયો, વાલ્મીકિ આશ્રમ પાસરે;	
વરણ-યજ્ઞ વિષે વાલ્મીકિ, કીધ રસાતળ વાસરે.	૬૬
આશ્રમનું ઉપવન ભહું, ઉભો અશ્વ તે ઠામરે;	
દાડિમ આમ્રફળે ઝળ્યાં, વૃક્ષ અતિ અભિરામરે.	૬૭
કુસુમિત અગધિયા ઓપતા, ધાવડી વનફળ ફૂલરે;	
ભાત અનેક કુસુમ તણી, વન તણી દેવતા તુલ્યરે.	૬૮
મંડપ દ્રાક્ષ તણા ધણા, ઘટ તણા યંત્ર અપારરે;	
સપ્ત કદળીફળ શોભતાં, સ્વર્ગ સમાગમ સારરે.	૬૯
ધનુષ્ય કર ધરી રાખતો, તે ઉપવનને લવ વીરરે;	
દૂર્વાંકુર ચરતો ત્યાં, નિરખ્યો અશ્વ સુધીરરે.	૭૦
મુનિવર કુંવર તેડી કરી, લવ ગયો અશ્વની પાસરે;	
પત્ર લલાટ તણું મહી, વાંચળે બાળ સુહાસરે.	૭૧
એક વીર કૌસલ્યાસુત, તેનું રઘુવર નામરે;	
બાંધળે બળવંત વીર કો, જેને લઢયાનું બળ ધામરે.	૭૨
અર્થ લલો અક્ષર તણો, બાળક લવ કહે આમરે;	
માત અમારી શું વાંઝણી, કો વીર નહીં તે અમરે.	૭૩
એમ કહી બળ બાળકે, કર મલો હય દક્ષરે;	
ઉત્તરીય વચ્ચડે કરી, બાંધીઓ કેળને વૃક્ષરે.	૭૪

બીકણુ બાળક મુનિ તણા, વારતા વીરને તેહરે;
 સાંભળ લવ નૃપનો તુરી, સાથે છે શીદ તું એહરે. ૭૫
 અશ્વના રક્ષક જે હશે, તે બાંધશે તુને બાળરે;
 તેનું વાયક અણુગણી, ઉચ્ચર્યો લવ તત્કાળરે. ૭૬
 દ્વિજ-યુવતી જન્મ્યા તમો, રાજસુતાસુત હુંયરે;
 ઉદર સીતા તણે ઉપન્યો, યોદ્ધ મોટો હુંયરે. ૭૭
 પુનરપિ ભય બીત હું, અશ્વને તબું જો આજરે;
 મર્ણુ થાજે મંગળ મુને, નવ થજે માતને લાજરે. ૭૮
 ધૃતિ અશ્વમેધ પર્વમાં, બહુવાહન તણી વાતરે;
 અધ્યા' ઓગણત્રીશમો, લવકુશ પંચમ જાતરે. ૭૯
 શ્લોક થયા અધ્યા' વિષે, શીતેર ઉપર પંચરે;
 રતન કહે યતને કર્યો, પદ એશી શુભ સંચરે. ૮૦

અધ્યાય-૩૦ મો રાગ ગોડી.

ત્યાર પછી મહાદળ આવ્યું, હયવર કુંજરને લાવ્યું;
 જેમાં પાળાનો નહિ પાર, આકુળ વ્યાકુળ આયુધ માર. ૧
 હય કયાં હય કયાં કહેતા વાણુ, ઉત્તમ મહા બળીઆ નિર્વાણુ;
 શત સહસ્ર સાથે સારથી, શત્રુમ્ન મોટો મહારથી. ૨
 કદળી વૃક્ષે બાંધ્યો બળી, મહારથીએ હય દીકો વળી;
 બ્રહ્મચારી નાના જે શિશુ, તેને યોદ્ધા પૂછે અણુ. ૩
 અરે બાળકો બોલો ખરું, કોણે હયનું બંધન કર્યું;
 બાળક કહે જેણે હય ગ્રહ્યો, તે આંખાને થડ ઉભો રહ્યો. ૪
 નિર્ભય થઈ ઉભો છે ખરો, લવ નામ તેણે હય ગ્રહ્યો;
 હાસ્ય કરી બોલ્યા તે રથી, એ બાળક કાંઈ લેહેતો નથી. ૫
 મૂકો રે મૂકો હય રાય, જેથી માર્ગે સત્વર જાય;
 એવે ત્યાં આવ્યો ઉદ્દામ, ધનુષ્યધારી બોલ્યો લવ નામ. ૬
 એ શું બોલ્યા ગર્વિત વીર, ક્યમ મૂકાવો અશ્વ અધીર;
 મૂળને છૂત્યે હય મૂકાય, હું ઉભાં ક્યમ અશ્વ અપાય. ૭
 અણુ સાંભળી બળીઆવાણુ, હય લેવાને વાળ્યો પાણુ;
 લવે નાખ્યા તીક્ષ્ણ બાણુ, છેદા છોડણુકેરા પાણુ. ૮

૧ સાંભળી તે બળીયાની વાણુ પ્ર. ૨

- છેધા પાણુ તણા તે યોધ, મારો મારો કહેના કોધ;
 લવ ઉપર યોદ્ધા ઉત્પાત, વરસે આણુ તણા વરસાત. ૯
- કોઈ એક શક્તિ કોઈ એક પાશ, લવ ઉપર નાખે ચોપાસ;
 આયુધના ગણુ ઉડે સહી, લવને એકુ અડકે નહિ. ૧૦
- જે કોઈ ગૌતમી જઈ ના'ય, તેને પાતક સંગ ન થાય;
 શસ્ત્ર સમૂહ લવે છેદીઓ, યોગીજન જ્યમ ભવ બેદીઓ. ૧૧
- પંચ પંચ શર નાખ્યા લવે, એકેકો ભડ વેધ્યો હવે;
 અક્ષય ભાથાથી લે આણુ, સત્વર નાખે તીક્ષણ તાણુ. ૧૨
- બે ભાગે બેધા ભડ નાગ, શુંદા કીધી બે બે ભાગ;
 મા'વત મરતક કીધાં હૂર, ભૂષિત કુંભસ્થળ સિંહૂર. ૧૩
- કાપ્યા કરિવરના કાંગળા, છેદી ઘંટાની સાંકળા;
 અંબાડી ઉડાડી ઘણું, છેતું મૂળ પતાકા તણું. ૧૪
- કનક કવચ છેવાં વક્ર, રક્ષક સાથે છેવાં ચક્ર;
 રથ આંગણુ ત્રિવેણું બેદ, સારથી સાથે કીધો છેદ. ૧૫
- હય અકળાવ્યા બાણે હણી, તત્ક્ષણુ માર્યો રથનો ધણી;
 ચમ્મર ચાર પતાકા દંડ, ધીરે છેવાં ધનુષ્ય પ્રચંડ. ૧૬
- ભર્યા શરે કરી ભાથા જેહ, તીક્ષણુ બાણે છેવા તેહ;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ ભૂપાળ, એ વિધે વઢતો પાળો બાળ. ૧૭
- તે દેખી શત્રુમ્ન શૂર, રથ બેશીને આવ્યો ઉર;
 ધનુષ્ય તણો ટંકારવ કરે, રહે રહે એવું ઉચ્ચરે. ૧૮
- શત્રુમ્ન ઈતિ ઉચરતો, દશ બાણે બાળક મારતો;
 બાણુ હણી લવ નિર્ભય થયો, શિવને સ્થાનક ઉભો રહ્યો. ૧૯
- એક બાણુ ત્યાં સાંધ્યો શૂર, શત્રુમ્નનું વેધ્યું ઉર;
 ચાર શરે કરી માર્યા તુરી, એક શરે ધ્વજ કટકા કરી. ૨૦
- પુનરપિ ચારે શરે કરી બાળ, માર્યા ચક્ર તણા રખવાળ;
 એક તીક્ષણુ બાણે હવે, ધનુષ્ય તણો ગણુ છેવા લવે. ૨૧
- શત્રુધનને વાધ્યો કોપ, બીજી પ્રત્યંચા આરોપ;
 તત્ક્ષણુ નાખ્યા શરના અલિક, શત્રુમ્ન મન ભાંજી ખીક. ૨૨
- લક્ષાઢમાં શર ત્રય તેહેને, લવને માર્યા શત્રુધને;
 ત્રણ શરે ત્રાડ્યો તે શિશુ, હાસ્ય કરીને બોલ્યો અશુ. ૨૩

- લલાટ મારે લાગ્યા શુંય, કમળ કુસુમવત માનું હુંય;
અરે વીર તે કીધું બહું, તારૂં બળ સઘળું એટલું. ૨૪
- લવ કહે એવું તેણી વાર, ચાર શરે તાડ્યા હય ચાર;
તતક્ષણ તીક્ષણ બાણે કરી, યમમંદિર મોકલ્યા તુરી. ૨૫
- એક શરે સારથીનું સહી, શરીરથી શીર પાડ્યું તહી;
બે બાણે બાળક મહાભુજ, છેદી સુંદર ઉજ્જવળ ધ્વજ. ૨૬
- બાણ બહુ લવ નાખે ધણું, છેલ્લું ધનુષ્ય શત્રુધ્વ તણું;
ધનુષ્ય રહિત શત્રુધ્વ થયો, સારથી અશ્વ વિના સ્થિર રહ્યો. ૨૭
- શત્રુધ્વ અતિ કોપ્યો આપ, તતક્ષણ સાહ્યું અન્યત્ આપ;
આપ ચઢાવ્યું વીર વિવેક, શીઘ્રે કરી શર સાંધ્યો એક. ૨૮
- શણ્ણગાયો શર ગૃધ્રપક્ષ, પીત વર્ણ તીક્ષણ પ્રત્યક્ષ;
શત્રુધ્વ ઉચ્ચાર્યું અશુ, પોતાનું શીર સાચવ શિશુ. ૨૯
- નહિતો મર્ણુ થાશે તારૂં, દયા વિટંબે મન મારૂં;
તેનું વચન સુણી તેણીવાર, લવને વાંધ્યો ક્રોધ અપાર. ૩૦
- લવે તે શર છેલ્યો સહી, પડ્યો ધરામાં કડકા ધર્ષ;
કુડી સાખ જે કહેતા કોય, તેના જે કો પૂર્વજ હોય. ૩૧
- સ્વર્ગથકી અવનિ આખરે, એ વિધિ શત્રુધ્વશર પડે;
વિસ્મય પાર્યો શત્રુધ્વન, તતક્ષણ સાંધ્યો સાયક અન્ય. ૩૨
- કાળ સરીખો તે શર રાય, શત્રુધ્વ સાંધવા બય;
આપ સહિત શર કોપે ભયો, સીતાપુત્રે કટકા કર્યો. ૩૩
- શત્રુધ્વે સાંધ્યો તે બાણ, જેણે લવ કર્યો નિઃપ્રાણ;
તે ધનુષ્યને સાયક એજ, સૂર્ય અગ્નિ સરખું તેજ. ૩૪
- સુંદર શર છૂટ્યો તત્કાળ, ઓ માર્યો એ માર્યો બાળ;
સાયક સજ્જા નિહાળ્યો લવે, કુશ બંધવ સંભાર્યો હવે. ૩૫
- આ અવસર કુશ બંધવ હોય, તો શર બય શાનો સોય;
જો મુજ માતા સીતા સતી, તો શર છેદાજો એ ગતિ. ૩૬
- સીતાની કીર્તિ જે હોય, એમ કહી શર મૂક્યો સોય;
નેટ લવે તે બાણે તાણ, છેલ્યો શત્રુધ્વનો બાણ. ૩૭
- જૈમિનિ કહે સાંભળ્ય બૂપતિ, શરનું અર્ધ પડ્યું તે ક્ષિતિ;
અગ્ર ભાગ ઉડ્યો આકાશ, તે ત્યાં આવ્યો લવની પાસ. ૩૮

તત્ક્ષણ લવનું છેલું ચાપ, રૂદે વિષે લવ તાડ્યો આપ;
 તીક્ષ્ણ બાણે છેલું ઉર, પૃથ્વી મધ્યે પડ્યો લવ શૂર. ૩૯
 રૂધિરે લેપાયો તે બાણ, બાળ અચેતન પડ્યો અબાણ;
 શત્રુધ્ન તણી સેના ઉલ્હાદ, શંખ નેરૂરી કીધો નાદ. ૪૦
 મરતાં મરતાં જે ઉગર્યાં, તે હસ્તા અતિ હર્ષે ભર્યાં;
 વળતો હવ છોડ્યો વેગશું, બીજા સૂતો દેખી શિશુ. ૪૧
 સુમટે છોડી મૂડ્યો તુરી, ઘણી વાર વન મધ્યે ફરી;
 શત્રુધ્નને આતી દયા, ઉઠાડ્યો શિશુ પાસે ગયા. ૪૨
 રામ જશો દિસે બાળકો, જળ આણી છાંટો સેવકો;
 સુણી સેવક ઇતિ ઉચ્ચાર, લવને છાંટયું શીતળ વાર. ૪૩
 જંગ્યો લવ નાખ્યો રથ માંચ, હવ પાછળ ભડ ચાલ્યા ત્યાંચ;
 ઇતિ મહાભારત અશ્વમેધ મોઝાર, ત્રીસમો અધ્યાય નિરધાર. ૪૪
 બ્રહ્મવાહનનો મદિમાય, લવ કુશમાં 'છટ્ટો અધ્યાય;
 ત્રેતાણીશ શ્લોકે વિસ્તાર, રત્ને ક્યૌં યત્ને નિસ્તાર. ૪૫

અધ્યાય ૩૧ મો રાગ સામેરી,

જનમેજય પૂછે મુનિ, મુને કહો સધળી વાત;
 સુમટ લવ ઝાલ્યે થકે, ત્યાં યુદ્ધ કેતું થાત. ૧
 કહો કુશ ક્યાં ગયો હુંતો, ક્યમ લહ્યું સતી સીત;
 અહો જૈમિનિ કહો મુજને, કુશ તણી સહુ રીત. ૨
 કહો જૈમિનિ સુણો વૃષ, કુશચરિત્ર કહું નિરધાર;
 જે સાંભળી સહ પાપથી, મૂકાય નર ને નાર. ૩
 અશ્વ ત્યાંથી નિસર્યો, મહારથે સાલ્યો બાળ;
 ગયા રોતા ઋષિસુત, સીતા પ્રત્યે તત્કાળ. ૪
 હે સીતા! બાંધ્યો લવે, કો વૃષતિનો તોખાર;
 તે વૃષતિ કેરા સેન સાથે, વઢ્યો લવ નિરધાર. ૫
 તે સૈન્ય સધળું હણી થાક્યો, બાળકો બળે ધાય;
 હાયમાંથી ધનુષ્ય છેલું, અહીંને બેઈ જાય. ૬
 તે વચન સુણીને સીતા રહી, જ્યમ ચિતરી સુરનાર;
 ધનવાન ધન હાણે યથા, ધન ધૂનિ અકિત કુમાર. ૭

૧ જે સાંભળી નરનાર સહુકો, જાય કર્મને પાર પ્ર. ૨.

જો કદાચિત હું ધર્મથી, ચૂકી ન હોઉં લગાર;	
તો ત્યાં લગી લવ જીવજો, જે મજે જેઠ કુમાર.	૮
એકલો મુજ આજ માર્યો, મળ્યા બહુ પાપિષ્ઠ;	
એમ કહી અત્યંત રોતાં, જાનકી મન કંટ.	૯
મુને અણપૂછ્યે ગયો, આત્મા વર્તિ એહ;	
ચંદ્રબિંબ સમાન મુખ, ક્યમ શરે છેલું તેહ.	૧૦
લવ તણું તન તીક્ષ્ણ બાણે, કર્યું કટકા સ્પર્શ;	
કંદમૂળ ફળાશની શિશુ, સુભગ દ્વાદશ વર્ષ.	૧૧
એવો વિચક્ષણ શિશુ વેધતાં, કર ક્યમ આલ્યા ફૂર;	
તે મહા પાપી મહારથી ને, ધણું નિર્દય શૂર.	૧૨
આ સમે નહિ વાલ્મીકિ, ને નહિ કુશ બળવાન;	
કોણ આગળ કહું દારણુ દુઃખ સૌલ સમાન.	૧૩
એવે સમે સમીધ ગ્રહી, વળ્યો ત્યાં કુશ તેહું;	
આવતામાં કુશ તણા, ફરકતા કર બેહુ.	૧૪
આપણી મેજે આંખથી, આંસુ પડે મન ત્રાસ;	
એમ ચિંતવતો થકો કુશ, ગયો આશ્રમ પાસ.	૧૫
શામાટે લવ સામો ન આવે, મુને મહાબળ વીર;	
પ્રભાતે આવતો સાથે, મેં નિવાર્યો છે ધીર.	૧૬
તે માટે ચું રીસે ચઢ્યો, કે ગ્રહો કોણે બ્રાત;	
એમ ચિંતવતા કુશે, દૂર નિહાળ્યાં નિજ માત.	૧૭
નમ્યો સીતા માતને, કુશ પૂછતો ઈતિ વાત;	
શામાટે માતા રૂઓ છો, ક્યાં ગયો લગ બ્રાત.	૧૮
કહે સીતા કોનો હય, ચરંતો વન ઠામ;	
લવે સદૃશ્ય કોપે સાહ્યો, સુણ્યો કૃત સંગ્રામ.	૧૯
તે વીર લવને લેઈ ચાલ્યા, મુઓ કે જીવંત;	
કોણ મૂકાવે તું વિના, બાળને બળવંત.	૨૦
વચન સુણી સીતા તણું, કુશને ચઢ્યો મહા કોપ;	
ત્રિવલિએ બ્રહ્મટી વળી, આકળો અવનિ લોપ.	૨૧
રૂધિર રાતાં નયન દિસે, ઉચ્યો શિશુ સાર;	
આજ મારે શરે માર્યા, શત્રુ શોષિત ધાર.	૨૨

રવિ કિરણે શોષે ક્ષિતિને, રિપુ-રૂધિર કરવી તૃપ્ત;	
છંદ્ર અથવા વરુણ કે, કુળેર સરખો દિપ્ત.	૨૩
તેની સાથે મારત, હોય અથવા ધશ;	
તોય રણ-રિપુને હણી, બ્રાત મૂકાવીશ.	૨૪
અરે માતા જાઉં છું, મુને આપ્ય બાથા ચાપ;	
ખડ્ગ ભક્ષ કિરીટ કુંડળ, કવચ આણી આપ.	૨૫
પર્ણકૂટીમાં પ્રવેશ્યાં, જનકી લાવ્યાં સર્વ;	
કુશે સાઘ્યાં ધનુષ્ શર, તરવાર દાઝ સગર્વ.	૨૬
^૧ સાનિધ્ય કવચ શર ધરી, ખડ્ગ(જ) યૌવનવંત;	
નિસર્થો કુશ નમી માતા, જનકીને સંત.	૨૭
આશીશ સીતાજી ભણે, કુશ અપ્રાણે કર બેહુ;	
ધનુષ્ય ટંકારવ કરી, જય ઉતાવળો ફેશ તેહુ	૨૮
યથા મત્તગન્ધર્વ પાછળ, સિંહણીસૂત ધાય;	
દૂરથી દેખી રિપુને, કુશ તેડતો પણ જાય.	૨૯
અરે અરિઓ રહો સ્થિર, જે યુદ્ધશક્તિ હોય;	
મુજ બ્રાતને મૂકો કે, યુદ્ધ આપો સોય.	૩૦
કુશ વીરને જીત્યા વિના, નવ ઘટે જીવું યોદ્ધ;	
એવું વચન કુશનું સાંભળી, ઉચરે યોદ્ધા ક્રોધ.	૩૧
એ કોણ આવે યુવા જાલી, દાઝ ને તરવાર;	
શર ધનુષ્ધર શીર મુકુટ મંડિત, કવચ ટોપ ઉદાર.	૩૨
જાણીએ એ સુભટ સૌનો, આજુશે અહાં કાળ;	
એમ કહેતા યોદ્ધ સઘળા, ભયાકુળ વિકાળ.	૩૩
એવે ક્વજ સહુની ધૂણતી, જ્યમ વૃક્ષ કેવળ વાય;	
મુકુટ ઉપર ગૃધ્ર પક્ષી, સ્પર્શ કરી કરી જાય.	૩૪
ભર્યા ભાથામાંથકી, નિસરી પડતા જાણ;	
નિજ કોશમાંથી નિસરે, સ્વયમેય ખડ્ગ અજાણ.	૩૫
યથા દુમ ઉખેડતો, અદ્ભુત વાતો વાય;	
રજે અંખર આવર્યું, નવ સૂર્યખિંબ જણાય.	૩૬
સમી રજ ક્ષણું એકમાં, પછે વિલોક્ત્યો કુશ વીર;	

કહે જૈમિનિ સાંભળો, ભૂપાળ બાળક ધીર.	૩૭
આવતો અવલોકી શિશુને, કહે શત્રુધન;	
અરે સેનાપતિ શિશુને, વાર્ય રિપુનાશન.	૩૮
જ્યાં લગી હું નવ યુદ્ધ કરું, ત્યાં લગી વઢજો વીર;	
વચન એવું સાંભળી, સેનાપતિ કહે ધીર.	૩૯
સુણુ સૌમ્ય તારે પ્રસાદે, હું હણીશ રિપુને હાથ;	
એમ કહી બાળક પ્રત્યે, ગયો સેનાનાથ.	૪૦
રહે રહે કહીને કુશને, બાણુ માર્યાં સઘ;	
તે શર કુશે છેદીઆં, સેનાપતિનાં અઘ.	૪૧
ચાર બાણે ચાર વાણ, વિડાર્યા કુશ રીસ;	
હસી છેલું એક બાણે, સારથીનું શીશ.	૪૨
રથ તણા કટકા કરી, હણ્યા રથ રખવાળ;	
ધનુષને વળી કવચ છાંં, કાપીઓ કુશ બાળ.	૪૩
બે શરે તે દુષ્ટ કેરા, બાહુ છેઘા બેહુ;	
ચાલતામાં ચરણુ છેઘા, જાંઘ છેદી તેહુ.	૪૪
પછે મોટી મૂઝ કુંડળ, સહિત છેલું શીશ;	
હણ્યો સેનાપતિ હાહા,કાર ચોદિશ ચીશ.	૪૫
નિજ બંધુ માર્યો નિહાળી, નગ નામ તેનો બ્રાત;	
ગજ ચઢી આવ્યો એકલો, કુશ હણ્યો શક્તિ ધાત.	૪૬
તે શક્તિ પાવક જાળશી, આવતી વજ્ર સમાન;	
પાંચ બાણે કરી કટકા, બાળકે બળવાન.	૪૭
પછે કુંજર તણા ચારે, ચર્ણુ છેઘા બાળ;	
ચર્ણુબંગ માતંગથી તે, પડ્યો નગ તત્કાળ.	૪૮
પછે નગ કુશ પ્રત્યે આવ્યો, મદા જાલી પાણુ;	
મદા સરશ્યો હસ્ત છેઘા, કુશે તાણી બાણુ.	૪૯
પછે ડાબે પાણુ લીધું, પૃથ્વી પરથી ચક્ર;	
તેવો કર પણુ કુશે કાપી, પૃથ્વી પાડ્યો વક્ર.	૫૦
તોયે પણુ ધાતો વિલોકી, ચર્ણુ છેઘા બેહુ;	
કર ચર્ણુ વિના કુશે કીધો, મહાબળી નગ તેહુ.	૫૧
ધૂળ ધૂસર અંગ રૂધિરે, રંજત નખ બેહુ બાહુ;	

બાળક પ્રત્યે ગયો નગ, જ્યમ સૂર્ય પ્રત્યે રાહુ.	૫૨
પછે કોપે કરી કુશને, ગદા મારી છેક;	
ગદાએ માર્યો થકો, નવ ડગ્યો ડગલું એક.	૫૩
પછે કુશ સંતોષ પામ્યો, રિપુને પ્રતાપ;	
કુશે તીક્ષ્ણ બાણ મેલ્યો, તત્ક્ષણ તાણી ચાપ.	૫૪
તે શરે શીર દૂર કીધું, થયું લય આકાશ;	
ફંદમાળા વિષે પ્રેયું, શંભુએ કૈલાસ.	૫૫
પછે નગને હણ્યા પુઠી, ચઢ્યો કુશને કોપ;	
શરે સેના હણી નાણે, કરે અંતક લોપ.	૫૬
ગજરાજ ગિરિ જેવા હણ્યા, જ્યમ હણે વાસવ વ્યંત;	
રૂધિર ઉઠે અતિ ઘણું, વીરનાં અંબર રંત.	૫૭
વીર ઉભા વ્યગ્ર કેશુ, જશા પૂલ્યા દેહ;	
પરસ્પરે શર આથડે, ઉડતો અગ્નિ તેહ.	૫૮
રથ રૂપી ઇંધન પરજળે, જૂઓ શિશુનું આચર્યું;	
ગજ પડંતા સંપાય બહુ, મહારથી પામે મર્ણુ.	૫૯
સ્વયમેવ ધ્વજ ભાગી પડે, રથ ચક્ર ત્યાં ચીરાય;	
શરે છેદ્યા દેહ તે, અસ્વાર નાઠા નય.	૬૦
રથ અશ્વ હાથી પડે પાળા, પૃથ્વી ઉપર ત્યમ;	
પુત્રી દ્રવ્યે જીવતા, તેહના પૂર્વજ જ્યમ.	૬૧
કુશે એ વિધ હણ્યું દળરથ, હસ્તિ હય સંકિર્ણ;	
યથા ધર્મે ઉત્તમે, સૌ પાપ થાય વિહર્ણ.	૬૨
ધૃતિ શ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધ પર્વ મોઝાર;	
એકત્રીસમે થયો અધ્યા', કુશ તણો યુદ્ધ વિચાર.	૬૩
શ્લોક જે અધ્યા' વિષે છે, સાઠ ઉપર એક;	
રત્ન કહે યત્ને કર્યા, પદ તેટલાં સવિવેક.	૬૪

અધ્યાય ૩૨ મો રાગ રામચી.

જૈમિનિ કહે સુણ્ય ભૂપતિ, જનમેજય આપ;	
શત્રુધ્ન આઘ્યો પછે, ધૂણાવતો તે ચાપ.	૧
શત્રુધ્નને નવ સાયકે, કુશ માર્યો તૂર્ણ;	
સઘ કુશે હય શું કર્યો, રિપુનો રથ ચૂર્ણ.	૨

શત્રુદ્ધના ઉર માંહે, મારીઓ શર એક;	
સાઠ શરે વેધ્યો વળી, રતન અંતર છેક.	૩
શત્રુદ્ધ વેધ્યો ઘણું, રથમાં પડ્યો ત્યમ;	
મત્તમતંગજ આયડે, ગિરિ ઉપર જયગ.	૪
જે કો જીવ્યા યુદ્ધમાં, શરે છેદિત કાય;	
તેહ અયોધ્યાની પ્રત્યે, ઉતાવળા ત્યાં ધાય.	૫
એવે સમે મૂચ્છા વળી, ઉઠિયો લવ વીર;	
આલિંગ્યો કુશ ઉત્તરયો, મન આનંદશું ધીર.	૬
પૂછે કુશ લવ સાંભળો, સુખિયા છો બાધ;	
શત્રુ સેના મધ્યેથી, હય લાવો સાહી.	૭
એમ સુણી હડીએ લવે, હય બાંધ્યો ધાય;	
બે બંધવ ટોળે મળ્યા, જશા પાવક વાય.	૮
વાટ વિલોકે વીરની, ઉભા રણ રાય;	
જૈમિનિ કહે સાંભળો, તમે જનમેજય રાય.	૯
મરતાં મરતાં ઉગર્યા, યોદ્ધા જે કોય;	
સઘ જઈ રઘુનાથની, પ્રત્યે બોદ્યા સોય.	૧૦
શૃંગ ગ્રહી મૃગનું પ્રભુ, બેઠા દીક્ષિત પર્મ;	
દંડ ગ્રહી કટિમેખલા, પેહેર્યું મૃગચર્મ.	૧૧
બ્રાત સહિત રઘુનાથજી, મોટા મુનિજન;	
તિલ જવ હોમે, ધુત્રથી રાતાં લોચન.	૧૨
કાંચન સીતાની કને, રહ્યા મંડપ માંહ;	
હે હે રાઘવ એવું કહેતા, તેવે સેવક ત્યાંય.	૧૩
રામ તમારો અશ્વ તો, ધરણીતલ ધાયો;	
મોટા મોટા મહીપતિ, કોણે નવ સાહ્યો.	૧૪
બાળક એક મહાબળી, હય સાહ્યો તેણે;	
એકલે દળ આપણું, સંહારિયું એણે.	૧૫
મહા કષ્ટે સાહ્યો શિશુ, શત્રુદ્ધે સોય;	
આપ વિદ્યાર્યું વીરનું, શ્રમ પામ્યો હોય.	૧૬
બીજો બંધવ તેહનો, અતિશે ઉદામ;	
ધનુષ્ય ખડગ ધારી કરી, આવીઓ સંગ્રામ.	૧૭

શેષ કટક તેણે હણ્યું, શત્રુધન પાડ્યા;	
દો દિશ નાઠા છું અમો, અતિ ત્રાસ પગાડ્યા.	૧૮
જૈમિનિ કહે સુણુ ભૂપતિ, ઇતિ સાંભળ્યું જ્યારે;	
વિરમય પામ્યા રામજી, મુખે વાત ઉચ્ચારે.	૧૯
પ્રેત પરભવ જલપે, ભ્રમ ઉપન્યો મન;	
ભાઇઓ કોણે મારિયો, મારો શત્રુધન.	૨૦
ચોદા કહે રઘુનાથજી, ન ઉચ્ચરું અદ્ભુત;	
અમને લવ ભ્રમતા નથી, ને નથી વળગ્યુ ભૂત.	૨૧
જેણે તું રઘુનાથજી, સમયો એકજ વાર;	
વિભ્રમ જલપ પિશાચતા, ઉપજે નહિ ક્યાર.	૨૨
અમને જ્ઞાનજ ઉપજે, દીઠા તમો દેવ;	
વિભ્રમ જલપ પિશાચતા, ઉપજે નાહિ એવ.	૨૩
નિશ્ચે બાળકને શરે, શત્રુધન સૂતા;	
એમ સુણી રઘુનાથજી, વિલપે વિચ રોતા.	૨૪
જેણે લવણાસુર હણ્યો, તીક્ષ્ણ શર ધાત;	
તે શત્રુધન છોકરે, માર્યો તે ઉપાત.	૨૫
શે દોષે એવી દશા, પામ્યો મુજ બ્રાત;	
લક્ષ્મણુ આવ્ય તુને કહું, સુણ્ય મારી વાત.	૨૬
હું તો દીક્ષામાં વસુ, માટે યુદ્ધ ન થાય;	
મહાદળ મેળી જાઓ, નિજ બંધવ સાથ.	૨૭
યુદ્ધ કરી મૂકાવજો, હયને મુજ બ્રાત;	
સૈન્ય સહિત લક્ષ્મણુ જતા, સુણી એવી વાત.	૨૮
મદભર્યા ગજવર ગાજતા, રથ કંચન કેરા;	
પુરથી પાળા નિસર્થા, અસવાર ઘણેરા.	૨૯
સૌકોને રાતી ધ્વજ, અને અંબર રક્ત;	
કુમ્ભકુમ્ભ લેપન રાજતા, કરં કંકણ વ્યક્ત.	૩૦
વીર રસિક કન્યા તણા, જાણે પરણવા ત્યાર;	
૧કેશ સરસ્વા પુષ્પના, શીર ગુંથ્યા હાર.	૩૧
યુદ્ધરતિને ઇચ્છતા, જાણે કેવળ કામ;	

યૌવનવંતા યોધ તે, શોભતા અભિરામ.	૩૨
ધીર ધણુ ધોળી ધ્વજ, ધોળાં તનુ વસ્ત્ર;	
એક પત્નીવ્રત પાળતા, ધર્મિષ્ઠ મુશસ્ત્ર.	૩૩
તે નગરીથી નિસર્યા, શત સહસ્ર ધીર;	
^૧ સર્વ તણે સ્વામી કર્યો, લક્ષ્મણ મહાવીર.	૩૪
કાકળત સેનાપતિ, બડ બ્રાહ્મણ પોષી;	
માર્ગે સેના ચાલતાં, સરિતા સહુ શોષી.	૩૫
હય તણી ખુરીએ કરી, ગિરિ ચૂરણ કીધા;	
વનમાં તૂણ મળે નહિ, રિપુએ મુખ લીધા.	૩૬
નદીએ નીર મળે નહિ, સધળેથી દૂર;	
વેરી તણી વનિતા તણે, નયને વહે પૂર.	૩૭
રથ હયની ખુરીએ કરી, રજ પ્રકટી જેહ;	
મેઘ મળ્યું આકાશમાં, થયો કદંમ તેહ.	૩૮
તેણે પંકે પાતળા, ધન કીધા ભારે;	
મોટા મદગળ ત્યાં વળી, કરિ શુંઠા મારે.	૩૯
કદંમને ભારે કરી, નમતા ધન નીચા;	
તોયે માતંગ મા'રથી, અતિ જાતા ઊંચા.	૪૦
ખડ્ગ ઢાલ ધારી ધણુ, નર આગળ ઉડે;	
અશ્વ તણુ અસ્વાર ત્યાં, નાનાગતિ ધોડે.	૪૧
મેઘ તણી પેર ગાજતા, મોટા રથ આવે;	
કુંજર પર્વત જેવડા, પૃથ્વી કંપાવે.	૪૨
માતા ગજ ગાજે ધણું, હણુ હણુતા વાણ;	
ધન જેવા રથ ગડગડે, રડવડે નર રાણ.	૪૩
જૈમિનિ જોડ્યા સાંભળો, જનમેજય ભૂપ;	
લક્ષ્મણ દળ આવિયું, ભયાનક સ્વરૂપ.	૪૪
જે સ્થળે શત્રુધ્વ પડ્યા, નિજ સેન સમેત;	
તે સ્થળે લક્ષ્મણ આવિયા, લધુ બંધવ હેત.	૪૫
વીર વિકળ સરીખો પડ્યો, વિખરાયા કેશ;	
શત્રુધ્વ દીઠો સહી, કાંઈ જીવન શેષ.	૪૬

ઈતિ ભારત અશ્વમેધમાં, આખ્યાન અવીશ;

લક્ષ્મણ આગમ એ, થયો અધ્યા' જત્રીશ. ૪૭

શ્લોક થયા અધ્યા' વિષે, અધુના સાડત્રીશ;

રત્ન કહે યત્ને કર્યા, પદ અડતાળીશ. ૪૮

અધ્યાય ૩૩ મો રાગ ધનાશ્રી.

જૈમિનિ બોલ્યા સાંભળ્ય ભૂપજી, તે દળ દીકું ભયંકર રૂપજી;

મહામળ દીકા લક્ષ્મણ વીરજી, કુશ એમ બોલ્યો નિર્ગી ધીરજી. ૧

રાત્રુ કેરો અંકુશ રૂપજી, લવને કુશ કે' વાત અનુપજી;

લવને પૂછે કુશ શુભ વાતજી, કહેરે લવ શું કરવું વિખ્યાતજી. ૨

કાળ.

અરે લવ શું કરીશું, આ સેન આવ્યું સાર;

રથ તથા હાથી તણી, સંખ્યા ન લાધે પાર. ૩

કહે લવને યુદ્ધ કરવું, મારવા એ યોદ્ધ;

કુખાંડ રૂપવત્ ભેદવા, ભડ છેદવા ધરી ક્રોધ. ૪

પદ્મ કળ સહકારવત્ તે, છેદવા રથ રીશ;

પદ્મ રૂપવત્ પૃથ્વી ઉપર, પાડવાં રિપુ-શીશ. ૫

અરે કુશ તારા જળને, એ દળ શા માત્ર;

અગસ્ત્ય ઋષિને એક જળ, ઉરે શું કરે સુખ આત્ર. ૬

સિંહ આગળ શું કરે, બહુ બૂથ બાંધુક જાય;

તું શ્રાવિય સાહ્યે સદા, નવ સુમટ તુજને સાહ્ય. ૭

હું સકળ દળ બાંધુ બડી, નવ એસરે કો કાળ;

ઉઠ આયુદ્ધ કર ધરી, માર્ય શર તત્કાળ. ૮

હું શું કરે જે ધનુષ્ય છેવું, કરત નહિ તો યુદ્ધ;

એવે સમે આકાશમાં, આદિત્ય ઉદયો શુદ્ધ. ૯

લવે નિશ્ચલ દૃષ્ટિએ, મન ગાંહે સમર્થા ભાન;

પાણુ જોડી સૂર્યની, સ્તુતિ કરે (લવ) જળવાન. ૧૦

નમો નગઃ સૂર્યને, ભય તાપ નાશન નામ;

નમો સપ્ત તુરંગને, આકાશગામી ભાન. ૧૧

ગાસ માસે મેષ આદિ, તણા પતિ પ્રણામ;

અયન કરતાને નમો, પ્રકાશ પૂરણ કામ.	૧૨.
અધિરમુગા મનુષ્યને, કૃત ઓત્ર વાચા દાન;	
શીર રોગ દુષ્ટને, સૌ પાપનાશન ભાન.	૧૩
નમો કાંચન કાંતિને, નમો સહસ્ર કિરણિ એવ;	
નમો પૂરણ રૂપને, નમો બાનુ ભાસ્કર દેવ.	૧૪
દિવાકર પિંગલાય નમો, પયસુષ્ટ મેઘ સ્વરૂપ;	
લોક લોચનને નમો, જય મંત્ર કારણ ભૂપ.	૧૫
ઋગ્વેદ રૂપીને નમો, નવ રૂપ બ્રાહ્મણ ધારી;	
યજુર્વેદ અથર્વને નમો, સામ ગાયનકારી.	૧૬
દત્તિહાસ ગાથાકરણને, નમો બ્રહ્મ સ્વરૂપ;	
નમો વિષ્ણુ સ્વરૂપને, નમો રૂદ્ર રૂપ અનુપ.	૧૭
વિશ્વવાંસ્થિત દયાને નમો, નમો હર આકાર;	
વિશ્વધશ્વર પૂર્ણને નમો, રસદા નિર્મળ સાર.	૧૮
પ્રચંડકરને નમો, નમો જડિત કુંડલ કાન;	
યુદ્ધમાં જયકારી મુજને, ધનુષ્ય આપો ભાન.	૧૯
કહે જૈમિનિ સાંભળો, ભૂપાળ પરીક્ષિતતન;	
સ્તોત્રથી સંતુષ્ટ રવિએ, ધનુષ્ય આપ્યું અન્ય.	૨૦
પરાક્રમ અત્યંત આપ્યો, યુદ્ધમાં જય હોય;	
સ્તોત્ર પાઠ કરે પુરૂષ તો, સદા મંગળ સોય.	૨૧
ધનુષ્યનો દૃઢ દોરડો ને, મઢયું સોના સેર;	
ધનુષ્ય પામી પછે લવ, કુશપ્રત્યે પૂછે પેર.	૨૨
મુને મુનિ ગુરુએ કયો, એક સ્તોત્રનો ઉપદેશ;	
તેણે રવિની સ્તુતિ કરતાં, એક ધનુષ્ય આપ્યું એશ.	૨૩
દત્તિ વચન કહીને બેહુ બળીઆ, સેન સામે ધાય;	
સૈન્ય બળને બાળવા, બાણે વિભાવમુને વાય.	૨૪
ધોર સેનામાં ગયા, લક્ષ્મણે પાળી જેહ;	
બાણના વરસાદ વરસે, યથા ગિરિ પર મેહ.	૨૫
શત્રુસૈન્યામાં પડ્યું ત્યારે, બ્રમરવત્ ભંગાણ;	

૧. શીરરોગ કઠોક; શઠનાશન નમો નમઃ ભગવાન. પ્ર. ૨. ૨ દા-
સની પુરો આસ પ્ર. ૨.

મૈનાક મંદરે જેમ, મધ્યે સાગર જાણુ.	૨૬
તે સુરના સંધારથી, દલ ખસ્યું યોજન અર્ધ;	
કાળજીત લક્ષ્મણુ રૂંધ્યો, ક્રોધથી શિશુ સ્પર્ધ.	૨૭
સૈન્ય લક્ષ્મણુ તણે રૂંધ્યો, લવ મહાળળવાન;	
ચોપાસ વિંટયો વીર લવ, લક્ષ્મણુદળે રાગન.	૨૮
ચોપાસ લવ વિંટી કરી, ગજરાજની શત હાર;	
ગજરાજ વાધે અધિક્ અધિક્, શતે શત સંચાર.	૨૯
એક એક ગજ પાછળ રહ્યા, દશ દશ રથ નિરધાર;	
એક એક રથ પાછળ રહ્યા, તોખાર શત શત સાર.	૩૦
એક એક ઘોડા પ્રત્યે પાળા, સળળ શત શત સોર;	
એ રીતે ફરતી પાંતી કરી, લવવીર ઘેમો ઘોર.	૩૧
મુદ્ધ મધ્યે યોદ્ધ સહુ, લવ વિષે કરતા પ્રહાર;	
શર મુદ્ગર મારતા, બહુ બરછી કુંરા માર.	૩૨
ગદાને તરવાર શક્તિ, ફરશી ભાલા પાશ;	
નાળ જોળા એક લવને, મારતા બડ રાશ.	૩૩
તે સકળ આયુદ્ધમાર બાબ્યા, લવે શરને પ્રાર;	
નરનાં શીર અવનિ વેર્ષો, ઝળકે કુંડળ સાર.	૩૪
એક ક્ષણમાં સેન મારી, થયો બાળક શાંત;	
પછે કેસરીનાદ કીધો, યથા યમ કલપાંત.	૩૫
એક કાળે શત શરે, શત યોદ્ધ માર્યા શૂર;	
પછે બસે બાણે બસે, શૂર કર્યા કટકા ચૂર.	૩૬
પછે પાંચસે બાણે કરી, પાંચસે શૂરા પ્રાર;	
અયુત બાણે સહસ્ર હરતી, હણ્યા લવે નિરધાર.	૩૭
પછે પ્રયુત બાણે કરી, લવે પ્રયુત માર્યા વીર;	
કહો જૈમિનિ સાંભળો, નૃપ જનમેજય મહાધીર.	૩૮
ચોપાસ હરતી હાર છેદી, લવે શર ચૌઆલીશ;	
બમ કેસરી વિકાળ એવો, બાળ મુણ અવનીશ.	૩૯
રૂધિર ચૂતો ચપળ લવ, અવલોકતો ચોપાસ;	
બ્યાં બૂએ ત્યાંહાં સૈન્ય ગજ રથ, અથ ગજના રાશ.	૪૦
લવ તણી તરવાર જળહળ, વિજળી પ્રકાશ;	

- સકળ કુંજર હાર કાપી, કટક સામળ ભાસ. ૪૧
- લવે પાછળ નિહાળ્યું તો, ન દીઠો કુશ વીર; ૪૨
- ચતુર ચિંતાતુર થયો, ક્યાં ગયો બંધવ ધીર.
- એમ ચિંતવતો શિશુ, તે સમે રાક્ષસ પક્ષ; ૪૩
- લવણ રાક્ષસ તણો માતુલ, નામ ત્યહાં રૂધિરાક્ષ.
- રઘુનાથજીને શર્ણુ આવ્યો, હતો તે નિરધાર; ૪૪
- તેણે કોપ કરીને ધનુષ્ લીધું, લવ તણું તેણી વાર.
- ધનુષ્ય લઈને નાસતો, ક્ષણ માંહે રાક્ષસ જાણ; ૪૫
- તેની પાછળ લવ પળાયો, રહે રહે કહેતો વાણ.
- અરે રાક્ષસ હુંથકી તું, જીવતો જ્યમ જાય; ૪૬
- એવું વચન કહીને કર વિષે, એક ચક્ર ઝાલી ધાય.
- તે ચક્ર ગ્રહી આકાશ મારગ, ઉત્પત્યો લવ જાણ્ય; ૪૭
- પોતા તણું જ્યમ ભૂક્ષ ગ્રહી, ઉત્પતે સિંચાણ.
- રૂધિર રાતો ઉડતો જ્યમ, દાવાનળ અંગાર; ૪૮
- ચક્ર ગ્રહી ફરતો ફરે, જાણે ચક્રધર આકાર.
- ગગનમાં લવ નિહાળી, અતિ ભય પામ્યા શૂર; ૪૯
- રખે આપણી ઉપરે, ત્રુટી પડે એ ભૂર.
- પછે ધનુષ્યમાં શર ચઢાવી, યુદ્ધ કરતા યોધ; ૫૦
- કોઇ એક નિજ શીર ઢાલ ધરતા, ચક્ર ધરતા ક્રોધ.
- એ વીર પડશે શીશ આપણ, તણે કહેતા કોય; ૫૧
- એમ વિચારીને વે'લ હેઠળ, સંતાતા નર સોય.
- શરે છેદ શરીરે હાથી, પડે હેઠા કોડ; ૫૨
- તેના પેટમાં પેઠા થકા, મા'રથી માર્યા હોડ.
- એ વિષે કોડ ઉપાય કરતા, ભયાતુર જે ભીર; ૫૩
- તે માંહે દશ અવશેષ નિર્ભય, થઇ રહ્યા ધરી ધીર.
- રાય દશરથ તણો મંત્રી, સુગ્રહિતસુત તેહ; ૫૪
- જીતશ્રમને તથા ધાર્મિક, સુકેતુ ત્યાં જોહ.
- શત્રુસૂદન ચંદ્રામદ શત્રુ, કાલોમલ્લ તે સિંહ માંય; ૫૫
- એ દશ સુત પ્રાધાન્ય કહ્યા, સ્થિર રહ્યા રણ ત્યાંય.
- ગગનચારી ચક્રધારી, વેધીઓ લવ વક; ૫૬

દશ મળી દશ દશ શરે, ફરી છેદિયું તે ચક્ર.	૫૬
ચક્ર છેવા પછે તત્ક્ષણુ, પરિધ ઝાલી બાળ;	
પ્રધાન કેરા પુત્ર માર્યા, હશીને તત્કાળ.	૫૭
તેહના ચર્મને વળી વર્મ છેવા, પડ્યા રૂધિરે લિપ્ત;	
ન્યમ નિગમ વિણુ નર નાસ્તિક, તે પડે નરકે ક્ષિપ્ત.	૫૮
એવે સમે ત્યાં રૂધિરક્ષ, ફરી આવ્યો ત્યાંહ;	
મહાબળે મારી ગદા, લવ તણા મસ્તક માંહ.	૫૯
વળી મૂર્ચ્છા બાળને ક્ષિતિ, પડ્યો મુદૂર્ત માત્ર;	
પછે મૂર્ચ્છા તણુ ઉડ્યો, ગાજતો ગજગાત્ર.	૬૦
આયુક્ષ ગ્રહી લવ તે સમે, પછે ગયો રાક્ષસ પાસ;	
કેશ ઝાલી કાપિયું, શીર દુષ્ટનું પ્રકાશ.	૬૧
સૂર્યે જે સમર્પ્યું તે, લવે લીધું ચાપ;	
કર્યો કેસરીનાદ લવ, આનંદ પામ્યો આપ.	૬૨
સૈન્યના ક્ષયકારી માર્યા, પછે બાણુ અતેક;	
સકળ સેનાએ મળી જે, આવ્યો લવ એક.	૬૩
ન્યમ ગર્ભગલિત કો છવ, બાહેર આવરે અગ્નિ;	
ત્યમ સકળ સૈન્યે કરી વીટ્યો, બાળકો બળવાન.	૬૪
ન્યમ તૂણુ અગ્નિ આવ્યો, તેને બાળે તૂણું;	
તથા બાળક સૈન્યને, બાળતો કોપે પૂર્ણ.	૬૫
ઈતિ શ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધ પર્વ મોઝાર;	
તેત્રીસમો અધ્યાય થયો, બ્રહ્મવાહન વિસ્તાર.	૬૬
આખ્યાન લવ કુશ તાણું એ, અધ્યાય નવમો એહ;	
જે અધ્યાય વિશે લવનાં, પ્રાક્રમ છે તેહ.	૬૭
શ્લોક એ અધ્યાય વિષે છે, ચતુરતર ચોપત;	
રત્ન કહે યત્ને કર્યાં, પદ પૂર્ણ છાસઠ ધન્ય.	૬૮

અધ્યાય ૩૪ મો રાગ કેદારો.

લક્ષ્મણને નિરખી કરી, ચાલ્યો કુશ પ્રાક્રમ હરી;	
લક્ષ્મણ પાંચ શરે શિશુ હણ્યો રે.	૧
તે શર વેધ્યો કુશ શિશુ, લક્ષ્મણ શું બોલ્યો અશુ;	
રહે ઉભો પદ ભરતો પાછા રખે રે.	

દાળ.

- ઉભો રહે એવું કહી શિશુએ, મૂક્યો શર અસુ હર્ણુ;
તેણે લક્ષ્મણનો રથ, ધુમ્યો ઘટિકા ત્રણ. ૩
- ભ્રમતાં ભ્રમતાં અકળાયા હય, એમ ક્ષય પામ્યા ત્યાં પ્રાણ;
બીજે રથ બેશીને લક્ષ્મણ, મૂકે મોટા બાણ. ૪
- તે બાણે કરી કટકા કીધું, કુશનું કવચ વિધાત;
ત્રણ બાણે મુકુટ ત્રિશૂલો, એનો અદ્ભુત વાત. ૫
- કવચ વિના તે વીર વિરાજે, વિણ કંચુકી ન્યમ સાપ;
વીર વિષે સીતા સુત શોભે, શ્રમ વિણ ઉભો આપ. ૬
- લક્ષ્મણને કહે કોપ તજીને, વિનય વચન કુશ વીર;
શત્રુભાવ તજીને મારો, ભાર ઉતાર્યો ધીર. ૭
- એ ઉપકાર કર્યો છે મુજને, ઉતાર્યો જે ભાર;
સેના ભાર તમારો લક્ષ્મણ, ઉતારે નિરધાર. ૮
- એમ કહી કુશ જાપ જપંતો, એક અથર્વ મંત્ર;
મહાબળીઓ સીતાસુત મૂકે, પાવક અસ્ત્ર સ્વતંત્ર. ૯
- અગ્ન્યાસ્ત્રચક્રી મહા પ્રકટી, જ્વાળા કોટિ પ્રકાર;
તેણી જ્વાળે લક્ષ્મણનો રથ, કીધો ભરમાકાર. ૧૦
- તેણી જ્વાળે પ્રલય થયાં, મહા ભૂપણ વસ્ત્ર અશેષ;
પાગા લાગ્યા વીર તણા, બળી મૂઠ મરતક કેશ. ૧૧
- હંસ સરીખા હયવર કેરાં, પૂછ પ્રજાજ્યાં તત્ર;
રથનાં ચક્ર ચર્મ પ્રજાજ્યાં, બાળ્યાં સુંદર છત્ર. ૧૨
- આપણનું દળ બળતું દેખી, લક્ષ્મણ કોપ્યા ક્રાંત;
વરણ તણે અસ્ત્રે અગ્નિશર, સઘ પમાડ્યો શાંત. ૧૩
- બળતો કુશ કોપ્યો મહા યોદ્ધો, સાંધ્યુ શસ્ત્ર સમીર;
અનિલ તણે અસ્ત્રે ઉડાડ્યા, વિયત વિડંગ્યા વીર. ૧૪
- વાયુ તણે વેગે મદમાતા, ગજવર ઉડ્યા જાય;
નૈમિનિ કહે સાંભળ કહું સાચું, હે જનમેજય રાયા ૧૫
- વળતો લક્ષ્મણ પ્રત્યે બોલ્યો, કાળજીત સેનાની;
એ બાળકને હું સંધાર, એમ બોલ્યો અભિમાની. ૧૬
- મકર તણા મંદિરને ભાંજે, સાગરનો જયમ વેળ;

ત્યમ કુશને સંધારીને હું, મારી પાડુ બેળ.	૧૭
એવામાં લવ બંધવ, ના'વે માંડયું યુદ્ધ;	
એમ કહી કુશ પ્રત્યે ચાલ્યો, સેનાપતિ શુદ્ધ બુદ્ધ.	૧૮
સેનાપતિ કહે રાધવદળનો, ક્ષય કીધો તે સર્વ;	
હવણાં હું તુગ્ગને પાડી, ઉતાર મન ગર્વ.	૧૯
સેનાપતિનું વાયક સુણીને, કુશ બોલ્યો વચન સમર્થ;	
અબ્બ તણા ગળસ્તનની પેરે, નામજ તારૂં વ્યર્થ.	૨૦
મિથ્યા શ્રવણ જ્યમ બેહેરાના, બ્રહ્મ બાળકનું જ્યમ;	
ત્રણને પાવક પાક દુગ્ધનો, નામજ તારૂં ત્યમ.	૨૧
તું સરખો સેનાપતિ કીધો, કોણે મહાવાચાળ;	
તું દેખતાં સેના મારી, મારા બંધવ બાળ.	૨૨
છેદ અલ્યા શર મૂકે છુ હું, કાપીશ જીવ્હા તારી;	
કુશે કરી બે કટકા અરિની, જીવ્હા ચાંતિ ઉચ્ચારી.	૨૩
સેનાપતિને એમ કહે કુશ, તું મુનિ મહારાજ;	
લાવ્ય હવે આ સેનામાંથી, લવ બંધવને આજ.	૨૪
એમ સુણી કોપ્યો કાળજીત, સાંધ્યો તીક્ષ્ણ બાણ;	
હૃદયેવે વેધીને કુશનો, તાડ્યો ડામો પાણ.	૨૫
(ત્યાર) પછી કુશે બહોતેર બાણે, ખીલ્યો દક્ષિણ હાથ;	
ત્યાર પછી સેનાપતિ શીર, છેદું કુંડળ સાથ.	૨૬
પડ્યો સુણી સેનાપતિ કોપ્યા, લક્ષ્મણ આવ્યા રણમાં;	
વરસતા બહુ બાણ તણા ગણ, વૃક્ષ વેધ્યા રણ ક્ષણમાં.	૨૭
લક્ષ્મણ બાણે શાલ તાલને, વટના તરવર વેધ્યા;	
ત્યાર પછી કુશના ઉર ઉપર, પટ શર જઇને બેધા.	૨૮
સૌમિત્ર કુશ ઉપર મૂકે, શક્તિ ગદાના ધાય;	
કાતી ખડ્ગ તોમરને ફરશી, ચર્મે મારે રાય.	૨૯
તે સર્વે આયુદ્ધ કુશવીર, છેદ્યાં સાત પ્રકાર;	
સિંહનાદ કરીને બોલ્યો, લક્ષ્મણ સે' મુજ પ્રા'ર.	૩૦
વાલ્મીકિએ શર પંચ સમર્પ્યા, હુતા કુશને જોહ;	
ગૃધ્રપક્ષને તીક્ષ્ણ કોપ્યા, સાપ સરીખા તેહ.	૩૧
આગ તણા અંગારા ઝરતા, સાંધ્યાં સાયક પર્મ;	

આકાશે ઉઘોત કરંતા, મૂંઝા બેદ ન ભર્મ.	૩૨
મહાબળીએ તે લક્ષ્મણનું, વેધ્યું સીર સમ્પર્ક;	
લક્ષ્મણ નિષ્પ્રભ ભોમ પડ્યા, જ્યમ આકાશેથી ચર્ક.	૩૩
જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, મહાભારત વડ વાદ;	
ત્યારપછી પડ્યો કુશને કર્ણે, રણમાં લવનો નાદ.	૩૪
ખડ્ગ ઢાલ ધરી કુશ ધાયો, જે દિશ છે લવ વીર;	
સેનામાં ગજશુંટે વિંટચો, નિરખ્યો બંધવ ધીર.	૩૫
ખડ્ગ સહસ્ર તક્ષણ તાડી, મદગળ હાથી હાર;	
સકળ ચોદ્ય મારી મૂકાવ્યો, લવ બંધવ નિરધાર.	૩૬
વાલ્મીકિ મુનિને આશ્રમે ત્યાં, પાડી સેના સોય;	
નિર્ભય થઇ ઉભા બે બાંધવ, આશ્રમ સામું જોય.	૩૭
ઈતિ ભારત અશ્વમેધ પર્વમાં, યોત્રીસમે અધ્યાય;	
બ્રહ્મવાહન વાત વિચે, જલવ કુશનો મહિમાય.	૩૮
જે અધ્યાયમાં શ્લોક થયા છે, સુંદર સાડત્રીસ;	
રત્ન કહે યત્ને કરી કીધાં, પદ ઓગણચાલીસ.	૩૯

અધ્યાય ૩૫ મો રાગ રામગ્રી.

જૈમિનિ બોલ્યા સાંભળ ભૂપજી, મહાભારત વાત અનુપજી;
ગંગાતીરે રાધવ, રાયજી, દિક્ષા લીધી મંડપ માંહજી. ૧
મુનિવર વિંટયા બેઠા રામજી, ભરત અનુજને પૂછે આમજી;

ઢાળ.

શ્રી રામ પૂછે ભરતને, શે ન આવ્યો તુજ વીર;	
હય તણા હરનાર હરાવી, ના આવ્યો ક્યમ ધીર.	૨
તુજ અનુજ શત્રુધ જોથી, હાર પામ્યો હોય;	
ચોદ્ય બન્ને ના જીતાયા, લક્ષ્મણે શું સોય.	૩
સપ્તના સંગ્રામ મધ્યે, સૌમિત્રિને અક્ષ;	
ચરાચર નિરખી બીહે, ક્યમ સહે તો પ્રત્યક્ષ.	૪
તે અમે અધુના મોકલ્યો, બહુ વાર વિંટચો ચોદ્ય;	
નિજ અનુજ પતને આકળો, મન મધ્ય ધરતો કોધ.	૫
તે અજણ્યા અગ્નિ શિશુ, અતિ ચતુર સ્વામી હીન;	

- અસમર્થ સૌમિત્રિ થયો, કોને સર્ણુ રહેશે દીન. ૬
- શત્રુધને સ્વર્ગથી, આણુશે લક્ષમણુ યોદ્ધ;
પ્રતાપ પોતા તણે ત્યાં, પુણ્યનો ધારો મોદ. ૭
- સૌમિત્રિ કોપ્યા સુણી, સુત તણો કરતા નારી;
સુત રાખવાને જનુની તેની, જશે કોની પાસ. ૮
- ક્યાંહાંયકી આવ્યા સ્વર્થવરમાં, વિધ્ન કરવા બાળ;
તુરંગમને વર્ષમાં, બે દિવસ થાકે કાલ. ૯
- જે બાળકે બાંધ્યો તુરી, દેખતાં શત્રુધન;
એણે અનાદર કીધો મુને, નવ ગણ્યા યોદ્ધા મન. ૧૦
- જેણે ભરતને સુગ્રીવ અંગદ, વિભીષણુ હનુમંત;
જેણે તુણુ તોલમાં લેખ્યા, હય હયો મહા બલવંત. ૧૧
- કર ચઢ્યો ઘોડો ગ્રહો, જૂઓ બાળ ચેષ્ટા એશ;
ભરત પ્રેરો કોધને, ગ્રહી જાય મુજ સંદેશ. ૧૨
- રણુ માંય લક્ષમણુને કહે જે, અશ્વને આંહાં આણુ;
વચન માંડે સદા સૌમિત્રિ, કરે છે પરમાણુ. ૧૩
- જૈમિનિ કહે સાંભળો, ભૂપાળ એ અદ્ભુત;
પછે ભરતે પાસ તેડ્યા, પાંચ પ્રૌઢા દૂત. ૧૪
- તે પ્રત્યે ત્યાં ઉચ્યા, શ્રીમુખે રાજા રામ;
જાઓ લક્ષમણુ પ્રત્યે દૂતો, તમે કહે જે જઈ આમ. ૧૫
- એ જીવતા બે બાળ મોહવા, મોહાએ સિદ્ધ;
તમો તે હણવા નહિ, અપરાધ અઘપિ કીધ. ૧૬
- તુજ વીર છે તુજ પાસ શૂરા, શસ્ત્ર અસ્ત્ર પ્રવીણુ;
તુ સરથ શૂર સમર્થ બાળક, વિરથ આશ્રય હીણુ. ૧૭
- આંહાં આણુજે બે બાળને, રણમાં ન હણીશ મુખુદ્ધ;
પારકા શિશુમાં દયા રાખે, તે સદા સુખ શુદ્ધ. ૧૮
- તે પુત્ર પૌત્ર સહિત જન, સંસારમાં સુખવાન;
મેં પુત્રનું સુખ નથી દીધું, સીતા વદન સમાન. ૧૯
- અવતાર પામી આજ સુધી, ના દીધું સુત મુખ;
તે માટ મૂકાવું શિશુને, પ્રબળ પામી દુઃખ. ૨૦
- તેને પૂછજો તમો પુત્ર કોના, રક્ષા વન શે કામ;

તમારી માતા ક્યાં કહી, લાવજો આ ઠામ.	૨૧
કહે જૈમિનિ જે સમે, સંદેશ કા'વે રામ;	
તે સમે દૂતા રૂધિર ચૂતા, આવિયા તે ઠામ.	૨૨
શરે છુદાં ગાત્ર વેહેતાં, રૂધિર રાતાં ત્યાંય;	
દૂત લક્ષ્મણુ તણા, આવિયા રાધવ જ્યાંય.	૨૩
રાખ્ય રાધવ રાખ્ય રાધવ, ઉપત્તી મહા બીત;	
મહાદળ ટોળે કરીને, ગયા લક્ષ્મણુ નીત.	૨૪
શત્રુધ્મ મૂઝ્યાં પડયા, તે રણે આઘ્યા જ્યાર;	
સૈનિક કુશ તણે ખાણે, હણ્યા હા હા કાર.	૨૫
જે રણે આપણુ યોદ્ધના, સહજ છેદ્યાં બંગ;	
યથા કેશુચુત ધૂધ્યાં, રૂધિર રાતાં રંગ.	૨૬
વજૂના સેહેનાર, નાના શરે છેદ્યા વીર;	
વેદના જાણે નહિ, મૂઝ્યાં પમાડયા મહાધીર.	૨૭
જે સૈન્ય લવને સદા કરતું, ભૂમિ મધ્યે ભગ્ન;	
તે લવે સેના લીન કીધી, પડી ભૂતળ ભગ્ન.	૨૮
સેનાપતિ લક્ષ્મણુ તણો, તે પડ્યો શ્રી રઘુનાથ;	
કાળજીત કુશશરે પીડ્યો, પડ્યો સેના સાથ.	૨૯
યુદ્ધ કીધું લક્ષ્મણુ, જે ભ્રાત જોતાં આજ;	
વેર તજી આવી દયા, તુજ અતુજ ને મહારાજ.	૩૦
તતઃપર કુશ પ્રત્યે તારો, અતુજ બોલ્યો વાણ;	
જા જા રે બાળક જીવતો, મેં સમર્પ્યો તુજ પ્રાણ.	૩૧
લક્ષ્મણુ બંધુ સાથે ઘેર જા, મૂઝ્યો થકો મેં બાળ;	
નિજ માતને મૂઝ્યો કહે જઈ, વચન વીર વિશાળ.	૩૨
સૌમિત્રિનું વચન સુણીને, કરે કુશ ઉચ્ચાર;	
તું કહે જઈને રામને, મૂઝ્યો હવે નિરધાર.	૩૩
દળ હણાયું તું દુઃખ પામ્યો, માટે ન વહું વીર;	
આહો અધુના રામને, કાણુ ક્ષમા ન મળે ધીર.	૩૪
તેનો અતુજ અતિ ક્લેશ પામ્યો, માટે ન વહું આંહી;	

-
- ૧ સૌ સૈન્ય કુશ ખાણે કરી, તે સમે હાહા કાર પ્ર. ૧ લી.
 ૨. લક્ષ્મણુ બંધવ સાથે કેરો, થકો મૂઝ્યો બાળ. પ્ર. ૧ લી.

અપમાનકારક રામથી, તું ખીલે છે મન માંહી.	૩૫
તે માટે મેં કીધી કૃપા, તું જીવતો જા ઘેર;	
કે પ્રહાર કરેય મુજ શરીરે, દેખાડ પૌરુષ પેર.	૩૬
સાત બાણે પછે લક્ષ્મણ, હૃદે હણ્યો તે બાળ;	
તે બાણ બેદી બાળને, રણપાર પોત્યો કાળ.	૩૭
તે પડ્યા જઈ વનની વિષે, ત્યાં વિડાર્યા બહુ વૃક્ષ;	
પછે કુશના બાણ છૂટ્યા, સૌમિત્રિપર લક્ષ.	૩૮
તે સમે લક્ષ્મણનું કલેવર, ત્વચાહીનજ કીધ;	
એક ક્ષણમાં આકળો, રણ વિષે લક્ષ્મણ સિદ્ધ.	૩૯
જાણે કસુંખી ખીજું કલેવર, વ્યાકુળો વીર વિરક્ષ;	
પૂર્વના અબ્યાસથી, બાળ શું કરતો યુદ્ધ.	૪૦
પછે પડ્યો લક્ષ્મણ વીર બાણે, કુંડળી કૃત દેહ;	
ભ્રમદળ દશ દિશે નાહું, તમારૂં ત્યાં તેહ.	૪૧
તે બંધુ બન્ને બચાકુળ, સૌમિત્રિ શત્રુધન;	
તેણે હીન હમણાં તમે કને, આગ્યા અમે રાજન.	૪૨
તજે દિક્ષા રામજી, વન પધારો યુદ્ધ કાજ;	
જ્યાર પેહેલા કુશ તણા, શર ન છૂટે રણરાજ.	૪૩
કુશ તણી આગળ કોયનું, બળ ન ચાલે રઘુરાય;	
કહે જૈમિનિ સાંભળો, અશ્વમેધ મખ મહિમાય.	૪૪
વાક્ય તેનાં સાંભળી, રામને મૂઝી જાત;	
ભરત આગળ આખડીને, પડ્યા અકસ્માત.	૪૫
ગ્રહા ભરતે ભૂપતિને, કર્યો જળ સિંચન;	
નેત્ર મધ્યે નીર છાંટી, કર્યું આશ્વાસન.	૪૬
થયા રામ સચેત નિરખી, ભરત બોલ્યા વાણ;	
અહો રાઘવ સૌમિત્રિ શું, વ્યર્થ ખેદ માં આણ.	૪૭
શત્રુધની સાથ રણ, લક્ષ્મણે પાડ્યો દેહ;	
એ તનુ તજવા ઈચ્છતો, મહા દુઃખી લક્ષ્મણ એહ.	૪૮
જે દિવસનાં જનકી રણ, તજી આવ્યો વીર;	
વૈદેહી દુઃખે ના જીવે, તુજ કને ના'વે ધીર,	૪૯
સીતાનો સંદેશ કહેવા, ફરી આવ્યો ઘેર;	

- તોય તમને કૃપા ના'વી, જનકી ઉપેર. ૫૦
- વિદ્ય કારણ જન્મ નિમિત્તે, તજ્યો લક્ષ્મણ દેહ;
જનકીનું દુઃખ મનમાં, સમરી સમરી તેહ. ૫૧
- ત્યાગ સીતાનો સ્મરીને, તજ્યું રણમાં તન;
નારી નિરપરાધ મૂકી, લક્ષ્મણે મલાવન. ૫૨
- તે કલુષ કાયાને વિષે, ધરી રહ્યો હુતો ધીર;
તે પાપ કુશકોદંડ ગંગા, પખાળ્યું વરવીર. ૫૩
- પખાળ્યું અથ અંગનું, સૌમિત્રિ છે પાવન;
ભરત હું અપવિત્ર છું, કાં ન પ્રેયો પ્રભુ વન. ૫૪
- હવે હું રથ જાઉં રાધવ, પવિત્ર કરવા કાજ;
મલિન તનુ એ વાર માફ, થયું રાધવ રાજ. ૫૫
- એક વાર શ્રીજી વન ગયા, ને તજ્યાં સીતા વામ;
ત્યારે અયોધ્યામાં હું રહ્યો, ત્યમ હવે ન રહું રામ. ૫૬
- હવે ક્યમ રહું સીત લક્ષ્મણ, શત્રુધ્વ વિણ ગામ;
ભરતની વાણી સુણીને, ઉચ્ચરે એમ રામ. ૫૭
- હે ભરત! તે જાણો તમો, હશે કોણ અણિયા બાળ;
તમો પધારો કાનન વિષે, કુશ વિજય કરી તત્કાળ. ૫૮
- તેને લેધ આવો મારી કને, નિજ અનુજ સાથે આજ;
ઉઠાડજો મૂર્છાધકી, આપણા બંધવ રાજ. ૫૯
- હનુમાન્ જાંબવાન વાનર, સહિત તેડો સાથ;
તારી સખળ સેવા સાધશે, એ રીંછ કેરો નાથ. ૬૦
- ઉતાવળા વન પધારો, સૌ જૂએ કુશનું ધીર;
હે ભરત! પાસે હુંથકી, તું સકળ શુણ ગંભીર. ૬૧
- સત્યે શૈવ્યાદિક શુણે, તુંને સદામાનું જેઃ;
વયે નાનો નિપુણ છે, પણ કર્મ તણો અતિ ઐશ. ૬૨
- વન જતાં મેં પ્રમાણી, પિતા કેરી વાણ;
તમો તાતવચ્ચને કર્યું, તે મુજ નિમિત્તે જાણ. ૬૩
- તમો વનકુળ જટા ધારી, રહ્યા નંદિકગામ;
ભરત કહે ક્યમ જાઉં વનમાં, સાંભળો શ્રી રામ. ૬૪
- તે બાળકા એ સાંભળ્યા, તુજ સેના કરતા સદ્ય;

તેને તમે પણ જાણો નહિ, હનુમાન્ જ્ઞાન વિકલ્પ. ૬૫
 તેને જાણે ના જાણે, જાંબવાન અંગદ વીર;
 એમ સુણી અંગદ ઉચ્ચરે, સાંભળો રાધવ ધીર. ૬૬
 તે બાળકા બે પ્રમાણું, રઘુનાથ કેરું રૂપ;
 લોકાપવાદ તજ્યાં સીતા, તમે ત્રિભુવન ભૂપ. ૬૭
 કહે જૈમિનિ સાંભળો, ભૂપાળ પરીક્ષિત-તન;
 એમ કહી રામે મોકલ્યા, નિકળ્યા ભરતજી વન. ૬૮
 હનુમાન્ મુખ્ય મહાભરતે પિંટયો, ભરત ક્રોધ કરાળ;
 રથ ચઢી સત્વર ભરત ચાલ્યા, હતા જ્યાં બે બાળ. ૬૯
 બહુ દળ તે નિસર્યું, ગતિ અવનિ ને આકાશ;
 રઘુનાથ પુરથી નિસર્યા, નર તથા વાનર રાશ. ૭૦
 મહાવન પામી ભરતજી, હનુમાન્ને કહે વાત;
 હનુમાન્ જો કુશ શરે વેધ્યું, પડ્યું રણ ઉત્પાત. ૭૧
 સુભટ બહુ શ્રી રામના, શ્રીર હીણ કાપી કાય;
 ગજ વાળ રથ અનેક નર, શીર રહિત અંગ ધાય. ૭૨
 જૂઓ આગળ અડવડે છે, ઈત્રિતત મૃત દેહ;
 રણ પડ્યા લક્ષ્મણ શત્રુધ્વ, ક્યાં હશે હવણાં તેહ. ૭૩
 મહા બળીઆ તણી ત્યાં, પ્રકટી શોણિતસિંધુ;
 શું ગયા ગંગાજી વિષે, પૂરે પડ્યા મુજ બંધુ! ૭૪
 પુરૂષ ના ક્યહું કેશ કર ક્યહું, અર્ણુ દંત તણાય;
 વિવિધ વાહન તણા કટકા, પડ્યા પૂરે જાય. ૭૫
 અહો હનુમંત આ નહિને, હસંધી જા પાર;
 યથા લંકા ગયો પૂર્વે, તરી સાગર વાર. ૭૬
 પાર જઘને પેખ મારા, ભ્રાત પૃથ્વી પાત;
 ક્યાંહાં ગયા ભ્રધુ બાળ લવકુશ, કહે વાનર વાત. ૭૭
 તદા સાગર તર્યો રાધવ, હતાં સન્મુખ સીત;
 હવાં સીતા વિમુખ છે, તે માટ હું બચભીત. ૭૮
 તે માટ શોણિતસિંધુ સરિતા, સદા દુસ્તરજાત;
 તોય તારૂં વામ્ય માની, જાજી જોવા ભ્રાત. ૭૯
 એમ કહી શોણિત સરિતા તરી, હરિ ગયો પેલી પાર;

- ક્ષિતિ પડ્યા દીઠા શત્રુધ્ન, સૌમિત્રિ શરને પ્રાર. ૮૦
- બજે સીતા ત્યાગ દુઃખિત, પૃથ્વી પ્રારથે રાજનન;
કોપ મૂકી માત સીતા, દ્રોહીને ઘા રથાન. ૮૧
- હનુમંતે હાથે ગ્રહી, આણીઆ ભરત કેરે પાસ;
શત્રુધ્ન સૌમિત્રિ મૂઝા, સહિત ચેતન નાશ. ૮૨
- તે બ્રાત ભરતે વિદોહ્યા, કુશ શરે છેદિત કાય;
સામર્થ્ય પારથ વિષે બંધવ, બેહુ વિસ્મય થાય. ૮૩
- બહુ યતન બંધવને કરી, હનુમાનને કહે ભર્ત;
ક્યાં ગયા બાળક વીર જોણે, વિદાર્યુ દળ તર્ત. ૮૪
- જૂઓ હનુમંત ક્યાં હશે, શિશુ વેશ ધારી દેવ;
ગયા લક્ષ્મણ શત્રુધ્ન, નિપતી રણ એવ. ૮૫
- હનુમાન હરિવર ઉચ્ચરે, સાંભળો ભરત સુધામ;
મેઘનાદને શરે લક્ષ્મણ, નહીં મૂઝા આમ. ૮૬
- યથા કુશ બાણે લક્ષ્મણ, નવ તજે મૂઝા સોય;
અનુજ મૂઝા વિદોહી, મુને મૂઝા હોય. ૮૭
- જૂઓ યોદ્ધા સર્વ કોઈ, શિશુએ હણ્યું દળ સર્વ;
તે નિહાળી નર તથા વાનર, તણો ભાગ્યો ગર્વ. ૮૮
- છતિશ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધ પર્વ મોઝાર;
બબ્રુવાહનની વાત વિચે, લવ કુશ કથા વિસ્તાર. ૮૯
- યાંત્રીસમો અધ્યાય થયો, એકાશી શ્લોક વિચાર;
રત્ન કહે યત્ને કર્યા, પદ નેવ્યાશી નિરધાર. ૯૦

અધ્યાય ૩૬ મો રાજા ગોડી.

- જૈમિનિ કહે સાંભળ રાજન, મહાભારત મહિમા પાવન;
એવામાં કુશ આવ્યો ફરી, ધનુષ્ય તણો ટંકારવ કરી. ૧
- બડ્ગ હાલ ધારી મહાવીર, આવ્યો લવ સંગ્રામે ધીર;
કિરણે જ્વળિ કરી પ્રકાશ, સાગર સુધી ચારે પાસ. ૨
- અંતરધ્યાન થયો આદિત્ય, ઉદે થયું અંધારું આત્ય;
પોતાનું અથવા પારકું, ન જણાય માણસ ત્યાંયકું. ૩
- અન્યોઅન્ય સુભટ સંગ્રામ, ઉચ્ચારે આપ આપણું નામ;
માતાગજ અકળાતા ફરે, ચરણે રથમે ચૂરણ ફરે. ૪

ધ્રોડે રથ પ્રોઢો અંધાર, ઝપટમાં પડતા અસ્વાર;
 ધ્રોડે ધોડાના અસ્વાર, પાળા પડતા પામી પ્રા'ર. ૫
 એવે ધૂણાવી તલવાર, આવ્યો લવ સેના મોઝાર.
 ધરી દાસ શીર પર લવે, હયવરના પદ છેવા જવે. ૬
 નીચો લવ સેનામાં ફરે, ગજ શુંડના કટકા કરે;
 દીર્ઘ શુંડે વળગી વઢે, હસ્તીને કુંભસ્થળ ચઢે. ૭
 કુંભસ્થળને ચીરે ત્યમ, કઠિયારો કાઠીને જ્યમ;
 ગજમુકતાની મુષ્ટિ ભરે, ઉછાળી અવનિ પર ધરે. ૮
 હસ્તીદંત વિષે કૃત પ્રા'ર, તીક્ષ્ણુ ધાર તણી તલવાર;
 ત્યાં ઉડે તણુખારા જોહ, બાળે બળિયા કેરા દેહ. ૯
 એવે કુશ કોપ્યો મહા બળી, મોઢા સાયક મૂકે વળી;
 નરનાં શીર છેદે નિરવાણુ, છેદી પાંચા સરશ્યા પાણુ. ૧૦
 હસ્તીનાં શીર છેદે ક્રોધ, આકાશ ઉડાડે યોધ;
 આકાશે અધપિ જોય, એકી ભાવ થયા છે સોય. ૧૧
 એથી અધિકું ઉત્તમ ક્ષત્ર, નથી થયું નવ થાશે અત્ર;
 તે માટે ન ક્ષત્રી ભાવ, પામી ગજ શુંડા નભ આવ. ૧૨
 અધાપિ વરસે વરસાત, શુંડાથી દાનોદક પાત;
 ચિત્રામાં જ્યમ વરસે તોય, પ્રકટ થાય મુકતાકળ સોય. ૧૩
 એ વિધ ગજનાં મસ્તક બહુ, અદ્ભુત બાળે વિડાર્યું સહુ;
 કોદંડ તણો ટંકાર, અધિર કરંતો દિગ્ગજ સાર. ૧૪
 ભરત તણે મન બાળક વશ્યા, કાર્ત્તિકેય ગણુપતિ જશા;
 સંધારે નિજ સેના ધાત, જ્યમ વન બાળે વનિહપાત. ૧૫
 ભરત પ્રયોજે તીક્ષ્ણુ બાણુ, મેઘ યથા જળ ધારા જાણુ;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ બૂપાળ, હનુમાને દીઠા બે બાળ. ૧૬
 કરમાં સા'યાં સુંદર આપ, મેઘશ્યામ સરીખા આપ;
 મુસ્તક ઉપર ૫૨કે શીખા, દિવ્ય દેહ દ્વાદશ વશીખા. ૧૭
 એવા દેખી બંને શિશુ, વાયુ પુત્ર ઉચ્ચારે અશું;
 બંને રામ સરીખા બાળ, સંહારી સેના તત્કાળ. ૧૮
 સુભટ ભરત સહિત સૌ આજ, રણા સમારી આયુધ સાજ;

જેવે પવનતનય હનુમંત, જેવે એવું બોલ્યો સંત. ૧૯
 તેવામાં કુશ કોપ્યો જાણુ, વઢતાં લવ શું બોલ્યો વાણુ;
 જોરે લવ આવ્યું દળ બહુ, ઘોડો મહેવા ઈચ્છે સહુ. ૨૦
 સેના સામે જાહે હુંય, હયની રક્ષા કરજે તુંય;
 રામાનુજને નિર્ખી તદા, કુશ વાણી ઉચ્ચર્યો યદા. ૨૧
 બંધવ લક્ષ્મણ શત્રુધન, સૂતા છે સંગ્રામ શયન;
 માંડે નામ ન જાણે તુંય, કુશનામે તુજ શત્રુ હુંય. ૨૨
 ભરત કહે સાંભળ તું બાળ, તુજને હું જીતીશ તત્કાળ;
 નગર અયોધ્યા પ્રત્યે અધ, તુજને ગ્રહી જામશ હું સધ. ૨૩
 સંભારી પોતાની પેર, ઘોડો મૂકી જા તું ઘેર;
 દેખી તુજ માતા તાપસી, મારા મનમાં કરૂણા વશી. ૨૪
 માતાને જમ કૈ'ની છતો, ભરતે હું મૂક્યો જીવતો;
 તેં માંડે દળ મારી દગ્ધું, તે તાંડે સાહસ મેં અમ્યું. ૨૫
 ભરત તણી સાંભળતાં વાણુ, કુશે પ્રયોજ્યા તીક્ષ્ણ બાણુ;
 ભરત પ્રત્યે શર મેલ્યા સાત, વાનર પ્રત્યે પંચ શર ધાત. ૨૬
 શત બાણે માર્યા હનુમાન્, હાસ્ય કરી ઉભો બળવાન;
 વાળીકુંવર અંગદ નવ ગણ્યો, સહસ્ર નારાયે તેને હણ્યો. ૨૭
 નીલ પ્રત્યે મૂક્યા શત પંચ, નલને શીતેર શરની અંચ;
 કોપ્યો કુશ કરતો શર પ્રાર, જાંબવાનને ત્રણ હજાર. ૨૮
 લાગ્યો કુશના શરનો પ્રાર, જેના તેના હૃદય મોઝાર;
 સીતાપુત્રે તાડ્યો જેહ, મૂર્છા પામી પડતો તેહ. ૨૯
 એવે લવ ધાયો તત્કાળ, પદ સાયક સંહાર્યા બાળ;
 ભરતધનુષ્ય છેલું મહાશૂર, રથના કટકા કીધા ચૂર. ૩૦
 કુશ કોડંડયકી નીસર્યા, બાણુ સહુ બહુ વેરે ભર્યા;
 તેણે બાણે મોહ્યા તરત, મહાબળ મૂર્છા પામ્યા ભરત. ૩૧
 ભરત જશા મોહ્યા મા'નંત, ઉપાડ્યો અદ્રિ હનુમંત;
 પ્રોઢો પર્વત યોજન પેર, નાખ્યો સીતાસુત ઉપેર. ૩૨
 દીર્ઘ લોચન બંને બાળ, બાણુ ગિરિ તાડ્યો તત્કાળ;
 કુશ નાખે કંચનમય બાણુ, અતિશે પ્રાક્રમ કરતો જાણુ. ૩૩
 પંચ શરે વેધ્યા હનુમાન્, મૂર્છા પામ્યા નેટ નિદાન;

પુનરપિ તે દળ પ્રાજે થયું, નાહા રાધવને જપ કથું. ૩૪
 સાંભળતાં શુદ્ધિ વિસર્ગ, શીઘ્ર થઇ રાધવ નિસર્ગ;
 બંધવ દુઃખે દુઃખી અતીવ, સાથે તેડયો ત્યાં સુગ્રીવ. ૩૫
 લીધા વિભીષણ લંકાપતિ, વિસ્મય લોચન પૂલ્યાં અતિ;
 રથ બેશી વન આવ્યા વળી, દીકું દળ માર્યું બાળક મળી. ૩૬
 માર્યું સંહાર્યું સિદ્ધાંત, રામ રામ વાણી ભાખંત;
 જૈમિનિ કહે સાંભળાં વૃષ ધીર, બાળકને પૂછે રઘુવીર. ૩૭
 પોતાના સરખો આકાર, બંને બાળ ધતુર્ધર સાર;
 ધતુર્વેદ વિદ્યા ક્યાં બણી, મુજ સૈન્યા મારી કચમ ધણી. ૩૮
 કહો કોણે આપ્યું ઉપવીત, કાંઈ બણ્યા છો વેદ વિનીત;
 કળા વિષે કુશળા છો કહો, ધર્મશાસ્ત્રનો નિર્ણય લહો. ૩૯
 કહો તમારાં લોચન ચરે, પરદારાથી પાછાં ફરે;
 બ્રાહ્મણની લોહો સંભાળ, બાળક બેહુ પ્રતિજ્ઞા પાળ. ૪૦
 કોણુ તમારાં જનુની તાત, ક્યાં રહો કો' નિશ્ચે વાત;
 રઘુવરની વાણી સાંભળી, બાળક કુશ ઉચ્ચારે વળી. ૪૧
 વંશ અમારાની સર્વથા, છાંડીધો વૃષ સધળી કથા;
 ક્ષત્રીધર્મ મૂકીને અશું, તમ સરખા નર પૂછે કથું. ૪૨
 સત્વર યુદ્ધ કરો નિરધાર, રાજ શીઘ્ર લગાડો વાર;
 એ તોખાર અમારો નહીં, છૂટો એવી વાણી કહી. ૪૩
 એમ કહેતા જો નવ પૂર્વે, પુનરપિ યુદ્ધ આરંભો હવે;
 એમ વાણી તેની સાંભળી, રાજ રાધવ બોલ્યા વળી. ૪૪
 મેં તો યુદ્ધ ન કરવું જાત, કહે બાળક પૂછી તે વાત;
 ભવ કુશ કે' સાંભળજો તમો, જનકીએ જન્મ્યા છું અમો. ૪૫
 પિતા તણી પેરે ગતગર્વ, વાદ્મીકિયે કીધું છે સર્વ;
 ક્ષમાવંત છું બેહુ કુમાર, વાદ્મીકિયે કીધો સંસ્કાર. ૪૬
 વાદ્મીકિયે દીધાં ઉપવીત, ભલા બણ્યા વેદ વિનીત;
 રામચરિત્ર બણાવ્યું જેહ, મન આનંદ વધારે તેહ. ૪૭
 એ અધ્યન અભ્યાસે અહીં, નિર્મળ દૃષ્ટિ અમારી થઈ;
 મન બુદ્ધિ નિશ્ચળતા આપ, વેદ બણે વાધે પ્રતાપ. ૪૮
 રામ તમે છો શક્તિ હીન, તે શક્તિ વન મૂકી દીન;

શક્તિ હીન પુરૂષ શું કરે, યુદ્ધ કરે કયમ તીક્ષ્ણ શરે. ૪૯
 જૈમિનિ બોલ્યા સાંભળ રાય, મહાભારત કેરો મહિમાય;
 રામે પુત્ર પ્રમાણ્યા બેહુ, સીતા શબ્દ સુણીને તેહુ. ૫૦
 ધિક્ ધિક્ મેં માંડ્યો સંગ્રામ, સઘ શરાસન છાંડ્યું રામ;
 સાંભળ રાજા રાઘવ રડયા, મુઝાંગત ધધ રથ માંહે પડયા. ૫૧
 મુઝાંગત ધર્માત્મા ધીર, સત્ય પરાક્રમ રાઘવવીર;
 રઘુવર પૂછે સુગ્રીવને, સત્ય પરાક્રમ જાણી મને. ૫૨
 એ બાળક બે કોના હશે, જાણોછો કપિ વશાવીશે;
 એમ સુણીને સુગ્રીવે કહ્યું, એતું કારણ તો મેં લહ્યું. ૫૩
 પુરાણપુરૂષથકી સાક્ષાત, એતો બાળક બંન્ધો જાત;
 પૂરણ તમારાં છે પ્રતિજિંબ, મન માંહે દીકું અવિલંબ. ૫૪
 પ્રભુ વિના આ રણમાં કોણ, જય પ્રાપ્તે પ્રમાણી પાણ;
 તમ આગળ બાળકની સાથ, યુદ્ધ કરવા જાવું નાથ. ૫૫
 સુગ્રીવે ઉપાડી વૃક્ષ, શિશુ ઉપર નાખ્યો પ્રત્યક્ષ;
 તે બંન્ધે બાળક આદર્શ, તરના તિલ તિલ કટકા કર્યા. ૫૬
 તીક્ષ્ણ બાણે બાળક ધીર, મુઝાંગત કીધો વાનર વીર;
 નીલ કપિવર આવ્યો તસે, કોપ સહિત શર માર્યા કુશે. ૫૭
 તેના રૂધિરથકી તેણી વાર, પ્રગટયા નીલ સમા આકાર;
 તેવા નીલ સરીખા થયા, રણાંગણમાં વ્યાપી રહ્યા. ૫૮
 કુશે વિચાર્યો એક ઉપાય, શસ્ત્ર જલૌકા કેરો ધાય;
 સોળ્યું રૂધિર સડકા ગયા, માયાપુરૂષ ત્યાં મિથ્યા થયા. ૫૯
 તે પણ નીલ પડ્યો મહી માંય, અનંત ચેત્ત્વ નાઠો ત્યાંય;
 રણમાં એક રહ્યા રઘુનાથ, બીજા સૈનિક નહિ કો સાથ. ૬૦
 રામે મૂક્યા તીક્ષ્ણ બાણ, કાળ અનળ સરખા પ્રમાણ;
 રામબાણ નિષ્ફળ થઈ પડે, અર્બકને એકુ નવ અડે. ૬૧
 કૃપણ તણા મંદિરમાં સથા, મિથ્યા દ્રવ્ય મનોરથ કથા;
 શરદ્દાખ જ્યમ મેધ ન હોય, રામબાણ ત્યમ મિથ્યા સોય. ૬૨
 રીસ કરીને રાઘવરાણ્ય, જે જે રણમાં મૂકે બાણ;
 તે બાળક બે કટકા કરે, ચાર ભાગ શરભાગે હરે. ૬૩
 એવું યુદ્ધ થયું તે દન, વિસ્મય પામ્યાં ત્રણ ભવન;

બાળ તણું બળ દીઠું બણું, કાંપ્યું મન રાધવજી તણું. ૬૪
 સીતા-મુખ સરખું મુખ સોય, એ બે બાળક અદ્ભુત કોય;
 એવે લવ કુશના શર અડયા, મૂર્છા પામી રાધવ પડયા. ૬૫
 બાળક બે રથથી ઉતરી, રાધવ-કુંડળ લીધાં હરી;
 ઉતાર્યા અંગના સૌ હાર, આવ્યા લક્ષ્મણ પાસ કુમાર. ૬૬
 લીધાં કુંડળ લક્ષ્મણ તણાં, અન્ય તણાં આભૂષણ ધણાં;
 એવામાં લવ બોલ્યો વાણ, સાંભળજે કુશયોદ્ધા જાણ. ૬૭
 મહાબળિયા હનુમંત હાથ, એને આપણ લીજે સાથ;
 વાનર દેખી સીતા સતી, મનમાં આનંદ ધરશે અતિ. ૬૮
 રામ તણે રથ બેસો તમો, લક્ષ્મણને રથ બેસું અમો;
 એ રીતે ગ્રહી જઈએ જાત, જ્યાં છે સાધવી સીતા માત. ૬૯
 જાંબવાન આદિકને જાણ્ય, તારે રથે નાખીને ચાલ્ય;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ ભૂપાળ, એવાં વચક બોલ્યો બાળ. ૭૦
 જાંબવાન ચોદ્યા રાગ્નન, મૂર્છાથી જગ્યા બળવાન;
 વાનર બોલ્યા એહ વચન, માંડ હવે મીચો લોચન. ૭૧
 હનુમંત બોલ્યા લજ્જભર, જોજો રામાદિકની પેર;
 બાળકના સાયકથી સોય, મૂર્છા પામ્યા સર્વે કોય. ૭૨
 જાંબવાન સાંભળજે તુંય, દેખી મૂર્છા પામું હુંય;
 બળે કરી કુશ ત્રેશ મુને, શું કરેશ હું પૂછું તુને. ૭૩
 એ મૂકે સીતાને શર્ણુ, આયુદ્ધ પાખે આવ્યું મર્ણુ;
 એવું બોલે હનુમંત વીર, એવે ત્યાં આવ્યો લવ ધીર. ૭૪
 બંને વાનરકરમાં ગ્રહ્યા, માંડ મૂર્છા પામીને રહ્યા;
 સીતા પાસે આવ્યા સહી, વાત સહુ માંડીને કહી. ૭૫
 માતાજી સાંભળજો તમો, મારણ જીતી આવ્યા અમો;
 રામચંદ્ર જીત્યા નિરવાણ, આ લ્યો આભૂષણ એધાણ. ૭૬
 કૌતુકને અર્થે તે અપિ, નિરખો આજ્યા છે બે કપિ;
 માતા બાધએ જીત્યા અરિ, વિજય કરીને આવ્યો ફરી. ૭૭
 સુતને બેઠ્યાં સીતા સતી, અર્જકને આલિધ્યાં અતિ;
 અભિમાની ! એ વાનર બેહુ, તત્ક્ષણ રણમાં મૂકો તેહુ. ૭૮
 મૂકો જઈ રણ મધ્યે સઘ, મુજને દેખી મરશે અઘ;

સીતાની વાણી સાંભળી, રણમાં મૂક્યા વાનર વળી. ૭૯
 પુત્ર સહિત સીતા સંતુષ્ટ, મુનિ વાલ્મીકિ પાળ્યાં પુષ્ટ;
 એવે વાલ્મીકિ મુનિ સહી, વરણ્યગ્રથી આવ્યા તહી. ૮૦
 મળિયા લવકુશ બંને બ્રાત, વિસ્તારી કહી સઘળી વાત;
 મુનિવર જાણે સર્વ વિવેક, અમૃતજળ કીધો અભિશેક. ૮૧
 અભિષેકી ઉઠાડ્યા સુખી, રાધવ પ્રત્યે બોલ્યા રૂપી;
 એ બાળક તારા મહારાજ, મંદિર લઇ પધારો આજ. ૮૨
 સૈન્ય સહિત રાધવજી ત્યાંય, આવ્યા નગ્ર અયોધ્યા માંય;
 વિસ્મય પામ્યા રાધવ પ્રી, વાલ્મીકિવનથી છુટ્યો તુરી. ૮૩
 એણી વિધિએ લીધો તુરી, રામયાગ કર્યો વિધિ કરી;
 વાલ્મીકિ પાછળ પરવર્યા, બંને બાળ આગળ કર્યા. ૮૪
 સીતાજીને તેડી સાથ, આવ્યા જ્યાં હુતા રઘુનાથ;
 રામચંદ્ર સુત સંયુત જ્યા, સીતા નારી સંયુત રહ્યા. ૮૫
 એ રીતે રઘુનાથે શુદ્ધ, પિતા પુત્ર મળી કીધું યુદ્ધ;
 એમ પાર્યં બ્રુવાહને, કીધું યુદ્ધ જનકને તને. ૮૬
 સૂત કહે સાંભળજો સહુ, પરીક્ષિતને શુકદેવે કહ્યું;
 તે વાણી મેં તમને કહી, મુનિ^૨ પુંગવ મેં જોવી લહી. ૮૭
 પિતા પુત્રનું યુદ્ધ જોહ, મુને કહ્યું વાલ્મીકિયે તેહ;
 વાલ્મીકિ કરણા ભંડાર, રામાયણનો કીધો વિસ્તાર. ૮૮
 એ આખ્યાન મનોહર ધણું, શ્રવણ કરે જે કો એ તણું;
 પુત્ર પૌત્રને પામી રહે, નારાયણનાં ચરણજ લહે. ૮૯
 શ્રવણ કરાવે ને વળી કરે, પ્રભુ તેનાં સૌ પાતક હરે;
 રાયસૂય અશ્વમેધ જગન, તેનું ફળ પામે તે જન. ૯૦
 કનકવિમાને બેશી પ્રે, તે નર સ્વર્ગ વિષે સંચરે;
 પુનરપિ પૃથ્વી પામે સોય, ધન યૌવન રૂપવંતો હોય. ૯૧
 એ આખ્યાન સુણી નર રમે, બીજું નવ સાંભળવું ગમે;
 યથા કોકિલા વાણી શણે, કાક શબ્દને કુત્સિત ગણે. ૯૨
 ઇતિ ભારત અશ્વમેધ મહાન, સૌંત્યુ લવ કુશનું આખ્યાન;

---

૧ રામચંદ્ર તે સંતુષ્ટ થયા, સીતા સાથે સંયુક્ત રહ્યા. પ્ર. ૧.
 ૨ મળી યુદ્ધમાને જે લહી. પ્ર. ૧.

છત્રીસમો અધ્યા' નિસ્તાર, નવ્યાશી શ્લોકે વિસ્તાર. ૯૩
રત્ન કહે ચલે કરી કયાં, યથા બુદ્ધિમાને વિસ્તર્યા;

અધ્યાય ૩૭ મો રાગ ધનાક્રી.

જંભિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, મહાભારત વિસ્તારજ;
રણમાં હંસધ્વજ રાજ્યે, કીધું યુદ્ધ અપારજ. ૧
હંસધ્વજે બ્રહ્મવાહનના, ભાંજ્યા રથ હજારજ;
અર્જુનસુતને આગળ નાખી, ભેદું તન શર પ્રારજ. ૨
પાર્થસુતનાં શસ્ત્ર સકળ તે, નિષ્ણ કીધાં રાયજ;
પંચ ક્ષોણિ ઠટક વિડાર્યું, તીક્ષ્ણ શરને ધાયજ. ૩
કૃષ્ણવચન મનમાં સંભારે, પુત્ર પતનની દાઝજ;
હંસધ્વજ એ વિધ યુદ્ધ કરતો, પાર્થના જય કાજજ. ૪
બ્રહ્મવાહન પારથ સામો, મૂકે બાણ અનેકજ;
એક સહસ્ર અતુલ બળિયાતો, તેણે આણ્યો છેકજ. ૫
પાર્થપુત્ર તણે બહુ બાણે, હંસધ્વજ પણ વિધ્યોજ;
ધ્વજ વાળને રથના રણમાં, આણું આણું કટકા કીધોજ. ૬
હંસધ્વજનું હૃદય વિદ્યાર્યું, પૃથ્વી ઉપર પાતજ;
હંસધ્વજ મહારાજ મોટા, મહીમંડળ વિખ્યાતજ. ૭
બ્રહ્મવાહન સંગ સુવેગજ, સન્મુખ આવ્યો એવેજ;
પાર્થસુતના હૃદય વિષે જઇ, નવ શર માર્યા તેવેજ. ૮
છત્ર ધ્વજને ધનુષ્ય વિદ્યાર્યું, ત્રણ શરે તત્કાળજ;
શત સહસ્ર બાણે વિધ્યો, બ્રહ્મવાહન બાળજ. ૯
પુનરપિ સઘ સુવેગે વઢતા, વિંધ્યા વીર હજારજ;
ઇંદુ સરીખા ઉજ્જવળ હાથી, નવસેં કીધા પ્રહારજ. ૧૦
માંસ તણો ત્યહાં કર્દમ કીધો, પાડયું રણ રાજનજ;
યુદ્ધ રૂપિયું ક્ષેત્ર થયું, ગજ મસ્તક હળ સમાનજ. ૧૧
ગજ શુડાનાં જીસરાં કીધાં, આંતરડાની નાડીજ;
ગજમુક્તાક્ષણ વાવે ભૈરવ, કુંભસ્થળથી કાંડીજ. ૧૨
માણસમસ્તક વાવે ભૈરવ, કંદમૂળને સમાનજ;
યક્ષણિયો હસ્તીપદ મુશળે, આંડે કરતી ગાનજ. ૧૩
ગજમસ્તકની ઘંટી કીધી, કોય ક્ષણિયે વળતીજ;

- તે મધ્યે માણસનાં મસ્તક, નાખી નાખી દળતીજી. ૧૪
- પુનરપિ સઘ સુવેગે સાંધ્યો, કાલાનળ શો બાણજી;
બબ્રુવાહન સન્મુખ નાખ્યો, તે પણ ભાજ્યો બાણજી. ૧૫
- તોયે પણ રણ સન્મુખ આવ્યો, અગ્ર ભાગ શર ઉડીજી;
પાર્થપુત્રે તે પણ ભાંજ્યો, લઘુ લાઘવી ગતિ રૂડીજી. ૧૬
- બાણ તણા બે કટકા તે પણ, સન્મુખ આવ્યા દેખીજી;
તે પણ બે બે કટકા કીધા, બબ્રુવાહન દેશીજી. ૧૭
- આરે કટકા ભોમી પડ્યા તે, ઉડી વાગ્યા ઉરજી;
બબ્રુવાહન સઘ વિદાયો, મૂર્છા પામ્યો શરજી. ૧૮
- પુનરપિ મૂર્છા મૂકી ઉઠ્યો, અર્જુની અકરમાતજી;
પ્રલયકારના પાવક પેરે, પ્રજ્જ્યું મન સાક્ષાતજી. ૧૯
- પાર્થના રથ આગળ પાછળ, સેના મારી સર્વજી;
મહત્કર્મ કીધું મહાવીરે, મહાભડ ભાંજ્યા ગર્વજી. ૨૦
- તે દિન રણમાં ઉભા બે ભડ, પાર્થ કર્ણકુમારજી;
દેહ પડે લશ પામે નહિ ૧એમ, બંધે જીવ્યાકારજી. ૨૧
- અન્ય પડ્યા ને મૂર્છા પામી, જીવ માત્ર અવશેષજી;
પોતાની નગરીમાં આવ્યા, મૃત સરખા વેષજી. ૨૨
- ઉલૂપીએ બહુ ઔષધ કીધાં, આયુક્તા શર કાઢીજી;
વીર તણા વ્રણ વાર કીધા, પાળે પોષે દાડીજી. ૨૩
- ગુરના શાપયકી પણ છૂટી, અર્જુનથી ને અબળાજી;
પાર્થના પાળ્યા પરમાણી, સેવા કરતી સબળાજી. ૨૪
- નાગરાજની કન્યાને વળી, ચિત્રાંગદા એ બેહુજી;
તીર્થયાત્રા સંગે અર્જુન, અગે છૂટ્યાં તેહુજી. ૨૫
- એવામાં અર્જુન ઉચ્ચર્યા, વૃષકેતુ સુણ વાતજી;
આરે કર્ણસુત સેન હણ્યું ને, લીધી વસ્તુ જાતજી. ૨૬
- હંસધ્વજ મુખ્ય મારે સાન્નિધ્ય, ચોદ્ધ પડ્યા સહુ આંહેજી;
અનિરૂદ્ધ પુત્ર સહિત પ્રહુમ્ન, લીધો મણિપુર માંહેજી. ૨૭
- મુજ અર્થેજે ઝુઝ્યા જોદ્ધા, તે સહુ છેદ્યા બાણજી;
અતુશાલ્વ સંગ્રામે પડ્યો તે, નવ દિસે નિરવાણજી. ૨૮

શર સુવેગ વિદાર્યો લૂટયાં, પટમંદિર સામાનજી;
 છત્ર ચામ્મર ધનુષ્ય સુઅંગર, લૂટયાં સુણ રાજનજી. ૨૯
 સાંભળ સુત તું રણમાં ઉભો, એકજ દીસે સારજી;
 ગજપુરમાં જ કૃષ્ણ યુધિષ્ઠિર, પાસે તું નિરધારજી. ૩૦
 દાતાકેરૂં બીજ કુંવર તું, કુળસુત રહે કલ્યાણજી;
 એવું બોલે અર્જુન એવે, સાંભળ પરીક્ષિત વાણજી. ૩૧
 એવે અર્જુનનું શીર સ્પર્શી, બોલ્યો ગૃધ્ર કઠોરજી;
 તે દેખી અર્જુન મન ઉપન્યો, મર્ણુ તણો ભય ધોરજી. ૩૨
 સુકુટ તણે અગ્રે બેશીને, બોલ્યો કૂર કપોતજી;
 મસ્તક વણ નિજ છાયા દિસે, નાસા વણ મુખજ્યોતજી. ૩૩
 તારા વિણ નિજ નેત્ર નિહાળી, પાર્થ કહે પુનઃ પ્રશ્નજી;
 પુત્ર પધારો નગર વિષે જ્યહાં, ભીમ યુધિષ્ઠિર કૃષ્ણજી. ૩૪
 કહેજે જઘને દુષ્ટ શકુન જે, રણમાં મુજને થાયજી;
 મુજ મળતું જો કર્ણકુંવર તુજ, મર્ણુ થશે રણમાંયજી. ૩૫
 એકતો તારો નાશ થશે ને, બીજો અપયશ એહજી;
 બહુ ભાતે તેં યુદ્ધ કર્યું છે, બાણે છેદ્યા દેહજી. ૩૬
 તુજ પાપે કુંતા નવ જીવે, મુજને જાતું મેલીજી;
 મેં અતિશે અપરાધ કર્યો, નૃપ દીક્ષા લીધી પેલીજી. ૩૭
 અસિવ્રત તો રાજ પાળે, યજ્ઞ થયો નહીં પૂરોજી;
 યજ્ઞ કરી નૃપ અવભૃથ સ્નાને, ના નાહ્યો યુધિષ્ઠિર શરોજી. ૩૮
 અગસઠ તીર્થ દંપતિએ મળી, જળયાત્ર નવ જાતજી;
 વીર યુધિષ્ઠિર સરખા મહારે, ભીમ સરીખા બ્રાતજી. ૩૯
 શત શલાકાનું સુભગ છત્ર તે, વ્યાઘ્ર ત્વચાએ વિટયુંજી;
 યજ્ઞ વિષે નૃપ ધર્મ તણા શીર, ઉપર મેં નવ દીઠુંજી. ૪૦
 ગૌરી નારી ચમ્મર કરંતી, નવ અવલોકી હજારજી;
 ધર્મ રાયની આગળ ઉભી, વરસે લાજધારજી. ૪૧
 મંડપ મધ્યે વિપ્ર નિગમ ધૂનિ, મેં ન સુણી આ કાનજી;
 સોના કેરો શરવોને, સો નવ દીધાં જન દાનજી. ૪૨

૧ ખીલી બદરી ખાખર ખેરી, સ્તંભના દીઠા યૂપણ;
 દિન સહિત વેદી ના પૂણ, મુજ સ્વ જને શુભ રૂપણ. ૪૩
 વાસુદેવની સાથે રાણી, રૂઝિમણી નવ સંતોખ્યાંણ;
 અરૂંધતી અનમૂયા આદે, ઋષિપત્ની નવ પોખ્યાંણ. ૪૪
 યજ્ઞાન્તે નૃપ ધર્મે ઋષિનો, આસીર્વાદ ન લીધોણ;
 પાર્થ નામ ધરી મેં નૃપને, અનુભવ નવ કીધોણ. ૪૫
 વિદ્ ઇવ્યું માનીને હાવું, યુદ્ધ કરૂંછું સારણ;
 એવાં અર્જુનવચન સુણીને, વૃષકેતુ કહે ત્યારણ. ૪૬
 મર્ણુભયે અર્જુનને રણમાં, મૂકી મેં ન જવાયણ;
 માહરે માથે સૂર્ય પિતામહ, પતિત પતિ ક'વાયણ. ૪૭
 અભંગ બાનુ ભંગ ગતિ પામે, માટે કેવું મર્ણુણ;
 માટે પાર્થ પધારો ગજપુર, મારે આ રણ શર્ણુણ. ૪૮
 રૂપતિવ્રતા પત્ની ભાગ્યને, મુજને નેત્ર ન નિખેણ;
 તુજને મૂકી વિમુખ થતાં મુજ, નિર્ખાં ^૩સ્વજન ન હખેણ. ૪૯
 પાર્થ માફ પ્રાક્રમ જોજો, બબ્બુવાહન સાથેણ;
 તમ સાન્નિધ્ય સંગ્રામ કરૂંછું, સેન હણું હું હાયેણ. ૫૦
 મિત્ર તણે અર્થે તનુ તણએ, જો દિન અર્થે જાણુણ;
 સ્વામીને અર્થે સંગ્રામે, જે કો છાંડે પ્રાણુણ. ૫૧
 સત્યલોકને તે સુખકારી, કૈવલ્યપદ પણ પામેણ;
 તે માટે તમને મૂકીને, ન જાવું ગજપુર ગામેણ. ૫૨
 જ્યહાં લગી પાર્થ મહાબાહુ, રણમાં ઉભો જાણુણ;
 અશ્વમેધ ત્યાં સુધી યાશે, મ કરો કાયર વાણુણ. ૫૩
 એવું વચન કહી વૃષકેતુ, પાર્થપાગે લાગ્યોણ;
 રથ હાંકીને રણમાં બબ્બુવાહન તેડ્યો આધોણ. ૫૪
 પાંડવના તે વીર વિદ્યાર્થી, તેનો શો સંકેતણ;
 તે સર્વેનું વેરજ લેવા, હું આવ્યો વૃષકેતણ. ૫૫
 એ વિધ વદતો વૃષકેતુ, બબ્બુવાહન જાણુણ;
 વૃષકેતુના હૃદય વિષે શર, ત્રણજ માર્યા તાણુણ. ૫૬

---

૧. ખાખર ખેરને નાળી બદરી. પ્ર. ૧. ૨ પતિત પત્ની ભાગ્યા તેમણે
 પ્ર. ૨. ૩ કોઈ ના હરખેણ. પ્ર. ૧.

- બેદીને બૂમિમાં પેદા, તરસ્યા સરખા તેહછ;
 બોગાવતીનું પાણી પીવા, જાણે નિઃસંદેહછ. ૫૭
- કર્ણસુતે પછે તેને માર્યા, સ્તન અંતર ખટ બાણછ;
 ૧ તે બાણે ભમ્યો બહુવાહન, આકાશે નિરવાણછ. ૫૮
- મહા કબેટ કરી પાર્થપુત્રે, ભમતી રાખી કાયાછ;
 સાવધાન થઈ બહુવાહન, વૃષકેતુ પ્રત્યે ધાયાછ. ૫૯
- કર્ણકુમાર તણે રથ વળતો, તિલ તિલ કટકા કીધોછ;
 હણ્યો સારથી હય મારીને, શૂરે શંખજ દીધોછ. ૬૦
- સોનાના શર મૂકી પૂર્યું, કર્ણકુંવરનું અંગછ;
 ત્યાર પછી વૃષકેતુ મારે, મોટા બાણ અભંગછ. ૬૧
- બહુવાહનનો રથ હેઠો, મૂકી બાણ સહસ્રછ;
 મહારથીને સારથી હેઠો, મારે ઉત્તમ અસ્ત્રછ. ૬૨
- પાર્થપુત્રે પ્રથમ પ્રયોજ્યું, પાવકઅસ્ત્ર વિશાળછ;
 કર્ણસુતે વરણાસ્ત્રજ મૂક્યું, વન્હિ સમ્યો તત્કાળછ. ૬૩
- વાયુઅસ્ત્ર પ્રયોજ્યું પર્વત, અસ્ત્ર પ્રયોજ્યું સારછ;
 ઇંદ્ર કુબેર ને રત્વણ્ટા કેરાં, મૂક્યાં અસ્ત્ર અપારછ. ૬૪
- વિષ્ણુ ને શિવઅસ્ત્ર પ્રયોજ્યું, સ્વામી કાર્તિકેયશસ્ત્રછ;
 એમ અસ્ત્રાદિક અન્યોઅન્યે, મૂક્યાં શસ્ત્ર ને અસ્ત્રછ. ૬૫
- તે બંને બળિયાના રણમાં, નિપટ નિપાત્યા ઝનંતછ;
 ધર્મરાજ સંહાર વિષે જયમ, જનનો આણે અંતછ. ૬૬
- રૂદ્રતણું રમવાનું સ્થાનક, ભૂત તણે મન ભાવેછ;
 તે રણાંગણ એવું જેમાં, પ્રેત પિશાચ બીહાવેછ. ૬૭
- કર્ણકુંવરથી ગજ રથ પાળા, નિધન થયા નિરધારછ;
 ૪૩૬ ૩૬ પડયા પૃથ્વીમાં, ન આવે ગણતાં પારછ. ૬૮
- સધળાં શસ્ત્ર સમાવ્યાં પાર્થ, પુત્રે તેણી વારછ;
 શસ્ત્રે વિંટયો બહુવાહન, વૈષ્ણવાશસ્ત્ર વિશાળછ. ૬૯
- વાડવાસ્ત્ર ઝહીને ખોલ્યો, બહુવાહન ત્યારછ;

૧ તે બાણે પીડ્યો બહુવાહન, બૂમિ પડ્યો નિરવાણછ. પ્ર. ૧.

૨ કૃષ્ણા પ્ર. ૨. ૩ જન પ્ર. ૨. ૪ રૂંદે રૂંદે ઈ. પ્ર. ૨ માં નથી.

સાંભળ કર્ણકુંવર મેં માર્યા, તારા યોદ્ધ અપારજી.	૭૦
જ્યમ હું કર્ણકુમારે ઘેરો, એ મન કાણે પુત્રજી;	
કર્ણકુંવરને મારીશ હું, જ્યમ ઇંદ્રે માર્યો વૃતજી.	૭૧
એવું કહીને યજ્ઞવાહને, રણમાં મૂક્યો બાણજી;	
વૃષકેતુના હૃદય વિષે જાણ, લાગ્યો તે નિરવાણજી.	૭૨
બાણ ઝાલી આકાશે ઉડ્યો, કર્ણકુંવર અકળાવ્યોજી;	
દશે દિશા સાગરને સરિતા, સઘળે સાહી ભમાવ્યોજી.	૭૩
પૃથ્વી ઉપર તોયે પડ્યો નહીં, અહ્લુત વર્તિ વાતજી;	
એણે દેહે સૂર્યપિતામહ, ભેદો એ સાક્ષાતજી.	૭૪
ત્રણ મુદ્દર્ત રણમાં આપ્યો, જે જે સ્થાનક બાણજી;	
તે તે સ્થાનક આવી ઉભા, પુત્ર પિતા નિરવાણજી.	૭૫
કર્ણકુંવરની સામું જોતાં, બાણે તાક્યો બાળજી;	
ત્રણ મુદ્દર્ત વિત્યે પૃથ્વી, મધ્ય પડ્યો તત્કાળજી.	૭૬
મણિપુર મધ્યે પડ્યો શર આવી, અર્જુન આગળ સોયજી;	
ત્યાર પછી વૃષકેતુ કોપ્યો, પુનરપિ ઉડી જોયજી.	૭૭
યજ્ઞવાહનના રથ ઉપર, પાંચ પ્રયોજ્યાં બાણજી;	
તે બાણે રથ ધ્વજ સારથી, હયના લીધા પ્રાણજી.	૭૮
સૂર્યમંડળ સુધી ઉડ્યો, યજ્ઞવાહન રથજી;	
બાણે વેધ્યો યજ્ઞવાહન, સાવધાન સમરથજી.	૭૯
તે રથ રવિમંડળમાં દાઢ્યો, જ્યમ સમપાતી પક્ષીજી;	
આપણી કાયા ઉતારી, યજ્ઞવાહન દક્ષીજી.	૮૦
પડતાં પાર્યસુતને માર્યા, કર્ણસુતે શત બાણજી;	
પુનરપિ આકાશે ઉડાડ્યો, સૂર્યપિતામહ જાણજી.	૮૧
અરે વીર તેં પેહેલાં માર્યો, હંસધ્વજ મુજ યોદ્ધજી;	
તે માટે તુજ સ્વર્ગ મોકલું, તેની સેવા શોદ્ધજી.	૮૨
કોપ કરી વૃષકેતુ બોલ્યો, એવાં વાક્ય કઠોરજી;	
તે શર ત્રણ વિભાગે ભેદી, પાછો પાર્યકિશોરજી.	૮૩
કોપ કરી વૃષકેતુ ઉપર, પક્ષીમત્ નંપલાવ્યુંજી;	
હાથ ધરીને મણિપુરનાથે, નિજ મસ્તક કંપાવ્યુંજી.	૮૪

પુનરપિ સાયક પાંચ પ્રયોજ્યાં, કર્ણકુમારે તાણીછ;	
ખમ્બુવાહન પીડયો જાણી, કર્ણકુવર કહે વાણીછ.	૮૫
ખડ્ગ બાણે ઉડાડ્યો જાણી, કૌતુક અર્જુન જોયછ;	
એવે અર્જુન પ્રત્યે બોલ્યો, કર્ણકુવર ત્યાં સોયછ.	૮૬
પાર્થ સુણ રથચક્ર કર્ણનું, મમ થયું મહી માંયછ;	
રહો રહો પાર્થ એવું કહ્યું, વચન કહ્યું હતું ત્યાંયછ.	૮૭
કહ્યું કાયર વચન કહ્યું ત્યમ, એ નવ જોસે વીરછ;	
ઉડાડ્યું અંગ તથાપિ, યુદ્ધ ન મૂકે ધીરછ.	૮૮
અર્જુન આગળ એવું જોસે, જેવે કર્ણકુમારછ;	
એવે વીર પડ્યો વૃષકેતુ, કેરા શીર પર સારછ.	૮૯
શરે વિડાયો વીર હૃદયમાં, આવી ઉભો પાસછ;	
ખાંતે વીર આરૂઢ ક્ષણે, રથ હીન વઢે આકાશછ.	૯૦
ક્ષણ એકમાં આકાશ વિષેને, ક્ષણ એકમાં રથ રૂઢછ;	
ક્ષણ એકમાં નાસંતા નિર્બે, કો ન લહે ગતિ ગૂઢછ.	૯૧
પરસ્પરે પ્રહાર કરંતા, શૂર સુરાલય અટક્યાછ;	
અન્યેનાં તનુ બાણે વેધ્યાં, ઉડે અગ્નિ કટકાછ.	૯૨
ઋગગન ઋષીને ઉડે જાયા, સિંચાણાદિક સોયછ;	
એક અવનિમાં બીજે ગગને, અવનિ ગગન જન જોયછ.	૯૩
પાંચ દિવસ સુધી એ રીતે, રણ સંગ્રામજ સાધ્યોછ;	
પાંચમે દિવસે વૃષકેતુથી, ખમ્બુવાહન વાધ્યોછ.	૯૪
ખડ્ગ વિધ તીક્ષ્ણ બાણે વળતો, વૃષકેતુ અકળાવ્યોછ;	
ભસો ભસો વૃષકેતુ વઢતો, મન મહારે ભાવ્યોછ.	૯૫
વૃષકેતુ મેં આત્માર સુધી, યુદ્ધ ના કીધું સારછ;	
હવે તું સંભાર હરિને, મારીશ હું નિરધારછ.	૯૬
જેમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, સંગ્રામે નવ સાંખ્યોછ;	
કર્ણપુત્ર પ્રત્યે પાર્થપુત્રે, અર્ધચંદ્રશર નાંખ્યોછ.	૯૭
તે શર કટકા ત્રણ કરીને, વૃષકેતુ ભડ ગાજ્યોછ;	
એવે બીજે બાણ પ્રયોજ્યો, પાર્થપુત્રે રાખ્યોછ.	૯૮

● ગગને ગૃધ્ર ગહીને ઉડે, સિંચાણાદિક સોયછ; એક અવનિમાં બીજે ગગને, અવનિ ગગનજ હોયછ. પ્ર. ૨

તે શર કર્ણકુંવરનું મસ્તક, હેઠી ઉડયો શરણ;
 મસ્તક ઉડી આવી વાગ્યું, બહુવાહન ઉરણ. ૯૯
 તેણે મસ્તકે બહુવાહન, 'પૃથ્વી પાડયો નેટણ;
 કંદુકવત્ ઉડીને આવ્યું, પાર્યના પગ હેઠણ. ૧૦૦
 ઈતિ ભારત અશ્વમેધ પર્વમાં, સાડત્રીસ(મેા) અધ્યાયણ;
 બહુવાહન વિજયકથા, વૃષકેતુ વધ મહિમાયણ. ૧૦૧
 જે અધ્યાયમાં શ્લોક થયાછે, સતાણું સાક્ષાતણ;
 રત્ન કહે યત્ને કરી કીધાં, નવાણું પદ જાતણ. ૧૦૨

અધ્યાય ૩૮ મેા રાગ રામશ્રી.

જૈમિનિ કહે સાંભળ રાયણ, મહાભારતનો કહું મહિમાયણ;
 કર્ણકુંવરનું તે શીર સારણ, ઝળકે કુંડળ જ્યોત અપારણ. ૧
 પાંડુકુમારે જાણ્યું પાણુણ, કેશવ ત્રિસિંહ વદતું વાણુણ;

ઢાળ.

વાણી વદતું રામ રામજ, કર્ણસુતનું શીશ;
 ધસ્યું ધડ સંગ્રામમાં, બહુ વિદાર્યા ધરણીશ. ૨
 રિપુ નિપાતીતે તેહ ધડ, નર નિકટ નામ્યું આપ;
 તે વિલોકીને વીર પારથ, વિવિધ કરે વિલાપ. ૩
 હા ! હા ! પડયું મહા કષ્ટ મુજને, તુજ બિના આંહી;
 હું યુધિષ્ઠિરને શું કહીશ, હે પુરષા કરાં સાંહી. ૪
 શું કહીશ કુંતી માતને, દ્રૌપદીને યત્ન;
 કુંતીજીએ સોંપ્યો મુને, જે રાખવો શિશુરત્ન. ૫
 શો કહીશ ઉત્તર બીમને, સહદેવને નિરધાર;
 શું કહીશ શ્રી કૃષ્ણજીને, અમારો આધાર. ૬
 રબળે આણ્યો બાળકે, યૌવનાશ્વ વાણ સાર;
 શ્રીકૃષ્ણ સાન્નિધ્ય પાળ તે કયમ, તજ્યા પ્રાણુ કુમાર. ૭
 ૩ શું પ્રણ તારા કૃષ્ણજી છે, લહુ નિઃસંદેહ;
 ગગનગામી દેહ તુજ, પક્ષીએ બક્ષ્યો તેહ, ૮
 તુજ પિતાએ તનુ સમર્પ્યું, જયમ કૃષ્ણને સન્માન;

૧ પૃથ્વી ઉપર પાડયોણ પ્ર. ૧. ૨ પણ બળે આણો બાપને પ્ર. ૨.

૩ શું પ્રાણ તારા કૃષ્ણજી છે. પ્ર. ૨.

ત્યમ શક્યુતને કાર્ય તૈ, કૃત વિહંગમને દાન.	૯
વૃકોદર બહુ વાર ચાલ્યા, એકલા રણ માંય;	
તું વિના સહાયક કોઈ બીજો, થયો નહીં રણ ત્યાંય.	૧૦
કમળ સરખાં શત્રુનાં શીર, ગ્રહાં તૈ કર બાણ;	
રણાંગણમાં રૂધિર રાતાં, ગ્રહાં મોતી પાણ.	૧૧
નિજ પિતામહ આદિત્યને, તૈ અર્ધ દીધા સાર;	
તું પડતાં બે પડ્યા પારથ, દિવાકર નિરધાર.	૧૨
અમારૂં પડતું થાશે, તુજ પડતાં વૃષકેતુ;	
સૂર્ય પૂજ્યા સ્વર્ગમાં, તુજ ભાશે સુકૃત સેતુ.	૧૩
કૃષ્ણ કેશવ કહંતાં, શીરવડે પૂજ્યો હુંય;	
મુજ સાથ તૈ મહા કપટ કીધું, કુંવર કપટી તુંય.	૧૪
તાત માર્યો કર્ણ એણે, પારથે કૃત મર્ણ;	
તે માટે મુજને દુઃખી કરવા, કર્યું એ આચર્યું.	૧૫
તુજ પિતાનું રથચક્ર પૃથ્વી, ઝરયું સાંભળ સૌમ્ય;	
તે માટ માતંગ મારી, કરી બારે ભૌમ્ય.	૧૬
આજ મારૂં કટક સધળું, નાશ પામ્યું સત્ય;	
સુભદ્રાસુત શૂર મારો, આજ પામ્યો મૃત્ય.	૧૭
આજ મુજ કુળ ક્ષય થયું, વૃષકેતુ પડતાં પ્રૌઢ;	
આજ હું શ્રીકૃષ્ણજીએ, તજી મૂક્યો મૂઢ.	૧૮
સૂર્ય વિના જ્યમ મેદિની, દીપક વર્જિત ધામ;	
વૃષકેતુ વણ ત્યમ ન શોભે, આ અનુપમ સંગ્રામ.	૧૯
એવું વચન કહી વીર પારથ, પડ્યો મૂર્છા પામ્ય;	
વૃષકેતુનું શીર હૃદય પર, આરોપી સંગ્રામ.	૨૦
પછે તે બ્રુવાહને, પડ્યો દેખી પાર્થ;	
ધનુષ્યને કોટે જગાવી, હસી બોલ્યો સ્વાર્થ !	૨૧
અરે પાર્થ ! અમો તો, વૈશ્યના જન્મ્યા જોય;	
તુલા કરવા આવિયા, સંગ્રામ મધ્યે સોયા	૨૨
યશ રૂપી નાવે ચઢ્યો છું, સાટ રિપુનાં શીશ;	
કવણુ હળવાં કવણુ બારે, કર તુલના ઇશ !	૨૩

સકળ શીર સાટે સમર્પું, અતુલ ધન આવાર;	
શિવ શીર અર્થે પ્રયોજ્યાં, કંઈ એ વ્યાપાર!	૨૪
વૃષકેતુનું શીર મનોહર, શિવ પૂજવા અધિકાર;	
સદાશિવને આપ્ય અર્જુન, શીશ એ નિરધાર.	૨૫
સદાશિવ સંતુષ્ટ તુજને, આપશે પશુ અસ્ત્ર;	
યુદ્ધકરવા ધૈર્ય ધરશે, તેથકી શુભ શસ્ત્ર.	૨૬
કહે જૈમિનિ સાંભળો, ભૂપાળ ભારત બોધ;	
પછે જાગ્યો વીર પારથ, ધરી મનમાં ક્રોધ.	૨૭
શીશ તે રથમાં ધરીને, ધનુષ્ય ધાર્યું પાણ;	
પુત્ર પ્રત્યે ઉચ્ચર્યો, સુણ બભ્રુવાહન વાણ.	૨૮
સંહાર કારી શર યાંથી, હવે જાઈશ ક્યાંય;	
ઝબડુ વીર મારા વિદાર્યો, ને ગ્રહા ખીજા ખાંય.	૨૯
તુને મારીશ હવે હું, તેહ મૂકાવીશ;	
રણમાં હું કોપે ચઢ્યો, ધર ધનુષ્ય હે ધરણીશ !	૩૦
મારો વૃષકેતુ માર્યો, કરી પ્રાક્રમ પ્રૌઢ;	
હવે કેવું જીવવું, તાહરે માને મૂઢ.	૩૧
સહે મારા પ્રહાર તું, હું તો વિદાઈ ગિરિશ્રુંગ;	
કહે જૈમિનિ સાંભળો, ભૂપાળ ભારત ભંગ.	૩૨
(પછે) પારથ બાણ મૂકે યથા, જથા જળધર ધાર;	
ચિત્રાંગદાસુત દેખતાં, જદળ હણ્યું પામ્યું પ્રાર.	૩૩
બભ્રુવાહન દેહ બેઠી, પારથે કૃત વાદ;	
ગર્જતા ધન સરીખો, પછે કર્યો કેસરીનાદ.	૩૪
પાર્યબાણે હણ્યા ગજ રથ, ઉડતા આકાશ;	
અશ્વ પાળા જઈ પડે તે, ઉલૂપીને પાસ.	૩૫
ચક્રઅંકિત બાણ ઉડે, અશ્વ રથ આકાશ;	
મર્ણુ પામી જાધ પડે, ચિત્રાંગદાને પાસ.	૩૬
પાર્યબાણે ઉડતા, ધડ કોટ કાંગરા તત્ર;	
યથા વાધ્યા વાયુથી, ઉડતાં સૂકાં પત્ર.	૩૭

૧. શર પ્ર. ૧. ૨ પશુપત્ર અસ્ત્ર પ્ર. ૨. ૩ જે વીર પ્ર. ૨. ૪ ધ-
ણું જળ પામ્યું પાર પ્ર. ૨-૩.

પાર્થ ^૧ શરથી ઉડતું દળ, યથા ત્રણ વંટોળ;	
પૃથ્વી પડ્યાં ^૨ વળતાં મડાં, ^૩ જન તેજ અગ્નિ જોળ. ૩૮	
શર તણે પુંજે પવન વાધ્યો, ઉડતી રજ ધોર;	
જવિકટ વડવાનળ બળે, જન અગ્નિએ ત્યાં સોર. ૩૯	
મહા પાપી હતા તે પણ, મોક્ષ પામ્યા ત્યાંય;	
યથા કાશી નિવાસી નર, નિવૃત્તે ક્ષણ માંય. ૪૦	
મર્ણકાળે પાર્થ શોભે, વિશ્વનાથ સમાન;	
રણમાં પડે તે ચઢે તક્ષણ, તમ તેજ વિમાન. ૪૧	
શરે છાયો બ્રહ્મવાહન, પાર્થ ગાજ્યો ત્યાંય;	
બાણ સેતાં મૂકતાં લધુ, લાઘવી જણાય. ૪૨	
પ્રથમ પાડ્યો દુર્ગને, બ્રહ્મ ગડગડયા સુપતન;	
^૪ પ્રલય કાળજ પારખી તે, પળાયા પુરજન. ૪૩	
ધર માંહે શર આવી પડે, ત્યારે ન્હાસતી પુરનાર;	
પાર્થબાણે બળે પટ, ઝોલવે કોચન વાર ! ૪૪	
(પછે) બ્રહ્મવાહન ચઢ્યો કોપે, વઢ્યો પારથ સાથ;	
વિવિધ આયુધ નાખતો, ધરી ધનુષ્યને શર હાથ. ૪૫	
ચાર શર અશ્વને માર્યા, સારથીને ત્રણ;	
એક બાણે છત્ર છેદું, સળલ ઉજ્જલ વર્ણ. ૪૬	
સાત શર હનુમાનને, એમ સળળ કરતો યુદ્ધ;	
બ્રહ્મવાહન ઉચ્ચર્યો, અર્જુન પ્રત્યે શુદ્ધ. ૪૭	
અરે પારથ દ્રોણથી, સહુ દેવથી સમર્થ;	
સદાશિવથી તમે શિખ્યા, શસ્ત્રવિદ્યા અર્થ. ૪૮	
તે સર્વ ક્યમ નિષ્ફળ થયું, હે દુર્મતિ નર દીન;	
શે ન આવે તુજ સારથી, તું બજની તેને હીન. ૪૯	
પતિવ્રતા માતા માહરી, તેને લગાડયું લાંછન;	
હું દેખતાં દુર્વીક્ય બોલ્યો, અધરતું અર્જુન. ૫૦	

૧ દળથી પ્ર. ૧. ૨ બળતાં પ્ર. ૨. ૩ આકાશ વર્તે તોળ પ્ર.
 ૨. ૪ વિકટ વડવાનળ બળે, જન અગ્નિ એત્યાં સોર. પ્ર. ૧. ૫ પ્રલયકા-
 લ યથા રવિને, પળાતા પૂર પુરજન પ્ર. ૧. ૬ પુરમાંહે. પ્ર. ૧. ૭ તે-
 ને. પ્ર. ૨.

પૂર્વે તે જ્યાંહાં ત્યાંહાં, સમર્થ થકા મહારાજ;	
તત્ક્ષણુ પ્રભુ પધારે, શે નવ આવ્યા આજ.	૫૧
મહાપુરુષ હરિનું સ્મરણુ તુજને, વિસર્જ્ય રાગ્મન;	
ક્ષણુએક અટકું જ્યાં લગી, તું સમર્થ શ્રી ભગવાન.	૫૨
કર્ણકુંવરે યુદ્ધ કીધું, પ્રથમ મારી સાથ;	
શૂર તે સ્વર્ગે ગયો, હે ઇન્દ્રનંદન નાથ!	૫૩
તથા તારૂં પરાક્રમ તે, દેખાડ મુજને આજ;	
કહે જૈમિનિ સાંભળો, હે જનમેજય મહારાજ.	૫૪
તેનું વચન સુણીને સવ્યસાચી, ક્રોધ વાધ્યો ત્યાર;	
વિવિધ બાલા વરસતો, જ્યાં કનક રચના સાર.	૫૫
રથ સ્થિત નિજ પુત્રને, હસી હણ્યો શર સંગ્રામ;	
દહનદ્યુતિ બાણે હણ્યો, શિશુ ન મૂકેરણુ કામ.	૫૬
બબ્રુવાહન બાણુ મૂકે, આવર્યુ આકાશ;	
સવ્યસાચી શરે વેધ્યો, થકો પામ્યો ત્રાસ.	૫૭
ગંગા તણે શાપે કરીને, મોહ પામ્યો પાર્થ;	
બાણુ-વિદ્યા વિસર્જ્યો ને, પનાશ પામ્યો સ્વાર્થ.	૫૮
પછે જે જે બાણુ સાંધ્યાં, તથા જે જે શસ્ત્ર;	
બબ્રુવાહન પુત્ર છેદે, સધ તે તે અસ્ત્ર.	૫૯
પછે એવે સમે કાપ્યો, બબ્રુવાહન વીર;	
અર્ધચંદ્રાકાર શર નિજ, ધનુષ્ય ધાર્યું ધીર.	૬૦
કાળરૂપી બળે જવાળા, વડવાવન્દિ એવ;	
તદા સર્વે પિતૃ કાંપ્યા, ઈંદ્ર આદે દેવ.	૬૧
રવિ આદે ગ્રહને ઋષિ, બયાકુલ ત્યાં જાત;	
દ્વિધા બેદી મેદની, શત વાર વિદ્યુતપાત.	૬૨
વાયુ વાતા ધૂસરા, વરસતી શોણિતધાર;	
તે બાણુ પેખ્યો પારથે, મહાપ્રલય અનલાકાર.	૬૩
નિજ બાણુ સન્મુખ પ્રયોજ્યો, પણુ ન છેદ્યો સોય;	
ગોવિંદ મનમાં ચિંતવ્યા, જે હરિ કરે તે હોય.	૬૪
તેણે શરે તે સમે છેલું, પાર્થ કેરૂં શીશ !	
અપળ કુંડળ અળકતું, ધરણી પડયું ધરણીશ.	૬૫

પછે ધડ ધરણી પડ્યું, વૃષકેતુ કેરી પાસ;	
પાર્થ-કાયા પતનનો, દિન કહું સુષ્ટુ પ્રકાશ.	૬૬
કાર્તિકી એકાદશી ને, સમે સંધ્યાકાળ;	
વાર મંગળ ઉત્તરા, નક્ષત્ર મધ્ય વિશાળ.	૬૭
વદન વિજયીનું પડ્યું, વાસુદેવ વદતું વાણ;	
પડ્યું પૃથ્વી તરફડે, ઝગહળે જોવો ભાણ.	૬૮
સૂર્ય બે પૃથ્વી પડ્યા, જન જૂએ મસ્તક બેઠું;	
ધનંજય વૃષકેતુ ઉપર, કરે કરણા તેડું.	૬૯
થયો હાહાકાર તેણે, સમે દારણ દુઃખ;	
બ્રુવાહન-સેના તણા, સુભટ પામ્યા સુખ.	૭૦
કુસુમ વરસે કન્યકા, વાજતાં બહુ વાજત;	
નિજ નાથ જીત્યો જાણતા, આણતા મુદ મન મિત્ર.	૭૧
બળ વખાળે બ્રુવાહન, તણું બંદીજન;	
હર્ષ વિહવળ થયો રાજા, બ્રુવાહન મન.	૭૨
ધ્વજા મંડિત મનોહર પુર, પ્રવેશ્યો રાજાન;	
પુષ્પ ચંદન પાથરી, માર્ગ મોદ મહાન.	૭૩
નૃત્ય કરતી નાયકા, ઉચ્ચરે જય જય વાણ;	
ભાળ ચળકે ચાંદલો, દીવડો દ્વંચ પાણ.	૭૪
ગોરોચના દિવ્ય કુમકુમ, દિવ્ય અંબર હાર;	
કરે આરતી રાયજીને, ઉલૂપી મુખ્ય નાર.	૭૫
ચિત્રાંગદાને કહે ધન્ય ધન્ય, વીર જનુની માત;	
જે સુતે તારે હણ્યો પારથ, વિજયી વર વિખ્યાત.	૭૬
તેનું વચન સુણી શૃંગાર મંડિત, બ્રુવાહન-માત;	
સુત-આરતીને પધારી, તે પડી અકસ્માત.	૭૭
બ્રુવાહન જીવન પ્રકટ્યો, હર્ષ મધ્યે શોક;	
ચિત્રાંગદા એપાસ વિંટી, રહી નારી લોક.	૭૮
રૂંઠી સુંદરી શીતળ, જળ છાંટે આપ;	
કર-મુષ્ટિએ ઉર અક્ષાળે, ને કરે વિવિધ વિલાપ.	૭૯
પડ્યાં નિષ્પૃચ્છા સ્વામિનીને, ગદ્ય નૃપને ધેર;	
બ્રુવાહનને કહી, ચિત્રાંગદાની પેર.	૮૦

- ન જાણું નર શિરોમણિ, પૃથ્વી પડયાં તમ માત;
ઉઠાડય આવી અવર ખીજાં, ઉલૂપી ક્ષિતિપાત. ૮૧
- બ્રહ્મવાહન રથચક્રી, ઉતર્યો અકરમાત;
કંઠ સૂત્રાભર્યું વર્જિત, વિલોકયાં નિજ માત. ૮૨
- પ્રથમ પત્રગ-કન્યકાને, ક્ષિતિય જનુની જોડ;
ઉઠાડિયાં આદર કરી, ઉઠયાં આળસ મોડ. ૮૩
- જનુની જાણ્યાં જીવતાં, ઉચ્ચર્યો વાણી એમ;
આનંદકાળે માત મારી, પડયાં પૃથ્વી કેમ. ૮૪
- સુણો જનુની અશ્વ અર્થે, કર્યો મેં સંગ્રામ;
કોઈ એક હય રાખવા આવ્યો, પાર્યં અર્જુન નામ. ૮૫
- પ્રવુન્ન મુખ્ય મહાવીર ધીરે, સુભટ વિટયો સોય;
તે સર્વ માર્યો માત મેં, અર્જુન માર્યો જોય. ૮૬
- સહુ વીરનો ગુરૂ બાળકો, દૃષકેતુ માર્યો માત;
મહાબળિયો કર્યુંસુત તે, જગત્માં વિખ્યાત. ૮૭
- જેણે બળે હું મોહીઓ, તે પડયો છે રણ માંચ;
મહાકૃષ્ણ કરી સંગ્રામ મધ્યે, નિપાત્યો છે ત્યાંચ. ૮૮
- કંઠસૂત ધરો માતા, ધરો કરણાભર્યું;
આભરણુ પાપે જણાય છે, અમંગળ આચર્યું. ૮૯
- ચિત્રાંગદા કે' અરે પાપી, શું કર્યું એ કામ;
પિતા પોતા તણો માર્યો, ધર્મ અર્જુન નામ. ૯૦
- સખા શ્રી ભગવાનનો, કુંતા-કુંવર વિખ્યાત;
તે પુત્ર હું વિધવા કરી, ૨૧ કંઠ સૂતર વાત. ૯૧
- આભરણુ મુજને પે'રાવતાં, તું ના લાજે શે મૂર્ખ;
ધિકાર તારૂં તેજ માર્યો, પાર્યં સરખો પુર્ખ. ૯૨
- હવે ધર્મ રાજ શ્મિ અવસ્થા, પામશે તે ત્યાંચ;
યમ માંડયો ધરી દીક્ષા, વિપ્ર-મંડળ માંચ. ૯૩
- તે પુત્રને પુત્રેજ કુંતા, કરી પુત્રે હીન;
નિજ માત ઉપર તુને કરણા, ન આવી ક્યમ દીન. ૯૪
- જેથકી તુજને જણ્યો પાપી, પ્રલય પાવક રૂપ;
તેને ક્યમ તેં નિપાત્યો, ભરતાર મારો જૂપ. ૯૫

- મુને પૂછ્યા પાખ્ય તેં ક્યમ, ક્યો સુત સંગ્રામ;
 શસ્ત્રનો સંઘાત તારો, દેહ-દાહક કામ. ૯૧
 પિતૃધાતે હૃદય તારું, ન ફાટે ક્યમ આજ;
 કર્ણભૂષણ પે'ર કે'તાં, ઉપજે નહિ હાજ? ૯૨
 ખેરને અંગાર તાતી, કંઠ સાંકળ ધાલ્ય;
 શોહ ખુંટા કર્ણ મારે, જ્યાંહાં જોઈએ જાલ્ય, ૯૩
 ક્યાંહાં મારો સ્વામી છે, દેખાડ્યા તેનો દાર;
 હું સાથ જઈશ નાથને, એમ કહી નીસરો નાર. ૯૪
 પડ્યા પાંડવ પાસ ચાલી, તજ્યાં ભૂષણ-ભર્મ;
 તે સમે જોલ્યાં ઉલૂપી, સાંભળો માતા મર્મ. ૧૦૦
 અરે અર્જુન મર્ણનો, અઘાપિ છે સંદેહ;
 આન્ય આપણુ પ્રવેશી, અવિશ્વાસીએ વન તેહ. ૧૦૧
 અર્જુને મુજને કહ્યું છે, મર્ણનું એધૂણુ;
 પંચ દાડિમ વૃક્ષ દાઝે, મર્ણુ માંડે જાણુ. ૧૦૨
 આન્ય જઈ અવિશ્વાસીએ, સ્વામી તણો સંકેત;
 નાગ—કન્યા લેછે ચાલી, તેહ વન મન હેત. ૧૦૩
 પંચ દાડિમવૃક્ષ દીઠાં, થયાં જરમાકાર;
 નાગ—કન્યા નાથ કહીને, કરે હાહાકાર. ૧૦૪
 ચિત્રાંગદાને સાથ આવી, પાર્યના શીર પાસ;
 સૈન્યને સુત સાથ તેડ્યા, કર્યા દીપ પ્રકાશ. ૧૦૫
 કેશ છૂટા સુંદરીના, પડયો દીઠો નાથ;
 શીશ કાપ્યું પડ્યું પાસે, ચિન્હ વૈષ્ણવ સાથ. ૧૦૬
 નિજ શીશ પારથ-પાગ મૂકી, વચન જોલી નાર;
 તમારા પદ સ્પર્શતાં, મુજ દેહનો ઉદ્ધાર. ૧૦૭
 તું સાથ પામીશ પરમપદ હું, સ્વદેહે કૃત કાજ;
 મુજ સુતે દુભન્યા થકા, પતિ પ્રસન્ન થાઓ આજ. ૧૦૮
 હું કરેશ સેવા તમારી, તમે ક્ષમા કરો સ્વામ;
 એક ધર્મ કારજ ઉપન્યું છે, કરો જઈ સંગ્રામ. ૧૦૯
 ઉઠ્ય ઉઠ્ય પતિ વૈરાટપૂરમાં, હરી કૌરવ ગાય;
 શા માટ સ્વામી આજણે, તું કેડે કાં નવ ધાય. ૧૧૦
 કૃપદેવે પ્રોણને, અપમાન દીધું આજ;

- દ્રુપદને આંધી કરી, દેખાડ ગુરને કાળ. ૧૧૧
 દ્રૌપદીના સ્વયંવરમાં, મળ્યા ભૂપતિ ભાવ;
 ઉઠય ધારાયત્ર બેદી, દ્રૌપદીને લાવ્ય. ૧૧૨
 હું સપત્નીપણું નહીં કરું, તે સાથ હે રાજન;
 આ હુતાશન તુને પ્રારથે, બાળવા ખાંડવ વન. ૧૧૩
 દહન ધનથી બીહેછે, શર પિંજરું કરી રાખ્ય;
 આ બીલ વેષે સદા શિવજી, પધાર્યા પતિ દાખ્ય. ૧૧૪
 શર્ણુ તારે રહ્યો શૂકર, હરે શંકર આવ્ય;
 આહો પાર્યં પરાક્રમ કરી, પશુને મૂકાવ્ય. ૧૧૫
 ઉલૂપી ચિત્રાંગદા એમ, કરે વિવિધ વિલાપ;
 સકુંડળ શીર પાર્યંતું, વૃષકેતુનું ગ્રહી આપ. ૧૧૬
 વૃષકેતુનું શીર વિલોકી, રૂદન કરતી ઘોર;
 તારો પિતા માર્યો ખાંડવે, નિર્વૈર કર્યું કઠોર. ૧૧૭
 હા! હા! હણ્યો તું કર્યું સુત, હું થઇ દુઃખણી જાત;
 હે બજ્રવાહન હવે કર, મારા મનની વાત. ૧૧૮
 ખડ્ગ કાઢી છેલ્લે મારું, શીશ તું નિરધાર;
 પરશુરામ થકો હવે તું, અધિક થાતી કુંમાર. ૧૧૯
 પરશુરામે એક મારી, રેણુકા નિજ માત;
 તું પિતા માતા બેહુ મારી, અધિક થા વિખ્યાતા! ૧૨૦
 અરે અર્બક આણ્ય ઇંધણુ, અગ્નિ કર્યું પ્રકાશ;
 ઉલૂપી સંયુક્ત મુજને, બાળ્ય પાવક પાસ. ૧૨૧
 એક કુત્સિત કામ કીધું, દુઃખ વર્ધન વીર;
 દાતાર દૈવત રૂપશી, વૃષકેતુ માર્યો ધીર. ૧૨૨
 મુને હસ્તિનાપુર જવાની, હતી આશા અત્ય;
 ત્યાં પાર્યં સાથે યજ્ઞ મધ્યે, યુધિષ્ઠિરને જોત. ૧૨૩
 શ્રી કૃષ્ણ રક્ષિત્રણી સત્યભામા, દ્રૌપદી દર્શન;
 ઉત્તરને ઉષા કેરું, પરસ્પર સ્પર્શન. ૧૨૪
 તુજ માત હુતી પનોતી, અતિધણું આપત ધન;
 તેં આજ નેટ નિરાશ કીધી, અરે કુમતિ તન! ૧૨૫
 વચન જનુનીનું સુણી, ઉચ્ચર્યો અર્બક આશ;

હે માત ! હું નિજ તાત જાણી, ગયો એહની પાસ. ૧૨૬	
અશ્વને આગળ કરી હું, ગયો પડવા પાય;	
જેહ એણે મુને કહ્યું તે, મેં મુખે નવ કહેવાય. ૧૨૭	
અતઃપર પરલોક મારી, કિર્તિ થાશે ફેક;	
પિતાનો હણુનાર નિરખી, મુને તજશે લોક. ૧૨૮	
દાન તીર્થ જ્ઞાન વ્રત, એવું ન દીસે તેહ;	
પિતાનો હણુનાર મુજને, કરે પાવન જેહ. ૧૨૯	
ચક્રપાણિ તથા પાવક, પાર્થના જે મિત્ર,	
મુને નરકે નાખશે, જેનાં ચિત્ર ચરિત્ર. ૧૩૦	
સકળ પાતક કૃષ્ણ સ્મરણે, થશે ભસ્માકાર;	
પણ વીર વૈષ્ણવ વધ્યાનું, અધ ન નાસે નિરધાર. ૧૩૧	
માફે કુત્સિત કર્મ નિરખી, પાર્થ કેફે મર્ણ;	
કલુષનાશક કૃષ્ણજી, આવશે અશરણુશણું. ૧૩૨	
ધનંજયને જોગપતિ, જીવાડશે નિરધાર;	
તે માટે પાષક પ્રવેશની, મતિ મુને પ્રકરી સાર. ૧૩૩	
એક મતિ વિસરી અહીની, ઉલૂપી મુજ માત;	
હજી આગમ જ્ઞાન જાણે, થશે હણુશે તાત. ૧૩૪	
તો પ્રસવકાળે શે ન માયો, જાળ સર્પ સમાન;	
તદા દુર્મતિ હું ન કરતો, માતને દુઃખ દાન. ૧૩૫	
વૈરી પિતા તણો જોતાં, વૈધવ્ય દીક્ષા દાન;	
પૂર્વે હું તેહમાં વર, આર્ય હુનો માન. ૧૩૬	
તેજ હું નિજ માતનો, વૈધવ્યકર કહેવાઈ;	
તે માટ પાવક પ્રવેસું, અન્વથા શુદ્ધ ન થાઉં. ૧૩૭	
કહે જૈમિનિ પછે સેવક, પ્રત્યે જોલ્યો શર;	
કાષ્ટ આણી કરો ટોળે, રખે ભાગો ભૂર. ૧૩૮	
તમો સર્વે ત્વરા કરવી, કફે વન્ધિ પ્રવેશ;	
પછે ચિત્રાંગદ જોલી, કહું સુત ઉપદેશ. ૧૩૯	
હે પિતૃધાતક પુત્ર દુર્મતિ, રહે ક્ષણું એક આંધ;	
ધનંજય જીવે કદાચિત્, કરો કાંઈ ઉપાય. ૧૪૦	

*ચિત્રવ છે ચરિત્ર પ્ર. ૨. ૧ વૈરી પિતા તાણું જે, વૈધન દિક્ષાદાન. પ્ર.૨.

એમ સુણીને ઉલૂપી કે', સાંભળો મહિમાય;	
પાયં જીવન કાર્ય દીઠો, અમો એક ઉપાય.	૧૪૧
પુત્રજ પાતાળમાં, મણિ એક છે ઉદામ;	
મૃતકને જીવાડતો તે, મૃતકસંજીવ નામ.	૧૪૨
મહાસર્પ રાખે શેષ પત્રગ, તણે છે ભંડાર;	
મૃતક મૃતક સર્પને, જીવાડતો તેણી વાર.	૧૪૩
સર્પ મોટા ત્યાં વસે, કુતકારે શાટે વ્યોમ;	
ખીજળ્યા પર્વત પ્રભળે, તૃણ વૃક્ષ બાળે ભોમ.	૧૪૪
કકોટક ખીજે કુલિક, ત્રીજે વાસુકી મહાસર્પ;	
મૂષકાદ ભાસુરશંખને, દીર્ઘ જીવ્હા કર્પ.	૧૪૫
કો એકને શત ફેણને, કો બેસે ફેણના સાપ;	
કો ત્રણસે ને ચારસે, પાંચસે ફેણના આપ.	૧૪૬
કો છસે કોને સાતસે, આઠસે કોને ફેણ;	
કોએક નવસે ફેણના, જળ હળે માથે મેણ.	૧૪૭
સહસ્ર ફેણનો શેષ સૌથી, સખળ છે બળવાન;	
સદા શ્રી સંયુક્ત જે પર, સૂએ શ્રી ભગવાન.	૧૪૮
સદા નિર્ભય નાગ માટે, ન લાવે મણિ કાચ;	
એ નિહાળ્યો ઉપાય મિથ્યા, પિતા જીવન જોય.	૧૪૯
મુને લખ્યું વિધવાપણું, સુત સહગમન કરવું સોય;	
હું સાપણી સ્વામી હણીને, રખે કુંતા જોય.	૧૫૦
ન આવે કુંતા સતી, મુને ત્યાર પેલી માર;	
તથા ચિત્રાંગદા સજની, બેહુને સંહાર.	૧૫૧
બયભીત સર્પ સુપર્ણથી, ત્યારે પ્રારથ્યા પ્રભુનાથ;	
સંજીવ મણિ શંભુએ આપ્યો, પૂરા પત્રગહાય.	૧૫૨
તે મણિને ક્યમ સમરપે, અહિ સહી સોમ્યા મન;	
એમ સુણીને ઉચ્ચર્યો ત્યાં, બહુવાહન તન.	૧૫૩
કોણ માત્ર પ્રાક્રમ સર્પ માતા, યદા કોપ્યો હુંય;	
જેણે સકળ પૃથ્વી જીતી બળે, તે પાર્યં શત્રુ ધુંય.	૧૫૪
વિષ ગર્જના બળ ધૈર્યથી, જો ન આપે મણિ વ્યાળ;	

તો અમૃત આણું અબ્ર બેઢી, જો સાતમે પાતાળ. ૧૫૫
 સર્પ જળ નિષ્કળ કરી, હરી લેઉં મણિ તત્કાળ;
 જેણે શક શંકર પરભવ્યા, તે પાર્યતો હું કાળ. ૧૫૬
 મને માતામહ વધ્યાનું, પાપ ન હોય લગાર;
 પ્રથમ માંડ મહાવિષધર, સર્પને નિરધાર. ૧૫૭
 પછે પાર્ય સહિત સૌને, કંઈ જીવિત દાન;
 વૃષકેતુ આદે સુમટને, જો કંઈ છું સાવધાન. ૧૫૮
 પછે મણિવડે સહુ સર્પને, જીવાડીશ શુભ પેર;
 પછે પાછા મણિ ગ્રહી, અહિ જશે નિજ ઘેર. ૧૫૯
 અર્જુનને તું રાખજો, સહુ સુમટ સાથે માત;
 હવે માંડ જળ જૂઓ, ત્રૈલોક્યમાં વિખ્યાત. ૧૬૦
 ઉલૂપી કહે અજાણ સુત, શું વખાણે આપ;
 મહાવિષધર તણી નિદા, શીદ કરેછે પાપ. ૧૬૧
 શેષ પત્રગ પ્રોદને, મનુજ વાસવ સાય;
 જલવાન સાથે વૈર કરતાં, તુને લાજ ન થાય. ૧૬૨
 બ્રહ્મવાહન ઉચ્ચરે, સાંભળો મારી માય;
 મેં કહ્યું છે તે વચન ગિથ્યા, કદાચિત્ નવ થાય. ૧૬૩
 કુળેર વાસવ મળે યમ જો, સદશિવ વિપરીત;
 સાય થાશે સર્પને તો, હું નથી ભયભીત. ૧૬૪
 કરીશ અધુના અસુરને હું, ચક્રિત ચિત્રાકાર;
 બ્રહ્મવાહન વચન સુણીને, કહે ઉલૂપી ઉચ્ચાર. ૧૬૫
 રહે પુત્ર સહસા નવ કરો, હું કરીશ મંત્ર વિચાર;
 પુંડરીક પત્રગ મિત્ર ગારો, ચતુર મંત્રી સાર. ૧૬૬
 તેને પિતા પાસે પ્રયોજીશ, પાતાળ પેલી વાર;
 યથા તેનું ચિત્ત કરણા, યુક્ત થાશે સાર. ૧૬૭
 પુરૂષ કેરે પ્રપંચે ત્યાં, નિપજો જો કામ;

---

૧ શેષ પત્રગ પીડે, હરિ જેની સાય. પ્ર. ૧ ૨ હે પુત્ર શાને
 શ્રમ કરશે પ્ર ૨

તો કાણુ પુરુષ કષ્ટકારી, કરે જઈ સંગ્રામ.	૧૬૮
કહે જૈમિનિ સાંભજો, તે ઉલૂપી આભાસ;	
એમ પુત્રને વારી કરી, પુંડરીક તેડયો પાસ.	૧૬૯
પાર્યને જીવાડવાને, પ્રયોજ્યો પાતાળ;	
પધારો ભુજંગેંદ્ર પાસે, ગ્રહી મુજ ગલ-માળ.	૧૭૦
કર્ણભૂષણ સમરપીને, કહેજો કુંવરનું કામ;	
સમય જોઇને જોલજો, તે અહિપતિ ઉદામ.	૧૭૧
સજ્જન સંગતી સમે કે'જો, ન હોય દુર્જન ઘેર;	
જ્યમ સમર્પે મણિ તમારે, કર તથા કરવી પેર.	૧૭૨
મુજ કામ જાતાં મિત્ર તમને, હજો મારગ ક્ષેમ;	
કહે જે જઈ ઉલૂપીએ, મોકલ્યો અહીં એમ.	૧૭૩
પછે પત્રગ ઉચ્ચર્યો, એક વિચારી સુવચન;	
ત્યાં ઉલૂપીને કરેછે, આશ્વાસના રાજન.	૧૭૪
હે ઉલૂપી ! તેં મોકલ્યો હું, જાઉં શેષસદન;	
દિવ્ય મણિને આણવા, આજ્ઞાવર્તી જન.	૧૭૫
તેં અને તારે કુમારે, રાખવો પારથ એહ;	
ચિરકાળ સુધી એહતો, વણુસે નહિ જ્યમ દેહ.	૧૭૬
૧૫૨વી મધ્યે મૃતક માણસ, પિંડ પામે નાશ;	
શીઘ્રે કારજ નિપજે નહીં, જતાં રાજપાસ.	૧૭૭
બહુ કાર્ય આકુળ અવનિપતિ, ઓળખ્યા ન આવે અર્થ;	
માટે દેહ પાર્યનો ડસું, મુજ વિષ ન થાશે વ્યર્થ.	૧૭૮
તું રાખજો નિજ નાથને, જ્યમ રતિ રાખ્યો કામ;	
હવે બ્રહ્માહન ઉચ્ચર્યો, સાંભજો અહિ ઉદામ.	૧૭૯
પ્રથમથી વૃષકેતુનું, તતુ ડસો પત્રગરાજ;	
જે સમળ મારી સાથ ઝુઝ્યો, નિપાત્યો મેં આજ.	૧૮૦
યથા પાર્ય સગા સુંદર, ફરી જીવે એહ;	
મુજ પિતા એ જીવ્યા વિના, સ્થિર ન રાખે નિજ દેહ.	૧૮૧
વૃષકેતુ પારથને ડશીને, પધારો અહિરાજ;	

૧ ૧૫૨વી મધ્યે મૃતક માણસ, નાશ પામે જેહ;
શીઘ્ર કામ ન નિપજે, નહીં જતાં સંદેહ. પ્ર. ૨

- ધાર્ય કેરો પિંડ તે, પાળીશ હું અહીં આજ. ૧૮૨
- કહે જૈમિનિ પુંડરીકે, ડશ્યો પારથ દેહ;
- વૃષકેતુને ડશ્મી કરી, અહિ પરવર્થો પુનરેવ. ૧૮૩
- પ્રથમ દીકું તળ તેણે, મહા મનોહર સાર;
- કનકમય મહા મનોહર ને, પ્રલિત તર આકાર. ૧૮૪
- અવકાશ યોજન અયુતનો તે, ગણ્યો શાસ્ત્ર વિચાર;
- જ્યાં નાગ-કન્યા મનોહર, સુંદરી શોભે સાર. ૧૮૫
- વિતળ તેણે વિલોક્યું, ત્યાં કનક ચંપકવૃક્ષ;
- સુતળમાં શમડી તણાં તર, કનકનાં ફળ લક્ષ. ૧૮૬
- મહાતળમાં આમ્રતરફળ, વિવિધ વૃક્ષ વિશાળ;
- કનક મર્કત મનોહર તર, ચપળ ચંપક-માળ. ૧૮૭
- રસાતળને નિહાળીને, થયો વિસ્મય મન;
- હિંદોલ દોલા આરોહણુ જ્યાં, નાગણી ગણુ ધન્ય. ૧૮૮
- પાતાળ વળતું વિલોક્યું, જ્યાં હાટકેશ્વર ઇશ;
- ભોગાવતીને-તીર મંદિર, કમળ પૂજા શીશ. ૧૮૯
- તેને સર્પ સઘળા રતવે, નિત્ય નાગ-નારી ધાય;
- ધનવંત યૌવન હાટકેશ્વર, પૂજવાને જાય. ૧૯૦
- તે ભોગાવતીમાં નાહીને, શિવને કર્યો પ્રણામ;
- વિમળ જળ મળહારી રપરે, થયો મન ઉપરામ. ૧૯૧
- દિવ્ય તરવર લતા સુંદર, સુધા શોભિત જોય;
- નવ કુંડ અમૃતના ભર્યા, આવર્યા સર્પે સોય. ૧૯૨
- સદન દીકું શેષતું અહિ, પ્રવેશ્યો તે માંય;
- વિવિધ ચિત્ર વિચિત્ર શોભા, સદા શોભે ત્યાંય. ૧૯૩
- રતનની રચના ઘણી જ્યાં, વસે નાના જંત;
- શેષનાગે શોભતું, જેને સહસ્ર ફેણુ શોભંત. ૧૯૪
- તે મધ્ય બેઠા શેષ દીઠા, તપ્ત તેજે રૂપ;
- કર્કોટ તક્ષક નાગ મધ્યે, નિહાળ્યો નિજ ભૂપ. ૧૯૫
- મનો વાચા કર્મણા, વાસુદેવ જપતો નાગ;
- પુંડરીકે પ્રણામ કરી, કંઠ-સૂત્ર મૂક્યું પાગ. ૧૯૬
- સુતાનાં તારંક મૂક્યાં, સભામાં સાક્ષાત;

પછે ધરાધર શું પુંડરીકે, પ્રકાશી નિજ વાતઃ	૧૯૭
હે નાગ ! પન્નપતિ આવ્યો, તમારે હું શર્ણુ;	
ઉત્તૂપીએ મોકલ્યો, જેનો થયો સ્વામી મર્ણુ.	૧૯૮
શેષ એતું સાંભળીને, ઉચ્ચર્યા મુખ વાણુ;	
જે સુતા ભારીનો પતિ તે, પ્રખળ પાંડવ જાણુ.	૧૯૯
તે સવ્યસાચી શર છે, સારથી જેના શ્યામ;	
જેણે સદાશિવ સંતુષ્ટ કીધા, કરી મહાસંયામ.	૨૦૦
શિવ એને સમર્પ્યો વર, સંભળો કહું સોય;	
તુને દેવ દાનવ ન જીતે, તે વાંક્યઃ મિથ્યા ન હોય.	૨૦૧
તેનું પરાક્રમ હું લહું, તે સદા વૈષ્ણવ શર;	
તે હણ્યો કોણે કુંતિસુત, શું કૃષ્ણ મૂક્યા દૂર ?	૨૦૨
શ્રી કૃષ્ણ વિષ્ણુ જીવાડવાને, કોણ અન્ય સમર્થ;	
હું પાસ મિથ્યા મોકલ્યો છે, સુતાએ તું વ્યર્થ.	૨૦૩
ઉત્તૂપી શું અજાણી છે, કહો કારણ વાત;	
મુને વિરમય ઉપજે છે, સુણી પારથપાત.	૨૦૪
એમ સાંભળીને પુંડરીકે, ફરી કર્યો ઉચ્ચાર;	
શેષ રાજ સાંભળો કહું, પ્રથમ વાત વિચાર.	૨૦૫
ધર્મપુત્રે દ્રોણ બીજમ, હણ્યા રણમાં મુખ્ય;	
ગોત્ર સંહાર કરીને, નૃપતિ પામ્યો દુઃખ.	૨૦૬
અથ ટાળ્યા અશ્વમેધ માંડ્યો, યુધિષ્ઠિર રાજન;	
જે અશ્વ મૂક્યો તે ગ્રહ્યો, ચિત્રાંગદાને તન.	૨૦૭
હય પાળવાને પાર્થ પોતે, પધાર્યા મન શુદ્ધ;	
ખભુત્રાહન પાર્થને મણિ, નય વરતું યુદ્ધ.	૨૦૮
સુતે જાનહવી શાપ મોહ્યો, નિપાત્યો અર્જુન;	
અઘાપિ અવનિ પડ્યો છે, તુજ સુતાનો સ્વામીન.	૨૦૯
પાર્થને જીવાડવા તુજ, પાસ પ્રેર્યો હુંય;	
ઉત્તૂપીનો દૂત હું, આશા ભર્યો પણુ છુંય.	૨૧૦
ત્યમ કરો મહાનાગ જ્યમ, તારો મહિમા હોય;	
કૃષ્ણ-સેવક યુધિષ્ઠિરને, કરાવે મખ સોય.	૨૧૧

યુદ્ધમાં જીવે ગયો, જીવાડ ^૧ જાગાતાર;	
તેહ મોટા તણો વૈભવ, કરે પર ઉપકાર.	૨૧૨
દ્રવ્ય દુર્જન તણું જે, પર દ્રોહ અર્થે હોય;	
સંત સંપતવડે પાળે, સાધુજનને સોય.	૨૧૩
કહે જૈમિનિ પુંડરીકે, પ્રારથ્યો એમ શેષ;	
શેષ કહે સહુ સર્પ જોજો, દૈવનો આદેશ.	૨૧૪
પાર્થ અર્થે આપવો મેં, મણિજીવક નામ;	
એ પાળે ધન તન રાજ્ય રચના, આવશે શે કામ.	૨૧૫
જો ન જીવે અર્જુન તો, મેં સંધ્યો શે કામ;	
અમૃત અથવા મણિવડે, જીવાડવો નર નામ.	૨૧૬
જો અમૃતને એ મણિ, વૈષ્ણવને ન આવે અર્થ;	
લોભથી રાખી રહું તો, સંધ્યો તે વ્યર્થ.	૨૧૭
શ્રીકૃષ્ણ એની પાસ છે, જે કરે પીપ નિષેધ;	
પાર્થ વાહો વિષ્ણુએ જે, કરાવ્યો હયમેધ.	૨૧૮
પુંડરીક ઉતાવળો મણિ, ગ્રહી જા તે માટ;	
જીવાડય પારથ જોધને, વિષ્ણુ જન જે માટ.	૨૧૯
એતું વચન સુણી શેષનું ને, નિરખી અન્યો અન્ય;	
સર્પ સઘળા દુઃખ પામ્યા, અશુભ માની મન.	૨૨૦
તે સર્પ મધ્યે મહામતિ, ધૃતરાષ્ટ્ર ઇતિ વિખ્યાત;	
તે ધરાધરની સાથ જોલ્યો, કથાનકની વાત.	૨૨૧
દાતારને મન દોહલું, નહિ દેહ સુધી દાન;	
મુગ્યા માણસ જીવશે તે, અઘટતું રાજન.	૨૨૨
ગુરુને કૃતક્ષિ ત્યાં, મણિની નહિ ગમ્ય;	
દેવતાને મંત્રનું ત્યાં, ન આસે તારતમ્ય.	૨૨૩
વૃક્ષ પણ પોતા તણું, રોકાને ન દેખાડે મૂળ;	
જેથકી ડળને પામીએ, એ વાત છે ^૩ અનુકૂળ.	૨૨૪
સાપનું સર્વસ્વ મણિ ક્યમ, સમર્પો છો નાથ;	
જે માટ આપણને સદા, વઢવાડ તાર્ક્ય સાથ.	૨૨૫

માર્કંડેય મુનિ શાપે ગરડ, પાતાળ ના'વે અદ્ય;	
મહીતળ આણ્યો મણિ તે, ગરડ ગ્રહેશે સદ્ય.	૨૨૬
મૂળ માણસ કૃતમ્નિ ને, થશે મણિનો ગર્વ;	
વિષ-ભીત ટાળી આપણીને, સુધા લેશે સર્વ.	૨૨૭
મણિ અમૃત હીણ પન્નગ, તણા ફણીની મેણ;	
મૃગલોચની સ્ત્રી સુખે લેશે, નમાવીને ફેણ.	૨૨૮
પછે પડે સરખુ સર્પનું, ધિઃકાર જીવ્યું વ્યર્થ;	
આપણો ઉત્તમ ઠામ આ ક્યમ, જવા દેશે ^૧ પાર્થ.	૨૨૯
સ્થાનક સંપદ ગરલ જાશે, થશે એવી પેર;	
ઉદરભરી ભિક્ષુક ભુજંગને, ભમાવશે ઘેર ઘેર.	૨૩૦
મંત્રીએ મહારાજને, મતિમાન કહેવું ગુજ;	
કરો અથવા નવ કરો, ભૂપાળ સારી સુઝ.	૨૩૧
કહે જૈમિનિ સાંભળી, જનમેજય નામ નરેશ;	
પછે અહિ શું ઉચ્ચરે, એમ સાંભળીને શેષ.	૨૩૨
ધૃતરાષ્ટ્ર તારા વાક્યથી, વાંચો થકો મણિરાજ;	
મહા પુરુષ પારથ ભૂપને, હું કાં ન આપું આજ.	૨૩૩
દેશ પુરને ગામ ધરમાં, ^૨ મૂર્ખ સાથે વાસ;	
વેહેવાર વિણ પણુ કરે ઉત્તમ, અર્થ કરો નાશ.	૨૩૪
સિંધુ કે પાતાળ પાવક, મધ્ય પડવું સાર;	
પણુ કદાચિત્ કો' મૂર્ખ સાથે, ન થાશે વ્યવહાર.	૨૩૫
કીર્તિ મારી થશે મહીતળ, કરંતાં મણિ દાન;	
અર્જુનને જીવાડશે, મણિરૂપ શ્રીભગવાન.	૨૩૬
કૃષ્ણ મણિથી ઉપજે આ, ચરાચર મહાભાગ;	
જેયકી આપણુ થયા છું, ચિરંજીવી નાગ.	૨૩૭
જેને ગોપ ગોકુળ વખ્ખ સુધી, સત્યલોક સંબંધ;	
આપણા પદને પમાડ્યા, મધુસૂદને નિર્બંધ.	૨૩૮
સત્યલોકમાં ગોપે ન દીઠા, યદા બાળમુકુંદ;	
રૂદન કરતા વિધાતા શું, વદે વિણ આનંદ.	૨૩૯

ધિકાર આ વસવું વિકૃત, જ્યાં નથી જાળમુકુંદ;
 યશોદા-સુત દીકા વિના, મન નવ રહે આનંદ. ૨૪૦
 કમળથી બ્રહ્મા જણ્યા, એ વૃથા વાણી વેદ;
 હરિ-નાભિ-પંકજ પ્રકાશ્યું, જે રૂકરે પાતક બેદ. ૨૪૧
 અન્યથા અમને ન અળગા, કરે પંકજજનત;
 વચન સુણીને વિધાતાએ, સત્ય ગાની વાત. ૨૪૨
 શ્રી કૃષ્ણજી રમવા રચ્યું, નિજ સાથ ગોકુળજન;
 ગોપ ગોપી ધેનુનાં શિશું, વિરંચીએ ચોર્યાં મન. ૨૪૩
 તો શોક કુંતાજી તણો ક્યમ, ના ટાળે શ્રી વિષ્ણુ;
 વજ્રને તૃણ કરે તૃણને, વજ્રકારી કૃષ્ણ. ૨૪૪
 તે માટ મણિ મેં આપવો, અહિં ન આણવો સંદેહ;
 અન્યના ઉપકાર અર્થે, ધરે સાધુ દેહ. ૨૪૫
 તે દધીએ જણાવ્યું છે, કરી સુંદર કાર્ય;
 શેષ-વાણી સાંભળી, ધૃતરાષ્ટ્ર બોલ્યો આર્ય. ૨૪૬
 જે કૃષ્ણ રૂપી મણિ ત્યાં, જીવાડે જગદીશ;
 તો મણિ મિથ્યા મોકલો, જેથી જીવે ધશ. ૨૪૭
 જે ગરૂડથી તમને ગમે, સહુ સર્પનો સંહાર;
 તો સમર્પો મણિને પ્રભુ, હવે ન કરવો ઉચ્ચાર. ૨૪૮
 ધૃતિ શ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધનો મહિમાય;
 બબુવાહન વિજયમાં, આડત્રીશમે અધ્યાય. ૨૪૯
 (જે) અધ્યાય વિષે છે બસે, અડત્રીશ શ્લોકજ સાર;
 રત્ન કહે યત્ને કર્યો, પદ બસે જાવન ત્યાર. ૨૫૦

અધ્યાય ૩૯ મો રાગ ગાડી.

સુણી સર્પનો એ ઉપદેશ, પુંડરીક પ્રત્યે બોલ્યો શેષ;
 મેં તો માયા કીધી ધણી, માંડે કુળ નવ આપે મણિ. ૧
 બ વાહનને કે'જે જઈ, જેવી વાત અમારી થઈ;
 નાગ ન માને મારી વાણ, શો ઉપકાર કરે ખળ પ્રાણ. ૨
 મૂક્યા કેશવ સખળ સમર્થ, મણિ માગવા આવ્યો વ્યર્થ;
 અમને શું યાચે મૃતલોક, પાતાળેજ અમારું ઓક. ૩

ભ્રમ પામી પેઠા પાત્તાળ, ચરણ પાણિ વિના છું વ્યાળ;
 પુંડરીકની ત્યાં ભાગી આશ, આવ્યો બ્રુવાહન પાસ. ૪
 પારથ વીંટયો ચોદ્ધે મળી, પુંડરીક ત્યાં આવ્યો વળી;
 પડ્યો પાર્થ પટ-મંદિર તળે, કોટિ કપૂરે દીવા બળે. ૫
 ચંદન તૈલ ચરાખો કરી, ચો દિશે ધરતી સુંદરી;
 જ્યાં ઉલૂપી ચિત્રાંગદા, પાર્થ! પાર્થ! કહી રોતી તદા. ૬
 પુંડરીક આવ્યાની ધરી આશ, વિકળ વિલોકે ચારે પાસ;
 એવે આવ્યો પન્નગ-નાથ, અવિલોક્યો મણિ હીણે હાથ. ૭
 પુંડરીક ત્યાં ઉચ્ચર્યો આપ, નવ આપે મણિ કોપ્યા સાપ;
 પુત્રે આપ્યો જે ઉત્પાત, તે પાવકમાં પેસો માત. ૮
 જૈમિનિ કે' એવું સાંભળી, બ્રુવાહન કોપ્યો બળી;
 સૈન્ય સર્વ સજ કીધું સહી, આપે ઉઠ્યો હણવા અહિ. ૯
 પાર્થ રક્ષા કીધી ઘણી, ધર્મ્ય શરાસન હરવા મણિ;
 રીસે લોચન વેહેતું વાર, રૂઝુથકી ઉડે અંગાર. ૧૦
 ક્યાં છે શેષ ક્યાંહા વાસુકિ, તત્ક્ષણ મણિ આણું ત્યાંથકી;
 ક્યાં છે તક્ષક ને કઠોટ, શંખ કુલિક શું દેવી દોટ. ૧૧
 ધૃતરાષ્ટ્ર આદે જે વ્યાળ, ક્યાં જશે નાશી આ કાળ;
 ક્યમ રાખે ધન અમૃત મણિ, શી ગણના સહુ પન્નગ તણી. ૧૨
 પડ્યો ધનંજય મારો તાત, ધર્મરાય કેરો લધુ બ્રાત;
 હરિનો સેવક વિજયી વઢ્યો, મુજ આગળ ક્યમ રેશે પડ્યો. ૧૩
 મારા સુભટ સુણો નિરધાર, સર્પ ગણો સૂતરના તાર;
 અધુના પન્નગને પેખશે, મુજ બાણે બાળ્યા દેખશે. ૧૪
 મારે બાણે બેદું સોય, (અહાં) આણું ભોગવતીનું તોય.
 પિંડ પલાળું પારથ તણો, ભોગાવતીનો મહિમા ધણો; ૧૫
 અધુના સર્પ તણા જે મણિ, અબળાજન લેશે આદ્રણી;
 સંત્રામે જે માર્યા હશે, અધુના તે સર્વે જીવશે. ૧૬
 અધુના શેષ નિમિત્તે એવ, સામા આવે શંકરદેવ;
 હરિની મર્યાદા નવ ગણું, શર મૂકીને હમણાં હણું. ૧૭
 જૈમિનિ કે' જનમેજય રાય, સુણ મહાભારતનો મહિમાય;

- પાતાળે પેઠા તે બળી, સેનાની કીધી મંડળી. ૧૮
- શેષે તે બળ્યું મન માંય, કોપ્યો બબ્રુવાહન ત્યાંય;
સેવક પ્રત્યે બોલ્યો શેષ, ન્યાયે વર્જિત જે નાગ અશેષ. ૧૯
- ધૃતરાષ્ટ્ર મૂરખ દુર્જન, કોપાવ્યો જેણે બબ્રુવાહન;
નરરૂપી ધૃતરાષ્ટ્ર યથા, તેણે પુત્ર મરાવ્યા વૃથા. ૨૦
- સર્પરૂપ એણે સર્વથા, આપણુ સર્વ મરાવ્યા તથા;
હરિ-સેવકને છતે જેહ, સન્મુખ આવી રે'જો તેહ. ૨૧
- અધુના કાળાનળની જ્વાળ, ભસ્મ કરશે સાતે પાતાળ;
ભસ્મ થશે સહુ પત્રગપતિ, એવું બાસે મારી મતિ. ૨૨
- ધૃતરાષ્ટ્ર એ સામે થશે, એવું કીધું એ નિર્વશે;
જેવું બીજ આરોપે જેહ, તેવું રૂળ ભોગવશે તેહ. ૨૩
- તક્ષકને કકોટક મળ્યો, યુદ્ધ કરવા આગળ પળ્યો;
વાયક રાજાનું સાંભળી, સાપ તણી સેના નીકળી. ૨૪
- વમન કયે વિષ વાધ્યું પૂર, કુત્કારા મારંતા ભૂર;
દ્વિશત ફેણના કોપ્યા અહિ, ત્રીશત ફેણ કંપાવે મહી. ૨૫
- ફેણ ચારસેં કેરા સર્પ, ચતુરંગ સેના સંદર્પ;
ધીર વીર પત્રગ નીસર્યા, સુંદર નર રૂપે સંચર્યા. ૨૬
- ધનુષ્ય કવચ આરોપ્યાં સાર, હીસે હાથીના અસ્વાર;
મસ્તક ઉપર ઝળકે મણિ, રત્ન કનકની રચના ઘણી. ૨૭
- નાના ભાત્ય તણાં આભર્યું, વીર વિરાજે સુંદર વર્ણુ;
રથને અશ્વ તણા અશ્વાર, પાળા પળાતા કોટિ હજાર. ૨૮
- કુંડળ હાર મુકુટ બેરખા, મધ્યે મોતીના લેરખા;
સાપ સહુકો ટોળે મળ્યા, બબ્રુવાહન પ્રત્યે પળ્યા. ૨૯
- રૂંધી જેજન પંચક ભોમ, કુત્કારે ફાટંતુ વ્યોમ;
મુખમાંથી વિષ-જ્વાળ ઝરે, તાપે તણખારા નીસરે. ૩૦
- બબ્રુવાહનનું દળ બળે, ગિરિ જેવા ગજવર ખળખળે;
અવલોકી અર્જુનસુત બુધ, રક્ષા કરવા માંડ્યું યુદ્ધ. ૩૧
- નર પત્રગની સેના મળી, રણાંગણ માંહેમાંજ ભળી;
પ્રલય સમે બ્રહ્મટી ભવ તણી, કોપે જ્યમ કાંપે આફળી. ૩૨
- આતઃપર આરંભ્યું યુદ્ધ, બંને સેનાના ભડ શુદ્ધ;

ખડ્ગ બાણ બરછીના ધાય, મુશળ †ગદા ધણુકારા ધાય. ૩૩
 ઊંચાં નીચાં ઝળકે અણી, ભૂરિ ભયાનક સેના ધણી;
 બ્રહ્મા ચંદ્ર પુરંદર જોય, આકાશે અવકાશ ન હોય. ૩૪
 કોય પ્રશંસે પત્તગ-પતિ, કોઇએક અર્જુનસુતને આતિ;
 સર્પ ડશે દેહે વિષ ચરે, વિષના માર્યા માણસ મરે. ૩૫
 કાલકૂટ મહા મોઢું અસ્ત્ર, માર્યા માણસ કોટિ સહસ્ર;
 ધૃતરાષ્ટ્રે તે સેના ધણી, પાડી પાર્થના સુત તણી. ૩૬
 શસ્ત્ર અસ્ત્ર આયુધ નિર્ધાર, માર્યા વીર એકવીશ હજાર;
 નિરખી નિજસેનાનો લોપ, બ્રુવાહન વાધ્યો કાપ. ૩૭
 ધૃતરાષ્ટ્રના હયવર હણ્યા, રથના કટકા કીધા ધણા;
 સૈન્ય દુસ્તર માની ખરી, પાર્થસુત સંભારે હરિ. ૩૮
 રમરણે શર સાધ્યું તે ધડી, ધૃતરાષ્ટ્ર કીધો બોકડી;
 અર્જુનસુત શર વાગે †ધણા, પડે મણિને ભાગે ફણા. ૩૯
 પત્તગના મણિ પડતા તથા, પ્રલય સમયના તારા યથા;
 ત્યાર પછી વીંટયો રાજન, વિષધર ચોદિશ વીંટયું તન. ૪૦
 રણમાં રૂદ્ર રમંતા યથા, પાર્થનો સુત શોભે તથા;
 ફેણુથકી આવે પુત્કાર, નીરખી સેના ભસ્માકાર. ૪૧
 કોપ્યો બ્રુવાહન શૂર, ધનુષ્યે ધાર્યું અસ્ત્ર મયૂર;
 મયૂર તણી સેના સંચરે, સકળ સર્પને ભક્ષણ કરે. ૪૨
 મધુઅસ્ત્ર મૂડ્યુ મધુધાર, સકળ સાપ લીપાયા ત્યાર;
 પ્રથમ શરે છેદાયા દેહ, તે ઉપર મધ વળગ્યું તેહ. ૪૩
 પિપીલિકાનું અસ્ત્ર વિશાળ, પાર્થસુત સાધ્યું તત્કાળ;
 કીડી લાગી કાયા વિખે, રણ મૂકીને નાઠા દુઃખે. ૪૪
 ધૃતરાષ્ટ્રનું સર્વે શરીર, માંસ વિવર્જિત કીધું વીર;
 મસા ને અસ્થિ ખંડમાં, પિપીલિકા પેડી પિંડમાં. ૪૫
 †આત્મનીવત્ અસ્થિ ભેદ, આરોપાર ઉધાડયા છેદ;
 રાક્ષ કર્યા અસ્થિ માંચરે, પિપીલિકા પેસે નીસરે. ૪૬
 કીડીએ અહિ કોયો યથા, હાલી ચાલી ન શકે તથા;
 નકુળ મયૂર-શર મૂકે ધણાં, પિપીલિકા ને મધ તણાં. ૪૭

પીડાયા પત્રગના દેહ, રણુઃમૂકીને નાઠા તેહ;
 શેષનાગને સ્થાનક ગયા, આકુળબ્યાકુળ ઉભા રહ્યા. ૪૮
 હાસ્ય કરી મુખ યોડ્યા શેષ, છેઘાં દેખી અંગ અશેષ;
 તમો યુદ્ધિવંત બળિષ્ઠા શૂર, માણસથી ક્યમ ભાગ્યા ભૂર. ૪૯
 ધર્મ કામ જે કરતો હુય, મણિ આપતાં વાર્યો છુંય;
 હિતકારી ધૃતરાષ્ટ્ર રથી, શત્રુને કાં સાતો નથી. ૫૦
 એવા વીર્યના જે ધણી, તેને ક્યમ ન અપાય મણિ;
 અમૃત, માગે તો આપીએ, એનું વચન ન ઉથાપિયે. ૫૧
 સમર્થને આપવું ધન, અતિ વલ્લભ આપવું તન;
 આણુ આપ્યાં બંને નિઃકામ, રમશાન-માળા કેરો ઠામ. ૫૨
 તક્ષકાદિક સાંભળજે સહી, શીઘ્રપણે મણિ આપો જઈ;
 શત શલાકાનું સુંદર છત્ર, કુંડળ સાથ સમર્પ્યુ તત્ર. ૫૩
 રતન રચિત જે કવચ વિશાળ, પાર્યંસુતને આપું વ્યાળ;
 જ્યાં સુધી ધુન્નતા ગોટ, અવનિ આકુળ ન કરે ઓટ. ૫૪
 એવામાં આપણુ સહુકોય, (ત્યાં) જઈયે જ્યાં હરિજન હોય;
 પાંડવને મણિનું શું કામ, જેની પાસ સદા રહે શ્યામ. ૫૫
 ત્રણ લોકના દીપક દેવ, કોણ માત્ર મણિ-આભા એવ;
 યથા દુગ્ધ સાગરને માંય, અન્નદુગ્ધ શે લેખે થાય. ૫૬
 કામધેન કલ્પતરુ-કથા, નારાયણની આગળ યથા;
 આપણના ભક્ષણ માણસે, જીત્યા પત્રગ કારણુ કરશે. ૫૭
 પ્રાયશ્ચિત કરે કાંઈ આજ, મણિ આપો માધવને કાજ;
 પાર્ય પાસે કેશવ વસે, મણિપુર માધવ આજ્યા હશે. ૫૮
 નરહરિ નિકટે જશું અમો, દર્શન કરવા આવો તમો;
 મણું તણા મોચન મોરાર, ગરડાઈઠ અભય દાતાર. ૫૯
 એકવાર જો યાદવરાય, તેહ ભરે નયને નીરખાય;
 સુપર્ણ સામું જોઈ ન શકે, અળગોત્રહે અંતક તે થકે. ૬૦
 ત્યાર પછે પત્રગનો નાય, જીવનમણિ માણુક ગ્રહી હાય;
 ઉપર આવ્યો પાતાળથી, જ્યાં રહ્યો પાર્યંસુત રથી. ૬૧

અંગરને આભૂષણ ળહુ, બેટ બક્ષેરી લીધી સહુ;
 આપોપે આવીને નેટ, પાર્થસુતને કાધી બેટ. ૬૨
 જૈમિનિ કહે સાંભળજો સંત, મણિ લાગ્યા મા'રાજ અનંત;
 નાનાવિધનાં લાગ્યા ધન, પાર્થસુત સંતોષ્યું મન. ૬૩
 મણિપુરમાં આવ્યો મહીપતિ, જોતાં મન આનંદુ અતિ;
 સાંભળ્ય ભૂપતિ બાપું બેદ, ધૃતરાષ્ટ્ર મન પામ્યો ખેદ. ૬૪
 ધૃતરાષ્ટ્રની ગતિ કહું તુને, સાંભળ રાજ એકે મને;
 ધૃતરાષ્ટ્ર બેઠો નિજ ઘેર, એ સુત સાથ વિચારે પેર. ૬૫
 દુઃસ્વભાવ દુર્બુદ્ધિ બાળ, તેશું વાયક બોલ્યો વ્યાળ;
 અરે પુત્ર! એ થયો અનર્થ, આપણનીજ પ્રતિજ્ઞા વ્યર્થ. ૬૬
 જીવે એ પાર્થ મહારથી, તે મુજને સુખકારી નથી;
 ધર્મરાજની કીર્તિ થશે, પાર્થસુત રણ જીતી જશે. ૬૭
 અશ્વમેધ થાશે નિર્ધાર, પાંડવશું મુજ વૈર અપાર;
 તે ઉપર શું કરવું એહ, બંને બાળક બોલ્યા તેહ. ૬૮
 મેં તો રાજ વાર્યો ધણું, હેત વિચારીને એ તણું;
 દુર્બુદ્ધિ કે' સાંભળો તાત, મૂકો શોક એ મિથ્યા વાત. ૬૯
 હું ઉભો દુર્બુદ્ધિ નામ, અધ્વર કેમ થાશે તે દામ;
 જે સ્થાનક હું ઉભો તાત, ત્યાં શાની સુકૃતની વાત. ૭૦
 બીજો જે જન્મ્યો છે તાત, દુઃસ્વભાવ મારો લઘુબ્રાત;
 પરનો ઉદય પમાડે નાશ, શોએ શું બે બાળક પાસ. ૭૧
 અમો બંધુ બે બળિયા ધણું, જેને મંદિર રહીએ ક્ષણું;
 તેને નરકે નાખું સહી, ધર્મ-મતિ ઉપજવું નહીં. ૭૨
 નરને જીવાડે અહિનાથ, તમો પધારો તેની સાથ;
 સહુથી આગળ હું સંચરું, જમને પાર્યનું શીર હરું. ૭૩
 જમને નાખું વિષમ દેશ, જ્યાં ગરડનો નહિ પ્રવેશ;
 ત્યાંથી મસ્તક જ્યારે જશે, પાર્થને ક્યમ જીવાડશે. ૭૪
 જૈમિનિ કહે સાંભળ ભૂપતિ, એવું બોલ્યો તે દુર્મતિ;
 દુઃસ્વભાવ પણ સાથે થયો, મસ્તક લેવા રણમાં ગયો. ૭૫
 વરૂની પેરે મસ્તક ગ્રહી, ઘેર ગહન વન બેઠો જમ;
 નારી ઉલૂપી ચિત્રાંગદા, સુંદર શીશ ન દેખે તદા. ૭૬

જાગે સાદે એવું કહ્યું, અરે નાથજી એ શું થયું;
 હા! હા! પાંડવ મારો ઈશ, કોણે લીધું સુંદર શીશ. ૭૭
 મહા મનોહર મસ્તક સ્વામ, ફરી ફરી લેતું હરિ-નામ;
 જૈમિનિ કે' સાંભળ ભૂપતિ, પાર્યની બે પત્ની સતી. ૭૮
 પાર્યના પગ આગળ પડી, થયો કોલાહલ ત્યાં તે ઘડી;
 સાપે કોપ સમાવ્યો યદા, બબ્બુવાહન આવ્યો તદા. ૭૯
 શેષનાગને આગળ કરી, પ્રવેશ્યો પોતાની પુરી;
 મણિ ઝીતી આવ્યો નૃપ રમ્ય, રણમંડળમાં આવ્યો ત્યમ. ૮૦
 પાર્યને જોવાને પળ્યો, એવે સોર સગળ સાંભળ્યો.
 શીર લીધું શીર લીધું કહે, કોણે કપટ કર્યું નવ લહે. ૮૧
 ખંતે જનની રેતી દીન, પાર્યનું તનુ મસ્તક હીન;
 તે દેખી મૃતકવત્ જાત, બબ્બુવાહન પૃથ્વી પાત. ૮૨
 એ કથા તો રહી એટલે, હસ્તિનાપુરની કોણ થઇ વલે;
 જોણે વેળા વિનયી વઢ્યો, રણમંડળમાં પાર્ય પડ્યો. ૮૩
 તેણે દિન રજનીમાં જાત, સ્વપ્ન નિહાળ્યું કુંતામાત;
 જાગ્યાં જનુની મન ઉઝ્યાટ, એવું સ્વપ્ન થયું શા માટ. ૮૪
 ધર્મરાય નારાયણ જ્યાંય, માંડી સ્વપ્ન નિવેધું ત્યાંય;
 મેં તો અર્જુન દીઠો અડ્યો, તૈલ તણી વાપીમાં પડ્યો. ૮૫
 જાટે બેશી વીશેવસા, પુત્ર પળાતો દક્ષિણ દિશા;
 ગોમયનું તનુ લેપન કરી, કુસુમ કણ્ઠરી માળા ધરી. ૮૬
 સખા તમારો શારંગપાણ, નયી જીવતો નિશ્ચે જાણ;
 માંડે મન દાઝે છે ધણું, કંકણ ભમ્ર સુભદ્રા તણું. ૮૭
 એવું વચન સુણી ગોપાળ, પક્ષીપતિ સંભાર્યો તત્કાળ;
 તત્ક્ષણ આવ્યો તેહ સુપર્ણ, ઉપર બેઠા અશરણશર્ણ. ૮૮
 કુંતા ભીમ તથા દેવકી, ગોપસુતા તેડ્યાં ત્યાં થકી;
 ગરૂડે બેસાડી તે ગયા, પડ્યા પાર્ય પાસે આવિયા. ૮૯
 અયુત સ્તંભશું ઉભુ કર્યું, પટ-મંદિર ભામનીએ ભર્યું;
 પાડ્યું રણ બબ્બુવાહને, દીઠું ભીમ તથા ભગવાને. ૯૦
 રાતે રત્નજ દીવા બળે, કુંડળ હાર મણિ જળહળે;

- મુકુટનિકરની ઝળકે જ્યોત, દીસે રણાંગણ ઉઘોત. ૯૧
- ચોદિશે દીસે સુદરી, મધ્યે અર્જુન દીઠા હરિ;
- વનિતા-વદન ઇંદુ આવર્યું, ૧મિત્ર તણું મુખ આંખું કર્યું. ૯૨
- તે માટે શું દીસે નહીં, ક્યહાં ક્યહાં હરિયે વાણી કહી;
- ભીમ કહે સાંભળીએ સ્વાગ, રવિ ઉદે થાશે સંગ્રામ. ૯૩
- ત્યારે પાર્થનું મુખસદ્મ, પ્રકાશ થાશે શોભા પદ્મ;
- જૈમિનિ કે' જશ પૂરે ભર્યા, ખગથી હરિ હેઠા ઉતર્યા. ૯૪
- ભીમ તથા ભામનીએ યુક્ત, અર્જુન દેખી વાણી ઉક્ત;
- અરે ધનંજય એશું થયું, કોણે માર્યો બળ ક્યાંહાં ગયું. ૯૫
- રાખો દેવકી માતા રૂવે, તથા યશોદા જનની જૂવે;
- ભીમસેન કુંતાજી કને, વારંવાર વિશોકે તને. ૯૬
- જેવે એવું બોલ્યા હરિ, ભીમસેન ઉચ્ચર્યા ફરી;
- હે કૃષ્ણ તમે પૂછો એહ, પાંચ કોણે પાડ્યો તેહ. ૯૭
- અંધકાર વ્યાપે મહી ગાય, સૂર્યને શાનો ભય ત્યાંય;
- કોણ વીર છે તે ક્યાં ગયો, જેણે મારો ઘોડો ગ્રહ્યો. ૯૮
- જેણે પાડ્યો ગાંડિવપાણુ, તેને હું મારું નિરવાણુ;
- આ કોણ બીજો પાર્થ પાસ, પડ્યો છે પામીને નાશ. ૯૯
- એની મેં એધાણી લહી, કર્ણકુંવર વૃષકેતુ સહી;
- જૈમિનિ કે' સાંભળ નૃપ મુદા, બ્રુવાહન જાગ્યો તદા. ૧૦૦
- જે જનની જાગી તત્કાળ, આગળ દીઠા દેવ દયાળ;
- દેવકી માત યશોદા જેહ, કુંતા ભીમ વિશોક્યાં તેહ. ૧૦૧
- પ્રવૃત્તને અનિરૂદ્ધ વીર, રજ્યાં યોદ્ધા માર્યોદ્ધા ધીર;
- બ્રુવાહનને સુખશીમ, એણે મળી ઓળખાવ્યા ભીમ. ૧૦૨
- ભીમ લલ્યા બ્રુવાહને, વાણી બોલ્યો દુઃખિત મને;
- મેં પુત્રે થઇ માર્યો તાત, ભીમસેન હું પાપી જાત. ૧૦૩
- સેનાનો મેં કર્યો સંહાર, મેં માર્યો વળી કર્ણકુમાર;
- એવો હું અપરાધી સદા, ભીમસેન મુને મારો ગદા. ૧૦૪
- મેં પાપીએ ખોવા પ્રાણ, એવાં વિદ્ધ કીધાં જાણ;
- શેષનાગ મુખ્ય આવ્યા અહિ, જીવનમણિને કરમાં ગ્રહી. ૧૦૫

એવે કો દુષ્ટે આચર્યું, ગારા તાત તણું શીર હર્યું;
 ૫૬ વંદુ પુરુષોત્તમ દેવ, મુજને કડણા કરજો એવ. ૧૦૬
 અકસુદર્શન ધારે કરી, માફ મસ્તક છેદો હરિ;
 પેહેલાં જોમ રાહુનું શીશ, મુર દેખતાં છેલું ઈશ. ૧૦૭
 જે કાળે જતુની નહિ પિતા, બંધવ દોષ નહિ રક્ષિતા;
 તે કાળે તમો છો સાચ, સર્વે જાણ્યા યાદવરાય. ૧૦૮
 પિતા તણો હત્યારો હું, નરકસમુદ્રે નાખીશ તું;
 ત્યાં પણ નહીં પીડાવું અમો, નયને નિર્ધ્યા છો હરિ તમો. ૧૦૯
 તમો પધારે પાવન થયા, ભાવિ નરક તણા ભય ગયા;
 મુજને વાળું મળ્યું અપાર, જીવિત દુઃખ તણો દાતાર. ૧૧૦
 તાર વૈષ્ણવ રૂપી ધન, ચોરે મેં ચોર્યું ભગવન;
 પિતામહીને પેપું નહીં, મારી માતા પ્રણામે સહી. ૧૧૧
 કુંતા ક્યમ આજુ બોલ્યાં રહે, સામો આશીર્વાદ ન કહે;
 ઇતિ ભારત અશ્વમેધ મહાન, બ્રહ્મવાહનનું આપ્યાન. ૧૧૨
 ઓગણચાળીશમો અધ્યાય, પાર્થ પાત કહ્યો જે માંય;
 રત્ન કહે યત્ને કરી કયો, શત ને નવ શ્લોકે વિરતયો. ૧૧૩

અધ્યાય ૪૦ મો રાગ ધનાશ્રી.

જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, મહા ભારત મહિમાયજ;
 ત્યાર પછી કુંતા પ્રત્યે બોલ્યાં, નાગ તણી કન્યાયજ. ૧
 હું વિષદંતી સાપણી કેરો, સાસુ હ્યો નમસ્કારજ;
 પાર્થને પગે હું વળગી, તમો ગોમતી કેરે દારજ. ૨
 સુતહત્યા પત્રગ પરહયો, ગોમતીયે જ્યમ કોયજ;
 રાજસુતાએ તમો તથા હું, પરહરી સાપણી સોયજ. ૩
 શાપરૂપ એ દડે માફ, મુખ ભાંજ કરો ચૂરજ;
 જૈમિનિ કહે સાંભળરે રાજ, જનમેજય મહા શૂરજ. ૪
 ત્યાર પછી જાએ સ્વર સુંદરી, કુંતા સરશી રોયજ;
 હા! હા! પાંડવ કહીને પડતી, યોદ્ધા સર્વે જોયજ. ૫
 નમસ્કાર કરી નારાયણને, શેષ કહે મન હરખોજ;
 ઋષીકેશ હરિ જગન્નાથ તમો, આ વિપત શું નિરખોજ. ૬

રસાતળમાં જૂડે સધજો, ધર્મરાયનો વંશજ;
 કૃપાસિંધુ ઉધર્ય કર આપી, શીઘ્ર અખિત્ર અવતંશજ. ૭
 રાજો રૂઢન કરંતા જનને, શીશ ન દીસે રવામજ;
 ક્યાંહાં ગયું મરતક મહારથીનું, હતુ આણે ઠામજ. ૮
 એ ઉપર જે કર્યું જોઈએ, તે કીજે ભગવાનજ;
 પત્રગપતિનું વચન મુણીને, બોલ્યા ચિણ્ણ વચનજ. ૯
 સર્વે કો' સાંભળજો બાઈઓ, બોલું વાત વિચારજ;
 જે હું જન્મ લગી બ્રહ્મચારી, ભૂતળમાં નિરધારજ. ૧૦
 તેણે પુણ્યે પાર્યનું શ્રેય, આવી પડજો આંચજ;
 હરનારાનું શીર છેદાજો, મારે વચને ત્યાંચજ. ૧૧
 જૈમિનિ કે' શીર હરતા વિષધર, તત્ક્ષણ પામ્યા મર્ણજ;
 પાર્યનું મરતક આવી પડ્યું, મણિપુર હરિને ચર્ણજ. ૧૨
 શેષનાગ પાસેથી હટ્ટિયે, મણિ લીધો કર માંચજ;
 કૃષ્ણ કહે શિવ વચન અમો પણ, ઓલંધ્યું નવ જાણજ. ૧૩
 શંકરને પ્રસાદે પારથ, પુનરપિ જીવન પામેજ;
 તે માટે એના ઉર ઉપર, મણિ મૂકું દુઃખ વામેજ. ૧૪
 પેહેલો કર્ણકુંવર જીવાકું, વળતો અર્જુન શરજ;
 અધુના ઉઠય અરે વૃષકેતુ, મણિ મૂક્યો તુજ ઉરજ. ૧૫
 જૈમિનિ કહે મણિ મૂકતામાં, કર્ણકુંવર શીર સોયજ;
 ઘડ સંગાથે આવી વળગ્યું, લોહચુંપકવત્ જોયજ. ૧૬
 કૃષ્ણ! કૃષ્ણ! કેશવ હરિ કે'તો, રણમંડપથી ઉઠયોજ;
 રહે રહે ઉભો જમ્બુવાહન, એમ કહીને ત્રુઠ્યોજ. ૧૭
 હર્ષચુંબન કીધું કૃષ્ણે, પાંચ પડયો વૃષકેતુજ;
 ત્યાર પછી તેની તે વિધિયે, ઉઠ્યો અર્જુન હેતુજ. ૧૮
 યથા જીવ માયાએ વા'યો, યોગ સંબંધે જાગ્યોજ;
 સંવ્યસાત્મી તે સર્પે દીઠો, મનનો સંદેહ જાગ્યોજ. ૧૯
 પાર્થ ઉપર સુરવર વરસે, કુસુમ તણા વરસાતજ;
 નાના વિધિના શંખ વગડે, આનંદ ઉત્સવ જાતજ. ૨૦
 કુંતા કેશવ આનંદાં સહુ, ને ચોદે કર્ષા પ્રણામજ;

- નમસ્કાર કરતો સહુ કોને, ઘૂષકેતુ તે ઠાગજી. ૨૧
- મણિપુરમાંથી પ્રવૃન્નાદિક, મળ્યા પરસ્પર શ્વરજી;
કુંતા બીમ વિશ્વેશ્વર્યાં તેણે, ઉદયો આનંદ પૂરજી. ૨૨
- બ્રુવાહન પુરમાં પેઠા, હરિની પાછળ સોયજી;
નાના વિધનાં વિત્ત સમર્પે, નગર લોક સૌ કોયજી. ૨૩
- છાસઠ બાવે જીવન ચિતર્યો, નાચે નરને નારજી;
ગજને હય હિસારવ કરતા, ધ્વજ તણો નહિ પારજી. ૨૪
- રાય-ભવનની રચના દેખી, વિસ્મય પામ્યા તેહજી;
મુઃતાશ્વળ ચતુશ્કે બેઠા, અચ્યુત અર્જુન બેહજી. ૨૫
- હસ્તીની અંખાડીમાંથી, ઉતરિયા અર્જુનજી;
બ્રુવાહન સભામાં સ્થાપી, બોલ્યો વીર વચનજી. ૨૬
- વીર કહે સાંભળજે વિજયો, લાજ ન ધરવી ધનજી;
સૈન્ય હણ્યું હું પુત્રે જીત્યો, એમ ન આણો મનજી. ૨૭
- સર્વથકી જગ ઈચ્છા કરવી, પુત્રથકી ત્યાં હારજી;
ગંગાજીને શાપે મોહ્યા, પડ્યા પ્રભુ નિરધારજી. ૨૮
- પુનરપિ કૃષ્ણ પ્રસાદે પેખો, પુત્ર સમૃદ્ધિ સારીજી;
ચિત્રાંગદા પત્નીને પેખો, અન્ય ઉલૂપી નારીજી. ૨૯
- બ્રુવાહનને બોલાવો, તમથી પામ્યો લાજજી;
અર્ભકનું ઉપાર્યું અર્જુન, લ્યો સધળું આ રાજજી. ૩૦
- વાસુદેવજી અર્જુનને તમે, શીખાગણ દો આગજી;
કુંતા અર્જુન બ્રુવાહન, કરીએ કૃષ્ણ મેળાપજી. ૩૧
- દેવકી બીમ યશોદા મેળો, એ પરિવાર પનોતોજી;
નીચે વદને વીર રહ્યો તે, પિતા પ્રત્યે નથી જ્ઞેતોજી. ૩૨
- તજવા ઈચ્છે આપણનું તનુ, તાત વધે અપરાધજી;
જૈમિનિ કહે સાંભળ હે રાજા, જનમેજય મહાસાધજી. ૩૩
- ત્યાર પછે આપણને આસન, સ્થાપ્યા અર્જુન કૃષ્ણજી;
બ્રુવાહન તાત પ્રત્યે પછે, પૂછે કાંઈ એક પ્રશ્નજી. ૩૪
- હું તો તાત હિમાચળ જામણ, પાડીશ મારો દેહજી;
અન્ય ઉપાયે પાતક ન પજો, પિતા વધ દત્ત જ્ઞેહજી. ૩૫

કૃષ્ણ-મંત્ર એ કુંતાસુત ને, ધર્મ-કામનો કારીજ;
 તેનો વધ દુઃખદાતા ગાટે, પાડીશ કાયા મારીજ. ૩૬
 ભીમ કહે સાંભળ પાર્થસુત, તારા તનનું પાપજ;
 લેશ નહિ રે' નિકટે નિરખ્યા, દેવકીનંદન આપજ. ૩૭
 યથા અમે માર્યા રણ મધ્યે, ભીષ્મપિતામહ યુદ્ધજ;
 દ્રોણ કર્ણને સંહારી હરિ, પ્રતાપે છૂટયા શુદ્ધજ. ૩૮
 તથા તુંજ જીવતવ્ય સુધી, પાવન કીધો નાયેજ;
 શોક તજીને ચાલ હવે તું, ધર્મ-તુરંગની સાથેજ. ૩૯
 હરિ આગળ મહાપાપી પાવન, તારી ગણના કોણજ;
 પંચ પાતક કરતા હરિ નામે, પાવન કીધા પોણજ. ૪૦
 ચોથા યુગમાં માણસ સર્વે, પાપે પૂરણ થાશેજ;
 નારાયણને નામે તેનાં, પાતક સધળાં જશેજ. ૪૧
 દુઃખ ક્યાંથી દીનત્વ ક્યાંથી, શાની ભીત્ય પ્રમાણીજ;
 સહજ સ્વભાવે જેની જીવહા, કૃષ્ણ! કૃષ્ણ! કહે વાણીજ. ૪૨
 જૈમિનિ કે' તે કૃષ્ણે કીધો, વૈર શોક વિણ બોધજ;
 પ્રબોધ્યા ૧સંબોધ્યા પોખ્યા, મણિપુર આવ્યા ચોધજ. ૪૩
 નાનાવિધ વાજીત્ર વગડે, બહુ વિધ દેતા દાનજ;
 પાર્થસુત યુદ્ધ તણો વિસ્મય, જેના મનમાં મહાનજ. ૪૪
 કર્ણકુંવરને કૃષ્ણ વખાણે, શેષ નાગની સાથેજ;
 પછે પાંચમે દિવસે ધોડો, છોડ્યો વૈકુંઠનાથેજ. ૪૫
 કુંતાજ વધુ સાથે સુખિયાં, સુતના સુતને ઘેરજ;
 ગાયન ગાન કરે નટ નાચે, રાચે રૂડી પેરજ. ૪૬
 બબ્બવાહન અર્જુન પ્રત્યે, અંતઃપુરમાં પેશીજ;
 મોદ સહિત માધવજ બોધ્યા, ઉત્તમ આસન બેશીજ. ૪૭
 પાર્થ તારા સુતને જીવને, રજા ભીમ હું હખ્યાજ;
 પંચ રાત્ર પ્રાધૂર્ણ્ય પૂરણ, ધીર ધનંજય નિખ્યાજ. ૪૮
 ભીમસેન ને કુંતામાતા, તથા યશોદા સાથજ;
 અન્ય ઉલૂપી સાથ પધારો, જ્યાં છે ગજપુર-નાથજ. ૪૯
 ચિત્રાંગદા પણ સાથ પધારે, નાનાધન લે પાસેજ;
 અધ્ધરનો આરંભ કરવો, મારી મતિ એમ બાસેજ. ૫૦

આપણુ પાપે યુધિષ્ઠિર રાજ, કરશે અતિશે ચિંતાજી;
 અમો તમેને બ્રહ્મવાહન, વૃષકેતુ બળવંતાજી. ૫૧
 હંસધ્વજ આદે સહુ યોદ્ધા, હયની રક્ષા કરશુંજી;
 જે જે દેશ જશે એ વાજી, તેની પાછળ ફરશુંજી. ૫૨
 જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, મહાભારત સુખશીમજી;
 એવો મંત્ર કરી શ્રી કૃષ્ણે, ગજપુર પ્રેર્યા ભીમજી. ૫૩
 વનિતાને વળી વિત્ત મોકલ્યાં, ભીમસેનની સાથજી;
 અશ્વ તણું કૌતક જોવાને, સાથ રહ્યા યદુનાથજી. ૫૪
 શેષનાગ આદે સહુ પન્નગ, પાતાળે પ્રવેશજી;
 નારાયણની લાઇ આસા, પૂજ્યા અર્ચ્યા એશજી. ૫૫
 કો એક જે અર્જુનનું જીવન, હરિનું ચાર ચરિત્રજી;
 શ્રદ્ધા ધરીને સાંભળશે તે, યાશે પરમ પવિત્રજી. ૫૬
 તેને કોય સમે જનમેજય, દુષ્ટ મરુણ નહિ થાયજી;
 અર્જુનનું જીવન જે મધ્યે, માધવનો મહિમાયજી; ૫૭
 ઈતિ ભારત અશ્વમેધપર્વમાં, એ અધ્યાયે ચાળીશજી;
 બ્રહ્મવાહન વીર વિજયને, મણિપુર આંઝ્યા ઇશજી. ૫૮
 શ્લોક થયા છપન જે મધ્યે, સંપૂર્ણ આખ્યાનજી;
 રતને કહે યતે પદ કીર્ષાં, સતાવન વ્યાખ્યાનજી. ૫૯

અધ્યાય ૪૧ મો રાગ કેદારો.

જનમેજય પૂછે કથા, જૈમિનિ મુજને કહો યથા;
 હયવર ત્યાર પછી કહો ક્યાં ગયો રે. ૧
 નરનારાયણ મહાગણી, બહુ વીરે વીંટયા વળી;
 વળિ હયવર રક્ષણુનો જય ક્યમ થયો રે. ૨
 *મુજને મહા સુખ સર્વથા, તુજ સુખથી સુણુતાં કથા;
 હરિઅમૃત પાને આનંદ ઉદયો રે. ૩

ઢાળ.

આનંદ ઉદયો અમૃત પાને, ક્ષીર સમુદ્રે રનાન;
 ચંદ્રકિરણ મલયાચળ અનિલે, મળતાં મહાસુખ ભાન. ૪
 સુંદર કુસુમ સુગંધે શીતળ, મહા સુખકારી સોય;

વાસુદેવનાં સરસ ચરિત્ર સુષ્ણી, એવો આનંદ હોય.	૫
ભીમ ગયા પુઠી ભગવાને, શું કીધું નિરવાણુ;	
તે સર્વે મુજને કો' જૈમિનિ, સકળ કથા રસ જાણુ.	૬
તે નરનાં મુખ રાપ સરીખાં, જે હરિ-ગુણ નવ ગાય;	
કીટ પડ્યા તેના મુખ મધ્યે, માટે નવ બોલાય.	૭
કોણ દેશમાં અશ્વ ગયો પછે, મુજને કહો મહિમાય;	
એમ સુષ્ણી જનમેજય પ્રત્યે, ઉચ્ચર્યા મુનિરાય.	૮
મણિપુરથી મૂક્યો તે વાણ, શોભા સુંદર સાજે;	
આગળ જતાં અશ્વ નિહાળ્યો, તામ્રધ્વજ મહારાજે.	૯
રત્નપુરી મયૂરધ્વજ રાજ, મૂક્યો યજ્ઞતોખાર;	
તેની રક્ષા કરવા પ્રેર્યો, તામ્રધ્વજસુત સાર.	૧૦
તામ્રધ્વજ અર્જુનનો વાણ, મળિયા સન્મુખ સિદ્ધ;	
અન્યો અન્યે મુખ સુંધીને, સ્થિર કર્ણ સ્વર કીધ.	૧૧
હૈએ ચરણે તાડન કરતા, ધરધરતા તે ઘોટ;	
ક્રોધ કરીને કરડે ઘોડા, મુઝતાફળ સગ કોટ.	૧૨
કોણે યજ્ઞ કરવા મૂક્યો, વાંચ્યો પત્ર ત્રિધાન;	
હયવરને ઝાલીને વાંચે, બહુધ્વજ પ્રધાન.	૧૩
બણ્યો ભાવ તે પત્રજ કરો, ભૂપતિશ્રવણે સોંપ્યો;	
વચન સુષ્ણી પ્રધાન તણું ને, તામ્રધ્વજ અતિ ક્રોધ્યો.	૧૪
નરનારાયણ રાખે યદ્યપિ, તોયે મહો એ ઘોટ;	
પ્રદુમ્ન અનિરુદ્ધ હંસધ્વજ, યદ્યપિ આવે ઝોટ.	૧૫
અનુશાલ્વ વૃષકેતુ જાણ્યા, બહુવાહન સર્વ;	
એણે રાખ્યો તોય મહો હય, વીર તણે મનગર્વ.	૧૬
પોતાની સેના સજ કીધી, મુખ બોલ્યો બળવંત;	
મારે તાતે દીક્ષા લીધી, કીધા યજ્ઞ અનંત.	૧૭
અશ્વમેધ આરંભ્યો પુનરપિ, સમમ સંખ્યા જાણે;	
અશ્વમ યજ્ઞ શરો આપણીએ, મહેતાં ઘોડો આણે.	૧૮
તે મખ માધવ પામ્ય કર્યા છે, આમાં આપ્યા કૃષ્ણ;	
તે માટે સહુ સન્મુખ થાજે, માનો માફ પ્રશ્ન.	૧૯
સાવધાન થાજે સહુ શૂરા, થાશે મહા સંગ્રામ;	

તામ્રધ્વજનું વચન સુણીને, બહુલધ્વજ કહે આમ.	૨૦
તારી સેના આગળ મહીપતિ, પારથ-સેના સ્વલ્પ;	
આગળ પાછળ આછચાદી છે, ક્યહું ન દીસે અલ્પ.	૨૧
આપણુના જનપદને જાણે, બબ્બુવાહન સાર;	
પિતા તમારાને કર આપે, મુકતાણ એક ભાર.	૨૨
મયૂરધ્વજને મંદિર એનાં, મુકતાણ શે લેજે;	
તૃત્યકારણી તૃત્ય કરે ત્યાં, પુષ્પ અંજલિ પેખે.	૨૩
તે મુકતાણ પુંજ મળતાં, ખા'રી ખાર ન ખાય;	
એ સઘળું વૃતાંત લહે છે, બબ્બુવાહન રાય.	૨૪
બબ્બુવાહન પુરમાં દીસે, યુદ્ધ થયું છે સત્ય;	
અણુ સમર્થ કો પાછા ભાગ્યા, કોષ્ટ એક પામ્યા મૃત્ય.	૨૫
રનિર્ધનને વળી દુર્બળ દીસે, સૂક્ષ્મ પ્રાક્રમ સ્વાર્થ;	
અશ્વ ઝહીને એયું વઢતાં, શો થાશે પુરૂષાર્થ.	૨૬
તામ્રધ્વજ કે' સાંભળ મંત્રી, શું કરવું છે માત્ર;	
ખીજા વીર તણી મુજ આમળ, ગણના કિંચિત્ માત્ર.	૨૭
વીર ધીર છે એ બે મધ્યે, બબ્બુવાહન કર્ણકુમાર;	
નિશા વિશે નારદજી ભાખ્યું, બેતું બળ અતિ સાર.	૨૮
પાર્થને પુરૂષોત્તમ ભાખ્યા, નરનારાયણ બેહુ;	
પ્રહુમ્નને અનિરૂદ્ધ ત્રીજો, યુયુધાન છે તેહુ.	૨૯
એ સઘળા શ્રી કૃષ્ણ સરીખા, માટે થાશે યુદ્ધ;	
અર્ધચંદ્ર વ્યૂહ સેનાની, રચના કર્યું તું શુદ્ધ.	૩૦
ધંચજન્યનો નાદ કરેછે, સાંભળ શ્રી અવિનાશ;	
દેવદત્ત પાર્થનો વાજે, ગાજે અતિ આકાશ.	૩૧
અશ્વ તણે અર્થે જો આવે, યોદ્ધા આયુધ ઝાલી;	
જૈમિનિ કે' સાંભળ જનમેજય, સત્વર સેના ચાલી.	૩૨
એમ કહીને રાજા રણમાં, ઉભો ધૈર્યજ આણી;	
એને અવિનાશે અવિલોક્યો, વિઠ્ઠલ બોલ્યા વાણી.	૩૩
પાર્થ તું જો, તામ્રધ્વજને, મયૂરધ્વજનો તન;	
એણે તારો અશ્વ ઝહ્યો છે, એવું ભાસે મન.	૩૪

૧. આ લીટી પ્ર. ૧ લી માં નથી. ૨. બબ્બુવાહનપુરમાં દીસે યુદ્ધ થયું છે પાર્થ પ્ર. ૧.

એણે સ્થાનક મહા યુદ્ધ યાશે, બહુ શૂરાનો છેદ;	
એથી મૂકાવો હય જેવો, શંખાસુરથી વેદ.	૩૫
બભ્રુવાહન સૈન્યપતિને, પ્રદ્યુમ્નાદિક નાગ;	
રણુમાં ઉભા રહીને કરશે, એ સામો સંગ્રામ.	૩૬
રણભૂમિ મૂકીને જમ્બો, આપણુ યાંથી દૂર;	
એનો તાત સદા છે દીક્ષિત, રેવા-તિરે શૂર.	૩૭
શાંત જીર્ણોદય સત્યવાદી ને, જેણે જીત્યો કાગ;	
તે માટે પાર્થ એ સાગે, નવ કરવો સંગ્રામ.	૩૮
ગૃધ્રવ્યૂહ વિખ્યાત રચોને, સ્થાનક સ્થાપો વીર;	
સામા શૂરા પીડે પૂરા, તામ્રધ્વજના ધીર.	૩૯
તે સર્વે છે કાળ સરીખા, માટે વઢજો વીર;	
દારૂક સારથી રથને રાખે, હું તે પર બેશીશ ધીર.	૪૦
પાર્થ તું થાડ્યો છે મૂટે, યુદ્ધ કરીશ હું આજ;	
પુત્ર પૌત્ર પરિવાર અમારો, વેરી આણે વાજ.	૪૧
જાણું છું આવ્યો છે અધુના, શૂર તણો સંહાર;	
જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, અશ્વમેધ વિરતાર.	૪૨
એવું વચન ઉચ્ચારી અચ્યુત, આપ તણે રથ આવ્યા;	
ગૃધ્રવ્યૂહ કરી મુખ ઉભા, ભૂપતિને મન ભાવ્યા.	૪૩
વાસુદેવ રથ ઉપર બેઠા, દીઠા સર્વે ભૂપે;	
ગૃધ્ર તણી ગ્રીવા અનુશાલ્વ, વિકૃલ વદન અનુપે.	૪૪
હંસધ્વજને સાત્યકિ યાદવ, ગૃધ્ર તણી બે આંખે;	
અનિરૂદ્ધ ને પ્રદ્યુમ્નજ ઉભા, પક્ષીની બે પાંખે.	૪૫
ઘૌવનાશ્વને મેધવર્ણુ તે, પક્ષીને પગ ઉભા;	
વ્યૂહ તણી ધણી રચના કરતા, સુંદર રૂપે શોભ્યા.	૪૬
અર્જુન વીર હૃદય વિચ ઉભા, પાછળ યોધ અપાર;	
ચંચુ ઉપર બભ્રુવાહન, ખીજો કર્ણકુમાર.	૪૭
એવા વીર અપાર વિશેષ્યા, ખીજા બહુ રાજન;	
તામ્રધ્વજ આનંદે ઉભો, તેડયા શ્રી ભગવાન.	૪૮
પાર્થનો ઘોડો મેં જાણ્યો, રણુથી ચોદા જોતે;	
જે માટે મૂકાવા આવ્યા, પુરૂષોત્તમજી પોતે.	૪૯
ધીરજ રાખી પારથ કેરી, રક્ષા કરજો દેવ;	

મારો હયવર સન્મુખ આવ્યો, શે નવ ખાંધ્યો એવ.	૫૦
દેવકીસુત સાંભળ સંગ્રામે, તું જોતાં મન હીસે;	
હું સાથે વઢવા તું સમરથ, ખીજો કાઢ નવ દીસે.	૫૧
અક સુદર્શન કરધનુશારંગ, ખીજાં આયુધ ધાર;	
મુજને બીત્ય નથી આ રણમાં, દીઠા દેવમૂરાર.	૫૨
ઈતિ ભારત અશ્વમેધપર્વમાં, એકતાળીશ અધ્યાય;	
મયૂરધ્વજ આખ્યાન વિષે ત્યાં, તામ્રધ્વજ ગહિમાય.	૫૩
શ્લોક થયા જે અધ્યા મધ્યે, અડતાળીશ સંબંધ;	
રતન કહે યત્ને કરી કીધાં, ૫૬ ચોપન પ્રબંધ.	૫૪

અધ્યાય ૪૨ મો રાગ રામત્રી.

૧ એવું વચન કહીને પાર્થ કરી, વિવિધ સેના જેહ;	
તામ્રકેતુએ અર્ધચંદ્ર, શરે તાડી તેહ.	૧
ત્રણ શર હરિને હણી, પારથને રક્ષાતર બાણ;	
મહાબળિયે પછે કીધો, સિંહનાદ સુગ્ધણ.	૨
પાંચ બાણે હણ્યો દારૂક, સારથી વિખ્યાત;	
ચાર બાણે ચાર હય, ઉપની અદ્ભુત વાત.	૩
નવ બાણે સાત્યકિને હણ્યો, કૃતવર્માને ત્યહાં અષ્ટ;	
સહસ્ર બાણ પ્રવુમ્નને, મારી પમાડ્યો કષ્ટ.	૪
સહસ્ર શર અનિરૂદ્ધને, હણી ઉચ્ચર્યો ધરી ધૈર્ય;	
કહે અનિરૂદ્ધ તામ્રધ્વજને, નિરખ મહારૂ વીર્ય.	૫
સહે મહારો પ્રહાર અથવા, મૂંઝ્ય ઘોડો મૂર્ખ;	
કવણ તુજને રાખશે, હુંથકી ખીજે પુર્ખ.	૬
અનિરૂદ્ધની વાણી સુણી, ઉચ્ચર્યો રાગ વાણ;	
કામથી તું પ્રકટ્યોને, તુને પુખ્તજાણ.	૭
બાણકન્યાનો પતિ તું, કરેશ શી સંગ્રામ;	
બાણે મૂંઝ્યો જીવતો તું, ઓખા કરે ધામ.	૮
સઘ પાડીશ શરે તુજને, દેખતાં હરિ તેહ;	
હુંથકી હાવે નહીં જીવે, ઉગાર્ય તાહરો દેહ.	૯
અનિરૂદ્ધ કહે શું લવે છે, હું બાણ મૂક પોણ;	

અનુમાનમાં પ્રત્યક્ષ પંડિત, કરે વર્ણન કોણ.	૧૦
કહે જૈગિનિ અનિરૂદ્ધે પછે, બાણ મૂક્યો એક;	
પ્રલય પાવકરૂપ ભૂપતિ, હૃદય બેઠો છેક.	૧૧
સુચિત્રે પણ તેહુ બાણે, હણ્યો અનિરૂદ્ધ સિદ્ધ;	
અનિરૂદ્ધે શર આવતો તે, પાંચ કટકા કીધ.	૧૨
અનિરૂદ્ધે શર ચાર મૂકી, ચાર માર્યા ઘોટ;	
પાંચમે શર સારથીને, યદુનંદન દેતો દોટ.	૧૩
તે દેખતાં તે'ના ચોદા, હણ્યા બીજા જોડ;	
અનિરૂદ્ધે સહુ દેખતાં, દિવ્યના છેઘા દેહ.	૧૪
વન માંહે કેશુ કારમા, પ્રકૃતિમાં પ્રાટ્યાં અંગ;	
પૃથક્ કરને અંગુલિ, નખ તણો કીધો ભંગ.	૧૫
પૃથક્ પોંચ્યા વિદાર્યા, કાપતો કરનાં મૂળ;	
હૃદય કેરાં હાડ અળગાં, તથા કટિસ્થળ રથૂળ.	૧૬
શીશ છેદી હણી નાસા, નેત્ર છેઘાં હાસ્ય;	
પૃથક્ ભૂકુટી દંત દાઢી, છેદતો સવિલાસ.	૧૭
તે વીરના સૈનક સધળા, પરમાણું કટકાકાર;	
સમીરે તે રણ સાગર, માંહે પાડ્યા સાર.	૧૮
વાયુઅન્ત્રે અવનિ નિર્મળ, કરી અનિરૂદ્ધ વીર;	
રહ્યો ઉભો તે સમે, સુણુ ધરાનાયક ધીર.	૧૯
અતુર્ધિધ સેના હણીને, રહ્યો ઉભો ભૂપ;	
નિર્ધુમ્ન પાવક જેહવો, જાજવલ્યમાન સ્વરૂપ.	૨૦
કૃષ્ણસુતને કુમારે તે, તામ્રધ્વજનું તાંહે;	
ત્રણુ ક્ષોણી કટક કટકા, કર્યું તે રણ ગાંહે.	૨૧
વળી ત્યહાં બહુ સેન માર્યું, સાયકે સર્વાંગ;	
બળે બળિયા સર્વ કાર્મુક, દીપ દગ્ધ પતંગ.	૨૨
ગયા વનમાં બાણ જાણે, બીહાવ્યા મહાનાગ;	
હણ્યાહય અસ્વાર રણમાં, કર્યા તિલ તિલ ભાગ.	૨૩
તામ્રકેતુ મહાભુજ, અનિરૂદ્ધ ને પ્રવીણ;	
તીક્ષ્ણ બાણે હણીને પછે, કરંતો રથ હીણ.	૨૪

૧ પંચ પંચ કટકા કીધ, પ્ર. ૧. ૨ અનિરૂદ્ધે સહુ વીરના, દિસતા છેઘા દેહ. પ્ર. ૨. ૩ અનિલ પ્ર ૨.

નેનાં ભાગ્યાં ચક્ર આંગણુ, એવો રથ આપ;	
તેહને તત્ક્ષણુ તજીને, અનિરૂદ્ધે ઝાલ્યું ચાપ.	૨૫
ઝોખાપતિએ બાણુ માર્યો, તામ્રધ્વજને તાણુ;	
રથ હીન કીધો તામ્રકેતુ, અનિરૂદ્ધે નિરવાણુ.	૨૬
રથે બન્ને થયા પાળા, કરે રણમાં ધાય;	
અનિરૂદ્ધ મૂઝાગત કરી, પછે રથે બેઠો રાય.	૨૭
પછે પાંડવ તણા પાડ્યા, વીર સૈનક ધીર;	
પ્રદુશ્નને શર પંચ મારી, વચન બોલ્યો વીર.	૨૮
મેં પરાજય પમાડ્યો છે, પ્રથમ યોદ્ધા કામ;	
મુદ્ધ ક્યાં કરતા નથી, દેવકીનંદન સ્થામ.	૨૯
હાલે જડુપતિ ને ને આલ્યો, થયું મહાર્ કાર્ય;	
પ્રી નનમેજય પ્રત્યે, જૈગિનિ બોલ્યા આર્ય.	૩૦
પછે શૂરો મહાભુજ, મહારાજ કર્ણકિશોર;	
વૃષકેતુ તેડી તામ્રધ્વજને, બાણુ માર્યો ધોર.	૩૧
વૃષકેતુએ મારી કર્યો, રથ હીણુ એવો રાય;	
બીજે રથે બેશી કરી, બાળને હણવા જાય.	૩૨
તેહ સમે ભાંજ્યો તેહ રથ, કર્ણને પુત્રે ફૂર;	
જે જે રથે બેસે નૃપતિ, કેસરી સરખો શૂર.	૩૩
તેહુ રથને છેદતો, વૃષકેતુ બુદ્ધિ ઉદાર;	
ત્રણુ શત રથ છેદ્યા, એ વિધે કર્ણકુમાર.	૩૪
કર્ણને કુંવરે યદા, વ્યાકુળ કીધો ભૂપ;	
પછે બીજે રથે બેઠો, તામ્રકેતુ અનૂપ.	૩૫
પછે બાણુ કર્યો મૂઝિંત, પડ્યો કર્ણકુમાર;	
રોગનો ગણુ યથા પીડે, પિંડને નિરધાર.	૩૬
એમ અનુશાસ્ત્ર ત્યાં, કર્યો પ્રાક્રમ હીણુ;	
એ વિધે રથયત્રી પાડ્યા, યૌવનાશ્વ પ્રવીણુ.	૩૭
સાત્યકિયે સાત બાણુ, તુરંગ તાડ્યા જયમ;	
કરે શંખસુનાદ એવે, તેહુ પાડ્યો ત્યમ.	૩૮
બાણુ બે બળમાંહે માર્યો, પાડ્યો તે કૃતવર્મ;	
સુભટ સર્વે દેખતાં તે, કર્યું અદ્ભુત કર્મ.	૩૯

- તેને શરે પડયા પુરુષ પૃથ્વી, પડયા દીસે ત્યમ;
ક્ષીણ પુરુષ પડે પૃથ્વી, નભચક્રી તે જ્યમ. . ૪૦
- પછે દીઠો આવતો તે, જબ્રુવાહન વીર;
તામ્રધ્વજ કહે તે પ્રત્યે, સ્મિત સહિત ગુણગંભીર. ૪૧
- ક્ષણ એક ઉભો રહી મુજને, પંચ મારે જાણુ;
મુને જીતે તો તજું, કર ભાર મોતી જાણુ. ૪૨
- કહે જૈમિનિ પછે, જબ્રુવાહને ધનુ તાણુ;
તામ્રદેતુ પ્રત્યે તત્ક્ષણ, પંચ મૂક્યાં જાણુ. ૪૩
- જાણુ જબ્રુવાહનના તે, કર્યા કટકા સાત;
સુચિત્રે રથ કર્યો ચૂરણ, ૧પાર્થ-સુત ઉતપાત. ૪૪
- જબ્રુવાહન પડયા પૃથ્વી, રહ્યું રણ સર્વત્ર;
અંગનાં આબ્રણ પડિયાં, યથા નભ-નક્ષત્ર. ૪૫
- મહાજળ પાતાળ બેદી, જબ્રુવાહન યોધ;
તર્ત તામ્રધ્વજે રૂંધ્યો, વિકટ વાધ્યો ક્રોધ. ૪૬
- ૨પછે આઘો રહી કહે, રહે રહે કૃષ્ણ વચન;
નિકટ નિરખી તેહને, પછે નીમીલ્યાં લોચન. ૪૭
- મૃતક સરખા થઈ પડયા, નવ કરે શ્વાસોચ્છાસ;
મૃતકને દેખી કરી જ્યમ, જંતુ પામે ત્રાસ. ૪૮
- તજી વાહન વેગળાંને, પળાતા ભૂપાળ;
૩શરે કરી ચોપાસ ઘેર્યો, હંસધ્વજ તત્કાળ. ૪૯
- ૪ભૂપને મૂકી ગયા નાસી, પોતા તણા અસ્વાર;
કો કવચ મૂકી નાસતા, કો તજી આયુધ ભાર. ૫૦
- રૂધિરના પ્રવાહ માંહે, જીડતા મોટા મીન;
વિસર્જ્ય આપાપણું, શર-માર મોઢા દીન. ૫૧
- તે કહે શું કરશે તુરંગને, પરમ પારથ રાય;
ગોત્રવધ ભયચક્રી જો જો, યગ્ન ઉત્તમ થાય. ૫૨
- ૫આપણને હાથે હણાવી, સર્વને રાજન;

---

૧ પાર્થ ક્રીનો પાત પ્ર. ૧-૩. ૨ પછે આવ્યો દેખીને, ત્યહાં વચન કહેતા જન પ્ર. ૧. ૩ તે શરે કરી તત્કાળ વેધ્યો, હંસધ્વજ ભૂપાળ. પ્ર. ૨. ૪ ભૂપને મૂકી ગયા, પોતા તણા અસ્વાર. પ્ર. ૧. ૫ આપણે હાથે હણી, પ્ર. ૨.

પુણ્ય કરશે કેટલું, જેથી થશે પાવન.	૫૩
એમ કહેતા સુભટ તે, સંગ્રામ વારંવાર;	
પછે પાર્થ વીર વેધ્યું, તેહનું બળ સાર.	૫૪
ઘતિ શ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધપર્વ મહિમાય;	
તામ્રધ્વજનો વિજય, બેતાળીસમો અધ્યાય.	૫૫
શ્લોક ને અધ્યાય વિષે, પંચાશ પૂરા ધન્ય;	
રતને કહે યત્ને કર્યો, પદ પૂર્ણ પંચાવન.	૫૬

અધ્યાય ૪૩ મો રાગ ગોડી.

ધનંજયે તામ્રધ્વજ ત્યાર, નવ બાણે માર્યો નિરધાર;	
કુંતાસુત અતિ ક્રોધે ચઢ્યો, તામ્રધ્વજ રથમાંથી પડ્યો.	૧
તામ્રધ્વજ મોટો મહારથી, બીજે રથ બેઠો ત્યારથી;	
નર ઉપર શર નાખે ઘણા, ગિરિ ઉપર બિંદુ ધન તણા.	૨
મૂકે બાણ સુભદ્રાપતિ, તામ્રધ્વજ આચ્છાદ્યો અતિ;	
પૂર્યો શંખ ધનંજય ધીર, ઉચ્ચાર્યો ઉભો રહે વીર.	૩
રાગ્નનો રથ છેલો સાર, તિલ તિલ કટકા કીધો ત્યાર;	
અશ્વ સારથી સાથે પડ્યો, તામ્રધ્વજ બીજે રથ ચડ્યો.	૪
તામ્રધ્વજ ક્રોધ્યો ત્યારથી, પાર્થનો પાડ્યો સારથી;	
અશ્વ વિદારી બોલ્યો ફરી, પાર્થ મેં માર્યા તુજ તુરી.	૫
રથ ઉપરથી પાડ્યો રથિ, અર્જુન કંચકાં જાઇશ હું યકી;	
હું તો રથ સંધાયે તુને, લેઇ મૂકે હસ્તિનાપુર કતે.	૬
તેને વચને વેધ્યો પાર્થ, પ્રકટ કરે પોતે પુરુષાર્થ;	
ધનંજયે રથ સાથે તેહ, શિયિલ કર્યો તામ્રધ્વજ દેહ.	૭
એક સહસ્ત્ર રથ રાગ તણા, પાર્થ ભૂપે બાંજ્યા ધણા;	
તોયે તામ્રધ્વજ સ્થિર થયો, રણ મૂકી નવ અળગો ગયો.	૮
પુનરપિ પાર્થ સાથે વઢ્યો, તામ્રધ્વજ રથ બીજે ચઢ્યો;	
નારાયણ નિરખતાં સહી, પાર્થ મૂર્ચ્છિત કીધો તહીં.	૯
તતક્ષણ મૂચ્છા મૂકી નરે, તામ્રધ્વજ પાડ્યો બહુ શરે;	
ત્યાર પછી તામ્રધ્વજ શરે, પાર્થ સાથે ખસ્યો રથ ખરે.	૧૦
દક્ષિણ પાસ ખસેડ્યો જાણુ, જોજન એક ધરા પ્રમાણુ;	
પાર્થનો રથ આવ્યો ફરી, તામ્રધ્વજ મૂકે શર ભરી.	૧૧
પાંડવ—પતિનો બેઠો પાણુ, અતિશે પૌરુષ કીધું જાણુ;	

- પાર્થ ત્રણ શરે કરી ધાય, રથ સરશ્યો ઉડાડ્યો રાય. ૧૨
- તામ્રધ્વજ હંચો સચ્યો, સિંહનાદ અર્જુને કર્યો; ૧૩
- રણ ગધે પારથ મહારથી, ખીજ લીધા રથ સારથી.
- સુચિત્રની મહા સેના જોહ, યમને ધામ પમાડી તેહ; ૧૪
- અર્જુનને અકળાવે રાય, સોનાને શર કરતો ધાય.
- બંને અસ્ત્ર લહે બહુ બેદ, નાના મંડળ કરતા વેદ; ૧૫
- વીર શરે તે વીંટ્યો વીર, મહારણને નવ મૂકે ધીર.
- રણ મૂકી કો નાસે નહીં, મોટું કૈતક બાસે સહી; ૧૬
- ધનંજયે બે હોણી ગણી, તામ્રધ્વજની સેના હણી.
- તામ્રકેતુએ પારથ તણી, પ્રયુત પ્રમાણે સેના હણી; ૧૭
- પરસ્પરે ઈચ્છે જીતવા, મહા દારણ રણ કરતા હવા.
- કુંતાનો સુત કોપ્યો આપ, તામ્રધ્વજનું છેલું ચાપ; ૧૮
- ધ્વજ પતાકા છેઘાં સાર, છત્ર તણા બે રાખણુદાર.
- રથનાં સાધન છેઘાં બહુ, છત્ર તુરંગમ છેઘાં સહુ; ૧૯
- સંહાર્યો રથનો સારથી, પડ્યો રાશ પરાણો સથી.
- જે જે રથ બેસે રાજન, તે તે રથ છેદે અર્જુન; ૨૦
- અતિશે લઘુલાવવતા કરી, બે સહસ્ર રથ છેઘાં પ્રરી.
- ભગ્યા રથ તામ્રધ્વજ તણા, ચારે પાસે દીસે ઘણા; ૨૧
- પાર્થ—બાણે પીડ્યું તન, ધીરજ નવ મૂકે રાજન.
- સુચિત્રનું છેલું તનુ સહુ, માંસ તણા કણુ ઉડે બહુ; ૨૨
- તામ્રધ્વજ તન કેરૂં માંસ, શર પ્રહારે ઉડે આકાશ.
- પવને પણ ઈતસીત્ અડવડે, હરિના મસ્તક ઉપર પડે; ૨૩
- એવું યુદ્ધ થયું રાજન, ત્રણ લોક મોહ્યા તે દન.
- બંને બળિયા કોપે ચઢ્યા, સાત દિવસ સુધી તે વઢ્યા; ૨૪
- રાત્ર દિવસ પોખ્યું રણ બહુ, વિસ્મય પામ્યા સુરવર સહુ.
- પાર્થનો રથ ઝાલી પાણુ, ગગન ગયો તામ્રધ્વજ જાણુ; ૨૫
- ચંચુ વિષે જ્યમ ઝાલી માંસ, શિંચાણો ઉડે આકાશ.
- શ્વર સુચિત્રે આકાશથી, પડતો મેલ્યો પારથ રથી; ૨૬
- ધ્વજ પતાકા સારથી સાથ, પડતો દીકો રથ યદુનાથ.
- આડો હાથ ધરી અવિનાશ, પડતો રથ ઝાલો પ્રકાશ; ૨૭
- મેં પાડ્યો પાર્થ રથ સાથ, નારાયણુ તેં ઝાલ્યો હાથ.

ઉત્તમ બળ છે માફે આજ, જેને સાલક યાદવરાય;
 રાજ એમ કહે જેટલે, કેશવજી કોપ્યા તેટલે. ૨૮
 મસ્તક મધ્યે મારી ગદા, હૃદયે પાટુ મારી તદા;
 બેઠું હૃદય ધરાપતિ પડ્યો, અચ્યુતની આગળ આપડ્યો. ૨૯
 પુનરપિ રથ બેઠો નિરવાણ, માધવજીને મારે બાણ;
 એ સામે હું ને તું આમ, એક સમે કીજે સંચામ. ૩૦
 એણી રીતે એ જીતાય, આજ ન દીસે અન્ય ઉપાય;
 મહાબળીઓ દેખી બૂપાળ, અર્જુન તું આ શંકા ટાળ્ય. ૩૧
 તામ્રધ્વજના બાણે હણી, જે શેના નાસે આપણી;
 બ્રુવાહત સરખો આંચ, હાર પમાડ્યો હેલા માંચ. ૩૨
 ગાંડિવના શર મૂકી તાડય, પાર્થ તું એને પણ પાડય;
 શારંગ ધનુષ્ય ચઢાવી સહી, હું પાડીશ ત્યાં સંશય નહીં. ૩૩
 એમ કહી ગોવિંદે વાણ, તત્ક્ષણ તાણી માર્યાં બાણ;
 વિષ્ણુ વકારે જે વીરને, પારથ મારે 'તે ધીરને. ૩૪
 તોય તામ્રધ્વજ નવ થકે, બંને બડને પોહોચી શકે;
 તેણે મૂક્યાં તીક્ષ્ણ બાણ, નરનારાયણ વેધ્યા જાણ. ૩૫
 મર્યાદા લોપી તેહુની, પ્રત્યંચા છેદી બેહુની;
 આનંદે ધૂલ્યાં લોચન, કૃષ્ણ પ્રત્યે ગોલ્યો રાજન. ૩૬
 જે ઈચ્છે સંપત ભોગવા, તેણે હરિને સંતોખવા;
 અર્જુનનો રથ કીધો ત્યાગ, સૂતપણું મૂક્યું મહારાજ. ૩૭
 મહારથી બીજે રથ ચઢો, વિશ્વંભર હું સાથે વઢો;
 થજો સારથી પાછા ફરી, નરને શીદ મરાવો હરિ. ૩૮
 પછે કૃષ્ણ રથ મૂકી રહ્યા, પુનરપિ પાર્થ—સારથી થયા;
 હયવર હરિયે હાકયા પછે, ધમકે ધ્રુવરી રણમાં ગચ્છે. ૩૯
 બેહુ રથ આવીને અડચા, કેશવજી અતિ કોપે ચઢચા;
 હરિએ ચાપુખ માર્યો યદા, સામે સારથી તાડ્યો તદા. ૪૦
 તામ્રકેતુએ તે નવ ગણ્યા, દશ બાણે નારાયણ હણ્યા;
 સાઠ બાણ સાંધ્યા તત્કાળ, અકળાવ્યો અર્જુન બૂપાળ. ૪૧
 છેલું છત્ર ધનંજય તણું, શત બાણે હરિ પીડ્યા ધણું;
 ત્યાર પછી અર્જુન આદ્યો, રાજનો રથ કટકા કર્યો. ૪૨
 શરે કરીને છેલ્લો રાય, દેખી નર રોમાંચિત થાય;

પારથને બાણે કરી એહ, જ્યાં જ્યાં ઉડે નૃપનો દેહ. ૪૩
 પુનરપિ આવે પારથ પાસ, આયુધ બાંધી ઉભો આશ;
 સુચિત્ર સામો આવ્યો ગણી, હરિયે ઉરમાં પાટુ હણી. ૪૪
 પદ પ્રહારે પૃથ્વીમાં પડ્યો, ઉઠીને ગજ ઉપર ચઢ્યો;
 ત્યાં રહીને મૂકે બહુ બાણ, પુનરપિ પીડ્યા નરનારાણ. ૪૫
 હરિ હય સાથ ફગાવે વઢ, પારથના રથ જેવું ચક્ર;
 મૂકી મૂઝાં પામ્યા બોધ, બભ્રુવાહન આદે ચોધ. ૪૬
 યુદ્ધ કરવા આવ્યા તે અડી, તામ્રધ્વજે પાડ્યા તે ધડી;
 એમ વઢે તામ્રધ્વજ ચોધ, માધવને મન વાધ્યો ક્રોધ. ૪૭
 ચક્રસુદર્શન સાહુ પાણુ, ઉંચે સ્વરે ઉચારે વાણુ;
 રહે રહે રાજા હવે ક્યાં જાય, તમ્રધ્વજ પુડે હરિ ધાય. ૪૮
 તેણે સ્થાનક ધ્રુજ ધરા, દેવ સહુ ભય પામ્યા ખરા;
 વારિધિ મધ્યે વાધી વેળ, સૂરજ કાંપ્યો દિશ ૧ઉઠેલ. ૪૯
 શેષ આદે અહિ બીધ્યા બળી, કાયાની કીધી કુંડળી;
 તામ્રધ્વજ ગજથી ઉતર્યો, નારાયણ સામો સંચર્યો. ૫૦
 તેણે ચક્રે તેણી વાર, સેનાનો કીધો સંહાર;
 સાત અક્ષોહિણી સેના ગણી, ક્રોધ કરીને હરિયે હણી. ૫૧
 ધૃતિ ભારત અશ્વમેધ મોઝાર, ત્રેતાળીશમો અધ્યા' સાર;
 રત્ન કહે યત્ને કરી કર્યો, પંચાશ શ્લોકે વિસર્યો, ૫૨

અધ્યાય ૪૪ મો રાગ માઝ.

જૈમિનિ કહે સાંભળ બૂપતિ, રાજા મનમાં હરખ્યો અતિ;
 નિરખી નિજસેના મારી, હર્ષ્યા મન બૂપતિ બારી. ૧
 જે કાપે ભરાયા કૃષ્ણ, તેને પૂછે બૂપતિ પ્રશ્ન;
 હણી સેના મારી જેહ, કર્યું ઉત્તમ કાર્ય તેહ. ૨
 હું તુમાં એટલો અંતરાય, હાતું દર્શન તારું થાય;
 તહારું સુદર્શન જેહ, ક્યમ મૂક્યું માધવજ તેહ. ૩
 હું મોકલ્યો તાતે આજ, અશ્વમેધને કરવા કાજ;
 મધુસૂદન રહેજો ઉભા, હું નિરખું તમારી શોભા. ૪
 તમો પાર્યનું પણ થાપ્યું, પૂર્વે નિજ સૂકૃત આપ્યું;

- અધુના ત્યમ આપો જોહ, ઘટતું છે ગોવિંદજી તેહ. ૫
- તમને હું ઝાહું છું નાથ, કર ચક્રસુદર્શન સાથ; ૬
- વળી પારથને પણ ઝાહું, મુજ તાત સમીપે આહું. ૭
- ન્યમ યત્ર વિષે યદુરાય, દેહધારી દૈવત થાય; ૮
- નૃપ બોલ્યો એવી વાણી, જમ્મ સાહ્યા સુદર્શન પાણિ. ૯
- જમણે કર હરિને સાહી, નિજ વામ ગ્રહો પદ ધાધ; ૧૦
- નિજ પાગ ધર્યો લેલાટે, પછે ધાયો પારથ વાટે. ૧૧
- કર કૃષ્ણ ગ્રહીને ધાયો, ભડ ભૂપતિ કોપ ભરાયો; ૧૨
- નિજ સહામો આવતો દેખી, પછે ધાયો પારથ દેશ્વરી. ૧૩
- હરિયે કહ્યું ધાજે ધીર, શત જાણુ ચઢાવ્યાં વીર; ૧૪
- નિરખ્યા હરિ કરમાં ઝાલ્યા, ધણા મારે પારથ બાલા. ૧૫
- તામ્રકેતુએ તત્ક્ષણ તાડ્યો, પદ પ્રહારે પાર્થ પાડ્યો; ૧૬
- એકે હાથે જનારદન, કર ખીજે ગ્રહા અર્જુન. ૧૭
- બેહુ યોધા ગ્રહા તે સ્થળ, એવે કૃષ્ણે ક્રોધું જળ; ૧૮
- મયૂરધ્વજનો સુત સોય, પૃથ્વી પર પાડ્યો હોય. ૧૯
- પડતામાં નરહરિ તેહ, ભડે મોહ પમાડ્યા બેહ; ૨૦
- ફરી ઉઠ્યો ભૂપતિ સોય, પૃથ્વીતલ સહાયુ જોય. ૨૧
- એવે દીઠા બે હય રાય, નિજ નગરી પ્રત્યે જાય; ૨૨
- વઢતામાં વાઢ્યા જોહ, ભડ સાથે લીધા તેહ. ૨૩
- નૃપ આવ્યો નિજ વાસ, મયૂરધ્વજ કેરી પાસ; ૨૪
- જહુ દિવસે આવ્યો જાળ, મન આનંદ પામ્યો રાય. ૨૫
- પુર બહાર રહ્યા તે નૃપ, જ્યહાં યત્ર તણો મંડપ; ૨૬
- નિજ અર્ભક દીઠો આવ્યો, જળે બેહુ તુરંગમ લાવ્યો. ૨૭
- હશી બોલ્યો ભૂપતિ વાણી, નિજ પુત્ર પ્રત્યે હિત આણી; ૨૮
- મયૂરધ્વજ કહે સુત વેલો, આવ્યો એક સંવત્સર પલો. ૨૯
- આ ખીજે કેનો વાજ, તે ક્યહાંયકી ગ્રહો શુભ સાજ; ૩૦
- મયૂરધ્વજને કર શૃંગ, મૃગચર્મ વિરાજે અંગ. ૩૧
- મખ દીક્ષાનો પ્રતિપાળ, નમી બોલ્યો તે શું જાળ; ૩૨
- જે ભૂપ યુધિષ્ઠિર વેધ, તેણે આરંભ્યો અશ્વમેધ. ૩૩
- હય રક્ષણ કરવા કાજ, મોકલ્યા અર્જુન મહારાજ; ૩૪
- તેની સાથે શ્રી ભગવાન, ખીજા યોધા મહા જળવાન. ૩૫

- તે અશ્વ અમો અવિલોક્યો, આપણે અશ્વે પાણ રોડ્યો;
નૃપ બબુલાહન સાથ, હયને રાખે તે હાથ. ૨૧
- ત્યાં યુદ્ધ થયું હોય જેવું, પ્રધાનને પૂછો તેવું;
મેં યુદ્ધ કર્યું જે તાન, બહુલધ્વજ કહેશે વાત. ૨૨
- એમ સાંભળીને હિત આણી, બહુલધ્વજ બોલ્યો વાણી;
પ્રદ્યુમ્ને માંડી ધીર, બળવાન વઢ્યા તે વીર. ૨૩
- તુજ પુત્રે પાડ્યો તેહ, નરનારાયણ ત્યાં બેહ;
હરિપાર્થ પુત્રે પાડ્યા, મૂર્છાગત તેહ પગાડ્યા. ૨૪
- પછે આફણીએ બે ઘોડા, આપણા પુર પ્રત્યે ઘોડા;
તામ્રધ્વજ તેહની પૂઠી, આફણીએ આવ્યા ઉઠી. ૨૫
- પછે મૂર્છા મૂક્યા પૂઠી, હરિ અર્જુન ગયા ઉઠી;
શું કીધું પાર્થ કૃષ્ણ, તે નવ જાણું હું પ્રશ્ન. ૨૬
- અમો આવ્યા કુશળી ક્ષેમ, બે અશ્વને આણ્યા એમ;
પ્રધાન તણી સુણી વાત, ઉચરે મયૂરધ્વજ તાત. ૨૭
- કરી એહ અકારજ કામ, સુત આવ્યો આણે કામ;
હરિનો હય શાને સાહો, હા હા હાવે હું વાહો. ૨૮
- વશ આવ્યા હરિ અર્જુન, તજી મૂક્યા મૂખં તન;
આ અશ્વચક્રી શું યાશે, મહારે મન એવું બાસે. ૨૯
- સુત શત્રુ કેરી પેય, ક્યમ આવ્યો મહારે ઘેર;
એને દીઠા દેવ નાદાન, મધુસૂદન શ્રી ભગવાન. ૩૦
- અર્જુન મળ્યા વનમાળી, ક્યમ આવ્યો તું તે ટાળી;
જ્યમ અગળા કોષ અભાગી, નિજ સ્વામી સંગે ત્યાગી. ૩૧
- દૈવાગત્ય જાયે નારી, રજનિમાં નિદ્રાકારી;
ત્યમ કીધું મહારા તન, તજ્યા પાર્થને ભગવન. ૩૨
- હાવે નિસર્થ બુંડા ભૂર, મુજ મંદિરમાંથી દૂર;
તેં તો અશ્વ ગ્રહીને આણ્યો, વન માંહે થયો સપરાણો. ૩૩
- તેં તો મૂક્યું તુલસી-વન, વિજયાનો સંગી તન;
એવો કોણ કુમુદિ જાળ, તજી મૂકે ચંપકમાળ. ૩૪
- અહૈ ધતૂર સરસ કુસુમ, ગળે માળ ગણે ઉત્તમ;

હું તો જામણ યાગ તજીને, વેગળા હયને વરજીને.	૩૫
તું કહે તે સ્થાનક પર્મ, જ્યહાં પાર્થને પરબ્રહ્મ;	
કહે જૈમિનિ સાંભળ રાય, ગદાભારતનો મહિમાય.	૩૬
કરી નિશ્ચય એવી પેર્ય, સ્ત્રી સાથ રહો નૃપ ઘેર;	
કરે કેશવની મન ઈચ્છા, નિજ પુત્રની નિર્ભરસા.	૩૭
હરિ મણિપુર પામ્યા બોધ, વળી જાગ્યા ખીમ યોધ;	
કહે અર્જુન સાંભળો હરિ, ક્યહાં ગયો આપણો તુરી.	૩૮
ક્યહાં ભૂપ ગયો તે નાશી, મુજને લેધ જાતે પાસી;	
કહે કૃષ્ણ સુણો અર્જુન, એવું ભાસે મહારે મન.	૩૯
હય રતનપુરી પાસે જાય, જ્યહાં છે મયૂરધ્વજ રાય;	
ત્યહાં આપણુ જૈયે ઉઠ, સહુ સેન પળાશે પૂઠ.	૪૦
મયૂરધ્વજ કેરૂં ધીર, તુને દેખાડું સુધય વીર;	
પછે પાર્થને ગ્રહી હાથ, નૃપ પાસ પળ્યા યદુનાથ.	૪૧
પછે પાછળ સેન ધણેરૂં, નિસર્થ નિજ પાંડવ કેરૂં;	
એવે રતનપુરી પ્રકાશ, હરિયે નિરખી નિજ પાસ.	૪૨
વળતા શ્રી શારંગપાણુ, અર્જુન પ્રત્યે બોલ્યા વાણુ;	
નૃપનું મન જો જો મિત્ર, વળી જો જો ચાર ચરિત્ર.	૪૩
હું છળવા આગ્યો અત્ય, તોહે નહીં છાંડે સત્ય;	
હું તો કરવા તાહરૂં કામ, વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ યાદશ આમ.	૪૪
તુજને કરૂં બાળક રૂપ, જર્ઠ યાચિશ અર્થ અનૂપ;	
મુજ સાથે આવ્ય નરેશ, કરીએ પુરમાં પ્રવેશ.	૪૫
રજનીમાં રાખે જન, ત્યહાં કીજે ગામ ગમન;	
કહે જૈમિનિ સાંભળ બૂપ, હરિ અર્જુન રૂપ અનૂપ.	૪૬
પુર મધે પેઠા સોય, નરની નિશ્ચયો જોય;	
નિદ્રાભર સૂતા લોક, રજનીમાં આમ અશોક.	૪૭
પરમેશ્વર પારથ દોય, નર નાર તણી એણા જોય;	
હરિયે નિરખ્યાં નરનારી, રજનીમાં નિદ્રાકારી.	૪૮
અન્યો અન્યે કૌતુક કરતાં, વચને કરી મન હરતાં;	
કોઇ કામી કેરી નારી, શશિદીપે દિસે સારી.	૪૯
તેહનું મુખ ઝાલીને હાથે, પતિ બોલ્યો આનંદ સાથે;	

- સુણ્ય સુંદરી પંકજનયની, મુજને મહા મંગળદયની. ૫૦
 અવિષોકું તારું અંગ, ઉપજે નહીં તેવો રંગ;
 જેવું લોચન કૃષ્ણ નિહાળી, ઉપજે મન આનંદ વાલી. ૫૧
 પતિ પ્રત્યે પ્રિયા કહે પ્રશ્ન, મુજ લોચન દીડા કૃષ્ણ;
 રતિકાળે કૃષ્ણજ બાવ્યો, હવે મોક્ષ સમીપે આવ્યો. ૫૨
 કહે સ્વામી સાંભળ યાજ, મુજ મસ્તક વાંકા વાળ;
 કર વામે સાચા સોય, તો મોક્ષ મુને ક્યમ નોય. ૫૩
 કહે નારી સાંભળ નર, તું મૂઝ્ય મારો અધર;
 કુચમંડળ બેદ ન ભર્તે, રતનમંડળ સાર સુવર્ત. ૫૪
 સુવ્રત પણ યદા બેદાય, તે કાળે સળગના થાય;
 કહે પુરૂષ પ્રેમદા પ્રત્ય, મુક્તાકળ સાર સુવ્રત. ૫૫
 તેનો સંગ મૂઝ્યો સ્તન, તે માટે કર મર્દન;
 કૃષ્ણ અગ્ર જવારે થાશે, તે કાળ મને બેદાશે. ૫૬
 કહે જૈમિનિ ઉત્તમ વાણ, એમ સાંભળ્યું શારંગપાણ;
 વિચરતાં વિતી રાત, પ્રકાશ થયો પ્રભાત. ૫૭
 આવ્યા અર્જુનને અવિનાશ, મયૂરધ્વજ કેરે પાસ;
 નિરખ્યો નૃપતિ અતિ એટો, એક ઉત્તમ આસન બેટો. ૫૮
 બહુ રાજ તેહને રાખે, દ્વિજમંડળમાં શ્રુતિ ભાખે;
 કર્સ્તુરી અગર બરાસ, બહેકે બહુ મંડળ પાસ. ૫૯
 મણિમંડળ બાજટ બેટો, કૃષ્ણે મયૂરધ્વજ દીટો;
 ઇતિ અશ્વમેધ મહિમાય, સુવાળીશમો અધ્યાય. ૬૦
 કહે રત્ન સુયત્ન વિચાર, જ્યહાં બાવન શ્લોક શું સાર;
 કીધો ઉત્તમ કથા સમંધ, પદ અઠાવનનો બંધ. ૬૧

અધ્યાય ૪૫ મો રાગ રામઝી.

- જૈમિનિ બોલ્યા સાંભળ ભૂપજી, મયૂરધ્વજનું સત્ય અનૂપજી;
 દીક્ષાધારી નારી પાસેજી, બન્ને ઘોડા બાંધ્યા રાશેજી. ૧
 તે શું બોલ્યો બ્રાહ્મણ વાણજી, રાજ તુજને હો કલ્યાણજી;

ઢાળ.

- કલ્યાણ હો નૃપ તુજને, તું જાણ મુજને વિપ્ર;
 શિષ્ય સંયુક્ત યજ્ઞમંડપ, આવિયો હું ક્ષિપ્ર. ૨
 ભૂપ કહે હું થયો ઉભો, કરવા પ્રણામ;

- તમો પ્રથમ આશીર્વાદ દીધો, અઘટતું એ કામ. ૩
- નમસ્કાર કર્યા વિના જો, વિપ્ર દે આશીશ;
- તો શાષતું શું કામ છે, સાંભળો સત્ય મુનીશ. ૪
- કહે જૈમિની સાંભળો, હે જનમેજય રાજન;
- પછે હંડ પેરે વિપ્ર આગળ, પડ્યો તે જયમાન. ૫
- સદ્ય તે શ્રીકૃષ્ણજીએ, કર્યો ઉભો એવ;
- કપટ વાડવ કૃષ્ણજીને, પૂછતો પુનરેવ. ૬
- શિષ્ય સંયુક્ત ક્યાં થકી, પધાર્યા છો પૂજ્ય;
- અમો તમને શું સમર્પું, કહો સ્વામી મુજ. ૭
- કરો મારો અનુગ્રહ, હું ધન્ય ધરણી એવ;
- જે માગશે તે આપશું, એમ સુણી કહે ભૂદેવ. ૮
- દિજ આશીર્વાદ દેવો, કર્યા વિષુ નમસ્કાર;
- વિદ્યુત્તિ કાળે પ્રથમ વૃષતિ, વંદવો નિરધાર. ૯
- વૃષતિ કહે વિપ્ર મનનો, મનોરથ મુખ બાપ;
- જીવિત વા ધને કરી, પૂરીશતુજ અભિલાખ. ૧૦
- વિપ્ર કહે જે કામ આવ્યો, સુણો તે મહારાજ;
- હું ધર્મ પુરથી આવતો, સુત વિચાહ કરવા કાજ. ૧૧
- તુજ નગરમાં છે કન્યકા, દિજ કૃષ્ણશર્મા ઘેર;
- તે વિનય કરીને કન્યકા, આપશે ઉત્તમ પેર. ૧૨
- સુત સહિત હું નગર આવું, જે સમે મહારાજ;
- એવે માર્ગ માંહે મહાવનમાં, વ્યાધ મળિયો આજ. ૧૩
- હું દેખતાં તેણે મારો, ગ્રહો પુત્રજ સત્ય;
- પુત્રને મૂકાવવા મેં, કર્યો ઉદમ અત્ય. ૧૪
- ત્યારે રમ્યા મેં તૃસિંહજી પણ, ન આવ્યા નિરધાર;
- એવે સમે સિંહે હશીને, મુજ શું કર્યો ઉચ્ચાર. ૧૫
- પુત્રનું તનું પીડતો, નખવડે કરડે કાય;
- વિકાળ દાઢે પૂછડે વળી, ખીલાવતો જાય. ૧૬
- ક્રોધ આણી મનુષ્ય વાણી, ઉચ્ચર્યો જાજ ક્ષિપ્ર;
- પુત્ર પ્રત્યે વૃથા શ્રમ તું, શો કરે છે વિપ્ર. ૧૭
- મેં કાળરૂપે ગ્રસ્યો તેને, ન મૂકાવે કાય;
- નિજ શિષ્ય સાથે પધારો, દિજ જીવન ભાવે જોય. ૧૮

- વ્યાધ આગળ વાત્સ કરતાં, ઉપજે સહી શોક;
પુત્ર બીજે પ્રકટ કરજો, પમાડે પરલોક. ૧૯
- પુત્ર વિણ પરલોક નાવે, ઉચરે એમ વેદ;
વ્યાધની વાણી સુણીને, વદે વસુધાદેવ. ૨૦
- હે હરિ! મુજને ભક્ષ કર્યં, પ્રત્યક્ષ સુતને રાખ્ય;
વૃદ્ધ આયુષ્ય ક્ષીણને શું, જીવતું સુત પાખ્ય. ૨૧
- વિપ્રની વાણી સુણીને, વ્યાધ બોલ્યો વાણ;
અમો આયુષ્ય ક્ષીણ પાખે, ન હણું પરના પ્રાણ. ૨૨
- સર્પ સિંહ આદિક અમો, કાળના કિંકર કલ્પ;
તાં આયુષ્ય અધિક છે, ને પુત્ર આયુષ્ય અલ્પ. ૨૩
- તે માટ માં વચન માની, પધારો ઘેર ક્ષિપ્ર;
વ્યાધની વાણી સુણીને, વળી બોલ્યો વિપ્ર. ૨૪
- કવણ તપ દાને કરી મુજ, પુત્ર એ મૂકાય;
(ત્યારે) મુને કેસરીએ કહ્યું તે, તુને ક્યમ કહેવાય. ૨૫
- મયૂરધ્વજ પછે ઉચરે, સાંભળો વાડવ આંહી;
દેશ મહારા વિષે કો નવ, મજે પ્રાકૃત સાંધ. ૨૬
- નૃસિંહ વિના તુજ પુત્રને, કો ના મારે નિરવાણ.
ભૂપની વાણી સુણીને, વદે વાડવ વાણ. ૨૭
- મુજ કને સિંહે પ્રાર્થ્યું તે, તુજથકી છે કામ;
તે મુને તું આપીશ સહી, એમ લહી આવ્યો આમ. ૨૮
- ભૂપ કહે ભૂદેવ મુજથી, પ્રારથો શું કાળ;
મુજથકી સિંહે જે માગ્યું, તેહ આપીશ આજ. ૨૯
- ઉતાવળા મુખ ઉચરો, મુજ વચન નેત્ર અસત્ય;
એમ સાંભળીને દિજ ત્યાં, ઉચરે ભૂપતિ પ્રત્ય. ૩૦
- તમો તે ક્યમ આપશો, (મુજ) ઉચર્યું તે ક્યમ જાય;
વાંઝિયાપણું દોહણું પણ, પ્રાણથી ન રખાય. ૩૧
- જેહ સિંહે પ્રારથ્યું તેના, તમો દાતા આજ;
ધણું ઘણું વચન છે તે, સાંભળો મહારાજ. ૩૨
- તેણે મુને મહાવનમાં કહ્યું, (તો) પુત્ર મૂકું વિપ્ર;
મયૂરધ્વજ રાજ તણું, અર્ધાગ લાવે ક્ષિપ્ર. ૩૩
- તાર વૃદ્ધ તનું તે તપે દાધ્યું, ન ભાવે મુને તેહ;

રૂએ મુજને પરમપોષિત, મયૂરધ્વજનો દેહ.	૩૪
જ્યહાં લગી લાવીશ તેનું, માત્ર તું દક્ષણ;	
ત્યહાં લગી તુજ પુત્રનું હું, નહીં કરું ભક્ષણ.	૩૫
કહે બ્રાહ્મણ સાંભળો, ભૂષણ વાત અનૂપ;	
સગળ સુંદર દેહ તારો, શીઘ્ર ભેદે ભૂપ.	૩૬
તમો ઉપકારી લલ્લા હાતું, જહું કેસરી પાસ;	
વળી સિંહે કહ્યું તે, વચન કહું પ્રકાશ.	૩૭
દધીચિયે અસ્થિ આપ્યાં, કવચ આપ્યું કર્ણ;	
તથા રાજ આપશે તનુ, નહીં ગણે મન મર્ણ.	૩૮
યશસ્વિને કો સમે નવ, હોય વલ્લભ દેહ;	
રણુ વિશે વા વિપ્ર અર્થે, દેહ પાડે તેહ.	૩૯
હે વિપ્ર ! તું સુત હીન છે, તે માટે જ નૃપ પાસ;	
માગ્ય મહીપતિ પાસ તનુ, તેહ પૂરશે આશ.	૪૦
તેણે પ્રકટ કીધા ઘણા સુત, જહું કાળ કીધું રાજ;	
તુને દેખી દયાળુ નૃપ, આપશે તનુ આજ.	૪૧
દાતાર આપો ન આપો પણ, યાચવો મનકામ;	
એમ કહી પંચાનને મુને, મોકલ્યો આ હામ.	૪૨
શોક સંયુક્ત શિષ્ય સાથે, આવિયો તુજ ઘેર;	
જ્યમ પુત્ર પાછો પામીએ, નૃપ કરો એવી પેર.	૪૩
એવી કઠિન વાણી કહીને, તે થયો સઘ અલોપ;	
અર્ધ દેહ વિના નચ્યાવીશ, કહ્યું કેસરી કોપ.	૪૪
જો વિપ્ર પાછો ફરી આવે, તો ન મૂકે તુજ પુત્ર;	
એવું વચન કેસરીનું સુણીને, આવિયો હું અત્ર.	૪૫
દુઃખ રાજને કહીને, રહે દુર્બળ જન;	
યથા રામે આણી આપ્યો, વિપ્ર કરો તન.	૪૬
રધુનાથ સરખું સત્ય તારું, સાંભળ્યું મહારાજ;	
માટે હું તુજ પાસ આવ્યો, પુત્ર અર્થે આજ.	૪૭
ભૂપ કહે તમો રહો ભૂસર, સમર્પીશ મુજ દેહ;	
સહુ વિપ્ર જોતાં તમો સારું, ઉચ્ચર્યા હો એહ.	૪૮
કહે જૈમિનિ પછે ભૂપે, કયો વાર વિવેક;	
પોતા તણા પુત્રને કયો, રાજ્યનો અભિષેક.	૪૯

પછે શાલિગ્રામજળ, ગંગાજળે કૃત સ્નાન;	
તુળસીદળમાળા વિરાજે, હસિત મુખ રામન.	૫૦
સભા મંડળમાં રહીને, વિપ્ર શું બોલ્યો ભૂપ;	
એ પુત્ર અર્થે પધાર્યો છે, વિપ્ર કૃષ્ણ સ્વરૂપ.	૫૧
હું અર્ધ દેહે કંઈ પૂજી, યથા પામે તન;	
૧૫૨ મંડપમાં રહું સ્થિર, જૂઓ વાડવ જન.	૫૨
કરે કરવત ગ્રહી આવો, સગળ બળ સુતાર;	
એ સ્તંભ રોપી વિદારે, માંડે મસ્તક સાર.	૫૩
જેહને હું ધણો વલ્લભ, પુત્ર વા પરિવાર;	
તેહુ પશુ નવ કરે રદન, આ સમે નિરધાર.	૫૪
ધૃતિ શ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધપર્વ મોઝાર;	
મયૂરધ્વજ ધીરનો, પીસતાળીસમે અધ્યાય.	૫૫
સ્લોક અડતાળીશ અધ્યાય, વિષે કીધા ધન્ય;	
રત્ન કહે યત્ને કરીને, કર્યા પદ છપન.	૫૬

અધ્યાય ૪૬ માં રાગ કેદારો.

જૈમિનિ કહે સુણ્ય રાયજી, મહાભારતનો મહિમાયજી;	
સાંભળ્યું દુષ્ટ વચન રાજ તણું એ.	૧
નૃપનું વચન સાંભળીજી, મંત્રીવર કાંપ્યા વળીજી;	
આજ્ઞાણ ભય પામી કાંપ્યા ધણું એ.	૨

ઢાળ.

ભય પામી આજ્ઞાણ કહે, રેદ્રિજ કાળ સરીખો કાચ;	
કાયા પ્રાર્થવા આગ્યો છે, કાંઈએક કારણ હોય.	૩
સત્યવાદીને વાંલા અતિથિ, એવો વાડવ એશ;	
પૂર્વે જ્યમ બજિરાજ પામ્યો, વામન કરે વેશ.	૪
વિજ્ઞરૂપ એ વાડવ દિસે, અન્ય ન એવું ભાસે;	
તે સર્વે વાર્યાં ભૂપાળે, તુષ્ણી ઉભા પાસે.	૫
ત્યાર પછી રાજા આનંદો, આપ્યાં દાન અશેષ;	
બન્ને સ્તંભ વિચે જઈ ઉભો, શોભ્યો ભૂપ વિશેષ.	૬
કરકરવત જાલીને ઉભા, સામા જે સુતાર;	

રાજા કહે શીર કરવત મૂકો, વીર મા લાવો વાર.	૭
પોતાને શીર કરવત મૂક્યું, પુષ્પ સમુ સહુ જોય;	
બ્રાહ્મણનું ચર્ણામૃત લીધું, બાખ્યો ભૂપતિ સોય.	૮
મારે અર્ધ શરીરે શ્રી હરિ, સંતોષા જો આજ;	
મારા કૂળમાં જે પ્રકટે તે, કરજો દ્વિજનાં કાજ.	૯
અરે વિપ્ર ઉભો રહે માફ, ગ્રહેજો અર્ધ શરીર;	
વનમાં જન્મ સંતોષ સિંહને, અર્ધ શરીરે ધીર.	૧૦
અરે વીર બજો આકર્ષ્યો, સ્તંભે બાંધ્યો દેહ;	
ત્વરા કરો રખે રીસ ચઢાવી, જાતો વાડવ એહ.	૧૧
ધરા વિશે ધન્ય હું કર્યો છું, એણે વિપ્રે આજ;	
લોક સહુ સાંભળજો હાતું, સિંધ્યું માફ કાજ.	૧૨
પર ઉપકારે જેનું તનુ ને, ધન જાયે તો જાજો;	
આણુ ઉપકારે ઉભું રહે તો, શોક સરખું થાજો.	૧૩
તે માટે સહુ આનંદ પામે, અમને દેખી આજ;	
જૈગિનિ કહે સાંભળજો સાચુ, જનમેજય મહારાજ.	૧૪
હાહાકાર કરે સર્વે કો, નૃપને દેખી મંદ;	
ટિટોડીના ટોળાની પેરે, લોક કરે આકંઠ.	૧૫
રાજા પ્રત્યે રાણી બોલી, રાજાની પટરાણી;	
દ્વિજ આગળ આનંદે ઉભી, કુમુદતી કહે વાણી.	૧૬
અર્ધ અંગ આપે છે રાજા, બ્રાહ્મણે તું યાચ્યો;	
અર્ધાંગ હું નારી તારી, આખ્ય મુને થા સાચો.	૧૭
દિજો દાન સજીવજ રાજા, હંધું અંગ અશુદ્ધ;	
હંધું અંગ સિંહ પણુ નહીં લે, એવી મારી શુદ્ધ.	૧૮
ચોથો ભાગ સમર્પો જ્યારે, ત્યારે છેદો કાયા;	
અર્ધ અંગ માગ્યું તે સિંહે, તે હું તારી જાયા.	૧૯
પ્રાણનાથ નિરખંતાં નારી, જે કો પામે મૃત્ય;	
તે નારી ઉત્તમ ગતિ પામે, એ વાણી છે સત્ય.	૨૦
જીનું એવું વચન સુણીને, બ્રાહ્મણ બાજે સંગ;	
સિંહે એમ કહ્યું છે રાજા, નવ લાવીશ વામાંગ	૨૧
વનિતા તો વામાંગ કહાવે, તે મેં ક્યમ લેવાય;	

- દક્ષિણ ભાગ દેહનો છે તે, જો તું આપે રાય. ૨૨
 તો તું કીર્તિ પામે રાજ, સ્ત્રી આપે શો અર્થ;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, રાજ વચન સગર્થ. ૨૩
 વિપ્ર તણી વાણી સુણીને, તામ્રધ્વજ નૃપતન;
 આજ્ઞાણને નમસ્કાર કરીને, બોલ્યો વીર વચન. ૨૪
 વિપ્ર ઘટે છે તમને લેવું, સકળ કલેવર માફ;
 પુત્ર પિતામાં બેદ નહીં એ, વેદ વચન હ્રિચાર્યુ. ૨૫
 આજ્ઞાણને અર્થે મુજ તાતે, આપ્યો અરધો દેહ;
 પિતા તણાં ત્રણે રણ તત્ક્ષણ, મૂકાવે સુત તેહ. ૨૬
 તાત તણું અર્ધાગજ કહાવે, સુતનું સધળું તન;
 તરણ પુષ્ટ મુજને દેખીને, સિંહ થશે પ્રસન્ન. ૨૭
 મારો યશ થાશે મહીતજમાં, સાંભળ વાડવ વાણી;
 બીજમ રામે મહાયુધ પામ્યો, તાતવચન પ્રમાણી. ૨૮
 આજ્ઞાણ કહે તમો સત્ય કહ્યું, સિંહે બાપ્યું અન્ય;
 પુત્ર તથા પત્ની મળી નૃપનું, મસ્તક બેદે ભિન્ન. ૨૯
 દેહયજ્ઞ અળગું કરી દક્ષિણ, અંગ મગાવ્યું એમાં
 સિંહનું બોલ્યું મિથ્યા કરવા, હું તો સમરથ કેમ. ૩૦
 જૈમિનિ કહે ભૂપે સહુ વાર્યા, સ્ત્રીને સુત સહુ જોતે;
 બેહુ તણે કરકરવત આપ્યું, આનંદ આણી પોતે ! ૩૧
 ધીરજ રાખી રાજ જીવ્હા, જપતો કેશવ રામ;
 કૌતુક જોવા ઇંદ્રાદિક સહુ, આવ્યા તેણે ઠામ. ૩૨
 મહાપુરુષ પોતાને મસ્તક, કરવત મૂકે જ્યારે;
 દુઃખ પામ્યા પુરવાશી મહાજન, મૂચ્છાયા તે ત્યારે. ૩૩
 રામ ! રામ ! કહી આજ્ઞાણ પ્રત્યે, વાણી બોલ્યાં રાણી;
 આજ્ઞાણ હું ભરતાર તણું તનુ, બેદું સર્વે જાણી. ૩૪
 નૃસિંહે જ્યમ કોપ કરીને, સ્તંભ વિદાયો જ્યમ;
 હિરણ્યકશિપુ નૃસિંહે માર્યો, પતિને બેદું ત્યમ. ૩૫
 રાજ કહે સાંભળરે રાણી, મનની શંકા ટાળ;
 તારા કરમાં કરવત દેખું, એવું તો આ કાળ. ૩૬
 સંગમમાં સુખકારી જોવો, તારા નખનો પ્રાર;

કમેળ સુકોમળ કરવતદાતા, તેવો લાગે સાર.	૩૭
પુત્ર તથા પત્નીએ વળતું, કરવત વાણું શીશ;	
મયૂરધ્વજનું મસ્તક ભેંધું, જોતાં અર્જુનઘસ.	૩૮
શીર છેવે સાંભળ જનમેજય, વર્ત્યો હાહાકાર;	
વામ નેત્રમાં પાણી પ્રકટયું, આહાણુ કોપ્યો ત્યાર.	૩૯
નૃપનાં લોચન ભમવા લાગ્યાં, જોલ્યો વાડવ સોય;	
તાં ગાત્ર અહું નહોં રાગ, જોની લોચન રોય.	૪૦
દાન અભાવે દીધું પંડિત, તે ન અહે નૃપ ભે'જો;	
પુત્ર વિના મારો સ્વર્ગ મારગ, રૂંધ્યો રહેતો રે'જો.	૪૧
કેસરી મન માને ત્યાં જાળો, જાળકને ગ્રહી તેહ;	
ડાંખે લોચન રૂદન કરીને, રાગ આપે દેહ.	૪૨
ઉત્તમ વિપ્ર થઇને મેં એ, લેવાયે ક્યમ દાન;	
એવું વચન કહીને આલ્યા, પારથને ભગવાન.	૪૩
સ્વામીનું શીર ભીડી સાણું, જે કર મધ્યે આણી;	
આહાણુને જાતો દેખીને, કુમુદતી કહે વાણી.	૪૪
સત્યવ્રત દાતાર શિરોગણિ, સાંભળ સાચું રાય;	
મેં ભેદો તુજને મૂકીને, આહાણુ પાછો જાય.	૪૫
સ્વામીજી વારો વાડવને, અર્ધ દેહ દાતાર;	
વાડવ જાતાં તારી કીર્તિ, નિષ્કુળ થાશે સાર.	૪૬
રાગ કહે શીર આંખી સહાજો, સુંદરી જો જો પડતું;	
તો હું જાતા દિવને વાં, ઉચ્ચારીને ઘટતું.	૪૭
રહો રહો ઋષિજી ઉભા, સાંભળજો મુજવાણી;	
જે માટે મુજ વામ નેત્રમાં, પ્રકટ થયું છે પ્રાણી.	૪૮
દક્ષિણ અંગ અમારું આહાણુ, અર્થે આવ્યું સોય;	
વામ અંગ પૃથ્વીમાં પડશે, તે માટે એ રોય!	૪૯
તીક્ષ્ણ કરવત ધારાથી મુને, તેવી પીડા ન હોય;	
વિપ્ર વિમુખ વામાંગ્યકી, મુને કષ્ટ ધણે રોય.	૫૦
એવું વચન સુણીને નૃપનું, પરમેશ્વર પ્રસન્ન;	
અર્જુન કૃષ્ણ સ્વરૂપે થઇને, દેખાડ્યું દર્શન.	૫૧
રાગને આલિંગન દીધું, જોલ્યા શ્રી ગોપાળ;	
ધન્ય ધન્ય મયૂરધ્વજ રાગ, સત્યવંત ભૂપાળ.	૫૨

અમો અર્જુને કોટિ પ્રકારે, કરી પરીક્ષા-તારી;	
યજ્ઞ કયો મયૂરધ્વજ રાજ, સંગ સહિત સુત નારી.	૫૩
તામ્રધ્વજ તુજ પુત્રે કીધા, સગળ અમો પ્રસન્ન;	
સેન સહિત મૂર્છાંગત કીધા, વીર વિદાર્યા જન.	૫૪
મુજને દેખી દુઃખ ક્યાંહાંથી, પ્રકટે પ્રાણી માત્ર;	
મારે વચન તમો સમર્પ્યું, અર્ધ ઉત્તમ ગાત્ર.	૫૫
તારા યજ્ઞ વિષે હું યાદશ, કર્મ તણો ભોક્તાર;	
રાય યુધિષ્ઠિર કેરો ઘોડો, બીજને ગ્રહે નિરધાર.	૫૬
*જન્ને હયનો પક્ષ કરીને, જગત્ વિશે યજ્ઞ પામ્ય;	
કહેવો ભેદ શરીર તણો એ, મિથ્યા માંડ કામ.	૫૭
મયૂરધ્વજ કહે વિષ્ણુ સુણો, જે પરમ તમારું ધામ;	
શરીર મહાંડે ભેદ કરીને, અંતર આપ્યો દામ.	૫૮
બાહેર આગળ સ્વામીજીમારે, પૂરણ પરમાનંદ;	
યજ્ઞ યાગથી મુજને યાશે, કવણ ગતિ ગોવિંદ.	૫૯
તમો કહ્યું હું કર્મ કરાવીશ, તે પણ સાચું કીજે;	
હું બે હયવર પુત્ર પ્રિયા શું, મહાજન સર્વે લીજે.	૬૦
યજ્ઞ તણો કર્તા ને આ સહુ, યજ્ઞ તણો સામાન;	
હાથે ગ્રહીને હૃદયાન્તર, આરોપો ભગવાન.	૬૧
તમને પામી પુરૂષોત્તમ જો, યજ્ઞ કરું હું આજ;	
દ્વિજે બળ્યા જે વેદમંત્ર તે, મુને હસે મહારાજ.	૬૨
પાવકનો પરિતાપ તજીને, શીતે પીડયો પુરૂષ;	
શણના તણખારાનો આશય, કોણ કરે મહા મૂર્ખ.	૬૩
ગંગાજળ મૂકી તૃષાતુર, કોણ પીએ નીહાર;	
ત્વમ તમને મૂકીને માધવ, કોણ કરે કતુ સાર.	૬૪
તમને મૂકી જડપુદ્ગિ, ઘોડાને ગ્રહેશે જેહ;	
સૂર્યને પુત્રે તે સાજા, એમાં નહીં સંદેહ.	૬૫
મહારો સુત તમને તજી આવ્યો, યુદ્ધ વિશેથી દ્રોહયો;	
*મહા બાગ્યે હું પ્રીતે પામ્યો, નરનારાયણ જોડો.	૬૬

* જન્મે ઈ. ૫૬ થી તે ૬૫ સુધીની કડીઓ પ્રત ૨ માં તથા પ્રત ૩ માં નથી. * પ્રત ૧ માં ૧૦ કડીઓ વધારે છે.

૧ પુંડરિકાક્ષ નમો નમઃ તુજને, ગુરુ નમઃ પરબ્રહ્મ;	
સ્કોટિ સ્વરૂપી કૃણે બ્રહ્મગોળક, વૃક્ષ સ્વરૂપી પર્મ.	૬૭
કર્તા હર્તા પાળક પોષક, પરમેશ્વર પ્રણાગ;	
અનંત પૂર્ણને પ્રણમું, હરિ નિગમ શ્વાસકર સ્વામ.	૬૮
શ્રીધરનાથ નમો નમઃ તુજને, શેષ-શયનમાં સૂતા;	
લવણ તણા હર્તાને પ્રણમું, અકળિત રૂપ પ્રણુતા.	૬૯
યસ્ય સ્વરૂપી જ્ઞાન ગગન નમઃ, કાળ તણા ક્ષયકારી;	
સમો ધસને વેદ સ્વરૂપી, પારંપર ગિરિધારી.	૭૦
જૈમિનિ કહે એમ સ્તવન કરતાં, પરમેશ્વર પ્રસન્ન;	
પાર્થને દેખાડી ભક્તિ, મયૂરધ્વજની ધન્ય.	૭૧
રજની ત્રણ રજા નારાયણ, સંતોષ્યા કરી સેવા;	
શ્રી હરિ સાથે રાજ આલ્યો, હયબરને રાખેવા.	૭૨
કૃષ્ણ તણા કર મધ્યે આપ્યું, તનમન જીવન જોતે;	
સપરિવાર પાર્થને ભેટી, આગળ આલ્યો પોતે;	૭૩
ધૃતિ ભારત અશ્વમેધપર્વમાં, મયૂરધ્વજ આપ્યાન;	
છેતાળીશ અધ્યા' પરિપૂરણ, સાંત્યું છે વ્યાપ્યાન.	૭૪
શ્લોક થયા જે અધ્યા' મધ્યે, ચુંવોત્તર વિચાર;	
રત્ન કહે યત્ને કરી કીધાં, પંચોત્તર પદ સાર.	૭૫

અધ્યાય ૪૭ મો રાગ રામગ્રી.

કહે જૈમિનિ સાંભળો નૃપ, જનમેજય કહું તેહું;	
પછે વીરવર્મા તણા પુરમાં, ગયા ઘોડા બેહુ.	૧
અશ્વ પાછળ સેન સાથે, જાય અશરણશર્ણ;	
તે નર મધ્યે નૃપે કીધો, ધર્મ ચારે ચર્ણ.	૨
ઝજેતા દેશ માંહે મુક્તિવંતો, જમાધ જગરાજ;	
નગર સારસ્વત વિશે નર, કરે સુકૃત કાજ.	૩
ધર્માર્થ કામ ને મોક્ષ કેરા, પાર ગામી લોક;	
સ્વપ્ન મધ્યે પાપ મારગ, ન જાતા પુર લોક.	૪

૧ પુંડરિકાક્ષ નમો નમઃ, તમને ગુરુએ મન. પ્ર. ૨-૩. ૨. કોટિ સહસ્ર બ્રહ્મગોળક. પ્ર. ૨-૩.

કૃષ્ણ-અર્જુન સહિત આવે, અશ્વ રક્ષણ કામ;	
વીરવર્મા સાંભળ્યું મહા, સુભટ વર સંગ્રામ.	૫
મહા બળિયા મોકલ્યા, હથ હરવા તત્ખેવ;	
મુજ દેશ પાંડવ અશ્વ આગ્યો, ગ્રહી લાવો એવ.	૬
વચન રાજનું સુણી દળ, નિસર્થ બહુ ભાત;	
અશ્વ અર્થે નિસર્થો ભડ, પાંચ બળ વિક્ષાત.	૭
સુરભ લીલક સુભાલ કુવલ ને, સરલ નામે પ્રૌઢ;	
વીરવર્મા તણા સુત મહા, ધનુર્ધર રથરૂઢ.	૮
તે પાર્થ સેનામાં જઈ, તણ ગણ્યા સુભટ પ્રકાશ;	
બેહુ ધોડા ગ્રહી ચાલ્યા, વીરવર્મા પાસ.	૯
જેવે નૃપતિ પાસે લેછ ચાલ્યા, મહાબળિયા બાળ;	
તેવે સમે બબ્રુવાહને, બાણે હણ્યા તત્કાળ.	૧૦
શંખનાદે કર્યા બેહેશ, વામણા વર વીર;	
બબ્રુવાહન શત્રું-સેના, ગારતો ધરી ધીર.	૧૧
બબ્રુવાહન બાણ મૂકે, કનક કાંતિ વિશાળ;	
પછે ત્યાં સંગ્રામ વર્તો, બયાંનક ભૂપાળ.	૧૨
કેશ કેશે તાણાતા, ને નખે નખના પ્રહાર;	
મુઠિએ મુઠિ પ્રહાર કરતા, પડે પાળા સાર.	૧૩
રથ અચૂત જોડી તુરંગમ, રણથકી નાદા બચ;	
રૂઢકીડા સમુ રણ, વીપરીત વર્ત્યું રાય.	૧૪
બબ્રુવાહને હણ્યું દળ, સંક્રોચ પામ્યું ત્યમ;	
આગમાં નાખ્યું ચર્મ, સંક્રોચ પામે જ્યમ.	૧૫
એવે સમે સંયમિનીપતિ, યમ રાય આગ્યો ત્યાંય;	
પાર્થની સેના સકળ ક્ષય, પમાડી ક્ષણ માંય.	૧૬
ધર્મરાજે શ્વશુર અર્થે, વિદાર્યા વર વીર;	
શસ્ત્રે કરીને વિદાર્યા બહુ, ધનંજયના ધીર.	૧૭
વીરવર્મા તણા જગાત્રે, માર્યા સારા યોધ;	
નિરખી પાર્થ ઉચ્ચરે, હરિ પ્રત્યે વિનય વિબોધ.	૧૮
આ કોણ નરરૂપી અમર, મુજ કટક મારે બાણ;	

- તમ દેખતાં દળ સગળ પાડ્યું, સુણો શારંગપાણ. ૧૯
- વાસુદેવ કહે નરપતિ એ, ધર્મરાજ જાણ; ૨૦
- વીરવર્મા સુતાપતિ નિજ, નગર વાસ્યો જાણ.
- કહે અર્જુન સાંભળો હે, સ્વયં શારંગપાણ; ૨૧
- નૃપ-કન્યકાને ક્યમ ઘટે, યમરાજ વરે નિર્વાણ.
- એ અસંગત બાસે મુને, હરિ કહો કરી વિસ્તાર; ૨૨
- અર્જુનની વાણી સુણી, ઉચ્ચરે વિશ્વાધાર.
- વીરવર્મા તણી કન્યા, માલિની ધતિ નામ; ૨૩
- (તે) મનુષ્ય વરને ના વરે તે, માલિની અભિરામ.
- એક સમે પૂછ્યું પિતાએ, તે માલિનીને આમ; ૨૪
- મનુષ્ય વરને નવ ગમે તો, કવણુ વરનું કામ.
- હે તાતા મુજને સમર્પો, ધર્મરાજ વરે નિર્વાણ; ૨૫
- અવર વર રૂચે નહીં, એથકી મુજને જાણ.
- જે મરે માણસ તેહ અંત્યે, ધર્મ-મંદિર જાય; ૨૬
- ધર્મરાજને પામ્યા પછી, ^૧મુજ કીર્તિ મહીમાં થાય.
- પ્રથમ જો હું નર તણો કર, અહણુ પામું તાત; ૨૭
- પછે અડકે અમિને, માફ તનુ પશ્ચાત.
- જે માટે ખીજ પુરુષ કેરો, સ્પર્શ મુજને ન હોય; ૨૮
- તે માટે કયં બરતાર મારો, ધર્મ રાજ સોય.
- જે પિતાએ પરક્યો પતિ તે, બોળવીને નાર; ૨૯
- અવરની ઈચ્છા કરે, અજ્ઞાન વશ અવિચાર.
- તે નારીને મહા નરક નાખે, ધર્મ રાજ સોય; ૩૦
- તે માટે તે વર વર્ચે મારી, સ્વર્ગમાં ગતિ હોય.
- ત્યાં ધર્મ રાજ મુને પાળે, પાપથી નિરધાર; ૩૧
- તુને પણ મહા પુણ્ય લાગે, તરે તું દાતાર.
- જે સુતા પ્રાકૃતને સમર્પે, સુકૃતનો નહીં પાર; ૩૨
- તો દેહધારી ધર્મને, આપતાં કવણુ વિચાર.
- એ રીત્ય મેં કરવી પિતા, મારા મનની વાત; ૩૩
- એમ મનોરથ સંપૂર્ણ મારો, હશે મારા તાત.
- ઈતિ શ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધપર્વ મોઝાર;

વીરવર્મા તણું એ, આખ્યાન આદિ વિચાર. ૩૪
 જે અધ્યા' વિષે સુંદર, શ્લોક છે તેત્રીસ;
 રત્ન કહે યત્ને કરીને, કર્યાં પદ પાંત્રીસ. ૩૫

અધ્યાય ૪૮ મો રાગ કેદારો.

જૈમિનિ કહે સુણ્ય બૂપતિ, મહાભારત કરી ગતિ;
 માલિની તાત પ્રત્યે એમ ઉચ્ચરે એ. ૧
 વીરવર્મા ભૂપે સુણી, એની ગત્ય પુત્રી તણી;
 ધર્મવી યમસુકતે અતિ સ્તુતિ કરી એ. ૨

ઢાળ.

યમસુકતે ભૂપે સ્તુતિ કીધી, માલિની પણ આરાધે;
 મહા યૌવન પામી મલિની, ધર્મ તણી સ્તુતિ સાધે. ૩
 એવામાં નારદે જાણી, માલિનીની મહા ભક્તિ;
 યમ રાજ નવ જાણે જાટે, જઈ જણાવું યુક્તિ. ૪
 એનો ભાવ જણાવું જઈને, ધર્મ રાખને આજ;
 દિન દિન પ્રત્યે એહ નિગિતો, તેહ કરે શુભ કાજ. ૫
 માણસના મનની ગતિ જાણે, સર્વ ત્યહાં શુભ કાજ;
 માલિનીનું સુકૃત ક્યાં દુભે, મૂર્ખપતિ યમરાજ. ૬
 જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, મહાભારત મહિમાય;
 ત્યાર પછી નારદજી આવ્યા, યમપુર પ્રત્યે ધાય. ૭
 માલિની નામે રાજસુતાનો, સર્વ કહ્યો મહિમાય;
 રાજ ધર્મ તમો નવ જાણો, માલિની તમને ધાય. ૮
 ધર્મગતિ સત્યવ્રત સાધવી, પુણ્ય સર્ગર્પે સર્વ;
 તારે અર્થે તપ સાધે, તું પરણુ પરહરી ગર્વ. ૯
 પારકી આશા સજ્જ કરે, તે માનો મોટો સંત;
 માણસવેશ ધરીને જાળે, સેવક સાથ પળાંત. ૧૦
 વીરવર્માએ પાળ્યું પુર, તેનું સારસ્વત છે નામ;
 ચારે પાગે ધર્મ રહે ત્યાં, નિર્ભય નર અભિરામ. ૧૧
 તે નારે કરી સંયમિનીપુર, સુંદર થાશે તારું;
 નારાયણ કહે સાંભળ અર્જુન, (નારદે) વચન ઉચારું સાઈ. ૧૨
 ધર્મે નારદ પુનરપિ પ્રેર્યા, સારસ્વતપુર સાર;
 પક્ષ શુકલ વૈશાખે તેને, પરણીશ હું નિરધાર. ૧૩

એમ કહી મોકલિયા નારદ, આવ્યા ભૂપતિ પાસ;	
વીરવર્માને યમનું કહાવ્યું, વચન કહ્યું પ્રકાશ.	૧૪
રાજ્યએ મહા ઉઘમ માંડ્યો, કન્યાને પરણાવા;	
અષ્ટોત્તર શત સેવક તેડ્યા, યમરાજે પણ જાવા.	૧૫
મહાવ્રજિયા મહા મોટા વ્યાધિ, તેને આજ્ઞા આપી;	
તે સધળા રોગનો રાજા, તેડ્યો પાસ પ્રતાપી.	૧૬
સકળ રોગનો રાજા કહાવે, ક્ષય નામે પ્રધાન;	
બ્રહ્મહત્યાને પાપે પ્રકટે, તેને કહે રાજાન.	૧૭
સ્વરનો નાશ કરે તે નિશ્ચે, કરતો ધાતુ નાશ;	
રાજક્ષય મહારોગ પ્રત્યે એમ, જોડ્યા યમ પ્રકાશ.	૧૮
યક્ષરાય તું વિવાહ મારે, સેવક સાથે આવ્ય;	
આમંત્રણ મેં કીધું તુજને, ભૂમિ પધારો ભાવ્ય.	૧૯
યક્ષ કહે તે દેશ વિષે ત્યાં, મારી અમૃતનવ થાય;	
દ્વિજના સેવક લોક સહુને, દ્વિજનો સેવક રાધ.	૨૦
વિપ્ર-પાઠના શબ્દ સુણીને, હોમ ધુમ્ર ત્યાં સોય;	
તેણે મારાં નયન કર્યું તે, અતિશે વ્યાકુળ હોય.	૨૧
પ્રમેહ મહારો પુત્ર કહાવે, તે પણ પામે નાશ;	
મહા પાપે પ્રાણીને પ્રકટે, હું સરખો પ્રકાશ.	૨૨
વિષુચિકાનો મહિમા ક્યમ કહિયે, કો ના જાણે પાર;	
માણસને ક્ષણું મધ્યે મારે, દાસી તારી સાર.	૨૩
મારો બંધવ પાંડુરોગ છે, તેનો ક્યહાં છે ઠામ;	
બ્રાત-માર્યા શોશા નામે, શું કરશે તે ગામ.	૨૪
શ્વેશપત્ની પ્રત્યે પ્રકટયો, પુત્ર જલોદર નામ;	
પરાક્રમી તે પોતા જેવો, તેનો ક્યાંછે ઠામ.	૨૫
નિર્મળ જન મહાજન જે સ્થાનક, ધર્મ ધુરંધર રાધ;	
સૂર્યસુત સાંભળજો તે સ્થાનક, મેં ક્યાંહાંથી રહેવાય.	૨૬
મોટાપ્રાણીની આગળ માફ, કોણ કહાવે માત્ર;	
રાજ માન્યા મોટા વ્યાધિ, હું પરમાણું માત્ર.	૨૭
રોગ સકળ રાજાની આગળ, પુરૂષ હીણા થાય;	
ગુરૂ નારીસંગી શિશુધાતી, વિપ્ર કૃતધ્વી કેવાય.	૨૮

અખટાત્તર શત વ્યાધિ તાણું ત્યાં, તેશું ચાલે પ્રાણુ;	
વિચરિયંકા એપી વા રૂપી, પુત્ર ભગંદર જાણુ.	૨૯
ગુરનારીગામિના સિંગે, મૂળે ભગ ત્યાં થાય;	
તે પુરવાશી ગુરનારીની, છાયાયે નવ જાય.	૩૦
ધર્મ ધુરંધર લોક સકળને, ધર્મ ધુરંધરરાય;	
વિસ્ફોટક રાગનું સ્થાનક, તે પુરમાં ક્યમ થાય.	૩૧
તેર પ્રકારે પીડે નરને, સન્નિપાત જવર જેહ;	
તેજુ શંભુનો સ્થાપ્યો, ક્યહાં રે'શે જવર તેહ.	૩૨
અતિસાર મહાવીરજ કહાવે, તારો નાયક નેટ;	
જેની ધરણી વાયસંઘરણી, પુત્ર આકરો પેટ.	૩૩
અરચિ મહા ક્રોધી પુત્ર તારો, પાવત પરમ પ્રકાશ;	
તે સર્વેની પાસે તું ક્યમ, પામીશ તે પુર વાસ.	૩૪
શૂળ મહાશત ત્રણ કહાવે, તે પણ પામે નાશ;	
હિક્કા કાસ શ્વાસ મહાગળિયો, દુષ્ટ કહાવે દાસ.	૩૫
તે સર્વે ત્યાં વાયુ સ્વરૂપે, ઉપર થઈ ન જવાય;	
ધનુર્વાત આદે સહુ વાયુ, કર્ણમૂળ કહેવાય.	૩૬
નેત્ર તણા બહુ રોગ કહાવે, મહા મોટા મુખરોગ;	
ગડગુગડ ને કંઠમાળ વળી, અપસ્માર સંયોગ.	૩૭
વાળોને વળી દદુ આદે, મસ્તક રોગ મહાન;	
એ તો મોટા રોગ કહાવે, વળી બીજા બહુ રાગન.	૩૮
તમો આગા આપી પણ, અમો એક માત્ર નવ જાણું;	
રોગરાજનું વચન સુણીને, ધર્મ-વચન પ્રકાણું.	૩૯
ધર્મ રાજ કહે સાંભળજો તમો, રોગ સહુ નિરધાર;	
સુંદર રૂપ ધરો ત્યાં જાવા, સુંદર શુભ શણગાર.	૪૦
મહારા નગર વિષે જ્યમ રહો છો, માનો છો ગર્વાદ;	
એ વિધ તેહનું વચન માનવું, રખે કરંતા વાદ.	૪૧
પાપીને તમો કૂર રૂપ છો, સુકૃતને શુભ રૂપ;	
સુકૃત નર મુજને પણ દેખે, ઉત્તમ રૂપ અનુપ.	૪૨
પાપી પ્રાણી મુજને પેખે, કાળાનળ રૂપ દેહ;	
હાવે કહેછે જેણે પાપે, પ્રગટે રઆમજ એહ.	૪૩

જે કો આહ્વાણુનો હત્યારો, મહા પાપી પ્રકાશ;	
હજાર જન્મ લગી તેના, તનુમાં તારો વાસ.	૪૪
૧રાજક્ષય જે તારે રોગે, પીડયો પુરૂષ જેહ;	
શંકર ભાષ કરે તો હૂટે, એમાં નહીં સંદેહ.	૪૫
હરનો હોમ કરી ને આપે, આહ્વાણુને મહાદાન;	
ચોવીસ નિષ્ક કનકનો પુરૂષ, આપે શ્રદ્ધાવાન.	૪૬
ત્યાર પછી તે સદા નિરંતર, તજવો તેનો દેહ;	
સુકૃતની આગળ તે સેવક, થઈ રહેવું સરનેહ.	૪૭
ક્ષયરોગીને સોમ વાસરે, કરવું પાંચે દાન;	
અથવા એક માસ લગી સાધે, ગૌતમીગંગા સ્નાન.	૪૮
રાજક્ષય તું સ્નાન માત્રથી, નરને પીડય માં દેશ;	
આ તારી પત્ની છે મૂર્છા, માણસ મારી એશ.	૪૯
માણસને મારે ક્ષણ મોહ, તેનું પાતક એહ;	
દેવ-દ્રવ્યનો તસ્કર માણસ, મૂર્છા પામે તેહ.	૫૦
બોજન કરતા આહ્વાણુને જે, ઉથાપે મહાપાપી;	
આપે એક કરે ગૃહ બોજન, દિવ્વ કૂળને ઉથાપી.	૫૧
તારી મેલી મૂર્છા તેને, પીડા દે નિરધાર;	
અન્નદાન કરતામાં નરને, નવ પીડે કો વાર.	૫૨
એક ગોત્રની નારી શું જે, ગમન કરે અજ્ઞાન;	
જે કો નારી નરને ઇચ્છે, એક ગોત્ર અભિધાન.	૫૩
તે નર નારી તારે પુત્રે, પ્રમેહે પીડાય;	
હેમ તણા હતોને નિશ્ચે, મૂત્રકૃષ્ણ કહેવાય.	૫૪
પળ પ્રમાણે કાંચન ભૂષણ, ઘાટ ધડાવી જેહ;	
સુરપ્રતિમાને પહેરાવે, તો સઘ ટળે પ્રમેહ.	૫૫
કનક તણું એક ઉત્તમ અંબર, પળ પ્રમાણે થાય;	
ઉત્તમ આહ્વાણુને આપે તો, મૂત્રકૃષ્ણ મૂકાય.	૫૬
શિવ-મંદિરનું દ્રવ્ય હરે, તેને લિંગે પ્રકટે રોગ;	
કનકદાન કરતામાં નિશ્ચે, તેપણુ છૂટે ભોગ.	૫૭
પરની શોભા દેખી જે કો, વદન કરે અતિ આંખુ;	
તે પાપીનું પાંડુ રોગથી, પીડાયે તનું આખું.	૫૮

શાસ્ત્ર માર્ગે દિવને આપે, મહિષી તણું મહાદાન;	
તૈલ્ય અડદ કુસુમ કણેરી, માળા સહુ સામાન.	૫૬
૧૧૧૧ ગધે સહસ્ત્ર તેપન, વિધ્યું તણો જપ થાય;	
તારો બંધુ પાંડુરોગથી, નિશ્ચે તે મૂકાય.	૬૦
અન્ન એક શ્રદ્ધાએ આપે, સુવર્ણ સાજ સમારી;	
વિષ્ર સુધર્મિને આપે તો, સોમનો ક્ષયકારી.	૬૧
ગર્ભપાતના કરનારને, રોગ જળંદર થાય;	
જે કો વાઝ વાવ ખણાવે, તેના તનથી જાય.	૬૨
મોટા માની સેવક મારા, અષ્ટોત્તર શત વ્યાધિ;	
તુલ્કા પુરૂષનું દાન કરે તો, એકુ ન શકે બાધી.	૬૩
અર્ધ પ્રસવતી સુરભી આપે, શોધી શાસ્ત્ર વિચાર;	
એકુ રોગજ તેના તનમાં, નવ રહે નિરધાર.	૬૪
લૂપ્તરસાદિક તેને પીડા, તસ્કર રસનો જેહ;	
કનકદાન કરતામંદ નરને, નિશ્ચે મૂકે તેહ.	૬૫
કનકકલ્પને દાને ભાગે, ભૂરિ ભગંદર રોગ;	
શિવસેવા કરતામાં નાસે, સન્નિપાતનો ભોગ.	૬૬
વિશ્વાસઘાતી બીડાધાસે, બુડો પુરૂષ જેહ;	
અતિસાર આ તારો મિત્ર, પીડે તેનો દેહ.	૬૭
જીર્ણ કૂપ સમારે તેથી, નાસે એ અતિસાર;	
ધર્મદ્રવ્યના હરનારને, સંચહણી થનાર.	૬૮
ઘેટી કેરું દાન કરે તો, સંચહણી તે જાય;	
પરદુઃખ દેખી સુખ પામે તો, અંગે અરોચક થાય.	૬૯
પૃથ્વીદાન કરે તો પાણું, સુખ પામે તે જન;	
ભોજન કરતા બ્રાહ્મણનો જે, દેષ કરે દુર્જન.	૭૦
તેને અંગે અરૂચી ઉપજે, અન્ન ન ભાવે જોથી;	
ઉત્તમ અશન કરાવે દિવને, ૫૨ી સુખ પામે તેથી.	૭૧
સમર્થ થઈને યાચકને, ન આપે માગી વસ્ત;	
આશા બંગ કરે તે નરને, પ્રકટે શૂળ સગસ્ત.	૭૨
કારાગૃહથી નરને કાઢે, પંજરમાંથી પંખી;	
શિવની સેવા કરતામાં તે, શૂળ તજે શુભ ઝંખી.	૭૩

૧ ઉદય પારકો (જે) ન સહે તેને, દિક્ષા પ્રકરે અંગ;	
લક્ષ હોગના કરનારાથી, તત્સણ પામે ભંગ.	૭૪
નમતા નરને (જે) મારે તેને, ધનુર્વાત ત્યાં થાય;	
આપ મેરને ઔદય દાને, ત્યાંથી દૂર પળાય.	૭૫
કૃષ્ણ કથાને જે કો ન સુણે, સાધુજનનું ગાન;	
તે માણસને કર્ણે પ્રકટે, કર્ણમૂળ બળવાન.	૭૬
કપિલા ધેનુ દાન કરે ને, કૃષ્ણ-કથા રસપાન;	
તે માણસને કર્ણમૂળ તે, મૂકે માન નિદાન.	૭૭
પરધન ઉપર દૃષ્ટિ પ્રયોજે, પ્રકટે લોચન રોગ;	
કાંચનકમળ સમર્પે દ્વિજને, પામે રોગ વિયોગ.	૭૮
સોમનાથને વિશ્વનાથનું, દર્શન પામે જેહ;	
૪ કાઠ સમે લોચનની પીડા, નવ પામે પણ તેહ.	૭૯
કાઠ સમે સજ્જનનું વર્ણન, ન કરે દર મહા મૂર્ખ;	
પર અપવાદ વટે જે પાપી, પ્રપિશ્ન કહાવે 'પૂર્વ.	૮૦
તેને નિર્ભી મનમાં હર્ષે, રોગ તણો પરિવાર;	
સજ્જન કેરૂં સત્વન કરે, શિવસ્તોત્ર બણે નિરધાર.	૮૧
શ્વેત વૃષભ બ્રાહ્મણને આપે, શાસ્ત્ર વિધાને શૂર;	
તે માણસને દેખીને, મુખ રોગજ નાસે દૂર.	૮૨
પાપે દ્રવ્ય ઉપાર્જિત સંગ્રહ, કૃપણન ખર્ચે જેહ;	
૬ ઉદર વિષે વ્રણ વાધે તેને, વાદિમકી ત્યાં તેહ.	૮૩
પૂર્વ જન્મે પાપ કર્યો તે, રોગ સ્વરૂપે થાય;	
કૃષ્ણાર્પણ દ્વિજને ધન આપે, વાદિમકી પણ જાય.	૮૪
પર મુખમાંથી ગ્રાસ હરે ને, સુર પૂજા સાગાન;	
તે પુરૂષને કંઠમાળ તે, પ્રકટે રોગ મહાન.	૮૫
શિવને મંદિર ઘંટ ઘડાવે, મણિ માણેકનું દાન;	
તેહ પુરૂષને કંઠમાળ તે, નિશ્ચે પામે હાન.	૮૬
દાતાર નરની મિદા કરતાં, અપસ્માર ત્યાં થાય;	
કર્નકકમળને કૃષ્ણા ધેનુ, દાને દૂર પળાય.	૮૭

૧ ઉદય પ્ર. ૨. ૨ મેષ પ્ર. ૨. ૩ તૈલાવ્યને દાને, દાદુર દૂર પળાય
 પ્ર. ૧. કાગ સહિત નર લોચન, નવ પામે ત્યાં તેહ. પ્ર. ૧. ૫ શૂન્ય પ્ર. ૨
 ૬ ઉદર વિષે તેને વાધે, વાદિમકી ત્યાં તેહ. પ્ર. ૨

અન્ય તાણું ઉષવીત વિદારે, વાળો પ્રકટ થાય;	
કનકસૂત્ર આદિણુને આપે, વાળો વેદજ જાય.	૬૮
દંભે ધર્મ કરે જે માનવ, પ્રકટે-ત્યાં ગજચર્મ;	
હંસતીર્થે સ્નાન કરે તો, તેને મૂકે પર્મ.	૬૯
વિશ્વાસઘાત કરેથી પ્રકટે, મસ્તકરોગ મહાન;	
સૂર્યપૂજા પુણ્ય કરે તો, તત્ક્ષણુ સુખવાન.	૭૦
જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, એહ કથા મહિમાય;	
સર્વ રોગને શિક્ષા દીધી, ધર્મરાજ જે ગાય.	૭૧
જે કો આ આખ્યાન સુણે, તેને એક રોગ ન થાય;	
ઈતિ ભારત અશ્વમેધ પર્વમાં, ધર્મરાય મહિમાય.	૭૨
શ્લોક થયા જે આધ્યા મધ્યે, એશી ઉપર પંચ;	
રતન કહે યત્ને કરી કીધાં, પદ એકાણું સંચ.	૭૩

અધ્યાય ૪૯ મો રાગ ગાડી.

જૈમિનિ કહે સાંભળ ભૂપાળ, ધર્મ ભાખ્યું વચન વિશાળ;	
રોગે કીધાં કામ સ્વરૂપ, સેવક સાથ પધાર્યો ભૂપ.	૧
નૃપકન્યા પરણુવા કાજ, જ્યાં છે નારદ ઋષિરાજ;	
સુંદર નગર નિહાળ્યું યમે, સારસ્વત નામે પુર રમે.	૨
× હે રાય ! ઇચ્છે કામિની, યમરાય પરણ્યા માલિની;	
હોમશાળા આસન અર્પીતી, હોમહુતાશનને તર્પીતી.	૩
પિયુ પદ્મની પામી પર્મ, વીરવર્મા શું બોલ્યા ધર્મ;	
હું પૂછું તુજને પરસન, તારે શું ગાગ્યાનું ગન.	૪
થોડે દિવસે સાંભળ્ય સત્ય, પ્રકટયું દિસે તારૂં મૃત્યુ;	
એતું વચન ઉચર્યા ધર્મ, વીરવર્મા કહે વાણી પર્મ.	૫
જાગાત્ર સાંભળને સહિ, તારો વર હું વાંચ્યું નહિ;	
જીવતદાન જે આપો તમો, તોહું સત્ય ન મૂકું આમો.	૬
જે કો કન્યાનું ધન ખાય, તેના પૂર્વજ નરક પળાય;	
ધર્મ કહે સાંભળ નૃપ-તુંય, તું દાતાને યાચક હુંય.	૭
તેં સંતોખ્યું મારૂં મન, હું દેહશ આશીર્વસન;	
શુભ ઇચ્છે યાચક સંતોષ, તે મોહું દાતા નિર્દોષ.	૮
ધર્મ પ્રત્યે બોલ્યો રાજન, મર્ણુ મારૂં જેણે દન;	

તું પાસે માણું તે દન, નયણે નિરખું શ્રીભગવન. ૬
 કહે ધર્મ નહીં મૂકું તુને, જ્યાર લગી હરિ આવે કને;
 પરદળ પાડીશ તારે કાજ, એમ વર આપ્યો મહારાજ. ૧૦
 કૃષ્ણકહે સાંભળ અર્જુન, તે એ ઉભો યમ તર્જન;
 તોરી સેનાને મારતો, પોતાનું પણ સંભારતો. ૧૧
 વીરવર્મા આવે એ દાખ, મારા દર્શનનો અભિલાખ;
 એની સાથે સજ્યા મહારથિ, તું પણ સજ સેના સારથિ. ૧૨
 મયૂરધ્વજ સાથે અસ્વાર, બ્રહ્મવાહન કર્ણકુમાર;
 પ્રદ્યુમ્નાદિક રણમાં જાય, કૌતુક નિર્મો પારથ રાય. ૧૩
 મહા મુદ્ધ થાશે નિરવાણ, ગજ નર હયના જાશે પ્રાણ;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ ભૂપાળ, પારથરથ એઠા ગોપાળ. ૧૪
 અર્જુન પ્રત્યે એવું કહ્યું, વીરવર્માનું કારણ લહ્યું;
 પાર્થને પામી રણ માંથ, વીરવર્મા ઉચ્ચારે ત્યાંથ. ૧૫
 સાંભળ સત્વ ધનંજય ધીર, મેં જીત્યા બહુ તારા વીર;
 (પણ) તુને હજાર પાખી મહારથી, નરની કંડુ ટળતી નથી. ૧૬
 તમે વીર થાએ ગોવિંદ, પાર્થ મન આણો આનંદ;
 સહેજે મારા શરના ધાય, રણે રણથી નાશી જાય. ૧૭
 એમ કહી મનમાં નવ ગણ્યા, પંદર જાણે પારથ હણ્યા;
 હરિના હૃદય વિષે નિર્દોષ, સાચક સાઠ પ્રયોજ્યા જાણ. ૧૮
 મયૂરધ્વજ આદે જે યોધ, તે ઉપર પણ કીધો કોઠ;
 મૂર્છાએ પાડ્યા મહા બળી, અદ્ભૂત વાત વિચારે વળી. ૧૯
 પાર્થ પણ મારે મહા બાણ, વીરવર્મા છાંયો નિરવાણ;
 મૂકો અશ્વ અમારા એહુ, પુનરપિ પાર્થ બોલ્યા તેહુ. ૨૦
 રાજા કહે સાંભળ નરહરિ, યથા શ્રદ્ધા મેં બને તુરી;
 સન્મુખ નરનારાયણ રહ્યા, તે પણ તતક્ષણ જાણો શ્રદ્ધા. ૨૧
 જૈમિનિ કહે સાંભળ ભૂપતિ, વીરવર્મા મન કોપ્યો અતિ;
 નરનારાયણને નિર્ધાર, તાણી માર્યા બાણ હજાર. ૨૨
 કીધી અર્જુનને તર્જના, ધનની પેરે કરી ગર્જના;
 સવ્યસાચી એ વૃપના બાણ, તિલ તિલ કટકા કીધા જાણ. ૨૩
 ઉત્તમ મંત્ર પ્રયોજ્યા યથા, ટાળે શત્રુ સંબંધી વ્યથા;
 સાત બાણ અર્જુને મુઠા, વીરવર્માને માર્યા તદા. ૨૪

'સાઠ જાણુ પાર્યને ગૂઢ, વીરવર્માએ ગાર્યા પ્રોઠ;
 શ્રીહરિને ગાર્યા શત જાણુ, શત ગાર્યા હનુમંતને તાણુ. ૨૫
 હરિએ જે સાઠ્યા હય ચાર, તેને કીધો તીક્ષ્ણ પ્રહાર;
 ખીજ વીર વિદ્યાર્થી ધણુ, કામ ન દિસે તે નર તણુ. ૨૬
 પાર્યસેન બગાવ્યું યથા, જગત્ બગાવ્યું મોઢે તથા;
 વીરવર્માને દેખી કરી, પાર્ય પ્રત્યે બોલ્યા હરિ. ૨૭
 પાર્ય તું જાણુ છે ત્યમ, ખીજ ક્ષત્રી ગાર્યા જ્યમ;
 તું જાણુ એમ જીતીશ હુંય, એને જીતી ના શકે તુંય. ૨૮
 મેં પણુ એ ગાર્યો નવ જ્ય, તે જ્યમ ગાર્યા કરી ઉપાય;
 કર્ણ તણું રથચક્ર વિશાળ, યથા અશ્વું ભૂમિ તે કાળ. ૨૯
 એનું ચક્ર અસે નહિ મહી, કુંતાસુત સાંભળજે સહી;
 સુદર્શને બળ કીધું ધણું, શીર છેદું શિશુપાળજ તણું. ૩૦
 એનું શરીર છેદવા રાધુ, ગાંડે ચક્ર ન સમર્થ થાય;
 સિંધુરાયના સામક સાર, તારી સેનાને દે માર. ૩૧
 તારા સેવક સધળા થકે, એનું શીર છેદી ન શકે;
 એક ઉપાય કહું રાજન, આપણા દળમાં હનુમાન. ૩૨
 એનો રથ વીટી પૂંછડે, ઉડીને આકાશે ચઢે;
 ભગણુ કરાવીને જ્યહાં ત્યહાં, નાખે ઊડા અર્જુન મહાં. ૩૩
 એમ સુણી કે' હનુમંત સો'ય, એ તો રાવણનું દળ નો'ય;
 સીતાભય રાક્ષસિયો સથી, જંબુગાલી એ નૃપતિ નથી. ૩૪
 કૃષ્ણ કહે સાંભળ કપિરાજ, ગાંડે વચન પ્રમાણો આજ;
 વીરવર્મા સાંખવો નહીં, સાગર મધ્યે નાખો સહી. ૩૫
 ધર્મરાજને અર્થે અમો, શત કામ કરવાં તમો;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ રાજન, શ્રીહરિએ પ્રેર્યા હનુમાન. ૩૬
 રાજનો રથ સાઠ્યો હાથ, અશ્વ સારથી રાજ સાથ;
 આકાશે ઉડ્યો હનુમાન, વીરવર્મા મોટો બળવાન. ૩૭
 આત્મ રથથી અળગો થયો, તતક્ષણ પાર્યનો રથ અક્ષો;
 રથ ઝાલી ઉડ્યો આકાશ, પહોંચ્યો પવન તણા સુત પાસ. ૩૮
 હનુમંત પ્રત્યે બોલ્યો રાય, તું મારો રથ ઝાલી જાય;
 હાથો રથ તેં ઝાલ્યો હાથ, મેં લીધો પારથ હરિ સાથ. ૩૯

મેં લીધો રથ જ્યાં જ્યાં જશે, ત્યાં નરનારાયણ આવશે;
 નરનારાયણ મૂડ્યા તમે, કર આવ્યા નવ મૂકુ હમો. ૪૦
 રથ નાખુ ક્ષીરોદધિ ગાંધ, શેષ સ્વરૂપી શય્યા જ્યાંય;
 પાર્થ ભક્તે ભાવ્યા અતિ, લક્ષિમ નવ પામે નિજ પતિ. ૪૧
 વિરહાતુર રામા અશ્વમેવ, માધવને ઇચ્છે નિત્યમેવ;
 ક્ષીર સમુદ્ર રથ ભેળવું, કેશવ કમળાને મેળવું! ૪૨
 સૂર્ય-ચંદ્ર ન દેખે જ્યહાં, નિશ્ચલ લીલા કરશે ત્યાંહાં;
 તુષ્ટી હું વાધ્યો જળવાન, એમ સુણી બોલ્યો હતુમાન. ૪૩
 પોતે જળ વિખાણે સહી, તેને સાધુ પ્રગાણે નહીં;
 ભૂપ કહે સાંભળ હરિ સહી, તેં રથ સાહી જવાશે નહીં. ૪૪
 મારો માર સહેજે હરિ, મેં સાહ્યા નરહરિ દહ કરી;
 એમ કહી કોપ્યો રાજાન, મુષ્ટિ શું માર્યો હતુમાન. ૪૫
 મુષ્ટિ પ્રહારે માર્યો યમ્યો, હતુગંત વીર ન હાલી શમ્યો;
 એ વિધ એકે વીરે સહી, ત્રણે યોધા રાખ્યા સહી. ૪૬
 વીરવર્માને તેણી વાર, હરિએ કીધો પાટુ પ્રહાર;
 યડ્યો મૂઝ્યા પામી વીર, વળતો બોલ્યો હડી ધીર. ૪૭
 ત્રણે યોધા જાલ્યા અમો, મુજને જાલી ન શમ્યા તમે;
 માંડે મૃત્યું કહ્યું યમરાજ, તે કહીએ ન દિસે આજ. ૪૮
 અર્જુન અશ્વ ગ્રહ્યા છે બેહુ, સહુ યોધા સંતોખ્યા તેહુ;
 નારાયણના નિર્ભી ચંચુ, નાહું દિસે માંડે મણુ. ૪૯
 વીરવર્માને દેખી હરિ, પોતાને રથ બેઠા ફરી;
 પાર્થને કહે શારંગપાણુ, સુણો ક્ષાદ્યુન મારી વાણુ. ૫૦
 વર્ષ સહસ્ર બે વહી જાય, મેં ને તેં એ નવ જતાય;
 અસ્ત્ર શસ્ત્રમાં જેવો રવિ, જણે સધળી લઘુલાવવી. ૫૧
 એણે રણમાં જીત્યા વીર, હું પણ સંતોખ્યો મહાધીર;
 અર્જુન વીર ઉચ્ચર્યા ફરી, જેણે જીત્યા હો શ્રીહરિ. ૫૨
 જેતો એવો છે મહિમાય, તે (પણ) જીત્યો મેં ક્યમ જાય;
 એવું બોલે અર્જુન યદા, વીરવર્મા ઉચ્ચર્યો તદા. ૫૩
 વીરવર્મા આનંદો આગ, પાર્થને કીધો પ્રણામ;
 હે હે અર્જુન એવું ન કો', તમે ચરાચર જીતી શકો. ૫૪
 એણે વચને વિસ્મય ગયો, પાર્થજી હું પ્રસન્ન થયો;

એગ કહી ધનુષ્ય કીધું ત્યાગ, લાગ્યો પરમેશ્વરને પાગ. ૫૫
 ત્યારપછી ત્યાં સત્વર થઇ, અર્જુનને આલિંગ્યો જઇ;
 બન્ને ઘોડા આપ્યા આણી, તન ધન રાજ્ય સમર્પ્યું વાણી. ૫૬
 હરિને સર્વ સમર્પણ કર્યું, અમ્યુત શું સૌહૃદ આચર્યું;
 કર જોડી ઉભો રામન, જકતે સંતોષ્યા ભગવાન. ૫૭
 છઠ્ઠે દિવસે સાહી પાણુ, વીરવર્મા અર્જુનને આણુ;
 સારસ્વતપુરની સંપદા, પાર્યને દેખાડી તદા. ૫૮
 મોટાં મોટી અતિ ઉવોત, આઠ ભાત્યનાં ઉતમ જ્યોત;
 રત્ન અમૂલ્યક કોટિ પ્રકાર, લેતાં ગણતાં ના'વે પાર. ૫૯
 સહસ્ર ઇકોતેર ગજ જેહ, ઇંદુ સરીખા ઉજ્જવળ દેહ;
 સ્વેતકર્ણ ઉજ્જવળ આકાર, યજ્ઞ અશ્વના નાવે પાર. ૬૦
 નવ હજાર સુંદર સુંદરી, અર્જુનને આપી સજ કરી;
 ભૂપતિ બન્ને ઘોડા ઝાંલી, આગળ ચાલ્યો સેવક થઈ. ૬૧
 નર આગળ ચોથા નિર્ગમે, ઉંડો દ્રહ દીઠો તે સમે;
 હસ્ત્રિ મગર અબ્યંતર રમે, ભૂરિ ભયંકર ભમરા ભમે. ૬૨
 હસ્તીને તાણે ગહા મીન, તે ખીજા ઝપતો આધીન;
 જળ કલ્લોલ અતિ ઉલ્લસે, અર્જુનના અંચુને હસે. ૬૩
 તે દેખીને પાર્ય વીર, વીરવર્મા શું બોલ્યો ધીર;
 પેહેલા દ્રહમાં પેસો રાય, મારા હય જળ મધ્યે જાય. ૬૪
 સેના (પાર) ઉતારોની પાર, વીરવર્માને કીધું સાર;
 સાંભળ જનમેજય નિર્ધાર, સેના પામી પેલી પાર. ૬૫
 અશ્વમેધ ભારત પ્રકાશ, થયો અધ્યા' ઓગણપંચાશ;
 સાંત્યુ વીરવર્મા આખ્યાન, ત્રેસઠ શ્લોક તણું વ્યાખ્યાન. ૬૬
 રત્ન કહે યત્ને કરી કર્યો, પદ છાસેઠે તે વિરતયો;
 વીરવર્માનું યુદ્ધ અપાર, હરિ જેનો નવ પામ્યા પાર. ૬૭
 સાર કથાએ ભારત તણી, બુદ્ધિગાને વિસ્તારે ઘણી;
 ભૂલભણી મા દેશો ખોડ, રત્ન કહે યત્ને કરી જોડ. ૬૮

અધ્યાય ૫૦ મો રાગ રામચી.

જૈમિનિ બોલ્યા સાંભળ રાયજી, મહાભારતનો કહું મહિમાયજી;
 સારસ્વતથી છૂટા ઘોટજી, સન્મુખ દીધી સત્વર ડોટજી.
 લખોદરને કરી પ્રણામજી, ભાષ્ય ચાલ્યો હય જે ઠામજી;

હાળ.

- જે ઠામ આહ્યા ચંદ્રવદના, વિજય વરતે બેહુ;
પવનવેગે સંચર્યા, નિસર્યા પુરથી તેહુ. ૨
- ચંદ્રહાસ તણું નગર, પુર તણું કુંતલ નાગ;
નિર્ખતાં નિર્ભય થયા, હય ગયા તેણે ઠામ. ૩
- અશ્વ પાછળ નીસર્યા, સહુ કોય ચોધા તેહ;
શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન પ્રવુન્ન ને, વક્રવાહન જેહ. ૪
- હંસધ્વજ ને તાત્રકેતુ, વીરવર્મા પ્રવીર;
ચોપાસ શોધે વાજીને, મનમાં પામી અધીર. ૫
- અમારા હય કયાં ગયા, શું પ્રવેશ્યા પાતાળ;
શું ચઢ્યા કોણે કે ગયા, આકાશ અશ્વ વિશાળ. ૬
- એગ વિચારી ઉંચે મુખે, અવલોકતા હય હેજ;
એવે સમે નભમાં પુરૂષ દીઠો, તમ નરણિ તેજ. ૭
- શોભતો શુભ સ્વરૂપે, જણે અવર ઉગ્યો બાન;
શ્રુતિ સ્મૃતિના પારગામી, સંત ઋષિ રાજન. ૮
- પરમ વૈષ્ણવ રાજ ઋષિ, જેને વા'લો કલેશ;
નભચક્રી નારદ ઉતરે, ક્ષિતિ પ્રભાકર પ્રવેશ. ૯
- પાર્યાદિ બડે પ્રણમ્યા, જીજ્ઞવા ઋષિરાજ;
પધાર્યા મુનિ કયાં થકી, હય નિહાળ્યા કચહું આજ. ૧૦
- પછે પૂછ્યો પારથે, ઋષિરાજને સંદેહ;
કહે નારદ અશ્વ કૌંતલ, પુર પો'ત્યા તેહ. ૧૧
- જે પુરીને ચંદ્રહાસ પાળે, પરમ વૈષ્ણવ રૂપ;
જેને આપી રાજ વનમાં, ગયો કુંતલ બૂપ. ૧૨
- જે બૃષ્ટમુદ્ધિ પ્રધાનની, કન્યકા પરણ્યો પ્રોદ;
કુલિંદદેશાધિપે (પુત્ર) પાળ્યો, કુલિંદે ગતિ ગૂદ. ૧૩
- લક્ષ્મી પતિને પ્રસાદે, પામિયો કુંતિલરાજ;
ચંદ્રહાસ સરખો મહા બળિયો, નથી ચોધો આજ. ૧૪
- આ નૃપતિ કો પામે ન તેની, કળા સોળમી ધન્ય;
વચન નારદનું સુણી, ઉપન્યો વિસ્મય મન. ૧૫
- પૂરી પૂછે પાર્ય મુનિને, ચંદ્રહાસ પરમ પવિત્ર;

---

૧ પામે નહીં ને, નીકળ્યો સોળમી ધન્ય.

મુને માંડી કહો નારદ, ચંદ્રહાસચરિત્ર:	૧૬
સંક્ષેપ છાંડી કહો માંડી, મુનિ મુજ વિસ્તાર;	
અર્જુનની વાણી સુણી, ઉચ્ચરે નારદ ત્યાર.	૧૭
અરે અર્જુન! સમય ક્યાં છે, અથ વાધ્યા વાટ;	
હસ્તિનાપુર યુધિષ્ઠિરને, ઉપજે ઉત્પાત:	૧૮
કહો અર્જુન યથા મેં, કુરુક્ષેત્ર મધ્યે સાર;	
કૃષ્ણ-મુખથી કથામૃત, સાંભળ્યું સ્વરથ વિચાર.	૧૯
સાધુચર્યા સુણવા, જોને નહિ પરવાર;	
તેં આદ્ય આયુષ્ય પુરૂષ વા'યા, કૂર કાળે ત્યાર.	૨૦
તે માટે યત્ને કરી મુજને, કથા કહોની એહ;	
પૌર્યવાણી હુદે આણી, વદે નારદ તેહ.	૨૧
હતો કેરલદેશપતિ, જોતું સુધાર્મિક નામ;	
સંજ્ય કરતો યથાવિધિ, પાળતો પૃથ્વી ઠામ.	૨૨
તેને પુત્ર પ્રકટયો મૂળમાં, મહા ભાગ્યનો બંડાર;	
પછે જતે દહાડે વૈરીએ, તે નગર વીંટયું સાર.	૨૩
જેમ અંતકાળે દેહ આવે, શ્લેષ્માદિક હાથ;	
મર્ણ્ય પામ્યો સુધાર્મિક, વહતાં રિપુની સાથ.	૨૪
ભરતાર પરલોકે ગયો, તે સુણી રાણી સિદ્ધ;	
પતિવ્રતાવ્રત પાળતી, સતીએ કાષ્ઠભક્ષણ કીધ.	૨૫
પિતામાતા રહિત બાળક, ને હતી એકજ ધાવ્ય;	
તેં શિશુને સંહરી લાવી, કૌંતલનગરે ભાવ્ય.	૨૬
જે પુરશ્રીનો પતિ થાશે, ત્યાં પધાર્યો શિશુરત્ન;	
ધાત્રીએ ત્રણ વર્ષ સુધી, સાચવ્યો શિશુ યત્ન.	૨૭
કરી દલણું ખાડણું, શિશુ-ઉદર ભરતી સોય;	
નિજ રાજ રાણી હુદે આણી, ક્ષણી દુઃખણી હોય.	૨૮
એવે સમે પંચત્વ પામી, ધાવ્ય ધરી હરિધ્યાન;	
વર્ષ ત્રણે ગૌરવર્ણે, શિશુ લક્ષણવાન.	૨૯
વામ ચણું લક્ષુ છઠ્ઠી, અંશુલિ એધાણ;	
પુર-નાર પ્રેમે પાળતી, શોભતા શિશુને બાણ.	૩૦
પંચ વર્ષે થયો શિશુ, મનગમી ગતિએ જાય;	

- શિશુ મળતો શેરીમાં રમે, તે ગળ્યો ખાતું ખાય. ૩૧
- કો નાર નવરાવે તથા કો, કરાવે ભોજન;
- કો લેપ ચંદનના કરે, પ્રસન્ન પામી મન. ૩૨
- કો હાર કોટિ પ્રકારના, પેરાવતી પુર-નાર;
- કો ધરાવે પાધડી પટકો, કબાય ને શણગાર. ૩૩
- પાગે પનઘ ને રમત રચની, ગ્રહી દોરી હાથ;
- ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ પ્રધાન-મંદિર, પધાર્યો ઋષિ સાથ. ૩૪
- વિપ્ર મુનિવર સંત યોગી, જે હતા સૌ ક્રમ;
- નિરખી સુંદર શિશુને, આશ્રય પામ્યા સોય. ૩૫
- પછે ભોજન કર્યું ભાવે, જમાડ્યો શિશુ સાથ;
- ધૃષ્ટ્યુદ્ધે ઋષિની ત્યાં, કરી પૂજા હાથ. ૩૬
- આર્યપાદે કરી પૂજ્યા, આરોગાબ્યા ક્ષીર;
- સ્પર્શ ઓદન મોદકા ને, સુધા શીતળ નીર. ૩૭
- તુષિ પામ્યા મુનિવર, કર્પૂર આપ્યાં પણ;
- પાણિપ્રક્ષાલન કરી, આચમન આપ્યાં અણ. ૩૮
- વસ્ત્ર ભૂષણ બાર શોભિત, વહે વાડવ વાણ;
- આમો સંતોખ્યા તમો હો, ચિરંજીવી જાણ. ૩૯
- તમો આચળ નિહાળ્યો, એક પંચ વર્ષે જાળ;
- એ કાણ કોનો પુત્ર ક્યાંથી, આવિયો આ કાળ. ૪૦
- એમ સુણી બોલ્યો ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ, હસી તેણી વાર;
- કેટલા બાળક અનાથ છે, મારા નગર મોઝાર. ૪૧
- રાજ્ય-કારજ-ભારમાં હું, ન જાણું શિશુ શોધ;
- પ્રધાનની વાણી સુણી, મુનિ કરંતા પ્રતિબોધ. ૪૨
- મનોહર આ બાળકો અતિ, લસે લક્ષણવાન;
- નગર તારા તણો રાજ, ધશે સુણ પ્રધાન. ૪૩
- પ્રધાન એને પાળ તું, એ જાળમાં ધર્યું સ્નેહ;
- તારી સંપદાનો ભોગતા, આ રહ્યો અર્ભક જેહ. ૪૪
- પછે આપી આગન્યા, મુનિ સર્વને રાજન;
- વિચારે પ્રધાન એશું, ઉચર્યા મુનિજન. ૪૫
- આપાપણે આશ્રમ પોત્યા, સર્વ વાડવ સોય;
- પ્રધાન મનમાં તાપ પામ્યો, ધણો દુઃખીઓ હોય. ૪૬

મહાપુરૂષ મુજને કહી ગયા તે, ઉપજે ક્યમ આજ;
 મારી સંપદાનો ભોગતા, ક્યમ થશે કોનો જાળ? ૪૭
 તે મુનિવરની વાણુ મિથ્યા, ક્યમે પણ ન થાય;
 તે માટ તેનો વિચારી હું, કંઈ કાંઈ ઉપાય. ૪૮
 એ શિશુનું શિર છેદવું, એમ વિચારે પ્રધાન;
 આકળો અંત્યજ વંશું તેડી, ઉચ્ચર્યો અભિમાન. ૪૯
 અરે અંત્યજ ગહનવનમાં, આ જાળને લઈ જાઓ;
 વાહીને વધ કરો એનો, સાવધાનજ થાઓ. ૫૦
 એના અંબનું એધાણુ કાંઈ એક, લાવજો નિરધાર;
 જેથી વિશ્વાસ મુજને, ઉપજે અવિકાર. ૫૧
 અમે તમને આપશું બહુ, મૂલ્ય મહિષી-દાન;
 જેનાં અવાડાં ધૂટ જેવડાં, એમ ઉચ્ચર્યો પ્રધાન. ૫૨
 કહે નારદ સાંભળે, અર્જુન કૌતકવાન;
 તેનું વચન સુણી આનંદ પામ્યા, અધમ અંત્યજ જાત. ૫૩
 ઉન્નત આત્યજ વાહી શિશુને, લેઈ ચાલ્યા ત્યાં;
 ગહનવન વન ગહવર ઘણાં, ઉદવસ્ત કંટક માંય. ૫૪
 જ્યાં ભયાનક પક્ષી જામે, પશુ ભયંકર અતિ ધોર;
 ત્યાં સુધામિકનો કુંવર હસતો, કમળવદન કિશોર. ૫૫
 ત્યાં શસ્ત્ર ઉધાડાં કર્યાં, અસિધાર અતિ ઉદાગ;
 ચંદ્રાહાસ હીંડે નાસતો, ચહી શીળા શાલિગ્રામ. ૫૬
 શીળા શાલિગ્રામ સુંદર, સમર્પી મુખ મધ્ય;
 રૂપે લેતા ચોર એ મુજ, સખો એ અવધ્ય. ૫૭
 પાપાણુગોળકવડે જે, શિશુ વિષે રમતો સોય;
 હા ! સખે કાં રમતો નથી, એમ ઉચ્ચર્યો શિશુ કોય. ૫૮
 પછે જાળક પ્રત્ય જોલ્યો, ચંદ્રહાસ વિચાર;
 હે મિત્ર ! મારે ઘણા છે, પાપાણુગોલક સાર. ૫૯
 એ સખો એકો ન દીસે, સાર સુંદર તેજ;
 પ્રથમ હું આ સખે સધજો, રમીશ મનને હેજ. ૬૦

૧. મૂળ સંસ્કૃત અશ્વમેધમાં ઇશ્વરે પોતાના રૂપની પ્રતિમા વડે ચંદ્રહાસને ખીજા જાળક દેખાડ્યા વગેરે મતલબનો એક શ્લોક છે. જે અમારી પાસેની શ્રેણી રત્નેશ્વરકૃત લેખી પ્રતોમાં નથી.

આ સખા સધળા બાળશે, ત્યારે રમીશ એણે આત્ય;
 એ જડયા પુડી ધણું મુજને, ઉપન્યું સુખ સત્ય. ૬૧
 તે સખાને મુખમાં ધરી, ચંદ્રહાસ જપતો કૃષ્ણ;
 કહે નારદ સાંભળો, ચંદ્રહાસ ઉત્તમ પ્રશ્ન. ૬૨
 મમ અનુગ્રહથી ધ્રુવે જ્યમ, સંતોખિયા ભગવાન;
 ત્યમ બાળવયથી ચંદ્રહાસે, ધર્યું હરિનું ધ્યાન. ૬૩
 હે કૃષ્ણ! કૃષ્ણ! જગત્પતિ, હે જનાર્દન! વાસુદેવ;
 ચાંડાળ તીક્ષ્ણ ખડ્ગ ધારી, હણે મુજને એવ. ૬૪
 પેશ હરિ પાપણમાં, મુને રાખ્ય વ્યાપક રૂપ;
 પછે ચાંડાળ મોઢા માધવે, સુણ જનમેજય (તું) ભૂપ. ૬૫
 મોઢા થકા ચાંડાળ કે' ભાષ, જૂઓ શિશુનું રૂપ;
 સુકુમાર મોઢાં નેત્ર દીર્ઘ, બાહુ વદન અનુપ. ૬૬
 ધૃષ્ટ્યુદ્ધિએ શું કહ્યું, શિશુ મારજો વન માંય;
 મહાપાપે અવતર્યા, ચાંડાળ આપણ આંય. ૬૭
 વળી બાળકને વધે, શું પામીએ તનુ દીન;
 જૂઓ શે દોષે થયો, શિશુ પિતામાતા દીન. ૬૮
 એમ કહીને અંત્યજે પછે, નિહાળ્યો શિશુદેહ;
 'શ્યામ પગની અંગુલિ છઠ્ઠી, સઘ છેદી તેહ. ૬૯
 પછે તે ઉતાવળા, આવિયા પુર પ્રમાણ;
 નમી મૂક્યું મંત્રી આગળ, અંગુલિ એધાણ. ૭૦
 હર્ષ પામ્યો ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ, મુનિવચન-અનૃત કીધ;
 ચાંડાળ સંતોખ્યા પછે, મંત્રીએ મહિષી દીધ. ૭૧
 ઇતિશ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધપર્વ મોઝાર;
 અધ્યા' એ પંચાશમો, ચંદ્રહાસનો મહિમાય. ૭૨
 શ્લોક જે અધ્યા' વિષે, એકસઠ ઉત્તમ પેર;
 રતન કહે યત્ને કર્યા, પદપૂર્ણ પંચ્યોતેર. ૭૩

અધ્યાય ૫૧ મો રાગ ગોડી.

સાંભળ પાર્યં ભડભૂપાળ, ભીષણ વનમાં વિલોખાળ;
 તુજ મિત્રસ્મરણે ઉગ્યો, માટે ચાંડાળે પરહ્યો. ૧

૧ વામ કહની અંગલિ, તે સસા છેદી તેહ. પ્ર. ૨.

જે કો બાળક અથવા વૃદ્ધ, યૌવન નરનારી શું સ્મર્યું;
 સગરે શ્રીપતિ કેરા પાપ, દારણુ દુઃખથી મૂકાય. ૨
 છેદી અષ્ટાંગુલિ શિશુ તેહ, તેનો રૂધિરે લેખ્યો દેહ;
 દુઃખે રાતો છૂટે મુખ, સુણી સ્વર હરણી પામે દુઃખ. ૩
 તેહને નિકટે આવી હરણુ, ચાટે રૂધિરે રાતો ચરણુ;
 બાણે ચંદ્ર પડ્યોછે ધણુ, તેનું વાહન શોભે હરણુ. ૪
 જે હરિણુ અમારો સ્વામી, પતિને મૂકી ગયો રતિકામી;
 અમ સ્વામી હરિણુ અતિ એટો, અમો ક્યાં મૂકી વનપેટો. ૫
 મુખરૂપે ઇંદુ અપાર, સૂવે આંસુ અમૃતધાર;
 વિણ વાહન શશિવર વ્યોમ, અકસ્માત્ પડ્યો શું ભોમ. ૬
 બાણે પતિ અપરાધ સમાવા, હરણી શશિને સેવે બાવા;
 વનના પક્ષી પામ્યા દુઃખ, શિશુને કરતા છાયા મુખ. ૭
 વનના દેવતા દુઃખી અપાર, અતિશે કરતા હાહાકાર;
 શીત કારમી શિશુની જોતિ, હસ્તિની હીંડે વનમાં રોતી. ૮
 વનમાં બાળક દેખી બગલાં, ઊંચકી તન ભરતાં પગલાં;
 તેને દુઃખે દોષિત સાપ, પૃથ્વી ફેણ પછાડે આપ. ૯
 તેને દુઃખે ઉલૂકજ રોતા, ગિરિ ગુહા પ્રકાશ ન હોતા;
 તેને દુઃખે દીન પારેવ, બાણું હૃદય ધણું દૃઢ એવ. ૧૦
 તે માટે આપણું પેટ, પાપાણે પૂરો નેટ;
 એવે આવ્યો દેશનરેશ, તેનું નામ કુલિંદ સુવેશ. ૧૧
 તે દેશનું રક્ષણ કરવા, ધૃષ્ટ્યુદ્ધિએ મૂક્યો છે શરવા;
 તેને મૃગયાતો રસ લાગ્યો, તે વનમાં આવ્યો આધો. ૧૨
 જેમ કર્યુંક વર્ષાકાળે, કર વેષ્ટિત વ્યોમ નિહાળે;
 તે વન આવ્યો ભૂપાળ, સાથે શ્વાન તણા રખવાળ. ૧૩
 નવ કુસુમલતામાં ધાતો, બગ મૃગને હીંડે સાતો;
 એવે આગળ દીડો બાળ, ઝરે આનન આંસુધાર. ૧૪
 હરિનામ જપે આનંદ, જોષ વિસ્મય મન કુલિંદ;
 તે અશ્વથી ઉતરતો, શિશુ કેરૂં શાંત્યન કરતો. ૧૫
 નૃપ બોલ્યો સામુ જોતો, અર્બકનાં આંસુ લોતો;
 અહો! અહો! અહેડી આવો, તમે શ્વાન રખે યાં લાવો. ૧૬
 હરિવલ્લભ આવો નિર્બો, એની પરમ પરીક્ષા પખો;

- એને પૂછું ઉત્તમ વાત, ક્યાંથી આવ્યો ને કોણ જાત. ૧૭
- ક્યાં માત ગઈ શિશુ તારી, ક્યાં ગયાં સુદૃ વિસારી? તારો શોધજ જોતાં હશે, તુજ વિના તે સર્વ રેશો. ૧૮
- હરિભજન કરે શિશુ મન, નથી જોતો લોચન અન્ય; લાગ્યો રંગ હરિ-ગુણ ભજને, એનાં માતપિતા હરિ સ્વજને. ૧૯
- એના માતપિતા ભગવંત, તેણે પાળ્યો બાળક સંત; એનો સંગ કરે જે કોય, તેના પૂર્વજ પાવન હોય. ૨૦
- હું આદે અપુત્ર કેવાયું, વૈષ્ણવ-સંગે પાવન થાયું; નવ જાત તણા સુત હોય, તેની ગણના સાંભળ સોય. ૨૧
- અન્ય આવ્યો અર્ભક તેહ, વળી મૂલે લીધો જેહ; વળી કૃત્રિમ હોય કુમાર, વળી પુત્રીનો સુત સાર. ૨૨
- જડે આકૃષ્ટીએ સુત દક્ષ, વળી ગોત્રકકુંડને વૃક્ષ; સુત અન્ય સહોદર જાત, નવ પુત્ર કલ્યા એ ભાત. ૨૩
- સુત ઔરસ પામે સોય, એક એક અભાવે જોય; રવયમેવ જડે સુત જેહ, મુજ કુશળજ કરશે તેહ. ૨૪
- એમ કહી આલિંગ્યો ભૂપાળ, અશ્વ ઉપર લીધો બાળ; અશ્વ ઉપર ખેશી ભાવ્યો, પછી ચંદનાવતીમાં આવ્યો. ૨૫
- નિજ સેવક સાથે હરખે, ભુજ દક્ષિણ હવે ફરકે; જતો પંથ વિચારે મન, મારે પાપ તણું થયું પુણ્ય. ૨૬
- મુને બીજા મૃગને જોતે, લાગ્યો કૃષ્ણમૃગાર્ભક પોતે; કહે વૈશંપાયન વાણી, સુણ જનમેજય પ્રમાણી. ૨૭
- જે શોધે કૃષ્ણનો ઠામ, માટે કૃષ્ણમૃગાર્ભક નામ; મેં પામ્યો પરમરવરપ, એણે કીધું કર્મ અનુપ. ૨૮
- છેદ્યા પાશ પ્રબળ સંસારી, મહાન મહાનિર્વૃત્તિકારી; એમ કહેતો રાય કુલિંદ, આવ્યો ચંદનપુર આનંદ. ૨૯
- નિજ મંદિર માંય નરેશ, કીધો પુત્ર સહિત પ્રવેશ; મેધાવી નામે નાર, કહી પુત્રની પ્રતિ સાર. ૩૦
- અતિ આનંદી તે નાર, હું છૂટી વંઝા અવતાર; થયું મન વાંચિત સંજોગી, આવ્યો સુત સંપદનો ભોગી. ૩૧
- વળી ખોલ્યા નારદ દેવ, સાંભળ પાર્ય રાજ એવ; પછે રાય કુલિંદે સત્ય, આંગણ ઉત્સવ માંડ્યો અત્ય. ૩૨

- પછે વિપ્ર ગણક વિધાન, તેને પૂજને દીધાં દાન;
 પછે આનંદા દેવન, બોલ્યા સાંભળ નૃપ સર્વન. ૩૩
- તારો ચંદ્રવદન સુત કામ, ચંદ્રહાસ ધરાશે નામ;
 એને લક્ષ્મણ લાગ્યું રતન, માંડ્યુ કૃષ્ણ ભક્તિનું યતન. ૩૪
- તારા કુળનું કિલ્લિમય જ્વલે, સકળ પૃથ્વીનો પતિ થાશે;
 પછે સાંભળ પારથ વ્યક્ત, દિન દિન વાધે હરિભક્ત. ૩૫
- જ્યમ વાધે શશિ આકાશ, તેમ પૃથ્વીમાં ચંદ્રહાસ;
 ક્ષિતિ અકૃષ્ટ રીતે પાચે, આનંદમગ્ન પ્રભ સૌ રાચે. ૩૬
- ધૃત તુલ્ય પ્રયોધર ગાય, સધળા દેશમનોરથ થાય;
 સાત વર્ષ તણો ચંદ્રહાસ, કરતો અક્ષરનો અભ્યાસ. ૩૭
- ચંદ્રહાસ ભણે દિનરાત, હરિ હરિ અક્ષર સાક્ષાત;
 પછે કોપ્યા કે' અધ્યાસ, હરિ હરિ બોલ્ય મા તુને વાસ. ૩૮
- ખીજ અક્ષર જે પૈયાશ, તેનો પાઠ કરો ચંદ્રહાસ;
 ચંદ્રહાસ કહે ગુરુરાજ, મારો સિદ્ધોવર્ણ સમાજ. ૩૯
- હરિ (હરિ) અક્ષર વિણ (ભોજન) બિજ, મુખથી નથી નીસરતુ અન્ય;
 હું દાસ તમારો દેવ, મારી જીવ્હા હરિવશ એવ. ૪૦
- પછે બાળક ખીલાવા કાળે, કર જેટિ(કા) ધરી ગુરુરાજે;
 અરે બાળક જીવ્હા વાળ્ય, કહે કક્કા વાણી પાળ્ય. ૪૧
- પછે ભય પાળ્યો ચંદ્રહાસ, સૂક્ષ્મ વાણી વચન પ્રકાશ;
 ગુરુ શે વળે મુજ રસના, હું ઉચાર નહિ હરિ ત્રિના. ૪૨
- માટે જપતું હરિનું નામ, ખીજ અક્ષરનું શું કામ;
 જેમાં હરિનું નામજ નો'ય, નવ શાસ્ત્રજ કા'વે સોય. ૪૩
- કહે નારદ સાંભળ રામ, કહું વૈષ્ણવનો મહિમાય;
 એવે કોપ્યો ગુરુ અતિમંદ, આળ્યો મંદિર રામ કુલિંદ. ૪૪
- ચંદ્રહાસનો ગુરુદેવ, ભૂપ કુલિંદને કહે એવ;
 સુણ ભૂપતિ અતિ અદ્ભુત, તારા સુતને વળગ્યો ભૂત. ૪૫
- નિશદિન હરિ જપતો વાણી, ઉઠી નાચે આનંદ આણી;
 હું શાસ્ત્ર ભણુવું જેહ, નથી ઉચરતો સુત એહ. ૪૬
- એવું ભૂપ કુલિંદે જાણી, બોલ્યો અધ્યાપક શું વાણી;
 જડ્યો દેવાગત સુત એહ, મેં ક્યમ માર્યો જાપ તેહ. ૪૭
- એવો પુત્ર પિશાચને મૂર્ખ, તોય મારો તારણ પૂર્ખ;

તગો કાને સુણ્યું નહિ સોય, એનું ચરિત ન જાણે કોય. ૪૮
 એ તો એકાદશીને દિન, ન જમે અમૃત અથવા અન્ન;
 અમો અશન કરૂં ક્યમ ત્યારે, નાનો બાળક ભૂખ્યો જ્યારે. ૪૯
 માટે જાઓ તમો દ્વિજ ઘેર, સુતની સારી દીસે પેર;
 એને અષ્ટ થશે વર્ષ જ્યારે, કરશું મૌજબંધન ત્યારે. ૫૦
 તમેરે બાળક એ ચંદ્રદાસ, કરશે વેદ તણો અભ્યાસ;
 પછે વિપ્ર વજ્યો ઘેર આવ્યો, બાળક ભૂપતિને ગન ભાવ્યો. ૫૧
 ચંદ્રદાસ નિરખી નૃપ હખ્યો, હખે બીડ્યો હૃદય સખ્યો;
 એણે પુત્રે મહા સુખ દીધું, માંડું મંદિર પાવન કીધું. ૫૨
 વૈષ્ણવ બંત વિચક્ષણ સોય, બીજે જીવે તે શું હોય;
 સાપણ જન્મે પુત્ર અપાર, સાગા હરિનો કરતા આર. ૫૩
 એનું હરિપદ લાગ્યું ધ્યાન, મારો બાળક પરમનિધાન;
 મેં તો શું તપ કીધું પેલાં, સેવ્યાં પંચ અભિપ્રત વેલાં. ૫૪
 તેણે પુણ્યે એ સુત લાખ્યો, જેણે શ્રીહરિનો તપ સાધ્યો;
 કહે નારદ મુણ હરિદાસ, અષ્ટમ અખંદ થયો ચંદ્રદાસ. ૫૫
 પછે માંડ્યો મેખજાબંધ, વિધિએ કીધો રાયકુલિંદ;
 હોમાવી આહુતી સાર, માંડ્યો વેદનિગમ ઉચાર. ૫૬
 હરિનાગ હૃદયમાં ધરતો, એ વિધ પાઠ નિગમનો કરતો;
 બણી વેદ કહે સુચન, એથી હરિ થાળે પ્રસન્ન. ૫૭
 વેદ શાસ્ત્ર પુરાણને માંય, મારો હરિ જાણીએ જ્યાં ત્યાંય;
 એની વસ્તુ કોઈ ન પેખું, જેમાં નારાયણ ન દેખું. ૫૮
 એમ વેદ અર્થને જાણી, માંડી ધનુર્વેદની વાણી;
 કર્યું ચિત્ત તણું યોગાન, સામા લક્ષ્ય કર્યા ભગવાન. ૫૯
 ગુણ સાત્વિકી ભક્તિ આપ, એ વિધિ બાણ પ્રયોજે આપ;
 ધનુષ્ય મધ્યે શર સંયોગી, પામ્યો લક્ષ્ય ચતુર્ભુજ ભોગી. ૬૦
 ચંદ્રદાસ તણો જે દેહ, ઉત્તમ ભાયા બણીએ તેહ;
 ત્યાંથી સાયક પંચ નીસર્યા, એકે કાળે લક્ષ્યને માર્યા. ૬૧
 અતિ અદ્ભુત આસુગ એકા, નરહરિ લક્ષ્ય વિષે જઈ પેકા;
 ધનુર્વેદ ભણ્યો એ નીત, પુનરપિ પૂછે ગુરને ચિત્ત. ૬૨
 મન્નશત્રુની નહિ ખીક, જે જે દેશ પળે ત્યાં કીત;
 હય બેશી શશિવત્ ચળકે, કણે કોમળ કુંડળ ઢળકે. ૬૩

જેણે જેણે સ્થાનક આવે, બળિયાને સાહી લાવે;
 અશ્વશિક્ષકને કહે સ્વામી, હું નહિ ભ્રમણ કરું હરિ પામી. ૬૪
 ૧ એમ શીખવ્યો અશ્વ ચક્રી, તે ભ્રમિય કરાવે પછી;
 સહુ વિદ્યા માંહીથી સાર, ગ્રહી લેતો કુલિંદ કુમાર. ૬૫
 અશ્વમેધ વિષે વ્યાખ્યાન, ચંદ્રહાસ તણું આખ્યાન;
 થયા એકાવન અધ્યાય, મહાભારતનો મહિમાય. ૬૬
 કહે રત્ન સુવત્ન વિચાર, જ્યાં છાસક શ્લોકજ સાર;

અધ્યાય પર મો રાગ ગોડી.

અર્જુન કહે સાંભળો ભગવન, એવા દેશ છે ધન્ય ધન્ય;
 જેમાં એવા વૈષ્ણવ વસે, ધનુર્વેદના મંત્ર અભ્યસે. ૧
 હરિભક્તને દેખીશ કદા, એવું મારા મનમાં સદા;
 પુનરપિ આપણનો સંયોગ, ક્યાં મળશે આવો આરોગ્ય. ૨
 ધ્રુવનું સ્થાનક તે આકાશ, બલિરાજ પાતાળે વાસ;
 લંકા માંહે વિભીષણ વસે, સ્વર્ગ વિષે ભીષ્મ ઉલ્લસે. ૩
 ચારાપરા નારદજી ભમો, ક્યાંથી મુજને લાધો તમો;
 ચંદ્રહાસને દેખું જેવા, સફળ થાય મારો અવતાર. ૪
 મહા મનોહર તેની કથા, નારદજી મુજને કહો યથા;
 ઉદ્ધત વય પામ્યો યૌવન, ત્યારે સ્થિર ક્યમ રાખ્યું મન. ૫
 ચંદ્રહાસ હરિનો જે ભક્ત, નારદજી વાણી કહો વ્યક્ત;
 નારદ કહે સાંભળ અર્જુન, સોળ વર્ષનો તે હરિજન. ૬
 તાત પ્રત્યે વાણી ઉચ્ચર્યો, વાત કહું તે શ્રવણે ધરો;
 મુને આજ્ઞા આપો તમો, દેશ જીતવા જાવું અમો. ૭
 જે રાજ આપણા અરિ, તેને આવું હું વશ કરી;
 કુલિંદ કહે એ વાતે બહું, તુને એકલો કેમ મોકલું. ૮
 તે તે રાજ દુર્જન્ય સહી, મોટી સેના વીંટી રહી;
 અથવા તું હરિને મન ધરે, હઠ માંડી ઉતાવળ કરે. ૯
 ધૃષ્ટદ્યુમ્નિ અમ સ્વામી માન્ય, કૌંતલ રાજનો પ્રધાન;
 તેણે આપ્યો મુજને એશ, સોએક ગામ તણો આ દેશ. ૧૦
 તેના શત્રુ છે ઉદામ, તે ચાંપે આપણાં ગામ;

- તુને સાંભળીને તે શમ્યા, જોણે આગે આપણુ દમ્યા. ૧૧
- એવું વચન પિતાનું સુણી, ચંદ્રહાસ ચાલ્યો મહા ગુણી;
- પંચ બાણ કીધા પ્રવેશ, ક્ષણમાં જીત્યા સધળા દેશ. ૧૨
- મોટા વીર તણે જ્યાં વાસ, હસી હસી જીતે ચંદ્રહાસ;
- રાજ્યમદે કરી માતા વૃથા, કૃષ્ણ તણી નવ જાણે કથા. ૧૩
- હયવર હાથી ને મહારથિ, પાળા ને અસ્વાર સારથિ;
- મેં ગાર્યા નૃપતિને પાણુ, હરિ પામે રાખે (છે) કોણુ? ૧૪
- ચંદ્રહાસની બીતિએ કરી, આદ્રણીએ લય પામ્યા અરિ;
- કૃષ્ણ-કથા આલાપે યથા, કળિમળ લય પામે સર્વથા. ૧૫
- નારદ કહે સાંભળ મહિમાય, ચંદ્રહાસે જીત્યા સૌ રાય;
- હય ને હાથી કોટિ હજાર, રત્ન કનક મુક્તાદ્રણ સાર. ૧૬
- શકટ ભર્યા સામગ્રી ગ્રહી, ચંદ્રહાસ પુર આવ્યો સહી;
- ચંદનાવતી પાસે આવિયો, કુલિંદરાજ સામો ગયો. ૧૭
- દીપથાળ શું મેધાવતી, કુંવરને કીધી આરતી;
- માતતાતને લાગ્યો પાગ, સુખપાલ ખેસાડ્યાં મા'ભાગ્ય. ૧૮
- પાલખી લીધી બીજે નરે, નમ્ર પાગે પોતે સંચરે;
- સંપુટ કીધા બંને પાણુ, ચંદ્રહાસ મુખ ખોલ્યો વાણુ. ૧૯
- માતપિતાની સેવા વિના, મનવાંચિત નવ પામે જના;
- માતપિતાને જાણે તેહુ, લક્ષ્મીનારાયણ છે ખેહુ. ૨૦
- નારદ કહે સાંભળ વિશ્વાસ, ચૌટામાં આવ્યો ચંદ્રહાસ;
- પુરનારે દીઠો રમરમાન, મોટાં લોચન કુરંગ સમાન. ૨૧
- સખી પ્રત્યે સખી બોલી કાય, ચંદ્રહાસ આ આવ્યો જોય;
- ચંદ્રહાસ આપણનો ભૂપ, મદન સરીખો સુંદર રૂપ. ૨૨
- સખી પ્રત્યે સખી બોલી સહી, એમ કે'તાં લાજે નહીં;
- ચંદ્રહાસનું રૂપ અપાર, સધળા કામી પામ્યા હાર. ૨૩
- વિકળ સરીખો મન્ત્રિ-પુત્ર, એને તુલના આવે કુત્ર;
- એવાં વચન સુણતાં ત્યાંય, ચંદ્રહાસ આવ્યો ધરમાંય. ૨૪
- સુહૃદ મિત્રને કાકા બહુ, સ્વચરિત્રે સંતોષ્યા સહુ;
- કુલિંદ્રભૂપે આજ્ઞાણુ કને, ઉત્તમ ઉત્સવ દશમી દિને. ૨૫
- ચંદ્રહાસને વાર વિવેક, આપ્યું રાજ્ય ક્યૌં અભિષેક;
- નગરલોક આનંદા સહુ, ધર ધર ઉત્સવ માંડ્યા બહુ. ૨૬

પ્રથમ હરિજન હરખે ભર્યા, ઉદક ધરી ધોયા ઉમરા;
 શ્વેત ચંદન કુંકુમ ધણાં, નિજ આંગણ કીધાં છાંટણાં. ૨૭
 ચૌટે ચાર ધ્વજ ફરહરે, હરખ્યા નર આબૂષણ ધરે;
 આનંદા નર ઉંચે સ્વરે, ગોવિંદના ગુણ ગાતા શ્રે. ૨૮
 એકી થઇ નર સુંદર વેષ, ચંદ્રહાસને કરે અભિષેક;
 ચંદ્રહાસને પૂજે જના, કેસર ચંદન સદ વાસના. ૨૯
 કંઠનું આરોખ્યા ચંપકહાર, અગર ધૂપ ઉવેખ્યાં સાર;
 ઝળકે દીપ કપૂરે અતિ, કીધી નરમંગળ આરતી. ૩૦
 ચંદ્રહાસ પૂજ્યો એ રીત, લોક પ્રત્યે ઉચારે નીત;
 નગરલોક સાંભળજો સહુ, આજયકી હું એવું કહું. ૩૧
 દશમીને દિન ઉત્સવ કરો, ભાષા એકાદશી આચરો;
 એ વાણી મમ માને નહીં, તે તો મારો શત્રુ સહી. ૩૨
 હરિદિન જે કો જમશે, અન્ન, તે મારો મોટા અરિજન;
 જાણો એકાદશી દિનમાં, પાતક પેસે સહુ અન્નમાં. ૩૩
 તે માટે ન જમવું અન્ન, ધર્મ તણો અર્થિ જે જન;
 પાતકથી ખીંચો જે કોય, વિષજીને તે વલ્લભ હોય. ૩૪
 જે નર અપવાસી આચરણુ, રજનીતું કરતો જગરણુ;
 તે હરિને વલ્લભ નિર્ધાર, માતો આ મિથ્યા સંસાર. ૩૫
 આયુષ્ય અચળ પ્રમાણવું, જળના બુદ્ધ્યુદાયત્ જાણવું;
 મદગાતા મૂર્ખ નર સુખે, શરીરને સ્થિર જાણો રખે. ૩૬
 હાડ તણી ઉભી થાંભલી, વીંટી નસશું ન શકે હલી;
 માંસ શ્વિરથી લેપન કર્યો, છિદ્ર પાડયાં ને લાગ્યો સજો. ૩૭
 કામ ક્રોધ નર મોટા અરિ, એળવત્ લાગ્યા છે ફરી;
 તતુની એહ અવસ્થા ખરી, એકાદશી વ્રત ના'વે શ્રી. ૩૮
 મનમાં વાત વિચારી ધરો, જે કરવું પો'ચે તે કરો;
 ચંદ્રહાસે ભાખ્યો સંકેત, લોકે મનમાં માન્યુ હેત. ૩૯
 દુર્બળજન સંતોખ્યા સહુ, કનક મણિ વસ્ત્ર આપ્યાં બહુ;
 ચંદ્રહાસ દેતો બહુ દાન, બ્રાહ્મણ સંતોખ્યા રાજન. ૪૦
 મહા મનોહર મંદિર કીધ, બ્રાહ્મણને કૃષ્ણાર્પણ દીધ;
 તડાગ વાપી કૂપ અપાર, ભલા કર્યા વિસામા સાર. ૪૧

સદાવતનાં રથળ ત્યાં કીધ, કીધા મઠ યોગીને દીધ;
 શીતળ છાંયે કરાવ્યાં પર્વ, શીતળ જળ ફળ શોભા સર્વ. ૪૨
 નારદ કહે સાંભળ રાજન, દેશ દેશના આવે જન;
 ચંદનાવતી આવે સૌ કોય, દ્વિજ ક્ષત્રિય વૈશ્યાદિ સોય. ૪૩
 દેશ દેશથી આવ ત્યાંય, વસવા ચંદ્રહાસપુર માંય;
 પુત્ર પૌત્ર પરિવાર પાસ, વસવા ઘર આપે ચંદ્રહાસ. ૪૪
 આનંદ પામે સર્વે લોક, નૃપને દેખી નાસે શોક;
 વર્ણુ અઢારે વસતી પ્રભ, ઘર ઘર ઉપર ફરકે ધ્વજ. ૪૫
 સુંદર નગરી શોભે અતિ, ચંદ્રહાસમાં વાઘે રતિ;
 જે નગરમાં યાચક જાય, ધનાઢ્યથી અધિકેરો થાય. ૪૬
 ચંદ્રહાસ આપે બહુ દાન, સંતોખવા શ્રી ભગવાન;
 ચંદનપુર-પાલક આનંદ, ચંદ્રહાસને કે' કુલિંદ. ૪૭
 કૌંતલપુરના પતિને મુદા, અયુત નિષ્ક, હું આપુ સદા;
 ધૃષ્ટ્યુક્ષિ મારો પતિ વૃદ્ધ, તેને આપું તેનું અર્ધ. ૪૮
 તેના અર્ધ અર્ધનું અર્ધ, નૃપ-પત્ની સંતોખું સ્પર્ધ;
 પુત્ર તમો આપો તે ધન, જેથી થાય પ્રધાન પ્રસન્ન. ૪૯
 શત યોજન પ્રમાણે શર, કૌંતલપુર યાંથી છે દૂર;
 જે પુરમાં કૌંતલપતિ આજ, ગાલવગુર શું કરતો રાજ્ય. ૫૦
 ધૃષ્ટ્યુક્ષિ પ્રાઢ પ્રધાન, રાજ્ય કરે કૌંતલ-રાજન;
 એવું મોહ્યા રાય કુલિંદ, ચંદ્રહાસ પામ્યો આનંદ. ૫૧
 રાજને મંત્રીને વળી, તત્પત્નીને ટાળે મળી;
 તે ધન સૌ કરી એકઠું, તે ગુર ગાલવને મોકલ્યું. ૫૨
 વિવિધ વસ્ત્રને કનક અપાર, એખું મલિયાગર નિર્ધાર;
 કેસર કરતુરી શુદ્ધ કરી, શકટ સાંઢને વેસર ભરી. ૫૩
 મદમાતા હાથી મોકલ્યા, વળી મનોહર ઘોડા ભલા;
 કૌંતલને મંત્રીને મળી, તે સૌ સામગ્રી મોકલી. ૫૪
 વિનય વચન વિમુક્તિ સાથ, પત્ર લખી આપ્યું તે હાથ;
 મુદા સેવક સત્વર કર્યા, ધન ને પત્ર ગ્રહી સંચર્યા. ૫૫
 ચંદ્રહાસના સત્વર દાસ, પો'ચ્યા કૌંતલપુરની પાસ;

સાંજે સેવક સત્વર ધશી, તે દિન હુતી ઐકાદશી. ૫૬
 નગર સમીપે દીઠી નદી, હરખ્યા સેવક વાણી વદી;
 સ્નાન કરી પૂજ્યા પરમેશ, પછે પુરમાં કર્યો પ્રવેશ. ૫૭
 નારદ કહે સાંભળ રાજન, સ્નાન કરી કીધાં પયપાન;
 યથા યુદ્ધિએ જપતા જપ, ગન આપ્યા નારાયણુ આપ. ૫૮
 મંજરી તુલસી જળ ભરી, સ્નાન કરીને મસ્તક ધરી;
 એવો નિયમ ધરી ભાવિયા, મંત્રીને મંદિર આવિયા. ૫૯
 ચંદ્રહાસના અનુચર આમ, ધૃષ્ટયુદ્ધિનું પામ્યા ધામ;
 બીનાં અંગર દેખી બેદ, મંત્રી મનમાં પામ્યો ખેદ. ૬૦
 કુલિંદરાજ પામ્યો મર્ણુ, અનુચરનું આવું આચર્યું;
 કુલિંદ મર્ણુ કેવારે થયું, હા ! હા ! ભાઈઓ ભુંડું થયું. ૬૧
 એમ સુણી સેવક કહે પ્રી, મરશે અમ સ્વામીનો આરિ;
 કુલિંદનો ચંદ્રહાસ કુમાર, દિશા વિજય કીધો નિરધાર. ૬૨
 તમને મંત્રી મનાદ્રા બહું, તેણે બહુ વિધ ધન મોકલ્યું;
 કળશ કાંચનના શકટે ધર્યા, કર્પૂર ગોરોચને ભર્યા. ૬૩
 ભર્યાં શકટ અંગર બહુ ભાત, તમ મંદિર આવે વિખ્યાત;
 એથી સાત ધણું ધન ભર્યું, કૌંતલને કાજે મોકલ્યું. ૬૪
 વિસ્મય પામી મંત્રી મંદ, ધન લીધું પામ્યો આનંદ;
 રાંધણુ પ્રત્યે કહે વચન, આ સેવકને આપો અન્ન. ૬૫
 સૂદે તેજ્યા સેવક યદા, ભોજન કરવા નાવ્યા તદા;
 મંત્રીને જઈ ભાખ્યું સહી, સેવક જમવા આવે નહીં. ૬૬
 એમ સુણી કોપ્યો પ્રધાન, કઠિન વચન બોલ્યો બળવાન;
 કેવળ માતો તૃપ કુલિંદ, સેવક પણ માતા મહામંદ. ૬૭
 ઉત્તમ ભોજન આપું જોઈ, ગર્વે ભર્યા નથી જમતા તેહ;
 કુલિંદને હું ખેડી બરૂં, ત્યાર પછી સઘળું ધન હરૂં. ૬૮
 મંત્રીની વાણી સાંભળી, સાત્વિક સેવક બોલ્યા વળી;
 અમને ગર્વ નથી રાજન, હરિદિવસે નથી જમતા અન્ન. ૬૯
 અમને માર્ગે વીશેવસે, કૃતમ્ની કોષ અડકયા હશે;
 તે માટે સાંભળજો તમો, વિશેષે અન્ન ન જમવું અમો. ૭૦
 એમ સુણી હરખ્યો ભૂપાળ, સર્વ જમાયા પ્રાતઃકાળ;
 પોતે ભોજન કીધું પછે, મંત્રી ચંદનનગરી ગચ્છે. ૭૧

શિક્ષા માગી રાજ તણી, ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ આવ્યો સુત મણી;
 મળી મદનને ક્યો વિચાર, સોંપ્યો રાજનો ધરમાર. ૭૨
 એવે કન્યા વિષયા નામ, તાત પ્રત્યે ઉચારી આમ;
 જે આંખો મેં નિત્યે સિંચિયો, આજ ત્યાં ફળ સંભવ થયો. ૭૩
 ઉછેરો કે છેદો તમો, તાત તમારે વપ છું અમો;
 રાજ્યકાજનો મોટો ભાર, તાત તમારે આણુ પરવાર. ૭૪
 એવી વાણી કન્યા વદે, બાળ વયમાં ચૌવન ઉદે;
 પુત્રીને આશ્વાસી પળ્યો, ચાલ્યો મંત્રી સેવક મળ્યો. ૭૫
 બે વાસા માર્ગમાં થયા, પ્રધાન ચંદનપુર આવિયા;
 મહાવન હતું જેણે દામ, ત્યાં તો નગર વશ્યું અભિરામ. ૭૬
 મંત્રી મનમાં વિસ્મય થાય, એવે સન્મુખ આવ્યો રાય;
 મંત્રી દેખી રાય કુલિંદ, પુત્ર સહિત પામ્યો આનંદ. ૭૭
 નમસ્કાર કરી વાર પેર, પ્રધાનને પધ્ધરાવ્યા ફેર;
 પૂજ્યો મંત્રી આણી હેત, આગળ ઉભો પુત્ર સમેત. ૭૮
 મંત્રી પૂછે સુણ રાજન, તારે કંઠ પ્રકટયો તન;
 આવો પુત્ર પ્રકાશ્યો સહી, શામાટે મુને કહાવ્યું નહિ. ૭૯
 કુલિંદ કહે નહિ ઐરસ એહ, વનમાંથી લાધ્યો છે તેહ;
 એક સમય હું મૃગયા ગયો, મહાવન ગવ્હરમાં આવિયો. ૮૦
 ત્યાં લગી હું આવ્યો સોય, કૌંતલપુર બે યોજન હોય;
 ત્યાં મેં દોઢો બાળક એક, છઠ્ઠી આંગળી છેદી છેક. ૮૧
 પંચ વર્ષનો એ હરિજન, ઐરસથી અધિકો છે તન;
 ચંદ્રહાસ એ હરિનો ભક્ત, માંડે મન એમાં આસક્ત. ૮૨
 નારદ કહે સાંભળ ભૂપતિ, ધૃષ્ટ્યુદ્ધિને ચિંતા અતિ;
 યોગેશ્વરની પેરે થયો, ક્ષણ એક લોચન મીચી રહ્યો. ૮૩
 ચંદ્રહાસ હરિનો જન જેહ, મૂઢમતિ નવ બણે તેહ;
 અંતર્ગતમાં એવું લલ્લું, મુનિનું વાયક થાશે ખરું. ૮૪
 ચાંડાળે હું વાહ્યો વળી, દેખાડી છઠ્ઠી આંગળી;
 મારે છે બે બાળક જેહ, મદન અમલ નામે ત્યાં તેહ. ૮૫
 તે બંને શું કરશે તદા, સંપત્તિનો પતિ થાશે જદા;
 ગધ વાતની ચિંતા કરે, તેનો એકુ અર્થ ન સરે. ૮૬
 એતો કામ થયું તે થયું, વધા કરું જે મુનિએ કહ્યું;

મન સાથે એ નિશ્ચય કર્યો, ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ વાણી ઉચર્યો. ૮૭
 સરળ થયો તારો અવતાર, જેથી પામ્યો પરમ કુમાર;
 મારા મનમાં પણ એ તણો, ઉદ્ધે થયો છે આનંદ ધણો. ૮૮
 તારા સુતને દેખી તેહ, ઉદ્ધે થયો છે આનંદ જેહ;
 તે મારા મનમાં નવ માય, મુખે કરીને કેમ કે'વાય. ૮૯
 અંતર્ગત જળતો મહા દુઃખે, મધુરી વાણી બોલે મુખે;
 અંતર્ગત તીક્ષ્ણ તરવાર, મધુને લેપે લીપી ખા'ર. ૯૦
 યથા ગત ઉ'ડેરા ખરો, અતિ સુંદર તૂણે આવ્યો;
 ત્રિષ ભર્યું રૂળ કો' એક યથા, ખા'ર સુંદર દિસે સર્વથા. ૯૧
 એ વિધ મંત્રી મનમાં દેષ, બાહર દીસે પ્રસન્ન વેષ;
 ઇતિ ભારત અશ્વમેધ મોઝાર, બાવનમો અધ્યા ઇતિસાર. ૯૨
 ચંદ્રહાસ આખ્યાને ધન્ય, ધૃષ્ટ્યુદ્ધિનું કપટ વચન;
 રત્ન કહે યત્ને કરી કર્યો, યથા યુદ્ધિગાને વિસ્તર્યો. ૯૩

અધ્યાય ૫૩ મો રાગ કેદારો.

ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ ચિંતા કરે, કુગતિનો સાગર ઝરે;
 મુનિ તણી વાણી મિથ્યા કચમ કંઈ રે. ૧
 કુલિંદ તણો સુત મહા જળી, કચમ પંચત્વ થાશે વળી;
 આ સ્થાનક કોણ ઉપાય આચરે રે. ૨

ઠાળ.

કોણ ઉપાય કંઈ હું હવણું, એને જો હું માઈ;
 તો આ સધળા યોધા એના, મસ્તક છેદે માઈ. ૩
 મદન અમલ બે મારા બાળક, યમને મંદિર જાય;
 તો તો બાવા મારી સંપત, એ બાળકની થાય. ૪
 તે માટે જે શ્રી મહાદેવે, કંઠ વિષે જે ધાર્યું;
 તેનું દાન કરીને નિશ્ચે, ચંદ્રહાસને માઈ. ૫
 એમ વિચારી ચંદ્રહાસની, પ્રત્યે બોલ્યો વાણ;
 ચંદ્રહાસ તું કાગળ લેખની, લખવાને મશ આણ. ૬
 પત્ર લખીને તુજને પ્રેરું, કૌંતલપુર પ્રતિ આજ;
 એમ કહી એકાંતે લખવા, બેઠો મંત્રીરાજ. ૭
 “સ્વસ્તિશ્રી કૌંતલપુર નગરે, મદન સકળ ગુણવાન;

કાગળ કેરૂં કારણ સમજી, જાળે ચતુરસુખાણ.	૮
ચંદ્રહાસ મહા મિત્ર નહીં, રિપુ સંપત્તિ ભોગી જાણ;	
એ વાતે આજસ મૂકીને, ક્રહું તે મનમાં આણ.	૯
રૂપ ન જોવું વેષ ન જોવો, કુળ ને શીળ ન જોવું;	
વિધાવંત પરાક્રમ રખે, જોતો સત્વર હોવું.	૧૦
મદન તેં તો એહને, વિષ દેવું નિરધાર;	
એ વાતે આપણને સાઈ, માને મદનકુમાર.”	૧૧
એમ લખીને ચંદ્રહાસ શું, મંત્રી બોલ્યો વાણ;	
ચંદ્રહાસ એક કૌતક કારજ, મદન પ્રત્યે છે જાણ.	૧૨
તું જા મુદ્રિતપત્ર અહીંને, માર્ગમાં રખે જોય;	
પત્ર પુત્રને આપ્યે તાઈ, યુક્ત હેત છે સોય.	૧૩
જો આ મુદ્રા ઉખેડીશ તો, દુઃખ દેશે દેવ;	
પત્ર પિયાર જે કો વાંચે, દુઃખ પામે નર તેવ.	૧૪
સત્વર અશ્વ ચઢીને જાતું, સાથે સેવક ચાર;	
પુત્ર પધારો કૌંતલપુરમાં, જોશે ધર્મ વિચાર.	૧૫
નારદ કહે સાંભળરે અર્જુન, પત્ર અહીં આનંદ;	
ચંદ્રહાસ મંત્રીને પ્રણમી, પ્રણમ્યા તાત કુલિંદ.	૧૬
મેઘાવતી માતા પ્રત્યે આવ્યો, પગ પડવાને તન;	
મંગળ આરતી કીધી માતા, આશીષ દીધી ધન્ય.	૧૭
દધી દૂર્વાને અક્ષત મિશ્રિત, તિલક કર્યું નિજ માત;	
માતા કહે સુત તારો મારગ, કુશળ હજો સાક્ષાત.	૧૮
તાઈ મુખ રાખો નારાયણ, પાણુ જનાર્દન દેવ;	
ઋષિકેશ હૃદયને રાખો, માધવ ઉર અશ્વમેવ.	૧૯
પદ્મનાભ નાભિને પાળો, કૂક્ષે નરહરિ ધન્ય;	
કમળનયન કટિરક્ષા કરજો, ઝંઘા મધુસૂદન.	૨૦
ઝવન જીગ્મ જગનેશ્વરને, ધુટણ દામોદર (જે) દક્ષી;	
સહસ્રપાદ બંને પદ પાળો, સહસ્રાક્ષ તવ અક્ષી.	૨૧
તારે સર્વ શરીરે રાખો, દેવત્રિવિક્રમ સાર;	
વહુવરને લઈ વેલો વળજે, કુશળ ક્ષેમ કુમાર.	૨૨

- 'પે'લાં જ્યમ નૃપતિને છતી, વશ લક્ષ્મીને લાવ્યો;
 ચંદ્રહાસ જનનીને પ્રજ્ઞામી, ગારગ મધ્યે આવ્યો. ૨૩
 અમ્મ તાણું આશોહણ કરીને, સાથે સેવક ચાર;
 વન ઉપવનની શોભા જોતો, ઉપજો હર્ષ અંપાર. ૨૪
 ખીજ ગામથકી પંથા, આવે વહુવરની જોડ;
 કુંકુમરંગિત વ્યંગ મનોહર, શુકન ધયા અતિ પ્રીટ. ૨૫
 પ્રથમ પ્રસૂતા સુરબી દીડી, નૌતમ વચ્ચે સમેત;
 રખવાળે રાજને આપ્યું, ઠાડિમ-ફળ સુહેત. ૨૬
 ઠાઈ એક ચંપકમાળ સમર્પે, ચંદ્રહાસને જાણી;
 ઠાઈ એક મુકુટ કુસુમનો ગુંથી, મસ્તક મૂકે આણી. ૨૭
 નૌતમ વર સરખો દીસે, ચંદ્રહાસ શુભ રૂપ;
 કૌંતલપુરની પાસે આવ્યો, ચંદનપુરનો ભૂપ. ૨૮
 ત્યાં એક કીડાવટુ દીડું, સાર સરોવર પાસ;
 માનસરોવર હંસહંસિની, ગૃહસ્થલીલા વાસ. ૨૯
 કમળ-વૃંદમાં દિગ્વળ વિધિનાં, વાહન મત્ત મરાળ;
 નિર્મળ જળ સરોવર પાસે, શ્યામલતા તમાલ. ૩૦
 ચંદ્રહાસે ઉત્તમ વન દીડું, મૃત્તિમંત્ર વસંત;
 પ્રકુલ પલાશ કુસુમ મુખ રાતું, કુંકુમ બિભૃત વંત. ૩૧
 વનશ્રી સાથે કીડા કરતાં, કુંજલતા ગુંજેહ;
 ખાખર કુસુમ તળે છે કાળું, અદ્ભુત લક્ષણ એહ. ૩૨
 સુભગ વસંત વિષે ત્યાં પૂદ્યાં, નવપદ્મલવ બહુ વૃક્ષ;
 નવપદ્મલવ ત્યાં મંજરી શોભે, આત્રતરૂ સમક્ષ. ૩૩
 નવપદ્મલવ વન મધ્યે બેશી, કોકિલ મધુરી ગુંજે;
 કામિનીનાં મન તાણી લેતી, પાતક પુણ્ય ન સુજે. ૩૪
 ચંપક બકુલ અશોક અનુપમ, પૂદ્યાં ચારે પાસ;
 જાઈ જુદકા માલતી મોગર, પુષ્પ લતા પ્રકાશ. ૩૫
 કુસુમ-સ્તબ્ધ રૂપી સ્તન શોભે, ભમરા લોચન ઠામ;
 પુષ્પવૃષ્ટિએ પૂજે સ્વામી, વસંતને અભિરામ. ૩૬
 નારદ કહે સાંભળે પારથ, કુલિંદનો કુળચંદ;

વસંતનો ઉત્સવ દેખીને, પામ્યો મન આનંદ.	૩૭
નારાયણની લીલા સઘળે, માની મન રાજન;	
રનાન કરીને તેણે કુસુમે, પૂજ્યા શ્રી ભગવન.	૩૮
નારાયણને સંકલ્પી ત્યાં, ભક્ષણ કીધું સાર;	
અનુચર લાવ્યા દૂર્વોકુર, અશ્વ કરાવા આ'ર.	૩૯
આંગ્યાને થડ બાંધી હયને, શયન કીધું બે પો'ર;	
એવે ચંપકમાલિની આવી, કૌંતલ-ભૂપ-કિશોર.	૪૦
ધૃષ્ટ્યુદ્ધિની કન્યા વિષયા, રૂપે રતિને હસતી;	
ખીજી કન્યા શત સંધાતે, આવી અતિ ઉલ્લસતી.	૪૧
વસંત કાળે કુસુમ અનુપમ, ઉપવન પૂલ્યું જોડ;	
સર્વ કન્યકા કુસુમ ચૂંટવા, મનમાં ઇચ્છે તેહ.	૪૨
સાત તેર વર્ષમાં ચંચળ, હ્રદે થયાં યૌવન;	
કુસુંજાનાં અંબરે આઢયાં, હરિત્ કંચુકી રતન.	૪૩
નૈતમ ખીલી ફળ પ્રગાણે, સ્તનની શોભા ધરતી;	
મુક્તાશળતા હાર મનોહર, શનૈઃશનૈઃ સંચરતી.	૪૪
નૂપુરને નાદે નાચંતી, દે કર તાળી લોલ;	
હાસ્ય વિનોદે ગાતી જતી, ખરતા મુખ તંબોળ.	૪૫
કીડાના કાનનને પામી, કોકિલ સ્વર સાંભળતી;	
અન્યોઅન્યે હાસ્ય કરંતી, વચન પ્રકાશે વળતી.	૪૬
કરિકુંભસ્તની શોભા સુંદરી, તુંબ પુષ્પજ લેવા;	
નરહરિ સઘ વિદારે તુજને, ગજ-મુક્તાશળ એવા.	૪૭
પરસ્પરે ઉપહાસ્ય કરંતી, હરતી કુસુમ અપાર;	
બાધ જીલ્કા માલતી મોગર, કંઠ ધરે કરી હાર.	૪૮
પુષ્પિત દાડિમીને દેખી કે', ચંપકમાલિની વાત;	
અરે સુંદરી વિષયા જોતી, આગળ આહુત જાત.	૪૯
પેહેલાં પુષ્પ તણો સંભવ ને, ફળ સંભવ પશ્ચાત;	
ખીજી ખીલીફળસ્તની (સુંદરી) તુમાં, એ તો આવજું જાત. ૫૦	
૧ ચંપકમાલિનીને કહે વિષયા, વનસ્પતિના ધર્મ;	
૨ એવે મસ્તક પુષ્પ ધરીને, સૂતી વિષયા શર્મ.	૫૧
ચંપકમાલિની વિષયાને કહે, પુષ્પ ધરી કાં સૂતી;	

કોઇ એક ભોગી વિભોગી કુંડળી, આવશે સુભગ વિભૂતી. ૫૨
 વિષયા તારા મુખની શોભા, શશિને દે છે ખોડ;
 હૃદય વિષે સ્તન શોભે જાણે, રતિ મનમથની જોડ. ૫૩
 તારી ભક્તે પ્રસન્ન કર્યા છે, સ્વપ્ન વિષે જાણી મધ્ય;
 પૂજારાને પ્રકટ કર્યું તું, એ લિંગ સ્વરૂપી અવધ્ય. ૫૪
 ચંદન કેસર કસ્તુરીને, સાર સુગંધી તેલ;
 શિવરૂપી-સ્તને જે પૂજે, તું પ્રકટ કર્યંતી તેલ. ૫૫
 સાચું પ્રાતઃ આગસ વર્જિત, ચતુર શિરોમણિ કામી;
 આપણના અસુને પણ આપી, વપ કર્યું એવો સ્વામી. ૫૬
 ડાબુ અંગ ૫૩ કે તાર, આંખે ખોલે કાગ;
 શુકન કરે છે સ્વામી પાગીશ, સુંદર પૂજક (ગદા) ભાગ. ૫૭
 ચંપકમાલિનીની સુણી વાણી, વિષયાવદન હસાવ્યું;
 કમળકળ્પ પ્રકાશી વિષયા, પત્ની વચન સંધાયું. ૫૮
 વિષયા કે હવે પુષ્પ મ ચુટો, રવિકિરણ પરિતાપ;
 કમળ સમૂહ સરોવર શીતળ, ચાલો રાખીઓ આપ. ૫૯
 વિષયાવચન સુણી સહુ કન્યા, કાનનમાંથી જાતી;
 કોઇએક કન્યા ગધુર સ્વર કરી, હિંદોળે ચઢી ગાતી. ૬૦
 સન્મુખ હાસ્ય કરે હિંદોળે, કુચમંડળ પદ ધરતી;
 તૂટે મુકતાહાર મનોહર, હિંદોળેથી ઉતરતી. ૬૧
 કોઈએક પુષ્પ સમૂહ ધરીને, ધાતી વિષયા કેડે;
 પુષ્પ તણું એક પાત્ર ભરીને, વિષયા ઉપર રેડે. ૬૨
 દૃઢ તાંતણાનો ચંદ્રક કીધો, પુષ્પ તણો ત્યાં જોડ;
 વિષયા કેરે ભાળે ચોઢે, ચાર કુમારી તેલ. ૬૩
 મુઝા કોઇએક મૃદંગ વળડે, મન ઉપગમે લોભા;
 એ વિધ સર્વ સરોવર ચાલી, કમળતણી બ્યાં શોભા. ૬૪
 નૃપુરનાદ સુણીને નાઠા, હંસ મહા ભય આણી;
 રખે આપણું માનસરોવર, કલુષ થયું એમ જાણી. ૬૫
 પુષ્પવતી એ કન્યા આવે, કામ તણી અભિલાખી;
 રાજ અર્જુન પ્રત્યે એવી, નારદે વાણી ભાખી. ૬૬
 સરોવર તીરે ચીર ઉતારી, મૂક્યાં કંચુકી ચણું;

- એવે મરમર માણત આન્યો, ઉત્તમ અંગર હર્ણુ. ૬૭
- અદ્યપિ ઝીણું વસ્ત્ર તથાપિ, પવને નવ લેવાય;
તેના ગુણમય પાશે બાંધ્યો, અનિલે નવ ઉડાયા ૬૮
- ચંપકવર્ણી વનિતા પેઠી, નાના સરોવર ગાય;
ઊંડાં જળ તે નિર્મળ નિશ્ચે, ઉત્તલ જળ ડોળાય. ૬૯
- કન્યાને કંઠે આભૂષણ, ઝળકે મોતી અપાર;
આન્યોઅન્યે હાસ્ય કરંતી, સરોવર શોભે સાર. ૭૦
- લીલા ચપળ અદ્રાળે બે કર, ત્રુટે મુક્તાહાર;
ગણિ ગાણિક પ્રવાળ પડેને, સરોવર શોભા સાર. ૭૧
- એક વદન ધન શોભા દીસે, પ્રતિબિંબે બહુ ચંદ્ર;
તે સરોવરની શોભા શી કહું, રતનાકર સમુદ્ર. ૭૨
- આન્યો અન્યે છાંટે અયળા, ઉદક સુગંધી ધાર;
કુચનાં કુંકુમ કરતુરીને, ચંદન અગરે સાર. ૭૩
- ઉછળતા જળ બિંદુ તણે મિપ, બાણે જળાણી દેવી;
મુક્તાદળ શું કીડા કરતી, કન્યા દીસે એવી. ૭૪
- જળબિંદુ ઉછળતા દેખી, ચાતક ચૂક્યા ધીર;
વદન વિકાશ્યાં, એ વનિતાએ, કોણુ ન વાણા વીર. ૭૫
- કોમળ કમળ તણે નાળે કરી, કો સ્ત્રી કેને બાંધે;
હાસ્ય કરી વિરહે જળ નાદે, ગાન કરે સ્વર સાંધે. ૭૬
- એ વિધ સજની મજ્જન કરીને, પેંચીં શુભ પટકૂળ;
કંઠ હ્રદે કર મધ્યે ધાર્યાં, આભૂષણ બહુ મૂલ્ય. ૭૭
- જળકીડા મૂકીને આવી, મંત્રી તનયા બાર;
આગળ અશ્વ નિહાળ્યો સુંદર, ચંદ્રહાસ અસ્વાર. ૭૮
- સોળ વર્ષમાં રમ પૂટે, દીર્ઘ કપોળ કુમાર;
નિકટે અશ્વ નિહાળી ગાન્યો, સિંહલી-સુત નિરધાર. ૭૯
- દત્તિ ભારત અશ્વમેધપર્વમાં, ત્રેપનમો અધ્યાય;
ચંપકમાલિની વિરાયા કેરી, જળકીડા જે ગાય. ૮૦
- શ્લોક થયા જે અધ્યા' મધ્યે, અગન્યાસી નિરધાર;
રત્ન હણે યત્ને કરી કીધાં, એકાશી પદ સાર. ૮૧

અધ્યાય ૫૪ મા રાગ ઘોડી.

નારદ કહે પારથ સુણો, ઠન્યા કરી પેર;
 જગદ્દીડાણુ-લોચની, આવી નિજ નિજ ઘેર. ૧
 (પણુ) વિપાયા મંદિર નવ ગછ, ચંદ્રદાસને લોભે;
 જેમ માણસ મારગ ચાલતાં, નિધિ દેખી થોભે. ૨
 હું જાઉં ન જાઉં વન વિષે, સુંદર નર પાસ;
 એ વિષય વિષયા તણો, રમરે કીધો નાશ. ૩
 સહચરીને તેડી કહ્યું, રહો નૂપુર ઝાલી;
 નિજ અંબર ઉંચાં ગ્રહી, પગલે પગલે ચાલી. ૪
 હંસ પ્રત્યે જ્યમ હંસલી, ત્યમ ચાલી નાર;
 દૂર્વાંકુરને ચરતો ત્યાં, દીઠો દિવ્ય તુખાર. ૫
 સ્યામા ષોડશ વારણી પ્રણમી તે ધોડો;
 સુણ હય મારે! જીવ મેં, પતિ સાથે જોડ્યો. ૬
 રખે શબ્દ કરે તુરી, મુજ નાથ જગાવે;
 એવું કહી વિષયા પછે, પતિ પાસે આવે. ૭
 અંગ સકળ અવસોકતી, લોચન નિજ નામે;
 પત્ર રચિર દીકું પછે, ઝકડયું નિજ જામે. ૮
 સત્તર થઇ કરમાં ગ્રહ્યું, ઉખેડી જે છાપ;
 અક્ષર દીઠા બાપના, આનંદી તે આપ. ૯
 સ્વસ્તિ શ્રી મદન મહા, કહું કારણ કામી;
 ચંદ્રદાસ હિતુ આપણો, સંપત્તિનો સ્વામી. ૧૦
 માટે હું કહું તે હવે, કર્ય કારજ સોય;
 રૂપ પરાક્રમ શીળને, કૂળ રૂપ ન જોય. ૧૧
 વિદ્યા વિત્ત મા નિર્ભયું, મા લગાડીશ વાર;
 વિષ દેવું રમર, શત્રુ(ને) માની નિરધાર. ૧૨
 સંપત્તને ગિણે થશે, મારે ખીજો મદન;
 વિષયા એવું વાંચતાં, રમરે સુખસદન. ૧૩
 વિષયા અર્થ વિચારતી, અગ્નિપ્રાય વિધાન;
 સંપત્તિનો પ્રભુ મિત્ર છે, મારે મદન સમાન. ૧૪
 ધત્યાદિ અક્ષર લખ્યા, અતિ ઉત્તમ કાગ;

- હું દેખી હરખ્યો પિતા, પણ ભૂલ્યો એક ઠાગ. ૧૫
 વિષ દેવું એણે રથળે, ૧ લખી લક્ષણ ત્યારે;
 પત્ર વિશેષી તાતનું, એને મદનજ મારે. ૧૬
 નારે કનિકાંગુલિ નખ, તીક્ષ્ણ ધારે;
 આંખા રનિયાંસે લખી, અક્ષર એક સમારે. ૧૭
 વિપયા એને આપવી, વળ્યા અક્ષર અંત;
 વ્યંજન કીધો વેગળો, સ્ત્રી ગાટ સમંત. ૧૮
 આમ્રઝરે મુક્રા કરી, ફરી કાગળ ખીડ્યો;
 કાગિનીએ કાગળ પછે, કંચુકમાં ભીડ્યો. ૧૯
 વિપયા વિસ્મય શું વળી, પાછુ ફરી જોતી;
 પ્રાણપતિ પોઢ્યા ભણી, ઘણું વિહવળ હોતી. ૨૦
 જ્વતી દીડી યોગિતા, સખીએ પશ્ચાત;
 આશંકી અખળા કહે, વિપયાને વાંત. ૨૧
 શામાટે હળવે પળે, હરખી તું જોય;
 શામાટે પાછું જૂઓ, દીડો નર કોય. ૨૨
 નારદ કહે વિપયા પ્રતિ, હસી કન્યા તત્ત;
 એવે સમે સ્વર સાંભળ્યો, વાજે જે વાજત. ૨૩
 મંગળ ગાતી માનુની, વરત્યો તે વિવાહ;
 સંગીતની ધૂની સાંભળી, સુંદરીએ ત્યાંહ. ૨૪
 સૂર્યને જોતી પ્રિયા, પતિ-સંગમ ગાગે;
 વિપયા મંદિરમાં ગઇ, સ્મરના શર લાગે. ૨૫
 નિજ નિજ મંદિરમાં ગઇ, કન્યકા સૌ પેડી;
 આસન ભોજન પાનશું, સુખ પામી બેડી. ૨૬
 ચંદ્રહાસ નરકેસરી, સાંજે ફરીને જાગ્યો;
 વદન પખાળ્યું પાણીએ, સંભાળ્યો વાગો. ૨૭
 અસ્વારી અથે કરી, જેનો સુંદિર સાજ;
 સેવક ચાર સહિત પળ્યો, પુર મધ્યે ગહારાજ. ૨૮
 જે નગરમાં ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ, રાજનો પ્રધાન;
 ધ્યાનપરાયણ ભૂપતિ, યોગેશ સગાન. ૨૯
 ગાત્રવયુર વાણી તણાં, મુકતાક્ષણ ગ્રે'તો;

કૌંતલરાખ એ વિધે, નગરીમાં રે'તો.	૩૦
ચંદ્રહાસ ધૃષ્ટમુદ્ધિને, ઘેર આવી રે'તો;	
અધ્યક્ષી પછે ઉતરી, પ્રતિહાર શું કે'તો.	૩૧
અંતર કે' પ્રતિહાર ત્યાં, જ્યાં મદન નિવાસ;	
ધૃષ્ટમુદ્ધિનો મોકલ્યો, આવ્યો છે ચંદ્રહાસ.	૩૨
વચન કથામૃતનો આંહાં, લાવ્યો છે સંદેશો;	
શીર નામી સ્વામી કને, પ્રતિહાર પ્રવેશ્યો.	૩૩
ચંદ્રહાસ આવ્યા તણો, કહેવા સમાચાર;	
સાંભળ પારથ તે સમે, આશ્ચર્ય અપાર.	૩૪
પે'લે પ્રતિહારે જમ્, ખીખને બાખ્યું;	
ખીજે ત્રીખને કહ્યું, ચોથાને દાખ્યું.	૩૫
ચોથે પાંચમાને કહ્યું, છઠાને સોય;	
છઠે સપ્તમે કહ્યું, અતિ આનંદ હોય.	૩૬
વિવેક વા'લો મદનને, પ્રતિહાર સ્વપાસ;	
શ્રદ્ધા-જેષ્ઠિ ધરી કહ્યું, આવ્યો ચંદ્રહાસ.	૩૭
જે નટ કૃષ્ણ સ્વરૂપને; ધરી નાચે ગાય;	
જે ખંદી હરિભક્તનો, બોલે મહિમાય.	૩૮
ડાખે પાસે બેસતા, ક્ષત્રિય હરિજન;	
પરદેશી જે દૂત છે, કહે શાસ્ત્ર પ્રસન્ન.	૩૯
અમ્મર કરે તે સર્વને, ધૃષ્ટમુદ્ધિ-કુમાર;	
વિવેક નામજ તે પ્રત્યે, બોલ્યો પ્રતિહાર.	૪૦
મદન સુણો તારો સદા, છું સેવક હુંય;	
તાત તમારાને ઘણો, અળખાગણો છુંય.	૪૧
તાત તણો વા'લો ગણું, પ્રતિહારજ ક્રોધ;	
હિંસારૂપી દંડને, ધરતો સવિરોધ.	૪૨
સ્વામીભક્ત ત્યાંહાં લગી, નવ આવે તેહ;	
ત્યાર લગી કહું સાંભળો, મુજ વાણી એહ.	૪૩
જે મધુસૂદન જોગીએ, ચિંતવિયો સાર;	
ચંદ્રહાસ જન તેહનો, આવ્યો છે દાર.	૪૪
હું ખી'તો રહું છું સદા, તુજ તાતથી જાણ;	
તેનો સેવક ક્રોધ છે, તેયકી નિરવાણ.	૪૫

તે ગાટે આતું નહીં, તુને ઈ'વા કાંઈ;	
તેનું કારણ સાંભળો, સર્વે કા બાધ.	૪૧
સેવક તારા તાતનો, માનીતો ક્રોધ;	
તે મુજને મારે વદી, જન સાધુ વિરોધ.	૪૭
શાસ્ત્ર સહિત મદને, સુણી સુંદર વાણ;	
અકરમાત્ ઉઠ્યો પછે, અતિ આનંદ આણ.	૪૮
છૂટો પટકો અટકતો, ચરણે ચંપાય;	
અંત્રાસન ક્ષણ ક્ષણ પ્રત્યે, ખમેથી ખશી જાય.	૪૯
સત્વર હરિ-સેવક મળ્યો, પ્રમાણી પરખો;	
ચંદ્રહાસ હરખે પછી, મદને તે નિરખ્યો.	૫૦
નમસ્કાર કરી બાવયું, બેઠયા નર બેઠું;	
સુંદર રૂપ સભા વિષે, પધરાવ્યો બોલું.	૫૧
ઉત્તમ આસનને વિષે, પધરાવ્યો આણી;	
પૂજા પ્રેમે ભક્તિ શું, મદને કહી વાણી.	૫૨
કહોજી કુશળ કુલિંદને, કુશળ છે માય;	
દેશ તમારે વિપ્ર તે, નિત્યે નિગમજ ગાય.	૫૩
કહોજી ક્ષત્રિય વૈશ્યને, વળી શૂદ્ર સામાન્ય;	
બ્રાહ્મણની પૂજા કરી, આપે છે યહુ દાન.	૫૪
કહો નૃપતિ તમારી પ્રજા, સુખણી છે સોય;	
પિશુન તણી પીડા નથી, કર હીણી હોય.	૫૫
કહો કુશળે આવ્યા તમે, ધરતા હરિ ધ્યાન;	
આવ્યાનું કારણ કહો, અમને રાગન.	૫૬
મદન તણી વાણી સુણી, ઉચર્યા ચંદ્રહાસ;	
તમ સરખાના સંગથી, દુઃખ પામે નાશ.	૫૭
હરિ ભક્તિ મન ઉપજે, મુક્તિ પણ હોય;	
તાત તમારે મોકલ્યે, પત્ર વાંચો સોય.	૫૮
એકાંતે એમાં લખ્યો, ગોપ્ય કાંઈ વિચાર;	
તે પણ હું જાણું નહિ, મહા કારજ બાર.	૫૯
કરગ્રહી કાગળ વાંચતો, રમર વિરમય પામ;	
હરિજનમાં એકાંત શો, એવું એશું કામ.	૬૦
પત્ર સભામાં વાંચું હું, બેતાં સહુ જન;	

એમ કહીને વાંચતો, તેહ પત્ર મદન.	૬૧
સ્વતિશ્રી સુત મદન તે, સધળું દુઃખ ખોલું;	
વિષયા એને આપવી, કુળ વેશ ન જોવું.	૬૨
પત્ર લિખિત વાંચ્યા પછે, હરખી કહે વાણ;	
તાતે કીધું આજ ત્યાં, કુળ પાવન જાણ.	૬૩
જે હું ચિંતવતો હતો, થયું તે સ્વયમેવ;	
અર્જુન પ્રત્યે ઉચરે, એમ નારદદેવ.	૬૪
મંદિર-માળે સાતમે, વિષયા મન મોતી;	
સખીજન સગાણીમાં રહી, ચંદ્રહાસને જોતી.	૬૫
મનમાં સમર્થા સંકરી, ઉભયા મહાદેવી;	
એ વર મુજને આપજો, સ્તુતિ કીધી એવી.	૬૬
માતું તમને માતજી, વ્રત શ્રાવણ માસ;	
કૃષ્ણ તુતીયા રત્રીમાં, કરૂં પૂજા પ્રકાશ.	૬૭
ધૂપ સુગંધે મોદકા, પકવાન નૈવેદ્ય;	
પુષ્પ તણી કરૂં મંડળી, પ્રતિમા ભર બેદ.	૬૮
નિશિ ભોજન સંતોષશું, જગરણે રાત;	
મદન તણી વાણી તમો, સત્ય કરજો માત.	૬૯
એવું ચિંતવતે થકે, સજની કહે કોય;	
ચતુરા શી ચિંતા કરે, થયું કારજ સોય.	૭૦
તુંને ચંપકમાલિની, હસતાં કહ્યું જોહ;	
હૃદય વિદારી નિસર્યા, રતિ મનમથ તેહ.	૭૧
પ્રારથ્ય એને પૂજવા, કોએ તાપસ જાણ;	
તે તાપસ આવ્યો સખી, આપ્ય એને પ્રાણ.	૭૨
સખીજન વાણી સાંભળી, હસતી મુખ નીચે;	
અંગુઠે અવનિ લખે, અર્ધ લોચન મીચે.	૭૩
ચતુરશિરોમણિ સુંદરી, વિષયા શું બણતી;	
પૃથ્વી લખવાને મિષે, પતિના ગુણ ગણતી.	૭૪
ઈતિ ભારત અશ્વમેધમાં, ચોપનમો અધ્યાય;	
ચંદ્રહાસ વિષયા મળ્યાં, તેનો જે મહિમાય.	૭૫
શ્લોક થયા અધ્યાય વિષે, પાંસઠ સુપેર;	
રત્ન કહે યત્ને કર્યાં, પદ ચૌવેતેર.	૭૬

અધ્યાય ૫૫ મો રાગ રામઝી.

અર્જુન પૂછે ઋષિ સદનજી, ત્યાર પછી શું કીધું મદનજી;
વિષયાકન્યા વરે ચંદ્રહાસજી, ક્યમ કરી વત્યો વિવા' વાસજી. ૧

હાળ.

- વિવાહ ક્યમ વત્યો ત્યાં, કો' મંત્રી આવ્યો ત્યાંય;
ચંદનાવતી નગરીયકી, પોતા તણા પુર માંય. ૨
- શું કર્યું આવી મદનને, જે મહા વૈષ્ણવ એવ;
અર્જુનની વાણી સુણી, ઉચરે નારદદેવ. ૩
- વિપ્ર તેડયા વિચક્ષણું, જાણતા જ્ઞેતિષ મર્મ;
વિષયા તથા ચંદ્રહાસનું, તે લમ્પ પૂછ્યું પર્મ. ૪
- મદન પ્રત્યે ગણુક કહે, આનંદ આણી આપ;
ગુર શુક્રસ્વામી તૃતીય, એકાદશ મળ્યો મેળાપ. ૫
- એ વરવધૂના ભાગ્યથી, (આજ) લગ્ન ગોઘૂલિકા થાય;
પૂછ ઉચે ઉર્ધ્વ મુખ જ્યારે, નગર આવે ગાય. ૬
- શીઘ્ર સુરભી હિંસતી, સંભારતી વત્સ બાળ;
ત્રિચુલુ દોરી દામણે, જે બાંધીએ ગોશાળ. ૭
- જો ભાગ્ય વૈષ્ણવ સમાગમથી, લમ્પ આવ્યું અઘ;
વેધ વર્જિત લમ્પ એ છે, સળળ સુંદર સઘ. ૮
- વશાહ માંહે જે કહ્યું છે, લમ્પ શુભ ગોઘૂલિક;
શશિ-વેધ વૈધૃત વિષ્ટિ નહિ, કાંતિ ને કલંક. ૯
- મદન એવું સાંભળી, આનંદ અંગ ન માય;
પતિવ્રતા વનિતા પ્રત્યે, ઉચર્યો મહિમાય. ૧૦
- ચંદ્રહાસ વિષયાને કરાવ્યાં, અલગ અલગાં સ્નાન;
કનક કળશે સૂત્ર વીંટી, આમ્ર-પલ્લવવાન. ૧૧
- પરિધાન પેરાવી કરી, પદરાવજો તત્ત્વેવ;
રત્ન ચંદન વર્ણુ રવિ જેવે, અસ્ત પામે એવ. ૧૨
- ચંદ્રહાસ ઉઠો મહામતિ, તમને હશે કલ્યાણ;
પતિવ્રતા-કરમાં ધર્યા કળશ, સ્નાન કરો નિર્વાણ. ૧૩
- કહે નારદ સ્નાન કરી, વર આરોણા આસન;
મધુપર્ક મદને આચર્યો, સૌ કે'છે ધન્ય ધન્ય. ૧૪
- તારકા નામે નાર નરને, નીર-નામે પાગ;

ચંદ્રહાસ સુંદર વામ પદ, મદને પરમ પૂજ્યો ભાગ્ય. ૧૫

પછે અંતર ધર વિષે, વર પમાડયા સ્મર નામ;

અંતરપટ આગળ ધર્યાં, કન્યકા વિષયા વામ. ૧૬

ચંદ્રહાસ કેરું નામ પૂછ્યું, મદન મંત્રીતન;

પિતુ પિતામહ પ્રપિતામહ, નામ કહો રાજન. ૧૭

ચંદ્રહાસ કે' મારે ગોવિંદ, પિતા છે પરશ્વત્ત;

પિતામહ પ્રપિતામહ પણ, પદ્મનાભજ પર્મ. ૧૮

કુલિંદગુરુ આધાર શક્તિ, પત્ની તેની પાખ;

પિતા માતા કે નથી, તું મદન એવું જાણ. ૧૯

ચંદ્રહાસ કેરો ભાવ દેખી, મદન મન ઉઘાડ;

મેં ભગિની આપી અને, ઉચ્ચે જાયે સાદ. ૨૦

લક્ષ્મીપતિ પ્રસન્ન થાજે, કરે કન્યાદાન;

પછે તે દંપતિ આંવ્યાં, વેદિકા સૂત્રિમાન. ૨૧

અંગ કુંકુમ રંગ અંગે, સુભગ છેડા બંધ;

સપ્તપદિકા કરી હોમી, હુતાશન ધૃત ગંધ. ૨૨

વિંમને પ્રણામ કરીધા, ગ્રહા આશીર્વાદ;

પતિવ્રતાનાં તિલક મસ્તક, ધર્યાં મન ઉઘાડ. ૨૩

પછે મદન મન પ્રસન્ન આપી, સંપદા બહુ ભાત;

ક્ષીરસાગર મહિષી સુરભી, ઘટ દુગ્ધની જાત. ૨૪

મનોહર મોતી ઘણાંને, રચિર રતન મહાન;

આગર ને કર્પૂર અંગર, મધુપકં ચંચુ દાન. ૨૫

રૂદન કરતો મદન કહે, એને આપું શુંય;

સુજે મુને ચંદ્રહાસને, આત્મા આપું હુંય. ૨૬

સર્વ નર નિર્જતાં એવી, મદન બોલ્યો વાણ;

આ શીશપંકજ જે સમે, આપીશ એને પાણ. ૨૭

કરી કંદુદ રમે રાજ, તદા મન સંતોષ;

જાગાત વિષયા યુક્ત મારો, ચંદ્રહાસ અદોષ. ૨૮

પુત્ર પૌત્રે યુક્ત એ, ચિરકાળ પાળો બોંધ;

મુજ સુકૃતે એવું થજે, હરિ સ્મરણ રૂપે સોય. ૨૯

બહુ વજ્ર ભૂષણ ભાવ પૂજ્યા, પછે ગાલવ ગોર;

પછે ખીજા વિપ્રને કે', ધૃષ્ટ્યુદિ-કિશોર. ૩૦

સવારે સર્વે મળી, શોભાવળે મમ ધામ;	
યથા શક્તે કરીશ સેવા, તમારી અભિરામ.	૩૧
વિપ્રને વોળાવી ભોજન, કરાવ્યું ચંદ્રહાસ;	
પછે પોતે જમ્યા વિષયા, યુક્ત વિવિધ વિલાસ.	૩૨
સ્વલ્પ સૂતો મદન જાગ્યો, ધ્રુવ મુદ્દત જાણ;	
આત્મ ચિંતન કરી સેવક, પ્રત્યે બોલ્યો વાણ.	૩૩
કોઇ એક મંડપ કરો, કો ચિતરો મમ ધામ;	
૧ સન્માર્જને કરી કોઇ છાંટો, ઉદક ચંદન નામ.	૩૪
કો એક બાંધો પત્તા, મુજ ઉચ્ચ દંડ વિશાળ;	
કહે નારદ સાંભળો તમે, પાર્થ પૃથ્વીપાળ.	૩૫
તે સેવકે એમ કર્યું એવે, અરણ્ય ઉદયો આપ;	
દિશા નિર્મળ કરંતો ને, હરંતો જન-તાપ.	૩૬
જાણે લોકને કે' અરણ્ય, સ્વામી, પ્રકૃત યાશે જોહ;	
એવે સમે ઉદયાચળે, ઉગ્યો રવિ રાતો તેહ.	૩૭
નિરખંતાં ચંદ્રહાસને, તે અર્ક ઉજવળ સિદ્ધ;	
મોહ તિમિરે ઘણા જન તે, મન નિર્મળ કીધ.	૩૮
હરિદ્રા ચંપેલ તેલે, કરી મદન તાસ;	
નવરાવ્યાં નિર્મળ જળે, વિષયા તથા ચંદ્રહાસ.	૩૯
વસ્ત્ર પે'રાવી પછે શીર, મુકુટ મેલ્યો સાર;	
દંપતિ દેવી બણી ચાલ્યાં, સાથ સઘળી નાર.	૪૦
સ્વતિવાચન કર્યાં વિપ્રે, આસને ઉપવિષ્ટ;	
એવે નિગમઆગમ પરાયણ, આવિયાવાડવ શિષ્ટ.	૪૧
નરં અશ્વ ગમના ચિકિત્સકને, મળ્યા ગોપ-કિશોર;	
વાંસળીના વગ્ગડન નટ, આસન સંગીત ધોર.	૪૨
મૃદંગીને મળી વેશ્યા, ભવૈયા ને વ્યાસ;	
બાજીગરને રજગુ ઉપર, નૃત્યનો અભ્યાસ.	૪૩
મૃદંગ ગંધર્વ કેડ બાંધી, ચઢે વાંસે જોહ;	
ત્રણ યોજન ચઢી હેઠું, શીશ નાખે તેહ.	૪૪
મુખપટ્ટી અગ્નિજ્વાળ નાખે, આવિયા તે સર્વ;	
ડાક ડમર ગારડી, કિન્નર તથા ગંધર્વ.	૪૫

- જે પ્રણાલોગત ભૂપને, કહે સૂત તે અભિરામ;
જે શૂરનું વર્ણન કરે, જેનું માગધ નામ. ૪૬
- જે વિદ્યામાન મહીશનાં, વર્ણન કરતા કાર;
કરે અંથ કવિત ત્યાં, બંદી આઘ્યા સાર. ૪૭
- ખહુ બંધ કુશળી મન નિર્મળ, બ્રહ્મચારી સિદ્ધ;
ખહુ ભાતી એવે યાચકે, સાંકડું મંદિર કાધ. ૪૮
- મળ્યા નાના લોક જ્ઞેવા, લાભ કૌતુક બેહુ;
તેને રત્ન કાંચન વસ્ત્ર મદને, સમર્થ્યાં છે તેહુ. ૪૯
- અનુક્રમથી વિનય વચને, વદે અમૃત વાણુ;
સુહૃદ્ સંબંધી સર્વ તે, સંતોષિયાં નિર્વાણુ. ૫૦
- નગર મધ્યે ફરે નર, પ્રસન્ન કૌતુક રૂપ;
એમ થયું વૈષ્ણવ સમાગમથી, ભક્તિનું રૂળ ભૂપ. ૫૧
- જે કપટ વર્જિત કરીને, ભજે શ્રી ભગવાન;
તેને વિધિશું હરશે સદા, તેથકી નહિ જળવાન. ૫૨
- વિષદાન દેવા મોકલ્યો જે, મંત્રીએ ચંદ્રહાસ;
તે તર્ત વિષયા કન્યકાને, પામીઓ સવિલાસ. ૫૩
- પૃથ્વીમાં પરવશ થકો, નર કરે મિથ્યા માન;
જાળાત્કાર કરેથી નવ, સિદ્ધિ હોય મહાન. ૫૪
- એ વિધિ ચંદ્રહાસ વિષયા, પરિગ્રહ અર્જુન;
તતઃપર જે પ્રવંચું તે, સાંભળો સ્થિર મન. ૫૫
- કૃતિ શ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધપર્વ પાવન;
ચંદ્રહાસ વિષયા પરિગ્રહ, અધ્યા' થયા પંચાવન. ૫૬
- શ્લોક જે અધ્યા' વિષે, ત્રેપન પૂરા ધન્ય;
રત્ન કહે યત્ને કર્યાં, પદ સાર સતાવન. ૫૭

અધ્યાય ૫૬ મો રાગ કેદારો.

- ચંદનપુરનો ભૂપતિ, પ્રધાને પીડ્યો અતિ;
ધૃષ્ટ્યુદ્ધિએ કુલિંદ નૃપ, ઘણું દમ્યોરે. ૧
- તે નગરીના લોકને, કષ્ટ કરે ખહુ શોકને;
ધન લેવા પ્રાર કરે, અતિ ઉદ્યમો રે. ૨

દાળ.

- પ્રહાર કરે પ્રજને પાપી, કંઠે બાંધે પાણુ;
પાણુ સહિત પાણીમાં નાખે, ધન લેવા નિર્વાણુ. ૩
- બળતા અગ્નિ ઉપર નાખે, પ્રજને પાપિષ્ઠ;
એગ કહીને દ્રવ્ય મનાવે, ધનનો લોભી નષ્ઠ. ૪
- ધન લેવા સાંણુસીએ ત્રોડે, નગર લોકનાં માંસ;
તીક્ષ્ણ ચૂનાનું જળ રેડે, નાસાને અવકાશ. ૫
- પ્રજ સર્વ દંડીને બોલ્યો, કુલિંદ પ્રત્યે પાપી;
અરે મૂઠ મુજને નવ જાણે, દારૂણુ રૂપ પ્રતાપી. ૬
- ચંદ્રહાસને પામી વાઢ્યું, ધન આગમ અભિમાન;
સેવક સાથે મોકલ્યું, તું ન આવ્યો રાજન. ૭
- પિતા પુત્ર કો નવ આવ્યા, સેવક લાવ્યા ધન;
તે મદમાતા મૂર્ખ માઈ, આપ્યું ન, જમ્યા જન. ૮
- અધુના તું મદમાતો ખર્ચે, દ્રવ્ય કરે વ્રતદન;
ધણા દિવસનું સાંચું ધન તે, ખરચી કીધું જન. ૯
- આજ લગી મારા પુર મધ્યે, શિવનાં મંદિર નોતાં;
વાપી કૂપ તળાવ પરજને, મઠ મંદિર નવ હોતાં. ૧૦
- અધુના જ્યાં જોઈએ ત્યાં, દીસે ધર્મ તણાં એધાણુ;
મારા દ્રવ્યવડે સૌ કીધાં, કપટ કુલિંદ અજાણુ. ૧૧
- ક્યાં છે ધર કરનારા કડિયા, ક્યાં છે તે સુતાર ?
જેણે દુષ્ટે માઈ સધળું, ધન ખાધું નિરધાર. ૧૨
- એ રીતે નૃપને નિર્ભત્સી, ધૃષ્ટાશુદ્ધિ પ્રધાન;
તૃણા નાર સહિત નિજ સેવક, તેડ્યો લોભ મહાન. ૧૩
- અરે લોભ સાચવ્ય મુજ નગરી, ચંદનાવતી નામ;
એવું કહીને મંત્રી ચાલ્યો, કૌતલપુર નિજ ગામ. ૧૪
- અતિ આનંદ થયો અતગંત, ઉદયો અતિશે ગર્વ;
મદનકુંવર વિષ દેશે તેને, સીધું કારજ સર્વ. ૧૫
- ચંદ્રહાસને ચાલે ત્રીજો, દિવસ થયો છે આપ;
એક દિવસે પુરને પામ્યો, બીજો મદન મેળાપ. ૧૬
- સાયંકાળે કામ કરીને, એક પ્રહરમાં અધ;
મારો મદનકુમાર ફરીને, પુરમાં પેઠો સધ. ૧૭

- એવું મન ચિંતવતો મંત્રી, બેઠો જઈ સુખપાલે;
માછી ત્રણશતે અવિધારી, શિક્ષિકા મારગ ચાલે. ૧૮
- મારગ જતાં મૂર્ખ મંત્રી, દીર્ઘ દાંડો ધારે;
વાંસદંડમાં ગાંઠ ઘણેરી, ગાછી સૌને મારે. ૧૯
- અરે મચ્છતા બક્ષી ગાછી, સત્વર ચાલો અધ;
માછી કે' મંત્રીજી મનને, વેગે ચાલુ સધ. ૨૦
- અમને નવ મારો મંત્રીજી, ગમન કરુંછું ક્ષિપ્ર;
તું નહુષ તણે કુળ પ્રકટ્યો, અમો ગણ્યા શું વિપ્ર. ૨૧
- શિબિકાની ઉપર આવીને, ભમતા કાળા કાગ;
એવા દુષ્ટ શુકન મનમાં નવ, ગણતો મંત્રી અભાગ્ય. ૨૨
- એવે એક સર્પ મહા મોટો, ચાલ્યો મંત્રી પાસ;
ફેણમંડળ ઉભારી ઉભો, અડક્યો શું આકાશ. ૨૩
- પૃથ્વી મધ્યે પૂછ અડાડી, બોલ્યો ગાલુસ વાણી;
નિસાસે નીસરતી વિષજ્વાળા, બોલ્યો મા' દુઃખ ચાણી. ૨૪
- તારા કનક કળશની ઉપર, વસતો હું પ્રધાન;
તારે પુત્રે નાશ પમાડ્યું, સ્થાનક માંડે માન. ૨૫
- એવું વચન કહીને પત્રગ, પ્રવેશ્યો પાતાળ;
મનમાં વિરમય પામ્યો મંત્રી, ન લહે કારણ કાળ. ૨૬
- ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ શ્રી દંડે પ્રેર્યા, ધીવરને દે માર;
આસનથી ઉછળતો કરડે, દંત ઓષ્ઠ અપાર. ૨૭
- ગામ જઈને ચણું તમારા, છેદીશ હું નિર્ધાર;
કૌંતલપુરને પામે પાપી, તેને કરતો પ્રાર. ૨૮
- એક પો'રમાં સાંભળતો તે, મૃદંગની ધૂનિ સાર;
મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો તે, કામ થયું નિરધાર. ૨૯
- નારદ કહે સાંભળજો સાચું, અરે અર્જુન રાગન;
પુર પાસે જઈ પાળો આગળ, ચાલ્યો તે પ્રધાન. ૩૦
- સૂત તથા માગધ જહુ દીઠા, ચારણ ભાટ અપાર;
તેને ભૂષણ વસ્ત્ર સમર્પ્યાં, મદનસુતે નિરધાર. ૩૧
- ઉતાવળ મા કરો મંત્રીજી, મદન મહા સુવિચાર;
તમો કહ્યું તે કારજ સઘળું, કીધું છે નિરધાર. ૩૨
- ચંદ્રહાસ બ્રહ્માનું આયુષ, પામ્યો પરમ ઉદાર;

ચિરંજીવ રહો તારો સુત, મદન મહા દાતાર.	૩૩
ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ કહે અરે પાપી, કોણ માત્ર ચંદ્રહાસ;	
મારે દંડપ્રહારે માર્યા, પર્વત પામે નાશ.	૩૪
એવે આગળ આવી ઉમા, ચંદનચર્યા વિપ્ર;	
ક્ષીરોદક આભૂષણ પેરી, ધરથી આવ્યા ક્ષિપ્ર.	૩૫
વિપ્ર કહે સ્વસ્તિ હો તુજને, ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ પ્રધાન;	
ચંદ્રહાસ વર ક્યાંથી પામ્યો, સુંદર શોભાવાન.	૩૬
તારે ભાગ્ય ઉદય છે સારો, તેનું એ દૃષ્ટાંત;	
ઉત્તમ કીર્તિ પ્રકટ કીધી, દીધી કન્યા કાંત.	૩૭
વાડવ કેરાં વચન સુણીને, દુર્જન મનમાં દાંધ્યો;	
ઉઘો દંડ ઉગામી ધાયો, ક્યાં જશે કહિ આધ્યો.	૩૮
વિપ્ર પળાયા વસ્ત્ર તજીને, જેમાં દક્ષિણા આંધી;	
કો પડતા ને કો આખડતા, આંખે આવી ગાંધી.	૩૯
છૂટા કેશ પડે પાધડીઓ, પડે પછેડી ધાતા;	
અટવાઇ ઉપવીતજ દૂટયાં, જાતા શ્વાસ ભરાતા.	૪૦
ત્યાર પછી પ્રધાને દીઠા, ગાયક ગાન પ્રકાશ;	
આગળ આવી એવું બોલ્યા, રાજ્ય કરો ચંદ્રહાસ.	૪૧
એમ સુણી પ્રધાને તેનાં, ભાંજ્યાં ડાક મૃદંગ;	
ચંત્ર તણાં તુંબી ફળ ભાગ્યાં, વંશ નફેરી ભંગ.	૪૨
આંગણનાં ચિત્રામણુ જ્નેતો, આવ્યો મંદિર માંય;	
દીપક થાળી સમારી કુમારી, આરતી કરતી ત્યાંય.	૪૩
ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ પ્રેમદાને પૂછે, શો છે ઉત્સવ આજ;	
મારે મદન કુંભારે કાંઈ એક, કીધું દીસે કામ.	૪૪
કુરંગનયની કન્યા તે શું, વાણી ઉચારી સારી;	
તારે પુત્ર પામ્યો ઉત્તમ, ચંદ્રહાસ હિતકારી.	૪૫
ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ કહે શું મદને, આપ્યું ચંદ્રહાસને ધન;	
ના મંત્રીજી વિષયા તેને, પરણાવી પ્રસન્ન.	૪૬
તેનું વચન વજ્રવત્ સાહે, શિયિલ થયાં સૌ અંગ;	
રાતે લોચન રીસ ભરાયો, મંત્રી તે મન ભંગ.	૪૭
શ્રદ્ધાદંડ અહીંને ઉભો, વિવેક જે પ્રતિહાર;	
ક્રોધ સ્વરૂપ નિહાળી નાહો, મંત્રીનું નિરધાર.	૪૮

- એવે સમે ચોરીમાં દીઠાં, વિષયા ને ચંદ્રહાસ;
છેડે છેડા ગાંડી બેઠાં, ગુપ્ત્યાં યુષ્પ્રકાશ. ૪૯
- સૂકે વદને થરથર કુળે, મંત્રી પાખ્યો ખેદ;
મારે પુત્રે એ શું કીધું, પત્ર ન વાંચ્યું વેદ. ૫૦
- સસરાને દેખી જામાતા, ઉઠ્યો પત્ની સાથ;
નમસ્કાર કીધો સસરાને, જોડી જીગમ હાથ. ૫૧
- યથા વ્યાજ મૃગબાળક દેખી, ધરધર સ્વર કરી જોય;
ચંદ્રહાસને દેખી મંત્રી, આકુળ વ્યાકુળ હોય. ૫૨
- એવે પુત્ર નિહાળ્યો આવી, મદન પડ્યો પગ જોડ;
ધૃષ્ટબુદ્ધિ કે' અરે દુરાત્મન, તે શું કીધું એહ. ૫૩
- મેં જે પત્ર લખ્યું તુજ પ્રત્યે, તે નવ જોયું તેહ;
મદન કહે મેં પત્ર વિશ્લોકી, કન્યા આપી એહ. ૫૪
- ચંદ્રહાસને ઘેનું કંનક, અંબર શું આપી કન્યા;
કોટિ કોટિ મેં મદિપી આપી, એમાં શાનો અન્યા. ૫૫
- કોષ કરો શામાટે સ્વામી, હું અન્યા' નવ ચાલું;
જૂઓ ભવન બંડાર તણું મેં, સઘળું કીધું ઠાલું. ૫૬
- નાના દેશયકી આવ્યા હિજ, તેને દીધાં દાન;
યાચકને ધન અતિરો આપ્યાં, કાપ્યું દારિદ્રમાન. ૫૭
- એમ સુષ્પીને શીશ ધૂણાવે, હાથે હાથ અશાળી;
ધૃષ્ટબુદ્ધિ અતિ શ્વાસે ભરાતો, મદન પ્રત્યે કે' વાળી. ૫૮
- અરે મદન ! તું મહાવનમાં જઈ, પે'રની મૃગયાચરમ;
ભિક્ષા માગી ઉદર ભર્યે, બૂંડા કીધું કુકું કર્મ. ૫૯
- મદન કહે આશ્ચર્ય નહિ જે, રામે કીધું જેમ;
તાત-વચન માની વન સેવ્યું, મેં પણ કરવું તેમ. ૬૦
- વિવાહમાં મેં ન્યૂન કર્યું જે, બૂપ કુલિંદ ન તેડ્યો;
તેની પત્ની ન તેડી જે, કાગળ આવ્યો નેડો. ૬૧
- તમો કશું ઉતાવળ કરજે, ન કરીશ મુદ્દર્ત વિચાર;
તે માટે મેં ત્વરા કરીને, કન્યા આપી સાર. ૬૨
- કહો તો જાઉં કુલિંદ કને, તેડી આવું કરી પ્રણામ;
વિવાહ મધ્યે ખીજું કાંઈ, ન્યૂન ન દેખું સ્વામ. ૬૩
- મદન કહે મેં હસતી આપ્યા, આપ્ય અશ્વ અનલપ;

૧૬૨ મેં શીરને વૈષ્ણવ વરને, ચણે કૃત સંકલ્પ.	૬૪
પ્રધાન કે' પરા જા પાપી, મુખ દેખાડે શુંય;	
કાગળ લાવ્ય લખ્યું છે શું મેં, પુનરપિ વાંચું હુંય.	૬૫
મદને આપ્યું પત્ર પિતાને, વાંચી જોતાં જાણ્યું;	
અક્ષર એ વિધાતા કેરા, મનમાં એમ પ્રમાણ્યું.	૬૬
ક્ષણે ચિત્ત વિમાસી સુતનું, કીધું આશ્વાસન;	
અરે પુત્ર! તેં લખ્યા પ્રમાણે, કીધું કારજ ધન્ય.	૬૭
ચંદ્રહાસ મેં તારી પાસે, મોકલ્યો છે જોહ;	
પત્ર લખ્યું ત્યાં ગુપ્ત વાત છે, કો નવ જાણે તેહ.	૬૮
દૈવાગત વિષયાનો વિવા', કીધો એની સાથ;	
હું નહિ તું નહિ કો નહિ, કરતા છે ઈશ્વર-હાથ.	૬૯
ચંદ્રહાસને એમ કહીને, બેઠ કયો પ્રયત્ન;	
ચંદ્રહાસની પૂજા માંડી, મિથ્યા મન પાખંડ.	૭૦
ચોથે દિવસે કર્મ ચતુર્થી, માંડ્યા કપટ હરેવા;	
ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ કપટે કરી કરતો, ચંદ્રહાસની સેવા.	૭૧
દત્તિ ભારત અશ્વમેધપર્વમાં, છપનમો અધ્યાય;	
ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ આગમનો અધ્યા', સાતમો જે માંય.	૭૨
શ્લોક થયા જે અધ્યા' મધ્યે, ચોપન મન આનંદ;	
રત્ન કહે યત્ને કરી કીધાં, બોતેર પદ સ્વચ્છંદ.	૭૩

અધ્યાય ૫૭ મો રાગ ગાડી.

ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ ચિંતવે ચિત્ત, એતો અતિ થયું વિપરીત;	
વધવા યોગ્ય અરાતિ જોહ, વિષયાકન્યા પામ્યો તેહ.	૧
હવે આચરું કોણ ઉપાય, કોણ પુરૂષને કરું સાંય;	
મદન અમલ મારા સુત જોહ, મારા વશ વર્તિ નહિ તેહ.	૨
કુમતિ મારા બે કુમાર, માંડું કુળ બોળ્યું નિરધાર;	
વળી વિશેષે એ ચંદ્રહાસ, મારા કુળનો કરશે નાશ.	૩
સહીશ સુતાનું વિધવાપણું, મિથ્યા કરું વચન મુનિ તણું;	
એમ વિચારીને તત્કાળ, પ્રધાને તેજા ચાંડાળ.	૪
ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ એકાંતે રહે, શનૈઃ શનૈઃ સંદેશા કહે;	

- પુર બાર ચંડી-દે'ઈ, વાડી માંહ વિરાજે ખરૂં. ૫
- નસ ખડગ કર મધ્યે કરી, મૌન્ય ધરી ત્યાં રે'જ્યો સહી;
અંધે દ્વાર તણે પશ્ચાત, પરસ્પર નવ કરવી વાત. ૬
- સંધ્યાકાળ જે વારે થાય, જે કો પેસે દે'રા માંય;
યત્ન કરીને તે મારજે, સંશય વર્જિત સત્વર થજે. ૭
- પે'લો જે વાહો છું અમો, અધુના ત્યમ નવ કરવું તમો;
તમને સંપદા આપીશ ઘણી, મુને પ્રતિજ્ઞા રાજ તણી. ૮
- ધૃષ્ટ્યુદ્ધિની વાણી સુણી, અંત્યજ ચાલ્યા ચંડી બણી;
તૃતીય પો'રે પ્રસન્ન થયા, ગુપ્ત વેશ દે'રામાં ગયા. ૯
- મંત્રી ચંદ્રહાસ પ્રત્યે જાણુ, વિનય કરી બોલ્યો વાણુ;
ચતુરશિરોમણિ હે ચંદ્રહાસ ! હિત વચન સુણુજે વિશ્વાસ. ૧૦
- કુળની ચાલ્ય અમારે એહ, ચંડી પૂજા કરવી તેહ;
પૂજે તમો પરજ્યા જે માર, માતને નમવું તે ધાર. ૧૧
- સાંધકાળની સંધ્યા કરી, પૂજા વિધિ પાણુમાં ધરી;
પુર બાર દે'ઈ છે જ્યાંમ, તમો એકલા જાવું ત્યાંય. ૧૨
- કુમતિ એમ કહીને રહ્યા, ચંદ્રહાસ ત્યાં સત્વર થયો;
વાર કહીને વૈજયંત ગણિ, ચંદ્રહાસ ચાલ્યો તે બણી. ૧૩
- એવાગાં સાંભળ અર્જુન, કૌંતલપુરનો રાજ ધન્ય;
ગાલવ ગુરને તેડી પાસ, દેહ ચિન્હ પ્રૂછે પ્રકાશ. ૧૪
- સ્વામી ગાલવ સાચું ભાખ્ય, છાયા દેખું મસ્તક પાખ;
મર્ણકાળ દીસે હુંકડે, નિશ્ચે દેહ અમારો પડે. ૧૫
- કહોજી અરિષ્ટનો અધ્યાય, જેથી મન નિવૃત્તિ થાય;
ગાલવ કે' સાંભળ રાજન, અરિષ્ટના અધ્યાયનાં ચિન્હ. ૧૬
- દત્તાત્રેયએ નિઃસંદેહ, અલકને સંભળાવ્યાં જેહ;
અરિષ્ટનાં જાણી એધાણુ, મર્ણ લહે જોગીજન જાણુ. ૧૭
- દેવ-માર્ગ ધ્રુવ રજનીપતિ, આત્મછાય અરૂંધતી;
એને જે નર દેખે નહીં, વર્ષ પછી મૃત્યુ પામે સહી. ૧૮
- નવ દેખે સૂર્યનો કિરણ, વન્હિ વિલોકે સૂરજ વર્ણ;
આયુષ ત્યાં એકાદશ માસ, તે નર અંતે પામે નાશ. ૧૯
- વાપી મૂત્ર પુરિષે ભરી, સુવર્ણ ૩૫ વર્ણ કરી;
જાગૃત સ્વાપને દેખે જેહ, દશમે માસ મરે નર તેહ. ૨૦

- પ્રેત પિશાચ વિલોકે ધણું, નગર નિહાળે ગંધર્વ તણું;
 વૃક્ષ વિલોકે સોના વર્ણ, નવમે માસે પામે મર્ણ. ૨૧
- ક્ષણમાં સ્થૂળ થકો કૃશ હોય, કૃશ થો સ્થૂળ તત્ક્ષણ સોય;
 જે પુરુષની પ્રકૃતિ ફરે, માસ આઠમાં તે નર મરે. ૨૨
- ધૂલિ વિષે વા કદંબ માંય, જે નર પગલાં ભરતો જાય;
 પગ-પાનિ અવનિતે આડે, અર્ધો અર્ધો પગલાં પડે. ૨૩
- સાત માસ પુઠી સંભાળ, અંતે આવી પો'યે કાળ;
 કપોત ગૃધ્ર બુવડ કે કાગ, આવી બેસે મસ્તક ભાગ. ૨૪
- આયુષ હીણાનું આચરણ. ઉઠે માસે પામે મરણ;
 જે પાછળ બહુ વાયસ ફરે, ઉડાડે રજવાળો કરે. ૨૫
- જેનાં બે સ્તન ફરકે બહુ, પંચ માસનું આયુષ કહ્યું;
 આપણની છાયાને જોય; અનંત રૂપ દોષે કોય. ૨૬
- ચાર માસ જીવીને પછે, અંતે જન્મ-મારગ ગંચ્છે;
 દેખે અઘ! વિના આકાશ, વિદ્યુત ૫૨કે દર્શિણ પાસ. ૨૭
- જળમાં ઇંદ્રધનુષ્ય અભ્યાસ, જીવે બેકે ત્રણજ માસ;
 ધૃત આદર્શ તેલ કે તોય, તેમાં આપણનું તનુ જોય. ૨૮
- ધડ દેખે ને મસ્તક નાશ, તે મરે નર અર્ધે માસ;
 સુધી જોતાં જોની કાય, અસ્થિ શય સરખી ગંધાય. ૨૯
- અર્ધ ગાસ આયુષ દેહનું, યોગીજન બોલે તેહનું;
 જે નર સકળ શરીરે ના'ય, હૃદય પદ્મ પે'લું સૂકાય. ૩૦
- પાણી પીતાં પામે શોક, દશમે દિન પામે પરલોક;
 વાનર રીંછ યુગમે બેસતો, માતો દક્ષિણ દિશે જતો. ૩૧
- એવું શમણું દેખે સત્વ, તે તત્ક્ષણ પામે પંચત્વ;
 રક્ત કૃષ્ણ વા અંબર ધરી, ગાતી નેહ સતી સુંદરી. ૩૨
- દક્ષિણ દિશે તાણી જાય, મર્ણ સૂચવે તત્ક્ષણ ગાય;
 સ્વપ્ને નાગો ક્ષણમાં હસે, તત્ક્ષણ તે પરલોકે વસે. ૩૩
- કદંબ-સાગર મધ્યે જેહ, મસ્તક સુધી છુડે દેહ;
 એવું સ્વપ્ન નિહાળે યદા, મર્ણ સમીપે આવ્યું તદા. ૩૪
- કાળો પુરુષ કુરૂપી કાય, આયુષ ઉગામીને ધાય;
 સ્વપ્ન વિષે મારે પાપાણુ, તત્ક્ષણ મર્ણ તણું એધાણુ. ૩૫
- પરલોકન પોતાનો દેહ, નિર્ભતાં નવ દેખે તેહ;

- એવું ચિન્હ પ્રકાશે યદા, મણું સમીપે આવ્યું તદા. ૩૬
 કરે કરી આવ્હા દે કાન, આત્મ નાદ સુણે નહિ માન;
 કરે સ્વભાવ (જે) નરનો સહી, તેવો નર પણ જીવે નહીં. ૩૭
 દેવ વૃદ્ધ વાડવને ગોર, તેની નિંદા કરતો ધોર;
 માત પિતાને નવ અનુસરે, પૂજ્ય તણી પૂજા નવ કરે. ૩૮
 જોગી જન મોટા મહાનંત, તેની નિંદા કરતો અનંત;
 એવું ચિન્હ કરે જે કાચ, કાળ સમીપે આવ્યો હોય. ૩૯
 એહ અરિષ્ટ તણું એધાણુ, સંભાળે જોગીજન જાણુ;
 એમ વિચારું યોગીજને, રિધર થાવું નિશ્ચલ આસને. ૪૦
 પરમ તત્ત્વનું ધરવું ધ્યાન, સારણૂત સાધન જે જ્ઞાન;
 ધણા જ્ઞાનતી બુદ્ધિ જેહ, યોગવિદ્ધ કરનારી તેહ. ૪૧
 આ તત્ત્વ આ તત્ત્વજ નહિ, એમ વિચારે વિવિધ સહી;
 સહસ્ર કષ્પ આયુષ જોગવે, તોય જ્ઞાનને નવ અનુભવે. ૪૨
 નિરાહાર થઇ જંગતી તજે, ક્રોધ ઈદ્રિય તજી હરિ બજે;
 સકળ ઈદ્રિયનો સંયમ કરે, મનને ધ્યાન વિષે લઇ ધરે. ૪૩
 જળમાં જ્યમ જળ નાખે કાચ, એક રૂપ ત્યાં પામે સોય;
 તેમ યોગી આત્મને ઝહી, પરમાત્મામાં ભેળે સહી. ૪૪
 નારદ કે' સાંભળજો સહુ, કૌંતલપુર કરી ગતિ કહું;
 ગાલવ મુનિના યુષ્પથી ત્યાંય, યોગીસાર સુણી ક્ષણ માંય. ૪૫
 રાજ મૂકવા મનસા ઝહી, જીર્ણ ત્વચા જ્યમ હોડે અહિ;
 ત્યાં જોડો જે મદન પ્રધાન, તેડયો તે કૌંતલ રાગન. ૪૬
 કર્ણ વિષે એવી કહી વાત, તેડય આંહાં તારો જામાત;
 નિજ સાધન મેં કરવું સહી, ચંદ્રહાસને લાવો અહીં. ૪૭
 સત્ય કહીને સત્તર થયો, ચંદ્રહાસની પાસે ગયો;
 કણેર કુસુમ સમો રવિ થયો, અસ્તાચળ ઉપર આવિયો. ૪૮
 ચંદ્રહાસ દીઠો મહા મિત્ર, કૃત સંધ્યાવિધિ પરમ પવિત્ર;
 કુસુમહાર કસ્તુરી-ધરી, ચંદનને જળ ઝારી ભરી. ૪૯
 હજાર કુંકુમ ઉગટ અંગ, મસ્તક મુકુટ ઝગે નવરંગ;
 માર્ગમાં આવે એકલો, વૈષ્ણવ વેશ વિરાજે ભલો. ૫૦
 ચંદ્રહાસને દેખી જાણુ, મંત્રી મદન ઉચ્ચારે વાણુ;
 અધુના એકાકી ચંદ્રહાસ, ક્યાં પધારો કહો વિશ્વાસ; ૫૧

- ચંદ્રહાસ કે' હું એકલો, તાત તમારે હું મોકલ્યો;
ચંડીને કરવા નમસ્કાર, મહિપમર્દિની પુરને આ'ર. ૫૨
- મદન ઉચાર્યો એણી પેર, તમો પધારો નૃપને ઘેર;
ચંદનહાર સમર્પો મુને, શીઘ્ર પધારો નૃપની કને. ૫૩
- એમ કહીને પૂજન-પાત્ર, તાણી તે લીધું ક્ષણમાત્ર;
એક ગદન ચાલ્યો વન માંચ, ચંડીનું મંદિર છે જ્યાંચ. ૫૪
- હય પરથી હેઠો ઉતર્યો, સેવક વિણ પાળો સંચર્યો;
પ્રતભંજન આરાંક્રા કરી, છત્ર ચમર મૂક્યાં પરહરી; ૫૫
- તે અશ્વે બેશી ચંદ્રહાસ; ચાલ્યો રાજા કૌંતલ પાસ;
તે સેવક સાથે પરવર્યો, છત્ર ચમરની શોભા ભર્યો. ૫૬
- ચંદ્રહાસ દીઠો સુવિશાળ, યોગી સહિત બોલ્યો ભૂપાળ;
સાંભળ ગાલવ મુનિ મહાભાગ્ય, સંપત્તિનો જે કીધો ત્યાગ. ૫૭
- વૈષ્ણવપાત્ર વિષે ત્યાં આજ, કન્યા સહિત સમર્પું રાજ;
વાર કહીને ગાલવ મુનિ, પરણાવી ચંપકમાલિની. ૫૮
- નીચે મુખ રાજા નિજ કાજ, ચંદ્રહાસને આપ્યું રાજ;
જોતો વસ્ત્ર વન ચાલ્યો નગ, ઉર્ધ્વ ભુજ આનંદે મગ. ૫૯
- મહીપતિ મૂક્યા સધળા સંગ, મુક્તિ તણો મન લાગ્યો રંગ;
અતુલ યોગરૂપી હૃદ જાણુ, પામ્યો તે લક્ષણુ નિરવાણુ. ૬૦
- દેવ અસુર ને માનવ સૌચ, નાશવંત્ દીઠું સૌ કોચ;
ગુણપાશે બાંધ્યો સંસાર, પુનરપિ ઉત્પત્તિને સંહાર. ૬૧
- પુત્ર બ્રાત માત ને તાત, માફે તાફે મિથ્યા વાત;
આ કરશે બહુ કારજ ભાર, દીસે દુઃખાતુર સંસાર. ૬૨
- કર્દમ-ગર્ત સમું અજ્ઞાન, ત્યાં યુડયો હુતો રાજાન;
આપણુ પે જાણી ઉગર્યો, એ ગાથા ગાતો મુદ ભર્યો. ૬૩
- અહો કદ મેં કીધું કાજ, પૂર્વ અવસ્થા પાળું રાજ;
અધુના મેં જાણ્યું છે સહી, યોગ વિના જીજ્ઞું સુખ નહીં. ૬૪
- નારદજી કે' સાંભળ રાય, કૌંતલનૃપ કેશે મહિમાય;
સૃષ્ટિપાશચક્રી ક્ષણ માંચ, એ રીતે મૂકાયો રાય. ૬૫
- ચંદ્રહાસને ગાલવ હવે, સિંહાસન બેસાડે નવે;
સૂર્ય અસ્તાંગત આભાસ, ચંપકમાલિનીને ચંદ્રહાસ. ૬૬

ઝંધર્વવિવાહ ત્યાં કરી, ચંદ્રહાસને કન્યા વરી;
 નારદ કે' સાંભળો નૃપ વાત, મદન તણી તુને કહું ખ્યાત. ૬૭
 પુષ્પ-થાળ ંહી સત્વર થતો, મદન તદા માર્ગમાં જતો;
 આગળ દીઠા બે માંઝાર, યુદ્ધ કરતા તેણી વાર. ૬૮
 ચંદન-ભાજન તેણે સહી, પૃથ્વી ઉપર પાડયું સહી;
 મદન તણાં મુખ લોચન રહે, રૂધિરે રાતાં આંસુ પડે. ૬૯
 મસ્તક બેઠો ધુરધુર સ્વરે, ઉલૂક આવીને ઉચરે;
 અપશુકન મદન નવ ગણે, ભક્તિ ભાવથી વાણી બણે. ૭૦
 ચંદ્રહાસને હો કલ્યાણ, વૈષ્ણવ વીર ચતુરવર જાણ;
 એવું ચિંતવતો તે મદન, આવ્યો ચીંડીને તે સદન. ૭૧
 નીચે મુખ બેઠો નિરધાર, કરે કરીને ઠોકથાં દાર;
 સ્વર મુણીને સત્વર, યદ્ય, પશુ ધાત્રિકા આયુધ ંહી. ૭૨
 કાને લગી ક્રોધ વાત, શનૈઃ શનૈઃ કે' કરવો ધાત;
 ક્રોધ એક દિગ્જલારો હોય, ઘેતુમ્ની શિશુધાતી કોય. ૭૩
 મરનારો આવ્યો એ કોય, રક્ષો નામ આપણું સોય;
 આપણનો એછે કુળધર્મ, રખે ઉલ્લેધો જાણી મર્મ. ૭૪
 એ પુરૂષને આપણુ અહીં, શૂળ ધરીને મારો સહી;
 હેવે મદન મંદિરમાં જાય, ચતુરશિરોમણિ સુંદર કાય. ૭૫
 તાત-વચન-પાળકને જાહુ, કરતા પ્રહાર પશુમ્ની સહુ;
 શૂળ તથા તીક્ષ્ણ તરવાર, પટ્ટીશ કેરા પડતા પ્રહાર. ૭૬
 આયુધ વેધ્યો દેખી દેહ, મંત્રીસુત ઉચાર્યો તેહ;
 આરે વૈષ્ણવી ચંડી માત, નહિ હું મહિષાસુર વિખ્યાત. ૭૭
 શુંબ નિશુંબ નહિ સાક્ષાત, શાગાટે ગારો છો માત?
 રક્તખીજ નહીં આવ્યો હુંય, શૂળે કયાં મારે છે તુંય. ૭૮
 મારા કંઠ વિષે પગ ધરો, મહિષાસુરની પેરે કરો;
 મુક્તિપણું પામ્યો સાક્ષાત, મુને વાહી ન મૂકો માત. ૭૯
 મુજને નહિ જીવિત અભિલાખ, તમે અમારી રે'જ્યો સાખ;
 ચંદ્રહાસને અર્થે એહ ! મેં તો કીધી પ્રતિજ્ઞા તેહ. ૮૦
 શીર ને કર મેં આપ્યું તુને, આજ અન્નણીઓ જાણો મુને;
 મદને એમ કહી અભિરામ, પ્રાણ તજ્યા લેતાં હરિનામ. ૮૧
 જાય પામી ચંડાળજ ગયા, કોણુ હણ્યો મન વિરમય થયા;

ધતિ ભારત અશ્વમેધ મોઝાર, સતાવનમો અધ્યા' સાર. ૮૨
ચંદ્રહાસને અર્થે જાણુ, જેમાં મદને મૂક્યા પ્રાણુ;
રત્ન કહે યત્ને કરી કર્યાં, 'યથા બુદ્ધિમાને વિસ્તર્યાં. ૮૩

અધ્યાય ૫૮ મો રાગ રામગ્રી.

નારદ બોલ્યા સાંભળ રાયજી, વૈષ્ણવ કેરો કહુ મહિમાયજી;
રાજ્યને પામ્યો તે ચંદ્રહાસજી, ચંપકમાલિની રાય સુવાસજી.
ઉજવળ ગજની કરી અસ્વારીજી, સાથે શોભે સુંદર નારીજી;
હાળી.

નાર સુંદર સાથ શોભે, નિશામાં નરનાથ;
પ્રધાનને પ્રણામ કરવા, મૃદંગની સાથ. ૨
ઉતાવળો નિર્ભવા આવે, મદનને ચંદ્રહાસ;
પ્રધાનને વધામણિ, ઉચરતા નિજ દાસ. ૩
આહો મંત્રી! જુઓજી, ચંદ્રહાસ પામ્યો રાજ;
તમારો કૌંતલ તણો, જામાત શોભે આજ. ૪
વચન તેતું સુણી કોપે, ઉચર્યો પ્રધાન;
તમારી હું મૂળમાંથી, જામ રહેદીશ માન. ૫
કોણ કૌંતલ ભૂપતી, બીજે યશ્ને રાજન;
દાસ બોલ્યા તમો દૃષ્ટે, જૂઓ જઈ પ્રધાન. ૬
એવે સમે આવ્યો ત્યહાં, સ્ત્રી સહિત તે ચંદ્રહાસ;
ધૃષ્ટબુદ્ધિ નેત્ર ચોળી, જૂએ અંતર ત્રાસ. ૭
આહો એશું પુત્ર મારો, મદન હોશે ભૂપ;
કન્યા ચંપકમાલિની, એ સાથ રૂપ અતુપ. ૮
ઉચર્યો જાએ સ્વરે, હે મદન એ શું ત્રાસ;
એમ ચિંતવતે થકે, ચંદ્રહાસ આવ્યો પાસ. ૯
હસ્તીથી ઉતરી મંત્રી, તણે લાગ્યો પાગ;
ક્રોધ કરીને મંત્રી બોલ્યા, આહો એ નિર્ભાગ્ય. ૧૦
ચંડિકા-મંદિર ગયો નહિ, લોપી કુળની રીત;
પ્રધાનની વાણી સુણી, ચંદ્રહાસ બોલ્યો નીત. ૧૧
જેવે સમે હું જાઉં સ્વામી, પુષ્પ ચંદન પાણુ;

તેવે સમે ત્યાં મળ્યો મુજને, મદન બોલ્યો વાણુ.	૧૨
મુને મોકલી તપ કને, ચાલ્યો ચંડિકા પ્રત્યે આપ;	
તે વજ વાણી સાંભળી, પ્રધાન પામ્યો ત્રાસ.	૧૩
કર ઉર્ધ્વ છૂટા કેશ રોતો, નીસર્યો પ્રધાન;	
જે પારકું ભુંડું કરે, તેને અંતે જન.	૧૪
મંત્રી મારગમાં પડે, ફરી ફરી ઉભો થાય;	
એ રીતે અધકારે, ઘેર વનમાં જાય.	૧૫
તે માટે જે તે ઉપાયે, પારકું કરીએ હેત;	
(પછે) આવ્યો મંત્રી તે સમે, સ્મશાનમાં ઝાઝા પ્રેત.	૧૬
જે માંહે ઝાઝી ચિતા, જળતી ભસ્મ ઉડે ઘોર;	
પ્રધાનને દેખી કરીને, પ્રેત કરતા સોર.	૧૭
આ કોણ આવે આપણુયકી, અધિકો કો પ્રેત?	
અમથકી કો, અધિકો, નદિ, પાપિષ્ઠ પાપ સમેત.	૧૮
મેં તમારે સેવકે માર્યા, ત્રણ આત્મણુ જોગ;	
વિશ્વાસ ધન દરનાર છું, જુઓ મારો ભોગ.	૧૯
પૈયશ ઘાતી પુત્રથી, એ નથી અધિકો કોય;	
તેવે સમે એક દસી બોલ્યો, બ્રહ્મકી ત્યાં સોય.	૨૦
એ કોઈ આવે તુચકી, તુચકી અધિકો અન્ય,	
તે માટે નાસો અલીધકી, નવ કરવું દર્શન.	૨૧
એમ કહી તેને નિર્ભઈ, નાદા ભૂત ભૈરવનાથ;	
ધૃષ્ટ્યુદ્ધે ચિતાનું, ઉગાડ સાંભું હાય.	૨૨
જળાંતે ઉગાડ આવ્યો, ચંડિકાને ધામ;	
મદન દીકો શળ શક્તે, વિદાયો તે ઠામ.	૨૩
ચંડિકાને પાસ જાણે, પશુ માર્યો હોય;	
રૂધિર રાતાં વચ્ચ કુંકુમ, વર્ણ દીસે સોય.	૨૪
પુત્ર દીકો પડ્યો છેલો, મનોરથ ભંગ હોય;	
પોતા તણા વંશનું જાણે, મૂળ છેલું સોય.	૨૫
ચિતા કેરું કાપટ નાખી, નિર્ભતો સુત કષ્ટ;	
એવાને ઉઠાડી મંત્રી, ભેટતો ત્યાં દુષ્ટ.	૨૬
મહા દુઃખ પામી ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ, કરે કોટિ વિલાપ;	
ઉઠ ! ઉઠ ! મારા મદનસુત, ચંદ્રહાસ આવ્યો આપ.	૨૭

એને વિષયા આપ્યું, પેરામણી કર સાર;	
મેં કઠિન વાક્યે હણ્યો પણ, તું ન કોપ્યો નિર્ધાર.	૨૮
હવે વૈષ્ણવ દ્રોહનું, ૫૭ મેં પામ્યું અઘ;	
કરે વૈષ્ણવ દ્રોહ તેનું, હદે ચીરે સઘ.	૨૯
તે માટે ગાઈ હદે, તેણે વિદ્યાર્થું છે નિત્ય;	
આ પુત્ર મારો મદન જોને, કૃષ્ણ ચરણે પ્રીત.	૩૦
એ શિવ તણો દ્રોહી નથી, અપવાદ કામી નોય;	
એ વિધે તે વિલાપ કરતો, ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ સોય.	૩૧
પછે મસ્તક અક્ષાળ્યું, એક સ્તંભ સાથે ત્યાંય;	
રત્ન મંડિત સ્તંભ હુતો, ચંડિકા ગૃહ માંય.	૩૨
પડ્યો મસ્તક ભેદ મંત્રી, ચંડિકા ગૃહ માંય;	
પ્રધાન ને સુત મદન જાને, મર્ણુ પામ્યા ત્યાંય.	૩૩
(પછે) ત્યાં કોઈ તાપસ પ્રભાતે, ગ્યાવીઓ પૂજા પાણ;	
ચંડિકાને પૂજવાને, પ્રવેશ્યો પ્રમાણ.	૩૪
પેસતાં દેવીભવન મધ્યે, પડ્યા દીઠા દોય;	
ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ મદન જાંખા, દીપ સરખા સોય.	૩૫
અહો આ શું થયું નૈતમ, રાજ્યનું ફળ આજ;	
મદનને મંત્રી મુઆ, પ્રિય પ્રાણ કૌંતલરાજ.	૩૬
ચંદ્રહાસ પાસે ગયો, તાપસ કપટ કે'વા કાજ;	
એ પુરૂષ બાર કોણે હણ્યા, મંત્રી મદનને મહારાજ.	૩૭
ચંડિકા ભુવ રજની, માં હણ્યા એ વીર;	
તમો તેનો શોધ લેવો, ચંદ્રહાસ સુધીર.	૩૮
વાક્ય તેનું સાંભળી, ચંદ્રહાસ આદ્યો ચર્ણ;	
દુઃખાતુર દેવી ભુવને, સ્મરે શ્રી હરિ શર્ણ.	૩૯
ચંડિકા પાસે પડ્યા દીઠા, પિતા પુત્ર સુન્નણ;	
અરે માતા ચંડિકા, ચંદ્રહાસ બોલ્યો વાણ.	૪૦
એ શું કર્યું ઉત્પાત મારા, પ્રાણજીવન તર્ત;	
એમ કહી ચોખ્ખો ખણિયો, ચંડિકા આગળ ગર્ત.	૪૧
તે મધ્યે પાવક પ્રવેશાવી, કર્યો દીપક ધૂપ;	
તેલ આજ્ય સાકર દુગ્ધકેરો, હોમ કીધો ભૂપ.	૪૨
પછે પોતા તણા તનુનું, માંસ કાઢે રાય;	

શક્તિ કેરું સૂક્ત ભણીને, હોમતો વન્હિ માંય.	૪૩
પદ્યકી શીર લગી સધળું, માંસ હોમ્યું જાણુ;	
પછે ત્યાં ચંદ્રહાસ બોલ્યો, ચંડિકા શું વાણુ.	૪૪
ચરાચર ગુરૂ વિષ્ણુની, તું શક્તિ છે સાક્ષાત;	
તે માટ કીધા કર્મની, તું સાક્ષી છે હે માત!	૪૫
હવે હું ખડ્ગે કરી, નિજ શીશ છેદું જોહ;	
તેણે કરી જગત્પતિ, પ્રસન્ન થાજો એહ.	૪૬
એમ કહી કંઠ ઉપર, ધરે જ્યમ તરવાર;	
તે સમે દેવી સઘ બોલ્યાં, ચંડિકા નિરધાર.	૪૭
મા કર વૈષ્ણવ આત્મધાત, એ પાતકિ પ્રધાન;	
પુત્ર શું પંચત્ક પામ્યો, કપટ વાત નિદાન.	૪૮
મદન કેરા મણ્ડનું, સુણ કહું કારણ તેહ;	
તુને મસ્તક સમર્પ્યું, કન્યકાદાને જોહ.	૪૯
તારી હરિભક્તિ દેખી, થઈ છું પ્રસન્ન;	
માંઝ વર એ તુને આપું, યથા માને મન.	૫૦
ચંડિકા વાણી સુણી, ચંદ્રહાસ બોલ્યો વ્યક્તિ;	
એક માયું જન્મોજન્મે, કૃષ્ણ કેરી ભક્તિ.	૫૧
દ્વિતીય વર એ પ્રારથું, આ મુઆ જીવે બેઉ;	
જગત્પાવતી નમું તમને, મદન મંત્રી તેહ.	૫૨
તુને સાત્વિકી ભક્તિ થાશે, અચળ અવનિપાળ;	
તારે પુત્ર થાશે શૂર તે, સંતોષશે ગોપાળ.	૫૩
બાળ વયમાં ચરિત્ર તારું, કળિયુગમાં જન;	
નર નાર સાંભળશે સહુ, પ્રસન્ન થાશે મન.	૫૪
જે હૃદયમાં હરિને નમીને, કથા તારી ગાય;	
દહ ભક્તિ શ્રી ભગવાનની, તે પુરૂષને થાય.	૫૫
હે ચતુર! ચંદ્રહાસ તું, મારી આગળ આવ્ય;	
એક ધટિકા નયન મીચી, રહે ઉભો ભાવ.	૫૬
કહે નારદ કર્યું ત્યમ, ચંદ્રહાસ મીચ્યાં ચક્ષ;	
એવે વૈષ્ણવી આવિયાં, પ્રધાન પાસ પ્રત્યક્ષ.	૫૭
ચક્ર પંકજ ગદાને, તરવાર ધારી પાણુ;	

મદન ને મંત્રી શીરે, કર ધાર્યો ત્યાં પ્રમાણ.	૫૮
ત્યારે ચંદ્રહાસે પાસ દીઠા, મદનમંત્રી અધ;	
વદન વેશે દીસતા, જાણે સુમ ઉડ્યા સઘ.	૫૯
પછે જગતજનુની અગ્નિકા, તે ન દીઠાં નિર્ધાર;	
સ્વર્ગથી સુર સુકતા વર્ષે, કુસુમ કેરી ધાર.	૬૦
ચંદ્રહાસે મદનમંત્રીને, કર્યો ત્યાં નમસ્કાર;	
શ્વશુરને આલિંગી આદરે, સહિત કૃત ઉચ્ચાર.	૬૧
અહો મંત્રી! સર્વ માયા, જનાર્દનની જોય;	
કોણ જીવે ને મરે મન, વિચારોની સોય.	૬૨
તે માટે સેવો સર્વથા એ, ચર્મુજના ચર્ણ;	
કહે નારદ સાંભળો, નૃપ વિજયજન સ્વામ્યજન.	૬૩
એ વિધે ચંદ્રહાસ વૈશ્ણવ, ન પીડીએ દુઃખ માંય;	
મદનમંત્રી સાથે પ્રસન્ન, પ્રવેશ્યો પુર ત્યાંય.	૬૪
અર્જુન પુનરપિ પૂછતા, મુનિ કહો મુને નિર્ધાર;	
દૈવયોગે રાજ્ય પામ્યો, ચંદ્રહાસ કુમાર.	૬૫
કુલિંદે (તે) ન જાણ્યું જે, પડ્યો મહાદુઃખ દૃષ;	
કહો નારદ મુનિ શું, કરતો હવો તે ભૂપ.	૬૬
કહે નારદ સુણો ભારત, કુલિંદની ગતિ જોય;	
ચંદ્રહાસ ચાલ્યા પછી, પીડ્યા ધૃષ્ટદ્યુમ્નિ તેહ.	૬૭
મન વિચાર્યું પરમેશ પાળે, ન છોડે કો યધ;	
દાન સકળ બ્રાહ્મણને સમર્પી ગ્રહો જ્ઞાને સંબંધ.	૬૮
ચંદ્રહાસ મારો પુત્ર તારો, ભક્ત છે ભગવાન;	
તમો આપ્યો તેને રાખજો, હે જદુરાજન.	૬૯
એમ કહી પોતા તણે, મંદિર સપત્ન પરિવાર;	
હુતાશન પ્રવેશ કરવો, વિચાર્યું નિરધાર.	૭૦
એવે સમે સૌ લોક કહેતા, મંત્રીને ગનમંદ;	
તમારો હિતકારી હુતો, સદા રાય કુલિંદ.	૭૧
તેમનું વચન એવું સાંભળી, મન ફેરવ્યું ભગવાન;	
એતો પુત્ર માર્યો મનોહર, ફરી વિચાર્યું પ્રધાન.	૭૨

વૃથા માફે વૃદ્ધને, ધન વિવર્જિત છે એહ;	
પુત્ર વિન છે મૃતકવત, દૈવેજ માયો તેહ.	૭૩
એમ વિચારી મન માંહ, મંત્રીવરે વાર્યો એશ;	
દુઃખ મૂક્ય મંદકુલિંદ, પુનરપિ સમર્પશિ તુજ દેશ.	૭૪
તુજ સંપદા નિજ સમર્પશિ, બહુ દેશ આપીશ અન્ય;	
એમ વિવિધ વાણીએ કરી, મનાવ્યો તૃપ મન.	૭૫
પુત્રની આશા ધરીને, ઉઠ્યો તર્ત કુલિંદ;	
કુલિંદને વારી ગયો, ધૃષ્ટાયુદ્ધિ મંદિર મંદ.	૭૬
કુલિંદે તે સાંભળ્યું, જે ચંદ્રહાસે કીધ;	
હર્ષ પામી હરિને નમી, દાન દ્વિજને દીધ.	૭૭
કુલિંદે યાયક તણાં, ત્યાં ધન્યે પૂર્યાં ધામ;	
ચંદ્રહાસે રાજ્ય મામી, વિપ્ર પૂજ્યા કામ.	૭૮
મદન સંયુક્ત પિતૈ માતા, લાવિયો ચંદ્રહાસ;	
કુલિંદને મેઘાવતી, રાખિયાં નિજ પાસ.	૭૯
ચંદ્રહાસે રાજ્ય કીધું, વર્ષ ત્યાં શત ત્રણ;	
પુત્ર વિપયાને થયો, મકરકેતુ સુવર્ણ.	૮૦
પુત્ર ચંપકમાલિના, શર ને પન્નાક્ષ;	
એમ રાજ્ય કીધું ચંદ્રહાસે, સદા શ્રી હરિ સાક્ષ.	૮૧
પૂર્વે શિશુ સેવતો, જે શીળા શાલિગ્રામ;	
તેથી કી ભવ ભૂરિ સાગર, પાર પામ્યો ઠામ.	૮૨
તે માટે શાલિગ્રામ સેવા, કરવી નિત્યમેવ;	
કહે નારદ શીળા, શાલિગ્રામ મહિમા એવ.	૮૩
હારકામાં ઉપન્યું એક, ચક્ર શાલિગ્રામ;	
તે માઠ તૃપ કળિકાળે, કેશવ ન મૂકે એ ઠામ.	૮૪
ઉપકાર કરવા લોકને, હરિએ ધર્યું ઇતિ ૩૫;	
તે માટે જ્યમ ત્યમ પૂજવા, ઇતિ ૩૫ શ્રીહરિ ભૂપ.	૮૫
જે ૩૫ શ્રી ભગવાનનાં, ચર ને અચર અભિરામ;	
ચર ૩૫ સંન્યાસી આચરે, તે શીળા શાલિગ્રામ.	૮૬
અર્જુન જે સંસાર તરવા, તમો ઇચ્છો સત્ય;	

તો શીળા શાલિગ્રામની, ભક્તિ પૂજવી નિત્ય.	૮૭
જે પુરૂષ માર્ગ જાય આવે, રકઘે વહે શાલિગ્રામ;	
ચરાચર ત્રૈલોક્યને તેણે, વહ્યું જાણો સ્વામ.	૮૮
શીળા શાલિગ્રામ વૈષ્ણવ,ને સમર્પે જેહ;	
સકળ પૃથ્વીદાન કેરું, પુણ્ય પામે તેહ.	૮૯
પાપાણુ પૂજ્યો તથા ધોયો, સ્તવ્યા જાણી ઇશ્વ;	
ધર્મિજની શી વાત જો, મૂકાય મહા પાપિષ્ઠ.	૯૦
કુરૂક્ષેત્ર નૈમિષારણ્ય ગયા, ગંગા સિંધુ સંગમ તેહ;	
તેથી દશઘણું શીળા, શાલિગ્રામનું જળ જેહ.	૯૧
જો કોટી જન્માંતર તણાં, મહા પાપ પ્રકટયાં હોય;	
તો શીળા શાલિગ્રામ પૂજે, સઘ છૂટે સોય.	૯૨
શીળા શાલિગ્રામ ચંદન, દેહ લેપન થાય;	
કહું નહિ સદેહ અર્જુન, તર્ત તે મૂકાય.	૯૩
નિર્મળ શાલિગ્રામનું, નીર ધરે મસ્તક જેહ;	
તે કૃષ્ણ કેવળ માનવો, બ્રહ્માએ ભાખ્યું તેહ.	૯૪
શાલિગ્રામ શીળાનું આખ્યું, જે ભક્ષે નૈવેદ્ય;	
સઘળાં પાતક બાળે એવું, વિષ્ણુ વખાણે વેદ.	૯૫
શાલિગ્રામ શીળાનો જેકા, સ્પર્શ કરે નિત્યમેવ;	
તેણે અક્ષય દાન કર્યાં, દ્વિજ દેવપિતૃ એવ.	૯૬
શાલિગ્રામ શીળાને નિકટે, શ્રાદ્ધ કરે જે કાય;	
નિત્ય તથા નૈમિત્તિક કરતાં, ગયા શ્રાદ્ધવતૂ હોય.	૯૭
શાલિગ્રામ શીળા નિકટે, પુસ્તક વાંચે જેહ;	
અનેક નરની પંક્તિ, પાવનકારી તેહ.	૯૮
શાલિગ્રામ શીળાની સેવા, જેને મંદિર હોય;	
તેને મંદિર વાસ કરી, રહે તીર્થ સઘળાં સોય.	૯૯
શાલિગ્રામ શીળાને પૂજે, ભક્તિ કરી જે જન;	
અમર ભુવનાદિ તેણે, પૂજ્યાં ત્રણ ભુવન.	૧૦૦
શાલિગ્રામ શીળાજળ સેવે, જેના મુખમાં જાય;	
મહા પાપી પણ તત્ક્ષણ, સત્ય વિષે સમાય.	૧૦૧
નારાયણ સરખો નહિ બંધુ, દ્વાદશી તુલસીવન;	
વિષ્ણુ પાદોદક સરખું, તીર્થ ન મળે ત્રણ ભુવન.	૧૦૨

દર્શન કીધે પાપ હણે, એક તુલસીદલ નિરવાણ.	
તુલસીદલની દીર્ઘ મંજરી, નિત્ય વસે નારાણ.	૧૦૩
શાલિગ્રામ શીળાળહુ મહિમા, મેં વર્ણવ્યો નવ જાય;	
હવે તમારી પાસથી સુર, ઘેર જવા થઉં વિદાય.	૧૦૪
તુલસીપત્ર પડેલાં પણ લેવાં, પૂજવા પરમેશ;	
નારદ કહે સાંભળો અર્જુન, આદર શું ઉપદેશ.	૧૦૫
એમ કહીને નારદ આલ્યા, અર્જુન મન આશ્ચર્ય;	
સંત સમાગમ પામે કોઇ ન, સુખ પામે નરવર્ય.	૧૦૬
એવું કહેતાં અર્જુન આલ્યા, સર્વે ભૂપતિ સાથ;	
ચંદ્રહાસના કૌંતલપુર પ્રત્યે, આવ્યા માનવનાથ.	૧૦૭
જૈમિનિ કે' સાંભળ જનમેજય, એ મોટો ઇતિહાસ;	
જે કો ભક્તિ'ધરીને બાણશે, સાંભળશે સુખરાશ.	૧૦૮
તે નર નફરી મનુષ્ય લોકના, ભોગવશે સધળા ભોગ;	
સુરવર લોક ઉલંઘી પામે, વિષ્ણુપુરી સંયોગ.	૧૦૯
છતિ ભારત અશ્વમેધમાં, અઠાવન અધ્યાય;	
શાલિગ્રામ શીળાનો જેમાં, મુખે કહ્યો મહિમાય.	૧૧૦
શ્લોક થયા સર્વે મળીને, શત દ્વાદશ પદવાન;	
રત્ન કહે યત્ને કરી કીધું, ચંદ્રહાસ આપ્યાન.	૧૧૧

અધ્યાય પટ્ટમે રાગ આશાવરી.

પ્રાતઃકાળ તુરંગમ બંને, કૌંતલપુર પ્રત્યે આવ્યાજી;	
મકરધ્વજ પદ્માક્ષ કુંવર, ચંદ્રહાસ તણે મૂન બાવ્યાજી.	૧
વિસ્મય પામ્યા બેહુ તુરંગમ, તેણે ઝાલ્યા તેહુજી;	
પત્ર તણો અભિપ્રાય વિલોકી, ગયા પિતા પ્રત્યે બેહુજી.	૨
ચંદ્રહાસે મન જાણ્યું, આવ્યા પાર્થના શું તુરંગજી;	
આનંદ પામ્યા આપણને, ત્યાં થાશે શ્રીપતિ સંગજી,	૩
આળ વચથી જે મધુસૂદન, મેં મન મધ્યે ધાર્યાજી;	
પાવન કરવા તે પુરષોત્તમ, પાર્થ સાથ પધાર્યાજી.	૪
વિષયાપુત્ર પ્રત્યે કહે વાણી, ચંદ્રહાસ મહારાજજી;	
ધર્મ તણા સાક્ષાત તુરંગમ, પુત્ર પધાર્યા આજજી.	૫
વર્ષ લગી રાખ્યા મહા ભક્તે, એમ સુણી મેં વાતજી;	

- પૂરણ વર્ષે જો ગ્રહી તો, થાય યસો ધાતજી. ૬
- અરે પુત્ર તું પાળ તુરંગને, ખાંધી બેહુ તોખારજી;
ત્યાર પછી પાર્થને આવી, કરજે તું નમસ્કારજી. ૭
- આપણને સુકૃત તું કારજ, અશ્વ તણું શું કમજી;
જે સુકૃત શ્રી હરિને વિષે, સહેજે થશે ઉપરામજી. ૮
- યુદ્ધ કરીશ હું પાર્થની સાથે, જ્યમ શ્રીહરિ સંતોખાયજી;
જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, આ વૈષ્ણવનો મહિમાયજી. ૯
- વિપયાપુત્ર ગયો પુર મધ્યે, પાજે અશ્વ અદ્ધરજી;
ચંદ્રહાસ આવ્યો પુર પારે, સાથે સેના શૂરજી. ૧૦
- એવે સમે ત્યાં પાર્થ આવ્યા, સારથી શ્રી હરિ સાથજી;
સન્મુખ શ્રી ચંદ્રહાસ નિહાળ્યો, વૈષ્ણવ કેરો નાથજી. ૧૧
- શ્રીમત્ કૃષ્ણ પદાંબુજતુલસી, પાવન મસ્તક જેહજી;
વયે તપ ને જ્ઞાને ધરડો, યુદ્ધ મધ્યે નાતમ, દેહજી. ૧૨
- પાર્થ કે' મારો જન્મ સદ્ગુણ, સદ્ગુણ થયું મૂર્ધ આજજી;
બાળ વયથી વૈષ્ણવ દીડો, ચંદ્રહાસ મહારાજજી. ૧૩
- નારાયણ પણ રથમાં ઉભા, ચાર ચતુર્ભુજ રૂપજી;
ચક્ર ગદાંબુજ શંખ નિગ્મયુધ, શોભિત ત્રિભુવન ભૂપજી. ૧૪
- હરિ-દેખી ચંદ્રહાસ પણ, રથથી હુંદો આવીજી;
દંડવત્ દામોદરને કરતો, નમસ્કાર મન ભાવીજી. ૧૫
- કૃષ્ણજીએ કર મધ્ય ભરાવી, ભેડ્યા નૃપ ચંદ્રહાસજી;
કૃષ્ણ કે' કુંતાસુત પ્રત્યે, એભુજ મોટો દાસજી. ૧૬
- ઉઠો અર્જુન આલિંગન ઘો, દ્રુવ સરખો એ ભક્તજી;
યુદ્ધ સમર્થ ને વૃદ્ધ વયે કરો, ધર્મકર્મ આસંતજી. ૧૭
- અર્જુન કે' સાંભળિયે શ્રી હરિ, એ શું બોલ્યા આપજી;
કુત્સિત પણ નિજ ધર્મ સ્વભાવિક, પરધર્મે મહા પાપજી. ૧૮
- ભીષ્મ તણા સંગ્રામ વિષે તમો, શિક્ષા દીધી એવીજી;
અધુના ક્યમ અવળું ઉચારો, કૃષ્ણ કહો ગતિ કેવીજી. ૧૯
- એ સ્થળ યુદ્ધ કરવું જોઈએ, આલિંગન ક્યમ દીજેજી;
વૃદ્ધપણ માટે એ નૃપને, પદ પ્રણામ કરીજેજી. ૨૦
- કૃષ્ણ કહે સાંભળે અર્જુન, જે કો મારો જનજી;
નમસ્કાર તેને નિત્ય કરવો, દેવું આલિંગનજી. ૨૧

કપિલ—જાદાને જેવું ફળ, તેવું વૈષ્ણવ ભેટેલું;	
મારા ભક્ત વિષે જે પ્રીતિ, તે નિજ ધર્મ નેટેલ.	૨૨
અર્જુન આલિંગન દે એને, ચંદ્રહાસને એહલું;	
એ મધ્યે હું આપ વસુછું, એમાં નહિ સંદેહલું.	૨૩
જૈમિનિ કે' આલિંગન દીધું, અર્જુનને ચંદ્રહાસલું;	
ચંદ્રહાસ કે' યુદ્ધ કરવા, આળ્યો તારી પાસલું.	૨૪
સાંભળ પારથ યુદ્ધ કરતાં, તારો યુદ્ધ ન થાયલું;	
એવામાં વિષયાસુત આળ્યો, લાળ્યો સૌને પાયલું.	૨૫
પ્રદ્યુમ્નાદિક યોધે પૂજ્યો, ચંદ્રહાસ હરિદાસલું;	
શ્રી હરિ કેરું સ્તવન કરતો, નાના વાગ્વિલાસલું.	૨૬
જૈમિનિ કે' સાંભળ જનમેજય, મન આનંદે પ્રકાશલું;	
નગ્ર વિષે પ્રવેશ કરાળ્યો, શ્રી હરિને ચંદ્રહાસલું.	૨૭
ચંદ્રહાસના આશ્ચર્યથી, જેને કૃષ્ણ પરાયણ સર્વલું;	
ધૃષ્ટ્યુદ્ધિસુત સ્વયં કૃતારથ, ઉભો મૂકી ગર્વલું.	૨૮
વૈષ્ણવની કરુણાથી પામ્યો, ધૃષ્ટ્યુદ્ધિપદ પર્મલું;	
ગાલવને તેડી હરિ પૂજા, માંડી ભૂપ સુધર્મલું.	૨૯
ગાલવને આવંતો દેખી, હરિએ કીધો પ્રણામલું;	
યોગીરાજ આનંદ અનુપમ, પરમ ગુરુ અભિરામલું.	૩૦
ગાલવ પણ નમસ્કાર કરતો, પરમાત્માને જાણીલું;	
મનસામાં તત્પદને ધાતો, મૂર્તિ મનમાં આણીલું.	૩૧
પરમેશ્વર પણ પૂજા પામ્યા સંતોષ્યા ચંદ્રહાસેલું;	
ત્રણ રજની પુર માંહે રહીને, ચાલ્યા દિવસ પ્રકાશેલું.	૩૨
નારાયણ નગરીથી ચાલ્યા, પંકજ લોચન પોતેલું;	
હરિના કરમાં રાજ્ય સમર્પ્યું, ચંદ્રહાસે સૌ જોતેલું.	૩૩
અર્જુનની આજ્ઞાએ હરિએ, પાછું આપ્યું રાજલું;	
ચંદ્રહાસના સુતના કરમાં, સોંપ્યાં સર્વે કાજલું.	૩૪
ચંદ્રહાસને દેખી પારથ, પામ્યા મન આનંદલું;	
ચંદ્રહાસનું ચરિત્ર સોંત્યું, પૂર્ણ પરમાનંદલું.	૩૫
જે કો જન મન ભાવ ધરીને, સાંભળશે ને બણશેલું;	
સકળ પદારથ સ્વારથ થારો, અરિજનને હરિ હણશેલું.	૩૬
અંત સમે અચ્યુતની ભક્તિ, અસદ્ગતિ નવ ધારેલું;	

બવસાગરથી તેહ પુરૂષને, વાસુદેવ પણ તારેજી.	૩૭
ધતિ ભારત અશ્વમેધમાં, અધ્યાઝોગણ સાઠજી;	
ચંદ્રહાસ વૈષ્ણવનો મહિમા, વર્ણન વિસ્તર પાઠજી.	૩૮
શ્લોક થયા છે અધ્યામધ્યે, પંચ ત્રીશ નિરધારજી;	
રત્ન કે' યતને કરી કીધાં સપ્તત્રીશ પદ સારજી.	૩૯

અધ્યાય ૬૦ મો રાગ સામેરી.

કહે જૈમિનિ સાંભળો, હે પરીક્ષિત! રાજન;	
ચંદ્રહાસે શરાર્ધક્ષ ને ^૧ પદ્માક્ષ, વિષયા તણો જે તન:—	૧
તેને રાજ્ય સઘળું સમર્પાને, વચન બોલ્યો ગૂઢ;	
હે પુત્ર ! હું તો વૃદ્ધ છું ને, સંપદા છે પ્રૌઢ.	૨
મેં મોક્ષજામે જવું છે તે, સુલભ લાલ્યો આમ;	
કૃષ્ણ દર્શન થયું મારે, હરિને ન મુક્તિ નિજ કામ.	૩
એમ પુત્ર શું પરદી ગયો, હરિ સાથ તે ચંદ્રહાસ;	
પછે પાર્યંતા બે અશ્વ ચાલ્યા, ચતુરનર પુવિલાસ.	૪
પછે ગયા જે દેશમાં, તે દેશના રાજન;	
તેણે ત્રાસ ખામી જતા, મુઝ્યા મહત્ દીધાં માન.	૫
પછે ઉત્તર અંબુધિને, પાસ આવ્યા ઘોટ;	
પ્રવેશ્યા પાણી વિષે, જળ મધ્ય દીધી દોટ.	૬
ત્યાં કટકાતુર અર્જુનાદિ, યોધા આવ્યા પાસ;	
પ્રભામ કરી હરિ પ્રત્યે, બોલ્યા અહો હે અવિનાશ.	૭
હવે શું કરવું હરિ, હય આંવશે ક્યમ હાથ;	
તે સર્વ પ્રત્યે પ્રતિકૃતર, ઉચર્યા યાદવનાથ.	૮
પંચના પ્રધાન હય જળ, તરી જાણે તેહ;	
હંસધ્વજ અર્જુન, બભ્રુવાહન વાજી તેહ.	૯
મયૂરધ્વજ તથા મારો, પંચના રથ જેહ;	
સર્વત્રગામિ છે સદા, એપાં નહિ સંદેહ.	૧૦
એમ કહી કેશવ પ્રવેશ્યા, મહારથિ સાથે નેટ;	
દૂરથકી દીઠો મહામુનિ, અર્જુને સાગર બેટ.	૧૧
દ્વિપ મધ્યે ઘડી કર, શીર ધર્યું વટવું પત્ર;	

(૩૫૫)

જીર્ણ સૂકે છિદ્ર શત ને, શિથિલતા સર્વત્ર.	૧૨
બકદાદબ્ય નામે મહામુનિ, ધરે નયન મીચી ધ્યાન;	
રથથકી હેઠા ઉતર્યા, પ્રણામ કૃત રાજન.	૧૩
પછે નયન ઉન્મેલી કરી, હરિ આદે દીઠા યોધ;	
હર્ષ લોચન વિકાશ્યાં, મુનિ કથા કહે પ્રતિબોધ.	૧૪
અહો પાંચે ચંચળે મળી, કૃષ્ણ આણ્યો આંચ;	
અતઃપર મેં ન રહેવું, આ સિંધુમંડળ માંચ.	૧૫
એમ બોલતા તાપસ પ્રત્યે, અર્જુન બોલ્યા આમ;	
મુનિ તમે સૂકું પત્ર શીર પર, ધર્યું ન કર્યું ધામ.	૧૬
જઘા તમારી વિદારી, નીસર્યા ખાખર વૃક્ષ!	
જ્યાં સપત્ની પરિવાર પક્ષી, ક્યાં માળા લક્ષ.	૧૭
વળી ઉંદર વાંસે તમારે, બાંધતા દીસે રાફ;	
જે રાફમાંથી નીસર્યું, સુખ ભેર બેઠા સાપ.	૧૮
તે પવન કેરું પાન કરતા, વિકાસી મુખ મૂઠ;	
સર્પ સંગે જાય આવે, તમારી ગતિ ગૂઠ.	૧૯
વળી કુરંગની આંગ ધરસે, અહો નિઃસંદેહ;	
એમ સાંભળીને હંસી કરી, બકદાદબ્ય બોલ્યા તેહ.	૨૦
દારા તણો જે પરિગ્રહ તે, ક્લેશકારી હોય;	
પાપમય સંતાપ આવે, અધોગતિને સોય.	૨૧
તે પોખવાને પાપ કરવા, કાર્ય કોટિ વિકાર;	
ગૃહભાર ભોગવતે થકે, ત્યાં નાશ થાય વિચાર.	૨૨
(જ્યારે) નાશ થાય વિચાર ત્યારે, મોક્ષ ક્યાંથકી હોય;	
લોભનો પરિવાર ભારે, વૃદ્ધિ પામે સોય.	૨૩
આ વત્સ મારા વૃદ્ધિ પામે, ક્ષેત્રનો વહે ભાર;	
વળી વૃદ્ધિ પામે ધનધેનું, મંદિર તણો વેપાર.	૨૪
જ્યારે નાશ થાય વિચાર ત્યારે, મોક્ષ ક્યાં થકી હોય;	
લોભનો પરિવાર ભારી, વૃદ્ધિ પામે સોય.	૨૫
કામ પુત્ર મારે પ્રકટે, તેના પુત્ર પ્રમાણ;	
વેદશાસ્ત્ર પુરાણ પુસ્તક, તણા પાઠી જાણ.	૨૬
આ પુત્ર મારા પરણુશે, ક્યમ ઉંચ કુળની નાર;	
પુત્ર કેરા પુત્રનું, મુખ નિહાળીશ હું આર.	૨૭

એમ ચિંતવતો રહે, સ્ત્રી પાસ બહુ ગૃહસ્થ;	
ન ધર્મ માર્ગને સંભારે, સદાય હોય અસ્વસ્થ.	૨૮
તે માટે દારા પરિગ્રહ, મેં ન કીધો નિરવાણ;	
પર્ણશાળા ન કીધી મેં, અદ્ય આયુષ જાણ.	૨૯
પાર્ય પૂછે પત્ર સૂકું, શીશ ધરતાં રૂખ;	
કેટલું આયુષ વિલું, કહો માંડી મુખ.	૩૦
(એમ) સુણી બકદાહન્ય બોલ્યા, સાંભળો ભૂપાળ;	
આંહાં અમને રહે બિલો, કેટલોએક કાળ.	૩૧
માર્કડેય તથા લોમશ, મુનિના અવતાર;	
કેટલા વિતી ગયા, તે ન જાણું હું પાર !	૩૨
વીશ બ્રહ્મા ગયા વિતી, આંહાં રહે ભૂપાળ;	
હવે આયુષ કેટલું હોશે, શો કરું જ જાળ.	૩૩
તે માટે આશ્રમ નવ કરું, સાંભળો શ્રી ભૂપાળ;	
જે માટે વારંવાર આવે, પ્રલયરૂપી કાળ.	૩૪
જે સમે બ્રહ્મા તણો આવે, અંત સંત વિચાર;	
તે સમે સધળું જગત્, જળમાં ભળે એકાકાર.	૩૫
વટ એક વાઘે તે સમે, શોભિતાં સુંદર પત્ર;	
અધ ઉર્ધ્વ અસંખ્ય શાખા, શોભતી સર્વત્ર.	૩૬
વટપત્ર ઉપર એક બાળક, સૂવે સુંદર રૂપ;	
તે હસે ફિલસે કો સમે, કો સમે રોતો ભૂપ.	૩૭
ચર્ણનો અંગુષ્ઠ મુખમાં, ધરી કરતો પાન;	
મુખગ નાસા નેત્ર સુંદર, વદન શોભાવાન.	૩૮
તે દિવસનો સાગર વિષે હું, સંતાપો સાક્ષાત;	
કોઇએ આગળ પ્રકાશું નહિ, એ અસંભવ વાત.	૩૯
તે પંચમાં આ પ્રકટ ઉભો, કૃષ્ણ બાળક રૂપ;	
શામાટે હુંથી દૂર નાસે, તમો ત્રિભુવનભૂપ.	૪૦
વટપત્ર સૂતો બાળ હું તો, નિહાળ્યો મેં સ્વસ્થ;	
તે સમે મેં માગી નથી, તુજ કંતે કિંમિત વસ્ત.	૪૧
હવે કવા લક્ષ્મી નાર પામ્યો, ધર્મ કર્મ ગૃહસ્થ;	
શામાટે દેખાડે નહીં, જે થયા પુત્ર સમસ્ત.	૪૨
આખ્ય આલિંગન મુને, હે વિષ્ણુ વિશ્વનિવાસ !	

હવે તું દેખાડ હરિ, વૈકુંઠ પુર પ્રકાશ.	૪૭
કહે જૈમિનિ સાંભળો, હે જનમેજય રાજન !	
કૃષ્ણ પ્રત્યે વચન બોલ્યા, એ વિધે મુનિજન.	૪૮
કૃષ્ણ અર્જુનને કહ્યું, મુનિવરે આશ્ચિંબન;	
અર્જુન પ્રત્યે ઉચર્યો, સાંભળો શ્રી રાજન.	૪૯
મારે મુક્તિ મૃદિણી સદા છે, વૈકુંઠનો ગૃહભાર;	
તે માટે ન કશું ધામ ને, કામિની સાથ વિલાસ.	૫૦
અદ્ય આયુષ શુષ્ક પત્રે, તિર્ગજી નિર્ધાર;	
તે સમે મુનિ પ્રત્યે બોલ્યા, સ્વયં વિશ્વાધાર.	૫૧
મુનિ તમે ધર્મર રૂપ છો, સાક્ષાત પુરુષપુરાણ;	
તમે બ્રહ્મ વીશ દીક્ષા, ત્રિરંજવ. બાણ.	૫૨
અમે સર્વના તમે પૂજ્ય છો, સમ્મળ યુધિષ્ઠિરનો યજ્ઞ;	
એમ સુભદ્રા મુનિવર ઉચરે, હરિ પ્રત્યે આનંદ મગ્ન.	૫૩
તમે મારે ત્રિષે મૂક્યો, ઝવંતો જે ભાર;	
તે ગર્વ મારો તથા વિધિતો, ગળ્યો છે નિરુધાર.	૫૪
હું તત્ત્વ કહું તો સાંભળો, અર્જુન મતિ અનુકૂળ;	
શ્રીકૃષ્ણ બણે સર્વથા, સહુ વેદ કેઈ મૂળ.	૫૫
આંડ કમળે પ્રથમ બ્રહ્મ, વર્ષ વય અણીશ;	
હંસવાહન હું પ્રત્યે, ઉચર્યો આવી ધણ.	૫૬
ગર્વતે મોટા કરી મુખ, વેદ બણતા ચાર;	
અહંકારે ઉચર્યો, હું પ્રત્યે એ ઉચ્ચાર.	૫૭
તું કાણુ ? શેકામે ધર્યું છે, શીર સૂકું પત્ર;	
અધાર તપને આચરે, શું માગવા સર્વત્ર.	૫૮
તું માગ્ય વર પ્રસન્ન છું, મારું બ્રહ્મા નામ;	
મુને પણ ગર્વ વાળ્યો, ઉચર્યો હું આમ.	૫૯
ચરે દુર્જન ! જા, પડો મેં, નિહાળ્યા વિધિ-વીશ;	
વેગળો ખક્ષ્ય આહંકારી, તું મને શું આપીશ.	૬૦
મેં એમ મન આંકાર કીધો, તે સમે ત્યાં વ્યેરમ—	
વાયુ વેળા પ્રકટીતે, વિદારતી સહુ ભોજા	૬૧
વંટોળ વૃક્ષ વિદારતી, મહા શબ્દ કરતી તેહુ;	
તે સમે બ્રહ્મા તથા હું, આકાશ ઉડ્યા બેહુ.	૬૨

જેમ કર્મબંધે કીટકેરા, કોટિ જીવ પ્રકાર;	
એક ઉચ્ચરથકી ઉચ્ચર, અન્યમાં અવતાર.	૫૯
તેમ વિષ્ણુને વૈરાટતણું, પ્રતિબિંબ જે પ્રહ્લાંડ;	
ત્યાં એકથી બીજે પડ્યા, જે અમારા જે પંડ.	૬૦
પ્રહ્લાંડ આથી તે ઘણું, શોભા સહિત અંદાંડ;	
ત્યાં હું તથા જે વિરંચી, આશ્ચર્ય મન પ્રચંડ.	૬૧
ત્યાં અષ્ટ મુખનો વિધાતા, અમને મળ્યો સાક્ષાત;	
તે પાસ તેડીને પછે, પૂછવા લાગ્યો વાત.	૬૨
તમો અપૂર્વ ક્યાંયકી આવ્યા, શું તમારું નામ;	
મારી આગળ કહો માંડી, માન છોડી સ્વામ.	૬૩
હું ચતુર્બંધ લોકોનો કરતા, પદ્મયોનિ જાણ;	
આ શિષ્ય મારો શોધવા, યકદાદ્ય નામ પ્રમાણ.	૬૪
એમ સાંભળીને અષ્ટમુખ વિધિ, હસ્યો ભવિત મન;	
તમો પ્રહ્લાને વળી આ, શિષ્ય ઉભા અન્ય.	૬૫
જ્યાં લગી હું ઉભો ત્યહાં, શિષ્ય મારા બેહુ;	
મુને સ્નાન ને જળ મૃતિકા, તમો આણી આવો તેહ.	૬૬
એમ અષ્ટમુખ વિધિ ઉચરે, તે સમે વાયુ તત્ત્વ;	
હું તથા જે વિરંચી, તે ભગવા સર્વત્ત.	૬૭
પછે ત્રીજે પ્રહ્લલોકે, પ્રવેશા નિરધાર;	
જ્યાં લોક સઘળા નિહાળ્યા, મહામુનિ અતિ દાતાર.	૬૮
તે હસ્યા અમને નિહાળી, હૈં કોણુકારણ દેહ;	
ક્યાંયકી આવ્યા નામ શું, કહો સર્વ માંડી તેહ.	૬૯
અમારે છે સોળ મુખનો, વિરંચી મહારાજ;	
તમો વિરંચીનો ગર્વ મૂકી, નિકટ આવો આજ.	૭૦
તમો પ્રહ્લાને નમીને, માન ધરજો દેવ;	
અમો વળતા બિંતા ગિંતા, ગયા પાસે એવ.	૭૧
અમો દીઠો સોળ મુખનો, વિરંચી ત્યાં તેહ;	
તેણે અષ્ટ મુખના ચતુર્મુખના, વિધિ દીઠા બેહુ.	૭૨
પછે પોડશાનન હસ્યો ઉંચે, સ્વરે આણી પોણ;	
અહો મહિમા જુઓ જન હું, છતાં અક્ષા કોણ ?	૭૩
એમ ગર્વ કીધો પોડશાનન, વિધિતાએ જ્યાર;	

(૩૫૯)

તે સમે વળિવેળ પ્રકટી, અમો ભમાબ્મા નિર્ધાર.	૭૪
અધો મુખને ઉર્ધ્વ ચર્ણે, ગયા અનંત ઓઁ;	
જત્રીશ મુખ બ્રહ્મા તણાં, બ્રહ્માંડ સુંદર લોક.	૭૫
ત્યાં વશેલે લોકે ન પૂછયું, અમારું કંઈ નામ;	
એવે દૈવયોગે હતવિધિયે, વિલોક્યા અમો સ્વામ.	૭૬
પછે કૃપા કીધી પાસ તેડયા, નામ પૂછયાં પર્મ;	
જત્રીશ મુખનો વિધાતા, અમ પ્રત્યે બોલ્યો ધર્મ.	૭૭
હસ્યો વિમુખ વચન બોલ્યો, તમો બ્રહ્મા કોણ ?	
આ જગત કર્તા હુંજ બ્રહ્મા, પ્રકટયો કૃતપોણ.	૭૮
ત્યાં લગી ઉદ્યોતકારી, જગતમાં ખદ્યોત;	
જ્યાં લગી આદિત્ય પોતે, નવ કરે ઉદ્યોત.	૭૯
જત્રીશ મુખનો વિધાતા, અમો સાથ ઉડ્યો એહ;	
ઓસઠ બ્રહ્મ તણે અમો, બ્રહ્માંડ પો'ત્યા તેહ.	૮૦
તેહુ બ્રહ્મા તણા મનમાં, પ્રકટયો અહંકાર;	
તે સમે સર્વે જાઈ પડયા, સ્વયં વિશ્વાધાર:	૮૧
સદસ્ર સુસોચન જેને, ઉચર્યા મુખવાણ;	
કહ્યો વિધિઓ કયાંયકી, તમો પધાર્યા પ્રમાણ.	૮૨
તમારા પ્રતાપથી, અમારો મહિમાય;	
એમ સુણી મૂક્યો ગર્વ સધળે, વિધાતાએ ત્યાંય.	૮૩
પછે અયોક્ષજની સ્તુતિ કરી, પ્રસન્ન શ્રી ભગવાન;	
આપ આપણે સ્થાનક સધળા, વિધિ ગયા રાજન.	૮૪
તે વિરચીને તણને હું, (આંહાં) રહ્યો અંબુધિએટ;	
તે માટ પડિત પુરૂષને, નવ ગર્વ કરવો નેટ.	૮૫
તે ઋષિની વાણી સુણી, પ્રસન્ન સર્વે કોય;	
વળ્યા પાછા વીર તે બે, અશ્વ સા'યા સોય.	૮૬
પછે બ્રહ્માદેવ તણી, સ્તુતિ કરી તેડયા સાથ;	
સુખપાલ બેસાડી ગયા, જ્યાં હસ્તિનાપુર નાથ.	૮૭
ઈતિ મહાભારતે, અશ્વમેધપર્વ વ્યાખ્યાન;	
સાઠમો અધ્યાય એ, બ્રહ્માદેવનું આખ્યાન.	૮૮
શ્લોક જે અધ્યાય વિષે છે, આસઠ સંખ્યા સાર;	
રત્ન કે' યત્નેકર્ષાં, પંચાશી પદ નિર્ધાર.	૮૯

અધ્યયન ૬૧ એ સગા જેઠા.

- કહે જૈમિનિ સાંભળ રાજ, મહાભારત કહું મહિમાય;
વળતા વાણ તે અભિરામ, આવ્યા સઘ જમદગ્ન ગામ. ૧
- જ્યાંહાં દુઃશલા અભિધાન, શિશુ રાજ્ય કરે રાંઝન;
સિંહાસન બેઠો એવ, પ્રધાન સભામાં સેવ. ૨
- સુણી અર્જુન આવ્યા તત્તુ, મહારાજ જયદ્રથ મત્તુ;
શિશુ કાપ્યો રામ વિભેદ, અંગોઅંગ થયો પ્રવેદ. ૩
- સિંહાસન બેઠો બાળ, તેણે પ્રાણ તજ્યા તત્કાળ;
દુઃશલા વિદ્યપતી ત્રાસે, આવી પારથ કેરી પાસે. ૪
- નમી નારાયણને દેખી, ત્રાહો ત્રાહો વાણી વિશેષી;
પેલાં પાંચે સ્વામી સંહાર્યો, હમણાં વળી બાળક અણી. ૫
- કૃષ્ણ ! કૃષ્ણ ! જગત્પતિ ત્યારે, હુતો આવી શહુ તપ્પરે;
આવ્યા અર્જુન તેણે ઠામ, ભગિનીને કીધો પ્રેણામ. ૬
- પછે પાંડુ કુમાર ઉચાર્યો, તારો પુત્ર નથી મેં માર્યો;
તોહો તે અપરાધ સમાધો, ભગિની હસ્તિનાપુર આવે. ૭
- તમો લક્ષ્મ હજાર આંહાંથી, ગ્રહોની મઃમાતા હાથી;
તારા રિપુને છતી આજ, તુને આપીશ પાછું રાજ. ૮
- સુણી પાંચે કેરી વાણી, દુઃશલા મનમાં દુઃખ આણી;
વનિતા પ્રણમ્યા વનમાલી, મુખ વાણી ઉચારી વાલી. ૯
- તમો દેવ સદા દુઃખનાશી, સહુના હૃદય વિચે છે વાસી;
દ્રૌપદીએ સમર્થા પેલાં, તેનાં દુઃખ છેવાં વેલાં. ૧૦
- અન્ય જીવ કરે જે સ્મરણ, તેને તું આપે છે શરણ;
તાઈ દર્શન પામી દેવ, હું (આજ) કતારથ થઈ એવ. ૧૧
- પાંચે મુને પીડા દીધી, પતિ પુત્ર-વિના(ની) હું કીધી;
ક્યમ તેડે યાગ મોઝાર, ભગિની કેની નિધાર. ૧૨
- એને લાજ ન આવે માનો, પ્રકાશી સંબંધ સગાનો;
સુત હીણી કીધી એણે, મુજ રાજ્ય વિનાશ્યું જેણે. ૧૩
- કુમ આપે અધ અધાર, ક્યમ આપે હાથી હજાર;
એમ ઉચ્ચસ્તી તે નાર, હરિ-ચર્ણ આલોછે ત્યાર. ૧૪
- શું દુર્લભ હરિપદ જેહ, નયને પખાલ્યા તેહ;

એવી દુઃખિત દીઠી બાળ, દુઃખભંજન દેવદયાળ.	૧૫
ભવમાયા મોહી તે નારી, આશ્વાસ દીધી મુરારિ;	
ઉઠ્ય ઉઠ્ય થશે કલ્યાણ, સુત પાસ જવું મેં જાણ.	૧૬
એમ કહીને પાર્થ સાથ, પુર મધ્યે ગયા યદુનાથ.	
તે બાળ સભામાં દીઠો, પડ્યો પાથરણા પર હેઠો.	૧૭
ઉઠ્ય વત્સ વિચારી પ્રીત, મુજ આનંદ્ય શાન્તી ભીત;	
કહી કેશવે એવી વાણ, ફેરવ્યો શિશુ ઉપર પાણ.	૧૮
ત્યારે ઉઠ્યો તે તત્કાળ, હરિને પાગે લાગ્યો બાળ;	
હરખી પુરવાસી આવ્યા, હરિ પાર્થ પુષ્પે વધાવ્યા.	૧૯
નૃત્ય ગીત મહાત્સવ શેરી, ગજૈં મૃદંગ નફેરી;	
પુરવાસી વિસ્મય થાય, હરિ આગળ મંગળ ગાય.	૨૦
દુઃશત્રાસુત પારથભાવે, આપણો અપરાધ સમાવે;	
એવે વપે ધ્યુ સંપૂર્ણ, હસ્તિનાપુર જવું તૂણ.	૨૧
તમો આવો પાવન હોવા, કુંતા દ્રૌપદીને જોવા;	
દુઃશત્રા કે આવીશ ધન્ય, અર્જુન થયા પ્રસન્ન.	૨૨
કહે જૈમિનિ સાંભળ રાય, મહાભારતનો મહિમાય;	
હર્ષા હર્ષા કેશવને જાણી, દુઃશત્રા મુખ બોલી વાણી.	૨૩
એ રીતે દેવાધિદેવા, નિજ જન જીવાડી લેવા;	
તમો પૂરી મારી આશ, હવે જાઉં યુધિષ્ઠિર પાસ.	૨૪
એમ કહીને પુત્ર સમેત, નીસરી હસ્તિનાપુર હેત;	
તે નગરી કેરા જન, હસ્તિનાપુર તેડ્યા ધન્ય.	૨૫
ધૃતિ ભારત અશ્વમેધ અભિરામ, જન જન્ય જયદ્રથ-ગામ;	
થયો એકસદમો અધ્યાય, મધુસૂદનનો મહિમાય.	૨૬
પંચવીશ શ્લોકે કીધો, કહે રત્ન યત્ને સીધ્યો;	

અધ્યાય દ્વર મો રાગ ગોડી.

જૈમિનિ કહે સાંભળ રાજન, પૂર્ણવર્ષ થયું જે દિન;	
તે દિન પારથના બે તુરી, ભ્રમણ કરતા સાહ્યા હરિ.	૧
કૃષ્ણ કે' પાર્થ સુણ સાર, તારા ભાગ્ય તણો નહિ પાર;	
મહાવીર ભૂપતિએ ભરી, સઘળી પૃથ્વી આવ્યા ફરી.	૨
અશ્વ ભગાવ્યો સઘળી મહી, કંઈ પરાજય પામ્યા નહીં;	

- બહુ દિન વિત્યા ધર્મ નરેશ, યમનિયમે પામે છે કલેશ. ૩
 એક વર્ષ તે જાધા ખમી, કષ્ટ કરીને કાયા દમી;
 હવે સર્વકો મોટા રાય, પાંડવપતિને જોવા જાય. ૪
 તમે સાથે સર્વે સુખ ભર્યા, ગજપુર જાવા કરવી ત્વરા;
 જોહુ અશ્વને આગળ કરી, ગજપુર પ્રત્યે જાવું ફરી. ૫
 નૃત્યકારણી નાચે નિત્ય, નાનાવિધ વાજો વાજત;
 પ્રદુમ્ન અનિરુદ્ધ વૃષકેતુ, અરિઅર્જુન ઉતરવા સેતુ. ૬
 જભ્રુવાહન સાત્યકિ જળી, વીરવર્મા અનુશાલવ વળી;
 મયૂરધ્વજ નીલધ્વજ સોય, હંસધ્વજ મહારાજ હોય. ૭
 યૌવનાશ્વ ચંદ્રહાસ નરેશ, ખીન્ન રાજ સુંદર વેશ;
 નાનાભૂપણુ પેરો હાર, યંગદ કટક કરો શણગાર. ૮
 ટોડર ચાગર શીરપર ધરો, ધૂપ વાસળા પુષ્પે ભરો;
 કુસુમભાલિકા ધરજો ઘણી, શોભા ચંપકમાળા તણી. ૯
 એવા નૃપતિ આગળ યજ્ઞે, દિવી અજવાળે આવજો;
 દીવી તેજ સુગંધજ તણી, બંદીજન સ્તુત્તિ કરતા ઘણી. ૧૦
 હું આગળ સત્વરચાકુંજું, ધર્મરાયને પુર જાકુંજું;
 એમ કહી હરિ સત્વર થયા, હરિતનાપુર મધ્યે આવ્યા. ૧૧
 રાય યુધિષ્ઠિર દોઠા ત્યાંય. જોડા મુનિની પંગત માંય;
 ગંગાતીર પધાર્યા હરિ, ગંડપની જ્યાં રચના કરી. ૧૨
 દેવક્યાદિક નારી બહુ, જે ગંડપમાં શોભે સહુ;
 ધર્મરાયનું પામ્યા ધામ, નૃપને હરિએ કીધો પ્રણામ. ૧૩
 નૃપ આગળ ઉભો નિર્ધાર, શ્રી હરિએ કીધો નમસ્કાર;
 આઞ્ચા અર્જુન જોડ્યા હરિ, બહુ રાજનયુત આવેતુરિ. ૧૪
 નીલધ્વજ હંસધ્વજ રાય, સાથે પધારે મહામહિમાય.
 મયૂરધ્વજ આવે અનુ તુરી, જેની કોટિ પરીક્ષા કરી. ૧૫
 પાર્થજંધુ! મહામહિમાય, તારે પુણ્યે જીત્યા રાય;
 સાંભળો વીર સુધન્વા વઢ્યો, મોટે કબેટ રણમાં પડ્યો. ૧૬
 તેનું વૈર ધરી મન માંય, સુર્યે સળગળ ખીલાવ્યા ત્યાંય;
 પછે અશ્વની પાછળ ધીર, મણિપુર આઞ્ચા અર્જુન વીર. ૧૭
 જભ્રુવાહન પુત્રે ત્યાંય, પિતા પાર્થ પાડ્યો રણમાંય;

નામ ઉલૂપીજે સુંદરી, ગણિ આણી જવાડયા ફરી.	૧૮
કર્ણુપુત્ર મહાઅગ્નિયો ક્રોધ, પ્રથમથક્રી જવાડયો સોય;	
પછે પુત્ર યુત પારથ તહીં, સારસ્વતપુર આવ્યા સહીં.	૧૯
નૃપનો યશવર્ત્તિ યમરાજ, તે પણ જીત્યો સિંધ્યું કાજ;	
ત્યાર પછી તારો હય જોહ, કૌંતલપુરને પામ્યો તેહ.	૨૦
ચંદ્રહાસ પણ જીત્યો રાય, દાનવદેવે નવ જીતાય;	
ત્યાર પછી વાજી તે વહો, સરિતાના પતિ મધ્યે ગયો.	૨૧
જ્યાં જોડો બદ્ધદામ્ય રૂપી, સૂકુંપત્ર ધર્યું શીર સુખી;	
ધણા કાળનો જોડો ત્યાંય, તપ કરવા સાગરમાંય.	૨૨
હું ને પાર્યંઆદે પંચ, ભૂપે દોડો તેનો સંચ;	
આગળ કરી ભે મુનિને ત્યાંય, અનુજ તમારો લાવે આંચ.	૨૩
વિવિધ રત્ન આણ્યાં છે બહુ, વિત્ત તણી ગણના શી કહું;	
પૃથ્વી સૂક્ષ્મ દીસે આપ, અધિકૃતો તારો પ્રતાપ.	૨૪
એણી રીતે કુશળા અમો, મંદિર આવ્યા માનો તમો;	
જેમ નિર્ધ્યો મુજને મહારાજ, ત્યમ સૌક્યને જોશો આજ.	૨૫
અહો ભીમ હર્ષાને દિયે, આવોની આપણુ ભેટિયે;	
ત્યાર પછી ભીમાદિક બડે, પ્રણમ્યાં વિકૃત વીરે વડે.	૨૬
કુંતિને પ્રણમ્યા રામેશ, નમ્યા નાથજી માતા શેષ;	
કુશળ વાત કે'તા શ્રી મુખે, સકળ સુંદરી સિંચી સુખે.	૨૭
દ્રૌપદી બેન સુભદ્રા જાને, નમસ્કાર કરી ઉભા કને;	
હર્ષ ભરે લોચન લાજતી, પ્રીતે આકુળ વ્યાકુળ થતી.	૨૮
ગાંધારી ધૃતરાષ્ટ્ર ધીર, વિદુર સમીપે સંજય વીર;	
સૌક્યને જોતા શ્રીહરિ, અનુક્રમે આલિંગન કરી.	૨૯
વળતા ભીમસહિત ભાવિયા, આપણને મંદિર આવિયા;	
જ્યાં રૂકિમણીને સત્યભામા, જાંબુવતી લક્ષ્મણા નામા.	૩૦
અનંત બીજી અગળા સહુ, હરિ દર્શનની લોભિત બહુ;	
સૌ નારે નિર્ધ્યા ભગવાન, લોચન પીતી અમૃતપાન.	૩૧
સત્યભામા હરિ આવ્યા લહી, વક્રોક્તિ ધૃતિ બોલી સહી;	
વનમાં વાજી સેના સાથ, તમો પાંડુસુત પાળો નાથ.	૩૨
દુષ્ટ કુષ્ઠ સરખી બીજી સહી, કે કામિની પામ્યા કે નહિ?	

- યથા પાર્થ કરતા પ્રયાણ, પ્રમીલાને પામ્યા જાણ. ૩૩
- જ્યૈમિનિ કે' સાંભળ રાજન, સ્ત્રીનું વચન સુણી ભગવાન;
હાસ્ય કરી હરિ હર્ષે ઘણા, પાસે રહ્યા ભીમ પ્રત્યે ભણ્યા. ૩૪
- ભીમ તમે એ વાણી સુણી, જેમાં છે વક્રોક્તિ ઘણી;
ઘણા પુત્ર તો મારે થયા, સુતને પણ બહુ સુત આવિયા. ૩૫
- રાય યુધિષ્ઠિરના પુર માંય, મોટા વૃદ્ધ મળ્યા છે જ્યાંય;
એવે સ્થાનક આવ્યો આજ, સ્ત્રી પરિગ્રહ લાગે છે લાજ. ૩૬
- અહો ભીમ સત્યમામા નાર, બોલી નવ જાણે નિર્ધાર;
જે કંઈ કીધું યૌવન સમે, હમણાં તે મુજને નવ ગમે. ૩૭
- કૃષ્ણ કે' ઉઠો સૌ કોય, જ્યાં છે રાય યુધિષ્ઠિર સોય;
જ્યૈમિનિ કે' સાંભળ રાજન, વળતા પોતે જંગમચન. ૩૮
- આવ્યા રાય યુધિષ્ઠિરપાસ, આનંદે બેઠ્યા અવિનાશ;
યજ્ઞવાટિકા શોભા સાર, ત્યાં જઈ બેસો ધર્મકુમાર. ૩૯
- હું ને ધૃતરાષ્ટ્ર મહારાજ, વૃદ્ધ સમસ્તે વિંટયા આજ;
મુનિવરને માતા સૌ સાથ, આગળથી ચાલું નરનાથ. ૪૦
- અર્જુન જ્યાં ઉભો મારગે, સૌ જાણું સન્મુખ ત્યાં લગે;
દેવમુનિ બ્રહ્માદિ સાર, જ્યાં ઉભા છે યજ્ઞ તોખાર. ૪૧
- સન્મુખ જાણું કુંતાજીએ, અન્યવળી મારી નારીએ;
નાના સ્ત્રી સાથે સંચરો, બ્રહ્માદિજનની પૂજા કરો. ૪૨
- વાડવ આદે જે કો વર્ણ, વિપ્રવેદ વાણી આચર્ય;
કરિવર બેશી કન્યા બહુ, લાજ વૃષ્ટિ વધાવો સહુ. ૪૩
- ચિત્ર પતાકા બાંધો આજ, પુરની શોભા કરવા કાજ;
નૃત્ય કરાવે નિજ આંગણે, નાનાકૌતુક સર્વે સુણે. ૪૪
- પુખ્ત ઘણાં પથરાવો ખાંડ, ચંદન જળ છંટાવો સાર;
રાજપુરુષ જેવા આદરો, આવે અર્જુન આદર કરો. ૪૫
- શ્રીકૃષ્ણે શીખવિયા યથા, નગરલોક સૌ કરતા તથા;
ઋષિકેશ ત્યાં આગળ કર્ષા, નગરલોક સર્વે નીસર્ષા. ૪૬
- આવ્યા પારથ આવ્યા તુરિ, ભાગ્ય ભાગ્ય ભાષા ઉચરી;
વધૂવ્રંદ સાથે રૂકિમણી, સુખપાલો શણગારી ઘણી. ૪૭
- ઉપા પંથ પળાતાં સાર, આગળ કીધી નાર હજાર;
સત્યમામા સાથે બહુ સખી, અલંકાર ઉત્તમ આવખી. ૪૮

પારિજ્ઞતાનાં પુષ્પ અપાર, પેથાં ચીરજ ક્ષીરાકાર;	
કૌસુભામ્બર શોભી સખી, ચપળ ચીર ચળકે કંચુકી.	૪૯
જાળવતી જતાં હિત ધરી, સાથે બહુ શોભે સુંદરી;	
મુકંતાશળની માળા ધરી, હાવ ભાવશું હર્ષે ભરી.	૫૦
સૌ વનિતાને વસ્ત્ર વિશાળ, કાળીકંચુકી વર્ણ તમાલ;	
માર્ગમાં સુંદરીઓ સહુ, યૂથ સજીને જાતી બહુ.	૫૧
પરસ્પર સંઘર્ષણ થાય, સ્તન કુંકુમ પૃથ્વી પથરાય;	
ત્રુટે મુકંતા શળના હાર, શ્રમ જળની માર્ગમાં ધાર.	૫૨
આપે હાથોહાથ કપૂર, માર્ગમાં પડતાં તે ચુર;	
હસ્તિની ઉત્તમ દેવકી તણી, માત યશોદા ને હાથણી.	૫૩
માતે કુંજર કુંતિ માત, પાંડવપતિ ને સન્મુખ જાત;	
છત્ર ધર્યાં શીર ઉચ્ચર સાર, ઝળકે ચમર તણા ચળકાર.	૫૪
માર્ગે જાતી હરખે ભરી, અર્જુન જોવા ઈચ્છા ધરી;	
મેઢા મહાજન પુઠ પળાય, આવ્યા અર્જુન સેના માંય.	૫૫
સરખી પૃથ્વી સુંદર કરી, એણી રીતે ઉભા શ્રીહરિ;	
આગળ ઉભા શ્રૌદ્ધાણુ બહુ, વેદ ધ્વનિ ઉચરતા સહુ.	૫૬
દ્વિજપતિ આગળથી ધસે, દધી દૂધાક્ષત ઉલ્લસે;	
હેઠળ હેમની થાળી ધરે, કપૂરની આરતીઓ કરે.	૫૭
ગોશ્ચંદન કુંકુમ ધરી, ચંદન થાળ કપૂરે ભરી;	
કૌસંભવસ્ત્ર વિકાસિત અંગ, સૂક્ષ્મ દેહ મુકુટ નવરંગ.	૫૮
ચંચળ મુકંતાશળના હાર, વેશ્યાએ સાર્યા શણગાર;	
મહાજનની આગળ નાચતી, હાવભાવ રંગે રાચતી.	૫૯
પ્રેમ તાલની લોચન દૃષ્ટ, યુવા પુરુષનાં ગન આકર્ષ;	
હાવ ભાવ ને તાલે કરી, નૃત્ય કરી સંતોષ્યા હરિ.	૬૦,
ધૃતિ ભારત અશ્વમેધ મોઝાર, બાસઠમો અધ્યા' નિર્ધાર;	
રત્ન કે' યત્ને કરી કર્યો, એકસઠ શ્લોકે વિસ્તર્યો.	૬૧

અધ્યાય ૬૩ મો રાગ કેહારો.

ભૂપ મળ્યા પારથ વળ્યા, બહુ કાળે ટોળે મળ્યા;	
કૃણ્ણ અર્જુન મહા જનમાં મળ્યાએ.	૧
અર્જુન હયથી ઉતરી, સેન તણી રચના કરી;	
આગળ કર્યા યજ્ઞ તણા તુરિએ.	૨

હાળ.

યમગુરિ આગળ કરી, ચાલ્યા ભૂપતિ સોય;	
સુખપાસે બેઠા બકદાલબ્ય, મહાજન સર્વે જોય.	૩
વાહન તણ ભૂપાળ સકળ, પગપાળા હરિ પ્રત્યે જાય;	
પાર્થ દળ દીઠું લય પામ્યું, બદલના દળ માંય.	૪
ધર્મ રાયને કાળે શ્રી હરિ, સેના રૂપ છવાયા;	
અર્જુન આગમ જાણી સુંદર, રૂપ કરી હરિ માયા.	૫
રચના દેખી ખીજ રાજ, બોલ્યા અન્યો અન્ય;	
પાર્થ સાથે દીઠા આપણે, દેશ અનેરાં ધન.	૬
તે તે દેશ તણાં ધન દેખી, સંતોષ્યાયાં મન;	
ધર્મ રાયના નગરથકી, અધિકો નવ દિસે અન્ય.	૭
સઘળા દેશ તણા વૈભવને, નિંદે નૂર્ગર હેવ;	
જેમાં અશ્વ અનુપમ દિસે, ઐરાવત સમેજ.	૮
માથે સુકુટ મનોહર શોભે, મણિમય કંબલ ધારી;	
ધારા પંચવટે પરવરતા, પવનવેગ અધિકારી.	૯
ઉચ્ચૈશ્રવા છતી યશ પામે, એવા અશ્વ અનુપ;	
શી શોભા કહીએ જ્યાં ઉભા, પોતે ત્રિભુવન ભૂપ.	૧૦
સકળ વસ્ત વ્યાપી શોભા, નિજ તેજે કરી આપ;	
તે પાર્થની પાસે ઉભા, પરમેશ્વર ધરી આપ.	૧૧
કન્યાના કરમાંથી મુક્તા વરસે, મિશ્રિત રતન;	
અર્જુન આગમ ભૂપતિ કંઠે, હાર જણાતા યતન.	૧૨
ભીમાદિક ભૂપાળ તણે, શીર ચમર વિરાજે એવા;	
અધ ઉર્ધ્વ શીર ઉપર શોભે, સૂર્યના કિરણ જેવા.	૧૩
બુઝો ઋષીશ્વર ઉર્ધ્વરેતા, એવાં વૃંદ પ્રકાશ;	
પ્રાર્થવાં અસિપત્ર વ્રત તે, રાય યુધિષ્ઠિર પાસ.	૧૪
ધૂપ તણે ધુમે કરી જો જો, ગર્ગન થયું છે રથૂળ;	
નારાયણની ઉપર જાણે, છત્ર ધર્યું અનુકૂળ.	૧૫
જો આ સુંદર સેના ચાલી, ધર્મ રાયને ઘેર;	
મોટા વીર સહિત શ્રી કૃષ્ણે, રાખી રૂડી પેર.	૧૬
એવું ઉચરતો તે રાજ, પુરુષોત્તમને પામી;	
એવે પાર્થ મળ્યા મહાજનને, ઉચરતા શીર નામી.	૧૭

માંધારી કુતિ ને દેવકી, વિદુર તથા ધૃતરાષ્ટ્ર;	
એ સૌને ઝોળખાવ્યા રાજ, ધનંજયે કરી સ્પષ્ટ.	૧૮
આ જૂઓ મહારાજ મોટા, ચંદ્રહાસ મન ભાવ્યો;	
વિપયાવર મહા વિપ્લુભક્ત છે, કૃપા કરીને આવ્યો.	૧૯
આતો વીરવર્મા મહારાજ, શર કરે સંગ્રામ;	
આગળ રહી ધૃતરાષ્ટ્ર રાજ, તમને કરે પ્રણામ.	૨૦
મયૂરધ્વજ પાગે લાગે, તમને ધૃતરાષ્ટ્ર નરવીર;	
હરિએ ભેદ પગાડ્યો તેણે, ભેદે ન પામ્યો ધીર.	૨૧
આ નૃપને માનો મહારાજ, મહામતિ અતિ બળવંત;	
તુજ પદ પાંચ સેવારસ, વસશે જે આવ્યો સંત.	૨૨
એના રતિ રૂપ પ્રતાપે, રિયુમુખ કમળ કહેવાય;	
સ્તવર કરથી દળ વર્જિત તે, કિંવસે પણ કુમળાય.	૨૩
જે ભોગી પાને ભુવનમાંથી, સજ્જનમણિ ને લાવ્યો;	
વિપ્લવ ધર પાતાળે પેશી, પન્નગ છતી આવ્યો.	૨૪
જે ગંગાના ગહન શાપથી, દાઢ્યા તે અતિધીર;	
નવ પદ્મવને કરવા આવ્યો, બંધિવાહન વીર.	૨૫
દંડધ્વજને જૂઓ રાજ, પાગે પડે સુવિચારી;	
એના પુત્ર પ્રયણ બળધારી, શંકર સેવા સારી.	૨૬
જેણે પાતાનાં શીર આપી, માળા મોદ વધારી;	
જેણે રણમાં વીર વડેરા, સંતોષ્યા નયધારી.	૨૭
તે વૃષકેતુ નમે છે તમને, ઉઠાડોને ભેટો;	
પાગ પટ્ટી પ્રણમે ઉઠાડો, નીલધ્વજને નેટો.	૨૮
જૈગિનિ કે' સાંભળ જનમેજય, ત્યાર પછી તે સર્વ;	
ધૃતરાષ્ટ્રે પૂજ્યા મહારાજ, મૂકી મનનો ગર્વ.	૨૯
ત્યાર પછી તે રાય યુધિષ્ઠિર, પ્રણમ્યા સર્વે ભૂપ;	
અર્જુન આલિંગને પ્રણમી, ઉભા અનુચર રૂપ.	૩૦
ભીમસેનને વૃદ્ધ વિલોકી, પાર્થ પામ્યા સ્નેહ;	
કુંતાજીએ કુંવરને દીડો, શરતોમર ધારી દેહ.	૩૧
આલિંગન અર્ભકને દીધું, આનંદે કરી શેય;	
કર્ણકુંવરનું શીર સુધીને, આલિંગી શિશુ સેવ.	૩૨
કુંતા કે' વૃષકેતુ નેં તો, સેના સધળી રાખી;	

એ રીતે આનંદી કુંતા, ધર્મભુવનમાં ભાષી.	૩૩
હવે અતઃપર રાય યુધિષ્ઠિર, સઘળા મુનિવર સાથ;	
ખેતર કરપણુ કરવા ચાલ્યા, વૃષભ ગ્રહીને હાથ.	૩૪
દ્રૌપદી કરમાં ઔપધી ગ્રહીને, દીક્ષિત પંચ પળાય;	
કૃષ્ણ પાછળ બીજા રાજા, કૌતુક જોવા જાય.	૩૫
કુંતા દેવકી માત યશોદા, ઉદયો આનંદ પૂર;	
રાય યુધિષ્ઠિરને સિંચે જમ, ચંદન મિશ્રિત કપૂર.	૩૬
મંત્ર પાઠને બણતા બ્રાહ્મણ, મંગળ ગાતી નાર;	
ખેડી ખેતર ઈંટ ચણાવી, રાય યુધિષ્ઠિર સાર.	૩૭
મંત્ર સહિત મહારાજા પોતે, ઈંટ ચણી શત ચાર;	
ચાર વેદે વિધિવત્ વ્યાસે, ઉપદેશ્યો નિર્દેશાર.	૩૮
બૃહદાલ્મ્ય નામે મુની મોટો, વંદે દ્વિપ્ર સમ્મત;	
સુપર્ણ ચિત્રિ રાએ કીધી, સર્વે ગળીને સ્મરથ.	૩૯
ઉદર કર્યું સોનાનું સુંદર, ઈંટ ચણી શત ચાર;	
દક્ષિણ પાંચ કરી પક્ષીની, યજ્ઞ તણા કરનાર.	૪૦
ચૌંવાલીશ શત ઈંટે કીધી, દક્ષણ વામ શપક્ષ;	
એકવીશ શત ઈંટે ઉત્તમ, પૂછ કર્યું પ્રત્યક્ષ.	૪૧
એથી દ્વિતીયા દ્વિગુણી કીધી, સેન સમેરી સાર;	
વળી તૃતીયા ઈંટે કીધી, ગરુડચિતિ વિસ્તાર.	૪૨
એમ ચતુર્થ પંચમ કીધી, શેષમા પંચ સુપર્ણ;	
મોટા મુનિવર વિંટી ખેડા, ઉત્તમતર આચાર્ય.	૪૩
મંડપ એક અનુપમ કીધો, અષ્ટદ્વાર સમેત;	
કુંડ અષ્ટ ઉત્તમ ત્યાં કીધા, ઉત્તમ દ્વરકે કેત.	૪૪
ખદિર તણા ખટયૂંપ કીધા, સાત સુભગ પાલાશ;	
પંચ ખિલ્વના વાઝ કીધા, શ્લેષ્માતક પંચ પ્રકાશ.	૪૫
વેદો ત્રણ કીધી તે મધ્યે, શરવા શત સંભાર;	
સાઠ સૃચિ વૈકંતકેરી, સ્થાપિ ત્યાં નિર્ધાર.	૪૬
રક્તવૃષભનું ચર્મ પરમ તે, મુશળ ઉલૂખલ બાણી;	
સોમવલ્લિકા સન્મુખ મૂકી, મંડપ હેઠળ આણી.	૪૭

મંડપ હેઠળ આણી મૂક્યો, નાનાવિધ સામાન;	
વસ્તુ સકળ સુંદર ત્યાં શોભે, આનંદો રાજન.	૪૮
વેદવ્યાસ કીધા આચાર્યજ, બ્રહ્મા બ્રહ્મદેવ;	
તેજોમય સધળા મુનિ કીધા, ઋત્વિજ સધળા સભ્ય.	૪૯
વામદેવ વસિષ્ઠ ને ગૌતમ, અત્રિ પરાશર એવ;	
ભારદ્વાજ જમદગ્નિ કહોલ, ભાગુરિ ભૂદેવ.	૫૦
રૈભ સુમંતુ ને વળી, કૌંડિન્ય ગાલવને જાતુકર્ણ;	
સૌભરિ લોમશ આદે કીધા, ઋત્વિજ શુભ આચાર્ય.	૫૧
રક્ષા કીધી મંત્ર ભણીને, તાપસ રાક્ષસ હરણી;	
રાય યુધિષ્ઠિર મખમાં કીધી, દ્વારપાળની વરણી.	૫૨
વિશ્વામિત્ર પુલત્યને અરણિ, ધૌમ્ય વિભાંડક નામ;	
ઉપમન્યુને વાયુભક્ષ મળી, મધુહંદ અભિરામ.	૫૩
દ્વારપાળ કીધા તે મુનિવર, સુંદર યમ મોઝાર;	
એથી અન્ય વર્ગ બહુ વાડવ, અર્ચ્યા આદર સાર.	૫૪
દીક્ષા દિવ્ય ધરી ભૂપાળે, સાણું મૃગનું શૃંગ;	
વ્યાસ કહે સુણ રાય યુધિષ્ઠિર, ઉત્તમ અધ્વર અંગ.	૫૫
સિંહાસન મધ્યે જઈ બેઠા, મોટા મોટા રાય;	
તે મધ્યેથી ચોસઠ દંપતિ, જળ ભરવાને જાય.	૫૬
ગંગાજળ ભરવાને જાવું, શાસ્ત્ર વિધાને શિષ્ટ;	
અત્રિ આપ સપત્ની સાથે, અર્ધધતી ને વસિષ્ઠ.	૫૭
રુકિમણી ને નારાયણ અર્જુન, સાથ સુભદ્રા જાય;	
માયાવતી વિનતાની સાથે, પ્રભુમ્ન વીર પળાય.	૫૮
ઉષા અનિરુદ્ધ સાથે ચાલે, કનક કળશ યહી હાથ;	
હિંડિયા શું ભીમસેન ને, વૃષકેતુ પ્રભદ્રા સાથ.	૫૯
મયૂરધ્વજ લીલાવતી સાથે, નીલધ્વજ ને સુનંદા;	
પ્રભાવતી શું યૌવનાશ્વ, જળ ભરવા જાય આનંદા.	૬૦
અનુશાલ્વ ધર્મિલા સાથે, કનકકળશ લે શીશ;	
ગંગાજળ ભરવાને જાવું, એ સર્વે ધરણીશ.	૬૧
જૈમિનિ કે સાંભળ જનમેજય, વ્યાસવચન મન આણી;	
પત્ની સંયુત સધળા રાજ, ગ્રહેલા જાતા પાણી.	૬૨

જળને જતાં ઘેર ધૂનિધન, વાળે બહુ વાજીત્ર;	
કુંજર બેઠી કુમારિકા ને, આહ્વાણ પર મપવિત્ર.	૬૩
મુક્તાકળને વરસે વિનતા, વેદધૂનિ સાંભળતી;	
ગાયક કેરા ગાન વિષે જઈ, શંખગર્જના મળતી.	૬૪
દંડનીત નાયક નૃપ આગળ, નૃત્યક કરતા નૃત્ય;	
નાનાવિધિ શણગાર ધરીને, મહાજન જાતા સત્ય.	૬૫
તે કાળે કુંતાને દેવકી, આગળ કીધા કૃષ્ણ;	
કુંતાજીએ કૌતુક કીધું, તે કાળે કહું પ્રશ્ન.	૬૬
રૂકિમણીને નારાયણ કેરા, સુંદર છેડા બંધ;	
નારદદેવે કૌતુક દીધું, સાંભળ નૃપ સંબંધ.	૬૭
સત્યભામાને મંદિર જઈને, નારદ બોલ્યા વાણી;	
નારાયણની વાલી સાંભળી, સત્યભામા પ્રમાણી.	૬૮
યજ્ઞ તણા આરબે આવ્યા, મોટા (મોટા) બહુ રાજન;	
પુરુષોત્તમની પાસ રહીને, રૂકિમણી પામી માન.	૬૯
જળ ભરવાને ચાલી ચતુરા, સાથ શ્રી અવિનાશી;	
શીર પર છત્ર વિરાળે ચંચળ, ચળકે ચમર બે પાશી.	૭૦
હરિતું માન સદા નવ પામે, બીજી નારી કોય;	
સમર્થ મન્મથ કેરી માતા, અનિરૂદ્ધ પૌત્રજ સોય.	૭૧
એના મંદિરમાં તું રહી છે, કેટલુંએક હિત દેખી;	
મુખદાક્ષિ નવ આવી હરિને, તુજને પાસે પેખી.	૭૨
સત્યભામા કે' સાંભળો સાચું, નારદ મહા મુનિરાજ;	
તેને પાસે રહ્યા છે હરિ, કે' મારી પાસે આજ.	૭૩
મારી પાસ સદા રહે શ્રીહરિ, નિરખો નારદદેવ;	
જૈમિનિ કે' સાંભળ રાજ, જનમેજય અશ્વમેવ.	૭૪
નારદ ઋષિએ શ્રીહરિ દીઠા, સત્ય હૃદય મોઝાર;	
નારદ કે' તમે શ્રીહરિ દીઠા, સભા વિષે નિરધાર.	૭૫
સત્યા સહિત દેખી તમને, અમને વિસ્મય થાય;	
યજ્ઞ વિષે બેઠા છે યાદવ, જ્યાં યુધિષ્ઠિર રાય.	૭૬
સત્યા સંગ ગ્રહીને યજ્ઞે, જોયા દેવાધિદેવ;	
એ મંદિરમાંથી નીસરતા, દીઠા મુનિએ એવ.	૭૭

નારદમુનિ અન્યસ્થળ આવ્યા, જાંબવતીને ઘેર;	
તેના મંદિર માંય પ્રવેશી, ઉચરીઆ એ પેર.	૭૮
અરે માતક્યાં ઘેર રહી છે, ન આવી નૃપને ધામ;	
યાદવરાય પધારે પોતે, જ્યાં જાનહવી જળને કામ.	૭૯
રૂકિમણી સત્યભામા સ્ત્રીને, સાથે લેશે નાથ;	
જાંબવતી નારદ શું બોલ્યાં, જોડી જુગમ હાથ.	૮૦
કેશવની કામનીઓ સઘળી, સાથે રહે નિરધાર;	
જે માનુનીને મૂકે માધવ, તે નવ જીવે નાર.	૮૧
જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, માધવજીની માયા;	
નારદમુનિએ ત્યાં હરિ દીડા, પાસ અટ્ટકી જાયા.	૮૨
વસ્ત્ર તણા છેડાં બાંધીને, ભક્તો ગોપી ગ્રેહ;	
સઘળાં મંદિર શ્રીહરિ સંયુત, દીડાં મુનિએ તેહ.	૮૩
પુનરપિ નારદદેવ પધાર્યા, પાંડવ મંડપમાંય;	
ઋત્વિજમાં રહી શ્રીહરિ કેરું, સ્તવન કરતા ત્યાંય.	૮૪
વસિષ્ઠ સાથે સર્વે રાજા, ગંગાને તટ આવ્યા;	
કૃષ્ણ સહિત આનંદ અનુપમ, મુનિવરને મન ભાવ્યા.	૮૫
વ્યાસજીએ જળમંત્રી પૂજી, જળદેવી નિર્ધાર;	
કળશ એક પૂરી આપ્યો, અનસુયાને પાણ.	૮૬
કંચનકળશ જળે કરી શ્રૂરણ, અંધતીજી ઝાલે;	
આત્મજ્ઞાની મુનિવર આગળ, શીશ ધરીને ઝાલે.	૮૭
ગંગાતીરે અંધતી ઈતિ, કનકકળશ શીર ધારી;	
રૂકિમણીજી પોતે પય લાવે, મારગ મંગળકારી.	૮૮
વસિષ્ઠવનિતા વચન ઉચરે, રૂકિમણી પ્રત્યે જોતાં;	.
રૂકિમણી રાણી તમે, પુષ્પ(ના) ભાર-દુઃખાતાં.	૮૯
તે તમને આપ્યો કંચનનો, કુંભન લાગે ભાર;	
અંધતીનું વચન સુણીને, કહે સુભદ્રા સાર.	૯૦
અહો આતે રાણી રૂકિમણી, ભાર તણાં સે'નાર;	
ગોવર્ધનગિરિ જેણે ધાર્યો, ઉદર વિષે સંસાર.	૯૧
રાત દિવસ તે નારાયણને, રૂકિમણી હૃદયે રાખે	
પતિવ્રતાનો ધર્મ અનુપમ, રૂકિમણીદેવી દાખે.	૯૨

શકિમણી કે' મારૂં વ્રત નિર્ધારી, સદા સુમદ્રા નારી;
 ધરે ધનંજયને હર હપર, શીતળતા અધિકારી. ૯૩
 જૈમિનિ કે' એમ કહી સુંદરીએ, સા'યા કળશ અપાર;
 નિજ નિજ શીર લીધા જ્યહાં, મુકતા પુષ્પ તણા શણુગાર. ૯૪
 સભરતાર સુંદરીઓ આવી, યજ્ઞ-મંડપ જ્યાંય;
 શંખ મૃદંગ પટલ બહુ વાજે, વાજાં મંડપ માંય. ૯૫
 વીણુ બેર ભલા તંબુરા, કરણાટે રણુકાર;
 ત્યાં આણીને પાવન જળશુ', પાયો તેહ તો ખાર. ૯૬
 ધર્મરાય ને દ્રૌપદી પ્રેમે, પૂજ્યો તે વાણ સોય;
 યજ્ઞપૂષ્પશુ' તાણી બાંધ્યો, બીજા રાજા જોય. ૯૭
 ધૃતિ ભારત અશ્વમેધમાં, ત્રેંસઠમે અધ્યાય;
 જે અધ્યાયમાં મંજાજળના, આગળનો મહિમાય. ૯૮
 શ્લોક થયા જે અધ્યાય મધ્યે, સત્તાણું નિર્ધાર;
 રત્ન કહેયત્નેકરી કીધાં, નવાણું પદ સાર. ૯૯

અધ્યાય ૬૪ મો રાગ રામંત્રી.

જૈમિનિ બોલ્યા સુણુ ભૂપાળજી, યજ્ઞ પ્રવર્ત્યો તેણે કાળજી;
 મંત્રે મંચું તે જળ પર્મજી, જે જળે નાહ્યા રાજા ધર્મજી. ૧
 ભીમ અર્જુન ને સુંદર સ્યામજી, સર્વ મળીને કરતા કામજી;

ઢાળ.

કામ કરતા ભીમ અર્જુન, સ્વયં શ્રીભગવાન;
 પાદ પ્રહ્લાલન કર્યાં, મુનિ સર્વનાં રાજન. ૨
 યથા સ્થાનક સ્થાપતા, મુનિ સર્વને પરમેશ;
 વચ્ચે પૈર્શી વિવિધ બેઠા, અખિલ ઉત્તમ દેશ. ૩
 ચંદ્રને ચર્ચ્યાં તનું, ધરી અલંકાર અપાર;
 હેમમાળા હાર બહુ, તાંબૂલ-ળીડી સાર. ૪
 સ્તવે પાંડવ કૃષ્ણ કાંચન:-, પીઠ બેઠા મુન્ય;
 આવીએ આવીએ એવી, મંડપમાં અતિ ધુન્ય. ૫
 યુધિષ્ઠિરના યજ્ઞ મધ્યે, મળ્યા વિપ્ર અપાર;
 રત્ન કાંચન વસન સુંદર, દાન દે દાતાર.
 ગજ અશ્વસ્થનાં દાન થેતુ, સહસ્ત્ર ચંદન દાન;

છત્ર ચામરદાસ દાસી, ભૂમિદાન મહાન.	૭
અન્ન યાચકને સમર્પ્યા, સદન ધન સરનેહ;	
જેને જે વલ્લભ હતું, તેને આપ્યું તેહ.	૮
યુધિષ્ઠિરે ત્યાં સ્નાન કીધું, યજ્ઞ દીક્ષા લીધ;	
કનક સ્તંભની પાસ આવી, અશ્વ સન્મુખ કીધ.	૯
પછે યશી અગ્ર ભણે, ભૂસુર ભણે વારંવાર;	
હે અશ્વા! તુજને સ્વર્ગલોકે, ગતિ હો નિર્ધાર.	૧૦
યુધિષ્ઠિરનું વચન સુણીને, અશ્વ ધૂણે શીશ;	
વક્રવદન વિદ્રોક્યું જે, પાસે છે જુગદીશ.	૧૧
નકુળ નૃપને જુણાવ્યો, હવે આપણો અભિપ્રાય;	
તે કહ્યો નકુળે યુધિષ્ઠિરને, અભિપ્રાયનો ઉપાય.	૧૨
મહારાજ વાણ એમ કહેછે, હું ન જાઉં તે ઠામ;	
અન્ય યજ્ઞે યાય હય, સ્વર્ગગતિ સુરધામ.	૧૩
શ્રીકૃષ્ણ ત્યાં નવ હોય માટે, સ્વર્ગ પામે સોય;	
અનીશ્વર તેણે ઠકરીને, પરમ ગતિ ત્યાં હોય.	૧૪
આ યજ્ઞ મધ્યે પામવા, શ્રીકૃષ્ણ પ્રાપ્તિ ઓક;	
હું કૃષ્ણ સુખમાં પ્રવેશું તે, જૂઓ યાગિક લોક.	૧૫
નકુળ કહે હે નરાધિપ, એ અશ્વ કહે છે એમ;	
પછે આણ્યો મંત્રમય, હય યૂપ પાસે ક્ષેમ.	૧૬
સકળ સ્ત્રીજન મળી માધવ, ધર્મ આણ્યા ત્યાંય;	
નકુળવાણી સુણી ભૂપે, અશ્વ બાંધ્યો જ્યાંય.	૧૭
કૃષ્ણ સંયુત દિને મંત્રી, અશ્વ બાંધ્યો યૂપ;	
એવે બોલ્યા ધૌમ્ય સાંભળ, બીમ ભડ મહાભૂપ.	૧૮
ત્યાર સુધી તમે રહો, કર ખડ્ગ ધારી આજ;	
જ્યાર સુધી કંઈ હું, હય પરીક્ષા મહારાજ.	૧૯
પછે ધૌમ્યે અશ્વનો, વર બામ ખીડ્યો કાન;	
તત્કાળ ત્યાંથી ક્ષીરધારા, નીસરી રાજન.	૨૦
રૂધિરનો નહિ સ્પર્શ વિસ્મય, થયા સહુ ધરણીશ;	
ધૌમ્ય કહે હેબીમ છેદો, હવે હયનું શીશ.	૨૧
જેમ પ્રીતિ પામે જનાર્દન, અવિનાશી પુરુષપુરાણ;	
હયશીશ બીમે સદ્ય છેલું, થતે નાદ નિશાણ.	૨૨

તે ઉર્ધ્વ રૂપે શીશ ઉડયું, સૂર્યબિંબ પ્રવેશ;	
પછે શુદ્ધ બાણી દેદે હયનું, વિદ્યાર્થુ ઋષિકેશ.	૨૩
દુગ્ધધારા નીસરી, તે નિર્ર્ષિ બોલ્યા યુધ;	
પૂર્વે અમો નથી દોઢો, અશ્વ એવો શુદ્ધ.	૨૪
હે યુધિષ્ઠિર ! મહાભાગ્ય તારું, સપ્ત યજ્ઞ વિધાન;	
જે સમે મુનિ એમ ઉચરે, તે સમે તે રાજન.	૨૫
પછે અશ્વની કાયાથક્રી, મહા તેજ પ્રકટયું જોહ;	
વસુદેવનંદન-વદન મધ્યે, સઘ પેહું તેહ.	૨૬
પછે હયકાયા પડી, કર્પૂરનો અંબાર;	
બાણે સદાશિવના ગાત્રથી, ચ્યૂતી વિભૂતિ સાર.	૨૭
કર્પૂર નિર્ર્ષિ મુતીસ્વર, આશ્ચર્ય પામ્યા ઉર;	
હવન કેરા કુંડમાં, હોમતા બહુ કર્પૂર.	૨૮
આ રહ્યો રાજ સપત્ની, ભગવાન યજ્ઞ નિર્વાસ;	
કર્પૂરનો શરવો ભરી, એમ ઉચર્યા શ્રીવ્યાસ.	૨૯
હે ઈંદ્ર ! આહુતિ ગ્રહો, કર્પૂર કેરી સાર;	
કળિયુગમાં થશે દુર્લભ, યજ્ઞ એહ પ્રકાર.	૩૦
એવે ઇંદ્ર આપ્યા સ્વદેહે, મુનિ પ્રત્ય બોલ્યા વાણ;	
આપો આહુતિ અગ્નિમુખે, વ્યાસ મુનિ પ્રમાણ.	૩૧
પછે વ્યાસે અનુક્રમે, ઇંદ્રાદિ તરખ્યા દેવ;	
ધનસાર હોમે હુતાશનમાં, નિર્ર્ષતાં સુર એવ.	૩૨
તે વનથી ત્રિલોક સઘળું, ચરાચર પ્રસન્ન;	
તે હોમધુત્ર પવિત્ર પોતે, યુધિષ્ઠિર રાજન	૩૩
સકળ પૃથ્વી પવિત્ર થઈ, પ્રસન્ન હરિ મહાભાગ્ય;	
ભૂપ ભેટી ભીમને કે', ક્રતુ અદેષે હે ભાગ્ય.	૩૪
શ્રીકૃષ્ણ કે' હવે યજ્ઞ અંતે, કરો અવભૂથસ્નાન;	
કહે જૈમિનિ સાંભળજો, હે જનમેજય રાજન.	૩૫
સઘળા ઋષિ શ્રીકૃષ્ણ મળીને, નવરાવે નરનાથ;	
સહિત દ્રોણદી ભીમ આદે, ભૂપ સઘળા સાથ.	૩૬
સોમપાન પાચું સર્વને, પુરોડાશનું પ્રાશન;	
આશિકા આપી સર્વને, પ્રસન્ન ઋષિરાજન.	૩૭
જય શબ્દ બંદિ ઉચરે, વાજંતના નિર્વૌષ;	

માન કરતા ગાયકા, કૃત યુધિષ્ઠિર સંતોષ.	૩૮
પછે દેવકીમુખ્ય નાર નરને, નિરાજન ત્યાં કીધ;	
વધૂ સહિત કુંતા મુદિત મન, સુત તણું મહાસુખ લીધ.	૩૯
પૂર્ણાહુતિ કરી રાગ, આસને ઉપવેશ;	
યુધિષ્ઠિર શણગાર ધરી, હરિ સમીપે પ્રવેશ.	૪૦
વ્યાસને ક્ષિતિદાન દીધું, યુધિષ્ઠિર ગત ગર્વ;	
તે દ્રવ્ય વ્યાસે દીન દિજને, સમર્પ્યું તે સર્વ.	૪૧
રત્નનો ગિરિ શિખરસ્થ સુંદર, કનકનો વૃષ જોહ;	
ગકદાલ્ભ્ય મુનિને યુધિષ્ઠિરે, ત્યાં સમર્પ્યાં તેહ.	૪૨
રથ એક ને ગજ એક ને, દશ અશ્વ સોનું ભાર;	
શત ઘેનું સોને શણગારીને, પ્રમુથ મોતી સાર.	૪૩
એક એક ત્રિપિતે ચાર સૈવક, કાર્ય કરવા દીધ;	
એમ દ્વારપાળક તથા, ત્રિત્વિજ તણી પૂજા કીધ.	૪૪
ત્રીશ અર્ધ તેનું અર્ધ, ઈચ્છા દાન દીધ અપાર;	
પછે બીજા ભૂખને, પેરામણી કૃત સાર.	૪૫
તુરંગ એક હજાર ને, શત એક હાથી હાર;	
કનકનાં આભરણ પેરણ, કોટિ સંખ્યા સાર.	૪૬
નૃપ એકની પછે એક, પૂજા કરી રાગ ધર્મ;	
દ્વિગુણ ધનશું કરી યાદવ, તણી પૂજા પર્મ.	૪૭
નાર રૂકિમણી આદિને, આભરણ આપ્યાં સાર;	
શ્રીકૃષ્ણજી આસને અર્ચ્યા, વિવિધ ભૂષણ ભાર.	૪૮
યજ્ઞ કેરું પુણ્ય આપ્યું, કૃષ્ણના કર માંય;	
વાજ્રના નિર્દોષ વર્તે, પુષ્પ-વૃષ્ટિ ત્યાંય.	૪૯
પાંડવે પૂજા કરી બહુ, ભૂપતી મહાભાગ્ય;	
સંતોષ પામ્યું સર્વકો, કૃષ્ણે કરાવ્યો યાગ.	૫૦
યજ્ઞનું કરવું સુણી, નર પાપથી મૂકાય;	
અજ્ઞા ધરી જે સાંભળે, નર નાર પાવન થાય.	૫૧
ઈતિશ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધનો મહિમાય;	
યુધિષ્ઠિર અભિષેકનો, ચોસઠમો અધ્યાય.	૫૨
જે અધ્યાય વિષે સુંદર, શ્લોક છે ગાવન;	
રત્ન કે' યત્ને કર્યાં, ૫૬ પૂર્ણ પંચાવન.	૫૩

અધ્યાય દ્વિતીય મેા રાગ ગોડી.

- જૈમિનિ કે સાંભળ ભૂપાળ, યત તણે અંતે તત્કાળ;
ભીમસેને પ્રાર્થના કરી, મુનિજન રાજ નામે શ્રીહરિ. ૧
- નાનાવિધિના કીધા પાક, સૌ જમાડયા સુંદર શાક;
જનમેજય પૂછેછે ફરી, જૈમિનિ ભાષેા પ્રકટ કરી. ૨
- આહ્વાણ કેમ જમાડયા સહુ, કૃષ્ણ પ્રમુખ પૃથ્વી પતિ બહુ;
નાના જન ને નાના શિશુ, ભીમે ભોજન કીધું કથું. ૩
- મુજને કૌતુક પ્રકટે ધણું, વચન સુણી તારા મુખ તણું;
જૈમિનિ કહે સાંભળ રાજન, ભીમે કીધાં જે જે ભોજન. ૪
- મંડપની મહી સોના તણી, રત્ન તણી ત્યાં રચના ધણી;
અંદન કાષ્ટ કર્યા પાટલા, ઉપર રાતા કંબલ બલા. ૫
- રત્ન તણા કંબલ પાથર્યા, અંદન થાળે સાથે ખડયા;
એક એક દિવ પ્રત્યે યાગિકા, રત્ન દીપક બે દીપાલિકા. ૬
- અંદરવા બાંધ્યા દંડ કરી, પુષ્પ તણી ત્યાં જાળી ભરી;
ધૂપ કર્યો કૃષ્ણગર તણો, તે મંડપ વાસતો ધણો. ૭
- કીધું સાર સુગંધી તોય, તેણે પાત્ર પખાબ્યાં સોય;
એક એક આસન અંધુ ભર્યું, કંચન રત્ન કમંડળુ ધર્યું. ૮
- ભીમે એવાં ભોજન માંય, સરશ્યું પાયસ પીરશ્યું ત્યાંય;
કો દિવ ક્ષીર વીણેાકી અશી, દાણે અખંડ મંડળ શશિ. ૯
- એદન ઉજળુ અનુપમ અશો, જાતિ કુસુમ કળિયો જશો;
કનક કચોલે વ્યજન ભર્યાં, નાના વણે વાડે કર્યાં ૧૦
- મેરશિખર પ્રતિબિંબ્યો રવિ, શાક તણી શેભા એહવી;
અમ્ર પ્રહ્લ એમ બોલે વેદ, ભીમે તેહ જણાવ્યો બેદ. ૧૧
- મુનિનાં મન લય પામ્યાં તથા, સકળ પાકમાં સાકરે થયા;
કોએક વિષે દીઠા અપૂપ, ખીજાને તે પૂછે રૂપ. ૧૨
- ખીજે વિષે વાણી કહી, અંદ્ર તણું એ વિકલ સહી;
શત પ્રકારે પૃથ્વી પડયું, મહીભાગે જમતામાં જડયું ૧૩

દેશી ફેર.

- એમ કહે પ્રહ્લ તે સમે, ફેણિકા આણ્યું અન્ન;
નિજ યાગિકામાં નિહાળી, દિવ થયો વિરમય મન. ૧૪

- યુધિષ્ઠિરના યજ્ઞ વિષે, શતપત્ર સંભવ એહ;
 વાયુ ભક્તજ પ્રકટયો, એમાં નહિ સંદેહ. ૧૫
 હંત ઉલૂખલ મોહકાને, નિહાળી કહે કાય;
 ઉડુંભર ફળ અહાં ક્યાહાં, વન વિષે ધરવે સોય. ૧૬
 કોષ દિજ કુંવર કહેતો, કડા પુષ્પ સગાન;
 જાળને કહે અગધિયાનાં, પુષ્પ એ રાજન. ૧૭

ચોપાધ.

- વડુ વિરોધી કાંચન કાંત, કોઈ બ્રાહ્મણ બોલ્યો અભ્રાંત;
 મુજ આગળ આગે વક્ર, સૂરજના રથ કેરં ચક્ર. ૧૮
 એ વિધિ વાક્યનો સંદેહ, ભોજન દેખી પામ્યા મોહ;
 ધૃત સાકર દધી નપયને આત્ર, દિજનાં ગન પામ્યાં પ્રસન્ન. ૧૯
 કો દિજ દ્રાક્ષારસકું પાન, કોષ ઝોંક આંખારસ રાજન;
 કદલી ફળ ધૃતમાં મેળવ્યું, શ્વેત શર્કરામાં મેળવ્યું. ૨૦
 ત્વચા રહિત મેઢા સ્વાદે ભર્યું. મુનિને શિષ્યે મુખમાં ધર્યું;
 ખાડે વેડી મુખમાં ધરે, એ વિધ કદલી ભક્ષણ કરે. ૨૧
 ભીમે બ્રાહ્મણ ક્ષત્રી આઘ, સર્વ જમાડયા સુંદર સ્વાદ;
 શુદ્ધાચમન કીધાં સહુ કાય, દિવ્ય ચંદન ચર્ચ્યા સોય. ૨૨
 તાંબૂળે ખીડી ધનસાર, નિરખી વિસ્મય વિપ્રકુમાર;
 સૂકાં પત્ર કરીને ચૂર્ણ, વનમાં ભક્ષણ કરતા પૂર્ણ. ૨૩
 તે તાંબૂળે રસજ બહુ, ધર્મકુમારે કીધા સહુ;
 જમિનિ કહે સાંભળ રાજન, દિજ ક્ષત્રીયુત કુંતીતન. ૨૪
 યજ્ઞ કરીને બેઠા મુખે, કૃષ્ણ સમીપે પાંડવ વિખે;
 એવે બ્રાહ્મણ બે આવિયા, ન્યાય તણો નિર્ણય લાવિયા. ૨૫
 ધર્મરાયને સન્મુખ રહી, સમા વિષે ઓગ વાણી કહી;
 રાજ વાદ અમારો એક, તેહને છેદો કરી વિવેક. ૨૬
 કહે યુધિષ્ઠિર મધુરી ધુનિ, બકલાલ્ભ્ય સરખા ન્યાં મુનિ;
 આત્રિ આદે સભાસદ તથા, વાદ તણી ત્યાં કેવી કથા. ૨૭
 કારણ હોય તમારું જોઈ, પૃથક્ પૃથક્ કરી બાબો તેહ;
 વિપ્ર કહે તે પૃથ્વી નાથ, એણે વિપ્રે મારે હાય. ૨૮
 વેચી ખેતર આપ્યું એક, તે મેં ખેડ્યું કરી વિવેક;

- ત્યાંથી ધન લાધ્યું છે ધણું, તે ખેતરના સ્વામી તણું. ૨૯
- ખેતરમાં ઉપજે જે અન્ન, તે મારું પણ શાનું ધન;
- એ પીડે છે તનુ માહરું, કે' છે લાધ્યું તને તાહરું. ૩૦
- કહે યુધિષ્ઠિર સાંભળ રૂખી, સીદ કરે છે દિવને દુઃખી;
- તું પાછું લે ધન ત્યાં થકી, ખેતર સાથે આપ્યું નથી. ૩૧
- વિપ્ર કહે સાંભળજે તમો, એને ખેતર સમર્થ્ય અમો;
- ત્યારે પરઠ્યું છે પાધરું, જે પ્રકટે તે સૌ તાહરું. ૩૨
- એમ સુણીને હસતા હરિ, વિપ્ર પ્રત્યે વાણી ઉચરી;
- તમો પરસ્પર શાને દમો, ત્રણ માસ લગી ધીરજ ખમો. ૩૩
- એમ સુણી રિજ્યા દિવ ચિત્ત, રાજને ઘેર મોહ્યું ચિત્ત;
- ગયા ઘેર છાંડી ઉચ્ચાટ, તે દિવસની જોતા વાટ. ૩૪
- કહે ધર્મ માધવ સાંભળો, 'મુજને સંદે' છે ઝોટલો;
- અધુના નિર્ણય કીધો નહિ, સર્વ સભા આંહાં બેઠે સહી. ૩૫
- વિસ્મય પામી પૂછ્યું પ્રશ્ન, એમ સુણીને બોલ્યા કૃષ્ણ;
- ઋષિ નિશ્ચિંત બેઠા પાસ, નિશ્ચે વાદ કર્યાનો નાશ. ૩૬
- આજ થકી ત્યાં ત્રીજે માસ, કળિયુગ થાશે ધર્મ વિનાશ;
- ધનને અર્થે વઢતા તેહુ, રાજદારે આવશે બેહુ. ૩૭
- મુષ્ટિએ મુષ્ટિનો બહુ માર, કેશે કેશ ને નખનો પ્રહાર;
- કળિકાળના મોહ્યા થશે, પાછા તુજ પાસે આવશે. ૩૮
- બે દિવને બે ભાગે ધન, તું વેહેંચી આપીશ રાજન;
- કળિયુગના પ્રાણણ સુણુ ધર્મ, અતિ આચાર વિવર્જિત કર્મ. ૩૯
- રાજા ધર્મ રહિત હોડશે, સકળ પ્રબળ તે પીડશે;
- અધર્મ વલ્લભ થાશે લોક, ધર્મ દેશી મત્સરી શોક. ૪૦
- ઘૂત મદમાં ઉઘમ હશે, પરદુઃખ દેખી સુખિયા થશે;
- દેવકામ કરવા આજસુ, શ્રાદ્ધ, સ્ત્રીનું પોષણ કર્યું. ૪૧
- દિવને અર્થે સૂક્ષ્મ ધન્ય, આપીને અતિ શોચે મન;
- એ લક્ષણ કળિના નરતણું, ગણિકા દેખી હરખે ધણું. ૪૨
- કો ધન આપે અધ સાધતા, ધૂર્તાદિક વ્યસને બાધતા;
- જીર્ણ વસ્ત્ર જનનીને મૂળ, વેશ્યાને આપે પટકૂળ. ૪૩
- પુખ્ત ધણું કંટક આકાર, ધનુરાદિક ત્યાં કલ્લાર;

શિક્ષે મંદિર પૂજા કરે, સારાં પુષ્પ સ્વયં સંહરે.	૪૪
અંપક અંદન ને કપૂર, કમળકળી કુલ્યાં તે ઉર;	
જૈગિનિ કે' શ્રીકૃષ્ણે કહ્યાં, કળિનાં લક્ષણ જેવાં લહ્યાં.	૪૫
અધ્વર અંતે પાંડવ હરિ, યુદ્ધકથા વિસ્તારી ફરી;	
સંભાર્યું અર્જુન રણુ તેહ, સુત સંધાતે કીધું જેહ.	૪૬
બલ્લનાહનનું સુણ્યું કર્મ, વિસ્મય પામ્યા રાજા ધર્મ;	
બકદાહ્લ્ય મુનિ જોડા પાસ, તેશું કીધું વચન પ્રકાશ.	૪૭
એવું યુદ્ધ સત્યું પૂર્વે, મુને વિસ્તારી કહો હવે;	
ભૂરિ ભયાનક રણુમાં અદ્યા, પુત્ર પિતા કો' એ વિધ વદ્યા.	૪૮
બકદાહ્લ્ય કે સંભળ રાય, એમાં વિસ્મય શાનો થાય;	
કુશ ને રામ વદ્યા એ રીત, ત્રણ લોક મોહ્યા મનભીત.	૪૯
તે હું તુજને કહીશ પ્રકાશ, જેથી' પાતક યાશે નાશ;	
જૈગિનિ કે' સાંભળ નૃપ સહી, ધર્મ સમીપે મુનિએ કહી.	૫૦
યમ તણે અંતે સર્વથા, બકદાહ્લ્ય મુનિ જોડ્યા તથા;	
તે મુજને બાળીશ હું ફરી, કથા રૂપ અમૃત હયરી.	૫૧
પ્રતિ ભારત મધ્યેસાર, અશ્વમેધના પર્વમોઝાર;	
પાંસંઠેમો અધ્યાય પાવન, શ્લોક થયા જ્યાં પંચાવન.	૫૨
રત્ન કહે યત્ને કરી કર્યા, યથા બુદ્ધિમાને વિસ્તર્યા;	
ગાયંત્રણે ભારતની કથા, જન્મમર્ણુની બાજે વ્યથા.	૫૩

અધ્યાય ૬૬ મો રાગ ધનાશ્રી.

જૈગિનિ કહે રામજી, સાંભળો યમ સમાપ્તિ સારરે;	
યાદવ-યદુપતિ ભૂપતિ, સહુ પૂજ્યા ધર્મકુમાર, હરિગુણગાઈએજી.	૧
યાદવ સર્વ ગયા ફરી, પુરી દ્વારામતી શુભ ગામરે;	
શ્રીહરિએ પછે ભૂપતિ, મોકલ્યા નિજ નિજ ગામ.	૨
આપ આપણે નગરે ગયા, ભૂપાળ મહા સુળ રૂપરે;	
હરખૂ ધરે હસ્તિનાપુર નર, જ્યાં ધર્મ સરીખા ભૂપ.	૩
એ તમને મેં હચર્યું, અશ્વમેધ પર્વ વિસ્તારરે;	
સાંભળી ફળ સુણ્યા તણું, ફળ ગંગળ ત્યાં નિર્ધાર.	૪
સુરભી એક સહસ્ર અનુપમ, આપે જે ફળ હોયરે;	

તે ફળ પામે સાંભળે, અશ્વમેધજ સોય.	" ૫
ગૌરી કન્યા જે વરે, ને નીલોદ્ધાહ વિચારરે;	" ૬
એક અધ્યા' અશ્વમેધનો, સુણુતાં ગદા સુખકાર.	" ૭
યૌવનાશ્વ રાજન, ભૂપનાં, જે નાના વિધિ આખ્યાનરે;	" ૮
ભણે સુણે જે ભાવશું, કળિ દોષ ન લેપે ગાન.	" ૯
વિપ્ર લહે વિદ્યા ધણી, ધન અર્થિ પામે ધનરે;	" ૧૦
શર થાય ક્ષત્રીશને, વરે અપ્સરા ધન્ય.	" ૧૧
પુત્ર લહે અપુત્રીઓ, અને રોગી રોગ વિનાશરે;	" ૧૨
પાઠ પુરાણ અરાઠનું ફળ, પામે તેહ પ્રકાશ.	" ૧૩
સઘળું ભારત સાંભળ્યું, જે પુરૂષે પૃથ્વીમાંયરે;	" ૧૪
અશ્વમેધ અથવા સુણે, એક ભકતે આંચ.	" ૧૫
એહ પર્વ સમાપ્તિ સુણી, પૂજ્યા પૂરણ બહાર;	" ૧૬
બ્રાહ્મણુભોજન કરવું પૂજવા, દિન વસ્ત્ર વિભૂષણ ધર્મ."	" ૧૭
અશ્વ કનકનો આપવો, દશ કર્શનો પ્રમાણરે;	" ૧૮
એક વૃષભ સ્વરૂપે આપવો, ફળ પૂર્ણતા ત્યાં જાણ.	" ૧૯
પર્વ તણો વિધિ એ કહ્યો તે, કરવો શક્તિમાનરે;	" ૨૦
ચાદ પર્વ તુજને કહ્યાં, સુણ જનમેજય રાજન.	" ૨૧
પર્વ કહ્યું પંદરમું જે, નામે આશ્રમવાસરે;	" ૨૨
જૈમિનિ કે' સુણ ભૂપતિ, તું જનમેજય સવિલાસ.	" ૨૩
ગજપુરમાં પાંડવ રહ્યા, જે કુંતાસુત નવ વર્ષરે;	" ૨૪
જે જે વૈભવ ભોગવ્યા તે, કહીશ તુજને ઉત્કર્ષ.	" ૨૫
ઈતિ ભારત અશ્વમેધમાં, કહ્યો છાસઠમો અધ્યાયરે;	" ૨૬
પર્વ શ્રવણ સમાપ્તિનો, જે ગદ્યે મહિમાય.	" ૨૭
શ્લોક થયા અધ્યા વિષે, પંદર પૂરા પંચરે;	" ૨૮
રત્ન કહે ચત્તે કરી, પદ પૂર્ણ કીધો ગ્રંથ.	" ૨૯
સંવત સત્તરસેં તણો, જે ત્રેતાણીશો સારરે;	" ૩૦
ગાર્ધ તણી વદિ પંચમી, ઉત્તમ આદિત્યવાર.	" ૩૧
વરનગરી દર્ભાવતી જે, વાસી વિશળદેવરે;	" ૩૨
શ્રીમાંણી સુત મેધનો, સુત રત્નેશ્વર ત્યાં એવ.	" ૩૩
અશ્વમેધ તેણે કર્યો, એ પૂર પ્રાકૃત જાંધરે;	" ૩૪

શ્લોક વિશેષી મૂળના, એ બાંધ્યો અર્થ સંબંધ.	"	૨૦
કર્તા કેવળ કૃષ્ણજી જે, અંતરજાગી આપરે;		
અર્થ તણો અંતર પડે, નવ લેપે પુણ્ય ને પાપ.	"	૨૧
આર સદસ્ય નવસેં તથા, વળી ચોરાશી નિર્ધારરે;		
અશ્વમેધના શ્લોકની એ, સંખ્યા બાળી સાર.	"	૨૨
પદ કીધાં જે ગ્રંથનાં, નવ સદસ્ય પ્રગાણરે;		
તે હપર પદ ત્રણસેં, ધડાતેર નિરવાણ.	"	૨૩

કોશ.

અ

અધ—નીચે.

અપઅવગાહ—પાણીમાં પેસનારો.

અવિ—ધેટી.

અર્બુદ—દશકરોડ.

અબ્રાંત—બ્રાંતિ વગર.

અનવધ્ય—ન વધ થાય તેવો.

અવધ—ન કહેવાય તેવો.

અહી (અહિ)—સર્પ.

અર્ક—સૂર્ય.

અતુળ—નાનોબાહ.

અદ્રિ—પર્વત.

અતીવ—ધણા.

અવિલંબ—જલદી.

અપિ—પણ.

અર્જુની—બભ્રુવાહન.

અવભૂથ—યજ્ઞમાં દિક્ષાસમાપ્તિ સાર
જે છેદજેરનાન કરેછે તે.

અવકાશ—અંતર.

અવતંસ—અલંકાર.

(અલંકારરૂપ).

અપરગાર—ફેફરિયો વાયુ.

અરોચક—એક જાતનો
બ્યાધિ.

અવાડાં—બહાવડાં.

અહેડી—શિકારી.

અકૃષ્ટ પચ્ચ—ખેડયા વગર ઉગ-
નાર.

અધ્યાપક—અધ્યાર.

અબ્દ—વર્ષ.

અક્ષિ—આંખ.

અશોક—આસોપાલવ.

અસુ—પ્રાણ.

અનદપ—ધણા.

અરાતિ—શત્રુ.

અબ્જેક—ગુચ્છે.

અધ્વર—યજ્ઞ.

અસિમત—ઝી અને પુરુષ સૂતી વ-
ખતે તરવાર વચ્ચે મૂકીને
સૂઝ રહે તે પ્રત.

અઘ—આજે.

અધુના—હમણાં.

અપદ—અધટિત સ્થાને.

અયુત—દશ હજાર.

અરણુ—ઉગતાં સૂર્યના રં-
ગના જેવું રાતું.

અક્ષ—આંખ.

અધોમુખ—નીચે મોઢે.

અન્યયા—બીજે પ્રકારે.

અગ્નિષ્ટોત્તમ—એક જાતનો યજ્ઞ.

અનર્પણ—અર્પણ ન કરવું તે.

અપહારક—હરનાર.

અબંક—બાળક.

અગ્રાત રજસી-રજોદર્શન-
ને નહિ સમજ-
નારી સ્ત્રી.

અભિરાગ—સુદંર.

અવગાહ—રનાન.

અવધ્ય—અવધી.

અગ્નું—ઘોળાં સાદડ.

અટ્ટહાર્ય—ખડખડીને
હસવું તે.

અનિલાકાશ—પવન અને
આકાશ.

અવનીદેવ—પ્રાણજી.

અનાટ—અગ્નુંડુ.

અનિલ—વાયુ.

અનૂત—જૂઠું.

અપરિમિત—અપાર.

અર્ણુ—અર્ણુમ્—પાણી—
પાણીગર્યું, તેજસ્વી.

અવગાહ્યો—પ્રવેશ કરાવ્યો.

અવબોધ—સમજાવતી.

અરિષ્ટ—અશુભ.

અધોક્ષજ—ધ્રુવર.

અનુતુરી—ઘોડા પાછળ.

અતેરાં—અવનવાં

અનીશ્વર—ઈશ્વર નહિ તે.

અપૂર્ણ—માલપૂડા.

આ.

આગમ—શાસ્ત્ર.

આદ્ર્યાપ—ઘોડાનું એકચિહ્ન.

આશ્વાસ—આશ્વાસન
(આસનાવાસના).

આજ્ય—ધી.

આલેપ—લેપ (રંગ) કરવો તે.

આતા—વાહાત્રા; પ્યારા.

આદિત્ય—સૂર્ય.

આવ્ય—આવીને.

આમ્ર—આંખો.

આરભ—(આર્યા) ઋષિપત્ની.

આનીત—અપ્પણ્યાં.

આઘાણુ—સુધવું તે.

આધિ—મનની પીડા.

આસ્તરણુ—બિંછાનાં.

આર્ય—ડાહ્યા.

આનન—મુખ.

આરોહણુ—બેસવું.

આકૃણી (આકૃણીએ)-એ-
નીમેળે.

આભા—કાંતિ.

આમ્રઝરે—આંખાનાગુંદરે.

આરોહા—બેઠા.

આદર્શ—આરસી.

આં.

આંગણુ—આગલો ભાગ.

આંત્રસૂત્ર—આંતરડાં રૂપી
સૂતર.

ઈ.

ઈતિ—એ પ્રકારે.

ઈતસ્તત—અહીં તહીં-રેનવન.

૩.

ધંધણુ—લાકડાં.

૪.

ઉંખાડ—ઉંખાડિયું—સળ-

ગતું લાકડું.

ઉદાગ—સ્વતંત્ર, અભિમાની.

ઉદક—પાણી.

ઉંટૂ—ઉંટ.

ઉભારી—ઉંચોકરીને.

ઉદિશ—(ઉદીચી) ઉત્તરદિશાં.

ઉપધાતીક—ઉપધાતિક-

ધાત કરનાર.

ઉપવન—ખાગ.

ઉચ્ચક—ધૂવડ.

ઉપવાત—વાયુ.

ઉધ્વ—ઉંચે.

ઉદય—ધણું.

ઉદ્ધરેતા—ઉધ્ધરેતા-ઈ-

દ્રિયજિત.

ઉત્તમવાદન—અર્જુન.

ઉત્ત—ખોલેણું.

ઉદ્ધરી—ઉદ્ધટી, વિનાની.

ઉપરાગ—નિષ્ક્રિય.

ઉધ્યં—ઉદ્ધાર કર.

ઉદ્દેલ—ઉદ્દેલન—ફરવું તે.

ઉદવરત—ઉજડ.

ઉત્તલ—છછરે.

ઉપવિષ—ખેડા.

ઉન્મેલી—ઉધાડી.

ઉન્ખર—ઉખેડાં.

ઉચોતકારી—પ્રકાશકરનાર.

ઉલૂખલ—ખાયણિયો.

૫.

એરંડફળ—(એરંડાફળ) પપૈયા.

એઠી—ઠરી (રહી).

૬.

ઓદન—(રાંધેલો) ભાત.

ઓટ—અર્થાત્ અતિશય.

ઓધન—બહાવલાં.

ઓક—(ઓકસ્)રથાન.

૭.

ઓરસપુત્ર—પરણેલી સ્ત્રીથી થયેલો

છોકરો.

૮.

આંતર—(આંતર) માંય.

આંગના—સ્ત્રી.

આંગીલી—શધડી.

આંજલિવાળી—હાથ જોડી.

આંજ (આંજસ્) જળ.

આંખર—પસ્ત.

આંત્ર—આંતરડાં.

આંખુજ—કમળ.

આંખુ—પાણી.

આંખુધિ—સમુદ્ર.

આંતક—યમ.

અંત્રાસન—ઉપરજો.

અંગદ—ખાણુખંધ.

ક.

કર્ણાગમ—કર્ણનો છોકરો

વૃષપર્વા.

કલિમલ—પાપ.

કલપતરુ—આંખો.

કલંબી—કલંબ વૃક્ષ.

કર્ણિક (કર્ણિકાર)—કરેણુ-
નો છોડ.

કરિવર—ઉત્તમ હાથી.

કલરવ—અરપષ્ટ ઉચ્ચાર.

કરણુ—કરતું તે.

કચોલાં—ખાલા.

કરગદ—કર્મદાં.

કદંબ—કાદવ.

કચ્છપ—કાચખો.

કરભ—ઊંટનું બચ્ચું.

કલ્પવૃક્ષ—મનોહારના પૂર-
નારું ઝાડ.

કલથ—કલશી.

કલિકંકણ (કલિંગકંકણ)—
કાળીંગડાં.

કર્ણુને—એક જાતનું
વાજિંત્ર.

કશાએ—આખૂકે.

કરપત્ર—કર્પત.

કદન—નાશ.

કપિલા—ગોરી ગાય.

કલ્પાંત—કલ્પનો અંત.

કલ્પ—પાપ.

કપોત—હાલો.

કયાનક—આખ્યાન.

કલ્પ—ના કરતાં ન્યૂન યુ-
જ્યાળા.

કર્ણુક—ખેડૂત.

કર્ણુજ—કર્ણુનો છોકરો.

કા.

કાલકૂટ—એક જાતનું ઝેર.

કાલિદિ—ચમુના.

કાનન—વન.

કાર્મુક—મનુષ્ય.

કાસ—ખાંસી.

કાં.

કાન્ત—સ્વાગી.

કિ.

કિંકિણી—ગુધરી.

કિરીટી—અર્જુન.

કિલિમ્બ—પાપ.

કુ.

કુલિજન—કુળવાન.

કુળાંડ—કોળ.

કુમકુમકાન્ત (કુંકુમકાન્ત)—
કંકુજેતું રાતું.

કુખ્જ—કુળજ.

કુતુષકાળ—મધ્યાનની પા-
સેનો વખત.

કુપિત—ક્રોધિત.

કુલાંગારક—કુળમાં અં-
ગારા જેવો.

કિશ—દર્ભ.

કુશકોદંડ—કુશનું ધનુષ્ય.

કુત્ર—ક્યાં.

કું.

કુંડલિન—સર્પ.

કૂ.

કૂર—ભાત.

કૂર્મ—કાચબે.

કૂઠાર—કોવાડો.

કૃ.

કૃષ્ણ—કાળી.

કૃષ્ણ (કૃષ્ણા)—દ્રોણદા.

કૃતિગ—ગાનવટી.

કે.

કેશાકર્ષણ—નાળ ખેંચવા તે.

કેશુ—ખાખરા.

કેત (કેતુ)—ધન.

કૈ.

કૈવલ્ય—મુક્તિ.

કો.

કોઠક—ભાત, તરેહ.

કોશ—દેહ (૩ પીકોશ).

કોવિદ—પંડિત.

કોલ-એક જાતનું રંગકુડું.

કોદંડ—ધનુષ્ય.

કોલકલ—કોયલ.

કૌ.

કૌસંભવજ—કમુળજ લૂગડું.

કં.

કંકણી (કિંકણી)—ધુધરી.

કંકુપન—ખંજવાળનું તે.

કંદપં—કાગ.

કંળલ—હાથી પર નાખવાની ઝૂલ.

કંકાલ—હાડપિંજર.

કંદુક—દડો.

ક્ર.

કતુ—યશ.

કતુરાજ—મોહાયશ.

ક્રાં.

ક્રાંતિ—ક્રાંતિસામ્ય યોગ.

ક્ષ

ક્ષાર—ખાર, ખારો.

ક્ષિ.

ક્ષિપ્ર—તરત.

ક્ષિતિએશ—પૃથ્વીમાં (૧)

ક્ષિતીશ—પૃથ્વીપતિ.

ક્ષિર નિધિ—દૂધનો સમુદ્ર.

ક્ષિપ્ત—ફેંકેલો.

ક્ષિરકાર-દૂધજેવાં ઘોળાં.

ક્ષો.

ક્ષોભ—ગનનો ગભરાટ.

ક્ષ.

ખટપદ—ભગગે.

ખંજન—લંગડા.

ખટવાંગાધુધર—ખડવાંગનામે આ-
ધુધ ધરનારો.

ખઘોત—આગિયો જીવડો.

ખદિર—ખેર.

ખુ.

ખુર—નખલા—ઘોડાની ખરીજો.

સ્વે.

ખેચર—પક્ષી—આકાશમાં ફરનાર.

ગ.

ગધંવપક્ષી (ગૃધ્રપક્ષી)-ગીધ.

ગછે—ગતય.

ગર્જન—ગર્જના.

ગણુવ્રત—ગણુવૃત-ગણુથી વીંટા-
યત્તા.

ગણુ—સમૂહ.

ગરલ—ઝેર.

ગહવર—ગુફાઓ.

ગણુક—જેથી.

ગરવા—ઁષ્ઠ-મોટા.

ગા.

ગામી—જનાર.

ગુ.

ગુજે—ગરજે.

ગુર—ભારે.

ગુરમી—ગુરનો ધાત કરનાર.

ગુરે (ગુરવે)—ગુરને.

મું.

મુંજ—છાતું.

મુંજે—જાની જગામાં.

ગૃ.

ગૃહરજગાજન—પુંજે કાઢવો.

ગૃહસ્થલીલાવાસ—ગૃહસ્થાશ્રમીને ગૃ

હસ્થાશ્રમ ભોગવવાના સ્થાનરૂપ

ગૃહિણી—સ્ત્રી.

જુ.

જુંજન—ગાજર.

ગો.

ગોધૂમ—ગહુ.

ગોલકધમ—શ્રદ્ધાંકરૂપી ગોળા ઉપ-

જવવાનો ધર્મ.

ગોવૃંદ—ગાયેનાં ટોળાં.

ગોલકકુંડ—ગોલક અને કુંડ જાતના
પુત્ર.

ગોપ્ય—છાનો.

ગોધૂલિકા—ગોરજ લગન.

ગ્રી.

ગ્રીવા—ગર્દન.

ગ્રે.

ગ્રેવી (ગ્રેડેવી) લેવી.

ઘ.

ઘનસાર—કપૂર.

ઘરઘરતા—ખોંખારતા.

ઘો.

ઘોટક (ઘોટ)—ઘોડા.

ચ.

ચર—ભાત.

ચરતી—ફરતી.

ચામડાં—મીણિયાં.

ચરે—ચળે.

ચક્રપાણિ—કૃષ્ણ.

ચરાચર—સ્થાવરજંગમ.

ચરાખ—ગતી.

ચતુષ્ક—ચોતરો.

ચિ.

ચિત્રપત્ર—ધગાસો.

ચિલિક—ચીલની ભાજી.

ચિત્ર—આશ્ચર્ય.

ચિત્રા—એક નક્ષત્રનું નામ.

ચિત્રચરિત્ર—આશ્ચર્ય કા-

રક ચરિત્રવાળો.

ચતિકા—વેદી.

ચિં.

ચિંતાગણિ—ગનકાગના

પૂરનારો ગણિ.

ચૂ.

ચૂચક—ડોંટડી.

ચે.

ચેતસ્—મન.

ચં.

ચંદ્રક—ચાંદલો.

ચૂ.

ચ્યુતિ—ખરવું.

છા.

છાદુ—ઢાંકું.

જ.

જગતી—પૃથ્વી.

જલોકાલવી—ગાછી.

જનપદ—દેશ.

જગવીર્ય—જમના સરખા પરાક્રમ
વાળો.

જહપે—ખોલો.

જનક—પિતા.

જયમાન—જયકારી.

જા.

જામાતાર—જમાઇ.

જાજવલ્યગાન—ધણુંજ પ્રકાશિત.

જાન્હવી—ગંગા.

જાં.

જાંખુક—શિયાળ.

જી.

જીવાકાર-સજીવન સરખા.

જો.

જોલ—જોડ.

જં.

જંખીર—ખાટાં મોટાં લોખુતું ઝાડ.

જંખુક—શિયાળ.

ઙ.

ઙુક્યા—ઝપટાયો.

ટી.

ટીકુર—ટીંડરવાં.

ઢી.

ઢીઠ—ધીટ—ધટ—દૃઢ.

ત.

તસ્માત—તેથી.

તંત—આગ્રહ.

તડિત—વીજળી.

તરચકા—છાંટા.

તર્જના—તિરસ્કાર.

તડાગ—તલાવ.

તરણિ—સૂર્ય.

તતઃપર—ત્યારપછી.

તત્રુ (તત્ર) ત્યાં.

તા.

તાવત—ત્યાંસુધી.

નાક્ષર (તાદૃશ્ય) — ગરક.
તાર — કીકી.
તાટક — કાનનાં ધરણાં.
તારતમ્ય — ઓછું વધતું.
તાસ — તેને.

તાં.

તાંદુળ — ચોખા.

તિ.

તિગંગળ — અતિ મોટા
ગરસ.

તુ.

તુરંગ — ઘોડો.

તુરંગમ — ઘોડા.

તુષ્ટી — તુષ્ટી — જાનામાનસ.

તૂ.

તૂલ — હલકો.

તૂલું — જસદી.

તે.

તેન — તેણે — તેને.

તો.

તોય — પાણી.

તોષ — સંતોષ.

તં.

તંત્રી — જત્રી.

ત્ર.

ત્રયઅક્ષ — ત્રણ આંખો.
વાળો.

ત્રિ.

ત્રિવેણું — રમના ત્રણ હાંડ.

ત્રો.

ત્રોસલાં — ત્રિશૂળ (?)

થ.

થકે — થાકે.

થા.

થાકે — જાકી રહે.

દ.

દયીતા — વાહાલી.

દતુતન — દૈત્યનો છોકરો.

દહન — અગ્નિ.

દક્ષી — ચતુર.

દદુ — દાદર.

દા.

દાનોદક — હાથીના માથાને ગદ રસ.

દિ.

દિવાકર — સૂર્ય.

દિવ્ય — પ્રતિમા સોમંદ.

દિપ્ત — શોભાયમાન.

દી.

દીદને — દિવને — આકાશને.

દીપાલિકા — દીવીઓ.

દુ.

દુઃપ્રાપ — નગજો એવું.

દુસ્તર — મુસ્લિમી પાર પડે તેવું.

દુષ્ટતેલ — સરસવઆદિનું તેલ.

દુકૃત — દુઃકૃત — નઠારાં કર્મ.

દૃ.

દૃષ્ટના — દૃષ્ટિના

દે.

દેવત્રિવિક્રમ — વાગન.

દો.

દૈવગુ—જોષી.

દો.

દોલા—હીંચકા.

દં.

દંડનીત (દંડનીતિ)—રાજવિદ્યા.

દ્યુતિગાન—કાંતિગાન.

દ્યોત—દ્યુતિ—કાંતી.

દ્વિ.

દ્વિધા—બેપ્રકારે.

દ્વે.

દ્વેષાયન—વ્યાસ.

ધ.

ધરાસુર—આહાગુ.

ધનિષ્ઠ—ધનવાન.

ધનંજય—અર્જુન.

ધા.

ધાત્રી—આગળાનું ઝાડ—આગળી.

ધારાયત્ર—મઘ વેધવાનો યત્ર.

ધારા—વેગ—ગતિ.

ધી.

ધીવર—ભોઈ.

ધૂ.

ધૂરિ—ધુરંધર.

ધૂલિ—ધૂળ.

ધ્વ.

ધ્વંસ (ધ્વંસ)—નાશ.

ન.

નકુત્ર—નોળિયો.

નલિની—કગળ.

નવનીત—આખણ.

નદન—ધનુષ્યમાત્ર. (પ્રમાણમાં).

નરવર્ય—માણસમાં ઉત્તમ.

ના.

નારિકેલી—નારિયેળી.

નાપિક (નાપિત)—વાળંદ.

નાઈ—હાથ.

નાગ—હાથી.

નિ.

નિધાન—જાંડાર.

નિપાત—નાખવું.

નિષ્પત—લાખની સંખ્યા.

નિર્વહજે—નભવજે.

નિર્ભત્સના—નિંદા.

નિદર્શન—દર્શાવ.

નિર્ગમ્યો—ગયો, ખોયો.

નિધિ—જાંડાર, સમુદ્ર.

નિષ્કંટક—શત્રુ વગરનું.

નિષ્પ્રભ—કાંતિ વગરના.

નિપતી—પડોને.

નિરતાર—પાર.

નિપટ—હેક બહુના અર્થમાં છે.

નિપાત્યા—પાડ્યા, માર્યા.

નિધન—વાશ.

નિષેધ—રદ કરવું તે; અટકાવ.

નિર્બંધ—જરૂર, નિશ્ચય.

નિર્વશે—નભવશે.

નિર્ધુત્ર—ધૂગાડા વગર.

નિશ્ચયા—ચર્યા.

નિર્યાસ—ગુંદર.

નિરાજન—આરતી.

ની.

નીત—નીતિમાન.

નીગીદયાં (નિગીદયાં)—નીચ્યાં.

નીહાર—ઝાસ—ઝાઝળતું પાણી.

નીસોઢાહ—વાછરડો વાછરડી પરણુ.

વત્તાં તેને નીલ પરણાવી કહેછે.

નીરમજજન—જળમાં સ્નાન.

ને.

નેટ—નકકી.

નેડો—મેડો.

પ.

પતન—મરણ પડતું તે.

પરાયણ—આસક્તિવાળો.

પરિઆ—ખાઈ.

પયોધર—રતન.

પદ્મ—કમળ.

પરેશાન—પરેસ્તાન-પરીઓનો મુલક.

પટુ—સારી.

પળપાઠ—એક એકની પાછળ.

પટમંદર—તંબુ.

પદ્મની—કમળનો છોડ.

પરિરંજણ—આલિંગન.

પદાતિ—પાયદળ.

-પરાંગમુખ (પરાદ્મુખ)—વિમુખ

થયેલો, પાછો પડેલો.

પટહ—એક જાતનું વાણુ.

પદાંબુજ—પગરૂપી કમળ.

પત્તગરિપુ—ગરૂડ.

પદ્માનાથ—લક્ષ્મીપતિ.

પળ—માંસ.

પરબળ્યા—હરાબ્યા.

પટ્ટીશ—એક જાતનું હથિપાર.

પડ—પૈડવાં—ડેડવાં.

પળ—ચાર તોલાનું વજન.

પનઈ—પાવડી.

પરિધાન—પેહેરાવવાનું તે.

પથિક—વટેમાથું.

પરિમહ—સાથે રાખવું.

પય—દૂધ.

પા.

પાર્થગિત્ર—કૃષ્ણ.

પારેવવત—પુતર જેવા.

પાર્શ્વધાર—આરાપીજણી.

પાસી—પાસે.

પાચે—પાકે.

પાકાશ—ખાખરો.

પાપભીત—પાપથી બીનેલો.

પારગામી—પાર જનારા.

પી.

પિનાક—મહાદેવનું શસ્ત્ર.

પિરપલિમૂળ—પીપળીમૂળ.

પિષ્ટમજ્જન—(પિષ્ટ-લોટ+મજ્જન-કુળવું)-ધીમાં બોળેલા મહુંના લોટનો પાક.

પિપીલિકા—કીડી.

પિતામહી—દાદી.

પિશૂત—ચાડિયો.

પિયાર—પારકું.

પી.

પીન—પુષ્ટ.

પીંડીપીંડાલક—એક જાતનું શાક.

પુ.

પુરીષ—ભાદ.

પુન્નાગ—સોપારીનું ઝાડ.

પુરંધી—દાસી.

પુષ્પબાણ—કુલરૂપી બાણવાળો કા-
મદેવ.

પુરંદર—ઇંદ્ર.

પું

પુંગળ—ઐષઠ.

પુંખ—બાણનો પીંછાવાળો ભાગ.

પુંડરીકાક્ષ—વિષ્ણુ.

પુંસવન—ગર્ભને સંસ્કાર કરવાનો એ-
ક વિધિ.

પૌ.

પૌલિકધાર (ધારા)—ધોડાની
ચાલ.

પૌરુષ—પરૂષમ.

પં.

પંકજ—કમળ.

પંડોળકુળ—પંડોળાં.

પંક—કાદવ.

પંતગ—સર્પ.

પંચાનન—સિંહ.

પંચત્વ—મૃત્યુ.

પ્ર.

પ્રયોજ્યું—સાંધ્યું, મોકલ્યું.

પ્રસ્થાન—પસ્તાનું કરવાની જગો.

પ્રપત્ની—શોક્ય.

પ્રક્ષાલ્યું—ધોયું.

પ્રણવ—ઝાંકાર.

પ્રદોષ—સંધ્યાકાળ.

પ્રચ્છતા—પૂછાપૂછ.

પ્રતિયાસથી—પ્રતિયા કરીને.

પ્રતિષ્ઠા—મોકલ્યો.

પ્રણિપાત—નમસ્કાર.

પ્રભવતી—ટાળતી.

પ્રયુત—દશ લાખ.

પ્રયોજ્યશ—મોકલીશ.

પ્રબોધ્યા—શીખામણ આપી.

પ્રભાકર—સૂર્ય.

પ્રમાણી—ઝોળખી.

પ્રધાન—મુખ્ય.

પ્રસ્થ—શેરનું માપ.

પ્રા

પ્રાગે—ઘણું કરીને.

પ્રાસાદ—મેહેલ.

પ્રાર્થનો—(પાર્થનો)અર્ચનનો.

પ્રાકૃત—સાધારણ, લૌકિક.

પ્રાધુર્લિક—પરોણો.

ફ.

ફગાવે—ફરવે.

ફે.

ફેણિકા—સુતરફેણી.

વ.

વહિર્મુખ—ધર્મબ્રહ્મ.

વધિર—બેહેરો.

વિ.

વિદિવકા—ખીલી (ખીલીનું અથાણું).

વિભૂતવંત—ધારણકરનાર.

વુ.

વુધ—ડાહો.

વં.

વંધકિ-વંધકી, વ્યભિચારણી કી,

ઞ.

અહગોળક—અહાંડરૂપી ગોળો.

ખ.

ભવિત્ય—ભાવિ-યવાદાળ. ||

ભા.

ભાર—વીસ તોલાનું વજન તે.

ભારકરધામ—સૂર્યલોક.

ભારતની ગતિ—અર્જુનનું ગળ.

ભાવિ—નિર્માણ કરેલું.

ભાન—જ્ઞાન.

ભી.

ભીષણુ—ભયાનક.

ભીડા ધાલે-કડામ કરાવે.

ભૂ.

ભૂરિ—ધણી.

ભૂભૂત—રામ; પવંત.

ભૂર—નકી. (પાદપૂરણાયં.)

ભૂધરજી—પાર્વતી.

ભૂધુડિ—તોપ.

ભૂસુર—બ્રાહ્મણ.

ભૃ.

ભૃત્ય—સેવક.

ભો.

ભોગતી—ખાતી.

ભોડતાર—ભોગવનાર.

ભં.

ભંગ—નાશ.

ઞ.

ઞષ્ટવીહિ—સેકેલી જવની ધાણી.

ઞમરવતુ—ઞમરાની પેઠે.

મ.

મળ—યજ્ઞ.

મગ્ન—હ્યેલો.

મનમથ—(મનમથ) કામદેવ.

મધુકર—મગરો.

મયૂર—મોર.

મધવા—ધંદ્ર.

મરાળ—હંસ.

મઘપ—દારડીઓ.

મલય—મલયાચળ. (દક્ષિણ દિશાનો

એક પર્વત.)

મણિનાયક—મોટો મણિ.

મયૂરવતી—મોરના જેવા.

મળજન—રનાલ.

મર્દના—મર્દન કરનાર.

મકર—મગર.

મધુપર્ક—પંચામૃતથી પૂજન કરવું તે.

મહિષમર્દની—મહિષાસુરનો નાશ કર-

નારી દેવી.

મરમર—અવાજ કરતો.

મા.

માતંગ—હાથી.

માર્ગી—માર્ગે જનાર.

માયાન્ન—અદડતું અન્ન.

માતંગ—જંગલી.

મામથ—મારો અર્થ.

મારત—વાયુ.

માદ—મદ.

માનંત (મહાન્ત)—મોટા; સમર્થ.

માયાવતી—રતિ.

માન—માપ.

માર્.

માંડ—જરાપણુ.

માંડા—કણુકી કેરમાનો એક ખાવાનો
પદાર્થ.

મુ.

મુગ્ધ—મૂર્ખ, વિવેક હીણુ.

મુદ્ગ—મગ.

મુક્તા—મોતી.

મુકુટનિકર—મુગટનો જથો.

મૂ.

મૂખદાક્ષિ—મોઢાની કે ઝાંખની શ-
રમ.

મૂકપણું—મુંગાપણું

મૃ.

મૃગમદ—કશ્તુરી.

મૃણાન્ન—કમળતંતુ.

મૃદંગની—મુંદર શરીરવાળી.

મે.

મેષ—ધેટો.

મેઢહા—મેઢ નામે ધાતુનો નાશ કર-
નાર.

મેખળા—કંદોરો.

મો.

મોદ—આનંદ.

મૌં.

મૌંજી—જનોષ.

મં

મંડન—શણુગાર.

મ.

મસજનિત—મસૂથી થએલાં.

યલક—એક જોતનું શાક.

યમસુકત—યમસ્તોત્ર.

યશી—યશ બોલનારા ભાટ બ-
ગેરે.

યા.

યાતના—ફેરો.

યામાત્ર—જમાઇ.

યાવત (યાવત)—જ્યાં સુધી.

યુ.

યુગ્મ—જોડુ; બે.

યૂ.

યૂપ—યજુરતંભ.

ર.

રમા—લક્ષ્મી.

રહસ્ય—છાનો બેદ.

રજસિ—અટકાવવાળી.

રજ્જુ—દોરી.

રતીશ—પ્રદુમ્ન, કામદેવ.

રક્ષિતા—રક્ષણ કર્તા.

રા.

રાજિત—શોભાયમાન.

રાજસ—રજોસુસુવાળું.

રાજિ—પંક્તિ.

રાજમાયાત્ર—એક જોતના અડદ.

રાશ (રાશિ)—ઢગલા—નરરાશ બેગો
શબ્દ લેઇએ તો સેવકો થાય.

રિ.

રિપુ—શત્રુ.

રૂ.

રૂપ—રૂપાનો.

રૂચિર—ગનગમતો.

રો.

શૈધ—રૂંધાઈને.

લ.

લકુટિ—લાકડી.

લગ્નિ—પ્રીતિ.

લવણુ—મીઠું.

લા.

લાવાં—લાવરાં, જાકરીનાં નાનાં બચ્ચાં.

લાલસ—પ્રીતિવાળું.

લિ.

લિપ્ત—લેપાયલું.

લો.

લોટચો—અદર્શ કર્યો.

વ.

વરવા—નોતરવા—પસંદ કરવા.

વચ્ચ—ઉત્તમ.

વરજાવી—ત્યાગ કરાવી.

વસન—વસ્ત્ર.

વર—ઉત્તમ.

વન્હિ—અગ્નિ.

વન્હિસૂકતે—અગ્નિસ્તોત્રે.

બનરાજિ—વનનાં ઝાડોની પંક્તિઓ.

વર્તુલ—ગોળાકાર.

વચ્છદંત—એ નામનું જાણુ.

વડવા—ઘોડી.

વર્મ—અખતર.

વશીખા—વર્ષના.

વડવાવન્હિ—સમુદ્રનો અગ્નિ.

વરાહ—ભૂંડ.

વા.

વાટિકા—વાડી, ખાગ.

વારાહ—ભૂંડ.

વાસવ—ઈંદ્ર.

વાત—વાયુ.

વાગમી—બહુ ખોલનાર.

વાડવ—બ્રાહ્મણ.

વાપી—વાવ.

વાજ—હંફાવે.

વારિધિ—સમુદ્ર.

વારખી—વરસાદની.

વાં.

વાંસેહ—વાસની ગાંઠો.

વાંચિત—છરેછેલું.

વિ.

વિવણુ—કર્દરૂપી.

વિકૃત—નકાર રૂપ.

વિદ્યુત—વીજળી.

વિજન(વ્યજન)—પંખો.

વિહર્ણુ—વિહાર.

વિક્રમધારા—ઘોડાની ચાલ.

વિહર—ઘણું દૂર.

વિશારદ—પંડિત.

વિચલી—નચળે તેમ.

વિનતામૃત—ગરડ.

વિરપાક્ષ—મહાદેવ.

વિક્ષણુ—જોવું.

વિદ્યુવદની—ચંદ્રમુખી.

વિભિન્ન—હેઠાલથી.

વિકસિત—ખીલેલું.

વિષદ—નિર્મળ.

વિટંબે—વિટંબના ઠરે.
 વિભાવસુ—અગ્નિ.
 વિધાત—નાશ.
 વિયત—આકાશ.
 વિડંબ્યા—વિટંબનાવાળા કર્યા.
 વિનીત—નમ્ર.
 વિહંગમ—પક્ષી.
 વિરંચી—ધ્રુવા.
 વિષદંતી—ઝેરવાળા દાંતવાળી.
 વિધાન—પ્રકાર, વિસ્તિ.
 વિજયા—ભાંગ.
 વિપુચિકા—એક જાતનો ફાગ.

વી.

વીણાપાણિ—નારદ.

વૃ.

વૃષલિ—ધર્મભ્રષ્ટ.
 વૃષભધ્વજ—મહાદેવ.

વે.

વેધ—દોષ, વાંધો.
 વેદુ—જાણુ.
 વેદ—જાણુ, નક્કી.
 વેળ—લેહર.
 વેષ્ટિત—થેરેલું.

વૈ.

વૈશ્ય—વાણિયો.
 વૈદર્ભી—સીતા.
 વૈકંતકેરી—વિકંત નામે આડની.

વ્ર.

વ્રણુ—ક્ષત, ચાંદુ.
 વ્રતયુત—વ્રત સહિત,

ત્રી.

ત્રીહિ—ડાંગરની ધાણી.

ઠય.

ઠયંજન—ઠયજન—વીંજણો.
 ઠયકત—રપટ.

ઠયમ—ઠયાકુળ.

ઠયકિત—અમુક, દરેક.

ઠ્યા.

ઠ્યાળ—સર્પ.

શ.

શકુ—ઈંદ્ર.

શમૈ—સુખ.

શશિખિંબ—ચંદ્રનું ચાંદરણું.

શનૈ શનૈ—(શનૈ: શનૈ:) ધીમે ધીમે.

શશિપર—ચંદ્ર.

શરભ—એક જાતનો મૃગ.

શશિ—ચંદ્ર.

શરાસન—ધનુષ્ય.

શલાક (શલાકા)—શળીઓ.

શશિદીપે—ચંદ્રરૂપી દીવાઓ.

શણુ—શણિયાં.

શા.

શાળિકા—સાળી.

શાતકિંકણ—ગલકાં.

શાશન—આસા.

શિ.

શિસમીકુળ—શીશમનું કુળ.

શિર્ષ—મસ્તક.

શિલીમુખ—જાણુ.

શિવા—શયાળવી.

શિશપકુળ—માથારૂપી કુળ.

શિષ્ટ—શ્રેષ્ઠ.

શિળિકા—પાલખી.

શી,

શીકર—છાંટા.

શુ.

શુક્રતા—ધોળાશ.

શુક્રપુખ—પોપટના પીંછાના છેડાવાળા.

શુક્રંટક—સૂકાઈ ગયેલા.

શુચિ—પવિત્ર.

શો.

શોશ—(એ નામની સ્ત્રી) સોજો.

શ્રી.

શ્રીખંડ—ચંદન.

શ્રુ.

શ્રુતિ—સાંભળેલું.

શ્રો.

શ્રોત્રિય—વેદપાઠી.

શ્લે.

શ્લેષ્માતક—ભીંસાગાતું ઝાડ.

શ્વે.

શ્વેતપક્ષ—અજવાળિયું.

સ.

સમ્યક—રૂઠો.

સહોદર—ભાઈભાંડુ.

સહકાર—આંખો.

સતાવર—(સતાવરી)—સહઅમૂળી

વનરપતિ.

સન્નિતા—(સંયુક્તા)—સંયુક્ત.

સમાશ્રય—આશ્રય.

સપત્ની—શોક્ય.

સમોતા—સારા.

સચિવ—પ્રધાન.

સમ્મત—અભિપ્રાય.

સદય—દયાવાળા.

સન્નિલે—પાણીએ.

સપત્ન—શત્રુ.

સગદક—મેદ સહિત.

સમ્પર્ક—મેળાપ.

સડકા—સમૂળગા.

સગપાતી—જટાકુનો બાઇ.

સન્ન (સન્નન)—દર.

સપરાણો—પેશા—દર.

સ્મૃતદિકા-અંગણફેરા કેસા તઢગલિયો.

સનગાર્જન—સ્વદેહ કે પવિત્ર કરવું.

સપક્ષ—પાંખ સહિત.

સા.

સાતો—સમાપ્ત થયો.

સાગ—શીખાગણ.

સાવળિયાણી—શંભલી.

સાયકું—ખાણ.

સિ.

સિદ્ધોવર્ણ—ખાળ વ્યાકરણ.

સી,

સીત—સીતકાર.

સીગચાલ—હૃદય અડીને ઉભે,

રહેનાર.

સુ.

સુખસીગ—સુખની સીમા.

સુરસરિતા—ગંગા નદી.

સુગન—પુષ્પ.

સુરનાતો—નાહી ધોઇ તૈયાર થવું.

સુશલ્ય—દેવળ.
 સુપતન—સારી રીતે પડતા.
 સુપર્ણ—ગરૂડ.
 સુધા—અમૃત.
 સુવર્ત—(સુવર્ત) સારાંગોળ.
 સુભગ—સુંદર.
 સુખત—સુતેલા.
 સુહૃદ—મિત્ર.
 સુરભિ—ગાય.

સૂ.

સૂતિકા—સૂવાવડી.
 સૂકર—(શૂકર)—બૂડ.
 સૂત્રાભર્ણુ—મંગળસ્ત્રવ.
 સૂર્યસુત—યમ.
 સૂદ—રસુક્યો.

સૃ.

સૃષ્ટ—સરજેલો.
 સૃચિ—શરવો.

સે.

સેનાની—સેનાપતિ.

સૈ.

સૈરંધ્રિ—દાસી.

સો.

સોરંભ—સુગંધ.
 સોમપાન—સોમવદ્લીપાન,
 સોમવલ્લિકા—સોમવદ્લી.

સં.

સંભાર—મશાલો.
 સંતત—નિરંતર.
 સંચારે—ચાલવાથી.

સંધર્પણુ—ધસતું.
 સંદર્પી—હરખપામી.
 સંગમવંત—સાથે રહેનાર.
 સંઘાત—સમૂહ.
 સંદર્પ—સંબંધ.
 સંબોધ્યા—સંબોધન કર્યા—સંબો-
 ધન કરી બોલાવ્યા.
 સંયમિનીપતિ—યમ.

સ્ત.

સ્તગક—કૃત્તનો ગુચ્છો.

સ્થા.

સ્થાપ્ત—મહાદેવ.

સ્થિ.

સ્થિત—ઉભો રહેલો.

સ્થૂ.

સ્થૂલોદર—મોટા પેટવાળો.

સ્થ.

સ્થંડિલ—મનુ સાઈ મંત્રથી સાદ્ધ
 કરેલી જગા.

સ્ને.

સ્નેહહિણાં—તેલ વગરનાં.

સ્મ.

સ્મર—કામદેવ.

સ્મશ્રુ—દાઢી.

સ્મા.

સ્માર્ત—કમંકાંડી.

સ્વા.

સ્વાદુ—સ્વાદિષ્ટ—મીઠાં.

હ.

હયમોચન—ધોડાને ઊડવો.
 હરિભાષિતે—કૃષ્ણે કહેલું.

હરિ—ધોડો.

હરિદિવસ —એકાદશી.

હરિત્—લીલું.

હરિદ્રા—હળદર.

હતવિધિ—અત્રીશ મુખનો પ્રહાર,

હુ.

હુતાશન—અગ્નિ.

હે.

હેલા—ચંદ્રપ્રકાશ.

હેમકુંદ (હિમકુંદ)—પરફ અને કુંદ

(મોગરાના પુષ્પ) જેવો ઉજળો

હેદ—ખાડો,

